ग्रथ श्रीपाद्मे महापुराणे पञ्चमं पातालखराडं प्रारभ्यते

प्रथमोऽध्यायः

श्रीगणेशाय नमःश्रीकुलदेवतायै नमः
श्रीगुरुचरणारविंदाभ्यां नमः

नारायणंनमस्कृत्यनरंचैवनरोत्तमम्
देवींसरस्वतींव्यासंततोजयमुदीरयेत् १
ऋषयऊचुः
श्रुतंसर्वंमहाभागस्वर्गखंडंमनोहरम्
त्वत्तोऽधुनावदायुष्मञ्छ्रीरामचरितंहिनः २
सूतउवाच
ग्रथैकदाधराधारंपृष्टवान्भुजगेश्वरम्
वात्स्यायनोमुनिवरःकथामेतांसुनिर्मलाम् ३
श्रीवात्स्यायनउवाच
शेषाशेषकथास्त्वत्तोजगत्सर्गलयादिकाः
भूगोलश्चखगोलश्चज्योतिश्चक्रविनिर्णयः ४
महत्तत्त्वादिसृष्टीनांपृथक्तत्त्वविनिर्णयः
नानाराजचरित्राणिकथितानित्वयानघ ५
सूर्यवंशभवानांचराज्ञांचारित्रमद्भुतम्
तत्रानेकमहापापहरारामकृताकथा ६
तस्यवीरस्यरामस्यहयमेधकथाश्रुता
संक्षेपतोमयात्वत्तस्तामिच्छामिसविस्तराम् ७
याश्रुतासंस्मृताचोक्तामहापातकहारिणी
चिंतितार्थप्रदात्रीचभक्तचित्तप्रतोषदा ८
शेषउवाच
धन्योसिद्विजवर्यत्वंयस्यतेमतिरीदृशी
रघुवीरपदद्वंद्वमकरंदस्पृहावती ९
वदंतिमुनयःसर्वेसाधूनांसंगमंवरम्
यस्मात्पापक्षयकरीरघुनाथकथाभवेत् १०
त्वयामेऽनुग्रहःसृष्टोयद्रामःस्मारितःपुनः

सुरासुरकिरीटौघमणिनीराजितांघ्रिकः ११
रावणारिकथावार्द्धौमशकोमादृशःकियान्
यत्रब्रह्मादयोदेवामोहितानविदंत्यपि १२
तथापिभोमयातुभ्यंवक्तव्यंस्वीयशक्तितः
पक्षिणःस्वगतिंश्रित्वाखेगच्छंतिसुविस्तरे १३
चरितंरघुनाथस्यशतकोटिप्रविस्तरम्
येषांवैयादृशीबुद्धिस्तेवदंत्येवतादृशम् १४
रघुनाथसतीकीर्तिर्मद्बुद्धिंनिर्मलीमसाम्
करिष्यतिस्वसंपर्कात्कनकंत्वनलोयथा १५
सूतउवाच
इत्युक्त्वातंमुनिवरंध्यानस्तिमितलोचनः
ज्ञानेनालोकयांचक्रेकथांलोकोत्तरांशुभाम् १६
गद्गदस्वरसंयुक्तोमहाहर्षांकितांगकः
कथयामासविशदांकथांदाशरथेःपुनः १७
शेषउवाच
लंकेश्वरेविनिहतेदेवदानवदुःखदे
अप्सरोगणवक्त्राब्जचंद्रमःकांतिहर्तरि १८
सुराःसर्वेसुखंप्रापुरिंद्रप्रभृतयस्तदा
सुखंप्राप्ताःस्तुतिंचक्रुर्दासवत्प्रणतिंगताः १९
लंकायांचप्रतिष्ठाप्यधर्मयुक्तंबिभीषणम्
सीतयासहितोरामःपुष्पकंसमुपाश्रितः २०
सुग्रीवहनुमत्सीतालक्ष्मणैःसंयुतस्तदा
बिभीषणोऽपिसचिवैरन्वगाद्विरहोत्सुकः २१
लंकांसपश्यन्बहुधाभग्नप्राकारतोरणाम्
दृष्ट्वाऽशोकवनंतत्रसीतास्थानंमुमूर्च्छह २२
शिंशपांस्तत्रवृक्षांश्चपुष्पितान्कोरकैर्युतान्
राक्षसीभिःसमाकीर्णान्मृताभिर्हनुमद्भयात् २३
इत्थंसर्वंविलोक्याशुरामःप्रायात्पुरींप्रति
ब्रह्मादिदेवैःसहितःस्वीयस्वीयविमानकैः २४
देवदुंदुभिनिर्घोषाञ्छृण्वञ्छ्रोत्रसुखावहान्

तथैवाप्सरसांनृत्यैःपूज्यमानोरघूत्तमः २५
सीतायैदर्शयन्मार्गेतीर्थान्याश्रमवंतिच
मुनींश्चमुनिपुत्रांश्चमुनिपत्नीःपतिव्रताः २६
यत्रयत्रकृतावासाःपूर्वंरामेणधीमता
तान्सर्वान्दर्शयामासलक्ष्मणेनसमन्वितः २७
इत्येवंदर्शयंस्तस्यैरामोऽद्राक्षीत्स्वकांपुरीम्
तस्याःपुनःसमीपेतुनंदिग्रामंददर्शह २८
यत्रवैभरतोराजापालयन्धर्ममास्थितः
भ्रातुर्वियोगजनितंदुःखचिह्नंवहन्बहु २९
गर्तशायीब्रह्मचारीजटावल्कलसंयुतः
कृशांगयष्टिर्दुःखार्तःकुर्वन्रामकथांमुहुः ३०
यवान्नमपिनोभुंक्तेजलंपिबतिनोमुहुः
उद्यंतंसवितारंयोनमस्कृत्यब्रवीतिच ३१
जगन्नेत्रसुरस्वामिन्हरमेदुष्कृतंमहत्
मदर्थेरामचंद्रोऽपिजगत्पूज्योवनंययौ ३२
सीतयासुकुमारांग्यासेव्यमानोऽटवींगतः
यासीतापुष्पपर्यंकेवृंतमासाद्यदुःखिता ३३
यासीतारविसंतापंकदापिप्रापनोसती
मदर्थेजानकीसाचप्रत्यरण्यंभ्रमत्यहो ३४
यासीताराजवृंदैश्चनदृष्टानयनैःकदा
सासीतादृश्यतेनूनंकिरातैःकालरूपिभिः ३५
यासीतामधुरंत्वन्नंभोजितानबुभुक्षति
सासीताद्यवनस्थानिफलानिप्रार्थयत्यहो ३६
इत्येवमन्वहंसूर्यमुपस्थायवदत्यदः
प्रातःप्रातर्महाराजोभरतोरामवल्लभः ३७
यश्चोच्यमानःसचिवैःसमदुःखसुखैर्बुधैः
नीतिज्ञैःशास्त्रनिपुणैरितिप्रोवाचतान्नृपः ३८
अमात्यादुर्भगंमांकिंप्रब्रूतपुरुषाधमम्
मदर्थेमेऽग्रजोरामोवनंप्राप्यावसीदति ३९
दुर्भगस्यममप्रस्वाःपापमार्जनमादरात्

करोमिरामचंद्रांघ्रिंस्मारंस्मारंसुमंत्रिणः ४०
धन्यासुमित्रासुतरांवीरसूःस्वपतिप्रिया
यस्यास्तनूजोरामस्यचरणौसेवतेऽन्वहम् ४१
यत्रग्रामेस्थितोनूनंभरतोभ्रातृवत्सलः
विलापंप्रकरोत्युच्चैस्तंग्रामंसददर्शह ४२
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरघुनाथस्य भरतावासनंदिग्रामदर्शनोनामप्रथमोऽध्यायः १

द्वितीयोऽध्यायः

शेषउवाच
अथतद्दर्शनोत्कण्ठाविह्वलीकृतचेतसा
पुनःपुनःस्मृतोभ्राताभरतोधार्मिकाग्रणीः १
उवाचचहनूमंतंबलवंतंसमीरजम्
प्रस्फुरद्दशनव्याजचन्द्रकांतिहतांधकः २
शृणुवीरहनूमंस्त्वंमद्गिरंभ्रातृनोदिताम्
चिरंतनवियोगेनगद्गदीकृतविह्वलाम् ३
गच्छतंभ्रातरंवीरसमीरणतनूद्भव
मद्वियोगकृशांयष्टिंवपुषोबिभ्रतंहठात् ४
योवल्कलंपरीधत्तेजटांधत्तेशिरोरुहे
फलानांभक्षणमपिनकुर्याद्विरहातुरः ५
परस्त्रीयस्यमातेवलोष्टवत्कांचनंपुनः
प्रजाःपुत्रानिवोद्रक्षेद्बांधवोममधर्मवित् ६
मद्वियोगजदुःखाग्निज्वालादग्धकलेवरम्
मदागमनसंदेशपयोवृष्ट्याशुसिंचतम् ७
सीतयासहितंरामंलक्ष्मणेनसमन्वितम्
सुग्रीवादिकपींद्रैश्चरक्षोभिःसबिभीषणैः ८
प्राप्तंनिवेदयसुखात्पुष्पकासनसंस्थितम्
येनमेसोऽनुजःशीघ्रंसुखमेतिमदागमात् ९
इतिश्रुत्वाततोवाक्यंरघुवीरस्यधीमतः
जगामभरतावासंनंदिग्रामंनिदेशकृत् १०

गत्वासनंदिग्रामंतुमंत्रिवृद्धैःसुसंयतम्
भरतंभ्रातृविरहक्लिन्नंधीमान्ददर्शह ११
कथयंतंमंत्रिवृद्धान्रामचंद्रकथानकम्
तदीयपदापाथोजमकरंदसुनिर्भरः १२
नमश्चकारभरतंधर्ममूर्तियुतंकिल
विधात्रासकलांशेनसत्त्वेनैवविनिर्मितम् १३
तंदृष्ट्वाभरतःशीघ्रंप्रत्युत्थायकृतांजलि
स्वागतंचेतिहोवाचरामस्यकुशलंवद १४
इत्येवंवदतस्तस्यभुजोदद्मिणतोऽस्फुरत्
हृदयाच्चगतःशोकोहर्षास्त्रैःपूरिताननः १५
विलोक्यतादृशंभूपंप्रत्युवाचकपीश्वरः
निकटेहिपुरःप्राप्तंविद्धिरामंसलद्मणम् १६
रामागमनसंदेशामृतसिक्तकलेवरः
प्रापयद्धर्षपूरंहिसहस्रास्योनवेद्म्यहम् १७
जगादममतन्नास्तियत्तुभ्यंदीयतेमया
दासोऽस्मिजन्मपर्यंतंरामसंदेशहारकः १८
वसिष्ठोऽपिगृहीत्वार्घ्यंमंत्रिवृद्धाःसुहर्षिताः
जग्मुस्तेरामचंद्रंचहनुमद्दर्शिताध्वना १९
दृष्ट्वादूरात्समायांतंरामचंद्रंमनोरमम्
पुष्पकासनमध्यस्थंससीतंसहलद्मणम् २०
रामोऽपिदृष्ट्वाभरतंपादचारेणसंगतम्
जटावल्कलकौपीनपरिधानसमन्वितम् २१
अमात्यान्भ्रातृवेषेणसमवेषाञ्जटाधरान्
नित्यंतपःक्लिष्टतयाकृशरूपान्ददर्शह २२
रामोऽपिचिंतयामासदृष्ट्वावैतादृशंनृपम्
अहोदशरथस्यायंराजराजस्यधीमतः २३
पुत्रःपदातिरायातिजटावल्कलवेषभृत्
नदुःखंतादृशंमेऽन्यद्वनमध्यगतस्यहि २४
यादृशंमद्वियोगेनचैतस्यपरिवर्त्तते
अहोपश्यतमेभ्राताप्राणात्प्रियतमःसखा २५

श्रुत्वामांनिकटेप्राप्तंमंत्रिवृद्धैःसुहर्षितैः
द्रष्टुंमांभरतोऽभ्येतिवसिष्ठेनसमन्वितः २६
इतिब्रुवन्नरपतिःपुष्पकान्नभसोंऽगणात्
बिभीषणहनूमद्भ्यांलक्ष्मणेनकृतादरः २७
यानादवततारआशुविरहात्क्लिन्नमानसः
भ्रातर्भ्रातःपुनर्भ्रातर्भ्रातर्भ्रातर्वदन्मुहुः २८
दृष्ट्वासमुत्तीर्णमिमंरामचंद्रंसुरैर्युतम्
भरतोभ्रातृविरहक्लिन्नंधीमान्ददर्शह
हर्षाश्रूणिप्रमुंचंश्चदंडवत्प्रणनामह २९
रघुनाथोऽपितंदृष्ट्वादंडवत्पतितंभुवि
उत्थाप्यजगृहेदोर्भ्यांहर्षालोकसमन्वितः ३०
उत्थापितोऽपिहिभृशंनोदतिष्ठद्रुदन्मुहुः
रामचंद्रपदांभोजग्रहणासक्तबाहुभृत् ३१
भरतउवाच
दुराचारस्यदुष्टस्यपापिनोमेकृपांकुरु
रामचंद्रमहाबाहोकारुण्यात्करुणानिधे ३२
यस्तेविदेहजापाणिस्पर्शंक्रूरममन्यत
सएवचरणोरामवनेबभ्राममत्कृते ३३
इत्युक्त्वाश्रुमुखोदीनःपरिरभ्यपुनःपुनः
प्रांजलिपुरतस्तस्थौहर्षविह्वलिताननः ३४
रघुनाथस्तमनुजंपरिष्वज्यकृपानिधिः
प्रणम्यचमहामंत्रिमुख्यानापृच्छ्यसादरम् ३५
भरतेनसमंभ्रात्रापुष्पकासनमास्थितः
सीतांददर्शभरतोभ्रातृपत्नीमनिंदिताम् ३६
अनसूयामिवात्रेःकिंलोपामुद्रांघटोद्भवः
पतिव्रतांजनकजाममन्यतननामच ३७
मातःक्षमस्वयदघंमयाकृतमबुद्धिना
त्वत्सदृश्यःपतिपराःसर्वेषांसाधुकारिकाः ३८
जानक्यापिमहाभागादेवरंवीक्ष्यसादरम्
आशीर्भिरभियुज्याथसमपृच्छदनामयम् ३९

विमानवरमारूढास्तेसर्वेनभसोंऽगणे
न्त्रणादालोकयांचक्रेनिकटेस्वपितुःपुरीम् ४०
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेरामाश्वमेधेशेषवात्स्यायनसंवादे
रामराजधानीदर्शनोनामद्वितीयोऽध्यायः २

तृतीयोऽध्यायः

शेषउवाच
दृष्ट्वारामोराजधानींनिजलोकनिवासिनीम्
जहर्षमतिमान्वीरश्चिरदर्शनलालसः १
भरतोऽपिस्वकंमित्रंसुमुखंनगरंप्रति
प्रेषयामाससचिवंनगरोत्सवसिद्धये २
भरतउवाच
कुर्वंतुलोकास्त्वरितंरघुनाथागमोत्सवम्
मंदिरेमंदिरेरम्यंकृतकौतुकचित्रकम् ३
विपांसुकाराजमार्गाश्चंदनद्रवसिंचिताः
प्रसूनभरसंक्लृप्ताहृष्टपुष्टजनावृताः ४
विचित्रवर्णध्वजभाचित्रिताखिलस्वांगणाः
मेघागमेधनुरिवपश्यंत्वेववलीमुखाः ५
प्रतिगेहंतुलोकानांकारयंत्वगरून्त्रणम्
यद्धूमंवीन्द्यशिखिनोनृत्यंकुर्वंतुलीलया ६
हस्तिनोममशैलाभानाधोरणसुयंत्रितान्
विचित्रयंतुबहुशोगैरिकाद्युपधातुभिः ७
वाजिनश्चित्रिताभूयःसुशोभंतुमनोजवाः
यद्वेगवीन्त्रणादेवगर्वंत्यजतिस्वर्हयः ८
कन्याःसहस्त्रशोरम्याःसर्वाभरणभूषिताः
गजोपरिसमारूढामुक्ताभिर्विकिरंतुच ९
ब्राह्मण्यःपात्रहस्ताश्चदूर्वाहारिद्रसंयुताः
सुवासिन्योमहाराजंरामंनीराजयंतुताः १०
कौसल्यापुत्रसंयोगसंदेशविधुरासती
हर्षंप्राप्नोतुसुकृशातदीन्त्रणसुलालसा ११

इत्येवमादिरचनाःपुरशोभाविधायिकाः
करोतुजनताहृष्टारामस्यागमनंप्रति १२
शेषउवाच
इतिश्रुत्वाततोवाक्यंसुमुखोमंत्रवित्तमः
प्रययौनगरींकर्तुंकृतकौतुकतोरणाम् १३
गत्वाथनगरींतांवैमंत्रीतुसुमुखाभिधः
ख्यापयामासलोकानांरामागममहोत्सवम् १४
लोकाःश्रुत्वापुरींप्राप्तंरघुनाथंसुहर्षिताः
पूर्वंतदीयविरहत्यक्तभोगसुखादयः १५
ब्राह्मणावेदसंपन्नाःपवित्रादर्भपाणयः
धौतोत्तरीयवलिताजग्मुःश्रीरघुनायकम् १६
क्षत्रियायेशूरतमाधनुर्बाणधरावराः
संग्रामेबहुशोवीराजेतारोययुरप्यमुम् १७
वैश्याधनसमृद्धाश्चमुद्राशोभितपाणयः
शुभ्रवस्त्रपरीधानाअभिजग्मुर्नरेश्वरम् १८
शूद्राद्विजेषुयेभक्ताःस्वीयाचारसुनिष्ठिताः
वेदाचाररतायेवैतेऽपिजग्मुःपुरीपतिम् १९
येयेवृत्तिकरालोकाःस्वेस्वेकर्मण्यधिष्ठिताः
स्वकंवस्तुसमादायययुःश्रीरामभूपतिम् २०
इत्थंभूपतिसंदेशात्प्रमोदाप्लवसंयुताः
नानाकौतुकसंयुक्ताआजग्मुर्मनुजेश्वरम् २१
शेषउवाच
रघुनाथोऽपिसकलैर्दैवतैःस्वस्वयानगैः
परीतःप्रविवेशोच्चैःपुरींरचितमोहनाम् २२
प्लवंगाःप्लवनैर्युक्ताआकाशपथचारिणः
स्वस्वशोभापरीतांगाश्चानुजग्मुःपुरोत्तमम् २३
पुष्पकादवरुह्याशुनरयानमथारुहत्
सीतयासहितोरामःपरिवारसमावृतः २४
अयोध्यांप्रविवेशाथकृतकौतुकतोरणाम्
हृष्टपुष्टजनाकीर्णामुत्सवैःपरीभूषिताम् २५

वीणापणवभेर्यादिवादित्रैराहतैर्भृशम्
शोभमानःस्तूयमानःसूतमागधबंदिभिः २६
जयराघवरामेतिजयसूर्यकुलांगद
जयदाशरथेदेवजयताल्लोकनायकः २७
इतिशृण्वञ्छुभांवाचंपौराणांहर्षितांगिनाम्
रामदर्शनसंजातपुलकोद्भेदशोभिनाम् २८
प्रविवेशवरंमार्गंरथ्याचत्वरभूषितम्
चंदनोदकसंसिक्तंपुष्पपल्लवसंयुतम् २९
तदापौरांगनाःकाश्चिद्गवाक्षबिलमाश्रिताः
रघुनाथस्वरूपेक्षाजातकामाश्रथाब्रुवन् ३०
पौरांगनाऊचुः
धन्याअभूवन्बतभिल्लकन्यावनेषुयाराममुखारविंदम्
स्वलोचनेंदीवरकैरथापिबन्स्वभाग्यसंजातमहोदयाइमाः ३१
धन्यंमुखंपश्यतवीरधाम्नःश्रीरामदेवस्यसरोजनेत्रम्
यद्दर्शनंधातृमुखाःसुराअपिप्रापुर्महद्भाग्ययुतावयंत्वहो ३२
एतन्मुखंपश्यतचारुहासंकिरीटसंशोभिनिजोत्तमांगम्
बंधूकधिक्कारलसच्छविप्रदंदंतच्छदंबिभ्रतमुच्चनासम् ३३
इतिगदितवतीस्ताःस्नेहभारेणरामानलिनदलसदृक्षैर्नेत्रपातैर्निरीक्ष्य
निखिलगुरुरनूनप्रेमभारंनृलोकंजननिगृहमियेषप्रोषितांगेनहृष्टः ३४
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
रघुनाथस्यपुरप्रवेशनंनामतृतीयोऽध्यायः ३

चतुर्थोऽध्यायः

वात्स्यायनउवाच
भुजगाधीश्वरेशानधराभारधरक्षम
शृणवेकंसंशयंमह्यंकृपयाकथयस्वतम् १
रघुनाथस्यगमनंवनंप्रतियदाह्यभूत्
तदाप्रभृतिदेहेनस्थिताशून्येनचेतसा २
तद्विप्रयोगविधुराकृशदेहातिदुःखिता
सुमुखान्मंत्रिणःश्रुत्वारघुनाथंसमागतम् ३

कथंजहर्षकिमभूत्कीदृशंतत्रचिह्नितम्
रामचंद्रस्यसंदेशहर्तारंकिमुवाचसा ४
एतन्मेसंशयंछिंधिरघुनाथगुणोदयम्
यथावच्छृण्वतेमह्यंकथयस्वप्रसादतः ५
शेषउवाच
साधुपृष्टंमहाभागद्विजवर्यपुरस्कृत
तन्मेनिगदतःसाक्षाच्छृणुष्वैकमनाःकिल ६
सावैतद्वदनांभोजच्युतंरामागमामृतम्
पीत्वापीत्वाबभूवाहोस्थगितांगेनविह्वला ७
किंमेस्वप्नोविमूढायाःकिंवाभ्रमकरंवचः
ममवैमंदभाग्यायाःकथंरामेक्षणंपुनः ८
बहुनातपसाकृत्वाप्राप्तोऽयवैसुतःशिशुः
केनचिन्ममपापेनविप्रयोगंगतःपुनः ९
सुमंत्रिन्कुशलीरामःसीतालक्ष्मणसंयुतः
कथंमांस्मरतेवीरोवनचारीसुदुःखिताम् १०
इतिसाविललापोच्चैरघुनाथस्मृतिंगता
ननिवेदनिजंकिंचित्परकीयंविमोहिता
सुमुखोऽपितथादृष्ट्वादुःखितांमातरंभृशम् ११
वीजयामासवासोग्रैःसंज्ञामापचसापुनः
उवाचजननींसौम्यंवचोहर्षकरंमुहुः १२
रघुनाथागमस्मारहृष्टांतांव्यदधात्पुनः
मातर्विद्धिगृहंप्राप्तंरघुनाथंसलक्ष्मणम् १३
सीतयासहितंपश्यचाशीर्भिरभियुंक्ष्वच
इतितथ्यंवचःश्रुत्वासुमुखेनप्रभाषितम् १४
यादृशंहर्षमापेदेतादृशंवेद्म्यहंनहि
उत्थायचाजिरेप्राप्तारोमांचिततनूरुहा १५
हर्षविह्वलितांग्यश्रुमुंचंतीराममैक्षत
तावत्सरामोराजेंद्रोनरयानमधिश्रितः १६
प्राप्तःस्वमातुर्भवनंकैकेय्याःसुनयःपुरः
कैकेय्यपित्रपाभारनम्रारामंपुरःस्थितम् १७

नोवाचकिंचिन्महतींचिंतांप्राप्तवतीमुहुः
सूर्यवंशध्वजोरामोमातरंवीक्ष्यलज्जिताम् १८
उवाचसांत्वयंस्तांचवाक्यैर्विनयमिश्रितैः
श्रीरामउवाच
मातर्मयावनंगत्वासर्वमाचरितंतथा १९
अधुनाकरवैकिंवात्वदाज्ञातोजनन्यहो
मयान्यूनंकृतंनास्तिकथंमांनेक्षसेपुनः २०
आशीर्भिरभिनंद्यैनंभरतंमांचवीक्षय
इतिश्रुत्वापितद्वाक्यंसानम्रवदनानघ २१
शनैःशनैःप्रत्युवाचरामगच्छस्वमालयम्
रामोऽपिश्रुत्वावचनंजनन्याःपुरुषोत्तमः २२
नमस्कृत्ययययौगेहंसुमित्रायाःकृपानिधिः
सुमित्रापुत्रसहितंरामंदृष्ट्वामहामनाः २३
चिरंजीवचिरंजीवह्याशीर्भिरितिचाभ्यधात्
मातुश्चरामभद्रोऽपिचरणौप्रणिपत्यच २४
परिष्वज्यमुदायुक्तोजगादवचनंपुनः
रत्नगर्भेममभ्रात्राकेनापिनकृतंतथा २५
यथायमकरोद्धीमान्ममदुःखापनोदनम् २६
रावणेनहृतासीतामयायत्प्राप्यतेपुनः
मातस्तत्सर्वमाविद्धिलक्ष्मणस्यविचेष्टितम् २७
दत्तामाशिषमागृह्यशिरसायंसुमित्रया
निजमातुश्चभवनंप्रययौविबुधैर्वृतः २८
मातरंवीक्ष्यहृषितांनिजदर्शनलालसाम्
स्वयानादवरुह्याशुचरणावग्रहीद्धरिः २९
मातातद्दर्शनोत्कंठाविह्वलीकृतमानसा
परिष्वज्यपरिष्वज्यरामंमुदमवापसा ३०
शरीरेरोमहर्षोऽभूद्गद्गदावागभूत्तदा
हर्षाश्रूणितुसोष्णानिप्रवाहंप्रापुरापदात् ३१
जननींवीक्ष्यविनयीताटंकद्वयवर्जिताम्
कराकल्पपदाकल्परहितांबिभ्रतींतनुम् ३२

किंचित्स्वदर्शनाद्धृष्टांकृशांगींतांसशोकभाक्
दुःखस्यसमयोनायमितिमत्वाजगादताम् ३३
श्रीरामउवाच
मातर्मयात्वच्चरणौचिरकालंनसेवितौ
ततःक्षमस्वापराधंभाग्यहीनस्यवैमम ३४
येपुत्रामातापित्रोर्नशुश्रूषायांसमुत्सुकाः
तेमंतव्याःपरामातःकीटकारेतसोभवाः ३५
किंकुर्वेजनकाज्ञातोगतोवैदंडकंवनम्
तत्रापित्वत्कृपापांगात्तीर्णोऽस्मिदुःखसागरम् ३६
रावणेनहृतासीतालंकायांगमितापुनः
त्वत्कृपातोमयालब्धातंहत्वाराक्षसेश्वरम् ३७
सीतेयंत्वच्चरणयोःपतितावैपतिव्रता
संभावयाशुचकितांत्वत्पादार्पितमानसाम् ३८
इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंपादयोःपतितांस्नुषाम्
आशीर्भिरभियुज्यैनांबभाषेतांपतिव्रताम् ३९
सीतेस्वपतिनासार्द्धंचिरंविलसभामिनि
पुत्रौप्रसूयचकुलंस्वकंपावयपावने ४०
त्वत्सदृश्यःपतिपराःपतिदुःखसुखानुगाः
भवंतिदुःखभागिन्योनहिसत्यंजगत्त्रये ४१
विदेहपुत्रिस्वकुलंत्वयापावितमात्मना
रामपादाब्जयुगुलमनुयांत्यामहावनम् ४२
किंचित्रंयत्पुमांसस्तुवैरिकोटिप्रभंजनाः
येषांगेहेसतीभार्यास्वपतिप्रियवाञ्छिका ४३
इत्युक्त्वारघुनाथस्यभार्यामंचितलोचनाम्
तूष्णींबभूवहृषिताप्रहृष्टस्वतनूरुहा ४४
अथभ्रातास्यभरतःपित्रादत्तंनिजंमहत्
राज्यंनिवेदयामासरामचंद्रायधीमते ४५
मंत्रिणस्तेप्रहृष्टांगादैवज्ञान्मंत्रकोविदान्
आहूयसुमुहूर्तंतेपप्रच्छुःपरमादरात् ४६
शुभेमुहूर्तेसुदिनेशुभनक्षत्रसंयुते

अभिषेकंमहाराज्येकारयामासुरुद्यताः ४७
सप्तद्वीपवतींपृथ्वद्यंव्याघ्रचर्मणिसुंदरे
लिखित्वोपरिराजेंद्रोमहाराजोधितस्थिवान् ४८
तद्दिनादेवसाधूनांमनांसिप्रमुदंययुः
दुष्टानांचेतसोग्लानिरभवत्परतापिनाम् ४९
स्त्रियस्तुपतिभक्त्याचपतिव्रतपरायणाः
मनसापिकदापापंनाचरंतिजनामुने ५०
दैत्यादेवास्तथानागायक्षासुरमहोरगाः
सर्वेन्यायपथेस्थित्वारामाज्ञांशिरसादधुः ५१
परोपकरणेयुक्ताःस्वधर्मसुखनिर्वृताः
विद्याविनोदगमितादिनरात्रिक्षणाःशुभाः ५२
वातोऽपिमार्गसंस्थानांबलान्नाहरतेमहान्
वासांस्यपितुसूक्ष्माणितत्रचौरकथानहि ५३
धनदोह्यर्थिनांरामःकारुण्यश्चकृपानिधिः
भ्रातृभिःसहितोनित्यंगुरुदेवस्तुतिंव्यधात् ५४
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
रघुवरस्यराज्याभिषेकोनामचतुर्थोऽध्यायः ४

पंचमोऽध्यायः

शेषउवाच
अथाभिषिक्तंरामंतुतुष्टुवुःप्रणताःसुराः
रावणाभिधदैत्येंद्रवधहर्षितमानसाः १
देवाऊचुः
जयदाशरथेसुरार्तिहञ्जयजयदानववंशदाहक
जयदेववरांगनागणग्रहणव्यग्रकरारिदारक २
तवयद्दनुजेंद्रनाशनंकवयोवर्णयितुंसमुत्सुकाः
प्रलयेजगतांततीःपुनर्ग्रससेत्वंभुवनेशलीलया ३
जयजन्मजरादिदुःखकैःपरिमुक्तप्रबलोद्धरोद्धर
जयधर्मकरान्वयांबुधौकृतजन्मन्नजरामराच्युत ४
तवदेववरस्यनामभिर्बहुपापाअपितेपवित्रिताः

किमुसाधुद्विजवर्यपूर्वकाःसुतनुंमानुषतामुपागताः ५
हरविरिंचिनुतंतवपादयोर्युगलमीप्सितकामसमृद्धिदम्
हृदिपवित्रयवादिकचिह्नितैःसुरचितंमनसास्पृहयामहे ६
यदिभवान्नदधात्यभयंभुवोमदनमूर्तितिरस्करकांतिभृत्
सुरगणाहिकथंसुखिनःपुनर्ननुभवंतिघृणामयपावन ७
यदायदास्मान्दनुजाहिदुःखदास्तदातदात्वंभुविजन्मभाग्भवेः
अजोऽव्ययोऽपीशवरोऽपिसन्विभोस्वभावमास्थायनिजंनिजार्चितः ८
मृतसुधासदृशैरघनाशनैःसुचरितैरवकीर्यमहीतलम्
अमनुजैर्गुणशंसिभिरीडितःप्रविशचाशुपुनर्हिस्वकंपदम् ९
अनादिराद्योजररूपधारीहारीकिरीटीमकरध्वजाभः
जयंकरोतुप्रसभंहतारिःस्मरारिसंसेवितपादपद्मः १०
इत्युक्त्वातेसुराःसर्वेब्रह्मेंद्रप्रमुखामुहुः
प्रणेमुररिनाशेनप्रीणितारघुनायकम् ११
इतिस्तुत्यातिसंहृष्टोरघुनाथोमहायशाः
प्रोवाचतान्सुरान्वीक्ष्यप्रणतान्नतकंधरान् १२
श्रीरामउवाच
सुरावृणुतमेयूयंवरंकिंचित्सुदुर्ल्लभम्
यंकोऽपिदेवोदनुजोनयक्षःप्रापसादरः १३
सुराऊचुः
स्वामिन्भगवतःसर्वंप्राप्तमस्माभिरुत्तमम्
यदयंनिहतःशत्रुरस्माकंतुदशाननः १४
यदायदाऽसुरोऽस्माकंबाधांपरिदधातिभोः
तदातदेतिकर्तव्यमेतावद्वैरिनाशनम् १५
तथेत्युक्त्वापुनर्वीरःप्रोवाचरघुनंदनः
श्रीरामउवाच
सुराःशृणुतमद्वाक्यमादरेणसमन्विताः १६
भवत्कृतंमदीयैर्वैगुणैर्ग्रथितमद्भुतम्
स्तोत्रंपठिष्यतिमुहुःप्रातर्निशिसकृन्नरः १७
तस्यवैरिपराभूतिर्नभविष्यतिदारुणा
नचदारिद्र्यसंयोगोनचव्याधिपराभवौ १८

मदीयचरणद्वंद्वेभक्तिस्तेषांतुभूयसी
भविष्यतिमुदायुक्तेस्वांतेपुंसांतुपाठतः १९
इत्युक्त्वासोऽभवत्तूष्णींनरदेवशिरोमणिः
सुराःसर्वेप्रहृष्टास्तेययुर्लोकंस्वकंस्वकम् २०
रघुनाथोऽपिभ्रातृंस्तान्पालयंस्तातवद्बुधान्
प्रजाःपुत्रानिवस्वीयाल्लाँलयँल्लोकनायकः २१
यस्मिञ्छासतिलोकानांनाकालमरणंनृणाम्
नरोगादिपराभूतिर्गृहेषुचमहीयसी २२
नेतिःकदापिदृश्येतवैरिजंभयमेवच
वृक्षाःसदैवफलिनोमहीभूयिष्ठधान्यका २३
पुत्रपौत्रपरीवारसनाथीकृतजीवनाः
कांतासंयोगजसुखैर्निरस्तविरहक्लमाः २४
नित्यंश्रीरघुनाथस्यपादपद्मकथोत्सुकाः
कदापिपरनिंदासुवाचस्तेषांभवंतिन २५
कारवोऽपिकदापापंनाचरंतिमनस्यहो
रघुनाथकराघातदुःखशंकाभिशंसिनः २६
सीतापतिमुखालोकनिश्चलीभूतलोचनाः
लोकाबभूवुःसततंकारुण्यपरिपूरिताः २७
राज्यंप्राप्तमसापत्नंसमृद्धबलवाहनम्
ऋषिभिर्हृष्टपुष्टैश्चरम्यंहाटकभूषणैः २८
संपुष्टमिष्टापूर्तानांधर्माणांनित्यकर्तृभिः
सदासंपन्नसस्यंचसुवसुक्षेत्रसंयुतम् २९
सुदेशंसुप्रजंस्वस्थंसुतृणंबहुगोधनम्
देवतायतनानांचराजिभिःपरिराजितम् ३०
सुपूर्णायत्रवैग्रामाःसुवित्तर्द्धिविराजिताः
सुपुष्पकृत्रिमोद्यानाःसुस्वादुफलपादपाः ३१
सपद्मिनीककासारायत्रराजंतिभूमयः
सदंभानिम्नगायत्रनयत्रजनताक्वचित् ३२
कुलान्येवकुलीनानांवर्णानांनाधनानिच
विभ्रमोयत्रनारीषुनविद्वत्सुचकर्हिचित् ३३

नद्यःकुटिलगामिन्योनयत्रविषयेप्रजाः
तमोयुक्ताःक्षपायत्रबहुलेषुनमानवाः ३४
रजोयुजःस्त्रियोयत्रनाधर्मबहुलानराः
धनैरनंधोयत्रास्तिजनोनैवचभोजने ३५
अनयःस्यंदनोयत्रनचवैराजपूरुषः
दंडःपरशुकुद्दालवालव्यजनराजिषु ३६
आतपत्रेषुनान्यत्रक्वचित्क्रोधोपरोधजः
अन्यत्राक्षिकवृंदेभ्यःक्वचिन्नपरिदेवनम् ३७
आक्षिकाएवदृश्यंतेयत्रपाशकपाणयः
जाड्यवार्ताजलेष्वेवस्त्रीमध्याएवदुर्बलाः ३८
कठोरहृदयायत्रसीमंतिन्योनमानवाः
औषधेष्वेवयत्रास्तिकुष्ठयोगोनमानवे ३९
वेधोयत्रसुरत्नेषुशूलंमूर्तिकरेषुवै
कंपःसात्विकभावोत्थोनभयात्क्वापिकस्यचित् ४०
संज्वरःकामजोयत्रदारिद्र्यंकलुषस्यच
दुर्ल्लभत्वंसदैवस्यसुकृतेनचवस्तुनः ४१
इभाएवप्रमत्तावैयुद्धेवीच्योजलाशये
दानहानिर्गजेष्वेवतीक्ष्णाएवहिकंटकाः ४२
बाणेषुगुणविश्लेषोबंधोक्तिःपुस्तकेदृढा
स्नेहत्यागःखलेष्वेवनचवैस्वजनेजने ४३
तंदेशंपालयामासलालयँल्लालिताःप्रजाः
धर्मसंस्थापयन्देशेदुष्टेदंडधरोपमः ४४
एवंपालयतोदेशंधर्मेणधरणीतलम्
सहस्रंचव्यतीयुर्वैवर्षाण्येकादशप्रभोः ४५
तत्रनीचजनाच्छ्रुत्वासीतायाअपमानताम्
स्वांचनिंदांरजकतस्तांतत्याजरघूद्वहः ४६
पृथ्वद्यंपालयमानस्यधर्मेणनृपतेस्तदा
सीतांविरहितामेकांनिदेशेनसुरक्षिताम् ४७
कदाचित्संसदोमध्येह्यासीनस्यमहामतेः
आजगाममुनिश्रेष्ठःकुंभोत्पत्तिर्मुनिर्महान् ४८

गृहीत्वार्घ्यंसमुत्तस्थौवसिष्ठेनसमन्वितः
जनताभिर्महाराजोवार्धिशोषकमागतम् ४९
स्वागतेनसुसंभाव्यपप्रच्छतमनामयम्
सुखोपविष्टंविश्रांतंबभाषेरघुनंदनः ५०

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
अगस्त्यसमागमोनामपंचमोऽध्यायः ५

षष्ठोऽध्यायः

शेषउवाच
इत्थंस्वागतसंतुष्टंब्रह्मचर्यतपोनिधिम्
उवाचमतिमान्वीरःसर्वलोकगुरुर्मुनिम् १
स्वागतंतेमहाभागकुंभयोनेतपोनिधे
त्वद्दर्शनेनसर्वेवैपाविताःसकुटुंबकाः २
कच्चिन्मतिस्तेवेदेषुशास्त्रेषुपरिवर्तते
त्वत्तपोविघ्नकर्तावैनास्तिभूमंडलेक्वचित् ३
लोपामुद्रामहाभागयाचतेधर्मचारिणी
यस्याःपतिव्रताधर्मात्सर्वंभवतिशोभनम् ४
अपिशंसमहाभागधर्ममूर्तेकृपानिधे
अलोलुपस्यकिंकार्यंकरवाणिमुनीश्वर ५
त्वत्तपोयोगतःसर्वंभवतिस्वेच्छयाबहु
तथापिमयिकृत्वैवकृपांशंशमुनीश्वरः ६
शेषउवाच
इत्युक्तोलोकगुरुणाराजराजेनधीमता
उवाचरामंलोकेशंविनीततरभाषया ७
अगस्त्यउवाच
स्वामिंस्तवसुदुर्दर्शंदर्शनंदैवतैरपि
मत्वासमागतंविद्धिराजराजकृपानिधे ८
हतस्त्वयारावणाख्यस्त्वसुरोलोककंटकः
दिष्ट्याद्यदेवाःसुखिनोदिष्ट्याराजाबिभीषणः ९
रामत्वद्दर्शनान्मेऽद्यगतंवैदुष्कृतंकिल

संपूर्णोमेमनःकोशश्रानंदेनसुरोत्तम १०
इत्युक्त्वासबभूवाशुतूष्णींकुंभसमुद्भवः
रामसंदर्शनाह्लादविह्वलीकृतमानसः ११
रामःपप्रच्छतंभूयोमुनिंज्ञानविशारदम्
लोकातीतंभवद्भाविसर्वंजानासिसर्वतः १२
मुनेकथयमेसर्वंपृच्छतोहिसुविस्तरम्
कोऽसौमयाहतोयोहिरावणोविबुधार्दनः १३
कुंभकर्णोऽपिकस्त्वेषकाजातिर्वैदुरात्मनः
देवोदैत्यःपिशाचोवाराक्षसोवामहामुने १४
सर्वमाख्याहिसर्वज्ञसर्वंजानासिविस्तरात्
अतःकथयमेसर्वंकृपांकृत्वाममोपरि १५
इतिश्रुत्वाततोवाक्यंकुंभजन्मातपोनिधिः
यत्पृष्टंरघुराजेनप्रवक्तुंतत्प्रचक्रमे १६
राजन्सृष्टिकरोब्रह्मापुलस्त्यस्तत्सुतोऽभवत्
ततस्तुविश्रवाजज्ञेवेदविद्याविशारदः १७
तस्यपत्नीद्वयंजातंपातिव्रत्यचरित्रभृत्
एकामंदाकिनीनाम्नीद्वितीयाकैकसीस्मृता १८
पूर्वस्यांधनदोजज्ञेलोकपालविलासभृत्
योऽसौशिवप्रसादेनलंकावासमचीकरत् १९
विद्युन्मालिसुतायांतुपुत्रत्रयमभून्महत्
रावणःकुंभकर्णश्चतथापुण्योबिभीषणः २०
राक्षस्युदरजन्मत्वात्संध्यासमयसंभवात्
द्वयोरधर्मनिपुणामतिरासीन्महामते २१
एकदातुविमानेनपुष्पकेणसुशोभिना
कांचनीयोपकल्पेनकिंकिणीजालमालिना २२
आरुह्यपितरौद्रष्टुंप्रायाच्छोभासमन्वितः
स्वगणैःसंस्तुतोभूत्वानानारत्नविभूषणैः २३
आगत्यपित्रोश्चरणेपतित्वाचिरमात्मजः
हर्षविह्वलितात्माचरोमांचिततनूरुहः २४
उवाचमेऽद्यसुदिनंमहाभाग्यफलोदयः

यन्मेयुष्मत्पदौदृष्टौमहापुण्यददर्शनौ २५
इत्यादिभिःस्तुतिपदैःस्तुत्वागान्मंदिरंस्वकम्
पितरावपिसंहृष्टौपुत्रस्नेहाद्बभूवतुः २६
तंदृष्ट्वारावणोधीमाञ्जगादनिजमातरम्
कोऽयपुमान्सुरोवाथयक्षोवाथनरोत्तमः २७
योऽसौममपितुःपादौसन्निषेव्यगतःपुनः
महाभाग्यनिधिःस्वीयैर्गणैःसुपरिवारितः २८
केनेदंतपसालब्धंविमानंवायुवेगधृक्
उद्यानाराममलीलादिविलासस्थानमुत्तमम् २९
शेषउवाच
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजननीरोषविक्लवा
उवाचपुत्रंविमनाःकिंचिन्नेत्रविकारिणी ३०
रेपुत्रशृणुमद्वाक्यंबहुशिक्षासमन्वितम्
एतस्यजन्मकर्मादिविचारचतुराधिकम् ३१
सपत्न्याममकुक्षिस्थंविधानंसमुपस्थितम्
येनस्वमातुर्विमलंकुलमुज्ज्वलितंमहत् ३२
त्वंतुमत्कुक्षिजःकीटःपापःस्वोदरपूरकः
यथाखरःस्वकंभारंजानातिनचतद्गुणम् ३३
तथात्वंलक्ष्यसेऽज्ञानीशयनासनभोगवान्
सुप्तोगतःक्वचिद्भ्रष्टइत्येवतवसंभवः ३४
अनेनतपसालब्धंशिवसंतोषकारिणा
लंकावासोमनोवेगंविमानंराज्यसंपदः ३५
सुधन्याजननीत्वस्यसुभाग्यासुमहोदया
यस्याःपुत्रोनिजगुणैर्लब्धवान्महतांपदम् ३६
इतिक्रुधाभाषितमार्तयातयामात्रास्वयाऽकर्ण्यदुरात्मसत्तमः
रोषंविधायात्मगतंपुनर्वचोजगादतांनिश्चयभृत्तपःप्रति ३७
रावणउवाच
जनन्याकर्णयवचोममगर्वसमन्वितम्
रत्नगर्भात्वमेवासियस्याःपुत्रास्त्रयोवयम् ३८
कोऽसौकीटःसधनदःक्वतपःस्वल्पकंपुनः

कालंकाकिंतुतद्राज्यंस्वल्पसेवकसंयुतम् ३९
मातःशृणुममोत्साहात्प्रतिज्ञांकरुणान्विते
नकेनापिकृतांकर्त्रांमहाभाग्येहिकैकसि ४०
यद्यहंभुवनंसर्वंवशेनस्थापयामिवै
तपोभिर्दुष्कृतैःकृत्वाब्रह्मसंतोषकारकैः ४१
अन्नोदकेसदात्यक्त्वानिद्रांक्रीडांतथापुनः
चेत्तदापितृलोकस्यघातात्पापंभवेन्मम ४२
कुंभकर्णोऽपिकृतवान्विभीषणसमन्वितः
रावणेनसहभ्रात्रेत्युक्त्वागाद्गिरिकाननम् ४३

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे रावणोत्पत्तिर्नामषष्ठोऽध्यायः ६

सप्तमोऽध्यायः

अगस्त्यउवाच
अथोग्रंसतपोदैत्योदशवर्षसहस्रकम्
चकारभानुमद्दणाचपश्यन्नूर्ध्वपदेस्थितः १
कुंभकर्णोऽपिकृतवांस्तपःपरमदुश्चरम्
विभीषणस्तुधर्मात्माचचारपरमंतपः २
तदाप्रसन्नोभगवान्देवदेवःप्रजापतिः
देवदानवयक्षादिमुकुटैःपरिसेवितः ३
ददौराज्यंचसुमहद्भुवनत्रयभास्वरम्
वपुश्चकृतवान्रम्यंदेवदानवसेवितम् ४
तदासंतापितोभ्राताधनदोधर्मबुद्धिमान्
विमानंतुततोनीतंलंकाचनगरीहठात् ५
भुवनंतापितंसर्वंदेवाश्चैवदिवोगताः
हतवान्ब्राह्मणकुलंमुनीनांमूलकृंतनः ६
तदातिदुःखितादेवाःसेंद्राब्रह्माणमाययुः
स्तुतिंचक्रुर्महात्मानोदंडवत्प्रणतिंगताः ७
तेतुष्टुवुःसुराःसर्वेवाग्भिरर्थ्याभिरादृताः
ततःप्रसन्नोभगवान्किंकरोमीतिचाब्रवीत् ८

ततोनिवेदयांचक्रुर्ब्रह्मणेविबुधाःपुरः
दशग्रीवाच्चसंकष्टंतथानिजपराभवम् ९
क्षणंध्यात्वाययौब्रह्माकैलासंत्रिदशैःसह
तस्यशैलस्यपार्श्वेतुवैचित्र्येणसमाकुलाः १०
स्थिताःसंतुष्टुवुर्देवाःशंभुंशक्रपुरोगमाः
नमोभवायशर्वायनीलग्रीवायतेनमः ११
नमःस्थूलायसूक्ष्मायबहुरूपायतेनमः
इतिसर्वमुखेनोक्तांवाणीमाकर्ण्यशंकरः १२
प्रोवाचनंदिनंदेवानानयेतिममांतिकम्
एतस्मिन्नंतरेदेवाश्राहूतानंदिनाचते १३
प्रविश्यांतःपुरेदेवाददृशुर्विस्मितेक्षणाः
ब्रह्मागत्यददर्शाथशंकरंलोकशंकरम् १४
गणकोटिसहस्रैस्तुसेवितंमोदशालिभिः
नग्नैर्विरूपैःकुटिलैर्धूसरैर्विकटैस्तथा १५
प्रणिपत्याग्रतःस्थित्वासहदेवैःपितामहः
उवाचदेवदेवेशंपश्यावस्थांदिवौकसाम् १६
कृपांकुरुमहादेवशरणागतवत्सल
दुष्टदैत्यवधार्थंत्वंसमुद्योगंविधेहिभोः १७
सोऽपितद्वचनंश्रुत्वादैन्यशोकसमन्वितम्
त्रिदशैःसहितैःसर्वैराजगामहरेःपदम् १८
तुष्टुवुर्मुनयःसर्वेससुरोरगकिन्नराः
जयमाधवदेवेशजयभक्तजनार्तिहन् १९
विलोकयमहादेवलोकयस्वस्वसेवकान्
इत्युच्चैर्जगदुःसर्वेदेवाःशर्वपुरोगमाः २०
इत्युक्तमाकर्ण्यसुराधिनाथोदृष्ट्वासुरार्तिंपरिचिंत्यविष्णुः
जगाददेवाञ्जलदोच्चयागिरादुःखंतुतेषांप्रशमंनयन्निव २१
भोब्रह्मशर्वेंद्रपुरोगमामराःशृरावंतुवाचंभवतांहितेरताम्
जानेदशग्रीवकृतंभयंवस्तन्नाशयाम्यद्यकृतावतारः २२
पुरीत्वयोध्यारविवंशजातैर्नृपैर्महादानमखादिसत्क्रियैः
प्रपालिताभूतलमंडनीयाविराजतेराजतभूमिभागैः २३

तस्यांदशरथोराजानिरपत्यःश्रियान्वितः
पालयत्यधुनाराज्यंदिक्चक्रजयवान्विभुः २४
सतुवंद्याद्दृष्यशृंगात्प्रार्थितात्पुत्रकाम्यया
पुत्रेष्ट्यांविधिनायज्वामहाबलसमन्वितः २५
ततोऽहप्रार्थितःपूर्वंतपसातेनभोःसुराः
पत्नीषुतिसृषुप्रीत्याचतुर्धापिभवत्कृते २६
रामलक्ष्मणशत्रुघ्नभरताख्यासमन्वितः
कर्तास्मिरावणोद्धारंसमूलबलवाहनम् २७
भवंतोऽपिस्वकैरंशैरवतीर्यचरंत्विह
ऋक्षवानररूपेणसर्वत्रपृथिवीतले २८
इत्युक्त्वाविरराम‌ाशुनभसीरितवाङ्मुने
देवाःश्रुत्वामहद्वाक्यंसर्वेसंहृष्टमानसाः २९
तेचक्रुर्गदितंयादृग्देवदेवेनधीमता
स्वैःस्वैरंशैर्महीपूर्णाऋक्षवानररूपिभिः ३०
योऽसौविष्णुर्महादेवोदेवानांदुःखनाशकः
सत्वमेवमहाराजभगवान्कृतविग्रहः ३१
भरतोऽयलक्ष्मणश्चशत्रुघ्नश्चमहामते
तावकांशाद्दशग्रीवोजनितश्चसुरार्द्दनः ३२
पूर्ववैरानुबंधेनजानकींहृतवान्पुनः
सत्वयानिहतोदैत्योब्रह्मराक्षसजातिमान् ३३
पुलस्त्यपुत्रोदैत्येंद्रःसर्वलोकैककंटकः
पातितःपृथिवीसर्वासुखमापमहेश्वर ३४
ब्राह्मणानांसुखंत्वद्यमुनीनांतापसंबलम्
शिवानिसर्वतीर्थानिसर्वेयज्ञाःसुसंहिताः ३५
त्वयिराज्ञिजगत्सर्वंसदेवासुरमानुषम्
सुखंप्रपेदेविश्वात्मञ्जगद्योनेनरोत्तम ३६
एतत्तेसर्वमाख्यातंयत्पृष्टोऽहत्वयानघ
उत्पत्तिश्चविपत्तिश्चमयामत्यनुसारतः ३७
इत्थंनिशम्यदितिजेंद्रकुलानुकारिवार्तांमहापुरुषईश्वरईशिताच
संरुद्धबाष्पगलदश्रुमुखारविंदोभूमौपपातसदसिप्रथितप्रभावः ३८

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
रावणोत्पत्तिविपत्तिकथनंनामसप्तमोऽध्यायः ७

अष्टमोऽध्यायः

शेषउवाच
वात्स्यायनमुनिश्रेष्ठकथापापप्रणाशिनी
ब्रह्मरायदेवदेवस्यसर्वधर्मैकरक्षितुः १
राजानंमूर्च्छितंदृष्ट्वाकुंभजन्मातपोनिधिः
शनैःशनैःकरेणाशुपस्पर्शाश्रुजगादच २
भोरामाश्वसिहिक्षिप्रंकिमर्थमवसीदसि
भवान्दैत्यकुलच्छेत्तामहाविष्णुःसनातनः ३
भूतंभव्यंभवच्चैवजगत्स्थास्नुचरिष्णुच
त्वदृतेनास्तिसंचारीकिमर्थमिहमूर्च्छितः ४
श्रुत्वावाक्यंमहाराजःकुंभजन्मसमीरितम्
उत्तस्थौविगलन्नेत्रबाष्पपूरितसन्मुखः ५
उवाचदीनदीनंचविस्पष्टाक्षरविस्तरम्
त्रपाभरनमन्मूर्तिर्ब्रह्मद्रोहपराङ्मुखः ६
श्रीरामउवाच
अहोमेपश्यताज्ञानंविमूढस्यदुरात्मनः
यद्ब्राह्मणकुलेरूढंहतवान्कामलोलुपः ७
महिलार्थेत्वहंविप्रंवेदशास्त्रविवेकवान्
हतवान्वाडवकुलंबुद्धिहीनोतिदुर्मतिः ८
इक्ष्वाकूणांकुलेजातुब्राह्मणोनदुरुक्तिभाक्
ईदृशंकुर्वताकर्ममयैतत्सुकलंकितम् ९
येब्राह्मणास्तुपूजार्हादानसम्मानभोजनैः
तेमयानिहताविप्राःशरसंघातसंहितैः १०
काँल्लोकान्नुगमिष्यामिकुंभीपाकोऽपिदुःसहः
नतादृशंतीर्थमस्तियन्मांपावयितुंक्षमम् ११
नयज्ञोनतपोदानंनवाचैवव्रतादिकम्
यत्तुवैब्राह्मणद्रोग्धुर्ममपावनतारकम् १२

यैःकोपितंब्रह्मकुलंनरैर्निरयगामिभिः
तेनराबहुशोदुःखंभोक्ष्यंतिनिरयंगताः १३
वेदामूलंतुधर्माणांवर्णाश्रमविवेकिनाम्
तन्मूलंब्राह्मणकुलंसर्ववेदैकशाखिनः १४
मूलच्छेत्तुर्ममौद्धत्यात्कोलोकोनुभविष्यति
किमद्यकरणीयंवैयेनमेहिशिवंभवेत् १५
शेषउवाच
विलपंतंभृशंरामंराजेंद्रंरघुपुंगवम्
मायामनुष्यवपुषंकुंभजन्माब्रवीद्वचः १६
अगस्त्यउवाच
माविषादंमहाधीरकुरुराजन्महामते
नतेब्राह्मणहत्यास्याद्दुष्टानांनाशमिच्छतः १७
त्वंपुराणःपुमान्साक्षादीश्वरःप्रकृतेःपरः
कर्ताहर्ताऽवितासाक्षीनिर्गुणःस्वेच्छयागुणी १८
सुरापोब्रह्महत्याकृत्स्वर्णस्तेयीमहाघकृत्
सर्वेत्वन्नामवादेनपूताःशीघ्रंभवंतिहि १९
इयंदेवीजनकजामहाविद्यामहामते
यस्याःस्मरणमात्रेणमुक्तायास्यंतिसद्गतिम् २०
रावणोऽपिनवैदैत्योवैकुंठेतवसेवकः
ऋषीणांशापतोऽवाप्तोदैत्यत्वंदनुजांतक २१
तस्यानुग्रहकर्तात्वंनतुहंताद्विजन्मनः
एवंसंचिंत्यमाभूयोनिजंशोचितुमर्हसि २२
इतिश्रुत्वाततोवाक्यंरामःपरपुरंजयः
उवाचमधुरंवाक्यंगद्गदस्वरभाषितम् २३
श्रीरामउवाच
पातकंद्विविधंपोक्तंज्ञाताज्ञातविभेदतः
ज्ञातंयद्बुद्धिपूर्वंहिअज्ञातंतद्विवर्जितम् २४
बुद्धिपूर्वंकृतंकर्मभोगेनैवविनश्यति
नश्येदनुशयादन्यदिदंशास्त्रविनिश्चितम् २५
कुर्वतोबुद्धिपूर्वंमेब्रह्महत्यांसुनिंदिताम्

नमेदुःखापनोदायसाधुवादःसुसंमतः २६
प्रब्रूहितादृशंमह्यंयादृशंपापदाहकम्
व्रतंदानंमखंकिंचित्तीर्थमाराधनंमहत् २७
येनमेविमलाकीर्तिर्लोकान्वैपावयिष्यति
पापाचाराप्तकालुष्यान्ब्रह्महत्याहतप्रभान् २८
शेषउवाच
इत्युक्तवंतंतंरामंजगादसतपोनिधिः
सुरासुरनमन्मौलिमणिनीराजितांघ्रिकम् २९
शृणुराममहावीरलोकानुग्रहकारक
विप्रहत्यापनोदायतवयद्वचनंब्रुवे ३०
सर्वंसपापंतरतियोऽश्वमेधंयजेतवै
तस्मात्त्वंयजविश्वात्मन्वाजिमेधेनशोभिना ३१
सप्ततंतुर्महीभर्त्रात्वयासाध्योमनीषिणा
महासमृद्धियुक्तेनमहाबलसुशालिना ३२
सवाजिमेधोविप्राणांहत्यायाःपापनोदनः
कृतवान्यंमहाराजोदिलीपस्तवपूर्वजः ३३
शतक्रतुःशतंकृत्वाक्रतूनांपुरुषर्षभः
पदमापामरावत्यांदेवदैत्यसुसेवितम् ३४
मनुश्चसगरोराजामरुत्तोनहुषात्मजः
एतेतेपूर्वजाःसर्वेयज्ञंकृत्वापदंगताः ३५
तस्मात्त्वंकुरुराजेंद्रसमर्थोऽसिसमंततः
भ्रातरोलोकपालाभावर्ततेतवभावुकाः ३६
इत्युक्तमाकर्ण्यमुनेःसभाग्यवानरघूत्तमोब्राह्मणघातभीतः
पप्रच्छयागेसुमतिंचिकीर्षन्विधिंपुराविन्परिगीयमानः ३७

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरघु-
नाथस्यागस्त्योपदेशोनामाष्टमोऽध्यायः ८

नवमोऽध्यायः

श्रीरामउवाच
कीदृशोऽश्वस्तत्रभाव्यःकोविधिस्तत्रपूजने

कथंवाशक्यतेकर्तुंकेजेयास्तत्रवैरिणः १
अगस्त्यउवाच
गंगाजलसमानेनवर्णेनवपुषाशुभः
कर्णेश्यामोमुखेरक्तःपीतःपुच्छेसुलक्षितः २
मनोवेगःसर्वगतिरुच्चैःश्रवस्समप्रभः
वाजिमेधेहयःप्रोक्तःशुभलक्षणलक्षितः ३
वैशाखपूर्णमास्यांतुपूजयित्वायथाविधि
पत्रंलिखित्वाभालेतुस्वनामबलचिह्नितम् ४
मोचनीयःप्रयत्नेनरक्षकैःपरिरक्षितः
यत्रगच्छतियज्ञाश्वस्तत्रगच्छेत्सुरक्षकः ५
यस्तंबलान्निबध्नातिस्ववीर्यबलदर्पितः
तस्मात्प्रसभमानेयःपरिरक्षाकरैर्हयः ६
कर्त्रातावत्सुविधिनास्थातव्यंनियमादिह
मृगश्रृंगधरोभूत्वाब्रह्मचर्यसमन्वितः ७
व्रतंपालयमानस्ययावद्वर्षमतिक्रमेत्
तावद्दीनांधकृपणाःपरितोष्याधनादिभिः ८
अन्नंतुबहुशोदेयंधनंवाभूरिमारिष
यद्यत्प्रार्थयतेधीमांस्तत्तदेवददातिहि ९
एवंप्रकुर्वतःकर्मयज्ञःसंपूर्णतांगतः
करोतिसर्वपापानांनाशनंरिपुनाशन १०
तस्माद्भवान्समर्थोऽस्तिकरणेपालनेऽचने
कृत्वाकीर्तिंसुविमलांपावयान्याञ्जनान्नृप ११
श्रीरामउवाच
विलोकयद्विजश्रेष्ठवाजिशालांममाधुना
तादृशाःसंतिनोवाश्वाःशुभलक्षणलक्षिताः १२
इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यमगस्त्यःकरुणाकरः
उत्तस्थौवीक्षमाणोऽययागार्हान्वाजिनःशुभान् १३
गत्वाथतत्रशालायांरामचंद्रसमन्वितः
ददर्शाश्वान्विचित्रांगान्मनोवेगान्महाबलान् १४
अवनितलगताःकिंवाजिराजस्यवंश्याःकिमथरघुपतीनामेकतःकीर्तिपिंडाः

किमिदममृतराशिर्वाहरूपेणसिंधोर्मुनिरितिमनसोंतर्विस्मयंप्रापपश्यन् १५
एकतःशोणदेहानांवाजिनांपंक्तिरुत्तमा
एकतःश्यामकर्णाश्चकस्तूरीकांतिसप्रभाः १६
एकतःकनकाभाश्चत्वन्यतोनीलवर्णिनः
एकतःशबलैर्वर्णैर्विशिष्टैर्वाजिभिर्वृताः १७
एवंपश्यन्मुनिःसर्वान्कौतुकाविष्टमानसः
ययावन्यत्रतान्द्रष्टुंयागयोग्यान्हयान्मुनिः १८
ददर्शतत्रशतशोबद्धांस्तादृशवर्णकान्
दृष्ट्वाविस्मयमापेदेसमुनिर्हर्षितांगकः १९
एकतःश्यामकर्णाश्चसर्वांगैःक्षीरसन्निभान्
पीतपुच्छान्मुखेरक्ताञ्छुभलक्षणलक्षितान् २०
निरीक्ष्यपरितोऽनघान्विमलनीरधारानिभान्मनोजवनशोभितान्विमलकीर्तिपुंज
प्रभान्
पयोनिधिविशोषकोमुनिरुवाचसीतापतिंविचित्रहयदर्शनाद्धृषितनेत्रवक्त्रप्रभः
२१
अगस्त्यउवाच
हयमेधक्रतौयोग्यान्वाहांस्तेबहुशःशुभान्
पश्यतोनेत्रयोर्मेऽद्यतृप्तिर्नास्तिरघूत्तम २२
रामचंद्रमहाभागसुरासुरनमस्कृत
यज्ञंकुरुमहाराजहयमेधंसुविस्तरम् २३
सुरपतिरिवसर्वान्यज्ञसंघान्करिष्यंस्तपनइवसुपर्वारातितोयंविशोष्यन्
हतरिपुगणमुख्यंसांपरायंविजित्यक्षितितलसुखभोगंकुर्विदंभूरिभाग २४
इत्येवंवाक्यवादेनपरितुष्टाखिलेंद्रियः
सर्वान्वैयज्ञसंभारानाजहारमनोहरान् २५
मुन्यन्वितोमहाराजःसरयूतीरमागतः
सुवर्णलांगलैर्भूमिंविचकर्षमहीयसीम् २६
विलिख्यभूमिंबहुशश्चतुर्योजनसंमिताम्
मंडपान्रचयामासयज्ञार्थंसनरोत्तमः २७
कुंडंतुविधिवत्कृत्वायोनिमेखलयान्वितम्
अनेकरत्नरचितंसर्वशोभासमन्वितम् २८

मुनीश्वरोमहाभागोवसिष्ठःसुमहातपाः
सर्वंतत्कारयामासवेदशास्त्रविधिश्रितम् २९
प्रेषितास्तेनमुनिनाशिष्यामुनिवराश्रमान्
कथयामासुरुद्युक्तंहयमेधेरघूत्तमम् ३०
आकारितास्तदासर्वेऋषयस्तपतांवराः
आजग्मुःपरमेशस्यदर्शनेत्वतिलालसाः ३१
नारदोसितनामाचपर्वतःकपिलोमुनिः
जातूकर्ण्योऽगिराव्यासआर्ष्टिषेणोऽत्रिरासुरिः ३२
हारीतोयाज्ञवल्क्यश्चसंवर्तःशुकसंज्ञितः
इत्येवमादयोरामहयमेधवरंययुः ३३
तान्सर्वान्पूजयामासरघुराजोमहामनाः
प्रत्युत्थानाभिवादाभ्यामर्घ्यविष्टरकादिभिः ३४
गांहिरण्यंददौतेभ्यःप्रायशोदृष्टविक्रमः
महद्भाग्यंत्वद्यमेऽस्तियद्यूयंदर्शनंगताः ३५
शेषउवाच
एवंसमाकुलेब्रह्मन्नृषिवर्यसमागमे
धर्मवार्ताबभूवाहोवर्णाश्रमसुसंमता ३६
वात्स्यायनउवाच
काधर्मवार्तातत्रासीत्किंवाकथितमद्भुतम्
साधवःसर्वलोकानांकारुण्यात्किमुताब्रुवन् ३७
शेषउवाच
तान्समेतान्मुनीन्दृष्ट्वारामोदाशरथिर्महान्
पप्रच्छसर्वधर्मांश्चसर्ववर्णाश्रमोचितान् ३८
तेतुपृष्टाहिरामेणधर्मान्प्रोचुर्महागुणान्
तान्प्रवक्ष्यामितेसर्वान्यथाविधिशृणुष्वतान् ३९
ऋषयऊचुः
ब्राह्मणेनसदाकार्यंयजनाध्ययनादिकम्
वेदान्पठित्वाविरजोनैवगार्हस्थ्यमाविशेत् ४०
ब्राह्मणेनसदात्याज्यंनीचसेवानुजीवनम्
आपद्गतोऽपिजीवेतनश्ववृत्त्याकदाचन ४१

ऋृतुकालाभिगमनंधर्मोऽयगृहिणःपरः
स्त्रीणांवरमनुस्मृत्याऽपत्यकामोथवाभवेत् ४२
दिवाभिगमनंपुंसामनायुष्यकरंमतम्
श्राद्धाहःसर्वपर्वाणियतस्त्याज्यानिधीमता ४३
तत्रगच्छेत्स्त्रियंमोहाद्धर्मात्प्रच्यवतेपरात्
ऋृतुकालाभिगामीयःस्वदारनिरतश्चयः ४४
सर्वदाब्रह्मचारीहविज्ञेयःसगृहाश्रमी
ऋृतुःषोडशयामिन्यश्चतस्त्रस्तासुगर्हिताः ४५
पुत्रदास्तासुयायुग्माश्रयुग्माःकन्यकाप्रदाः
त्यक्त्वाचंद्रमसंदुष्टंमघांमूलंविहायच ४६
शुचिःसन्निर्विशेत्पत्नींपुंनामर्क्षेविशेषतः
शुचिंपुत्रंप्रसूयेतपुरुषार्थप्रसाधनम् ४७
आर्षेविवाहेगोद्वंद्वंयदुक्तंतत्प्रशस्यते
शुल्कमणवपिकन्यायाःकन्याक्रेतुस्तुपापकृत् ४८
वाणिज्यंनृपतेःसेवावेदानध्ययनंतथा
कुविवाहःक्रियालोपःकुलपातनहेतवः ४९
अन्नोदकपयोमूलफलैर्वापिगृहाश्रमी
गोदानेनतुयत्पुण्यंपात्रायविधिपूर्वकम् ५०
अनर्चितोऽतिथिर्गेहाद्भग्नाशोयस्यगच्छति
आजन्मसंचितात्पुण्यात्क्षणात्सहिबहिर्भवेत् ५१
पितृदेवमनुष्येभ्योदत्त्वाश्नीतामृतंगृही
स्वार्थंपचत्यघंभुंक्तेकेवलंस्वोदरंभरिः ५२
षष्ठ्यष्टम्योर्विशेत्पापंतैलेमांसेसदैवहि
चतुर्दश्यांतथामायांत्यजेत्क्षुरमंगनाम् ५३
रजस्वलांनसेवेतनाश्नीयात्सहभार्यया
एकवासानभुंजीतनभुंजीतोत्कटासने ५४
नाश्नंतींस्त्रियमीक्षेततेजःकामोनरोत्तमः
मुखेनोपधमेन्नाग्निंनग्नांनेक्षेतयोषितम् ५५
नांघ्रीप्रतापयेदग्नौनवस्त्वशुचिनिक्षिपेत्
प्राणिहिंसांनकुर्वीतनाश्नीयात्संध्ययोर्द्वयोः ५६

नाचक्षीतधयंतींगांनेंद्रचापंप्रदर्शयेत्
नदिवोद्धृतसारंचभक्षयेद्दधिनोनिशि ५७
स्त्रींधर्मिणींनाभिवादेन्नाद्यादातृप्तिरात्रिषु
तौर्यत्रिकप्रियोनस्यात्कांस्येपादौनधावयेत् ५८
नधारयेदन्यभुक्तंवासश्चोपानहावपि
नभिन्नभाजनेऽश्नीयान्नाश्नीतान्नंविदूषितम् ५९
संविशेन्नार्द्रचरणोनोच्छिष्टःक्वचिदाव्रजेत्
शयानोवानचाश्नीयान्नोच्छिष्टःसंस्पृशेच्छिरः ६०
नमनुष्यस्तुतिंकुर्यान्नात्मानमवमानयेत्
अभ्युद्यतंनप्रणमेत्परमर्माणिनोवदेत् ६१
एवंगार्हस्थ्यमाश्रित्यवानप्रस्थाश्रमंव्रजेत्
सस्त्रीकोवागतस्त्रीकोविरज्येतततःपरम् ६२
इत्येवमादयोधर्मागदिताऋषिभिस्तदा
श्रुतारामेणमहतासर्वलोकहितैषिणा ६३

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसर्व-
धर्मोपदेशोनामनवमोऽध्यायः ९

दशमोऽध्यायः

शेषउवाच
इत्थंसंशृण्वतोधर्मान्वसंतःसमुपस्थितः
यत्रयज्ञक्रियादीनांप्रारंभःसुमहात्मनाम् १
दृष्ट्वातंसमयंधीमान्वसिष्ठःकलशोद्भवः
रामचंद्रंमहाराजंप्रत्युवाचयथोचितम् २
वसिष्ठउवाच
रामचंद्रमहाबाहोसमयःपर्यभूत्तव
हयोयत्रप्रमुच्येतयज्ञार्थंपरिपूजितः ३
सामग्रीक्रियतांतत्रआहूयंतांद्विजोत्तमाः
करोतुपूजांभगवान्ब्राह्मणानांयथोचिताम् ४
दीनांधकृपणानांचदानंस्वांतेसमुत्थितम्
ददातुविधिवत्तेषांप्रतिपूज्याधिमान्यच ५

भवान्कनकसत्पत्न्यादीक्षितोऽत्रव्रतंचर
भूमिशायीब्रह्मचारीवसुभोगविवर्जितः ६
मृगशृंगधरःकट्यांमेखलाजिनदंडभृत्
करोतुयज्ञसंभारंसर्वद्रव्यसमन्वितम् ७
इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंवसिष्ठस्ययथार्थकम्
उवाचलक्ष्मणंधीमान्नानार्थपरिबृंहितम् ८
श्रीरामउवाच
शृणुलक्ष्मणमद्वाक्यंश्रुत्वातत्कुरुसत्वरम्
हयमानययत्नेनवाजिमेधक्रियोचितम् ९
शेषउवाच
श्रुत्वावाक्यंरघुपतेःशत्रुजिल्लक्ष्मणस्तदा
सेनापतिमुवाचेदंवचोविविधवर्णनम् १०
लक्ष्मणउवाच
वीराकर्णयमेवचःसुमधुरंश्रुत्वात्वरातःपुनः
कार्यंतत्क्षितिपालमौलिमुकुटैर्घृष्टांघ्रिरामाज्ञया
सेनांकालबलप्रभंजनबलप्रोद्यत्समर्थांगिनीं
सज्जांसद्रथहस्तिपत्तिसुहयारोहैर्विधेह्यन्विताम् ११
सज्जीयतांवायुजवास्तुरंगास्तरंगमालालालितांघ्रिपाताः
सदश्वचारैर्बहुशस्त्रधारिभिःसंरोहितावैरिबलप्रहारिभिः १२
संलक्ष्यतांहस्तिनःपर्वताभाश्राधोरणैःप्रासकुंताग्रहस्तैः
शूरैःसास्त्रैर्भूरिदानोपहाराःक्षीबाणस्तेसर्वशस्त्रास्त्रपूर्णाः १३
विततबहुसमृद्धिभ्राजमानारथामेपवनजवनवेगैर्वाजिभिर्युज्यमानाः
विविधरिपुविनाशस्मारकैरायुधास्त्रैर्भृतवलभिविभागानीयतांसूतवृंदैः १४
पत्तयःशतशोमह्यमायांत्वस्त्राग्न्यपाणयः
हयमेधार्हवाहस्यरक्षणेविततोद्यमाः १५
इत्याकर्ण्यवचस्तस्यलक्ष्मणस्यमहात्मनः
सेनानीकालजिन्नामाकारयामाससज्जताम् १६
दशध्रुवकमंडितोलघुसुरोमशोभान्वितोविविक्तगलशुक्तिभृद्विततकंठकोश-
मणिः
मुखेविशदकांतिधृत्त्वसितकांतिभृत्कर्णयोर्व्यराजततदाहयोधृतकराग्ररश्मिच्छ

टः १७
कलासंशोभितमुखः स्फुरद्रत्नविशोभितः
मुक्ताफलानांमालाभिः शोभितोनिर्ययौहयः १८
श्वेतातपत्ररचितः सितचामरशोभितः
बहुशोभापरीतांगोनिर्ययौहयराट्ततः १९
अग्रतोमध्यतश्चैवपृष्ठतः सैनिकास्तथा
देवाहरिंयथापूर्वंसेवंतेसेवनोचितम् २०
अथसैन्यंसमाहूयसर्वमाज्ञापयत्तदा
हस्त्यश्वरथपादातवृन्दैः सुबहुसंकुलम् २१
ततस्ततः समेतानांसैन्यानांश्रूयतेध्वनिः
ततोदुंदुभिनादोऽभूत्तस्मिन्पुरवरेतदा २२
तन्निनादेनशूराणांप्रियेणमहतातदा
कंपंतिगिरिशृंगाणिप्रासादाविचलंतिच २३
हेषारवोमहानासीद्वाजिनांमुह्यतांनृप
रथांगघातसंघुष्टाधरासंचलतीवसा २४
चलितैर्गजयूथैश्चपृथ्वीरुद्धासमंततः
रजस्तुप्रचलत्तत्रजनांतर्द्धानमादधात् २५
निर्जगाममहासैन्यंछत्रैः संछाद्यभास्करम्
सेनान्याकालजिन्नाम्नाप्रेरितंजनसंकुलम् २६
गर्जंतस्तलवीराग्र्याः कुर्वंतोरणसंभ्रमम्
रघुनाथस्ययागायसन्नास्तेप्रययुर्मुदा २७
मृगमदमयमंगेष्वंगरागंदधानाः कुसुमविमलमालाशोभितस्वोत्तमांगाः
मुकुटकटकभूषाभूषितांगाः समस्ताः प्रययुरवनिनाथप्रेरितास्तेऽपिसर्वे २८
इत्येवंतेमहाराजंययुः सेनाचरावराः
धनुर्धराः पाशधराः खड्गधाराः स्फुटक्रमाः २९
एवंशनैः शनैः प्राप्तोमंडपंयागचिह्नितम्
हयः खुरक्षततलांभूमिंकुर्वन्नभः प्लवन् ३०
रामोदृष्ट्वाहरिंप्राप्तंबहुसंतुष्टमानसः
वसिष्ठंप्रेरयामासक्रियाकर्तव्यतांप्रति ३१
वसिष्ठोराममाहूयस्वर्णपत्नीसमन्वितम्

प्रयोगंकारयामासब्रह्महत्यापनोदनम् ३२
ब्रह्मचर्यव्रतधरोमृगशृंगपरिग्रहः
तत्कर्मकारयामासरामःपरपुरंजयः ३३
प्रारेभेयागकर्मार्थंकुंडंमराडपसंमितम्
तत्राचार्योभवद्धीमान्वेदशास्त्रविचारवित् ३४
वसिष्ठोरघुनाथस्यकुलपूर्वगुरुर्मुनिः
ब्रह्मंस्तत्राचरद्ब्रह्मकर्मागस्त्यस्तपोनिधिः ३५
वाल्मीकिर्मुनिरध्वर्युर्मुनिःकरावस्तुद्वारपः
अष्टौद्वाराणितत्रासन्सतोरणशुभानिवै ३६
द्वारिद्वारिद्वयंविप्रब्राह्मणस्याधिमंत्रवित्
पूर्वद्वारिमुनिश्रेष्ठौदेवलासितसंज्ञितौ ३७
दक्षिणद्वारिभूमानौकश्यपात्रीतपोनिधी
पश्चिमद्वारिऋषभौजातूकरार्योऽथजाजलि ३८
उत्तरद्वारितुमुनीद्वौद्वितैकततापसौ
एवंद्वारविधिंकृत्वावसिष्ठःकलशोद्भवः ३९
हयवर्यस्यसत्पूजांकर्तुमारभतद्विज
सुवासिन्यःस्त्रियस्तत्रवासोलंकारभूषिताः ४०
हरिद्राक्षतगंधाद्यैःपूजयामासुरर्चितम्
नीराजनंततःकृत्वाधूपयित्वागुरूक्षणैः ४१
वर्धापनंततोवेश्याश्चक्रुस्तावाडवाज्ञया
एवंसंपूज्यविमलेभालेचंदनचर्चिते ४२
कुंकुमादिकगंधाढ्येसर्वशोभासमन्विते
बबंधभास्वरंपत्रंतप्तहाटकनिर्मितम् ४३
तत्रालिखद्दाशरथेःप्रतापबलमूर्जितम्
सूर्यवंशध्वजोधन्वीधनुर्दीक्षागुरुर्गुरुः ४४
यंदेवाःसासुराःसर्वेनमंतिमणिमौलिभिः
तस्यात्मजोवीरबलदर्पहारीरघूद्वहः ४५
रामचंद्रोमहाभागःसर्वशूरशिरोमणिः
तन्माताकोसलनृपपत्नीगर्भसमुद्भवा ४६
तस्याःकुक्षिभवंरत्नंरामःशत्रुक्षयंकरः

करोतिहयमेधंवैब्राह्मणेनसुशिक्षितः ४७
रावणाभिधविप्रेंद्रवधपापापनुत्तये
मोचितस्तेनवाहानांमुख्योऽसौवाजिनांवरः ४८
महाबलपरीवारपरिखाभिःसुरक्षितः
तद्रक्षकोऽस्तितद्भ्राताशत्रुघ्नोलवणांतकः ४९
हस्त्यश्वरथपादातसेनासंघसमन्वितः
यस्यराज्ञइतिश्रेष्ठोमानःस्यात्स्वबलोन्मदात् ५०
वयंधनुर्धराःशूराःश्रेष्ठावयमिहोत्कटाः
तेगृह्णंतुबलाद्वाहंरत्नमालाविभूषितम् ५१
मनोवेगंकामजवंसर्वगत्यधिभास्वरम्
ततोमोचयिताभ्राताशत्रुघ्नोलीलयाहयम् ५२
शरासनविनिर्मुक्तवत्सदंतैःशिखाशितैः ५३
इत्येवमादिविलिलेखमहामुनींद्रः
श्रीरामचंद्रभुजवीर्यलसत्प्रतापम्
शोभानिधानमतिचंचलवायुवेगं
पातालभूतलविशेषगतिंमुमोच ५४
शत्रुघ्नमादिदेशाथरामःशस्त्रभृतांवरः
याहिवाहस्यरक्षार्थंपृष्ठतःस्वैरगामिनः ५५
शत्रुघ्नगच्छवाहस्यमार्गंभद्रंभवेत्तव
भवेतांशत्रुविजयौरिपुकर्षणतेभुजौ ५६
येयोद्धारःप्रतिरणगतास्तेत्वयावारणीया-
वाहंरक्षस्वकगुणगणैःसंयुतःसन्महोर्व्याम्
सुप्तान्भ्रष्टान्विगतवसनान्भीतभीतांस्तुनम्रां-
स्तान्माहन्याःसुकृतकृतिनोयेनशंसंतिकर्म ५७
विरथाभयसंत्रस्तायेवदंतिवयंतव
तेत्वयानहिहंतव्याःशत्रुघ्नसुकृतैषिणा ५८
योहन्याद्विमदंमत्तंसुप्तंमग्नंभयातुरम्
तावकोऽहमब्रुवाणंचसव्रजत्यधमांगतिम् ५९
परस्वेचित्तवृत्तिंत्वंमाकृथाःपारदारिके
नीचेरतिंनकुर्वीथाःसर्वसद्गुणपूरितः ६०

वृद्धानांप्रेरणंपूर्वमाकुर्वीथारणंजय
पूज्यपूजातिक्रमंत्वंमाविधेहिदयान्वितः ६१
गांविप्रंचनमस्कुर्यावैष्णवंधर्मसंयुतम्
अभिवाद्ययतोगच्छेस्तत्रसिद्धिमवाप्नुयाः ६२
विष्णुःसर्वेश्वरःसाक्षीसर्वव्यापकदेहभृत्
येतदीयामहाबाहोतद्रूपाविचरंतिहि ६३
येस्मरंतिमहाविष्णुंसर्वभूतहृदिस्थितम्
तेमंतव्यामहाविष्णुसमरूपारघूद्वह ६४
यस्यस्वीयोनपारक्योयस्यमित्रसमोरिपुः
तेवैष्णवाःक्षणादेवपापिनंपावयंतिहि ६५
येषांप्रियंभागवतंयेषांवैब्राह्मणाःप्रियाः
वैकुंठात्प्रेषितास्तेऽत्रलोकपावनहेतवे ६६
येषांवक्त्रेहरेर्नामहृदिविष्णुःसनातनः
उदरेविष्णुनैवेद्यःसश्वपाकोऽपिवैष्णवः ६७
येषांवेदाःप्रियतमानचसंसारजंसुखम्
स्वधर्मनिरतायेचतान्नमस्कुर्विहान्वितान् ६८
शिवेविष्णौनवाभेदोनचब्रह्ममहेशयोः
तेषांपादरजःपूतंवहाम्यघविनाशनम् ६९
गौरीगंगामहालक्ष्मीर्यस्यनास्तिपृथक्तया
तेमंतव्यानराःसर्वेस्वर्गलोकादिहागताः ७०
शरणागतरक्षीचमानदानपरायणः
यथाशक्तिहरेःप्रीत्यैसज्ञेयोवैष्णवोत्तमः ७१
यस्यनाममहापापराशिंदहतिसत्वरम्
तदीयचरणद्वंद्वेभक्तिर्यस्यसवैष्णवः ७२
इंद्रियाणिवशेयेषांमनोऽपिहरिचिंतकम्
तान्नमस्कृत्यपूयात्सद्याजन्ममरणांतिकात् ७३
परस्त्रियंत्वंकरवालवत्त्यजन्भवेर्यशोभूषणभूतिभूमिः
एवंममादेशमथाचरंश्चलभेःपरंधामसुयोगमीड्यम् ७४

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
शत्रुघ्नशिक्षाकथनंनामदशमोऽध्यायः १०

एकादशोऽध्यायः

शेषउवाच
एवमाज्ञाप्यभगवान्रामश्चामित्रकर्षणः
वीरानालोकयन्भूयोजगादशुभयागिरा १
शत्रुघ्नस्यममभ्रातुर्वाजिरक्षाकरस्यवै
कोगंतापृष्ठतोरक्षंस्तन्निदेशप्रपालकः २
यःसर्ववीरान्प्रतिमुख्यमागतान्विनिर्जयेन्मर्मभिदस्त्रसंघैः
गृह्णात्वसौमेकरवीटकंतद्भूमौयशःस्वंप्रथयन्सुविस्तरम् ३
इत्युक्तवतिरामेतुपुष्कलोभरतात्मजः
जग्राहवीटकंतस्माद्रघुराजकरांबुजात् ४
स्वामिन्गच्छामिशत्रुघ्नपृष्ठरक्षाकरोऽन्वहम्
सन्नद्धःसर्वशस्त्रास्त्रचापबाणधरःप्रभो ५
सर्वमद्यक्षितितलंत्वत्प्रतापोविजेष्यते
एतेनिमित्तभूतावैरामचंद्रमहामते ६
भवत्कृपातःसकलंससुरासुरमानुषम्
उपस्थितंप्रयुद्धायतन्निषेधेक्षमोह्यहम् ७
सर्वंस्वामीज्ञास्यतियन्ममविक्रमदर्शनात्
एषगंतास्मिशत्रुघ्नपृष्ठरक्षाप्रकारकः ८
एवंब्रुवंतंभरतात्मजंसप्रस्तूयसाध्वित्यनुमोदमानः
शशंससर्वान्कपिवीरमुख्यान्प्रभंजनोद्भूतमुखान्हरिःप्रभुः ९
भोहनूमन्महावीरशृणुमद्वाक्यमादृतः
त्वत्प्रसादान्मयाप्राप्तमिदंराज्यमकंटकम् १०
सीतयाममसंयोगेयोभवाञ्जलधिंतरेः
चरितंतद्धरेवेद्मिसर्वंतवकपीश्वर ११
त्वंगच्छममसैन्यस्यपालकःसन्ममाज्ञया
शत्रुघ्नःसोदरोमह्यंपालनीयस्त्वहंयथा १२
यत्रयत्रमतिभ्रंशःशत्रुघ्नस्यप्रजायते
तत्रतत्रप्रबोद्धव्योभ्राताममममहामते १३
इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंरामचंद्रस्यधीमतः
शिरसातत्समाधायप्रणाममकरोत्तदा १४

अथादिशन्महाराजोजांबवंतंकपीश्वरम्
रघुनाथस्यसेवायैकपिषूत्तमतेजसम् १५
अंगदोगवयोमैंदस्तथादधिमुखःकपिः
सुग्रीवःप्लवगाधीशःशतवल्यन्विकौकपी १६
नीलोनलोमनोवेगोऽधिगंतावानरांगजः
इत्येवमादयोयूयंसज्जीभूताभवंतुभोः १७
सर्वैर्गजैःसदश्वैश्चतप्तहाटकभूषणैः
कवचैःसशिरस्त्राणैर्भूषितायांतुसत्वराः १८
शेषउवाच
सुमंत्रमाहूयसुमंत्रिणंतदाजगादरामोबलवीर्यशोभनः
अमात्यमौलेवदकेऽत्रयोज्यानराहयंपालयितुंसमर्थाः १९
तदुक्तमेवमाकर्ण्यजगादपरवीरहा
हयस्यरक्षणेयोग्यान्बलिनोऽत्रनराधिपान् २०
रघुनाथशृणुष्वैतान्नववीरान्सुसंहितान्
धनुर्धरान्महाविद्यान्सर्वशस्त्रास्त्रकोविदान् २१
प्रतापाग्र्यंनीलरत्नंतथालक्ष्मीनिधिंनृपम्
रिपुतापंचोग्रहयंतथाशस्त्रविदंनृपम् २२
राजन्योऽसौनीलरत्नोमहावीरोरथाग्रणीः
सएवलक्षंरक्षेतलक्षंयुध्येतनिर्भयः २३
अक्षौहिणीभिर्दशभिर्यातुवाहस्यरक्षणे
दंशितैस्सशिरस्त्राणैर्ममबाहुभिरुद्धतैः २४
प्रतापाग्र्योयोह्ययंचरिपुगर्वमशातयत्
सव्यापसव्यबाणानांमोक्तासर्वास्त्रवित्तमः २५
एषोऽक्षौहिणिविंशत्यायातुयज्ञहयावने
सन्नद्धोरिपुनाशाययुवाकोदंडदंडभृत् २६
तथालक्ष्मीनिधिस्त्वेषयातुराजन्यसत्तमः
यस्तपोभिःशतधृतिंप्रसाद्यास्त्राणिचाभ्यसत् २७
ब्रह्मास्त्रंपाशुपत्यास्त्रंगारुडंनागसंज्ञितम्
मायूरंनाकुलंरौद्रंवैष्णवंमेघसंज्ञितम् २८
वज्रंपार्वतसंज्ञंचतथावायव्यसंज्ञितम्

इत्यादिकानामस्त्राणांसंप्रयोगविसर्गवित् २९
सएषनिजसैन्यानामक्षौहिण्यैकयायुतः
प्रयातुशूरमुकुटःसर्ववैरिप्रभंजनः ३०
रिपुतापोऽयमेवाद्यगच्छत्वग्रयोधनुर्भृताम्
सर्वशस्त्रास्त्रकुशलोरिपुवंशदवानलः ३१
गच्छतात्सेनयाबह्व्याचतुरंगसमेतया
शत्रुघ्नाज्ञांशिरस्येतेदधत्वद्यबलोत्कटाः ३२
उग्राश्वोऽपिमहाराजातथाशस्त्रविदेषच
सर्वेयांतुसुसंनद्धास्तववाहस्यपालकाः ३३
इतिभाषितमाकर्ण्यमंत्रिणःप्रजहर्षच
आज्ञापयामासचतान्सुमंत्रकथितान्भटान् ३४
तेऽनुज्ञांरघुनाथस्यप्राप्यमोदंप्रपेदिरे
चिरकालंसांपरायंवांच्छंतोयुद्धदुर्मदाः ३५
सन्नद्धाःकवचाद्यैश्चतथाशस्त्रास्त्रवर्तनैः
ययुःशत्रुघ्नसंवासंसीतापतिप्रणोदिताः ३६
शेषउवाच
अथोक्तऋषिणारामोविधिनापूजयत्क्रमात्
आचार्यादीनृषीन्सर्वान्यथोक्तवरदक्षिणैः ३७
आचार्यायददौरामोहस्तिनंषष्टिहायनम्
हयमेकंमनोवेगंरत्नमालाविभूषितम् ३८
पौरटंरथमेकंचमणिरत्नविभूषितम्
चतुर्भिर्वाजिभिर्युक्तंसर्वोपस्करसंयुतम् ३९
मणिलक्षंतुप्रत्यक्षंमुक्ताफलतुलाशतम्
विद्रुमस्यतुलानांतुसहस्रंस्फुटतेजसाम् ४०
ग्राममेकंसुसंपन्नंनानाजनसमाकुलम्
विचित्रसस्यनिष्पन्नंविविधैर्मंदिरैर्वृतम् ४१
ब्रह्मणेऽपितथैवादाद्धोत्रेऽप्यध्वर्यवेददौ
ऋत्विग्भ्योभूरिशोदत्त्वाप्रणनामरघूत्तमः ४२
सर्वेतेविविधावाग्भिराशीर्भिरभिपूजिताः
चिरंजीवमहाराजरामचन्द्ररघूद्वह ४३

कन्यादानंभूमिदानंगजदानंतथैवच
अश्वदानंस्वर्णदानंतिलदानंसमौक्तिकम् ४४
अन्नदानंपयोदानमभयंदांनमुत्तमम्
रत्नदानानिसर्वाणिविप्रेभ्यश्चादिशन्महान् ४५
देहिदेहिधनंदेहिमानेतिब्रूहिकस्यचित्
ददात्वन्नंददात्वन्नंसर्वभोगसमन्वितम् ४६
इत्थंप्रावर्ततमखोरघुनाथस्यधीमतः
सदक्षिणोद्विजवरैःपूर्णःसर्वशुभक्रियः ४७
अथरामानुजोगत्वामातरंप्रणनामह
आज्ञापयाश्वरक्षार्थमेषगच्छामिशोभने ४८
त्वत्कृपातोरिपुकुलंजित्वाशोभासमन्वितः
आयास्यामिमहाराजैर्हयवर्यसमन्वितः ४९
मातोवाच
पुत्रगच्छमहावीरशिवाःपंथानएवते
सर्वान्रिपुगणाञ्जित्वापुनरागच्छसन्मते ५०
पुष्कलंपालयनिजभ्रातृजंधर्मवित्तमम्
महाबलिनमद्यापिबालकंलीलयायुतम् ५१
पुत्रागच्छसिचेद्युक्तःपुष्कलेनशुभान्वितः
तदाममप्रमोदःस्यादन्यथाशोकभागहम् ५२
इतिसंभाष्यमाणांस्वांमातरंप्रत्युवाचसः
त्वदीयचरणद्वंद्वंस्मरन्प्राप्स्यामिशोभनम् ५३
पुष्कलंपालयित्वाहंनिजांगमिवशोभने
स्वनामसदृशंकृत्वापुनरेष्यामिमोदवान् ५४
इत्युक्त्वाप्रययौवीरोरामंसमखमंडपे
आसीनंमुनिवर्याग्र्यैर्यज्ञवेषधरंवरम् ५५
उवाचमतिमान्वीरःसर्वशोभासमन्वितः
रामाज्ञापयरक्षार्थंहयस्यानुज्ञयातव ५६
रघुनाथोऽपितच्छ्रुत्वाभद्रमस्त्वितिचाब्रवीत्
बालंस्त्रियंप्रमत्तंत्वंमाहन्याःशस्त्रवर्जितम् ५७
तदालक्ष्मीनिधिर्भ्राताजानक्याजनकात्मजः

प्रहस्यकिंचिन्नयनेनर्तयन्राममब्रवीत् ५८
लक्ष्मीनिधिरुवाच
रामचंद्रमहाबाहोसर्वधर्मपरायण
शत्रुघ्नंशिक्षयतथायथालोकोत्तरोभवेत् ५९
कुलोचितंकर्मकुर्वन्नग्रजाचरितंतथा
गच्छेत्सपरमंधामतेजोबलसमन्वितम् ६०
त्वयाप्रोक्तंमहाराजब्राह्मणंनावमानयेत्
पित्रातवहतोविप्रःपितृभक्तिपरायणः ६१
त्वयापिसुमहत्कर्मकृतंलोकविगर्हितम्
अवध्यांमहिलांयस्त्वंहतवान्नियतंततः ६२
अग्रजोऽस्यमहाराजकृतवान्यंपराक्रमम्
सनकेनकृतःपूर्वंराक्षस्याःकर्णकर्तनम् ६३
एवंकरिष्यतिनृपःशत्रुघ्नःशिक्षयातव
यदिनायंतथाकुर्यात्कुलस्यासदृशंभवेत् ६४
इत्युक्तवंतंतंरामःप्रत्युवाचहसन्निव
मेघगंभीरयावाचासर्ववाक्यविशारदः ६५
शृण्वंतुयोगिनःशांताःसमदुःखसुखाःपुनः
जानंत्यपारसंसारनिस्तारतरणादिकम् ६६
येशूराःसमहेष्वासाःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः
तेचजानंतियुद्धस्यवार्त्तांनतुभवादृशाः ६७
परोपतापिनोयेवैयेचोत्पथविसारिणः
तेहंतव्यानृपैःसर्वैःसर्वलोकहितैषिभिः ६८
इत्युक्तमाकर्ण्यसभासदस्तेसर्वेस्मितंचक्रुररिंदमस्य
कुंभोद्भवःपूजितमेनमश्वंविमोचयामाससुशोभितंहि ६९
इमंमंत्रंसमुच्चार्यवसिष्ठःकलशोद्भवः
कराग्रेणस्पृशन्नश्वंमुमोचजयकांक्षया ७०
वाजिन्गच्छयथालीलंसर्वत्रधरणीतले
यागार्थेमोचितोयेनपुनरागच्छसत्वरः ७१
अश्वस्तुमोचितःसर्वैर्भटैःशस्त्रास्त्रकोविदैः
परीतःप्रययौप्राचींदिशंवायुजवान्वितः ७२

प्रचचारबलंसर्वंकंपयद्धरणीतलम्
शेषोऽपिकिंचिन्नतयाफणयाधृतवान्भुवम् ७३
दिशःप्रसेदुःपरितःक्ष्मातलंशोभयान्वितम्
वायवस्तंतुशत्रुघ्नंपृष्ठतोमंदगामिनः ७४
शत्रुघ्नस्यप्रयाणायाभ्युद्यतस्यभुजोऽस्फुरत्
दक्षिणःशुभमाशंसीजयायचबभूवह ७५
पुष्कलःस्वगृहंरम्यंप्रविवेशसमृद्धिमत्
वितर्दिभिर्वलक्षाभिःशोभितंरत्नवेदिकम् ७६
तत्रापश्यन्निजांभार्यांपतिव्रतपरायणाम्
किंचित्स्वदर्शनाद्धृष्टांभर्तृदर्शनलालसाम् ७७
मुखारविंदेनचनागवल्लीदलंसुकर्पूरयुतंचचर्वती
नासाफलंतोयभवंमहाधनंबाह्वोर्मृणालीसदृशोःसुकंकणे ७८
कुचौतुमालूरफलोपमौवरौनितंबबिंबंवरनीविशोभितम्
पादौतुलाकोटिधरौसुकोमलौदधत्यहोएक्षतसत्पतिंस्वकम् ७९
परिरभ्यप्रियांधीरोगद्गदस्वरभाषिणीम्
तदुरोजपरीरंभनिर्भरीकृतदेहकाम् ८०
उवाचभद्रेगच्छामिशत्रुघ्नपृष्ठरक्षकः
रामाज्ञयायाज्ञमश्वंपालयन्रथसंयुतः ८१
त्वयामेमातरःपूज्याःपादसंवाहनादिमिः
तदुच्छिष्टंहिभुंजानातत्कर्मकरणादरा ८२
सर्वाःपतिव्रतानार्योलोपामुद्रादिकाःशुभाः
नावमान्यास्त्वयाभीरुस्वतपोबलशोभिताः ८३
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेहयमोचन-
पुष्कलभार्यासमागमोनामएकादशोऽध्यायः ११

द्वादशोऽध्यायः

शेषउवाच
इत्युक्तवंतंस्वपतिंवीक्ष्यप्रेम्णासुनिर्भरम्
प्रत्युवाचहसंतीवकिंचिद्गद्गदभाषिणी १
नाथतेविजयोभूयात्सर्वत्ररणमंडले

शत्रुघ्नाज्ञाप्रकर्तव्याहयरक्षायथाभवेत् २
स्मरणीयाहिसर्वत्रसेविकात्वत्पदानुगा
कदापिमानसंनाथत्वत्तोनान्यत्रगच्छति ३
परमायोधनेकांतस्मर्तव्याहंनजातुचित्
सत्यांमयितवस्वांतेयुद्धेविजयसंशयः ४
पद्मनेत्रतथाकार्यमूर्मिलाद्यायथामम
हास्यंनैवप्रकुर्वंतिमांवीक्ष्यकरताडनैः ५
इयंपत्नीमहाभीरोःसंग्रामेप्रपलायितुः
कातरायर्हियुद्ध्यंतिशूराणांसमयःकुतः ६
इत्येवंनहसंत्युच्चैर्यथामेदेवरांगनाः
तथाकार्यंमहाबाहोरामस्यहयरक्षणे ७
योद्धात्वमादौसर्वत्रपरेयेतवपृष्ठतः
धनुष्टंकारबधिराःक्रियंतांबलिनःपरे ८
तवप्रोद्यत्करांभोजकरवालभियाबलम्
परेषांभवतात्क्षिप्रमन्योन्यभयव्याकुलम् ९
कुलंमहदलंकार्यंपरान्विजयतात्वया
गच्छस्वामिन्महाबाहोतवश्रेयोभवत्विह १०
इदंधनुर्गृहाणाशुमहद्गुणविभूषितम्
यस्यगर्जितमाकर्ण्यवैरिवृंदंभयातुरम् ११
इमौतेत्विषुधीवीरबध्येतांशंयथाभवेत्
वैरिकोटिविनिष्पेषबाणकोटिसुपूरितौ १२
कवचंत्विदमाधेहिशरीरेकामसुंदरे
वज्रप्रभामहादीप्तिहतसंतमसंदृढम् १३
शिरस्त्राणंनिजोत्तंसेकुरुकांतमनोरमम्
इमेवतंसेविशदेमणिरत्नविभूषिते १४
इतिसुविमलवाचंवीरपुत्रींप्रपश्यन्
नयनकमलदृष्ट्यावीक्षमाणस्तदंगम्
अधिगतपरिमोदोभारतिःशत्रुजेता
रणकरणसमर्थस्तांजगादातिधीरः १५
पुष्कलउवाच

कांतेयत्त्वंवदसिमांतथासर्वंचराम्यहम्
वीरपत्नीभवेत्कीर्तिस्तवकांतिमतीप्सिता १६
इतिकांतिमतीदत्तंकवचंमुकुटंवरम्
धनुर्महेषुधीखड्गंसर्वंजग्राहवीर्यवान् १७
परिधायचतत्सर्वंबहुशोभासमन्वितः
शुशुभेऽतीवसुभटःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदः १८
तमस्त्रशस्त्रशोभाढ्यंवीरमालाविभूषितम्
कुंकुमागुरुकस्तूरीचंदनादिकचर्चितम् १९
नानाकुसुममालाभिराजानुपरिशोभितम्
नीराजयामासमुहुस्तत्रकांतिमतीसती २०
नीराजयित्वाबहुशःकिरंतीमौक्तिकैर्मुहुः
गलदश्रुचलन्नेत्रापरिरेभेपतिंनिजम् २१
दृढंसपरिरभ्यैतांचिरमाश्वासयत्तदा
वीरपत्निकांतिमतिविरहंमाकृथामम २२
एषगच्छामिसविधेतवभामेपतिव्रते
इत्युक्त्वातांनिजांपत्नींरथमारुरुहेवरम् २३
तंप्रयांतंपतिंश्रेष्ठंनयनैर्निमिषोज्झितैः
विलोकयामासतदापतिव्रतपरायणा २४
सययौजनकंद्रष्टुंजननींप्रेमविह्वलाम्
गत्वापितरमंबांचववंदेशिरसामुदा २५
मातापुत्रंपरिष्वज्यस्वांकमारोपयत्तदा
मुंचंतीबाष्पनिचयंस्वस्त्यस्त्वितिजगादसा २६
पितरंप्राहभरतंरामोयज्ञकरःपरः
पालनीयोलक्ष्मणेनभवद्भिश्चमहात्मभिः २७
आज्ञप्तोऽसौजनन्याचपित्राहृषितयागिरा
ययौशत्रुघ्नकटकंमहावीरविभूषितम् २८
रथिभिःपत्तिभिर्वीरैःसदश्वैःसादिभिर्वृतः
ययौमुदारघूत्तंसमहायज्ञहयाग्रणीः २९
गच्छन्पांचालदेशांश्चकुरूंश्चैवोत्तरान्कुरून्
दशार्णाञ्छ्रीविशालांश्चसर्वशोभासमन्वितः ३०

तत्रतत्रोपशृणवानोरघुवीरयशोऽखिलम्
रावणासुरघातेनभक्तरक्षाविधायकम् ३१
पुनश्चहयमेधादिकार्यमारभ्यपावनम्
यशोवितन्वन्भुवनेलोकान्रामोऽविताभयात् ३२
तेभ्यस्तुष्टोददौहारान्रत्नानिविविधानिच
महाधनानिवासांसिशत्रुघ्नःप्रवरोमहान् ३३
सुमतिर्नामतेजस्वीसर्वविद्याविशारदः
रघुनाथस्यसचिवःशत्रुघ्नानुचरोवरः ३४
ययौतेनमहावीरोग्रामाञ्जनपदान्बहून्
रघुनाथप्रतापेननकोपिहृतवान्हयम् ३५
देशाधिपायेबहवोमहाबलपराक्रमाः
हस्त्यश्वरथपादातचतुरंगसमन्विताः ३६
संपदोबहुशोनीत्वामुक्तामाणिक्यसंयुताः
शत्रुघ्नंहयरक्षार्थमागतंप्रणतामुहुः ३७
इदंराज्यंधनंसर्वंसपुत्रपशुबांधवम्
रामचंद्रस्यसर्वंहिनमदीयंरघूद्वह ३८
एवंतदुक्तमाकर्ण्यशत्रुघ्नःपरवीरहा
आज्ञांस्वांतत्रसंज्ञाप्यययौतैःसहितःपथि ३९
एवंक्रमेणसंप्राप्तःशत्रुघ्नोहयसंयुतः
अहिच्छत्रांपुरींब्रह्मन्नानाजनसमाकुलाम् ४०
ब्रह्मद्विजसमाकीर्णांनानारत्नविभूषिताम्
सौवर्णैःस्फाटिकैर्हर्म्यैर्गोपुरैःसमलंकृताम् ४१
यत्ररंभातिरस्कारकारिण्यःकमलाननाः
दृश्यंतेसर्वहर्म्येषुललनालीलयान्विताः ४२
यत्रस्वाचारललिताःसर्वभोगैकभोगिनः
धनदानुचरायद्वत्तथालीलासमन्विताः ४३
यत्रवीराधनुर्हस्ताःशरसंधानकोविदाः
कुर्वंतितत्रराजानंसुहृष्टंसुमदाभिधम् ४४
एवंविधंददर्शासौनगरंदूरतःप्रभुः
पार्श्वेतस्यपुरश्रेष्ठमुद्यानंशोभयान्वितम् ४५

पुन्नागैर्नागचंपैश्चतिलकैर्देवदारुभिः
अशोकैःपाटलैश्चूतैर्मंदारैःकोविदारकैः ४६
आम्रजंबुकदंबैश्चप्रियालपनसैस्तथा
शालैस्तालैस्तमालैश्चमल्लिकाजातियूथिभिः ४७
नीपैःकदंबैर्बकुलैश्चंपकैर्मदनादिभिः
शोभितंसददर्शाथशत्रुघ्नःपरवीरहा ४८
हयोगतस्तद्वनमध्यदेशे
तमालतालादिसुशोभितेवै
ययौततःपृष्ठतएववीरो
धनुर्धरैःसेवितपादपद्मः ४९
ददर्शतत्ररचितंदेवायतनमद्भुतम्
इंद्रनीलैश्चवैडूर्यैस्तथामारकतैरपि ५०
शोभितंसुरसेवार्हंकैलासप्रस्थसन्निभम्
जातरूपमयैःस्तंभैःशोभितंसद्मनांवरम् ५१
दृष्ट्वातद्रघुनाथस्यभ्रातादेवालयंवरम्
पप्रच्छसुमतिंस्वीयंमंत्रिणंवदतांवरम् ५२
शत्रुघ्नउवाच
वदामात्यवरेदंकिंकस्यदेवस्यकेतनम्
कादेवतापूज्यतेऽत्रकस्यहेतोःस्थितानघ ५३
एवमाकर्ण्यसर्वज्ञोमंत्रविन्निजगादह
शृणुष्वैकमनावीरयथावदिहसर्वशः ५४
कामाक्षायाःपरंस्थानंविद्धिविश्वैकशर्मदम्
यस्यादर्शनमात्रेणसर्वसिद्धिःप्रजापते ५५
देवासुरास्तुयांस्तुत्वानत्वाप्राप्ताखिलांश्रियम्
धर्मार्थकाममोक्षाणांदात्रीभक्तानुकंपिनी ५६
याचितासुमदेनात्राहिच्छत्रापतिनापुरा
स्थिताकरोतिसकलंभक्तानांदुःखहारिणी ५७
तांनमस्कुरुशत्रुघ्नसर्ववीरशिरोमणे
नत्वाशुसिद्धिंप्राप्नोषिससुरासुरदुर्लभाम् ५८
इतिश्रुत्वाथतद्वाक्यंशत्रुघ्नःशत्रुतापनः

पप्रच्छसकलांवार्तांभवान्याःपुरुषर्षभः ५९
शत्रुघ्नउवाच
कोऽहिच्छत्रापतीराजासुमदःकिंतपःकृतम्
येनेयंसर्वलोकानांमातातुष्टात्रसंस्थिता ६०
वदसर्वंमहामात्यनानार्थपरिबृंहितम्
यथावत्त्वंहिजानासितस्माद्वदमहामते ६१
सुमतिरुवाच
हेमकूटोगिरिःपूतःसर्वदेवोपशोभितः
तत्रास्तितीर्थंविमलमृषिवृंदसुसेवितम् ६२
सुमदोहितपस्तेपेहतमातृपितृप्रजः
अरिभिःसर्वसामंतैर्जगामतपसेहितम् ६३
वर्षाणित्रीणिसपदात्वेकेनमनसास्मरन्
जगतांमातरंदध्यौनासाग्रस्तिमितेक्षणः ६४
वर्षाणित्रीणिशुष्काणांपर्णानांभक्षणंचरन्
चकारपरमुग्रंसतपःपरमदुश्चरम् ६५
अब्दानित्रीणिसलिलेशीतकालेममज्जसः
ग्रीष्मेचचारपंचाग्नीन्प्रावृट्सुजलदोन्मुखः ६६
त्रीणिवर्षाणिपवनंसंरुध्यस्वांतगोचरम्
भवानींसंस्मरन्धीरोनचकिंचनपश्यति ६७
वर्षेतुद्वादशेऽतीतेदृष्ट्वैतत्परमंतपः
विभाव्यमनसातीवशक्रःपस्पर्धतंभयात् ६८
आदिदेशसकामंतुपरिवारपरीवृतम्
अप्सरोभिःसुसंयुक्तंब्रह्मेंद्रादिजयोद्यतम् ६९
गच्छकामसखेमह्यंप्रियमाचरमोहन
सुमदस्यतपोविघ्नंसमाचरयथाभवेत् ७०
इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंतुरासाहःस्वयंप्रभुः
उवाचविश्वविजयेप्रौढगर्वोरघूद्वह ७१
कामउवाच
स्वामिन्कोऽसौहिसुमदःकिंतपःस्वल्पकंपुनः
ब्रह्मादीनांतपोभंगंकरोम्यस्यतुकाकथा ७२

मद्बाणबलनिर्भिन्नश्चंद्रस्तारांगतःपुरा
त्वमप्यहल्यांगतवान्विश्वामित्रस्तुमेनिकाम् ७३
चिंतांमाकुरुदेवेंद्रसेवकेमयिसंस्थिते
एषगच्छामिसुमदंदेवान्पालयमारिष ७४
एवमुक्त्वाकामदेवोहेमकूटंगिरिंययौ
वसंतेनयुतःसख्यातथैवाप्सरसांगणैः ७५
वसंतस्तत्रसकलान्वृक्षान्पुष्पफलैर्युतान्
कोकिलान्षट्पदश्रेण्याघुष्टानाशुचकारह ७६
वायुःसुशीतलोवातिदक्षिणांदिशमाश्रितः
कृतमालासरित्तीरलवंगकुसुमान्वितः ७७
एवंविधेवनेवृत्तेरंभानामाप्सरोवरा
सखीभिःसंवृतातत्रजगामसुमदांतिकम् ७८
तत्रारभतगानंसाकिन्नरस्वरशोभना
मृदंगपणवानेकवाद्यभेदविशारदा ७९
तद्गानमाकर्ण्यनराधिपोऽसौ
वसंतमालोक्यमनोहरंच
तथान्यपुष्टारटितंमनोरमं
चकारचक्षुःपरिवर्तनंबुधः ८०
तंप्रबुद्धंनृपंवीक्ष्यकामःपुष्पायुधस्त्वरन्
चकारसत्वरंसज्यंधनुस्तत्पृष्ठतोऽनघ ८१
एकाप्सरास्तत्रनृपस्यपादयोः
संवाहनंनर्तितनेत्रपल्लवा
चकारचान्यातुकटाक्षमोक्षणं
चकारकाचिद्भृशमंगचेष्टितम् ८२
अप्सरोभिस्तथाकीर्णःकामविह्वलमानसः
चिंतयामासमतिमाञ्जितेंद्रियशिरोमणिः ८३
एतामेतपसोविघ्नकारिण्योऽप्सरसांवराः
शक्रेणप्रेषिताःसर्वाःकरिष्यंतियथातथम् ८४
इतिसंचिंत्यसुतपास्ताउवाचवरांगनाः
कायूयंकुत्रसंस्थाःकिंभवतीनांचिकीर्षितम् ८५

अत्यद्भुतंजातमहोयद्भवत्योऽद्विगोचराः
यास्तपोभिःसुदुष्प्राप्यास्तामेतपसआगताः ८६
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेकामाद्भो-
पाख्यानंनामद्वादशोऽध्यायः १२

त्रयोदशोऽध्यायः

शेषउवाच
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुमदस्यतपोनिधेः
जगदुःकामसेनास्तंरंभाद्यप्सरसोमुदा १
त्वत्तपोभिर्वयंकांतप्राप्ताःसर्ववरांगनाः
तासांयौवनसर्वस्वंभुंक्ष्वत्यजतपःफलम् २
इयंघृताचीसुभगाचंपकाभशरीरभृत्
कर्पूरगंधललितंभुनक्तुत्वन्मुखामृतम् ३
एतांमहाभागसुशोभिविभ्रमां
मनोहरांगींघनपीनसत्कुचाम्
कांतोपभुंक्ष्वाशुनिजोग्रपुण्यतः
प्राप्तांपुनस्त्वंत्यजदुःखजातम् ४
मामप्यनर्घ्याभरणोपशोभितां
मंदारमालापरिशोभिवक्षसम्
नानारताख्यानविचारचंचुरां
दृढंयथास्यात्परिरंभणंकुरु ५
पिबामृतंमामकवक्त्रनिर्गतं
विमानमारुह्यवरंमयासह
सुमेरुशृंगंबहुपुण्यसेवितं
संप्राप्यभोगंकुरुसत्तपःफलम् ६
तिलोत्तमायौवनरूपशोभिता
गृह्णातुतेमूर्धनितापवारणम्
सुचामरौसंततधारयांकितौ
गंगाप्रवाहाविवसुंदरोत्तम ७
शृणुष्वभोःकामकथांमनोहरां

पिबामृतंदेवगणादिवांछितम्
उद्यानमासाद्यचनंदनाभिधं
वरांगनाभिर्विहरंकुरुप्रभो ८
इत्युक्तमाकरार्यमहामतिर्नृपो
विचारयामासकुतोह्युपस्थिताः
मयासुसृष्टास्तपसासुरांगनाः
प्रत्यूहएवात्रविधेयमेषकिम् ९
इतिचिंतातुरोराजास्वांतेसंचिंतयन्सुधीः
जगादमतिमान्वीरःसुमदोदेवताङ्गनाः १०
यूयंतुममचित्तस्थाजगन्मातृस्वरूपकाः
मयासंचिंत्यतेयाहिसापित्वद्रूपिणीमता ११
इदंतुच्छंस्वर्गसुखंत्वयोक्तंसविकल्पकम्
मत्स्वामिनीमयाभक्त्यासेवितादास्यतेवरम् १२
यत्कृपातोविधिःसत्यलोकंप्राप्तोमहानभूत्
सामेदास्यतिसर्वंहिभक्तदुःखांतकारिणी १३
किंनंदनंकिंतुगिरिःकनकेनसुमरिडतः
किंसुधास्वल्पपुरायेनप्राप्यादानवदुःखदा १४
इतिवाक्यंसमाकरार्यकामस्तुविविधैःशरैः
प्राहरन्नरदेवस्यकर्तुंकिंचिन्नवैप्रभुः १५
कटाक्षैर्नूपुरारावैःपरिरंभैर्विलोकनैः
नतस्यचित्तंविभ्रांतंकर्तुंशक्तावरांगनाः १६
गत्वायथागतंशक्रंजगदुर्धीरधीर्नृपः
तच्छ्रुत्वामघवाभीतःसेवामारभतात्मनः १७
अथनिश्चितमालोक्यपादपद्मेस्वकेंऽबिका
जितेंद्रियंमहाराजंप्रत्यक्षाभूत्सुतोषिता १८
पंचास्यपृष्ठललितापाशांकुशधरावरा
धनुर्बाणधरामाताजगत्पावनपावनी १९
तांवीक्ष्यमातरंधीमान्सूर्यकोटिसमप्रभाम्
धनुर्बाणसृणीपाशान्दधानांहर्षमाप्तवान् २०
शिरसाबहुशोनत्वामातरंभक्तिभाविताम्

हसंतींनिजदेहेषुस्पृशंतींपाणिनामुहुः २१
तुष्टावभक्त्युत्कलितचित्तवृत्तिर्महामतिः
गद्गदस्वरसंयुक्तःकंटकांगोपशोभितः २२
जयदेविमहादेविभक्तवृंदैकसेविते
ब्रह्मरुद्रादिदेवेंद्रसेवितांघ्रियुगेऽनघे २३
मातस्तवकलाविद्धमेतद्भातिचराचरम्
त्वदृतेनास्तिसर्वंतन्मातर्भद्रेनमोस्तुते २४
महीत्वयाऽधारशक्त्यास्थापिताचलतीहन
सपर्वतवनोद्यानदिग्गजैरुपशोभिता २५
सूर्यस्तपतिखेतीक्ष्णैरंशुभिःप्रतपन्महीम्
त्वच्छक्त्यावसुधासंस्थंरसंगृह्णन्विमुंचति २६
अंतर्बहिःस्थितोवह्निर्लोकानांप्रकरोतुशम्
त्वत्प्रतापान्महादेविसुरासुरनमस्कृते २७
त्वंविद्यात्वंमहामायाविष्णोर्लोकैकपालिनः
स्वशक्त्यासृजसीदंत्वंपालयस्यपिमोहिनि २८
त्वत्तःसर्वेसुराःप्राप्यसिद्धिंसुखमयंतिवै
मांपालयकृपानाथेवंदितेभक्तवल्लभे २९
रक्षमांसेवकंमातस्त्वदीयचरणारणम्
कुरुमेवांछितांसिद्धिंमहापुरुषपूर्वजे ३०
सुमतिरुवाच
एवंतुष्टाजगन्मातावृणीष्ववरमुत्तमम्
उवाचभक्तंसुमदंतपसाकृशदेहिनम् ३१
इत्येतद्वाक्यमाकर्ण्यप्रहृष्टःसुमदोनृपः
वव्रेनिजंहृतंराज्यंहतदुर्जनकंटकम् ३२
महेशीचरणद्वंद्वेभक्तिमव्यभिचारिणीम्
प्रांतेमुक्तिंतुसंसारवारिधेस्तारिणींपुनः ३३
कामाक्ष्युवाच
राज्यंप्राप्नुहिसुमदसर्वत्रहतकंटकम्
महिलारत्नसंजुष्टपादपद्मद्वयोभव ३४
ततवैरिपराभूतिर्माभूयात्सुमदाभिध

यदातुरावणंहत्वारघुनाथोमहायशाः ३५
करिष्यत्यश्वमेधंहिसर्वसंभारशोभितम्
तस्यभ्रातामहावीरःशत्रुघ्नःपरवीरहा ३६
पालयन्हयमायास्यत्यत्रवीरादिभिर्वृतः
तस्मैसर्वंसमर्प्यत्वंराज्यमृद्धंधनादिकम् ३७
पालयिष्यसियोधैःस्वैर्धनुर्धारिभिरुद्धटैः
ततःपृथिव्यांसर्वत्रभ्रमिष्यसिमहामते ३८
ततोरामंनमस्कृत्यब्रह्मेंद्रेशादिसेवितम्
मुक्तिंप्राप्स्यसिदुष्प्रापांयोगिभिर्यमसाधनैः ३९
तावत्कालमिहस्थास्येयावद्रामहयागमः
पश्चात्त्वांतुसमुद्धृत्यगंतास्मिपरमंपदम् ४०
इत्युक्त्वांतर्दधेदेवीसुरासुरनमस्कृता
सुमदोऽप्यहिच्छत्रायांशत्रून्हत्वानृपोऽभवत् ४१
एषराजासमर्थोऽपिबलवाहनसंयुतः
नग्रहीष्यतितेवाहंमहामायासुशिक्षितः ४२
श्रुत्वाप्राप्तंपुरीपार्श्वेहयमेधहयोत्तमम्
त्वांचसर्वैर्महाराजैःसेवितांघ्रिंमहामतिम् ४३
सर्वंदास्यतिसर्वज्ञराजासुमदनामधृक्
अधुनातन्महाराजरामचंद्रप्रतापतः ४४
शेषउवाच
इतिवृत्तंसमाकर्ण्यसुमदस्यमहायशाः
साधुसाध्वितिचोवाचजहर्षमतिमान्बली ४५
अहिच्छत्रापतिःसर्वैःस्वगणैःपरिवारितः
सभायांसुखमास्तेयोबहुराजन्यसेवितः ४६
ब्राह्मणावेदविदुषोवैश्याधनसमृद्धयः
राजानंपर्युपासंतेसुमदंशोभयान्वितम् ४७
वेदविद्याविनोदेनन्यायिनोब्राह्मणावराः
आशीर्वदंतितंभूपंसर्वलोकैकरक्षकम् ४८
एतस्मिन्समयेकश्चिदागत्यनृपतिंजगौ
स्वामिन्नजानेकस्यास्तिहयःपत्रधरोऽतिके ४९

तच्छ्रुत्वासेवकंश्रेष्ठंप्रेषयामाससत्वरः
जानीहिकस्यराज्ञोऽयमश्वोममपुरांतिके ५०
गत्वाथसेवकस्तत्रज्ञात्वावृत्तांतमादितः
निवेदयामासनृपंमहाराजन्यसेवितम् ५१
सश्रुत्वारघुनाथस्यहयंनित्यमनुस्मरन्
आज्ञापयामासजनंसर्वंराजाविशारदः ५२
लोकामदीयाःसर्वेयेधनधान्यसमाकुलाः
तोरणादीनिगेहेषुमंगलानिसृजंत्विह ५३
कन्याःसहस्रशोरम्याःसर्वाभरणभूषिताः
गजोपरिसमारूढायांतुशत्रुघ्नसंमुखम् ५४
इत्यादिसर्वमाज्ञाप्ययथौराजास्वयंततः
पुत्रपौत्रमहिष्यादिपरिवारसमावृतः ५५
शत्रुघ्नःसुमहामात्यैःसुभटैःपुष्कलादिभिः
संयुतोभूपतिंवीरंददर्शसुमदाभिधम् ५६
हस्तिभिःसादिसंयुक्तैःपत्तिभिःपरतापनैः
वाजिभिर्भूषितैर्वीरैःसंयुतंवीरशोभितम् ५७
अथागत्यमहाराजःशत्रुघ्नंनतवान्मुदा
धन्योऽस्मिकृतकृत्योऽस्मिसत्कृतंचकृतंवपुः ५८
इदंराज्यंगृहाणाशुमहाराजोपशोभितम्
महामाणिक्यमुक्तादिमहाधनसुपूरितम् ५९
स्वामिंश्चिरंप्रतीक्षेऽहहयस्यागमनंप्रति
कामाक्षाकथितंपूर्वंजातंसंप्रतितत्तथा ६०
विलोकयपुरंमह्यंकृतार्थान्कुरुमानवान्
पावयास्मत्कुलंसर्वंरामानुजमहीपते ६१
इत्युक्त्वारोहयामासकुंजरंचंद्रसुप्रभम्
पुष्कलंचमहावीरंतथास्वयमथारुहत् ६२
भेरीपणवतूर्याणांवीणादीनांस्वनस्तदा
व्याप्नोतिस्ममहाराजसुमदेनप्रणोदितः ६३
कन्याःसमागत्यमहानरेंद्रं-
शत्रुघ्नमिंद्रादिकसेविताांघ्रिम्

करिस्थितामौक्तिकवृंदसंघै-
र्वर्धापयामासुरिनप्रयुक्ताः ६४
शनैःशनैःसमागत्यपुरीमध्येजनैर्मुदा
वर्धापितोगृहंप्रापतोरणादिकभूषितम् ६५
हयरत्नेनसंयुक्तस्तथावीरैःसुशोभितः
राज्ञापुरस्कृतोराजाशत्रुघ्नःप्रापमंदिरम् ६६
अर्घादिभिःपूजयित्वारघुनाथानुजंतदा
सर्वंसमर्पयामासरामचंद्रायधीमते ६७

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
शत्रुघ्नाहिच्छत्रापुरीप्रवेशोनामत्रयोदशोऽध्यायः १३

चतुर्दशोऽध्यायः

शेषउवाच
अथस्वागतसंतुष्टंशत्रुघ्नंप्राहभूमिपः
रघुनाथकथांश्रेष्ठांशुश्रूषुःपुरुषर्षभः १
सुमदउवाच
कच्चिदास्तेसुखंरामःसर्वलोकशिरोमणिः
भक्तरक्षावतारोऽयममानुग्रहकारकः २
धन्यालोकाइमेपुर्यांरघुनाथमुखांबुजम्
येपिबंत्यनिशंचाक्षिपुटकैःपरिमोदिताः ३
अर्थजातंमदीयंचनितरांपुरुषर्षभ
कृतार्थंकुलभूम्यादिवस्तुजातंमहामते ४
कामाक्षयाप्रसादोमेकृतःपूर्वंदयार्द्रया
रघुनाथमुखांभोजंद्रक्ष्येद्यसकुटुंबकः ५
इत्युक्तवतिवीरेतुसुमदेपार्थिवोत्तमे
सर्वंतत्कथयामासरघुनाथगुणोदयम् ६
त्रिरात्रंतत्रसंस्थित्यरघुनाथानुजःपरम्
गंतुंचकारधिषणांराज्ञासहमहामतिः ७
तज्ज्ञात्वासुमदःशीघ्रंपुत्रंराज्येऽभ्यषेचयत्
शत्रुघ्नेनमहाराज्ञापुष्कलेनानुमोदितः ८

वासांसिबहुरत्नानिधनानिविविधानिच
शत्रुघ्नसेवकेभ्योऽसौप्रादात्तत्रमहामतिः ९
ततोगमनमारेभेमंत्रिभिर्बहुवित्तमैः
पत्तिभिर्वाजिभिर्नागैःसदश्वैरथकोटिभिः १०
शत्रुघ्नःसहितस्तेनसुमदेनधनुर्भृता
जगाममार्गेविहसन्रघुनाथप्रतापभृत् ११
पयोष्णीतीरमासाद्यजगामसहयोत्तमः
पृष्ठतोऽनुययुःसर्वेयोधावैहयरक्षिणः १२
आश्रमान्विविधान्पश्यन्नृषीणांसुतपोभृताम्
तत्रतत्रविशृण्वानोरघुनाथगुणोदयम् १३
एषधीमान्हरिर्यातिहरिणापरिरक्षितः
हरिभिर्हरिभक्तैश्चहरिवर्यानुगैर्मुहुः १४
इतिशृण्वञ्छुभावाचोमुनीनांपरितःप्रभुः
तुतोषभक्त्युत्कलितचित्तवृत्तिभृतांमहान् १५
ददर्शचाश्रमंशुद्धंजनजंतुसमाकुलम्
वेदध्वनिहताशेषामंगलंशृण्वतांनृणाम् १६
अग्निहोत्रहविर्धूमपवित्रितनभोखिलम्
मुनिवर्यकृतानेकयागयूपसुशोभितम् १७
यत्रगावस्तुहरिणापाल्यंतेपालनोचिताः
मूषकानखनंत्यस्मिन्बिडालस्यभयाद्बिलम् १८
मयूरैर्नकुलैःसार्द्धंक्रीडंतिफणिनोनिशम्
गजैःसिंहैर्नित्यमत्रस्थीयतेमित्रतांगतैः १९
एणास्तत्रत्यनीवारभक्षणेषुकृतादराः
नभयंकुर्वतेकालाद्रक्षितामुनिवृंदकैः २०
गावःकुंभसमोधस्कानंदिनीसमविग्रहाः
कुर्वंतिचरणोत्थेनरजसेलांपवित्रिताम् २१
मुनिवर्याःसमित्पाणिपद्मैर्धर्मक्रियोचिताम्
दृष्ट्वापप्रच्छसुमतिंसर्वज्ञंराममंत्रिणम् २२
शत्रुघ्नउवाच
सुमतेकस्यसंस्थानंमुनेर्भातिपुरोगतम्

निर्वैरिजंतुसंसेव्यंमुनिवृंदसमाकुलम् २३
श्रोष्यामिमुनिवार्तांचविदधामिपवित्रताम्
निजंवपुस्तदीयाभिर्वार्ताभिर्वर्णनादिभिः २४
इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंशत्रुघ्नस्यमहात्मनः
कथयामाससचिवोरघुनाथस्यधीमतः २५
सुमतिरुवाच
च्यवनस्याश्रमंविद्धिमहातापसशोभितम्
निर्वैरिजंतुसंकीर्णंमुनिपत्नीभिरावृतम् २६
योऽसौमहामुनिःस्वर्गवैद्ययोर्भागमादधात्
स्वायंभुवमहायज्ञेशक्रमानविभेदनः २७
महामुनेःप्रभावोऽयनकेनापिसमाप्यते
तपोबलसमृद्धस्यवेदमूर्तिधरस्यह २८
श्रुत्वारामानुजोवार्तांच्यवनस्यमहामुनेः
सर्वंपप्रच्छसुमतिंशक्रमानादिभंजनम् २९
शत्रुघ्नउवाच
कदासौदस्त्रयोर्भागंचकारसुरपंक्तिषु
किंकृतंदेवराजेनस्वायंभुवमहामखे ३०
सुमतिरुवाच
ब्रह्मवंशेऽतिविख्यातोमुनिर्भृगुरितिश्रुतः
कदाचिद्गतवान्सायंसमिदाहरणंप्रति ३१
तदामखविनाशायदमनोराक्षसोबली
आगत्योच्चैर्जगादेदंमहाभयकरंवचः ३२
कुत्रास्तिमुनिबंधुःसकुत्रतन्महिलानघा
पुनःपुनरुवाचेदंवचोरोषसमाकुलः ३३
तदाहुतवहोज्ञात्वाराक्षसाद्भयमागतम्
दर्शयामासतज्जायामंतर्वत्नीमनिंदिताम् ३४
जहारराक्षसस्तांतुरुदंतींकुररीमिव
भृगोरक्षपतेरक्षरक्षनाथतपोनिधे ३५
एवंवदंतीमार्तांतांगृहीत्वानिरगाद्बहिः
दुष्टोवाक्यप्रहारेणबोधयन्सभृगोःसतीम् ३६

ततोमहाभयत्रस्तोगर्भश्चोदरमध्यतः
पपातप्रज्वलन्नेत्रोवैश्वानरइवांगजः ३७
तेनोक्तंमाव्रजाशुत्वंभस्मीभवसुदुर्मते
नहिसाध्वीपरामर्शंकृत्वाश्रेयोऽधियास्यसि ३८
इत्युक्तःसपपाताशुभस्मीभूतकलेवरः
मातातदार्भकंनीत्वाजगामाश्रममुन्मनाः ३९
भृगुर्वह्निकृतंसर्वंज्ञात्वाकोपसमाकुलः
शशापसर्वभक्षस्त्वंभवदुष्टारिसूचक ४०
तदाशप्तोऽतिदुःखार्तोजग्राहांघ्र्याशुशुक्षणिः
कुरुमेऽनुग्रहंस्वामिन्कृपार्णवमहामते ४१
मयानृतंवचोभीत्याकथितंनगुरुद्रुहा
तस्मान्ममोपरिकृपांकुरुधर्मशिरोमणे ४२
तदानुग्रहमाधाच्चसर्वभक्षोभवाञ्छुचिः
इत्युक्तवान्हुतभुजंदयार्द्रोमुनितापसः ४३
गर्भाच्च्युतस्यपुत्रस्यजातकर्मादिकंशुचिः
चकारविधिवद्विप्रोदर्भपाणिःसुमंगलः ४४
च्यवनाच्च्यवनंप्राहुःपुत्रंसर्वेतपस्विनः
शनैःशनैःसववृधेशुक्लेप्रतिपदिंदुवत् ४५
सजगामतपःकर्तुं रेवांलोकैकपावनीम्
शिष्यैःपरिवृतःसर्वैस्तपोबलसमन्वितैः ४६
गत्वातत्रतपस्तेपेवर्षाणामयुतंमहान्
अंसयोःकिंशुकौजातौवल्मीकोपरिशोभितौ ४७
मृगाश्चागत्यतस्यांगेकंडूंविदधुरुत्सुकाः
नकिंचित्सहिजानातिदुर्वारतपसावृतः ४८
कदाचिन्मनुरुद्युक्तस्तीर्थयात्रांप्रतिप्रभुः
सकुटुंबोययौरेवांमहाबलसमावृतः ४९
तत्रस्नात्वामहानद्यांसंतर्प्यपितृदेवताः
दानानिब्राह्मणेभ्यश्चप्रादाद्विष्णुप्रतुष्टये ५०
तत्कन्याविचरंतीसावनमध्येइतस्ततः
सखीभिःसहितारम्यातप्तहाटकभूषणा ५१

तत्रदृष्ट्वाथवल्मीकंमहातरुसुशोभितम्
निमेषोन्मेषरहितंतेजःकिंचिद्ददर्शसा ५२
गत्वातत्रशलाकाभिरतुदद्रुधिरंस्त्रवत्
दृष्ट्वाराज्ञोंगजाखेदंप्राप्तवत्यतिदुःखिता ५३
नजनन्यैतथापित्रेशशंसाघेनविप्लुता
स्वयमेवात्मनात्मानंसाशुशोचभयातुरा ५४
तदाभूश्चलिताराजन्दिवश्चोल्कापपातह
धूम्रादिशोभवन्सर्वाःसूर्यश्चपरिवेषितः ५५
तदाराज्ञोहयानष्टाहस्तिनोबहवोमृताः
धनंनष्टंरत्नयुतंकलहोभून्मिथस्तदा ५६
तदालोक्यनृपोभीतःकिंचिदुद्विग्नमानसः
जनानपृच्छत्केनापिमुनयेत्वपराधितम् ५७
पारंपर्येणतज्ज्ञात्वास्वपुत्र्याःपरिचेष्टितम्
ययौसुदुःखितस्तत्रसमृद्धबलवाहनः ५८
तंवैतपोनिधिंवीक्ष्यमहतातपसायुतम्
स्तुत्वाप्रसादयामासमुनिवर्यदयांकुरु ५९
तस्मैतुष्टोजगादायंमुनिवर्योमहातपाः
तवात्मजाकृतंसर्वमुत्पाताद्यमवेहितत् ६०
तवपुत्र्यामहाराजचक्षुर्विस्फोटनंकृतम्
बहुसुस्त्रावरुधिरंजानतीत्वामुवाचन ६१
तस्मादियंमहाभूपमह्यंदेयायथाविधि
ततश्चोत्पातशमनंभविष्यतिनसंशयः ६२
तच्छ्रुत्वादुःखितोराजाप्रज्ञाचाक्षुषश्चात्मजाम्
ददौकुलवयोरूपशीललक्षणसंयुताम् ६३
दत्तायदानृपेणेयंकन्याकमललोचना
तदोत्पाताःशमंयाताःसर्वेमुनिरुषोद्गताः ६४
राजादत्त्वात्मजांतस्मैमुनयेतपसांनिधे
प्रापस्वांनगरींभूयोदुःखितोऽयदयायुतः ६५
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
च्यवनोपाख्यानंनामचतुर्दशोऽध्यायः १४

पंचदशोऽध्यायः

सुमतिरुवाच
अथर्षिःस्वाश्रमंगत्वामानव्यासहभार्यया
मुदंप्रापहताशेषपातकोयोगयुक्तया १
सामानवीतंवरमात्मनःपतिं
नेत्रेणहीनंजरसागतौजसम्
सिषेवएनंहरिमेधसोत्तमं
निजेष्टदात्रींकुलदेवतांयथा २
शूश्रूषतीस्वंपतिमिंगितज्ञा
महानुभावंतपसांनिधिंप्रियम्
परांमुदंप्रापसतीमनोहरा
शचीयथाशक्रनिषेवणोद्यता ३
चरणौसेवतेतन्वीसर्वलक्षणलक्षिता
राजपुत्रीसुंदरांगीफलमूलोदकाशना ४
नित्यंतद्वाक्यकरणेतत्परापूजनेरता
कालक्षेपंप्रकुरुतेसर्वभूतहितेरता ५
विसृज्यकामंदंभंचद्वेषंलोभमघंमदम्
अप्रमत्तोद्यतानित्यंच्यवनंसमतोषयत् ६
एवंतस्यप्रकुर्वाणासेवांवाक्कायकर्मभिः
सहस्राब्दंमहाराजसाचकामंमनस्यधात् ७
कदाचिद्देवभिषजावागतावाश्रमेमुनेः
स्वागतेनसुसंभाव्यतयोःपूजांचकारसा ८
शर्यातिकन्याकृतपूजनार्घ-
पाद्यादिनातोषितचित्तवृत्ती
तावूचतुःस्नेहवशेनसुंदरौ
वरंवृणुष्वेतिमनोहरांगीम् ९
तुष्टौतौवीक्ष्यभिषजौदेवानांवरयाचने
मतिंचकारनृपतेःपुत्रीमतिमतांवरा १०
पत्यभिप्रायमालक्ष्यवाचमूचेनृपात्मजा
दत्तंमेचक्षुषीपत्युर्यदितुष्टौयुवांसुरौ ११

इत्येतद्वचनंश्रुत्वासुकन्यायामनोहरम्
सतीत्वंचविलोक्येदमूचतुर्भिषजांवरौ १२
त्वत्पतिर्यदिदेवानांभागंयज्ञेदधात्यसौ
आवयोरधुनाकुर्वंश्चक्षुषोःस्फुटदर्शनम् १३
च्यवनोऽप्योमितिप्राहभागदानेवरौजसोः
तदाहृष्टावश्विनौतमूचतुस्तपतांवरम् १४
निमज्जतांभवानस्मिन्ह्रदेसिद्धविनिर्मिते
इत्युक्तोजरयाग्रस्तदेहोधमनिसंततः १५
ह्रदंप्रवेशितोऽश्विभ्यांस्वयंचामज्जतांह्रदे
पुरुषास्त्रयउत्तस्थुरपीच्यावनिताप्रियाः १६
रुक्मस्रजःकुंडलिनस्तुल्यरूपाःसुवाससः
तान्निरीक्ष्यवरारोहासुरूपान्सूर्यवर्चसः १७
अजानतीपतिंसाध्वीह्यश्विनौशरणंययौ
दर्शयित्वापतिंतस्यैपातिव्रत्येनतोषितौ १८
ऋषिमामंत्र्यययतुर्विमानेनत्रिविष्टपम्
यक्ष्यमाणेक्रतौस्वीयभागकार्याशयायुतौ १९
कालेनभूयसाक्षामांकर्शितांव्रतचर्यया
प्रेमगद्गदयावाचापीडितःकृपयाब्रवीत् २०
तुष्टोऽहमद्यतवभामिनिमानदायाः
शुश्रूषयापरमयाहृदिचैकभक्त्या
योदेहिनामयमतीवसुहृत्स्वदेहो
नावेक्षितःसमुचितःक्षपितुंमदर्थे २१
येमेस्वधर्मनिरतस्यतपःसमाधि-
विद्यात्मयोगविजिताभगवत्प्रसादाः
तानेवतेमदनुसेवनयाऽविरुद्धान्
दृष्टिंप्रपश्यवितराम्यभयानशोकान् २२
अन्येपुनर्भगवतोभ्रुवउद्विजृंभ-
विस्रंसितार्थरचनाःकिमुरुक्रमस्य
सिद्धासिभुंक्ष्वविभवान्निजधर्मदोहान्
दिव्यान्नरैर्दुरधिगान्नृपविक्रियाभिः २३

एवंब्रुवाणमबलाखिलयोगमाया
विद्याविचक्षणमवेक्ष्यगताधिरासीत्
संप्रश्रयप्रणयविह्वलयागिरेषद्
व्रीडाविलोकविलसद्धसिताननाह २४
सुकन्योवाच
राद्धंबतद्विजवृषैतदमोघयोग-
मायाधिपेत्वयिविभोतदवैमिभर्तः
यस्तेऽभ्यधायिसमयःसकृदंगसंगो
भूयाद्गरीयसिगुणःप्रसवःसतीनाम् २५
तत्रेतिकृत्यमुपशिक्षयथोपदेशं
येनैषकर्शिततमोतिरिरंसयात्मा
सिध्येततेकृतमनोभवधर्षिताया
दीनस्तदीशभवनंसदृशंविचक्ष्व २६
सुमतिरुवाच
प्रियायाःप्रियमन्विच्छंश्च्यवनोयोगमास्थितः
विमानंकामगंराजंस्तर्ह्येवाविरचीकरत् २७
सर्वकामदुघंरम्यंसर्वरत्नसमन्वितम्
सर्वार्थोपचयोदर्कंमणिस्तंभैरुपस्कृतम् २८
दिव्योपस्तरणोपेतंसर्वकालसुखावहम्
पट्टिकाभिःपताकाभिर्विचित्राभिरलंकृतम् २९
स्त्रग्भिर्विचित्रमालाभिर्मंजुसिंजत्षडंघ्रिभिः
दुकूलक्षौमकौशेयैर्नानावस्त्रैर्विराजितम् ३०
उपर्युपरिविन्यस्तनिलयेषुपृथक्पृथक्
क्लृप्तैःकशिपुभिःकांतंपर्यंकव्यजनादिभिः ३१
तत्रतत्रविनिक्षिप्तनानाशिल्पोपशोभितम्
महामरकतस्थल्याजुष्टंविद्रुमवेदिभिः ३२
द्वाःसुविद्रुमदेहल्याभातंवज्रकपाटकम्
शिखरेष्विंद्रनीलेषुहेमकुंभैरधिश्रितम् ३३
चक्षुष्मत्पद्मरागाग्र्यैर्वज्रभित्तिषुनिर्मितैः
जुष्टंविचित्रवैतानैर्मुक्ताहारावलंबितैः ३४

हंसपारावतव्रातैस्तत्रतत्रनिकूजितम्
कृत्रिमान्मन्यमानैस्तानधिरुह्याधिरुह्यच ३५
विहारस्थानविश्रामसंवेशप्रांगणाजिरैः
यथोपजोषंरचितैर्विस्मापनमिवात्मनः ३६
एवंगृहंप्रपश्यंतींनातिप्रीतेनचेतसा
सर्वभूताशयाभिज्ञःस्वयंप्रोवाचतांप्रति ३७
निमज्ज्यास्मिन्ह्रदेभीरुविमानमिदमारुह
सुभ्रूर्भर्तुःसमादायवचःकुवलयेक्षणा ३८
सरजोबिभ्रतीवासोवेणीभूतांश्चमूर्द्धजान्
अंगंचमलपंकेनसंछन्नंशबलस्तनम् ३९
आविवेशसरस्तत्रमुदाशिवजलाशयम्
सांतःसरसिवेश्मस्थाःशतानिदशकन्यकाः ४०
सर्वाःकिशोरवयसोददर्शोत्पलगंधयः
तांदृष्ट्वाशीघ्रमुत्थायप्रोचुःप्रांजलयःस्त्रियः ४१
वयंकर्मकरीस्तुभ्यंशाधिनःकरवामकिम्
स्नानेनतामहार्हेणस्नापयित्वामनस्विनीम् ४२
दुकूलेनिर्मलेनूत्नेददुरस्यैचमानद
भूषणानिपरार्ध्यानिवरीयांसिद्युमंतिच ४३
अन्नंसर्वगुणोपेतंपानंचैवामृतासवम्
अथादर्शेस्वमात्मानंस्रग्विणंविरजोंबरम् ४४
ताभिःकृतस्वस्त्ययनंकन्याभिर्बहुमानितम्
हारेणचमहार्हेणरुचकेनचभूषितम् ४५
निष्कग्रीवंवलयिनंक्वणत्कांचननूपुरम्
श्रोणयोरध्यस्तयाकांच्याकांचन्याबहुरत्नया ४६
सुभ्रुवासुदताशुक्लस्निग्धापांगेनचक्षुषा
पद्मकोशस्पृधानीलैरलकैश्चलसन्मुखम् ४७
यदासस्मारदयितमृषीणांवल्लभंपतिम्
तत्रचास्तेसहस्त्रीभिर्यत्रास्तेसमुनीश्वरः ४८
भर्तुःपुरस्तादात्मानंस्त्रीसहस्रवृतंतदा
निशाम्यतद्योगगतिंसंशयंप्रत्यपद्यत ४९

सतांकृतमलस्नानांविभ्राजंतीमपूर्ववत्
आत्मनोबिभ्रतींरूपंसंवीतरुचिरस्तनीम् ५०
विद्याधरीसहस्रेणसेव्यमानांसुवाससम्
जातभावोविमानंतदारोहयदमित्रहन् ५१
तस्मिन्नलुप्तमहिमाप्रिययानुषक्तो
विद्याधरीभिरुपचीर्णवपुर्विमाने
बभ्राजउत्कचकुमुद्गणवानपीच्य
स्ताराभिरावृतइवोडुपतिर्नभःस्थः ५२
तेनाष्टलोकपविहारकुलाचलेंद्र-
द्रोणीष्वनंगसखमारुतसौभगासु
सिद्धैर्नुतोद्युधुनिपातशिवस्वनासु
रेमेचिरंधनदवल्ललनावरूथी ५३
वैश्रंभकेसुरवनेनंदनेपुष्पभद्रके
मानसेचैत्ररथ्येचसरेमेरामयारतः ५४
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
च्यवनस्यतपोभोगवर्णनंनामपंचदशोऽध्यायः १५

षोडशोऽध्यायः

सुमतिरुवाच
एवंतयाक्रीडमानःसर्वत्रधरणीतले
नाबुध्यतगतानब्दाञ्छतसंख्यापरीमितान् १
ततोज्ञात्वाथतद्विप्रःस्वकालपरिवर्तिनीम्
मनोरथैश्चसंपूर्णांस्वस्यप्रियतमांवराम् २
न्यवर्तताश्रमंश्रेष्ठंपयोष्णीतीरसंस्थितम्
निर्वैरजंतुजनतासंकुलंमृगसेवितम् ३
तत्रावसत्ससुतपाःशिष्यैर्वेदसमन्वितैः
सेवितांघ्रियुगोनित्यंततापपरमंतपः ४
कदाचिदथशर्यातिर्यष्टुमैच्छतदेवताः
तदाच्यवनमानेतुंप्रेषयामाससेवकान् ५
तैराहूतोद्विजवरस्तत्रागच्छन्महातपाः

सुकन्ययाधर्मपत्न्यास्वाचारपरिनिष्ठया ६
ऋागतंतंमुनिवरंपत्न्यापुत्र्यामहायशाः
ददर्शदुहितुःपार्श्वेपुरुषंसूर्यवर्चसम् ७
राजादुहितरंप्राहकृतपादाभिवंदनाम्
ऋाशिषोनप्रयुंजानोनातिप्रीतमनाइव ८
चिकीर्षितंतेकिमिदंपतिस्त्वया
प्रलंभितोलोकनमस्कृतोमुनिः
त्वयाजराग्रस्तमसंमतंपतिं
विहायजारंभजसेऽमुमध्वगम् ९
कथंमतिस्तेऽवगतान्यथासतांकुलप्रसूतेःकुलदूषणंत्विदम्
बिभर्षिजारंयदपत्रपाकुलंपितुःस्वभर्तुश्चनयस्यधस्तमाम् १०
एवंब्रुवाणंपितरंस्मयमानाशुचिस्मिता
उवाचतातजामातातवैषभृगुनंदनः ११
शशंसपित्रेतत्सर्ववयोरूपाभिलंभनम्
विस्मितःपरमप्रीतस्तनयांपरिषस्वजे १२
सोमेनायाजयद्वीरंग्रहंसोमस्यचाग्रहीत्
ऋसोमपोरप्यश्विनोश्च्यवनःस्वेनतेजसा १३
ग्रहंतुग्राहयामासतपोबलसमन्वितः
वज्रंगृहीत्वाशक्रस्तुहंतुंब्राह्मणसत्तमम् १४
ऋपंक्तिपावनौदेवौकुर्वाणंपंक्तिगोचरौ
शक्रंवज्रधरंदृष्ट्वामुनिःस्वहननोद्यतम् १५
हुंकारमकरोद्धीमान्स्तंभयामासतद्भुजम्
इंद्रःस्तब्धभुजस्तत्रदृष्टःसर्वैश्चमानवैः १६
कोपेनश्वसमानोऽहिर्यथामंत्रनियंत्रितः
तुष्टावसमुनिंशक्रःस्तब्धबाहुस्तपोनिधिम् १७
ऋश्विभ्यांभागदानंचकुर्वंतंनिर्भयांतरम्
कथयामासभोःस्वामिन्दीयतामश्विनोर्बलि १८
मयानवार्यतेतातक्षमस्वाघंमहत्कृतम्
इत्युक्तःसमुनिःकोपंजहौतूर्णंकृपानिधिः १९
इंद्रोमुक्तभुजोऽप्यासीत्तदानींपुरुषर्षभ

एतद्वीक्ष्यजनाःसर्वेकौतुकाविष्टमानसाः २०
शशंसुर्ब्राह्मणबलंतेतुदेवादिदुर्ल्लभम्
ततोराजाबहुधनंब्राह्मणेभ्योऽददन्महान् २१
चक्रेचावभृथस्नानंयागांतेशत्रुतापनः
त्वयापृष्टंयदाचद्व्यच्यवनस्यमहोदयम् २२
समयाकथितःसर्वस्तपोयोगसमन्वितः
नमस्कृत्वातपोमूर्तिमिमंप्राप्यजयाशिषः २३
प्रेषयत्वंसपत्नीकंरामयज्ञेमनोरमे
शेषउवाच
एवंतुकुर्वतोर्वार्तांहयःप्रापाश्रमंप्रति २४
विदधद्वायुवेगेनपृथ्वद्यंखुरविलङ्घिताम्
दूर्वांकुरान्मुखाग्रेणचरंस्तत्रमहाश्रमे २५
मुनयोयावदादायदर्भान्स्नातुंगतानदीम्
शत्रुघ्नःशत्रुसेनायास्तापनःशूरसंमतः २६
तावत्प्रापमुनेर्वासंच्यवनस्यातिशोभितम्
गत्वातदाश्रमेवीरोददर्शच्यवनंमुनिम् २७
सुकन्यायाःसमीपस्थंतपोमूर्तिमिवस्थितम्
ववंदेचरणौतस्यस्वाभिधांसमुदाहरन् २८
शत्रुघ्नोहंरघुपतेर्भ्रातावाहस्यपालकः २९
नमस्करोमियुष्मभ्यंमहापापोपशांतये
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजगादमुनिसत्तमः ३०
शत्रुघ्नतवकल्याणंभूयान्नरवरर्षभ
यज्ञंपालयमानस्यकीर्तिस्तेविपुलाभवेत् ३१
चित्रंपश्यतभोविप्रारामोऽपिमखकारकः
यन्नामस्मरणादीनिकुर्वंतिपापनाशनम् ३२
महापातकसंयुक्ताःपरदाररतानराः
यन्नामस्मरणोद्युक्तामुक्तायांतिपरांगतिम् ३३
पादपद्मसमुत्थेनरेणुनाग्रावमूर्तिभृत्
तत्क्षणाद्गौतमार्धांगीजातामोहनरूपधृक् ३४
मामकीयस्यरूपस्यध्यानेनप्रेमनिर्भरा

सर्वपातकराशिंसादग्ध्वाप्राप्तासुरूपताम् ३५
दैत्यायस्यमनोहारिरूपंप्रधनमगडले
पश्यंतःप्रापुरेतस्यरूपंविकृतिवर्जितम् ३६
योगिनोध्याननिष्ठायेयंध्यात्वायोगमास्थिताः
संसारभयनिर्मुक्ताःप्रयाताःपरमंपदम् ३७
धन्योऽहमद्यरामस्यमुखंद्रन्दयामिशोभनम्
पयोजदलनेत्रांतंसुनसंसुभ्रुसून्नतम् ३८
साजिह्वारघुनाथस्यनामकीर्तनमादरात्
करोतिविपरीतायाफणिनोरसनासमा ३९
अद्यप्राप्तंतपःपुगयमद्यपूर्णामनोरथाः
यद्द्रन्दयेरामचंद्रस्यमुखंब्रह्मादिदुर्ल्लभम् ४०
तत्पादरेणुनास्वांगंपवित्रंविदधाम्यहम्
विचित्रतरवार्ताभिःपावयेरसनांस्वकाम् ४१
इत्यादिरामचरणस्मरणप्रबुद्ध-
प्रेमव्रजप्रसृतगद्गदवागुदश्रुः
श्रीरामचंद्ररघुपुंगवधर्ममूर्ते
भक्तानुकंपकसमुद्धरसंसृतेर्माम् ४२
जल्पन्नश्रुकलापूर्णोमुनीनांपुरतस्तदा
नाज्ञासीत्तत्रपारक्यंनिजंध्यानेनसंस्थितः ४३
शत्रुघ्नस्तंमुनिंप्राहस्वामिन्नोमखसत्तमः
क्रियतांभवतापादरजसासुपवित्रितः ४४
महद्भाग्यंरघुपतेर्यद्युष्मन्मानसांतरे
तिष्ठत्यसौमहाबाहुःसर्वलोकसुपूजितः ४५
इत्युक्तःसपरीवारःसर्वाग्निपरिसंवृतः
जगामच्यवनस्तत्रप्रमोदह्रदसंप्लुतः ४६
हनूमांस्तंपदायांतंरामभक्तमवेन्दयह
शत्रुघ्नंनिजगादासौवचोविनयसंयुतः ४७
स्वामिन्कथयसित्वंचेन्महापुरुषसुंदरम्
रामभक्तंमुनिवरंनयामिस्वपुरीमहम् ४८
इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंकपिवीरस्यशत्रुहा

आदिदेशहनूमंतंगच्छप्रापयतंमुनिम् ४९
हनूमांस्तंमुनिंस्वीयेपृष्ठआरोप्यवेगवान्
सकुटुंबंनिनायाशुवायुःखइवसर्वगः ५०
आगतंतंमुनिंदृष्ट्वारामोमतिमतांवरः
अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेप्रीतःप्रणयविह्वलः ५१
धन्योऽस्मिमुनिवर्यस्यदर्शनेनतवाधुना
पवित्रितोमखोमह्यंसर्वसंभारसंभृतः ५२
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यच्यवनोमुनिसत्तमः
उवाचप्रेमनिर्भिन्नपुलकांगोऽतिनिर्वृतः ५३
स्वामिन्ब्रह्मण्यदेवस्यतववाडवपूजनम्
युक्तमेवमहाराजधर्ममार्गप्ररक्षितुः ५४
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
च्यवनाश्रमेहयगमनोनामषोडशोऽध्यायः १६

सप्तदशोऽध्यायः

शेषउवाच
शत्रुघ्नश्च्यवनस्याथदृष्ट्वाऽचिंत्यंतपोबलम्
प्रशशंसतपोब्राह्मंसर्वलोकैकवंदितम् १
अहोपश्यतयोगस्यसिद्धिंब्राह्मणसत्तमे
यःक्षणादेवदुष्प्रापंतद्विमानमचीकरत् २
क्वभोगसिद्धिर्महतीमुनीनाममलात्मनाम्
क्वतपोबलहीनानांभोगेच्छामनुजात्मनाम् ३
इतिस्वगतमाशंसञ्छत्रुघ्नश्च्यवनाश्रमे
क्षणंस्थित्वाजलंपीत्वासुखसंभोगमाप्तवान् ४
हयस्तस्याःपयोष्णयाख्यानद्याःपुण्यजलात्मनः
पयःपीत्वाययौमार्गेवायुवेगगतिर्महान् ५
योधास्तन्निर्गमंदृष्ट्वापृष्ठतोऽनुययुस्तदा
हस्तिभिःपत्तिभिःकेचिद्रथैःकेचनवाजिभिः ६
शत्रुघ्नोऽमात्यवर्येणसुमत्याख्येनसंयुतः
पृष्ठतोऽनुजगामाशुरथेनहयशोभिना ७

गच्छन्वाजीपुरंप्राप्तोविमलाख्यस्यभूपतेः
रत्नातटाख्यंचजनैर्हृष्टपुष्टैःसमाकुलम् ८
ससेवकादुपश्रुत्यरघुनाथहयोत्तमम्
पुरोंतिकेहिसंप्राप्तंसर्वयोधसमन्वितम् ९
तदागजानांसप्तत्याचंद्रवर्णसमानया
अश्वानामयुतैःसार्धंरथानांकांचनत्विषाम् १०
सहस्रेणचसंयुक्तःशत्रुघ्नंप्रतिजग्मिवान्
शत्रुघ्नंसनमस्कृत्यसर्वान्प्राप्तान्महारथान् ११
वसुकोशंधनंसर्वंराज्यंतस्मैनिवेद्यच
किंकरोमीतिराजातंजगादपुरतःस्थितः १२
राजापितंस्वीयपदेप्रणम्रं
दोर्भ्यांदृढंसंपरिषस्वजेमहान्
जगामसाकंतनयेस्वराज्यं
निक्षिप्यसर्वंबहुधन्विभिर्वृतः १३
रामचंद्राभिधांश्रुत्वासर्वश्रुतिमनोहराम्
सर्वेप्रणम्यतंवाहंददुर्वसुमहाधनम् १४
राजानंपूजयित्वातुशत्रुघ्नःपरयामुदा
सेनयासहितोऽगच्छद्वाजिनःपृष्ठतस्तदा १५
एवंसगच्छंस्तन्मार्गेपर्वताग्र्यंददर्शह
स्फाटिकैःकानकैरौप्यैराजितंप्रस्थराजिभिः १६
जलनिर्झरसंह्रादंनानाधातुकभूतलम्
गैरिकादिकसद्धातुलाक्षारंगविराजितम् १७
यत्रसिद्धांगनाःसिद्धैःसंक्रीडंत्यकुतोभयाः
गंधर्वाप्सरसोनागायत्रक्रीडंतिलीलया १८
गंगातरंगसंस्पर्शशीतवायुनिषेवितम्
वीणारणद्धंसशुकक्वणसुंदरशोभितम् १९
पर्वतंवीक्ष्यशत्रुघ्नउवाचसुमतिंत्विदम्
तद्दर्शनसमुद्भूतविस्मयाविष्टमानसः २०
कोऽयमहागिरिवरोविस्मापयतिमेमनः
महारजतसत्प्रस्थोमार्गेराजतिमेऽद्भुतः २१

अत्रकिंदेवतावासोदेवानांक्रीडनस्थलम्
यदेतन्मनसः क्षोभंकरोतिश्रीसमुच्चयैः २२
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजगादसुमतिस्तदा
वक्ष्यमाणगुणागाररामचंद्रपदाब्जधीः २३
नीलोऽयपर्वतोराजन्पुरतोभातिभूमिप
मनोहरैर्महाशृङ्गैःस्फाटिकाग्रैःसमंततः २४
एनंपश्यंतिनोपापाःपरदाररतानराः
विष्णोर्गुणगणान्येवैनमन्यंतेनराधमाः २५
श्रुतिस्मृतिसमुत्थंयेधर्मंसद्भिःसुसाधितम्
नमन्यंतेस्वबुद्धिस्थहेतुवादविचारणाः २६
नीलीविक्रयकर्तारोलाक्षाविक्रयकारकाः
योब्राह्मणोघृतादीनिविक्रीणातिसुरापकः २७
कन्यांरूपेणसंपन्नांनदद्यात्कुलशीलिने
विक्रीणातिद्रव्यलोभात्पितापापेनमोहितः २८
पत्नींदूषयतेयस्तुकुलशीलवतींनरः
स्वयमेवात्तिमधुरंबंधुभ्योनददातियः २९
भोजनेब्राह्मणार्थेचपाकभेदंकरोतियः
कृसरंपायसंवापिनार्थिनंदापयेत्कुधीः ३०
अतिथीनवमन्यंतेसूर्यतापादितापितान्
अंतरिक्षभुजोयेचयेचविश्वासघातकाः ३१
नपश्यंतिमहाराजरघुनाथपराङ्मुखाः
असौपुण्योगिरिवरःपुरुषोत्तमशोभितः ३२
पवित्रयतिसर्वान्नोदर्शनेनमनोहरः
अत्रतिष्ठतिदेवानांमुकुटैरर्चितांघ्रिकः ३३
पुण्यवद्भिर्दर्शनार्हःपुण्यदःपुरुषोत्तमः
श्रुतयोनेतिनेतीतिब्रुवाणानविदंतियम् ३४
यत्पादरजइंद्रादिदेवैर्मृग्यंसुदुर्ल्लभम्
वेदांतादिभिरन्यूनैर्वाक्यैर्विदंतियंबुधाः ३५
सोऽत्रश्रीमान्नीलशैलेवसतेपुरुषोत्तमः
आरुह्यतंनमस्कृत्यसंपूज्यसुकृतादिना ३६

नैवेद्यंभक्षयित्वावैभूपभूयाश्चतुर्भुजः
अत्राप्युदाहरंतीममितिहासंपुरातनम् ३७
तंशृणुष्वमहाराजसर्वाश्चर्यसमन्वितम्
रत्नग्रीवस्यनृपतेर्यद्वृत्तंसकुटुंबिनः ३८
चतुर्भुजादिकंप्राप्तंदेवदानवदुर्लभम्
आसीत्कांचीमहाराजपुरीलोकेषुविश्रुता ३९
महाजनपरीवारसमृद्धबलवाहना
यस्यांवसंतिविप्राग्र्याःषट्कर्मनिरताभृशम् ४०
सर्वभूतहितेयुक्तारामभक्तिषुलालसाः
क्षत्रियारणकर्तारःसंग्रामेऽप्यपलायिनः ४१
परदारपरद्रव्यपरद्रोहपराङ्मुखाः
वैश्याःकुसीदकृष्यादिवाणिज्यशुभवृत्तयः ४२
कुर्वन्तिरघुनाथस्यपदाम्भोजेरतिंसदा
शूद्राब्राह्मणसेवाभिर्गतरात्रिदिनान्तराः ४३
कुर्वंतिकथनंरामरामेतिरसनाग्रतः
प्राकृताःकेऽपिनोपापंकुर्वंतिमनसात्रवै ४४
दानंदयादमःसत्यंतत्रतिष्ठंतिनित्यशः
वदतेनपराबाधंवाक्यंकोऽपिनरोऽनघः ४५
नपारक्येधनेलोभंकुर्वंतिनहिपातकम्
एवंप्रजामहाराजरत्नग्रीवेणपाल्यते ४६
षष्ठांशंतत्रगृह्णातिनान्यंलोभविवर्जितः
एवंपालयमानस्यप्रजाधर्मेणभूपतेः ४७
गतानिबहुवर्षाणिसर्वभोगविलासिनः
विशालाक्षींमहाराजएकदाह्यूचिवानिदम् ४८
पतिव्रतांधर्मपत्नींपतिव्रतपरायणाम्
पुत्राजाताविशालाक्षिप्रजारक्षाधुरंधराः ४९
परीवारोमहान्मह्यंवर्ततेविगतज्वरः
हस्तिनोममशैलाभावाजिनःपवनोपमाः ५०
रथाश्चसुहयैर्युक्तावर्ततेममनित्यशः
महाविष्णुप्रसादेनकिंचिन्न्यूनंममास्तिन ५१

एवंमनोरथस्त्वेकस्तिष्ठतेमानसेमम
परंतीर्थंमयानाद्यकृतंपरमशोभने ५२
गर्भवासविरामायक्षमंगोविंदशोभितम्
वृद्धोजातोऽस्म्यहंतावद्वलीपलितदेहवान् ५३
करिष्यामिमनोहारितीर्थसेवनमादृतः
योनरोजन्मपर्यंतंस्वोदरस्यप्रपूरकः ५४
नकरोतिहरेःपूजांसनरोगोवृषःस्मृतः
तस्माद्गच्छामिभोभद्रेतीर्थयात्रांप्रतिप्रिये ५५
सकुटुंबःसुतेन्यस्यधुरंराज्यस्यनिर्भृताम्
इतिव्यवस्यसंध्यायांहरिंध्यायन्निशांतरे ५६
अद्राक्षीत्स्वप्नमप्येकंब्राह्मणंतापसंवरम्
प्रातरुत्थायराजासौकृत्वासंध्यादिकाःक्रियाः ५७
सभांमंत्रिजनैःसार्द्धंसुखमासेदिवान्महान्
तावद्विप्रंददर्शाथतापसंकृशदेहिनम् ५८
जटावल्कलकौपीनधारिणंदंडपाणिनम्
अनेकतीर्थसेवाभिःकृतपुण्यकलेवरम् ५९
राजातंवीक्ष्यशिरसाप्रणनाममहाभुजः
अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेप्रहृष्टात्मामहीपतिः ६०
सुखोपविष्टंविश्रांतंपप्रच्छविदितंद्विजम्
स्वामिंस्त्वद्दर्शनान्मेऽद्यगतंदेहस्यपातकम् ६१
महांतःकृपणान्पातुंयांतितद्गेहमादरात्
तस्मात्कथयभोविप्रवृद्धस्यममसंप्रति ६२
कोदेवोगर्भनाशायकिंतीर्थंचक्षमंभवेत्
यूयंसर्वगताःश्रेष्ठाःसमाधिध्यानतत्पराः ६३
सर्वतीर्थावगाहेनकृतपुण्यात्मनोऽमलाः
यथावच्छृणवतेमह्यंश्रद्दधानायविस्तरात् ६४
कथयस्वप्रसादेनसर्वतीर्थविचक्षण
ब्राह्मणउवाच
शृणुराजेंद्रवक्ष्यामियत्पृष्टंतीर्थसेवनम् ६५
कस्यदेवस्यकृपयागर्भनिर्वारणंभवेत्

सेव्यःश्रीरामचंद्रोऽसौसंसारज्वरनाशकः ६६
पूज्यःसएवभगवान्पुरुषोत्तमसंज्ञकः
नानापुर्योमयादृष्टाःसर्वपापक्षयंकराः ६७
अयोध्यासरयूस्तापीतथाद्वारंहरेःपरम्
अवंतीविमलाकांचीरेवासागरगामिनी ६८
गोकर्णंहाटकाख्यंचहत्याकोटिविनाशनम्
मल्लिकाख्योमहाशैलोमोक्षदःपश्यतांनृणाम् ६९
यत्रांगेषुनृणांतोयंश्यामंवानिर्मलंभवेत्
पातकस्यापहारीदंमयादृष्टंतुतीर्थकम् ७०
मयाद्वारवतीदृष्टासुरासुरनिषेविता
गोमतीयत्रवहतिसाक्षाद्ब्रह्मजलाशुभा ७१
यत्रस्वापोलयःप्रोक्तोमृतिर्मोक्षइतिश्रुतिः
यस्यांसंवसतांनृणांनकलिप्रभवेत्क्वचित् ७२
चक्रांकायत्रपाषाणामानवाअपिचक्रिणः
पशवःकीटपक्ष्याद्याःसर्वेचक्रशरीरिणः ७३
त्रिविक्रमोवसेद्यस्यांसर्वलोकैकपालकः
सापुरीतुमहापुण्यैर्मयादृग्गोचरीकृता ७४
कुरुक्षेत्रंमयादृष्टंसर्वहत्यापनोदनम्
स्यमंतपंचकंयत्रमहापातकनाशनम् ७५
वाराणसीमयादृष्टाविश्वनाथकृतालया
यत्रोपदिशतेमंत्रंतारकंब्रह्मसंज्ञितम् ७६
यस्यांमृताःकीटपतंगभृंगाः
पश्वादयोवासुरयोनयोवा
स्वकर्मसंभोगसुखंविहाय
गच्छंतिकैलासमतीतदुःखाः ७७
मणिकर्णियत्रतीर्थंयस्यामुत्तरवाहिनी
करोतिसंसृतेर्बंधच्छेदंपापकृतामपि ७८
कपर्दिनःकुंडलिनःसर्पभूषाधरावराः
गजचर्मपरीधानावसंतिगतदुःखकाः ७९
कालभैरवनामात्रकरोतियमशासनम्

नकरोतिनृणांवार्तांयमोदंडधरःप्रभुः ८०
एतादृशीमयादृष्टाकाशीविश्वेश्वरांकिता
अनेकान्यपितीर्थानिमयादृष्टानिभूमिप ८१
परमेकंमहच्चित्रंयद्दृष्टंनीलपर्वते
पुरुषोत्तमसान्निध्येतन्नक्वाप्यन्हिगोचरम् ८२

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
ब्राह्मणसमागमोनामसप्तदशोऽध्यायः १७

अष्टादशोऽध्यायः

ब्राह्मणउवाच
राजंस्त्वंशृणुयद्वृत्तंनीलेपर्वतसत्तमे
यच्छ्रद्दधानाःपुरुषायांतिब्रह्मसनातनम् १
मयापर्यटतातत्रगतंनीलाभिधेगिरौ
गंगासागरतोयेनक्षालितप्रांगणेमुहुः २
तत्रभिल्लामयादृष्टाःपर्वताग्रेधनुर्भृतः
चतुर्भुजामूलफलैर्भक्ष्यैर्निर्वाहितक्लमाः ३
तदामेमनसिक्षिप्रंसंशयःसुमहानभूत्
चतुर्भुजाःकिमेतेवैधनुर्बाणधरानराः ४
वैकुंठवासिनांरूपंदृश्यतेविजितात्मनाम्
कथमेतैरुपालब्धंब्रह्माद्यैरपिदुर्ल्लभम् ५
शंखचक्रगदाशार्ङ्गपद्मोल्लसितपाणयः
वनमालापरीतांगाविष्णुभक्ताइवांतिके ६
संशयाविष्टचित्तेनमयापृष्टंतदानृप
यूयंकेबतयुष्माभिर्लब्धंचातुर्भुजंकथम् ७
तदातैर्बहुहास्यंतुकृत्वामांप्रतिभाषितम्
ब्राह्मणोऽयनजानातिपिंडमाहात्म्यमद्भुतम् ८
इतिश्रुत्वाऽवदंचाहंकःपिंडःकस्यदीयते
तन्ममब्रूतधर्मिष्ठाश्चतुर्भुजशरीरिणः ९
तदामद्वाक्यमाकर्ण्यकथितंतैर्महात्मभिः
सर्वंतत्रतुयद्वृत्तंचतुर्भुजभवादिकम् १०

किराताऊचुः
शृणुब्राह्मणवृत्तांतमस्माकंपृथुकःशिशुः
नित्यंजंबूफलादीनिभक्षयन्क्रीडयाचरन् ११
एकदारममाणस्तुगिरिशृंगंमनोरमम्
समारुरोहशिशुभिःसमंतात्परिवारितः १२
तदातत्रददर्शाहंदेवायतनमद्भुतम्
गारुत्मतादिमणिभिःखचितंस्वर्णभित्तिकम् १३
स्वकांत्यातिमिरश्रेणींदारयद्रविवद्भृशम्
दृष्ट्वाविस्मयमापेदेकिमिदंकस्यवैगृहम् १४
गत्वाविलोकयामीतिकिमिदंमहतांपदम्
इतिसंचिंत्यगेहांतर्जगामबहुभाग्यतः १५
ददर्शतत्रदेवेशंसुरासुरनमस्कृतम्
किरीटहारकेयूरग्रैवेयाद्यैर्विराजितम् १६
मनोहरावतंसौचधारयंतंसुनिर्मलौ
पादपद्मेतुलसिकागंधमत्तषडंघ्रिके १७
शंखचक्रगदाशार्ङ्गपद्माद्यैर्मूर्तिसंयुतैः
उपासितांघ्रिंश्रीमूर्तिंनारदाद्यैःसुसेवितम् १८
केचिद्गायंतिनृत्यंतिहसंतिपरमाद्भुतम्
प्रीणयंतिमहाराजंसर्वलोकैकवंदितम् १९
हरिंवीक्ष्यमदीयोर्भस्तत्रसंजग्मिवान्मुने
देवास्तत्रविधायोच्चैःपूजांधूपादिसंयताम् २०
नैवेद्यंश्रीप्रियस्यार्थेकृत्वानीराजनंततः
जग्मुःस्वंस्वंगृहंराजन्कृपांपश्यंतआदरात् २१
महाभाग्यवशात्तेनप्राप्तंनैवेद्यसिक्थकम्
पतितंब्रह्मदेवाद्यैर्दुर्ल्लभंसुरमानुषैः २२
तद्भक्षणंचकृत्वाथोश्रीमूर्तिमवलोक्यच
चतुर्भुजत्वमाप्तंवैपृथुकेनसुशोभिना २३
तदास्माभिर्गृहंप्राप्तोबालकोवीक्षितोमुहुः
चतुर्भुजत्वंसंप्राप्तःशंखचक्रादिधारकः २४
अस्माभिःपृष्टमेतस्यकिमेतज्ज्ञातमद्भुतम्

तदाप्रोवाचनःसर्वान्बालकःपरमाद्भुतम् २५
शिखराग्रेगतःपूर्वंतत्रदृष्टःसुरेश्वरः
तत्रनैवेद्यसिक्थंतुमयाप्राप्तंमनोहरम् २६
तस्यभक्षणमात्रेणकारणेनतुसांप्रतम्
चतुर्भुजत्वंसंप्राप्तोविस्मयेनसमन्वितः २७
तच्छ्रुत्वातुवचस्तस्यसद्यःसंप्राप्तविस्मयैः
अस्माभिरप्यसौदृष्टोदेवःपरमदुर्ल्लभः २८
अन्नादिकंतत्रभुक्तंसर्वस्वादसमन्वितम्
वयंचतुर्भुजाजातादेवस्यकृपयापुनः
गत्वात्वमपिदेवस्यदर्शनंकुरुसत्तम २९
भुक्त्वातत्रान्नसिक्थंतुभवविप्रचतुर्भुजः
त्वयापृष्टंयदाश्चर्यंतदुक्तंवाडवर्षभ ३०

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
ब्राह्मणोपदेशोनामाष्टादशोऽध्यायः १८

ऊनविंशोऽध्यायः

ब्राह्मणउवाच
इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंभिल्लानामहमद्भुतम्
अत्याश्चर्यमिदंमत्वाप्रहृष्टोऽभवमित्युत १
गंगासागरसंयोगेस्नात्वापुण्यकलेवरः
शृंगमारुरुहेतत्रमणिमाणिक्यचित्रितम् २
तत्रापश्यंमहाराजदेवंदेवादिवंदितम्
नमस्कृत्वाकृतार्थोऽहजातोन्नप्राशनेनच ३
चतुर्भुजत्वंसंप्राप्तःशंखचक्रादिचिह्नितम्
पुरुषोत्तमदर्शनेननपुनर्गर्भमाविशम् ४
राजंस्त्वमपितत्राशुगच्छनीलाभिधंगिरिम्
कृतार्थंकुरुचात्मानंगर्भदुःखविवर्जितम् ५
इत्याकर्ण्यवचस्तस्यवाडवाग्र्यस्यधीमतः
पप्रच्छहृष्टगात्रस्तुतीर्थयात्राविधिंमुनिम् ६
राजोवाच

साधुविप्राग्र्यहेसाधोत्वयाप्रोक्तंममानघ
पुरुषोत्तममाहात्म्यंशृरावतांपापनाशनम् ७
ब्रूहितत्तीर्थयात्रायांविधिंश्रुतिसमन्वितम्
विधिनाकेनसंपूर्णफलप्राप्तिर्नृणांभवेत् ८
ब्राह्मणउवाच
शृणुराजन्प्रवक्ष्यामितीर्थयात्राविधिंशुभम्
येनसंप्राप्यतेदेवःसुरासुरनमस्कृतः ९
वलीपलितदेहोवायौवनेनान्वितोऽपिवा
ज्ञात्वामृत्युमनिस्तीर्यंहरिंशरणमाव्रजेत् १०
तत्कीर्तनेतच्छ्रवणेवंदनेतस्यपूजने
मतिरेवप्रकर्तव्यानान्यत्रवनितादिषु ११
सर्वंनश्वरमालोक्यक्षणस्थायिसुदुःखदम्
जन्ममृत्युजरातीतंभक्तिवल्लभमच्युतम् १२
क्रोधात्कामाद्भयाद्द्वेषाल्लोभाद्दंभान्नरःपुनः
यथाकथंचिद्विभजन्नसदुःखंसमश्नुते १३
सहरिर्जायतेसाधुसंगमात्पापवर्जितात्
येषांकृपातःपुरुषाभवंत्यसुखवर्जिताः १४
तेसाधवःशांतरागाःकामलोभविवर्जिताः
ब्रुवंतियन्महाराजतत्संसारनिवर्तकम् १५
तीर्थेषुलभ्यतेसाधूरामचंद्रपरायणः
यद्दर्शनंनृणांपापराशिदाहाशुशुक्षणिः १६
तस्मात्तीर्थेषुगंतव्यंनरैःसंसारभीरुभिः
पुण्योदकेषुसततंसाधुश्रेणिविराजिषु १७
तानितीर्थानिविधिनादृष्टानिप्रहरंत्यघम्
तंविधिंनृपशार्दूलकुरुष्वश्रुतिगोचरम् १८
विरागंजनयेत्पूर्वंकलत्रादिकुटुंबके
असत्यभूतंतज्ज्ञात्वाहरिंतुमनसास्मरेत् १९
क्रोशमात्रंततोगत्वारामरामेतिचब्रुवन्
तत्रतीर्थादिषुस्नात्वाक्षौरंकुर्याद्विधानवित् २०
मनुष्याणांचपापानितीर्थानिप्रतिगच्छताम्

केशानाश्रित्यतिष्ठंतितस्माद्वपनमाचरेत् २१
ततोदंडंतुनिर्ग्रन्थिंकमंडलुमथाजिनम्
बिभृयाल्लोभनिर्मुक्तस्तीर्थवेषधरोनरः २२
विधिनागच्छतांनृणांफलावाप्तिर्विशेषतः
तस्मात्सर्वप्रयत्नेनतीर्थयात्राविधिंचरेत् २३
यस्यहस्तौचपादौचमनश्चैवसुसंहितम्
विद्यातपश्चकीर्तिश्चसतीर्थफलमश्नुते २४
हरेकृष्णहरेकृष्णभक्तवत्सलगोपते
शरण्यभगवन्विष्णोमांपाहिबहुसंसृतेः २५
इतिब्रुवन्रसनयामनसाचहरिंस्मरन्
पादचारीगतिंकुर्यात्तीर्थंप्रतिमहोदयः २६
यानेनगच्छन्पुरुषःसमभागफलंलभेत्
उपानद्भ्यांचतुर्थांशंगोयानेगोवधादिकम् २७
व्यवहर्तातृतीयांशंसेवयाष्टमभागभाक्
अनिच्छयाव्रजंस्तत्रतीर्थमर्धफलंलभेत् २८
यथायथंप्रकर्तव्यातीर्थानामभियात्रिका
पापक्षयोभवत्येवविधिदृष्ट्याविशेषतः २९
तत्रसाधून्नमस्कुर्यात्पादवंदनसेवनैः
तद्द्वाराहरिभक्तिर्हिप्राप्यतेपुरुषोत्तमे ३०
इतितीर्थविधिःप्रोक्तःसमासेननविस्तरात्
एवंविधिंसमाश्रित्यगच्छत्वंपुरुषोत्तमम् ३१
तुभ्यंतुष्टोमहाराजदास्यतेभक्तिमच्युतः
यथासंसारनिर्वाहःक्षणादेवभविष्यति ३२
तीर्थयात्राविधिंश्रुत्वासर्वपातकनाशनम्
मुच्यतेसर्वपापेभ्यउग्रेभ्यःपुरुषर्षभ ३३
सुमतिरुवाच
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यववंदेचरणौमहान्
तत्तीर्थदर्शनौत्सुक्यविह्वलीकृतमानसः ३४
आदिदेशनिजामात्यंमंत्रवित्तममुत्तमम्
तीर्थयात्रेच्छयासर्वान्सहनेतुंमनोदधत् ३५

मंत्रिन्पौरजनान्सर्वानादिशत्वंममाज्ञया
पुरुषोत्तमपादाब्जदर्शनप्रीतिहेतवे ३६
येमदीयेपुरेलोकायेचमद्वाक्यकारकाः
सर्वेनिर्यांतुमत्पुर्यामयासहनरोत्तमाः ३७
येतुमद्वाक्यमुल्लंघ्यस्थास्यंतिपुरुषागृहे
तेदंडयायमदंडेनपापिनोऽधर्महेतवः ३८
किंतेनसुतवृंदेनबांधवैःकिंसुदुर्नयैः
यैर्नदृष्टःस्वचक्षुर्भ्यांपुरायदःपुरुषोत्तमः ३९
सूकरीयूथवत्तेषांप्रसूतिर्विट्प्रभक्षिका
येषांपुत्राश्चपौत्रावाहरिंनशरणंगताः ४०
योदेवोनाममात्रेणसर्वान्पावयितुंक्षमः
तंनमस्कुरुतक्षिप्रंमदीयाःप्रकृतिव्रजाः ४१
इतिवाक्यंमनोहारिभगवद्गुणगुंफितम्
प्रजहर्षमहामात्यउत्तमःसत्यनामधृक् ४२
हस्तिनंवरमारोप्यपटहेनव्यघोषयत्
यदादिष्टंनृपेणेहतीर्थयात्रांसमिच्छता ४३
गच्छंतुत्वरितालोकाराज्ञासहमहागिरिम्
दृश्यतांपापसंहारीपुरुषोत्तमनामधृक् ४४
क्रियतांसर्वसंसारसागरोगोष्पदंपुनः
भूष्यतांशंखचक्रादिचिह्नैःस्वस्वतनुर्नरैः ४५
इत्यादिघोषयामासराज्ञादिष्टंयदद्भुतम्
सचिवोरघुनाथांघ्रिध्याननिर्वारितश्रमः ४६
तच्छ्रुत्वाताःप्रजाःसर्वाआनंदरससंप्लुताः
मनोदधुःस्वनिस्तारेपुरुषोत्तमदर्शनात् ४७
निर्ययुर्ब्राह्मणास्तत्रशिष्यैःसहसुवेषिणः
आशिषंवरदानाढ्यांददतोभूमिपंप्रति ४८
क्षत्रियाधन्विनोवीरावैश्यावस्तुक्रयाञ्चिताः
शूद्राःसंसारनिस्तारहर्षितस्वीयविग्रहाः ४९
रजकाश्चर्मकाःक्षौद्राःकिराताभित्तिकारकाः
सूचीवृत्त्याचजीवंतस्तांबूलक्रयकारकाः ५०

तालवाद्यधरायेचयेचरंगोपजीविनः
तैलविक्रयिणश्चैववस्त्रविक्रयिणस्तथा ५१
सूतावदंतःपौराणींवार्ताहर्षसमन्विताः
मागधाबंदिनस्तत्रनिर्गताभूमिपाज्ञया ५२
भिषग्वृत्त्याचजीवंतस्तथापाशककोविदाः
पाकस्वादुरसाभिज्ञाहास्यवाक्यानुरंजकाः ५३
एंद्रजालिकविद्याध्यास्तथावार्तासुकोविदाः
प्रशंसंतोमहाराजंनिर्ययुःपुरमध्यतः ५४
राजापितत्रनिर्वर्त्यप्रातःसंध्यादिकाःक्रियाः
ब्राह्मणंतापसश्रेष्ठमानिनायसुनिर्मलम् ५५
तदाज्ञयामहाराजोनिर्जगामपुराद्बहिः
लोकैरनुगतोराजाबभौचंद्रइवोडुभिः ५६
क्रोशमात्रंसगत्वाथक्षौरंकृत्वाविधानतः
दंडंकमंडलुंबिभ्रन्मृगचर्मतथाशुभम् ५७
शुभवेषेणसंयुक्तोहरिध्यानपरायणः
कामक्रोधादिरहितंमनोबिभ्रन्महायशाः ५८
तदादुंदुभयोभेर्यश्चानकाःपणवास्तथा
शंखवीणादिकाश्चैवाध्मातास्तद्वादकैर्मुहुः ५९
जयदेवेशदुःखघ्नपुरुषोत्तमसंज्ञित
दर्शयस्वतनुंमह्यंवदंतोनिर्ययुर्जनाः ६०

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
रत्नग्रीवस्यतीर्थप्रयाणंनामैकोनविंशोऽध्यायः १९

विंशोऽध्यायः

सुमतिरुवाच
अथप्रयातेभूपालेसर्वलोकसमन्विते
महाभागैर्वैष्णवैश्चगायकैःकृष्णकीर्तनम् १
शुश्रावासौमहाराजोमार्गेगोविंदकीर्तनम्
जयमाधवभक्तानांशरण्यपुरुषोत्तम २
मार्गेतीर्थान्यनेकानिकुर्वन्पश्यन्महोदयम्

तापसब्राह्मणात्तेषांमहिमानमथाशृणोत् ३
विचित्रविष्णुवार्ताभिर्विनोदितमनानृपः
मार्गेमार्गेमहाविष्णुंगापयामासगायकान् ४
दीनांधकृपणानांचपंगूनांवासनोचितम्
दानंददौमहाराजोबुद्धिमान्विजितेंद्रियः ५
अनेकतीर्थविरजमात्मानंभव्यतांगतम्
कुर्वन्ययौस्वीयलोकैर्हरिध्यानपरायणः ६
नृपोगच्छन्ददर्शाग्रेनदींपापप्रणाशिनीम्
चक्रांकितग्रावयुतांमुनिमानसनिर्मलाम् ७
अनेकमुनिवृंदानांबहुश्रेणिविराजिताम्
सारसादिपतत्रीणांकूजितैरुपशोभिताम् ८
दृष्ट्वापप्रच्छविप्राग्र्यंतापसंधर्मकोविदम्
अनेकतीर्थमाहात्म्यविशेषज्ञानजृंभितम् ९
स्वामिन्केयंनदीपुण्यामुनिवृन्दनिषेविता
करोतिममचित्तस्यप्रमोदभरनिर्भरम् १०
इतिश्रुत्वावचस्तस्यराजराजस्यधीमतः
वक्तुंप्रचक्रमेविद्वांस्तीर्थमाहात्म्यमुत्तमम् ११
ब्राह्मणउवाच
गंडकीयंनदीराजन्सुरासुरनिषेविता
पुण्योदकपरीवाहहतपातकसंचया १२
दर्शनान्मानसंपापंस्पर्शनात्कर्मजंदहेत्
वाचिकंस्वीयतोयस्यपानतःपापसंचयम् १३
पुरादृष्ट्वाप्रजानाथःप्रजाःसर्वाविपावनीः
स्वगंडविप्रुषोनेकपापघ्नींसृष्टवानिमाम् १४
एनांनदींयेपुण्योदांस्पृशंतिसुतरंगिणीम्
तेगर्भभाजोनैवस्युरपिपापकृतोनराः १५
अस्यांभवायेचाश्मानश्चक्रचिह्नैरलंकृताः
तेसाक्षाद्भगवंतोहिस्वस्वरूपधराःपराः १६
शिलांसंपूजयेद्यस्तुनित्यंचक्रयुतांनरः
नजातुसजनन्यावैजठरंसमुपाविशेत् १७

पूजयेद्योनरोधीमाञ्छालग्रामशिलांवराम्
तेनाचारवताभाव्यंदंभलोभवियोगिना १८
परदारपरद्रव्यविमुखेननरेणहि
पूजनीयःप्रयत्नेनशालग्रामःसचक्रकः १९
द्वारवत्यांभवंचक्रंशिलावैगंडकीभवा
पुंसांक्षणाद्धरत्येवपापंजन्मशतार्जितम् २०
अपिपापसहस्राणांकर्तातावन्नरोभवेत्
शालग्रामशिलातोयंपीत्वापूतोभवेत्क्षणात् २१
ब्राह्मणःक्षत्रियोवैश्यःशूद्रोवेदपथिस्थितः
शालग्रामंपूजयित्वागृहस्थोमोक्षमाप्नुयात् २२
नजातुचित्स्त्रियाकार्यंशालग्रामस्यपूजनम्
भर्तृहीनाथसुभगास्वर्गलोकहितैषिणी २३
मोहात्स्पृष्ट्वापिमहिलाजन्मशीलगुणान्विता
हित्वापुण्यसमूहंसासत्वरंनरकंव्रजेत् २४
स्त्रीपाणिमुक्तपुष्पाणिशालग्रामशिलोपरि
पवेरधिकपातानिवदंतिब्राह्मणोत्तमाः २५
चंदनंविषसंकाशंकुसुमंवज्रसंनिभम्
नैवेद्यंकालकूटाभंभवेद्भगवतःकृतम् २६
तस्मात्सर्वात्मनात्याज्यंस्त्रियास्पर्शःशिलोपरि
कुर्वतीयातिनरकंयावदिंद्राश्चतुर्दश २७
अपिपापसमाचारोब्रह्महत्यायुतोऽपिवा
शालग्रामशिलातोयंपीत्वायातिपरांगतिम् २८
तुलसीचंदनंवारिशंखोघंटाथचक्रकम्
शिलाताम्रस्यपात्रंतुविष्णोर्नामपदामृतम् २९
पदामृतंतुनवभिःपापराशिप्रदाहकम्
वदंतिमुनयःशांताःसर्वशास्त्रार्थकोविदाः ३०
सर्वतीर्थपरिस्नानात्सर्वक्रतुसमर्चनात्
पुण्यंभवतियद्राजन्बिंदौबिंदौतदद्भुतम् ३१
शालग्रामशिलायत्रपूज्यतेपुरुषोत्तमैः
तत्रयोजनमात्रंतुतीर्थकोटिसमन्वितम् ३२

शालग्रामाःसमाःपूज्याःसमेषुद्वितयंनहि
विषमाएवसंपूज्याविषमेषुत्रयंनहि ३३
द्वारावतीभवंचक्रंतथावैगंडकीभवम्
उभयोःसंगमोयत्रतत्रगंगासमुद्रगा ३४
रूक्षाःकुर्वंतिपुरुषानायुःश्रीबलवर्जितान्
तस्मात्स्निग्धामनोहारिरूपिरायोददतिश्रियम् ३५
आयुष्कामोनरोयस्तुधनकामोहियःपुमान्
पूजयन्सर्वमाप्नोतिपारलौकिकमैहिकम् ३६
प्राणांतकालेपुंसस्तुभवेद्भाग्यवतोनृप
वाचिनामहरेःपुरायंशिलाहृदितदंतिके ३७
गच्छत्सुप्राणमार्गेषुयस्यविश्रंभतोऽपिचेत्
शालग्रामशिलास्फूर्तिस्तस्यमुक्तिर्नसंशयः ३८
पुराभगवताप्रोक्तमंबरीषायधीमते
ब्राह्मणान्यासिनःस्निग्धाःशालग्रामशिलास्तथा ३९
स्वरूपत्रितयंमह्यमेतद्धिक्षितिमंडले
पापिनांपापनिर्हारंकर्तुंधृतमुदंचता ४०
निंदंतिपापिनोयेवाशालग्रामशिलांसकृत्
कुंभीपाकेपचंत्याशुयावदाभूतसंप्लवम् ४१
पूजांसमुद्यतंकर्तुंयोवारयतिमूढधीः
तस्यमातापिताबंधुवर्गानरकभागिनः ४२
योवाकथयतिप्रेष्ठंशालग्रामार्चनंकुरु
सकृतार्थोनयत्याशुवैकुंठंस्वस्यपूर्वजान् ४३
अत्रैवोदाहरंतीममितिहासंपुरातनम्
मुनयोवीतरागाश्चकामक्रोधविवर्जिताः ४४
पुराकीकटसंज्ञेवैदेशेधर्मविवर्जिते
आसीत्पुल्कसजातीयोनरःशबरसंज्ञितः ४५
नित्यंजंतुवधोद्युक्तःशरासनधरोमुहुः
तीर्थप्रतियियासूनांबलाद्धरतिजीवितम् ४६
अनेकप्राणिहत्याकृत्परस्वेनिरतःसदा
सदारागादिसंयुक्तःकामक्रोधादिसंयुतः ४७

विचरत्यनिशंभीमेवनेप्राणिवधंकरः
विषसंसक्तबाणाग्ररूढचापगुणोद्धुरः ४८
सकदापर्यटन्व्याधःप्राणिमात्रभयंकरः
कालंप्राप्तंनजानातिसमीपेऽप्युग्रमानसः ४९
यमदूतास्तुसंप्राप्ताःपाशमुद्गरपाणयः
ताम्रकेशादीर्घनखालंबदंष्ट्राभयानकाः ५०
श्यामालोहस्यनिगडान्बिभ्रतोमोहकारकाः
बध्नंतुपापिनंह्येनंप्राणिमात्रभयंकरम् ५१
कदाचिन्मनसानायंप्राणिमात्रोपकारकः
परदारपरद्रव्यपरद्रोहपरायणः ५२
एतस्यजिह्वांमहतीमहंनिष्कासयाम्यतः
एकोवदतिचैतस्यचक्षुरुत्पाटयाम्यहम् ५३
एकोवदतिचैतस्यकरौकृंतामिपापिनः
अन्योवदत्यहंकर्णौकर्तयामिदुरात्मनः ५४
एवंवदंतःसुभृशंदन्तैर्दन्तनिपीडकाः
आगत्यतंदुरात्मानंसायुधास्तस्थुरुन्मदाः ५५
एकोदूतस्तदासर्परूपंधृत्वादशत्पदे
सदष्टमात्रःसहसागतासुःपर्यजायत ५६
तदातंलोहपाशेनबद्धातेयमकिंकराः
कशाभिस्ताडयामासुर्मुद्गरैःप्राहरन्क्रुधा ५७
अहोदुष्टदुरात्मंस्त्वंकदाचिन्नाचरःशुभम्
मनसापियतस्त्वांवैक्षेप्स्यामोरौरवेषुच ५८
त्वङ्मांसंवायसारौद्राभक्षयिष्यंतिवैक्रुधा
आजन्मतस्तुभवतानकृतंहरिसेवनम् ५९
त्वयाकलत्रपुत्राद्याद्रोहंकृत्वासुपोषिताः
नकदाचित्स्मृतोदेवःपापहारीजनार्दनः ६०
तस्मात्त्वांलोहशंकौवाकुंभीपाकेचरौरवे
धर्मराजाज्ञयासर्वेनेष्यामोबहुताडनैः ६१
एवमुक्त्वायदानेतुंसमैच्छन्यमकिंकराः
तावत्प्राप्तोमहाविष्णुचरणाब्जपरायणः ६२

यमदूतास्तदादृष्टावैष्णवेनमहात्मना
पाशमुद्गरदंडादिदुष्टायुधधरागणाः ६३
पुल्कसंलोहनिगडैर्बद्ध्वायातुंसमुद्यताः
बन्धबन्धग्रसच्छिन्धिभिन्धिभिन्धीतिवादिनः ६४
तदाकृपालुस्तंप्रेक्ष्यपद्मनाभपरायणः
अत्यंतकृपयायुक्तंचेतस्तत्रतदाकरोत् ६५
असौमहादुष्टपीडांमायातुममसन्निधौ
मोचयाम्यहमद्यैवयमदूतेभ्यएवच ६६
इतिकृत्वामतिंतस्मिन्कृपायुक्तोमुनीश्वरः
शालग्रामशिलांहस्तेगृहीत्वास्यगतोऽतिके ६७
तस्यपादोदकंपुरायंतुलसीदलमिश्रितम्
मुखेविनिक्षिपन्कर्णेरामनामजजापह ६८
तुलसींमस्तकेतस्यधारयामासवैष्णवः
शिलांहृदिमहाविष्णोर्धृत्वाप्राहसवैष्णवः ६९
गच्छंतुयमदूतावैयातनासुपरायणाः
शालग्रामशिलास्पर्शोदहतात्पातकंमहत् ७०
इत्युक्तवतितस्मिन्वैगणाविष्णोर्महाद्भुताः
आययुस्तस्यसविधेशिलास्पर्शाद्गतांहसः ७१
पीतवस्त्राःशंखचक्रगदापद्मविराजिताः
आगत्यमोचयामासुर्लोहपाशाद्दुरासदात् ७२
मोचयित्वामहापापकारकंपुल्कसंनरम्
ऊचुःकिमर्थंबद्धोऽयवैष्णवःपूज्यदेहभृत् ७३
कस्याज्ञाकारकायूयंयदधर्मप्रकारकाः
मुंचंतुवैष्णवंत्वेनंकिमर्थंविधृतोह्ययम् ७४
इतिवाक्यंसमाकरार्यजगदुर्यमकिंकराः
धर्मराजाज्ञयाप्राप्तानेतुंपापिनमुद्यताः ७५
नासौकदाचिन्मनसाप्राणिमात्रोपकारकः
प्राणिहत्यामहापापकारीदुष्टशरीरभृत् ७६
नॄन्बहूंस्तीर्थयात्रायांगच्छतोऽसौव्यलुंठयत्
परदाररतोनित्यंसर्वपापाधिकारकः ७७

तस्मान्नेतुंवयंप्राप्ताःपापिनंपुल्कसंनरम्
भवद्भिर्मोचितःकस्मादकस्मादागतैर्भटैः ७८
विष्णुदूताऊचुः
ब्रह्महत्यादिकंपापंप्राणिकोटिवधोद्भवम्
शालग्रामशिलास्पर्शःसर्वंदहतितत्क्षणात् ७९
रामेतिनामयच्छ्रोत्रेविश्रंभादागतंयदि
करोतिपापसंदाहंतूलंवह्निकणोयथा ८०
तुलसीमस्तकेयस्यशिलाहृदिमनोहरा
मुखेकर्णेऽथवारामनाममुक्तस्तदैवसः ८१
तस्मादनेनतुलसीमस्तकेविधृतापुरा
श्राविततंरामनामाशुशिलाहृदिसुधारिता ८२
तस्मात्पापसमूहोऽस्यदग्धःपुण्यकलेवरः
यास्यतेपरमंस्थानंपापिनांयत्सुदुर्ल्लभम् ८३
वर्षायुतंतत्रभुक्त्वाभोगान्सर्वमनोहरान्
भारतेजन्मसंप्राप्यसमाराध्यजगद्गुरुम् ८४
प्राप्स्यतेपरमंस्थानंसुरासुरसुदुर्ल्लभम्
नज्ञातोमहिमासम्यक्छिलायाःपरमेष्ठिनः ८५
दृष्टास्पृष्टार्चितावापिसर्वपापहराक्षणात्
इत्युक्त्वाविरताःसर्वेमहाविष्णोर्गणामुदा ८६
याम्यास्तेकिंकराराज्ञेकथयामासुरद्भुतम्
वैष्णवोहर्षमापेदेरघुनाथपरायणः ८७
मुक्तोऽसौयमपाशाच्चगमिष्यतिपरंपदम्
तदाजगामविमलंकिंकिणीजालमंडितम् ८८
विमानंदेवलोकात्तुमनोहारिमहाद्भुतम्
तत्रारुह्यगतःस्वर्गंमहापुण्यैर्निषेवितम् ८९
भोगान्भुक्त्वासविपुलानाजगाममहीतलम्
काश्यांजन्मसमासाद्यशुचिवाडवसत्कुले ९०
आराध्यजगतामीशंगतवान्परमंपदम्
सपापीसाधुसंगत्याशालग्रामशिलांस्पृशन् ९१
महापीडाविनिर्मुक्तोगतवान्परमंपदम्

मयातेऽभिहितंराजन्गंडकीचरितंमहत् ९२
श्रुत्वाविमुच्यतेपापैर्भुक्तिंमुक्तिंचविंदति ९३
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेरामाश्वमेधेशेषवात्स्यायनसंवादे
गंडकीमाहात्म्यंनामविंशोऽध्यायः २०

एकविंशोऽध्यायः

सुमतिरुवाच
एतन्माहात्म्यमतुलंगंडक्याःकर्णगोचरम्
कृत्वाकृतार्थमात्मानममन्यतनृपोत्तमः १
स्नात्वातीर्थेपितॄन्सर्वान्संतर्प्यजहृषेमहान्
शालग्रामशिलापूजांकुर्वन्वाडववाक्यतः २
चतुर्विंशच्छिलास्तत्रगृहीत्वासनृपोत्तमः
पूजयामासप्रेम्णाचचंदनाद्युपचारकैः ३
तत्रदानानिदत्त्वाचदीनांधेभ्योविशेषतः
गंतुंप्रचक्रमेराजापुरुषोत्तममंदिरम् ४
एवंक्रमेणसंप्राप्तोगंगासागरसंगमम्
कृत्वाक्षिगोचरंतंचब्राह्मणंपृष्टवान्मुदा ५
स्वामिन्वदकियद्दूरेनीलाख्यःपर्वतोमहान्
पुरुषोत्तमसंवासःसुरासुरनमस्कृतः ६
तदाश्रुत्वामहद्वाक्यंरत्नग्रीवस्यभूपतेः
उवाचविस्मयाविष्टोराजानंप्रतिसादरम् ७
राजन्नेतत्स्थलंनीलपर्वतस्यनमस्कृतम्
किमर्थंदृश्यतेनैवमहापुण्यफलप्रदम् ८
पुनःपुनरुवाचेदंस्थलंनीलस्यभूभृतः
कथंनदृश्यतेराजन्पुरुषोत्तमवासभृत् ९
अत्रस्नातंमयासम्यगत्रभिल्लाक्षिगोचराः
अनेनैवपथाराजन्नारूढंपर्वतोपरि १०
इतितद्वाक्यमाकर्ण्यविव्यथेमानसेनृपः
नीलभूधरदर्शायकुर्वन्नुत्कंठितंमनः ११
उवाचतत्कथंविप्रदृश्येतपुरुषोत्तमः

कथंवादृश्यतेनीलस्तदुपायंवदस्वनः १२
तदावाक्यंसमाकर्ण्यरत्नग्रीवस्यभूपतेः
तापसोब्राह्मणोवाक्यमुवाचनृपविस्मितः १३
गंगासागरसंयोगेस्नात्वास्माभिर्महीपते
स्थातव्यंतावदेवात्रयावन्नीलोनदृश्यते १४
गीयतेपापहादेवःपुरुषोत्तमसंज्ञितः
करिष्यतेकृपामाशुभक्तवत्सलनामधृक् १५
त्यजत्यसौनवैभक्तान्देवदेवशिरोमणिः
अनेकेरक्षिताभक्तास्तद्ध्यायस्वमहामते १६
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराजाव्यथितचेतसा
स्नात्वागंगाब्धिसंयोगेततोनशनमादधात् १७
करिष्यतिकृपांयर्हिदर्शनेपुरुषोत्तमः
पूजांकृत्वाशनंकुर्यामन्यथानशनंव्रतम् १८
इतिकृत्वासनियमंगंगासागररोधसि
गायन्हरिगुणग्राममुपवासमथाचरत् १९
राजोवाच
जयदीनदयाकरप्रभोजयदुःखापहमङ्गलाह्वय
जयभक्तजनार्तिनाशनकृतवर्ष्मञ्जयदुष्टघातक २०
अंबरीषमथवीक्ष्यदुःखितंविप्रशापहतसर्वमङ्गलम्
धारयन्निजकरेसुदर्शनंसंररक्षजठराधिवासतः २१
दैत्यराजपितृकारितव्यथःशूलपाशजलवह्निपातनैः
श्रीनृसिंहतनुधारिणात्वयारक्षितःसपदिपश्यतःपितुः २२
ग्राहवक्त्रपतितांघ्रिमुद्भटंवारणेंद्रमतिदुःखपीडितम्
वीक्ष्यसाधुकरुणार्द्रमानसस्त्वंगरुत्मतिकृतारुहक्रियः २३
त्यक्तपक्षिपतिरात्तचक्रकोवेगकंपयुतमालिकांबरः
गीयसेसुभिरमुष्यनक्रतोमोचकःसपदितद्विनाशकः २४
यत्रयत्रतवसेवकार्दनंतत्रतत्रबतदेहधारिणा
पाल्यतेचभवतानिजःप्रभोपापहारिचरितैर्मनोहरैः २५
दीननाथसुरमौलिहीरकाघृष्टपादतलभक्तवल्लभ
पापकोटिपरिदाहकप्रभोदर्शयस्वनिजदर्शनंमम २६

पापकृद्यदिजनोयमागतोमानसेतवतथाहिदर्शय
तावकावयमघौघनाशनंविस्मृतंनहिसुरासुरार्चित २७
येवदंतितवनामनिर्मलंतेतरंतिसकलाघसागरम्
संस्मृतिर्यदिकृतातदामयाप्राप्यतांसकलदुःखवारक २८
सुमतिरुवाच
एवंगायन्गुणान्रात्रौदिवावापिमहीपतिः
क्षणमात्रंनविश्रांतोनिद्रामापनवैसुखम् २९
गायन्गच्छन्गृणंस्तिष्ठन्वदत्येतदहर्निशम्
दर्शयस्वकृपानाथस्वतनुंपुरुषोत्तम ३०
एवंराज्ञःपंचदिनंगतंगंगाब्धिसंगमे
तदाकृपाब्धिःकृपयाचिंतयामासगोपतिः ३१
असौराजामदीयेनगानेनविगताघकः
पश्यतान्मामकींप्रेष्ठांसुरासुरनमस्कृताम् ३२
इतिसंचिंत्यभगवान्कृपापूरितमानसः
संन्यासिवेषमास्थायययौराज्ञोंऽतिकंविभुः ३३
तत्रगत्वामहाराजत्रिदंडियतिवेषधृक्
भक्तानुकंपयाप्राप्तोवीक्षितस्तापसेनहि ३४
ॐनमोविष्णवेत्युक्त्वानमश्चक्रेनृपोत्तमः
अर्घ्यपाद्यासनैःपूजांचकारहरिमानसः ३५
उवाचभाग्यमतुलंयद्भवानक्षिगोचरः
अतःपरंदास्यतेमेगोविंदोनिजदर्शनम् ३६
इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंसंन्यासीनिजगादतम्
राजञ्छृणुष्वकथितंममवाक्यविनिःसृतम् ३७
अहंज्ञानेनजानामिभूतंभव्यंभवच्चयत्
तस्मादहंब्रुवेकिंचिच्छृणुष्वैकाग्रमानसः ३८
श्वोमध्याह्नेहरिर्दातादर्शनंब्रह्मदुर्ल्लभम्
पंचभिःस्वजनैःसाकंयास्यसेपरमंपदम् ३९
त्वममात्यश्चमहिलातवतापसवाडवः
पुरेतवकरंबाख्यःसाधुश्चतंतुवायकः ४०
एतैःपंचभिरेतस्मिन्नीलेपर्वतसत्तमे

यास्यसेब्रह्मदेवेंद्रवंदितंसुरपूजितम् ४१
इत्युक्त्वाऽदृश्यतांप्राप्तोयतिःक्वापिनदृश्यते
तदाकर्ण्यनृपोहर्षंप्रापचाशुसविस्मयम् ४२
राजोवाच
स्वामिन्कोऽसौसमागत्यसंन्यसीमांयदूचिवान्
नदृश्यतेपुनःकुत्रगतोऽसौचित्तहर्षदः ४३
तापसउवाच
राजंस्तवमहाप्रेम्णाकृष्टचित्तःसमभ्यगात्
पुरुषोत्तमनामायंसर्वपापप्रणाशनः ४४
श्वोमध्याह्नेतवपुरोभविष्यतिमहान्गिरिः
तमारुह्महरिंदृष्ट्वाकृतार्थस्त्वंभविष्यसि ४५
इतिवाक्यसुधापूरनाशितस्वांतसंज्वरः
हर्षंयमापसनृपोब्रह्मापिनहिवेत्तितम् ४६
तदादुंदुभयोनेदुर्वीणापणवगोमुखाः
महानंदस्तदाह्यासीद्राजराजस्यचेतसि ४७
गायन्हरिंद्गुणांतिष्ठन्हसञ्जल्पन्ब्रुवन्नमन्
आनंदंप्रापसुघनंसर्वसंतापनाशनम् ४८

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
संन्यासिदर्शनंनामएकविंशोऽध्यायः २१

द्वाविंशोऽध्यायः

सुमतिरुवाच
अथसर्वंदिनंनीत्वाहरिस्मरणकीर्तनैः
रात्रौसुष्वापगंगायारोधस्युरुफलप्रदे १
ददर्शस्वप्नमध्येतुसस्वात्मानंचतुर्भुजम्
शंखचक्रगदापद्मशार्ङ्गकोदंडधारिणम् २
नृत्यंतंपुरुषोत्तमस्यपुरतःशर्वादिदेवैःसह
श्रीमद्भिःस्वतनूयुतैररिगदांबूत्थाब्जहेत्यादिभिः
विष्वक्सेनवरैर्गणैःसुतनुभिःश्रीशंसदोपासितं
दृष्ट्वाविस्मयमापलोकविषयंहर्षंतथात्यद्भुतम् ३

ददतंमनसोऽभीष्टंपुरुषोत्तमसंज्ञितम्
आत्मानंचकृपापात्रममन्यतमहामतिः ४
इत्येवंस्वप्नविषयेददर्शनृपसत्तमः
प्रातःप्रबुद्धोविप्रायजगादस्वप्नमीक्षितम् ५
तच्छ्रुत्वावाडवोधीमान्कथयामासविस्मितः
राजंस्त्वयासौदृष्टोयःपुरुषोत्तमसंज्ञितः ६
दास्यतेशंखचक्रादिचिह्नितांस्वतनुंहरिः
इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंरत्नग्रीवोमहामनाः ७
दापयामासदानानिदीनानांमानसोचितम्
स्नात्वागंगाब्धिसंयोगेतर्पयित्वापितृन्सुरान् ८
गायन्हरिगुणग्रामंप्रत्यैक्षतचदर्शनम्
ततोमध्याह्नसमयेदिविदुंदुभयोमुहुः ९
जघ्नुःसुरकराघातबहुशब्दसुशब्दिताः
अकस्मात्पुष्पवृष्टिश्चबभूवनृपमस्तके १०
धन्योसिनृपवर्यस्त्वंनीलंपश्याक्षिगोचरम् ११
शृणोतीतियदावाक्यंनृपोदेवप्रणोदितम्
तदाससूर्यकोटीनामधिकांतिधरोद्भुतः १२
राज्ञोऽक्षिगोचरोजातोनीलनामामहागिरिः
राजतैःकानकैःशृंगैःसमंतात्परिराजितः १३
किमग्निःप्रज्वलत्येषद्वितीयःकिमुभास्करः
किमयंवैद्युतःपुंजोह्यकस्मात्स्थिरकांतिधृक् १४
तापसब्राह्मणोदृष्ट्वानीलप्रस्थंसुशोभितम्
राज्ञेनिवेदयामासएषपुण्योमहागिरिः १५
तच्छ्रुत्वानृपतिश्रेष्ठःशिरसाप्रणनामह
धन्योऽस्मिकृतकृत्योऽस्मिनीलोमेदृष्टिगोचरः १६
अमात्योराजपत्नीचकरम्बस्तंतुवायकः
नीलदर्शनसंहृष्टाबभूवुःपुरुषर्षभ १७
पंचैतेविजयेकालेनीलपर्वतमारुहन्
महादुंदुभिनिर्घोषाञ्छृण्वन्तोह्यमरैःकृतान् १८
तस्योपरितनेशृंगेचित्रपादपराजिते

ददर्शहाटकाबद्धंदेवालयमनुत्तमम् १९
ब्रह्मागत्यसदापूजांकरोतिपरमेष्ठिनः
नैवेद्यंकुरुतेयत्रहरिसंतोषकारकम् २०
दृष्ट्वाथतत्रविमलंदेवायतनमुत्तमम्
प्रविवेशपरीवारैःपंचभिःसहसंवृतः २१
तत्रदृष्ट्वाजातरूपेमहामणिविचित्रिते
सिंहासनेविराजंतंचतुर्भुजमनोहरम् २२
चंडप्रचंडविजयजयादिभिरुपासितम्
प्रणनामसपत्नीकोराजासेवकसंयुतः २३
प्रणम्यपरमात्मानंमहाराजःसुरोत्तमम्
स्नापयामासविधिवद्वेदोक्तैःस्नानमंत्रकैः २४
अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेप्रीतेनमनसानृपः
चंदनेनविलिप्यैनंसुवस्त्रेविनिवेद्यच २५
धूपमारार्तिकंकृत्वासर्वस्वादुमनोहरम्
नैवेद्यंभगवन्मूर्त्यैन्यवेदयदथोनृपः २६
प्रणम्यचस्तुतिंचक्रेतापसब्राह्मणेनच
यथामतिगुणग्रामगुंफितस्तोत्रसंचयैः २७
राजोवाच
एकस्त्वंपुरुषःसाक्षाद्भगवान्प्रकृतेःपरः
कार्यकारणतोभिन्नोमहत्तत्त्वादिपूजितः २८
त्वन्नाभिकमलाज्जज्ञेब्रह्मासृष्टिविचक्षणः
तथासंहारकर्ताचरुद्रस्त्वन्नेत्रसंभवः २९
त्वयाज्ञप्तःकरोत्यस्यविश्वस्यपरिचेष्टितम्
त्वत्तोजातंपुराणाद्यज्जगत्स्थास्नुचरिष्णुच ३०
चेतनाशक्तिमाविश्यत्वमेनंचेतयस्यहो
तवजन्मतुनास्त्येवनांतस्तवजगत्पते
वृद्धिक्षयपरीणामास्त्वयिसंत्येवनोविभो ३१
तथापिभक्तरक्षार्थंधर्मस्थापनहेतवे
करोषिजन्मकर्माणिह्यनुरूपगुणानिच ३२
त्वयामात्स्यंवपुर्धृत्वाशंखस्तुनिहतोसुरः

वेदाःसुरद्विताब्रह्मन्महापुरुषपूर्वज ३३
शेषोनवेत्तिमहितेभारत्यपिमहेश्वरी
किमुतान्येमहाविष्णोमादृशास्तुकुबुद्धयः ३४
मनसात्वांनचाप्नोतिवागियंपरमेश्वरी
तस्मादहंकथंत्वांवैस्तोतुंस्यामीश्वरःप्रभो ३५
इतिस्तुत्वासशिरसाप्रणाममकरोन्मुहुः
गद्गदस्वरसंयुक्तोरोमहर्षांकितांगकः ३६
इतिस्तुत्याप्रहृष्टात्माभगवान्पुरुषोत्तमः
उवाचवचनंसत्यंराजानंप्रतिसार्थकम् ३७
श्रीभगवानुवाच
तवस्तुत्याप्रहर्षोऽभून्ममराजन्महामते
जानीहित्वंमहाराजमांचप्रकृतितःपरम् ३८
नैवेद्यभक्षणंत्वंहिशीघ्रंकुरुमनोहरम्
चतुर्भुजत्वमाप्तःसन्गंतासिपरमंपदम् ३९
त्वत्कृतस्तुतिरत्नेनयोमांस्तोष्यतिमानवः
तस्यापिदर्शनंदास्येभुक्तिमुक्तिवरप्रदम् ४०
इत्येवंवचनंराजाश्रुत्वाभगवतोदितम्
नैवेद्यभक्षणंचक्रेचतुर्भिःसहसेवकैः ४१
ततोविमानंसंप्राप्तंकिंकिणीजालमंडितम्
अप्सरोवृंदसंसेव्यंसर्वभोगसमन्वितम् ४२
पुरुषोत्तमसंज्ञंचपश्यन्राजासधार्मिकः
ववंदेचरणौतस्यकृपापात्रकृतात्मकः ४३
तदाज्ञयाविमानेसआरुह्यमहिलायुतः
जगामपश्यतस्तस्यदिविवैकुंठमद्भुतम् ४४
मंत्रीधर्मपरोराज्ञःसर्वधर्मविदुत्तमः
ययौसाकंविमानेनललनावृन्दसेवितः ४५
तापसब्राह्मणस्तत्रसर्वतीर्थावगाहकः
चतुर्भुजत्वंसंप्राप्तोययौदेवैर्विमानिभिः ४६
करंबोऽपिमहाराजगानपुण्येनदर्शनम्
प्राप्तोययौसुरावासंसर्वदेवादिदुर्ल्लभम् ४७

सर्वेप्रचलिताविष्णुलोकंपरममद्भुतम्
चतुर्भुजाःशंखचक्रगदापाथोजधारिणः ४८
सर्वेमेघश्रियःशुद्धालसदंभोजपाणयः
हारकेयूरकटकैर्भूषितांगाययुर्दिवम् ४९
तद्विमानावलीर्दृष्ट्वालोकैःप्रकृतिभिस्तदा
दुंदुभीनांतुनिर्घोषस्तैःकृतःकर्णगोचरः ५०
तदैकोब्राह्मणोह्यासीद्विष्णुपादाब्जवल्लभः
गतस्तद्विरहाकृष्टचेताजातश्चतुर्भुजः ५१
तच्चित्रंवीक्ष्यलोकास्तेप्रशंसंतोमहोदयम्
गंगासागरसंयोगेस्नात्वाऽगुस्तंपुरंप्रति ५२
अहोभाग्यंभूमिपतेरत्नग्रीवस्यसन्मतेः
जगामानेनदेहेनतद्विष्णोःपरमंपदम् ५३
राजन्नसौनीलगिरिःपुरुषोत्तमसत्कृतः
यंवीक्ष्यैवव्रजंत्यद्धावैकुंठंपरमायनम् ५४
एतन्नीलस्यमाहात्म्यंयःशृणोतिसभाग्यवान्
यःश्रावयतिलोकान्वैतौगच्छेतांपरंपदम् ५५
एतच्छ्रुत्वातुदुःस्वप्नोनश्यतिस्मृतिमात्रतः
प्रांतेसंसारनिस्तारंददातिपुरुषोत्तमः ५६
योऽसौनीलाधिवासीचसरामःपुरुषोत्तमः
सीतासाक्षान्महालक्ष्मीःसर्वकारणकारणम् ५७
हयमेधंचरित्वासलोकान्वैपावयिष्यति
यन्नामब्रह्महत्यायाःप्रायश्चित्तेप्रदिश्यते ५८
इदानींत्वद्धयःप्राप्तोनीलेपर्वतसत्तमे
पुरुषोत्तमदेवंत्वंनमस्कुरुमहामते ५९
तत्रनिष्पापिनोभूत्वायास्यामःपरमंपदम्
यस्यप्रसादाद्बहवोनिस्तीर्णाभवसागरात् ६०
एवंप्रवदतस्तस्यप्राप्तोऽश्वोनीलपर्वतम्
वायुवेगेनपृथिवींकुर्वन्संक्षुण्णमंडलाम् ६१
तदाराजापितत्पृष्ठचारीनीलाभिधंगिरिम्
प्राप्तोगंगाब्धिसंयोगेस्नात्वागात्पुरुषोत्तमम् ६२

स्तुत्वानत्वाचदेवेशंसुरासुरनमस्कृतम्
जातंकृतार्थमात्मानममन्यतसशत्रुहा ६३
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
नीलगिरिमहिमवर्णनंनामद्वाविंशोऽध्यायः २२

त्रयोविंशोऽध्यायः

शेषउवाच
क्षणंस्थित्वातृणान्यत्त्वाययौवाजीमनोजवः
वीरश्रेणीवृतःपत्रंभालेधृत्वासचामरः १
शत्रुघ्नेनसुवीरेणलक्ष्मीनिधिनृपेणच
पुष्कलेनोग्रवाहेनप्रतापाग्र्येणरक्षितः २
ययौपुरींसचक्रांकांसुबाहुपरिरक्षिताम्
अनेकवीरकोटीभीरक्षितोऽनुगतःप्रभो ३
तदापुत्रोस्यदमनोमृगयामास्थितोमहान्
ददर्शाश्वंभालपत्रंचंदनादिकचर्चितम् ४
विलोक्यसेवकंप्राहकस्याश्वोमेऽक्षिगोचरः
भालेपत्रंधृतंकिंनुचामरंकिंतुशोभनम् ५
इतिराज्ञोवचःश्रुत्वासेवकःप्रययौततः
यत्रासौवर्ततेवाजीभालपत्रःसुशोभनः ६
गृहीत्वातंकेशसंघेरत्नमालाविभूषितम्
निनायचाग्रेभूपस्यसुबाहुकुलधारिणः ७
सपत्रंवाचयामाससुंदराक्षरशोभितम्
अयोध्याधिपतिश्चासीद्राजादशरथोबली ८
तस्यात्मजोरामभद्रःसर्वशूरशिरोमणिः
नान्योस्तितत्समःपृथ्व्यांधनुर्धरणविक्रमः ९
तेनासौमोचितोवाजीचंदनादिकचर्चितः
तंपालयतिधर्मात्माशत्रुघ्नःपरवीरहा १०
येचशूरावयंवीराधनुर्हस्ताइमेवयम्
तेगृह्णंतुबलाद्वाहंरत्नमालाविभूषितम् ११
तंचमोक्ष्यतिशत्रुघ्नःसर्ववीरशिरोमणिः

अन्यथापादयोस्तस्यप्रणतिंयांतुधन्विनः १२
इत्यभिप्रायमालोक्यजगादनृपनंदनः
रामएवधनुर्धारीनवयंक्षत्त्रियाःस्मृताः १३
तातेमेऽवस्थितेपृथ्व्यांकोऽयगर्वोमहान्भुवि
प्राप्नोतुगर्वस्यफलंममनिर्मुक्तसायकैः १४
अद्यमेनिशिताबाणाःशत्रुघ्नंकिंशुकंयथा
पुष्पितंविदधत्वद्धाक्षतावृतशरीरकम् १५
दारयंतुकपोलांश्चसायकाममदंतिनाम्
अश्वान्पश्यंतुशतशोरुधिरौघपरिप्लुतान् १६
पिबंतुयोगिनीसंघारुधिराणिनृमस्तकैः
शिवाभवंतुसंतुष्टामद्वैरिक्रव्यभक्षणैः १७
पश्यंतुसुभटास्तस्यममबाहुबलंमहत्
कोदंडदंडनिर्मुक्ताःशरकोटीर्विमुंचतः १८
इत्थमुक्त्वामहीपस्यतनुजोदमनाभिधः
स्वपुरंप्रेषयित्वातंप्रहृष्टोऽभवदुद्भटः १९
सेनापतिमुवाचेदंसज्जीकुरुमहामते
सेनांपरिमितांमह्यंवैरिवृंदनिवारणे २०
सज्जांसेनांविधायाशुसंमुखोरणमंडले
स्थितवान्यावदत्युग्रस्तावत्प्राप्ताहयानुगाः २१
क्वासौहयोमहाराज्ञोभालपत्रेणचिह्नितः
पप्रच्छुस्तेतुचान्योन्यमतिव्याकुलितामुहुः २२
तावद्ददर्शपुरतःप्रतापाग्र्यःपरंतपः
सज्जीभूतंतुकटकंवीरशब्दनिनादितम् २३
तत्रावदञ्जनाःकेचिन्नीतोऽश्वोऽनेनभूपते
अन्यथासंमुखस्तिष्ठेत्कथंवीरोबलानुगः २४
इत्याकर्ण्यप्रतापाग्र्यःप्रेषयामाससेवकम्
सगत्वातत्रपप्रच्छकुत्राश्वोरामभूपतेः २५
केननीतःकुतोनीतोरामंजानातिनोकुधीः
यंशक्रप्रमुखादेवाबलिमादायसन्नताः २६
तस्यवैधर्मराजस्यकुपितंतुबलंमहत्

सर्वथाहिग्रसिष्येतप्रणतिंचेन्नयास्यति २७
इत्थमुक्तंसमाकर्ण्यतदाराजसुतोबली
तंवैधिक्कारयामासवाग्जालेनसुदुर्मनाः २८
मयानीतोयज्ञहयःपत्रचिह्नाद्यलंकृतः
येशूरास्तेतुमांजित्वामोचयंतुबलादिह २९
सेवकस्तद्वचःश्रुत्वारोषपूर्णोहसन्ययौ
राज्ञेनिवेदयामासयथावदुपवर्णितम् ३०
तच्छ्रुत्वारोषताम्राक्षःप्रतापाग्र्योमहाबलः
ययौयोद्धुंराजपुत्रंमहावीरपुरस्कृतम् ३१
रथेनकनकांगेनचतुर्वाजिसुशोभिना
सुकूबरेणसर्वास्त्रपूरितेनययौबली ३२
धनुष्टंकारयामासमहाबलसमन्वितः
पुनःपुनर्जहासोच्चैःकोपादुद्गमिताश्रुकः ३३
अश्ववाहागजारूढाःखड्गोल्लसितपाणयः
अन्वयुस्तेप्रतापाग्र्यंरोषपूर्णाकुलेक्षणम् ३४
हस्तिनःपत्तयश्चैवकोटिशःप्रधनोद्यताः
चिरकालमभीप्संतोरणंवीरेणकारितम् ३५
तदोद्यतंसमाज्ञायरिपुसैन्यंनृपात्मजः
प्रत्युज्जगामवीराग्र्योमहाबलपरीवृतः ३६
सन्नद्धःकवचीखड्गीशरासनधरोयुवा
लीलयैवययौयोद्धुंमृगराड्गजतामिव ३७
तदायोधाःप्रकुपिताःपरस्परवधैषिणः
छिंधिभिंधीतिभाषंतोरणकार्यविशारदाः ३८
पत्तयःपत्तिसंघेनगजारूढाश्वसादिभिः
रथारूढारथस्थैश्चवाहारूढाश्वसंस्थितैः ३९
गजाभिन्नाद्विधाजाताहयाश्चद्विदलीकृताः
अनेकनरमस्तिष्कैर्मेदिनीपूरिताह्यभूत् ४०
तदाप्रकुपितोराजाप्रतापाग्र्योमहाबलः
स्वसैन्यकदनोद्युक्तंराजपुत्रंसमीक्ष्यच ४१
उवाचसारथिंतत्रप्रापयाश्वान्यतोमम

सैन्यस्यकदनासक्तोराजपुत्रोमहारथः ४२
अथवीरशिरोरत्ननमितांघ्रिर्नृपात्मजः
ययौसंमुखमेवास्यप्रतापाग्र्यस्यवीर्यवान् ४३
सारथिःप्रापयामासप्रतापाग्र्यस्यवाजिनः
यत्रासौदमनोवीरःसर्वशूरशिरोमणिः ४४
गत्वातमाह्वयामासराजपुत्रंरणोद्यतम्
रथेपुरटनिर्णिक्तेतिष्ठन्कोदंडदंडभृत् ४५
रेराजपुत्रकशिशोत्वयाबद्धोऽश्वसत्तमः
नज्ञातोसिमहाराजःसर्ववीरेंद्रसेवितः ४६
यस्यप्रतापंदैत्येंद्रोनशक्तःसोढुमद्भुतम्
तस्यत्वंवाजिनंनीत्वागतोऽसिपुटभेदनम् ४७
मांजानीहिपुरःप्राप्तंकालरूपंतुवैरिणाम्
मुंचाश्वमर्भगच्छाशुबालक्रीडनकंकुरु ४८
कस्यात्मजस्त्वंकुत्रत्यःकथंनोऽदीर्घदर्शिना
धृतोऽश्वस्त्वथसंजाताघृणाममशिशोत्वयि ४९
इत्थमाकर्ण्यदमनःस्मितंचक्रेमहामनाः
उवाचचप्रतापाग्र्यंतृणीकुर्वंश्चतद्बलम् ५०
दमनउवाच
मयाबद्धोबलादश्वोनीतःस्वपुटभेदनम्
नार्पयिष्येऽद्यसप्राणःकुरुयुद्धंमहाबल ५१
त्वयायदुक्तंबालस्त्वंगत्वाक्रीडनकंकुरु
तन्मेपश्यमहाराजक्रीडनंरणमूर्धनि ५२
शेषउवाच
इत्युक्त्वासगुणंचापंविधायसुभुजांगजः
शराणांशतमाधत्तप्रतापाग्र्यस्यवक्षसि ५३
संधायबाणशतकंशंखंदध्मौप्रतापवान्
तेनशंखनिनादेनकातराणांभयंह्यभूत् ५४
ताडयामासहृदयेबाणानांशतकेनसः
प्रतापाग्र्यःप्रचिच्छेदलघुहस्तःसुपर्वणः ५५
सबाणच्छेदनंदृष्ट्वाकुपितोव्यसृजच्छरान्

कंकपद्मान्वितांस्तीद्दणभल्लान्राजात्मजोबली ५६
आकाशेभुविमध्येचबाणाददृशिरेऽञ्चिताः
स्वनामचिह्नितास्तीद्दणधारापातसुशोभिताः ५७
शरास्तद्बाहुहृदयेलग्नावह्निकणान्बहून्
सृजंतःकुर्वतेसैन्यदाहनंतदभून्महत् ५८
प्रतापाग्र्यःप्रकुपितस्तिष्ठतिष्ठेतिचब्रुवन्
शरेणदशसंख्येनताडयामासमूर्धनि ५९
तेबाणाराजपुत्रस्यललाटेपरिनिष्ठिताः
विराजंतेस्मचमुनेदशशाखास्तरोरिव ६०
तेनबाणप्रहारेणविव्यथेनमहामनाः
यष्टिकाप्रहतोयद्वत्कुंजरःसप्तवर्षकः ६१
बाणान्धनुषिसंधायमुमोचत्रिशताञ्छुभान्
सुवर्णपुंखरचितान्महाकालानलोपमान् ६२
तेबाणास्तुप्रतापाग्र्यवद्मोभित्त्वागताह्यधः
शोणिताक्तायथारामचंद्रभक्तिपराङ्मुखाः ६३
प्रतापाग्र्यःप्रकुपितःशरान्मुंचन्सहस्रशः
अकरोद्विरथंसूनुंसुबाहोस्तत्द्मणाद्द्रुतम् ६४
चतुर्भिश्चतुरोवाहान्द्वाभ्यांध्वजमशातयत्
एकेनसारथेःकायाच्छिरोमह्यामपातयत् ६५
चतुर्भिस्ताडयामासतंसूनुंनृपतेःपुनः
तत्द्मणाच्चापमेकेनगुणयुक्तंतुचिच्छिदे ६६
सोऽन्यरथंसमारुह्यहयरत्नसुशोभितम्
धनुःकरेसमादायसज्यंचक्रेमहामनाः ६७
प्रत्युवाचप्रतापाग्र्यंत्वयाविक्रांतमद्भुतम्
पश्येदानींपराक्रांतिंधनुषोममसद्भट ६८
एवमुक्त्वातुदमनोबाणान्दशसमाददे
चतुर्भिश्चतुरोवाहान्निनाययमसादनम् ६९
चतुर्भिस्तिलशःकृत्तोरथश्चक्रसमन्वितः
एकेनहृदिविव्याधबाणेनैकेनसारथिम् ७०
जगर्जशंखमापूर्यशंखशब्दसमन्वितः

तत्कर्मपूजयामाससाधुवीरमहाबल ७१
इतिविक्रांतमालोक्यप्रतापाग्र्योरुषान्वितः
अन्यंरथंसमास्थाययर्यौयोद्धुंनृपात्मजम् ७२
उवाचवीरपश्यत्वंममविक्रांतमद्भुतम्
इत्युक्त्वाशुमुमोचौघाञ्छराणांशितपर्वणाम् ७३
शराः सर्वत्रदृश्यंतेकुंजरेषुहयेषुच
परब्रह्मेवसर्वत्रव्याप्ताश्चांतरगोचराः ७४
तंराजपुत्रंशितबाणकोटिभि –
र्व्याप्तंविधायाशुजगर्जविक्रमी
संहर्षयन्स्वीयगणान्परान्महान्
कुर्वन्हृदाशून्यतमान्गतासुकान् ७५
सराजपुत्रः शितसायकव्रजैः
संपूर्णमात्मानमवेक्ष्यरोषितः
जग्राहशस्त्राणिदुरंतविक्रमो
धनुश्चधुन्वन्भुजदंडयोर्महान् ७६
चकर्तसर्वाण्यस्त्राणिशस्त्राणिचमहाबलः
रोषताम्रेक्षणोमुंचञ्छरान्वैरिविदारिणः ७७
तच्छस्त्रजालंनिर्धूयराजपुत्रोजगादतम्
क्षमस्वैकंप्रहारंमेयदिशूरोसिमारिष ७८
यद्यनेनभवंतंवैरथाच्चेत्पातयामिन
प्रतिज्ञांशृणुमेवीरममगर्वेणनिर्मिताम् ७९
वेदंनिंदंतियेमत्ताहेतुवादविचक्षणाः
तेषांपापंममैवास्तुनरकार्णवमज्जकम् ८०
इत्युक्त्वाबाणमासाद्यकोदंडेकालसन्निभम्
ज्वालामालाकुलंतीक्ष्णंनिषंगादुद्धृतंवरम् ८१
समुक्तोनृपवर्येणहृदिलक्ष्यीकृतः शरः
जगामतरसातंवैकालानलसमप्रभः ८२
प्रतापाग्र्यः शरंदृष्ट्वास्वपातनसमुद्यतम्
बाणान्धनुष्यथाधत्तशरच्छेदायवैशितान् ८३
सबाणः सर्वबाणांस्तांश्छिंदन्मध्यतएवहि

जगामवैप्रतापाग्र्यहृदयंधैर्यसंयुतम् ८४
संलग्नोहृदिनालीकःप्रविवेशतदंतरम्
राजाकृतप्रहारस्तुपपातधरणीतले ८५
मूर्च्छितंचेतनाहीनंरथोपस्थाद्गतंभुवि
सारथिस्तंसमादायापोवाहरणमंडलात् ८६
हाहाकारोमहानासीद्बलंभग्नंगतंततः
यत्रशत्रुघ्ननामासौवीरकोटिपरीवृतः ८७
राजात्मजोजयंप्राप्यप्रतापाग्र्यंविजित्यसः
प्रतीक्षांतुचकारास्यशत्रुघ्नस्यचभूपतेः ८८
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
राजपुत्रयुद्धकथनंनामत्रयोविंशोऽध्यायः २३

चतुर्विंशतितमोऽध्यायः

शेषउवाच
शत्रुघ्नस्तुक्रुधाविष्टोदंतान्दंतैर्विनिष्पिषन्
हस्तौधुन्वंल्लेलिहानमधरंजिह्वयासकृत् १
पुनःपुनस्तान्पप्रच्छकेनाश्वोनीयतेमम
प्रतापाग्र्यःकेनजितःसर्वशूरशिरोमणिः २
सेवकास्तेतदाप्रोचुर्दमनोनामशत्रुहन्
सुबाहुजःप्रतापाग्र्यंजितवान्हयमाहरत् ३
इतिश्रुत्वाहयंनीतंदमनेनस्ववैरिणा
आजगामसवेगेनयत्राभूद्रणमंडलम् ४
तत्रापश्यत्सशत्रुघ्नोगजान्दीर्णकपोलकान्
पर्वतानिवरक्तोदेमज्जमानान्मदोद्धतान् ५
हयास्तत्रनिजारोहकर्तृभिःसहिताःक्षताः
मृतावीरेणददृशेशत्रुघ्नेनसुकोपिना ६
नरान्रथान्गजान्भग्नान्वीक्षमाणःसशत्रुहा
अतीवचुक्रुधेयद्वत्प्रलयेप्रलयार्णवः ७
पुरतोदमनंवीक्ष्यहयनेतारमुद्भटम्
प्रतापाग्र्यस्यजेतारंतृणीकृत्यनिजंबलम् ८

तदाराजाप्रत्युवाचयोधान्कोपाकुलेक्षणः
कोऽसौदमनजेताऽत्रसर्वशस्त्रास्त्रधारकः ९
योवैराजसुतंवीरंरणकर्मविशारदम्
जेष्यत्यस्त्रेणनिर्भीतःसज्जीभूतोभवत्वयम् १०
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुष्कलःपरवीरहा
दमनंजेतुमुद्युक्तोजगादवचनंत्विदम् ११
स्वामिन्क्वायंदमनकःक्वतेऽपरिमितंबलम्
जेष्येऽहत्वत्प्रतापेनगच्छाम्येषमहामते १२
सेवकेमयियुद्धायस्थितेकैर्नीयतेहयः
रघुनाथप्रतापोऽयसर्वंकृत्यंकरिष्यति १३
स्वामिञ्छृणुप्रतिज्ञांमेतवमोदप्रदायिनीम्
विजेष्येदमनंयुद्धेरणकर्मविचक्षणम् १४
रामचंद्रपदांभोजमध्वास्वादवियोगिनाम्
यदघंतुभवेत्तन्मेदमनंनजयेयदि १५
पुत्रोयोमातृपादान्यत्तीर्थंमत्वातयासह
विरुद्ध्येत्तत्तमोमह्यंनजयेदमनंयदि १६
अद्यमद्बाणनिर्भिन्नमहोरस्कोनृपांगजः
अलंकरोतुप्रधनेभूतलंशयनेनहि १७
शेषउवाच
इतिप्रतिज्ञामाकर्ण्यपुष्कलस्यरघूद्वहः
जहर्षचित्तेतेजस्वीनिदिदेशरणंप्रति १८
आज्ञप्तोऽसौययौसैन्यैर्बहुभिःपरिवारितः
यत्रास्तेदमनोराजपुत्रःशूरकुलोद्भवः १९
दमनोऽपितमाज्ञायह्यागतंरणमंडले
प्रत्युज्जगामवीराग्र्यःस्वसैन्यपरिवारितः २०
अन्योन्यंतौसंमिलितौरथस्थौरथशोभिनौ
समरेशक्रदैत्यौकिंयुद्धार्थंरणमागतौ २१
उवाचपुष्कलस्तंवैराजपुत्रंमहाबलम्
राजपुत्रदमनकमांजानीहिसमागतम् २२
सप्रतिज्ञंतुयुद्धायभरतात्मजमुद्भटम्

पुष्कलेनस्वनाम्नाचलक्षितंविद्धिसत्तम २३
रघुनाथपदांभोजनित्यसेवामधुव्रतम्
त्वांजेष्येशस्त्रसंघेनसज्जीभवमहामते २४
इतिवाक्यंसमाकरार्यदमनःपरवीरहा
प्रत्युवाचहसन्वाग्मीनिर्भयोदृष्टविक्रमः २५
सुबाहुपुत्रंदमनंपितृभक्तिहृताघकम्
विद्धिमामश्वनेतारंशत्रुघ्नस्यमहीपतेः २६
जयोदैवविसृष्टोऽययस्यचालंकरिष्यति
सप्राप्नोतिनिरीक्षस्वबलंमेरणमूर्धनि २७
इत्युक्त्वासशरंचापंविधायाकर्णपूरितम्
मुमोचबाणान्निशितान्वैरिप्राणापहारिणः २८
तेबाणास्त्वाविलीभूताश्छादयामासुरंबरम्
सूर्यभानुप्रभायत्रबाणच्छायानिवारिता २९
गजानांकटभित्त्योघेलग्नासायकसंततिः
अलंकरोतिधातूनांरागाइवविचित्रिताः ३०
पतितास्तत्रदृश्यंतेनरावाहागजारथाः
शरव्रातेननृपतेःसुतेनपरिताडिताः ३१
तद्विक्रांतंसमालोक्यपुष्कलःपरवीरहा
शराणांछाययाव्याप्तंरणमंडलमीक्ष्यच ३२
शरासनेसमाधत्तबाणंवह्न्यभिमंत्रितम्
आचम्यसम्यग्विधिवन्मोचयामाससायकम् ३३
ततोऽग्निप्रादुरभवत्तत्रसंग्राममूर्धनि
ज्वालाभिर्विलिहन्व्योमप्रलयाग्निरिवोत्थितः ३४
ततोऽस्यसैन्यंनिर्दग्धंत्रासंप्राप्तंरणांगणे
पलायनपरंजातंवह्निज्वालाभिपीडितम् ३५
छत्राणितुप्रदग्धानिचंद्राकाराणिधन्विनाम्
दृश्यंतेजातरूपाभकांतिधारीणितत्रह ३६
हयादग्धाःपलायंतेकेसरेषुचवैरिणाम्
रथाअपिगतादाहंसुकूबरसमन्विताः ३७
मणिमाणिक्यरत्नानिवहंतःकरभास्ततः

पलायंतेदहनभूज्वालामालाभिपीडिताः ३८
कुत्रचिद्दंतिनोनष्टाःकुत्रचिद्धयसादिनः
कुत्रचित्पत्तयोनष्टावह्निदग्धकलेवराः ३९
शराःसर्वेनृपसुतप्रमुक्ताःप्रलयंगताः
आशुशुक्षणिकीलाभिर्भस्मीभूताःसमंततः ४०
तदास्वसैन्येदग्धेचदमनोरोषपूरितः
सर्वास्त्रवित्तच्छांत्यर्थंवारुणास्त्रमथाददे ४१
वारुणंवह्निशांत्यर्थंमुक्तंतेनमहीभृता
आप्लावयद्बलंतस्यरथवाजिसमाकुलम् ४२
रथाविप्लावितास्तोयेदृश्यंतेपरिपंथिनाम्
गजाश्चापिपरिप्लुष्टाःस्वीयाःशांतिमुपागताः ४३
वह्निश्चशांतिमगमदग्न्यस्त्रपरिमोचितः
शांतिमापबलंस्वीयंवह्निज्वालाभिपीडितम् ४४
कंपिताःशीततोयेनसीत्कुर्वंतिचवैरिणः
करकावृष्टिभिःक्षिप्तावायुनाचप्रपीडिताः ४५
तदास्वबलमालोक्यतोयपूरेणपीडितम्
कंपितंक्षुभितंनष्टंवारुणेनविनिर्हतम् ४६
तदातिकोपताम्राक्षःपुष्कलोभरतात्मजः
वायव्यास्त्रंसमाधत्तधनुष्येकंमहाशरम् ४७
ततोवायुर्महानासीद्वायव्यास्त्रप्रचोदितः
नाशयामासवेगेनघनानीकमुपस्थितम् ४८
वायुनास्फालितानागाःपरस्परसमाहताः
अश्वाश्चसंहतान्योन्यंस्वस्वारोहसमन्विताः ४९
नराःप्रभंजनोद्धूतामुक्तकेशानिरोजसः
पतंतोऽत्रसमीक्ष्यंतेवेतालाइवभूगताः ५०
वायुनास्वबलंसर्वंपरिभूतंविलोक्यसः
राजपुत्रःपर्वतास्त्रंधनुष्येवंसमादधे ५१
तदातुपर्वताःपेतुर्मस्तकोपरियुध्यताम्
वायुःसंच्छादितस्तैस्तुनप्रचक्रामकुत्रचित् ५२
पुष्कलोवज्रसंज्ञंतुसमाधत्तशरासने

वज्रेणकृत्तास्तेसर्वेजाताश्चतिलशः क्षणात् ५३
वज्रंनगान्नजः शेषान्कृत्वाबाणाभिमंत्रितम्
राजपुत्रोरसिप्रोच्चैः पपातस्वनवद्दृशम् ५४
सत्वाकुलितचेतस्कोहृदिविद्धः क्षतोभृशम्
विव्यथेबलवान्वीरः कश्मलंपरमापसः ५५
तंवैकश्मलितंदृष्ट्वासारथिर्नयकोविदः
अपोवाहरणात्तस्मात्क्रोशमात्रंनरेंद्रजम् ५६
ततोयोधाराजसूनोः प्रणष्टाः प्रपलायिताः
गत्वापुरींसमाचख्युः कश्मलस्थंनृपात्मजम् ५७
पुष्कलोजयमाप्यैवंरणमूर्धनिधर्मवित्
नप्रहर्तुंपुनः शक्तोरघुनाथवचः स्मरन् ५८
ततोदुंदुभिनिर्घोषोजयशब्दोमहानभूत्
साधुसाध्वितिवाचश्चप्रावर्तंतमनोहराः ५९
हर्षंप्रापसशत्रुघ्नोजयिनंवीक्ष्यपुष्कलम्
प्रशशंससुमत्यादिमंत्रिभिः परिवारितः ६०
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
पुष्कलविजयोनामचतुर्विंशतितमोऽध्यायः २४

पंचविंशोऽध्यायः

शेषउवाच
अथवीक्ष्यभटान्निजान्नृपोरुधिरौघेणपरिप्लुतांगकान्
सुखमापनवैशुशोचतान्परिपप्रच्छसुतस्यचेष्टितम् १
गदताखिलकर्मतस्यवैसकथंचाहरदश्ववर्यकम्
कथयंतुपुनः कियद्बलंबतवीराः कतियोद्धुमागताः २
अथशत्रुबलोन्मुखः कथंममवीरोदमनोरणंव्यधात्
विजयंचविधायदुर्जयंकिलवीरंबतकोऽप्यशातयत् ३
इत्याकर्ण्यवचोराज्ञः प्रत्यूचुस्तेऽस्यसेवकाः
क्षतजेनपरिक्लिन्नगात्रवस्त्रादिधारिणः ४
राजन्नश्वंसमालोक्यपत्रचिह्नाद्यलंकृतम्
ग्राहयामासगर्वेणतृणीकृत्यरघूत्तमम् ५

ततोहयानुगः प्राप्तः स्वल्पसैन्यसमावृतः
तेनसाकमभूद्युद्धंतुमुलंरोमहर्षणम् ६
तंमूर्च्छितंततः कृत्वातवपुत्रः स्वसायकैः
यावत्तिष्ठत्यथायातः शत्रुघ्नः स्वबलैर्वृतः ७
ततोयुद्धंमहदभूच्छस्त्रास्त्रपरिबृंहितम्
बहुशोजयमापेदेतवपुत्रोमहाबलः ८
इदानींतेनमुक्त्वास्त्रंशत्रुघ्नभ्रातृसूनुना
मूर्च्छितः प्रधनेराजन्कृतोवीरः सुतस्तव ९
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरोषशोकसमन्वितः
स्थगितांगइवासीत्ससमुद्रइवपर्वणि १०
उवाचसेनाधिपतिंरोषप्रस्फुरिताधरः
दन्तैर्दताँल्लिहन्नोष्ठंजिह्वयाशोककर्शितः ११
सेनापतेकुरुष्वाराम्ममसेनांतुसज्जिताम्
योत्स्येरामस्यसुभटैर्ममपुत्रोपघातकैः १२
अद्याहंममपुत्रस्यदुःखदंनिशितैः शरैः
पातयिष्येयदिह्येनंरक्षितापिमहेश्वरः १३
सेनापतिरिदंवाक्यंप्रोक्तंसुभुजभूपतेः
निशम्यचतथाकृत्वासज्जीभूतोभवत्स्वयम् १४
राज्ञेनिवेदयामाससससज्जांचतुरंगिणीम्
सेनांकालबलप्रख्यांहतदुर्जनकोटिकाम् १५
श्रुत्वासेनापतेर्वाक्यंसुबाहुः परवीरहा
निर्जगामततोयत्रशत्रुघ्नः स्वसुतार्दनः १६
कुंजरैश्चमदोन्मत्तैर्हयैश्चापिमनोजवैः
रथैश्चसर्वशस्त्रास्त्रपूरितैरिपुजेतृभिः १७
भूश्चकंपेतदातत्रसैन्यभारेणभूरिणा
संमर्दः सुमहानासीत्तत्रसैन्येविसर्पति १८
राजानंनिर्गतंदृष्ट्वारथेनकनकांगिना
शत्रुघ्नबलमुद्युक्तंसर्ववैरिप्रहारकम् १९
सुकेतुस्तस्यवैभ्राताहगदायुद्धविशारदः
रथेनाश्वाजगामायंसर्वशस्त्रास्त्रपूरितः २०

चित्रांगस्तुसुतोराज्ञः सर्वयुद्धविचक्षणः
जगामस्वरथेनाशुशत्रुघ्नबलमुन्मदम् २१
तस्यानुजोविचित्राख्योविचित्ररणकोविदः
ययौरथेनहैमेनभ्रातृदुःखेनपीडितः २२
अन्येशूरामहेष्वासाः सर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः
ययुर्नृपसमादिष्टाःप्रधनंवीरपूरितम् २३
राजासुबाहुः संरोषादागतःप्रधनांगणे
विलोकयामाससुतंमूर्च्छितंशरपीडितम् २४
रथोपस्थस्थितंमूढंस्वसुतंदमनाभिधम्
वीक्ष्यदुःखंमुहुःप्रापवीजयामासपल्लवैः २५
जलेनसिक्तःसंस्पृष्टोराज्ञाकोमलपाणिना
संज्ञामापशनैर्वीरोदमनःपरमास्त्रवित् २६
उत्थितःक्वधनुर्मेऽस्तिक्वपुष्कलइतोगतः
संसज्यसमरंत्यक्त्वामद्बाणव्रणपीडितः २७
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुबाहुःपुत्रभाषितम्
परमंहर्षमापेदेपरिरभ्यसुतंस्वकम् २८
दमनोवीक्ष्यजनकंनृपंनम्रशिरोधरः
पपातपादयोर्भक्त्याक्षतदेहोऽस्त्रराजिभिः २९
स्वसुतंरथसंस्थंतुविधायनृपतिःपुनः
जगादसेनाधिपतिंरणकर्मविशारदः ३०
व्यूहंरचयसंग्रामेक्रौंचाख्यंरिपुदुर्जयम्
यमाविश्यजयेसैन्यंशत्रुघ्नस्यमहीपतेः ३१
तद्वाक्यमाकर्ण्यसुबाहुभूपतेः
क्रौंचाख्यसद्व्यूहविशेषमादधात्
यन्नोविशंतेसहसारिपोर्गणा
महाबलाःशस्त्रसमूहधारिणः ३२
मुखेसुकेतुस्तस्यासीद्गलेचित्रांगसंज्ञकः
पक्षयोराजपुत्रौद्वौपुच्छेराजाप्रतिष्ठितः ३३
मध्येसैन्यंमहत्तस्यचतुरंगैस्तुशोभितम्
कृत्वान्यवेदयद्राज्ञेक्रौंचव्यूहंविचित्रितम् ३४

राजादृष्ट्वासुसन्नद्धंक्रौंचव्यूहंसुनिर्मितम्
रणायस्वमतिंचक्रेशत्रुघ्नकटकेस्थितैः ३५
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
सुबाहुसैन्यसमागमोनामपंचविंशोऽध्यायः २५

षड्विंशतितमोऽध्यायः

शेषउवाच
शत्रुघ्नस्तद्बलंदृष्ट्वाभीषणाकृतिमेघवत्
हस्त्यश्वरथपादातैर्बहुभिःपरिवारितम् १
सुमतिप्रत्युवाचेदंवचोगंभीरशब्दयुक्
नानावाक्यविचारज्ञैःपंडितैःपरिसेवितः २
शत्रुघ्नउवाच
सुमतेकस्यनगरंप्राप्तोमेहयसत्तमः
बलमेतन्निरीक्ष्येहंपयोदधितरंगवत् ३
कस्यैतद्बलमुद्धर्षंचतुरंगसमन्वितम्
पुरतोभातियुद्धायसमुपस्थितमादरात् ४
एतत्सर्वंसमाचक्ष्वयथावत्पृच्छतोमम
यज्ज्ञात्वायुद्धसंस्थायैनिर्दिशामिस्वकान्भटान् ५
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुमतिःशुभबुद्धिमान्
उवाचवचनंप्रीतःशत्रुघ्नंवैरितापनम् ६
सुमतिरुवाच
चक्रांकानगरीराजन्वर्ततेसविधेशुभा
यस्यांसंतिनराःपापरहिताविष्णुभक्तितः ७
तस्याःपुर्याःपतिरयंसुबाहुर्धर्मवित्तमः
तवायंपुरतोभातिपुत्रपौत्रसमावृतः ८
स्वदारनिरतोनित्यंपरदारपराङ्मुखः
विष्णोःकथास्यकर्णस्थानापरार्थप्रकाशिनी ९
परस्वंनसमादत्तेषष्ठांशादधिकंनृपः
ब्राह्मणाविष्णुभक्त्यैवपूज्यंतेतेनधर्मिणा १०
नित्यंसेवारतोविष्णुपादपद्ममधुव्रतः

एषस्वधर्मनिरतःपरधर्मपराङ्मुखः ११
एतस्यबलतुल्यंहिनवीराणांबलंक्वचित्
पुत्रस्यपतनंश्रुत्वारोषशोकसमाकुलः १२
चतुरंगसमेतोऽययुद्धायसमुपस्थितः
तवापिवीराबहवोलक्ष्मीनिधिमुखाश्रमून् १३
जेष्यंतिशस्त्रसंघेननिर्दिशाशुपरंहितान्
शत्रुघ्नस्तद्वचःश्रुत्वाप्रोवाचस्वभटान्वरान् १४
रणप्राप्तिभवोद्धर्षपूरपूरितमानसान्
क्रौंचव्यूहोऽद्यरचितःसुबाहुपरिसैनिकैः १५
मुखपक्षस्थितायोधास्तान्कोभेत्स्यतिशस्त्रवित्
यस्यभेदेनिजाशक्तिर्योवीरविजयोद्यतः १६
सगृह्णातुमदीयाद्धिपाणिपद्माच्चवीटकम्
तदालक्ष्मीनिधिर्वीरोजग्राहक्रौंचभेदने १७
सर्वशस्त्रास्त्रविद्वीरैर्बहुभिःपरिवारितः
उवाचवचनंराजन्यास्येऽहक्रौंचभेदने १८
भार्गवःपूर्वमेवासीत्क्रौंचभेत्तातथाह्यहम्
तथान्यंवीरमावोचत्कोऽस्यसार्धंगमिष्यति १९
पुष्कलःपृष्ठतस्तस्ययातुंचक्रेमतिंततः
रिपुतापोनीलरत्नउग्राश्वोवीरमर्दनः २०
सर्वेशत्रुघ्नसंदेशाद्ययुस्तत्क्रौंचभेदने
शत्रुघ्नोऽपिरथस्थश्चसर्वायुधधरःपरः २१
पृष्ठतोऽस्यपरीयायबहुभिःसैनिकैर्वृतः
तदाप्रचलितौदृष्टावन्योन्यबलवारिधी २२
प्रलयंकर्तुमुद्युक्तौजगतःसुतरंगिणौ
तदाभेर्यःसमाजघ्नुरुभयोःसेनयोर्दृढाः २३
रणभेर्यःशंखनादाःश्रूयंतेतत्रतत्रह
हेषंतेवाजिनस्तत्रगर्जंतिद्विरदाभृशम् २४
हुंहुंकुर्वंतिवीराग्र्यानदंतिरथनेमयः
तत्रप्रकुपिताःशूराःसुबाहुबलदर्पिताः २५
छिंधिभिंधीतिभाषंतोदृश्यंतेबहवोरणे

एवंभूतेरणोद्युक्तेसैन्येशत्रुघ्नवैरिणोः २६
मुखसंस्थंसुकेतुंतंलक्ष्मीनिधिरुवाचह
लक्ष्मीनिधिरुवाच
जनकस्यसुतंविद्धिलक्ष्मीनिधिरितिस्मृतम् २७
सर्वशस्त्रास्त्रकुशलंसर्वयुद्धविशारदम्
मुंचाश्वंरामचंद्रस्यसर्वदानवदंशितुः २८
नोचेन्मद्बाणनिर्भिन्नोयास्यसेयमसादनम्
इतिब्रुवंतंवीराग्र्यंसुकेतुःसहसात्वरन् २९
सज्यंचापंविधायाशुबाणान्मुंचन्स्थिरोऽभवत्
तेबाणाःशितपर्वाणःस्वर्णपुंखाःसमंततः ३०
दृश्यंतेव्यापिनस्तत्ररणमध्येसुदुर्भराः
तद्बाणजालंतरसानिहत्य
लक्ष्मीनिधिश्चापमथाततज्यम्
विधायतस्योरसिबाणषट्कं
मुमोचतीक्ष्णंशितपर्वशोभितम् ३१
तद्बाणाःसुभुजभ्रातुर्हृदयंसंविदार्यच
गतास्तेभुविदृश्यंतेरुधिराक्तामलीमसाः ३२
तद्बाणभिन्नहृदयःसुकेतुःकोपपूरितः
जघानशरविंशत्यातीक्ष्णयानतपर्वया ३३
उभौबाणविभिन्नांगावुभौक्षतजविप्लुतौ
सैनिकैःपरिदृश्यंतेकिंशुकाविवपुष्पितौ ३४
मुंचंतौबाणकोटीश्चसंदधंतौत्वराशरान्
नकेनापिविलक्ष्येतेलघुहस्तौमहाबलौ ३५
कुंडलीकृतसच्चापौवर्षंतौबाणधारया
नवांबुदाविवदिविशक्रनिर्देशकारिणौ ३६
तयोर्बाणागजान्वाहान्नराञ्छूरान्विमस्तकान्
कुर्वंतःकेवलंदृष्टानचसंधानमोक्षयोः ३७
पृथिवीसुभटैःपूर्णासकिरीटैःसकुंडलैः
धनुर्बाणकरैरोषसंदष्टाधरयुग्मकैः ३८
तयोःप्रयुद्ध्यतोर्दर्पात्सर्वशस्त्रास्त्रवेदिनोः

युद्धंसमभवद्घोरंदेवविस्मापनंमहत् ३९
संमर्दोऽभवदत्यंतंवीरकोटिविदारणः
नकेनचित्क्वचिद्दृष्टंशरजालांतरेंऽबरम् ४०
तस्मिंस्तुसमयेलक्ष्मीनिधिर्वीरोऽरिमर्दनः
बाणांश्चापेसमाधत्तवसुसंख्यान्दृढाञ्छितान् ४१
चतुर्भिस्तुरगान्वीरःसुकेतोरनयत्क्षयम्
एकेनध्वजमत्युग्रंचिच्छेदतरसाहसन् ४२
एकेनसारथेःकायाच्छिरोभूमावपातयत्
एकेनचापंसगुणमच्छिनद्रोषपूरितः ४३
एकेनहृदिविव्याधसुकेतोर्वेगवान्नृपः
तत्कर्माद्भुतमुद्वीक्ष्यवीराविस्मयमाययुः ४४
सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः
महतींसगदांधृत्वायोद्घुकामोऽभ्युपेयिवान् ४५
तमायांतंसमालक्ष्यगदायुद्धविशारदम्
महत्यागदयायुक्तंरथादवततारसः ४६
गदामादायमहतींसर्वायसविनिर्मिताम्
जातरूपविचित्रांगींसर्वशोभापुरस्कृताम् ४७
लक्ष्मीनिधिर्भृशंक्रुद्धःसुकेतोर्वक्षसित्वरन्
ताडयामासहृदयेगदांवज्राग्निसन्निभाम् ४८
गदयाताडितोवीरोनाकंपतमहामुने
मदोन्मत्तोयथादंतीबालेनस्रग्भिराहतः ४९
उवाचतंसवीराग्र्योनृपंलक्ष्मीनिधिंतदा
सहस्वैकंप्रहारंमेयदिशूरःपरंतप ५०
इत्युक्त्वाताडयामासललाटेगदयाभृशम्
गदयाताडितोभालेऽसृग्वमन्कुपितोभृशम् ५१
मूर्ध्नितंताडयामासगदयाकालरूपया
सुकेतुरपितंस्कंधेताडयामासधर्मवित् ५२
एवंभृशंप्रकुपितौगदायुद्धविशारदौ
गदायुद्धंप्रकुर्वाणौपरस्परजयैषिणौ ५३
अन्योन्याघातविमतौपरस्परवधोद्यतौ

नकोपितत्रहीयेतनकोजीयेतसंयुगे ५४
मूर्ध्निभालेतथास्कंधेहृदिगात्रेषुसर्वतः
रुधिरौघपरिक्लिन्नौमहाबलपराक्रमौ ५५
तदालक्ष्मीनिधिःक्रुद्धोगदामुद्यम्यवेगवान्
जगामप्रबलंहंतुंहृदिराजानुजंबली ५६
तमायांतमथालोक्यस्वगदांमहतींदधत्
ययौतंतरसाहंतुंराजभ्राताबलाद्बलम् ५७
गदांतेनविनिक्षिप्तांस्वकरेधृतवानयम्
तयैवगदयातस्यहृदिजघ्नेमहाबलः ५८
स्वगदांतेनवैनीतांदृष्ट्वालक्ष्मीनिधिर्नृपः
बाहुयुद्धेनतंयोद्धुमियेषबलवत्तमम् ५९
तदाराजानुजःक्रुद्धोबाहुभ्यामुपगृह्यतम्
युयुधेसर्वयुद्धस्यज्ञातावीरेषुसत्तमः ६०
तदालक्ष्मीनिधिस्तस्यहृदिजघ्नेस्वमुष्टिना
तदासोपिशिरस्येनंमुष्टिमुद्यम्यचाहनत् ६१
मुष्टिभिर्वज्रसंकाशैस्तलस्फोटैश्चदारुणैः
अन्योन्यंजघ्नतुःक्रुद्धौसंदष्टाधरपल्लवौ ६२
मुष्टीमुष्टिदंतादंतिकचाकचिनखानखि
उभयोरभवद्युद्धंतुमुलंरोमहर्षणम् ६३
तदाप्रकुपितोभ्रातानृपतेश्चरणेनृपम्
गृहीत्वाभ्रामयित्वाथपातयामासभूतले ६४
लक्ष्मीनिधिःकरेगृह्यतंनृपानुजमुच्चकैः
भ्रामयित्वाशतगुणंगजोपस्थेजघानतम् ६५
सतदापतितोभूमौसंज्ञांप्राप्यक्षणादनु
तथैवभ्रामयामासव्योम्निवेगेनविक्रमी ६६
एवंप्रयुध्यमानौतौबाहुयुद्धंगतौपुनः
पादेपादंकरेपाणिंहृदिहृद्वदनेमुखम् ६७
एवंपरस्परंश्लिष्टौपरस्परवधैषिणौ
उभावपिपराक्रांतावुभावपिमुमूर्च्छतुः ६८
तद्दृष्ट्वाविस्मयंप्राप्ताःप्रशशंसुःसहस्रशः

धन्योलक्ष्मीनिधिर्भूपोधन्योराजानुजोबली ६९
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
गदायुद्धंनामषड्विंशतितमोऽध्यायः २६

सप्तविंशतितमोऽध्यायः

शेषउवाच
चित्रांगःक्रौंचकंठस्थोरथस्थोवीरशोभितः
गाहयामासतत्सैन्यंवाराहइववारिधिम् १
धनुर्विस्फार्यसुदृढंमेघनादनिनादितम्
मुमोचबाणान्निशितान्वैरिकोटिविदाहकान् २
तद्बाणभिन्नसर्वांगाःशेरतेसुभटाभृशम्
सकिरीटतनुत्राणाःसन्दष्टदशनच्छदाः ३
एवंप्रवृत्तेसंग्रामेययौयोद्धुंसपुष्कलः
मणिचित्रितमादायचापंवैरिप्रतापनम् ४
तयोःसंगतयोरूपंदृश्यतेऽतिमनोहरम्
पुरातारकसंग्रामेस्कंदतारकयोर्यथा ५
विस्फारयन्धनुःशीघ्रंसव्यसाचीतुपुष्कलः
ताडयामासतंक्षिप्रंशरैःसन्नतपर्वभिः ६
चित्रांगोऽपिरुषाक्रांतःशरासनइषूञ्छितान्
दधद्व्यमुंचद्बहुशोरणमंडलमूर्धनि ७
नादानंनचसंधानंनमोचनमथापिवा
दृष्टंतावेवसंदृष्टौकुंडलीकृतचापिनौ ८
तदासौपुष्कलःक्रुद्धःशराणांशतकेनतम्
विव्याधवक्षःस्थलकेमहायोद्धारमुद्भटम् ९
चित्रांगस्ताञ्शरान्सर्वांश्चिच्छेदतिलशःक्षणात्
ताडयामासचांगेषुपुष्कलंशितसायकैः १०
पुष्कलस्तद्रथंदिव्यंभ्रामकास्त्रेणशोभिना
नभसिभ्रामयामासतदद्भुतमिवाभवत् ११
भ्रांत्वामुहूर्तमात्रंतुसरथोहयसंयुतः
स्थितिर्लेभेतिकष्टेनसंधृतोरणमंडले १२

सचास्यविक्रमंदृष्ट्वाचित्रांगःकुपितोभृशम्
उवाचपुष्कलंधीमान्सर्वास्त्रेषुविशारदः १३
चित्रांगउवाच
त्वयासाधुकृतंकर्मसुभटैर्युधिसंमतम्
मद्रथोवाजिसंयुक्तोभ्रामितोनभसिक्षणम् १४
पराक्रमंसमीक्ष्वस्वममापिसुभटेरितम्
आकाशचारीतुभवान्भवत्वमरपूजितः १५
इत्युक्त्वासमुमोचास्त्रंरणेपरमदारुणम्
धनुषापरमास्त्रज्ञःसर्वधर्मविदुत्तमः १६
तेनबाणेनसंविद्धःखेबभ्रामपतंगवत्
सरथःसहयःसंख्येसध्वजश्चससारथिः १७
भ्रांत्वासरथवर्यस्तुनभसित्वरयान्वितः
यावत्स्थितिंनलभतेतावन्मुक्तोऽपरःशरः १८
पुनश्चपरिबभ्रामरथःसूतसमन्वितः
तत्कर्मवीक्ष्यपुत्रस्यराज्ञोविस्मयमापसः १९
कथंचित्स्थितिमप्यापपुष्कलःपरवीरहा
रथंजघानबाणैश्चससूतहयमस्यच २०
सभग्नस्यंदनोवीरःपुनरन्यंसमाश्रितः
सोऽपिभग्नःशरैराशुपुष्कलेनरणांगणे २१
पुनरन्यंसमास्थाययावदायातिसंमुखम्
तावद्बभंजनिशितैःसायकैस्तद्रथंपुनः २२
एवंदशरथाभग्नानृपतेरात्मजस्यहि
पुष्कलेनतुवीरेणमहासंयुगशालिना २३
तदाचित्रांगकःसंख्येरथेस्थित्वाविचित्रिते
आजगामहवेगेनपुष्कलंप्रतियोधितुम् २४
पुष्कलंपंचभिर्बाणैस्ताडयामाससंयुगे
तैर्बाणैर्निहतोऽत्यंतंविव्यथेभरतात्मजः २५
सक्रुद्धश्चापमुद्यम्यबाणान्दशशितान्महान्
मुमोचहृदयेतस्यस्वर्णपुंखसुशोभितान् २६
तेबाणाःपपुरेतस्यरुधिरंबहुदारुणाः

पीत्वापेतुःक्षितौकूटसाक्षिणःपूर्वजाइव २७
तदाचित्रांगकःक्रुद्धोभल्लान्पंचसमाददे
मुमोचभालेपुत्रस्यभरतस्यमहौजसः २८
तैर्भल्लैराहतःक्रुद्धःशरासनवरेशरम्
दधत्प्रतिज्ञामकरोच्चित्रांगनिधनंप्रति २९
शृणुवीरममक्षिप्रंप्रतिज्ञांत्वद्वधाश्रिताम्
तज्ज्ञात्वासावधानेनयोद्धव्यंचत्वयात्रहि ३०
बाणेनानेनचेत्त्वांवैनकुर्यांप्राणवर्जितम्
सतींसंदूष्यवनितांशीलाचारसुशोभिताम् ३१
योलोकःप्राप्यतेलोकैर्यमस्यवशवर्तिभिः
सलोकोममवैभूयात्सत्यंममप्रतिश्रुतम् ३२
इतिश्रेष्ठंवचःश्रुत्वाजहासपरवीरहा
उवाचमतिमान्वीरःपुष्कलंवचनंशुभम् ३३
मृत्युर्वैप्राणिनांभाव्यःसर्वत्रैवचसर्वदा
तस्मान्मेनिधनेदुःखंनास्तिशूरशिरोमणे ३४
प्रतिज्ञायाकृतावीरत्वयावीरत्वशालिना
सासत्यैवपुनर्मेऽद्यश्रूयतांव्याहृतंमहत् ३५
त्वद्बाणंमद्वधोद्युक्तंनच्छिंद्यांयदिचेदहम्
तदाप्रतिज्ञांशृणुमेसर्ववीराभिमानिनः ३६
तीर्थंजिगमिषोर्योवैकुर्यात्स्वांतविखंडनम्
एकादशीव्रतादन्यज्ञानातिव्रतमुच्चकैः ३७
तस्यपापंममैवास्तुप्रतिज्ञापरिघातिनः
इतिवाक्यमुदीर्यैवतूष्णींभूतोधनुर्दधे ३८
तदानेननिषंगात्स्वादुद्धृत्यसायकंवरम्
कथयामासविशदंवाक्यंशत्रुवधावहम् ३९
पुष्कलउवाच
यदिरामांघ्रियुगुलंनिष्कापटयेनचेतसा
उपासितंमयातर्हिममवाक्यमृतंभवेत् ४०
यदिस्वमहिलांभुक्त्वानान्यांजानामिचेतसा
तेनसत्येनमेवाक्यंसत्यंभवतुसंगरे ४१

इतिवाक्यमुदीर्याशुबाणंधनुषिसंधितम्
कालानलोपमंवीरशिरश्छेदनमाक्षिपत् ४२
तंबाणंमुक्तमालोक्यसतुराजसुतोबली
बाणंशरासनेधत्ततीक्ष्णंकालानलोपमम् ४३
तेनबाणेनसंछिन्नोबाणःस्ववधउद्यतः
हाहाकारोमहानासीच्छिन्नेतस्मिञ्छरेतदा ४४
परार्धंपतितंभूमौपूर्वार्धंफलसंयुतम्
शिरोधरांचकर्ताशुपद्मनालमिवक्षणात् ४५
तदाभूमौपतंतंतुदृष्ट्वातत्तस्यसैनिकाः
हाहाकृत्वाभृशंसर्वेपलायनपरागताः ४६
पृथ्व्यांतन्मस्तकंश्रेष्ठंसकिरीटंसकुंडलम्
शुशुभेऽतीवपतितंचंद्रबिंबंदिवोयथा ४७
तंवीक्ष्यपतितंवीरःपुष्कलोभरतात्मजः
व्यगाहतव्यूहमिमंसर्ववीरैकशोभितम् ४८

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
चित्रांगवधोनामसप्तविंशतितमोऽध्यायः २७

अष्टाविंशतितमोऽध्यायः

शेषउवाच
अथपुत्रंसमालोक्यपतितंव्यसुमुद्धतम्
विललापभृशंराजासुतदुःखेनदुःखितः १
मूर्ध्निसंताडयामासपाणिभ्यामतिदुःखितः
कम्पमानोभृशंचाश्रूण्यमुञ्चन्नयनाब्जयोः २
गृहीत्वापतितंवक्त्रंचंद्रबिंबमनोरमम्
पुष्कलेषुक्षतासृग्भिःक्लिन्नंकुंडलशोभितम् ३
कुटिलभ्रूयुगंश्रेष्ठंसंदष्टाधरपल्लवम्
सचुंबन्मुखपद्मेनविलपन्निदमब्रवीत् ४
हापुत्रवीरकथमुत्सुकचेतसंमां
किंनेक्षसेविशदनेत्रयुगेनशूर
किंमद्विनोदकथयारहितस्त्वमेव

रोषोदधिप्लुतमनाःकिललद्मयसेच ५
वदपुत्रकथंमांत्वंप्रब्रूषेनहसन्पुनः
अमृतैर्मधुरास्वादैर्विनोदयसिपुत्रक ६
शत्रुघ्नाश्वंगृहाणत्वंसितचामरशोभितम्
स्वर्णपत्रेणशोभाढ्यंत्यजनिद्रांमहामते ७
एषप्रतापविशदःप्रतापाग्र्यःपरंतपः
धनुर्बिभ्रत्पुरोभातिपुष्कलःपरवीरहा ८
एनंवारयसत्तीक्ष्णैर्बाणैःकोदंडनिर्गतैः
कथंत्वंरणमध्येवैशेतेवीरविमोहितः ९
हस्तिनःपत्तयश्चैवरथारूढाभयार्दिताः
शरणंत्वांसमायांतितानीक्षस्वमहामते १०
पुत्रत्वयाविनासोढुंकथंशक्तोरणांगणे
शत्रुघ्नसायकांस्तीक्ष्णांश्चंडकोदंडनिर्गतान् ११
अतोमांतुत्वयाहीनंकोवापालयितुंक्षमः
यदित्यक्ष्यसिनिद्रांत्वंजयायाहंक्षमस्तदा १२
इत्थंविलप्यसुभृशंतताडहृदयंस्वकम्
बहुशःपाणिनाराजापुत्रदुःखेनदुःखितः १३
तदाविचित्रदमनौस्वस्वस्यंदनसंस्थितौ
पितुश्चरणयोर्नत्वाऊचतुःसमयोचितम् १४
राजन्नस्मासुजीवत्सुकिंदुःखंहृदितद्वद
वीराणांप्रधनेमृत्युर्वांच्छितोजायतेमहान् १५
धन्योऽयबतचित्रांगोयोवीरभुविशोभते
सकिरीटस्तुसंदष्टदंतच्छदयुगःप्रभुः १६
कथयाशुकिमद्यैवकुर्वस्तेकार्यमीप्सितम्
शत्रुघ्नवाहिनींसर्वांहन्वआवामनाथिनीम् १७
अद्यैवपुष्कलंभ्रातुर्वधकारिणमाहवे
पातयावोरथाच्छित्त्वाशिरोमुकुटमंडितम् १८
त्यजशोकंसुदुःखार्तःकथंभासिमहामते
आज्ञापयावांमानार्हकुरुयुद्धेमतिंतथा १९
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुत्रयोर्वीरमानिनोः

शोकंत्यक्त्वामहाराजोयुद्धायमतिमादधात् २०
तावपिप्रतियोद्धारंवांच्छंतौरणदुर्मदौ
जग्मतुःकटकेशत्रोरनंतभटपूरिते २१
रिपुतापेनदमनोनीलरत्नेनचेतरः
युयुधातेरणेवीरौप्रावृषीवबलाहकौ २२
राजाकनकसन्नद्धेरथेमणिविचित्रिते
रत्नकूबरशोभाढ्येतिष्ठंश्चापधरोबली २३
ययौयोद्धुंतुशत्रुघ्नंवीरकोटभिरावृतम्
तृणीकुर्वन्महावीरान्धनुर्विद्याविशारदान् २४
तंयोद्धुमागतंदृष्ट्वासुबाहुंरोषपूरितम्
पुत्रनाशेनकुर्वंतंसर्वसैन्यवधादिकम् २५
शत्रुघ्नपार्श्वसंचारीहनूमांस्तमुपाद्रवत्
नखायुधोमहानादंकुर्वन्मेघइवाहवे २६
सुबाहुस्तंहनूमंतमागच्छंतंमहारवम्
उवाचप्रहसन्वाक्यंरोषपूरितलोचनः २७
क्वगतःपुष्कलोहत्वामत्पुत्रंरणमंडले
पातयाम्यद्यतस्याशुशिरोज्वलितकुंडलम् २८
क्वशत्रुघ्नोवाहपालःक्वचरामःकुतोभटाः
प्राणहंतारमायांतंपश्यंतुप्रधनेतुमाम् २९
इतितद्वाक्यमाकर्ण्यहनूमान्निजगादतम्
शत्रुघ्नोलवणच्छेत्तावर्ततेसैन्यपालकः ३०
सकथंप्रधनेयुध्येत्सेवकेऽग्रेस्थितेनृप
मांविजित्यरणेतंचत्वंगंतासिनरर्षभ ३१
इत्युक्तवंतंतरसाविव्याधदशसायकैः
हृदिवानरमत्युग्रंपर्वताग्र्यमिवस्थितम् ३२
सबाणानागतांस्तांश्चगृहीत्वाकरसंपुटे
चूर्णयामासतिलशःशितान्वैरिविदारणान् ३३
चूर्णयित्वाशरांस्तांस्तुनिनदन्घनगर्जितैः
पुच्छेनावेष्ट्यतस्योच्चैरथंनिन्येमहाबलः ३४
तदातंनृपवर्योऽसावाकाशेस्थितएवसः

लांगूलंताडयामासशिताग्रैःसायकैर्मुहुः ३५
सताडितस्तुपुच्छाग्रेशरैःसन्नतपर्वभिः
मुमोचतद्रथंदिव्यंकनकेनविचित्रितम् ३६
समुक्तस्तेनतरसाशरैस्तीक्ष्णैर्जघानतम्
हनूमंतंकपिवरंरोषसंपूरितेक्षणः ३७
हनूमान्बाणविच्छिन्नःसर्वत्ररुधिराप्लुतः
महारोषंसमाधत्तनृपोपरिकपीश्वरः ३८
गृहीत्वातस्यदंष्ट्राभीरथंहयसमन्वितम्
चूर्णयामसवेगेनतदद्भुतमिवाभवत् ३९
स्वरथंभज्यमानंतुदृष्ट्वाराजात्वरन्बली
अन्यंरथंसमास्थाययुयुधेतंमहाबलम् ४०
पुच्छेमुखेऽथोरसिचभुजेचरणयोर्नृपः
जघानशरसंधानकोविदःपरमास्त्रवित् ४१
तदाक्रुद्धःकपिवरस्ताडयामासवक्षसि
पादेनोत्प्लुत्यवेगेनराज्ञःसुभटशोभिनः ४२
सपदाप्रहतोभूमौपपातकिलमूर्च्छितः
मुखाद्वमन्नसृक्चोष्णंश्वासपूरप्रवेपितः ४३
तदाप्रकुपितोऽत्यतंहनूमान्प्रधनांगणे
अश्वान्वीरान्गजांश्चापिचूर्णयामासवेगतः ४४
तदासुकेतुस्तद्भ्रातातथालक्ष्मीनिधिर्नृपः
उभावपिसुसन्नद्धौयुद्धायसमुपस्थितौ ४५
राजानंमूर्च्छितंदृष्ट्वाप्रपलाय्यगतानराः
इतस्ततोबाणसंघैःक्षताःपुष्कलवर्षितैः ४६
तद्भज्यमानंस्वबलंवीक्ष्यराजात्मजोबली
दमनःस्तंभयामससेतुर्वार्धिमिवोच्चलम् ४७
तदातुमूर्च्छितोराजास्वप्नमेकंददर्शह
रणमध्येकपिवरप्रपदाघातताडितः ४८
रामचंद्रस्त्वयोध्यायांसरयूतीरमंडपे
ब्राह्मणैर्याज्ञिकश्रेष्ठैर्बहुभिःपरिवारितः ४९
तत्रब्रह्मादयोदेवास्तत्रब्रह्मांडकोटयः

कृतप्राञ्जलयस्तंवैस्तुवंतिस्तुतिभिर्मुहुः ५०
रामंश्यामंसुनयनंमृगशृंगपरिग्रहम्
गायंतिनारदाद्याश्चवीणोल्लसितपाणयः ५१
नृत्यंत्यप्सरसस्तत्रघृताचीमेनकादयः
वेदामूर्तिधराभूत्वाउपतिष्ठंतिराघवम् ५२
यच्चकिंचिद्वस्तुजातंसर्वशोभासमन्वितम्
तस्यदातारमखिलंभक्तानांभोगदायकम् ५३
इत्येवमादिसंपश्यञ्जाग्रत्संज्ञामवापसः
ब्रह्मशापहतज्ञानःकिंदृष्टमितिवैवदन् ५४
उत्थायप्रययौपद्मांशत्रुघ्नचरणंप्रति
भृत्यकोटिपरीवारोरथकोटिपरीवृतः ५५
सुकेतुंतुसमाहूयविचित्रंदमनंतथा
युद्धंकर्तुंसमुद्युक्तान्वारयामासधर्मवित् ५६
उवाचतान्महाराजोधर्मात्माधर्मसंयुतः
भ्रातःपुत्रौशृणुतमेवाक्यंधर्मसमन्वितम् ५७
मायुद्धंकुरुतह्विप्रमनयस्तुमहानभूत्
यद्रामचंद्रवाहंत्वमगृह्णादमनोर्जितम् ५८
एषरामःपरंब्रह्मकार्यकारणतःपरम्
चराचरजगत्स्वामीनमानुषवपुर्धरः ५९
एतद्धिब्रह्मविज्ञानमधुनाज्ञातवानहम्
पुरासितांगशापेनहृतज्ञानधनोऽनघाः ६०
अहंपुरातीर्थयात्रांगतस्तत्त्वविवित्सया
तत्रानेकेमयादृष्टामुनयोधर्मवित्तमाः ६१
असितांगंमुनिमहंगतवाञ्ज्ञातुमिच्छया
तदाप्रोवाचमांविप्रःकृपांकृत्वाममोपरि ६२
योऽसावयोध्याधिपतिःसपरब्रह्मशब्दितः
तस्ययाजानकीदेवीसाक्षात्साचिन्मयीस्मृता ६३
एनंतुयोगिनःसाक्षादुपासतेयमादिभिः
दुस्तरापारसंसारवारिधिंसंतितीर्षवः ६४
स्मृतमात्रोमहापापहारीसगरुडध्वजः

यएनंसेवतेविद्वान्ससंसारंतरिष्यति ६५
तदाहमहसंविप्रंकोऽयरामस्तुमानुषः
केयंसाजानकीदेवीहर्षशोकसमाकुला ६६
अजन्मनःकथंजन्मअकर्तुःकृत्यमत्रकिम्
जन्मदुःखजरातीतंकथयस्वमुनेमम ६७
इत्युक्तवंतंमांक्रुद्धःशशापसमुनीश्वरः
अज्ञात्वातत्स्वरूपंत्वंप्रतिब्रूषेममाधम ६८
एनंनिंदसिरामंत्वंमानुषोऽयमिदंहसन्
तस्मात्त्वंतत्त्वसंमूढोभविष्यस्युदरंभरिः ६९
तदाहंतस्यचरणावगृह्णंसदयायुतः
दृष्ट्वामेविनयंमांतुप्रावोचत्करुणानिधिः ७०
त्वंरामस्यमखेविघ्नंकरिष्यसियदानृप
तदाहनूमानंघ्रिंत्वांताडयिष्यतिवेगतः ७१
तदात्वंज्ञास्यसेराजन्नान्यथास्वमनीषया
पुराहमुक्तस्तेनैवंतद्दृष्टमधुनामया ७२
यदामांहनुमान्क्रुद्धस्ताडयामासवक्षसि
तदाऽदर्शंरमानाथंपूर्णब्रह्मस्वरूपिणम् ७३
तस्मादश्वंतुशोभाढ्यमानयंतुमहाबलाः
धनानिचैववासांसिराज्यंचेदंसमर्पये ७४
रामंदृष्ट्वाकृतार्थःस्यामहंयज्ञेतिपुरायदे
आनयंतुहयंमह्यंरोचतेतुतदर्पणम् ७५

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
सुबाहुपराजयोनामअष्टाविंशतितमोऽध्यायः२८

एकोनत्रिंशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच
तेतुतातवचःश्रुत्वाहर्षिताःसंप्रहारिणः
तथेत्यूचुर्महाराजंरामदर्शनलालसम् १
पुत्राऊचुः
राजन्भवत्पदांभोजान्नान्यंजानीमहेवयम्

यत्तवस्वांततोजातंतद्भवत्वद्यवेगतः २
अश्वोऽयनीयतांतत्रसितचामरभूषितः
रत्नमालातिशोभाढ्यश्चंदनादिकचर्चितः ३
राज्यमाज्ञाफलंस्वामिन्कोशाबहुसमृद्धयः
वासांसिसुमहार्हाणिसूक्ष्माणिसुगुणानिच ४
चंदनंचंद्रकंचैववाजिनःसुमनोहराः
हस्तिनस्तुमदोद्धूतारथाःकांचनकूबराः ५
विचित्रतरवर्णादिनानाभूषणभूषिताः
दास्यःशतसहस्रंचदासाश्चसुमनोरमाः ६
मणयःसूर्यसंकाशारत्नानिविविधानिच
मुक्ताफलानिशुभ्राणिगजकुंभभवानिच ७
विद्रुमाःशतसाहस्रायद्यद्वस्तुमहोदयम्
तत्सर्वंरामचंद्रायदेहिराजन्महामते ८
सुतानस्मान्किंकरान्नःसर्वानर्पयभूपते
कथंनकुरुषेराजंस्तदधीनंनृपासनम् ९
शेषउवाच
इतिपुत्रवचःश्रुत्वाहर्षितोऽभून्महीपतिः
उवाचचसुतान्वीरान्स्ववाक्यकरणोद्यतान् १०
राजोवाच
आनयंतुहयंसर्वेसन्नद्धाःशस्त्रपाणयः
नानारथपरीवारास्ततोयास्येनृपंप्रति ११
शेषउवाच
इतिराज्ञोवचश्रुत्वाविचित्रोदमनस्तथा
सुकेतुःसमरेशूराजग्मुस्तस्याज्ञयोद्यताः १२
तेगत्वाथपुरींशूरावाजिनंसुमनोरमम्
सितचामरसंयुक्तंस्वर्णपत्राद्यलंकृतम् १३
रत्नमालाविभूषाढ्यंचित्रपत्रेणशोभितम्
विचित्रमणिभूषाढ्यंमुक्ताजालस्वलंकृतम् १४
रज्ज्वाधृतंमहावीरैःपूर्वतःपृष्ठतोभटैः
महाशस्त्रास्त्रसंयुक्तैःसर्वशोभासमन्वितैः १५

सितातपत्रमस्योच्चैर्भातिमूर्धनिवाजिनः
सुचामरद्वयंयस्यध्रियतेपुरतोमुहुः १६
कृष्णागर्वादिधूपैश्चधूपितंवायुवेगिनम्
राज्ञःपुरोनिनायाश्वंहयमेधस्यसत्क्रतोः १७
तमानीतंहयंदृष्ट्वारत्नमालाविभूषितम्
मनोजवंकामरूपंजहर्षमतिमान्नृपः १८
जगामपद्मांशत्रुघ्नंराजचिह्नाद्यलंकृतः
स्वपुत्रपौत्रैःसंयुक्तोराजापरमधार्मिकः १९
ययौकर्तुंधनानांससद्व्ययंचलगामिनाम्
एतद्विनश्वरंमत्वादुःखदंसक्तचेतसाम् २०
शत्रुघ्नंसददर्शाथसितच्छत्रेणशोभितम्
चामरैर्वीज्यमानञ्चसेवकैःपुरतःस्थितैः २१
सुमतिंपरिपृच्छंतंरामचंद्रकथानकम्
भयवार्ताविनिर्मुक्तंवीरशोभास्वलंकृतम् २२
वीरैःकोटिभिराकीर्णंवाजिपालनकांक्षिभिः
वानराणांसहस्रैश्चसमंतात्परिवारितम् २३
दृष्ट्वाशत्रुघ्नचरणौप्रणनामसपुत्रकः
धन्योऽहमितिसंहृष्टोवदन्रामैकमानसः २४
शत्रुघ्नस्तंप्रणयिनंदृष्ट्वाराजानमुद्भटम्
उत्थायासनतःसर्वैर्भटैर्दोर्भ्यांससस्वजे २५
दृढंसंपूज्यराजातंशत्रुघ्नंपरवीरहा
उवाचहर्षमापन्नोगद्गदस्वरयागिरा २६
सुबाहुरुवाच
अद्यधन्योस्मिससुतःसकुटुंबःसवाहनः
यद्युष्मच्चरणौद्रक्ष्येनृपकोटिभिरीडितौ २७
अज्ञानिनासुतेनायंगृहीतोवाजिनांवरः
दमनेनानयंत्वस्यक्षमस्वकरुणानिधे २८
नजानातिरघूत्तंसंसर्वदेवाधिदैवतम्
लीलयाविश्वस्त्रष्टारंहंतारमपिपालकम् २९
इदंराज्यंसमृद्धांगंसमृद्धबलवाहनम्

इमेकोशाधनैःपूर्णाइमेपुत्राइमेवयम् ३०
सर्वेवयंरामनाथास्त्वदाज्ञाप्रतिपालकाः
गृहाणसर्वंसफलंनमेऽस्तिक्वचिदुन्मतम् ३१
क्वासौहनूमान्नामस्यचरणांभोजषट्पदः
यत्प्रसादादहंप्राप्स्येराजराजस्यदर्शनम् ३२
साधूनांसंगमेकिंकिंप्राप्यतेनमहीतले
यत्प्रसादादहंमूढोब्रह्मशापमतीतरम् ३३
दृष्ट्वात्वद्यमहाराजंपद्मपत्रनिभेक्षणम्
प्राप्स्यामिजन्मनःसर्वंफलंदुर्लभमत्रच ३४
ममतावद्गतंचायुर्बहुरामवियोगिनः
स्वल्पमुर्वरितंतत्रकथंद्रक्ष्येरघूत्तमम् ३५
मह्यंदर्शयतंरामंयज्ञकर्मविचक्षणम्
यदंघ्रिरजसापूताशिलाभूतामुनिप्रिया ३६
काकःपरंपदंप्राप्तोयद्बाणस्पर्शनात्खगः
अनेकेयस्यवक्त्राब्जंवीक्ष्यसंख्येपदंगताः ३७
येत्वस्यरघुनाथस्यनामगृह्णंतिसादराः
तेयांतिपरमंस्थानंयोगिभिर्यद्विचिंत्यते ३८
धन्यायोध्याभवालोकायेराममुखपंजम्
स्वलोचनपुटैःपीत्वासुखंयांतिमहोदयम् ३९
इतिसंभाष्यनृपतिंवाहंराज्यंधनानिच
सर्वंसमर्प्यचावोचत्किंकरोस्मिमहीपते ४०
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराज्ञःपरपुरंजयः
प्रत्युवाचेतितंभूपंवाग्मीवाक्यविशारदः ४१
शत्रुघ्नउवाच
कथंराजन्निदंब्रूषेत्वंवृद्धोममपूजितः
सर्वंत्वदीयंत्वद्राज्यंदमनोविदधात्वयम् ४२
क्षत्रियाणामिदंकृत्यंयत्संग्रामविधायकम्
सर्वंराज्यंधनंचेदंप्रतियातुममाज्ञया ४३
यथामेरघुनाथस्तुपूज्योवाङ्मनसासदा
तथात्वमपिमत्पूज्योभविष्यसिमहीपते ४४

भवान्सज्जोभवत्वद्यहयस्यानुगमंप्रति
सन्नद्धःकवचीखड्गीगजाश्वरथसंयुतः ४५
इतिवाक्यंसमाकरार्यशत्रुघ्नस्यमहीपतिः
पुत्रंराज्येऽभिषेच्यैवशत्रुघ्नेनसुपूजितः ४६
महारथैःपरिवृतोनिजंपुत्रंरणांगरो
पुष्कलेनहतंभूपःसंस्कृत्यविधिपूर्वकम् ४७
च्चणंशुशोचतत्त्वज्ञोलोकदृष्ट्यामहारथः
ज्ञानेनानाशयच्छोकंरघुनाथमनुस्मरन् ४८
सज्जीभूतोरथेतिष्ठन्महासैन्यसमावृतः
आजगामसशत्रुघ्नंमहारथिपुरस्कृतः ४९
राजातमागतंदृष्ट्वासर्वसैन्यसमन्वितम्
गंतुंचकारधिषणांहयवर्यस्यपालने ५०
सोऽश्वोविमोचितस्तेनभालेपत्रेणचिह्नितः
वामावर्तंभ्रमन्प्रायात्पौर्वाञ्जनपदान्बहून् ५१
तत्रतत्रत्यभूपालैर्महाशूराभिपूजितैः
प्रणतिःक्रियतेतस्यनकोपितमगृह्णत ५२
केचिद्वासांसिचित्राणिकेचिद्राज्यंस्वकंमहत्
केचिद्धनंजनंकेचिदानीयप्रणमंतितम् ५३

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेशत्रुघ्नस्य
सुबाहुनासहनिर्याणंनामएकोनत्रिंशत्तमोऽध्यायः २९

त्रिंशोऽध्यायः

शेषउवाच
अथतेजःपुरंप्राप्तस्तुरगःपत्रशोभितः
यस्यांपालयतेराजाप्रजाःसत्येनसत्यवान् १
अथकोटिपरीवारोरघुनाथानुजस्ततः
हयानुगोययौतस्यपुरतःपुरधर्षणः २
तद्दृष्ट्वानगरंरम्यंचित्रप्राकारशोभितम्
कांचनैःकलशैस्तत्रपरितःप्रतिभासितम् ३
देवायतनसाहस्रैःसर्वतश्चविराजितम्

यतीनांतुमठास्तत्रशोभंतेयतिपूरिताः ४
वहत्यत्रमहादेवीशिखिलोचनमूर्धगा
हंसकारंडवाकीर्णामुनिवृंदनिषेविता ५
ब्राह्मणानांप्रत्यगारमग्निहोत्रभवःपुनः
धूमस्तत्रपुनात्यंगपातकाप्लुतमानसान् ६
उवाचसुमतिंराजाशत्रुघ्नःशत्रुतापनः
तत्पुरप्रेक्षणोद्भूतहर्षविस्मितमानसः ७
शत्रुघ्नउवाच
मंत्रिन्कथयकस्येदंपुरंमेदृष्टिगोचरम्
करोतिमानसाह्लादंधर्मेणप्रतिपालितम् ८
शेषउवाच
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यमहीपतेः
उवाचसुमतिःसर्वंयथातथमनुद्धतम् ९
सुमतिरुवाच
शृणुष्वावहितःस्वामिन्वैष्णवस्यकथाःशुभाः
याःश्रुत्वामुच्यतेपापाद्ब्रह्महत्यासमादपि १०
जीवन्मुक्तोवरीवर्तिरामांघ्र्यंबुजषट्पदः
सत्यवान्यज्ञयज्ञांगज्ञाताकर्ताऽवितामहान् ११
धेनुंप्रसाद्यबहुभिर्व्रतैर्यंप्रापतत्पिता
ऋतंभराख्योजगतिख्यातःपरमधार्मिकः १२
गौःप्रसन्नाददौपुत्रमनेकगुणसंस्कृतम्
सत्यवंतंसुशोभाढ्यंतंजानीहिनृपोत्तमम् १३
शत्रुघ्नउवाच
कोवाऋतंभरोराजाकिमर्थंधेनुपूजनम्
कथंप्राप्तःसुतस्तस्यवैष्णवोविष्णुसेवकः १४
सर्वमेतत्समाचक्ष्ववैष्णवस्यकथानकम्
श्रुतंहरतिजंतूनांमहापातकपर्वतम् १५
शेषउवाच
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यमहार्थकम्
कथयामासविशदंतदुत्पत्तिकथानकम् १६

ऋतंभरोनरपतिरनपत्यःपुराऽभवत्
कलत्राणिबहून्यस्यनपुत्रंप्रापतेषुवै १७
तदाजाबालिनामानंमुनिंदैवादुपागतम्
प्रपच्छकुशलोद्युक्तःसपुत्रोत्पत्तिकारणम् १८
ऋतंभरउवाच
स्वामिन्वंध्यस्यमेब्रूहिपुत्रोत्पत्तिकरंवचः
यत्कृत्वाजायतेऽपत्यंममवंशधरंवरम् १९
तज्ज्ञात्वाभवतोभव्यंप्रकुर्यांनिश्चितंवचः
दानंव्रतंवातीर्थंवामखंवामुनिसत्तम २०
इतिराज्ञोवचःश्रुत्वाजगादमुनिसत्तमः
सुतोत्पत्तिकरंवाक्यंप्रणतस्यसुतार्थिनः २१
अपत्यप्राप्तिकामस्यसंत्युपायास्त्रयःप्रभो
विष्णोःप्रसादोगोश्चापिशिवस्याप्यथवापुनः २२
तस्मात्त्वंकुरुवैपूजांधेनोर्देवतनोर्नृप
यस्याःपुच्छेमुखेशृंगेपृष्ठेदेवाःप्रतिष्ठिताः २३
सातुष्टादास्यतिह्निप्रंवांछितंधर्मसंयुतम्
एवंविदित्वागोपूजांविधेहित्वमृतंभर २४
योवैनित्यंपूजयतिगांगेहेयवसादिभिः
तस्यदेवाश्चपितरोनित्यंतृप्ताभवंतिहि २५
योवैगवाह्निकंदद्यान्नियमेनशुभव्रतः
तेनसत्येनतस्यस्युःसर्वेपूर्णामनोरथाः २६
तृषितागौर्गृहेबद्धागेहेकन्यारजस्वला
देवताचसनिर्माल्याहंतिपुरायंपुराकृतम् २७
योवैगांप्रतिषिद्ध्येतचरंतींस्वंतृणंनरः
तस्यपूर्वेचपितरःकंपंतेपतनोन्मुखाः २८
योवैयष्ट्याताडयतिधेनुंमर्त्योविमूढधीः
धर्मराजस्यनगरंसयातिकरवर्जितः २९
योवैदंशान्वारयतितस्यपूर्वेह्यधोगताः
नृत्यंतिमत्सुतोह्यस्मांस्तारयिष्यतिभाग्यवान् ३०
अत्रैवोदाहरंतीममितिहासंपुरातनम्

जनकस्यपुरावृत्तंधर्मराजपुरेऽद्भुतम् ३१
एकदाजनकोराजायोगेनासून्समत्यजत्
तदाविमानंसंप्राप्तंकिंकिणीजालभूषितम् ३२
तदारुह्यगतोराजासेवकैरूढदेहवान्
मार्गेजगामधर्मस्यसंयमिन्याःपुरोंऽतिके ३३
तदानरककोटीषुपीड्यंतेपापकारिणः
जनकस्यांगपवनंप्राप्यसौख्यंप्रपेदिरे ३४
निरयेदाहजापीडाजातैषांसुखकारिणी
महादुःखंतदानष्टंजनकस्यांगवायुना ३५
तदातंनिर्गतंदृष्ट्वाजंतवःपापपीडिताः
अत्यंतंचुक्रुशुर्भीतास्तद्वियोगमनिच्छवः ३६
ऊचुस्तेकरुणांवाचंमागच्छसुकृतिन्नितः
त्वदंगवायुसंस्पर्शात्सुखिनःस्यामपीडिताः ३७
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराजापरमधार्मिकः
मानसेचिंतयामासकरुणापूरपूरितः ३८
चेन्मत्तःप्राणिनांसौख्यंभवेदिहतदापुनः
अत्रैवचपुरेस्थास्येस्वर्गएषमनोरमः ३९
एवंकृत्वानृपस्तस्थौतत्रैवनिरयाग्रतः
विदधत्प्राणिनांसौख्यमनुकंपितमानसः ४०
तत्रधर्मस्तुसंप्राप्तोनिरयद्वारिदुःखदे
कारयन्यातनास्तीव्रानानापातककारिणाम् ४१
तदाददर्शराजानंजनकंद्वारिसंस्थितम्
विमानेनमहापुण्यकारिणंदययायुतम् ४२
तमुवाचप्रेतपतिर्जनकंसहसन्गिरा
राजन्कुतस्त्वंसंप्राप्तःसर्वधर्मशिरोमणिः ४३
एतत्स्थानंपातकिनांदुष्टानांप्राणघातिनाम्
नायांतिपुरुषाभूपत्वादृशाःपुण्यकारिणः ४४
अत्रायांतिनरास्तेवैयेपरद्रोहतत्पराः
परापवादनिरताः परद्रव्यपरायणाः ४५
योवैकलत्रंधर्मिष्ठंनिजसेवापरायणम्

अपराधादृतेजह्यात्सनरोऽत्रसमाव्रजेत् ४६
मित्रंवञ्चयतेयस्तुधनलोभेनलोभितः
आगत्यात्रनरःपीडांमत्तःप्राप्नोतिदारुणाम् ४७
योरामंमनसावाचाकर्मणादंभतोऽपिवा
द्वेषाद्वाचोपहासाद्वानस्मरत्येवमूढधीः ४८
तंबध्नामिपुनस्त्वेषुनिक्षिप्यश्रपयामिच
यैःस्मृतोनरमानाथोनरकक्लेशवारकः ४९
तावत्पापंमनुष्याणामंगेषुनृपतिष्ठति
यावद्रामंनरसनागृणातिकलिदुर्मतेः ५०
महापापकराराजन्येभवंतिमहामते
तानानयंतिमद्भृत्यास्त्वादृशान्द्रष्टुमक्षमाः ५१
तस्माद्गच्छमहाराजभुंक्ष्वभोगाननेकशः
विमानवरमारुह्यभुंक्ष्वपुण्यमुपार्जितम् ५२
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यधर्मराजस्यतत्पतेः
उवाचधर्मराजानंकरुणापूरपूरितः ५३
जनकउवाच
अहंगच्छामिनोनाथजीवानामनुकम्पया
मदंगवायुनाह्येतेसुखंप्राप्ताःस्मसंस्थिताः ५४
एतान्मुंचसिचेद्राजन्सर्वान्वैनिरयस्थितान्
ततोगच्छामिसुखितःस्वर्गंपुण्यजनाश्रितम् ५५
जाबालिरुवाच
इतिवाक्यमथाश्रुत्यजनकंप्रत्युवाचसः
प्रत्येकंनिर्दिशञ्जीवान्निरयस्थाननेकशः ५६
धर्मउवाच
अयंमित्रकलत्रंवैविश्वस्तमनुजग्मिवान्
तस्मादेनंलोहशंकौवर्षायुतमपीपचम् ५७
पश्चादेनंसूकराणांयोनौनिक्षिप्यदोषिणाम्
मानुषेष्ववतार्योऽयषंढचिह्नेनचिह्नितः ५८
अनेनपरदाराश्चबलादालिगितामुहुः
तस्मादयंपच्यतेऽत्ररौरवेशतहायनम् ५९

अयंतुपरकीयंस्वंमुषित्वाबुभुजेकुधीः
तस्मादस्यकरौछित्त्वापचेयंपूयशोणिते ६०
अयंसायंतनेप्राप्तमतिथिंक्षुधयार्दितम्
वाण्यापिनाकरोत्तस्यपूजनंस्वागतंनच ६१
तस्मादयंपातनीयस्तामिस्त्रेंधनपूरिते
भ्रमरैःपीडितोयातुयातनांशतहायनम् ६२
अयंतावत्परस्योच्चैर्निंदांकुर्वन्नलज्जितः
अयमप्यशृणोत्कर्णौप्रेरयन्बहुशस्तुताम् ६३
तस्मादिमावंधकूपेपतितौदुःखदुःखितौ
अयंमित्रध्रुगुद्विग्नःपच्यतेरौरवेभृशम् ६४
तस्मादेतान्पापभोगान्कारयित्वाविमोचये
त्वंगच्छनरशार्दूलपुण्यराशिविधायकः ६५
जाबालिरुवाच
एवंसनिर्दिशञ्जीवांस्तूष्णीमासाघकारिणः
प्रोवाचरामभक्तोऽसौकरुणापूरितेक्षणः ६६
जनकउवाच
कथंनिरयनिर्मुक्तिर्जीवानांदुःखिनांभवेत्
तदाशुकथयत्वंवैयत्कृत्वासुखमाप्नुयुः ६७
धर्मउवाच
नैभिराराधितोविष्णुर्नैभिस्तस्यकथाःश्रुताः
कथंनिरयनिर्मुक्तिर्भवेद्वैपापकारिणाम् ६८
यदित्वंमोचयस्येतान्महापापकरानपि
तर्ह्यर्पयमहाराजपुण्यंतत्कथयामियत् ६९
एकदाप्रातरुत्थायशुद्धभावेनचेतसा
ध्यातःश्रीरघुनाथोऽसौमहापापहराभिधः ७०
रामरामेतियच्चोक्तंत्वयाशुद्धेनचेतसा
तत्पुण्यमर्पयैतेभ्योयेनस्यान्निरयाच्च्युतिः ७१
जाबालिरुवाच
एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यधर्मराजस्यधीमतः
पुण्यंददौमहाराजआजन्मसमुपार्जितम् ७२

यदाजन्मकृतैःपुरायैरघुनाथार्चनोद्भवैः
एतेषांनिरयान्मुक्तिर्भवत्वत्रमनोरमा ७३
एवंकथयतस्तस्यजीवानिरयसंस्थिताः
तत्क्षणान्निरयान्मुक्ताजातादिव्यवपुर्धराः ७४
ऊचुस्तेजनकंराजंस्त्वत्प्रसादाद्वयंक्षणात्
दुःखदान्निरयान्मुक्तायास्यामःपरमंपदम् ७५
तान्दृष्ट्वासूर्यसंकाशान्नरान्निरयनिःसृतान्
तुतोषचित्तेसुभृशंसर्वभूतदयापरः ७६
तेसर्वेप्रययुर्लोकंदिवंदेवैरलंकृतम्
जनकंतुप्रशंसंतोमहाराजंदयानिधिम् ७७

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसत्यवदा-
ख्यानेजनकेननरकस्थप्राणिमोचनंनामत्रिंशोऽध्यायः ३०

एकत्रिंशोऽध्यायः

जाबालिरुवाच
अथतेषुप्रयातेषुनरकस्थेषुवैनृषु
राजापप्रच्छकीनाशंसर्वधर्मविदांवरम् १
राजोवाच
धर्मराजत्वयाप्रोक्तंयत्पातककरानराः
आयांतितवसंस्थानंनचधर्मकथारताः २
मदागमनमत्राभूत्केनपापेनधार्मिक
तद्वैकथयसर्वंमेपापकारणमादितः ३
इति श्रुत्वातुतद्वाक्यंधर्मराजःपरंतप
कथयामासतस्यैवंयमपुर्यागमंतदा ४
धर्मराजउवाच
राजंस्तवमहत्पुरायंनैतादृक्कस्यभूतले
रघुनाथपदद्वंद्वमकरंदमधुव्रत ५
त्वत्कीर्तिस्वर्धुनीसर्वान्पापिनोमलसंयुतान्
पुनातिपरमाह्लादकारिणीदुष्टतारिणी ६
तथापिपापलेशस्तेवर्ततेनृपसत्तम

येनसंयमिनीपार्श्वमागतःपुरायपूरितः ७
एकदातुचरंतींगांवारयामासवैभवान्
तेनपापविपाकेननिरयद्वारदर्शनम् ८
इदानींपापनिर्मुक्तोबहुपुरायसमन्वितः
भुंक्ष्वभोगान्सुविपुलान्निजपुरायार्जितान्बहून् ९
एतेषांकरुणावार्धीरघुनाथोसुखंहरन्
संयमिन्यामहामार्गेप्रेरयामासवैष्णवम् १०
नागमिष्योयदित्वंवैमार्गेणानेनसुव्रत
अभविष्यत्कथंतेषांनिरयात्परिमोचनम् ११
त्वादृशाःपरदुःखेनदुःखिताःकरुणालयाः
प्राणिनांदुःखविच्छेदंकुर्वंत्येवमहामते १२
जाबालिरुवाच
एवंवदंतंशमनंप्रणम्यसदिवंगतः
दिव्येनसुविमानेनअप्सरोगणशोभिना १३
तस्माद्गावोऽनिशंपूज्यामनसापिनगर्हयेत्
गर्हयन्निरयंयातियावदिंद्राश्चतुर्दश १४
तस्मात्त्वंनृपतिश्रेष्ठगोपूजांवैसमाचर
सातुष्टादास्यतिक्षिप्रंपुत्रंधर्मपरायणम् १५
सुमतिरुवाच
तच्छ्रुत्वाधेनुपूजांसपप्रच्छकथमादरात्
पूजनीयाप्रयत्नेनकीदृशंकुरुतेनरम् १६
जाबालिकथयामासधेनुपूजांयथाविधि
प्रत्यहंविपिनंगच्छेच्चारणार्थंव्रतीतुगोः १७
गवेयवांस्तुसंभोज्यगोमयस्थान्समाहरेत्
भक्षणीयायवास्तेतुपुत्रकामेनभूपते १८
सायदापिबतेतोयंतदापेयंजलंशुचि
सोच्चैःस्थानेयदातिष्ठेत्तदानींचासनस्थितः १९
दंशान्निवारयेन्नित्यंयवसंस्वयमाहरेत्
एवंप्रकुर्वतःपुत्रंदास्यतेधर्मतत्परम् २०
सुमतिरुवाच

इतिवाक्यंसमाकरार्यपुत्रकामऋतंभरः
व्रतंचकारधर्मात्माधेनुपूजांसमाचरन् २१
प्रत्यहंकुरुतेगांवैयवसाद्येनतोषिताम्
दंशान्यवारयद्धीमान्यवभत्तकृतादरः २२
एवंधेनुंपूजयतोगतास्तुदिवसाघनाः
वनमध्येतृणादींश्चचरंतीमकुतोभयाम् २३
एकदानृपतिस्तस्यवनस्यश्रीनिरीत्तरो
न्यस्तदृष्टिःसपरितोबभ्रामसकुतूहली २४
तदागत्याहनद्गांवैपंचास्यःकाननांतरात्
क्रोशंतींबहुधादीनांसिंहभारेणदुःखिताम् २५
तदानृपःसमागत्यविलोक्यनिजमातरम्
सिंहेननिहतांपश्यन्रुरोदातीवविह्वलः २६
सदुःखितःसमागत्यजाबालिमुनिसत्तमम्
निष्कृतिंतस्यपप्रच्छगोवधस्यप्रमादतः २७
ऋतंभरउवाच
स्वामिंस्त्वदाज्ञयाधेनुंपालयन्वनमास्थितः
कुतोप्यागत्यतांसिंहोजघानादृष्टिगोचरः २८
तस्यपापस्यनिष्कृत्यैकिंकरोमित्वदाज्ञया
कथंवाव्रतसंपूर्तिर्ममपुत्रप्रदायिनी २९
इत्युक्तवंतंतंभूपंजगादमुनिसत्तमः
संत्युपायामहीपालपापस्यास्यापनुत्तये ३०
ब्रह्मघ्नस्यकृतघ्नस्यसुरापस्यमहामते
प्रायश्चित्तानिवर्ततेसर्वपापहराणिच ३१
कृच्छ्रैश्चांद्रायणैर्दानैर्व्रतैःसनियमैर्यमैः
पापानिप्रलयंयांतिनियमादनुतिष्ठतः ३२
द्वयोश्चनिष्कृतिर्नास्तिपापपुंजकृतोस्तयोः
मत्यागोवधकर्तुश्चनारायणविनिंदितुः ३३
गवांयोमनसादुःखंवांच्छत्यधमसत्तमः
सयातिनिरयस्थानंयावदिंद्राश्चतुर्दश ३४
योऽपिदेवंहरिंनिंदेत्सकृद्दुर्भाग्यवान्नरः

सचापिनरकंपश्येत्पुत्रपौत्रपरीवृतः ३५
तस्माज्ज्ञात्वाहरिंनिंदन्गोषुदुःखंसमाचरन्
कदापिनरकान्मुक्तिंनप्राप्नोतिनरेश्वर ३६
अज्ञानप्राप्तगोहत्याप्रायश्चित्तंतुविद्यते
रामभक्तंतुधीमंतंयाहित्वमृतुपर्णकम् ३७
सवैसमदृशःसर्वाञ्छत्रून्मित्राणिपश्यति
तुभ्यंकथिष्यतिद्विप्रंगोवधस्यास्यनिष्कृतिम् ३८
तस्यदेशांस्त्वमाक्रामंस्तेननिर्वासितःपुरा
वैरिभावंपरित्यज्यगच्छत्वमृतुपर्णकम् ३९
सयद्वदिष्यतिद्विप्रंतत्कुरुष्वसमाहितः
यथात्वत्कृतपापस्यनिष्कृतिर्हिभविष्यति ४०
सतुतद्वचनंश्रुत्वाजगामऋतुपर्णकम्
रामभक्तंरिपौमित्रेसमदृष्ट्यासमंजसम् ४१
सतस्मैकथयामासयज्ज्ञातंगोवधादिकम्
तस्यपापस्यनिष्कृत्यैह्युपायंसोऽप्यचिंतयत् ४२
क्षणंध्यात्वाथतंराजाऋतुपर्णऋतंभरम्
उवाचप्रहसन्वाक्यंबुद्धिमान्धर्मकोविदः ४३
कोऽहराजन्मुनीनांवैपुरतःशास्त्रवेदिनाम्
तान्हित्वाकिंतुमांप्राप्तोमूर्खंपंडितमानिनम् ४४
तवमय्यस्तिचेच्छ्रद्धातदाकिंचिद्ब्रवीम्यहम्
शृणुष्वनरशार्दूलगदितंममसादरः ४५
भजश्रीरघुनाथंत्वंकर्मणामनसागिरा
नैष्कापट्येनलोकेशंतोषयस्वमहामते ४६
सतुष्टोदास्यतेसर्वंत्वद्धृदिस्थंमनोरथम्
अज्ञानकृतगोहत्यापापनाशंकरिष्यति ४७
रामंस्मरंस्त्वंधर्मात्मन्धेनुंपालयसत्तम
दत्त्वाद्विजायकनकंपापनिष्कृतिमाप्स्यसि ४८
सुमतिरुवाच
एतच्छ्रुत्वातुतद्वाक्यमृतंभरनृपस्तदा
विधायरामस्मरणंपूतात्माव्रतमाचरत् ४९

पूर्ववत्पालयन्धेनुंजगामविपिनंमहत्
रामनामस्मरन्नित्यंसर्वभूतहितेरतः ५०
तस्मैतुष्टातुसुरभिःप्रोवाचपरितोषिता
राजन्वरयमत्तोवैवरंहृत्स्थंमनोरथम् ५१
तदाप्रोवाचवैराजापुत्रंदेहिमनोरमम्
रामभक्तंपितृरतंस्वधर्मप्रतिपालकम् ५२
तुष्टादत्त्वावरंसापितस्मैराज्ञेसुतार्थिने
जगामादर्शनंदेवीकामधेनुःकृपावती ५३
सकालेप्राप्तवान्पुत्रंवैष्णवंरामसेवकम्
सत्यवत्संज्ञयायुक्तमकरोत्तत्रतत्पिता ५४
सत्यवंतंसुतंलब्ध्वापितृभक्तिपरंमहान्
परमंहर्षमापेदेशक्रतुल्यपराक्रमम् ५५
सराजाधार्मिकंपुत्रंप्राप्यहर्षेणनिर्भरः
राज्यंतस्मिन्महन्यस्यजगामतपसेवनम् ५६
तत्राराध्यहृषीकेशंभक्तियुक्तेनचेतसा
निर्धूतपापःसतनुरगाद्धरिपदंनृपः ५७

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसत्यवदा-
ख्यानेधेनुव्रतवर्णनंनामएकत्रिंशोऽध्यायः ३१

द्वात्रिंशोऽध्यायः

सुमतिरुवाच
असावपिनृपःसौम्यसत्यवान्नामविश्रुतः
निजधर्मेणलोकेशंरघुनाथमतोषयत् १
अस्मैतुष्टोरमानाथोददौभक्तिमचंचलाम्
निजांघ्रिपद्मेयजतांदुर्लभांपुण्यकोटिभिः २
नित्यंश्रीरघुनाथस्यकथानकमनातुरः
कुरुतेसर्वलोकानांपावनंकृपयायुतः ३
योनपूजयतेदेवंरघुनाथंरमापतिम्
सतेनताड्यतेदंडैर्यमस्यापिभयावहैः ४
अष्टमाद्वत्सरादूर्ध्वमशीतिवत्सरोभवेत्

तावदेकादशीसर्वैर्मानुषैःकारिताऽमुना ५
तुलसीवल्लभायस्यकदाचिद्यच्छिरोधराम्
नमुंचतिरमानाथपादपद्मस्रगुत्तमा ६
ऋषीणामपिपूज्योयमितरेषांकथंनहि
रघुनाथस्मृतिप्रीतिर्धूतपाप्माहताशुभः ७
ज्ञात्वायंरामचंद्रस्यवाजिनंपरमाद्भुतम्
आगत्यतुभ्यंसंदास्यत्येतद्राज्यमकंटकम् ८
त्वयायद्गदितंराजंस्तत्तेकथितमुत्तमम्
पुनःकिंपृच्छसेस्वामिन्नाज्ञापयकरोमितत् ९
शेषउवाच
गतोऽश्वस्तत्पुरांतस्तुनानाश्चर्यसमन्वितः
तंदृष्ट्वाजनताःसर्वाराज्ञेगत्वान्यवेदयन् १०
जनताऊचुः
कोऽप्यश्वःसितवर्णेनगंगाजलसमेनवै
भालेसौवर्णपत्रेणराजमानःसमागतः ११
तच्छ्रुत्वावचनंरम्यंजनानांहृद्यमीरितम्
ताःप्रत्याहहसन्भूपोज्ञायतांकस्यवैहयः १२
ताश्चैनंकथयामासुःशत्रुघ्नेनप्रपालितः
आयात्यश्वोमहीभर्तूरामस्यपुरमध्यतः १३
रामस्यनामसश्रुत्वाद्व्यक्षरंसुमनोरमम्
जहर्षचित्तेसुभृशंगद्गदस्वरचिन्हितः १४
मयायोध्यापतिर्नित्यंयोरामश्चिन्त्यतेहृदि
तस्याश्वःसहशत्रुघ्नःसमायातःपुरंमम १५
हनूमांस्तत्ररामांघ्रिसेवाकर्ताभविष्यति
कदाचिदपियोरामंनविस्मरतिमानसे १६
गच्छामियत्रशत्रुघ्नोयत्रमारुतनंदनः
अन्येऽपियत्रपुरुषारामपादाब्जसेवकाः १७
अमात्यमादिदेशाथसर्वंराजधनंमहत्
गृहीत्वातुमयासार्द्धमागच्छत्वरयायुतः १८
यास्येऽहरघुनाथस्यहयंपालयितुंवरम्

कर्तुंचरामपादाब्जपरिचर्यांसुदुर्लभाम् १९
इत्युक्त्वानिर्जगामाथशत्रुघ्नंप्रतिसैनिकैः
तावत्पुरीमथप्राप्तोरामभ्रातासमैनिकः २०
वीरागर्जंतिप्रबलारथाःसुनिनदंतिच
जयशंखस्वनास्तत्रवेणुनादाश्चसर्वतः २१
आगत्यसत्यवान्राजामंत्रिभिःसुसमन्वितः
चरणेप्रणिपत्यास्मैराज्यंप्रादान्महाधनम् २२
शत्रुघ्नस्तंतुराजानंज्ञात्वाराममनुव्रतम्
तद्राज्यंतस्यपुत्रायरुक्मनाम्नेददौमहत् २३
हनूमंतंपरीरभ्यसुबाहुंरामसेवकम्
अन्यान्वैरामभक्तांश्चपरिरभ्यमहायशाः २४
कृतार्थमिवचात्मानंमेनेसत्यसमन्वितः
ननंदचेतसितदाशत्रुघ्नेनसमन्वितः २५
हयस्तावद्गतोदूरंवीरैःसुपरिरक्षितः
शत्रुघ्नस्तेनभूपेनययौवीरसमन्वितः २६
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसत्य-
वत्समागमोनामद्वात्रिंशोऽध्यायः ३२

त्रयस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच
गच्छत्सुरथिवर्येषुशत्रुघ्नादिषुभूरिषु
महाराजेषुसर्वेषुरथकोटियुतेषुच १
अकस्मादभवन्मार्गेतमःपरमदारुणम्
यस्मिन्स्वीयोनपारक्योलक्ष्यतेज्ञातिभिर्नरैः २
रजसाव्याावृतंव्योमविद्युत्स्तनितसंकुलम्
एतादृशेतुसंमर्देमहाभयकरेततः ३
मेघावर्षंतिरुधिरंपूयामेध्यादिकंबहु
अत्याकुलाबभूवुस्तेवीराःपरमवैरिणः ४
आकुलीकृतलोकेतुकिमिदंकिमितिस्थितिः
तमोव्याप्तानिलोकानांचक्षूंषिप्रथितौजसाम् ५

जहाराश्वंरावणस्यसुहृत्पातालसंस्थितः
विद्युन्मालीतिविख्यातोराक्षसश्रेणिसंवृतः ६
कामगेसुविमानेतुसर्वायसनिषेविणि
आरूढोऽश्वतुवीराणांभयंकुर्वञ्जहारह ७
मुहूर्तात्ततमोनष्टमाकाशंविमलंबभौ
वीराःशत्रुघ्नमुख्यास्तेप्रोचुःकुत्रहयोऽस्तिसः ८
तेसर्वेहयराजंतुलोकयंतःपरस्परम्
ददृशुर्नयदावाहंहाहाकारस्तदाभवत् ९
कुत्राश्वोहयमेधस्यकेननीतःकुबुद्धिना
इतिवाचमवोचंस्तेतावत्सदनुजेश्वरः १०
ददृशेसुभटैःसर्वैरथस्थैःशौर्यशोभितैः
विमानवरमारूढैराक्षसाग्र्यैःसमावृतः ११
दुमुर्खाविकरालास्यालंबदंष्ट्राभयानकाः
राक्षसास्तत्रदृश्यंतेसैन्यग्रासायचोद्यताः १२
तदातंवेदयामासुःशत्रुघ्नंनृवरोत्तमम्
हयोनीतोनजानीमःखेविमानविलासिना १३
तमसाव्याकुलान्कृत्वावीरानस्मान्समाययौ
जग्राहनृपशार्दूलहयंकुरुयथोचितम् १४
शत्रुघ्नस्तद्वचःश्रुत्वामहारोषसमावृतः
कोऽस्त्येषराक्षसोयोमेहयंजग्राहवीर्यवान् १५
विमानंतत्पतत्वद्यमद्बाणव्रजनिर्हतम्
पतत्वद्यशिरस्तस्यक्षुरप्रैर्ममवैरिणः १६
सज्जीयंतांरथाःसर्वैर्महाशस्त्रास्त्रपूरिताः
यांतुतंप्रतिसंहर्तुंयोद्धारोवाजिहारिणम् १७
इत्युक्त्वारोषताम्राक्षउवाचनिजमंत्रिणम्
नयानयविदंशूरंयुद्धकार्यविशारदम् १८
शत्रुघ्नउवाच
मंत्रिन्कथयकेयोज्याराक्षसस्यवधोद्यताः
महाशस्त्रामहाशूराःपरमास्त्रविदुत्तमाः १९
कथयाशुविचार्यैवंतत्करोमिभवद्वचः

वीरान्कथयतस्यैवंयोग्यान्सर्वास्त्रकोविदान् २०
एतच्छ्रुत्वातुसचिवःप्राहवाक्यंयथोचितम्
वीरान्रणवरेयोग्यान्दर्शयंस्तरसानतान् २१
सुमतिरुवाच
जेतुंगच्छतुतद्रक्षःसमरेविजयोद्यतः
महाशस्त्रास्त्रसंयुक्तःपुष्कलःपरतापनः २२
तथालक्ष्मीनिधिर्यातुशस्त्रसंघसमन्वितः
करोतुतस्ययानस्यभंगंतीक्ष्णैःस्वसायकैः २३
हनूमान्धृष्टकर्मात्रराक्षसैर्योधितुंक्षमः
करोतुमुखपुच्छाभ्यांताडनंरक्षसांप्रभो २४
वानराश्चपियेवीरारणकर्मविशारदाः
गच्छंतुतेऽखिलायोद्धुंतववाक्यप्रणोदिताः २५
सुमदश्चसुबाहुश्चप्रतापाग्र्यश्चसत्तमाः
गच्छंतुसायकैस्तीक्ष्णैस्तान्योद्धुंराक्षसाधमान् २६
भवानपिमहाशस्त्रपरिवारोरथेस्थितः
करोतुयुद्धेविजयंराक्षसंहंतुमुद्यतः २७
एतन्ममतंराजन्येयोधास्तत्प्रमर्दनाः
तेगच्छंतुरणेशूराःकिमन्यैर्बहुभिर्भटैः २८
इत्युक्तवतिवीराग्र्येऽमात्येसुमतिसंज्ञिके
शत्रुघ्नःकथयामासवीरान्संग्रामकोविदान् २९
भोवीराःपुष्कलाद्यायेसर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः
तेवदंतुप्रतिज्ञांवैमत्पुरोराक्षसार्दने ३०
कृत्वाप्रतिज्ञांविपुलांस्वपराक्रमशोभिनीम्
गच्छंतुरणमध्येहिभवंतोबलसंयुताः ३१
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यमहाबलाः
स्वांस्वांप्रतिज्ञांमहतींचक्रुस्तेतेजसान्विताः ३२
तत्रादौपुष्कलोवीरःश्रुत्वावाक्यंमहीपतेः
परमोत्साहसंपन्नःप्रतिज्ञामूचिवानिमाम् ३३
पुष्कलउवाच
शृणुष्वनृपशार्दूलमत्प्रतिज्ञांपराक्रमात्

विहितांसर्वलोकानांशृणवतांपरमाद्भुताम् ३४
चेन्नकुर्यांक्षुरप्राग्रैस्तीक्ष्णैःकोदंडनिर्गतैः
दैत्यंमूर्च्छासमाक्रांतंकीर्णकेशाकुलाननम् ३५
कन्यास्वभोक्तुर्यत्पापंयत्पापंदेवनिंदने
तत्पापंममवैभूयाच्चेत्कुर्यांस्ववचोऽनृतम् ३६
यदिमद्बाणनिर्भिन्नाःसैनिकाःसुमहाबलाः
नपतंतिमहाराजप्रतिज्ञांतत्रमेशृणु ३७
विष्णवीशयोर्विभेदंयःशिवशक्त्योःकरोत्यपि
तत्पापंममवैभूयाच्चेन्नकुर्यामृतंवचः ३८
सर्वंमद्वाक्यमित्युक्तंरघुनाथपदांबुजे
भक्तिर्मेनिश्चलायास्तिसैवसत्यंकरिष्यति ३९
पुष्कलस्यप्रतिज्ञांतांश्रुत्वालक्ष्मीनिधिर्नृपः
प्रतिज्ञांव्यदधात्सत्यांस्वपराक्रमशोभिताम् ४०
लक्ष्मीनिधिरुवाच
वेदानांनिंदनंश्रुत्वाश्रास्तेयोमौनिवन्नरः
मानसेरोचयेद्यस्तुसर्वधर्मबहिष्कृतः ४१
ब्राह्मणोयोदुराचारोरसलाक्षादिविक्रयी
विक्रीणातिचगांमूढोधनलोभेनमोहितः ४२
म्लेच्छकूपोदकंपीत्वाप्रायश्चित्तंतुनाचरेत्
तत्पापंममवैभूयाद्विमुखश्चेद्भवाम्यहम् ४३
तत्प्रतिज्ञामथाश्रुत्यहनूमान्रणकोविदः
रामांघ्रिस्मरणंकृत्वाप्रोवाचवचनंशुभम् ४४
मत्स्वामीहृदयेनित्यंध्येयोवैयोगिभिर्मुहुः
यंदेवाःसासुराःसर्वेनमंतिमणिमौलिभिः ४५
रामःश्रीमानयोध्यायाःपतिर्लोकेशपूजितः
तंस्मृत्वायद्ब्रुवेवाक्यंतद्वैसत्यंभवष्यिति ४६
राजन्कोयंलघुर्दैत्योदुर्बलःकामगेस्थितः
कथयाशुमयाकार्यमेकेनविनिपातनम् ४७
मेरुंदेवेंद्रसहितंलांगूलाग्रेणतोलये
जलधिंशोषयेसर्वंसांवर्तंवापिबाम्यहम् ४८

राज्ञःश्रीरघुनाथस्यजानक्याःकृपयामम
तन्नास्तिभूतलेराजन्यदसाध्यंकदाभवेत् ४६
एतद्वाक्यंमयाप्रोक्तमनृतंस्याद्यदिप्रभो
तदैवरघुनाथस्यभक्तिदूरोभवाम्यहम् ५०
यःशूद्रःकपिलांगांवैपयोबुद्ध्यानुपालयेत्
तस्यपापंममैवास्तुचेत्कुर्यामनृतंवचः ५१
ब्राह्मणींगच्छतेमोहाच्छूद्रःकामविमोहितः
तस्यपापंममैवास्तुचेत्कुर्यामनृतंवचः ५२
यद्घ्राणान्नरकंगच्छेत्स्पर्शनाच्चापिरौरवम्
तांपिबेन्मदिरांयोवाजिह्वास्वादेनलोलुपः ५३
तस्ययज्ञायतेपापंतन्ममैवास्तुनिश्चितम्
चेन्नकुर्यांप्रतिज्ञातंसत्यंरामकृपाबलात् ५४
एवमुक्तेमहावीरैर्योद्धारस्तरसायुताः
चक्रुःप्रतिज्ञांमहतींस्वपराक्रमशालिनीम् ५५
शत्रुघ्नोऽपिव्यधात्तत्रप्रतिज्ञांपश्यतांनृणाम्
साधुसाधुप्रशंसन्वैतान्वीरान्युद्धकोविदान् ५६
कथयामिपुरोवःस्वांप्रतिज्ञांसत्त्वशोभिताम्
तच्छृणवंतुमहाभागायुद्धोत्साहसमन्विताः ५७
चेत्तस्यशिरश्चाहत्यपातयामिनसायकैः
विमानाच्चकबंधाच्चभिन्नंछिन्नंचभूतले ५८
यत्पापंकूटसाद्ध्येणयत्पापंस्वर्णचौर्यतः
यत्पापंब्रह्मनिंदायांतन्ममास्त्वद्यनिश्चयात् ५६
इतिशत्रुघ्नसद्वाक्यंश्रुत्वातेवीरपूजिताः
धन्योसिराघवभ्रातःकस्त्वदन्योपरोभवेत् ६०
त्वयावैनिहतोदैत्योदेवदानवदुःखदः
लवणोनामलोकेशमधुपुत्रोमहाबलः ६१
कोयंवैराक्षसोदुष्टःक्वचास्यबलमल्पकम्
करिष्यसिक्षणादेवतस्यनाशंमहामते ६२
इत्युक्त्वातेमहावीराःसज्जीभूतारणांगणे
प्रतिज्ञांस्वामृतांकर्तुंययुस्तेराक्षसंमुदा ६३

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
वीरप्रतिज्ञाकथनंनामत्रयस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ३३

चतुस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच
रथैःसदश्वैःशोभाढ्यैःसर्वशस्त्रास्त्रपूरितैः
नानारत्नसमायुक्तैर्ययुस्तेराक्षसाधमम् १
तान्दृष्ट्वाकामगेयानेस्थितःप्रोवाचराक्षसः
मेघगंभीरयावाचातर्जयन्निवभूरिशः २
मायांतुसुभटायोद्धुंगच्छंतुनिजमंदिरम्
मात्यजंतुस्वकान्प्राणान्नमोक्ष्येवाजिनंवरम् ३
विद्युन्मालीतिविख्यातोरावणस्यसुहृत्सखा
मत्सख्युःप्रेतभूतस्यनिष्कृतिंकर्तुमेयिवान् ४
क्वासौरामोयश्राहत्यसखायंरावणंगतः
तस्यभ्रातापिकुत्रास्तेसर्वशूरशिरोमणिः ५
तंहत्वानिष्कृतिंतस्यप्राप्स्येरामस्यचानुजम्
पिबन्रुधिरमुद्भूतंकंठनालस्यबुद्बुदैः ६
इतिवाक्यंसमाकर्ण्ययोधानांप्रवरोत्तमः
पुष्कलोनिजगादैनंवीर्यशौर्यसमन्वितम् ७
पुष्कलउवाच
विकत्थनंनकुर्वंतिसंग्रामेसुभटानराः
पराक्रमंदर्शयंतिनिजशस्त्रास्त्रवर्षणैः ८
रावणोनिहतोयेनससुहृत्स्वजनैर्वृतः
तस्यवाजिनमाहृत्यकुत्रगंतासिदुर्मद ९
पतिष्यसित्वंशत्रुघ्नबाणैःकोदंडनिर्गतैः
त्वामत्स्यंतिशिवाभूमौपतितंप्राणवर्जितम् १०
मागर्जदुष्टरामस्यसेवकेमयिसंस्थिते
गर्जंतिसुभटायुद्धेशत्रुंजित्वामहोदयात् ११
शेषउवाच
एवंब्रुवंतंतंवीरंपुष्कलंरणदुर्मदम्

जघानशक्त्यासुभृशंहृदिराक्षससत्तमः १२
आयांतींतांमहाशक्तिमायसींकांचनाश्रिताम्
चिच्छेदत्रिभिरत्युग्रैःशितैर्बाणैःसपुष्कलः १३
सात्रिधाह्यपतद्भूमौविशिखैर्निष्प्रभीकृता
पतंतीविरराजासौविष्णोःशक्तित्रयीवकिम् १४
तांछिन्नांशक्तिकांदृष्ट्वाराक्षसःपरतापनः
जग्राहशूलंतरसात्रिशिखंलोहनिर्मितम् १५
तीक्ष्णाग्रंज्वलनप्रख्यंराक्षसेंद्रोव्यमोचयत्
आयांतंतिलशश्चक्रेबाणैःपुष्कलसंज्ञितः १६
छित्त्वात्रिशूलंतरसाराघवस्यहिसेवकः
पुष्कलश्चापआधत्तबाणांस्तीक्ष्णान्मनोजवान् १७
तेबाणाहृदितस्याशुलग्नारागंबतासृजन्
वैष्णवस्ययथास्वांतेगुणाविष्णोर्मनोहराः १८
तद्बाणवेधदुःखार्तोविद्युन्मालीसुदुर्मदः
जग्राहमुद्गरंघोरंपुष्कलंहंतुमुद्यतः १९
मुद्गरःप्रहितस्तेनविद्युन्माल्यभिधेनहि
हृदिलग्नोसृजच्छीघ्रंकश्मलंतदकारयत् २०
मुद्गरप्रहतोवीरःकंपमानःसवेपथुः
पपातस्यंदनोपस्थेपुष्कलःशत्रुतापनः २१
उग्रदंष्ट्रोऽथतद्भ्रातालक्ष्मीनिधिमयोधयत्
शस्त्रास्त्रैर्बहुधामुक्तैर्वीरप्राणहतिंकरैः २२
पुष्कलस्तत्क्षणात्प्राप्यसंज्ञांराक्षसमब्रवीत्
धन्योसिराक्षसश्रेष्ठमहीयांस्तेपराक्रमः २३
पश्येदानींममाप्युच्चैःप्रतिज्ञांशूरमानिताम्
विमानात्पातयाम्यद्यभूमौत्वांशितसायकैः २४
इत्युक्त्वानिशितंबाणंसमगृह्णाद्दुरासदम्
ज्वलंतमग्नितेजस्कंमहौदार्यसमन्वितम् २५
सयावत्तत्प्रतीकर्तुंविधत्तेस्वपराक्रमम्
तावद्धृदिगतोऽत्युग्रस्तीक्ष्णधारःससायकः २६
तेनबाणेनविभ्रांतोभ्रमच्चित्तःसराक्षसः

पपातकामगोपस्थाद्भूमौविगतचेतनः २७
उग्रदंष्ट्रेणवैदृष्टःपतमानोनिजाग्रजः
गृहीत्वातंविमानांतर्निनायरिपुशंकितः २८
प्राहचारिंमहारोषात्पुष्कलंबलिनांवरम्
मद्भ्रातरंपातयित्वाकुत्रयास्यसिदुर्मते २९
मांवैयुधिविनिर्जित्यगंतासिजयमुत्तमम्
स्थितेमयितवस्वांतेजयाशाविनिवर्त्यताम् ३०
एवंब्रुवंतंतरसाजघानदशभिःशरैः
हृदयेतस्यदुष्टस्यरोषपूरितलोचनः ३१
सताडितोदशशरैःपुष्कलेनमहात्मना
चुक्रोधहृदिदुर्बुद्धिस्तंहंतुमुपचक्रमे ३२
दंतान्निष्पिष्यसक्रोधोमुष्टिमुद्यम्यचाहनत्
व्यनदद्वज्रनिर्घातपातशंकांसृजन्हृदि ३३
मुष्टिनाभिहतोवीरःपुष्कलःपरमास्त्रवित्
नाकंपतविनिष्पेषंवांछंस्तस्यदुरात्मनः ३४
वत्सदंतान्महातीक्ष्णान्मुमोचहृदिसायकान्
तैर्बाणैर्व्यथितोदैत्यस्त्रिशूलंतुसमाददे ३५
जाज्वल्यमानंत्रिशिखंज्वालामालातिभीषणम्
लग्नंहृदिमहावीरपुष्कलस्यतुदारुणम् ३६
मूर्च्छितस्तेनशूलेननिहतोधन्विसत्तमः
कश्मलंपरमंप्राप्तःपपातस्यंदनोपरि ३७
मूर्च्छांप्राप्तंतमाज्ञायहनूमान्पवनात्मजः
कोपव्याकुलितस्वांतोबभाषेतंतुराक्षसम् ३८
कुत्रगच्छसिदुर्बुद्धेमयियोद्धरिसंस्थिते
त्वांहन्मिचरणाघातैर्वाजिहर्तारमागतम् ३९
एवमुक्त्वामहादैत्याञ्जघानपरसैनिकान्
विमानस्थान्नखाग्रेणदारयन्नभसिस्थितः ४०
लांगूलेनाहताःकेचित्केचित्पादतलाहताः
बाहुभ्यांदारिताःकेचित्पवनस्यतनूभुवा ४१
नश्यंतिकेचिन्निहताःकेचिन्मूर्च्छंतिसंहताः

पलायंतेपदाघातभयपीडाहतास्ततः ४२
अनेकेनिहतास्तत्रराक्षसाश्चातिदारुणाः
छिन्नाभिन्नाद्विधाजाताःपवनस्यसुतेनवै ४३
कामगंतुविमानंतद्भिन्नप्राकारतोरणम्
हाहाकुर्वद्भिरसुरैःसमंतात्परिवारितम् ४४
हनूमतिमहाशूरेक्षणंभूमौक्षणंदिवि
इतस्ततःप्रदृश्येतकामयानंदुरासदम् ४५
यत्रयत्रविमानंतत्तत्रतत्रसमीरजः
प्रहरन्नेवदृश्येतकामरूपधरःकपिः ४६
एवंतदाकुलीभूतेविमानस्थेमहाजने
उग्रदंष्ट्रस्तुदैत्येंद्रोहनूमंतमुपेयिवान् ४७
कपेत्वयामहत्कर्मकृतंयद्भटपातनम्
क्षणंतिष्ठसिचेत्कुर्वेतवप्राणवियोजनम् ४८
एवमुक्त्वाहनूमंतंप्रजघानसदुर्मतिः
त्रिशूलेनसुतीक्ष्णेनज्वलत्पावककांतिना ४९
तदागतंत्रिशूलंचमुखेजग्राहवीर्यवान्
चूर्णयामाससकलंसर्वलोहविनिर्मितम् ५०
चूर्णयित्वात्रिशूलंतदायसंदैत्यमोचितम्
जघानतंचपेटाभिर्बह्वीभिर्हनुमान्बली ५१
सआहतःकपीन्द्रेणचपेटाभिरितस्ततः
व्यथितोव्यसृजन्मायांसर्वलोकभयंकरीम् ५२
तदातमोभवत्तीव्रंयत्रकोवानलक्ष्यते
यत्रस्वीयोनपारक्योविदामासजनान्बहून् ५३
शिलाःपर्वतशृंगाभाःपतंतिसुभटोपरि
ताभिर्हतास्तुतेसर्वेव्याकुलाअथजज्ञिरे ५४
विद्युतोविलसंत्यत्रगर्जंतिजलदाघनम्
वर्षंतिपूयरुधिरंमुंचंतिसमलंजलम् ५५
आकाशात्पतमानानिकबंधानिबहूनिच
दृश्यंतेछिन्नशीर्षाणिसकुंडलयुतानिच ५६
नग्नाविरूपाःसुभृशंकीर्णकेशाःसुदुर्मुखाः

दृश्यंतेसर्वतोदैत्यादारुणाभयकारिणः ५७
तदाव्याकुलितालोकाःपरस्परभयाकुलाः
पलायनपराजातामहोत्पातममंसत ५८
तदाशत्रुघ्नआयातोरथेस्थित्वामहायशाः
श्रीरामस्मरणंकृत्वाचापेसंधायसायकान् ५९
तांमायांसविधूयाथमोहनास्त्रेणवीर्यवान्
शरधाराःकिरन्व्योम्निववर्षसमरेसुरम् ६०
तदादिशःप्रसेदुस्तारविस्त्वपरिवेषवान्
मेघायथागतंयाताविद्युतःशांतिमागताः ६१
तदाविमानंपुरतोदृश्यतेराक्षसैर्युतम्
छिंधिभिंधीतिभाषाभिर्व्याकुलंसुतरांमहत् ६२
बाणाश्चशतसाहस्राःस्वर्णपुंखैश्चशोभिताः
पेतुर्विमानेनभसिस्थितेकामगमेमुहुः ६३
तदाभग्नंविमानंहिदृश्यतेनतदुच्चकैः
स्वपुरीखण्डमेकत्रभग्नांगमिवभूतले ६४
तदाप्रकुपितोदैत्योबाणान्धनुषिसंदधे
तैर्बाणैर्विकिरन्रामभ्रातरंचाभिगर्जितः ६५
तेबाणाःशतशस्तस्यलग्नावपुषिभूरिशः
शोभामापुःशोणितौघान्वहंतस्तीक्ष्णवक्त्रिणः ६६
शत्रुघ्नःपरयाशक्त्यासंयुक्तोवायुदैवतम्
अस्त्रंधनुषिचाधत्तराक्षसानांप्रकम्पनम् ६७
तेनास्त्रेणविमानात्खात्पतन्तोमुक्तमूर्धजाः
दृश्यंतेभूतवेतालसंघाइवनभश्चराः ६८
तदस्त्रंरघुनाथस्यभ्रात्रामुक्तंविलोक्यसः
अस्त्रंचपाशुपत्यंसचापेधाद्दनुजात्मजः ६९
ततःप्रवृत्तावेतालाभूताःप्रेतनिशाचराः
कपालकर्तरीयुक्ताःपिबन्तःशोणितंबहु ७०
तेवैशत्रुघ्नवीराणांरुधिराणिपपुर्मुदा
जीवतामपिदुर्वाराःकर्तरीपाणिशोभिताः ७१
तदस्त्रंव्याप्नुवद्दृष्ट्वासर्ववीरप्रभंजनम्

मुमोचतन्निरासायचास्त्रंनारायणाभिधम् ७२
नारायणास्त्रंतान्सर्वान्वारयामासतत्क्षणात्
तेसर्वेविलयंप्रापुर्निशाचरप्रणोदिताः ७३
तदाक्रुद्धोनिशाचारीविद्युन्मालीसमाददे
त्रिशूलंनिशितंघोरंशत्रुघ्नंहंतुमुल्बणम् ७४
शूलहस्तंसमायांतंविद्युन्मालिनमाहवे
सायकैःप्राहारत्तस्यभुजेत्वर्धशशिप्रभैः ७५
तैर्बाणैश्छिन्नहस्तःसशिरसाहंतुमुद्यतः
हतोसियाहिशत्रुघ्नकस्त्वांत्राताभविष्यति ७६
इतिब्रुवाणंतरसाचिच्छेदशितसायकैः
मस्तकंतस्यबलिनःशूरस्यसहकुंडलम् ७७
तंछिन्नशिरसंदृष्ट्वाउग्रदंष्ट्रःप्रतापवान्
मुष्टिनाहंतुमारेभेशत्रुघ्नंशूरसेवितम् ७८
शत्रुघ्नस्तुक्षुरप्रेणसायकेनाच्छिनच्छिरः
प्रधावतोरणेवीरान्सर्वशस्त्रास्त्रकोविदान् ७९
हतशेषाययुःसर्वेराक्षसानाथवर्जिताः
शत्रुघ्नंप्रणिपत्याथददुर्वाजिनमाहृतम् ८०
ततोवीणानिनादाश्चशंखनादाःसमंततः
श्रूयंतेशूरवीराणांजयनादामनोहराः ८१
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेविद्युन्मा-
लिनामराक्षसपराजयोनामचतुस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ३४

पंचत्रिंशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच
प्राप्यतंवाजिनंराजाशत्रुघ्नोराक्षसैर्हृतम्
अत्यंतंहर्षमापेदेपुष्कलेनसमन्वितः १
रुधिरैःसिक्तगात्रास्तेयोधालक्ष्मीनिधिस्तथा
रणोत्साहेनसंयुक्तंप्रशशंसुर्महानृपम् २
हतेतस्मिन्महादैत्येविद्युन्मालिनिदुर्जये
सुराःसर्वेभयंत्यक्त्वासुखमापुर्मुनेमहत् ३

नद्यस्तुविमलाजातारविस्तुविमलोऽभवत्
वातावनुःसुगंधोदसिक्ताविमलशुष्मिणः ४
सन्नद्धास्तेमहावीरारथस्थाविमलांगकाः
राजानमूचुस्तेसर्वेजयलक्ष्म्यासमन्विताः ५
वीराऊचुः
दिष्ट्याहतस्त्वयादैत्योविद्युन्मालीमहामते
यद्भयात्त्रासमापन्नाःसुराःस्वर्गान्निराकृताः ६
दिष्ट्याप्राप्तोमहावाजीरघुनाथस्यशोभनः
दिष्ट्यागंतासिसर्वत्रजयंतुह्नितिमंडले ७
स्वामिन्मुंचत्विमंवाहंमनोवेगंमनोरमम्
समयस्यविलंबोमाभवत्वत्रमहामते ८
शेषउवाच
इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंवीराणांसमयोचितम्
साधुसाधुप्रशस्यैतान्मुमोचहयसत्तमम् ९
समुक्तश्चोत्तरामाशांबभ्रामाथसुरह्नितः
रथपत्तिहयश्रेष्ठैःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदैः १०
तत्रयद्वृत्तमेतस्यशत्रुघ्नस्यमनोहरम्
वात्स्यायनशृणुष्वैतत्पापराशिप्रदाहकम् ११
रेवातीरमथप्राप्तोमुनिवृंदनिषेवितम्
नीलरत्नसमूहस्यरसःकिंतुपयोमिषात् १२
तांस्तान्मुनिवरान्सर्वान्प्रणमञ्छूरसेवितः
जगामहयरत्नस्यपृष्ठतःकामगामिनः १३
गच्छंस्तत्राश्रमंजीर्णपलाशपर्णनिर्मितम्
रेवायाजलकल्लोलैःसिक्तंपापहराश्रयम् १४
तंदृष्ट्वासुमतिंप्राहसर्वज्ञंनयकोविदम्
शत्रुघ्नःसर्वधर्मार्थकर्मकर्तव्यकोविदः १५
राजोवाच
मंत्रिन्कथयकस्यायमाश्रमःपुण्यदर्शनः
विचारचतुरश्रेष्ठवदैतन्ममपृच्छतः १६
शेषउवाच

इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुमतिःप्राहतंनृपम्
विशदस्मेरयावाचादर्शयन्नात्मसौहृदम् १७
सुमतिरुवाच
एनंदृष्ट्वामहाराजधूतपापावयंखलु
भविष्यामोमुनिश्रेष्ठंसर्वशास्त्रपरायणम् १८
तस्मान्नत्वातमापृच्छसर्वंतेकथयिष्यति
रघुनाथपदांभोजमकरंदातिलोलुपः १९
नाम्नात्वारण्यकंख्यातंरघुनाथांघ्रिसेवकम्
अत्युग्रतपसापूर्णंसर्वशास्त्रार्थकोविदम् २०
इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंधर्मार्थपरिबृंहितम्
जगामतमथोद्रष्टुंस्वल्पसेवकसंयुतः २१
हनूमान्पुष्कलोवीरःसुमतिर्मंत्रिसत्तमः
लक्ष्मीनिधिःप्रतापाग्र्यःसुबाहुःसुमदस्तथा २२
एतैःपरिवृतोराजाशत्रुघ्नःप्रापदाश्रमम्
नमस्कर्तुंद्विजवरमारण्यकमुदारधीः २३
गत्वातंतापसश्रेष्ठंनमस्कारमथाकरोत्
सर्वैस्तैःसहितोवीरैर्विनयानतकंधरैः २४
तान्दृष्ट्वासन्नतान्सर्वाञ्छत्रुघ्नप्रमुखान्नृपान्
अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेफलमूलादिभिस्तदा २५
उवाचतान्नृपान्सर्वान्भवंतःकुत्रसंगताः
कथमत्रसमायातास्तत्सर्वंवदतानघाः २६
तच्छ्रुत्वावाक्यमेतस्यमुनिवर्यस्यवाडव
सुमतिःकथयामासवाक्यंवादविचक्षणः २७
सुमतिरुवाच
रघुवंशनृपस्यायमश्वोवैपाल्यतेऽखिलैः
यागंकरिष्यतेवीरःसर्वसंभारसंभृतम् २८
तच्छ्रुत्वावचनंतेषांजगादमुनिसत्तमः
दंतकांत्याखिलंघोरंतमोनिर्वारयन्निव २९
आरण्यकउवाच
किंयागैर्विविधैरन्यैःसर्वसंभारसंभृतैः

स्वल्पपुण्यप्रदैर्नूनंह्यविष्णुपददातृभिः ३०
मूढोलोकोहरिंत्यक्त्वाकरोत्यन्यसमर्चनम्
रघुवीरंरमानाथंस्थिरैश्वर्यपदप्रदम् ३१
योनरैःस्मृतमात्रोपिहरतेपापपर्वतम्
तंमुक्त्वाक्लिश्यतेमूढोयागयोगव्रतादिभिः ३२
अहोपश्यतमूढत्वंलोकानामतिवंचितम्
सुलभंरामभजनंमुक्त्वादुर्ल्लभमाचरेत् ३३
सकामैर्योगिभिर्वापिचिंत्यतेकामवर्जितैः
अपवर्गप्रदंनृणांस्मृतमात्राखिलाघहम् ३४
पुराहंतत्त्ववित्सायांज्ञानिनंसुविचारयन्
अगमंबहुतीर्थानितत्त्वंकोपिनमेऽदिशत् ३५
तदैकंहिमहद्भाग्यात्प्राप्तंवैलोमशंमुनिम्
स्वर्गलोकात्समायातंतीर्थयात्राचिकीर्षया ३६
तमहंप्रणिपत्याथपर्यपृच्छंमहामुनिम्
महायुषंमहायोगिसंसेवितपदद्वयम् ३७
स्वामिन्मयाद्यमानुष्यंप्राप्तमद्भुतदुर्ल्लभम्
संसारघोरजलधिंकिंकर्तव्यंतितीर्षुणा ३८
विचार्यकथयत्वंतद्व्रतंदानंजपोमखः
देवोवाविद्यतेयोवैसंसृत्यंभोधितारकः ३९
यज्ज्ञात्वासंसृतिंघोरांतरामित्वत्कृपाब्धितः
तन्मेकथययोगेशसर्वशास्त्रार्थपारग ४०
इतिमद्वाक्यमाकर्ण्यजगादमुनिसत्तमः
शृणुष्वैकमनाविप्रश्रद्धयापरयायुतः ४१
संतिदानानितीर्थानिव्रतानिनियमायमाः
योगायज्ञास्तथानेकेवर्ततेस्वर्गदायकाः ४२
परंगुह्यंप्रवक्ष्यामिसर्वपापप्रणाशनम्
तच्छृणुष्वमहाभागसंसारांभोधितारकम् ४३
नास्तिकायनवक्तव्यंनचाऽश्रद्धालवेपुनः
निंदकायशठायापिनदेयंभक्तिवैरिणे ४४
रामभक्तायशांतायकामक्रोधवियोगिने

वक्तव्यंसर्वदुःखस्यनाशकारकमुत्तमम् ४५
रामान्नास्तिपरोदेवोरामान्नास्तिपरंव्रतम्
नहिरामात्परोयोगोनहिरामात्परोमखः ४६
तंस्मृत्वाचैवजप्त्वाचपूजयित्वानरःपरम्
प्राप्नोतिपरमामृद्धिमैहिकामुष्मिकींतथा ४७
संस्मृतोमनसाध्यातःसर्वकामफलप्रदः
ददातिपरमांभक्तिंसंसारांभोधितारिणीम् ४८
श्वपाकोपिहिसंस्मृत्यरामंयातिपरांगतिम्
येवेदशास्त्रनिरतास्त्वादृशास्तत्रकिंपुनः ४९
सर्वेषांवेदशास्त्राणांरहस्यंतेप्रकाशितम्
समाचरतथात्वंवैयथास्यात्तेमनीषितम् ५०
एकोदेवोरामचंद्रोव्रतमेकंतदर्चनम्
मंत्रोऽप्येकश्चतन्नामशास्त्रंतद्ध्येवतत्स्तुतिः ५१
तस्मात्सर्वात्मनारामचंद्रंभजमनोहरम्
यथागोष्पदवत्तुच्छोभवेत्संसारसागरः ५२
श्रुत्वामयातुतद्वाक्यंपुनःप्रश्नमकारिषम्
कथंवाध्यायतेदेवःकथंवापूज्यतेनरैः ५३
कथयस्वमहाबुद्धेसर्वज्ञममविस्तरात्
यज्ज्ञात्वाहंकृतार्थःस्यांत्रिलोक्यांमुनिसत्तम ५४
एतच्छ्रुत्वातुमद्वाक्यंविचार्यसतुलोमशः
कथयामासमेसर्वंरामध्यानपुरःसरम् ५५
शृणुविप्रेंद्रवक्ष्यामियत्पृष्टंतुत्वयानघ
यथातुष्येद्रमानाथःसंसारज्वरदाहकः ५६
अयोध्यानगरेरम्येचित्रमंडपशोभिते
ध्यायेत्कल्पतरोर्मूलेसर्वकामसमृद्धिदे ५७
महामरकतस्वर्णनीलरत्नादिशोभितम्
सिंहासनंचित्तहरंकांत्यातामिस्रनाशनम् ५८
तस्योपरिसमासीनंरघुराजंमनोरमम्
दूर्वादलश्यामतनुंदेवदेवेंद्रपूजितम् ५९
राकायांपूर्णशीतांशुकांतिधिक्कारिवक्त्रिणम्

अष्टमीचंद्रशकलसमभालाधिधारिणम् ६०
नीलकुंतलशोभाढ्यंकिरीटमणिरंजितम्
मकराकारसौंदर्यकुंडलाभ्यांविराजितम् ६१
विद्रुमच्छविसत्कांतिरदच्छदविराजितम्
तारापतिकराकारद्विजराजिसुशोभितम् ६२
जपापुष्पाभयामाध्व्याजिह्वयाशोभिताननम्
यस्यांवसंतिनिगमात्रृगाद्याःशास्त्रसंयुताः ६३
कंबुकांतिधरग्रीवाशोभयासमलंकृतम्
सिंहवदुच्चकौस्कन्धौमांसलौबिभ्रतंवरम् ६४
बाहूदधानंदीर्घांगौकेयूरकटकांकितौ
मुद्रिकाहीरशोभाभिर्भूषितौजानुलंबिनौ ६५
वक्षोदधानंविपुलंलक्ष्मीवासेनशोभितम्
श्रीवत्सादिविचित्रांकैरंकितंसुमनोहरम् ६६
महोदरंमहानाभिंशुभकट्याविराजितम्
कांच्यावैमणिमत्याचविशेषेणश्रियान्वितम् ६७
ऊरुभ्यांविमलाभ्यांवैजानुभ्यांशोभितंश्रिया
चरणाभ्यांवज्ररेखायवांकुशसुरेखया ६८
युताभ्यांयोगिध्येयाभ्यांकोमलाभ्यांविराजितम्
ध्यात्वास्मृत्वाचसंसारसागरंत्वंतरिष्यसि ६९
तमेवपूजयन्नित्यंचंदनादिभिरिच्छया
प्राप्नोतिपरमामृद्धिमैहिकामुष्मिकींपराम् ७०
त्वयापृष्टंमहाराजरामस्यध्यानमुत्तमम्
तत्तेकथितमेतद्वैसंसारजलधिंतर ७१

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेआरण्यको
पाख्यानेलोमशारण्यकसंवादोनामपंचत्रिंशत्तमोऽध्यायः ३५

षट्त्रिंशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच
एतच्छ्रुत्वातुविप्रेन्द्रोलोमशात्परमंमहत्
पुनःपप्रच्छतमृषिंसर्वज्ञंयोगिनांवरम् १

आररायकउवाच
मुनिश्रेष्ठवदैतन्मेपृच्छामित्वांमहामते
गुरवःकृपयायुक्ताभाषंतेसेवकेऽखिलम् २
कोऽसौरामोमहाभागयोनित्यंध्यायतेत्वया
तस्यकानिचरित्राणिवदस्वत्वंद्विजर्षभ ३
किमर्थमवतीर्णोऽसौकस्मान्मानुषतांगतः
तत्सर्वंकथयाशुत्वंममसंशयनुत्तये ४
शेषउवाच
इतिवाक्यंसमाकरार्यमुनेःपरमशोभनम्
लोमशःकथयामासरामचारित्रमद्भुतम् ५
लोकान्निरयसंमग्नाञ्ज्ञात्वायोगेश्वरेश्वरः
कीर्तिंप्रथयितुंलोकेययाघोरंतरिष्यति ६
एवंज्ञात्वादयावार्धिःपरमेशोमनोहरः
अवतारंचकारात्रचतुर्धासश्रियान्वितः ७
पुरात्रेतायुगेप्राप्तेपूर्णांशोरघुनन्दनः
सूर्यवंशेसमुत्पन्नोरामोराजीवलोचनः ८
सरामोलद्मरणसखःकाकपद्मधरोयुवा
तातस्यवचनात्तौतुविश्वामित्रमनुव्रतौ ९
यज्ञसंरद्मरणार्थायराज्ञादत्तौकुमारकौ
दांतौधनुर्धरौवीरौविश्वामित्रमनुव्रतौ १०
पथिप्रव्रजतोस्तत्रताटकानामराद्मसी
संगताचवनेघोरेतयोर्वैविघ्नकारणात् ११
ऋषेरनुज्ञयारामस्ताटकांयमयातनाम्
प्रावेशयद्धनुर्वेदविद्याभ्यासेनराघवः १२
यस्यपादतलस्पर्शाच्छिलावासवयोगजा
अहल्यागौतमवधूःपुनर्जातास्वरूपिणी १३
विश्वामित्रस्ययज्ञेतुसुप्रवृत्तेरघूत्तमः
मारीचंचसुबाहुंचजघानपरमेषुभिः १४
ईश्वरस्यधनुर्भग्नंजनकस्यगृहेस्थितम्
रामःपंचदशेवर्षेषड्वर्षामथमैथिलीम् १५

उपयेमेविवाहेनरम्यांसीतामयोनिजाम्
कृतकृत्यस्तदाजातःसीतांसंप्राप्यराघवः १६
ततोद्वादशवर्षाणिरेमेरामस्तयासह
सप्तविंशतिमेवर्षेयौवराज्यमकल्पयत् १७
राजानमथकैकेयीवरद्वयमयाचत
तयोरेकेनरामस्तुससीतःसहलक्ष्मणः १८
जटाधरःप्रव्रजतुवर्षाणीहचतुर्दश
भरतस्तुद्वितीयेनयौवराज्याधिपोऽस्तुमे १९
जानकीलक्ष्मणसखंरामंप्राव्राजयन्नृपः
त्रिरात्रमुदकाहारश्चतुर्थेऽह्निफलाशनः २०
पंचमेचित्रकूटेतुरामस्थानमकल्पयत्
अथत्रयोदशेवर्षेपंचवटयांमहामुने २१
रामोविरूपयामासशूर्पणखांनिशाचरीम्
वनेविचरतस्तस्यजानक्यासहितस्यच २२
आगतोराक्षसस्तांतुहर्तुंपापविपाकतः
ततोमाघासिताष्टम्यांमुहूर्तेवृंदसंज्ञिते २३
राघवाभ्यांविनासीतांजहारदशकंधरः
तेनैवंह्रियमाणासाचक्रंदकुररीयथा २४
रामरामेतिमांरक्षरक्षमांरक्षसाहृताम्
यथाश्येनःक्षुधाक्रांतःक्रंदंतींवर्तिकांनयेत् २५
तथाकामवशंप्राप्तोरावणोजनकात्मजाम्
नयत्येवंजनकजांजटायुःपक्षिराट्तदा २६
युयुधेराक्षसेंद्रेणसरावणहतोऽपतत्
मार्गशुक्लनवम्यांतुवसंतींरावणालये २७
संपातिर्दशमेमासआचख्यौवानरेषुताम्
एकादश्यांमहेंद्राद्रेःपुप्लुवेशतयोजनम् २८
हनूमान्निशितस्यांतुलंकायांपर्यकालयत्
तद्रात्रिशेषेसीतायादर्शनंहिहनूमतः २९
द्वादश्यांशिंशपावृक्षेहनूमान्पर्यवस्थितः
तस्यांनिशायांजानक्याविश्वासायचसंकथा ३०

अक्षादिभिस्त्रयोदश्यांततोयुद्धमवर्तत
ब्रह्मास्त्रेणचतुर्दश्यांबद्धःशक्रजिताकपिः ३१
वह्निनापुच्छयुक्तेनलंकायादहनंकृतम्
पूर्णिमायांमहेंद्राद्रौपुनरागमनंकपेः ३२
मार्गासितप्रतिपदःपंचभिःपथिवासरैः
पुनरागत्यषष्ठेऽह्निध्वस्तंमधुवनंकिल ३३
सप्तम्यांप्रत्यभिज्ञानदानंसर्वनिवेदनम्
अष्टम्युत्तरफल्गुन्यांमुहूर्तेविजयाभिधे ३४
मध्यंप्राप्तेसहस्रांशौप्रस्थानंराघवस्यच
रामःकृत्वाप्रतिज्ञांतुप्रयातोदक्षिणांदिशम् ३५
तीर्त्वाहंसागरमपिहनिष्येराक्षसेश्वरम्
दक्षिणाशांप्रयातस्यसुग्रीवोऽप्यभवत्सखा ३६
वासरैःसप्तभिःसिंधोःस्कंधावारनिवेशनम्
पौषशुक्लप्रतिपदस्तृतीयायावदंबुधेः ३७
उपस्थानंससैन्यस्यराघवस्यबभूवह
बिभीषणश्चतुर्थ्यांतुरामेणसहसंगतः ३८
समुद्रतरणार्थायपंचम्यांमंत्रउद्यतः
प्रायोपवेशनंचक्रेरामोदिनचतुष्टयम् ३९
समुद्रवरलाभश्चसहोपायप्रदर्शनम्
ततोदशम्यामारंभस्त्रयोदश्यांसमापनम् ४०
चतुर्दश्यांसुवेलाद्रौरामःसैन्यंन्यवेशयत्
पौर्णमास्यांद्वितीयांतंत्रिदिनैःसैन्यतारणम् ४१
तीर्त्वातोयनिधिंरामोवानरेश्वरसैन्यवान्
रुरोधचपुरींलंकांसीतार्थंसहलक्ष्मणः ४२
तृतीयादिदशम्यंतंनिवेशश्चदिनाष्टकम्
शुकसारणयोस्तत्रप्राप्तिरेकादशेदिने ४३
पौषासिताख्यद्वादश्यांसैन्यसंख्यानमेवच
शार्दूलेनकपींद्राणांसहसारोपवर्णनम् ४४
त्रयोदश्याअमावास्यांलंकायांदिवसैस्त्रिभिः
रावणःसैन्यसंख्यानंरणोत्साहंतदाकरोत् ४५

प्रययावंगदोदौत्यंमाघशुक्लाद्यवासरे
सीतायाश्चततोभर्तुर्मायामूर्द्धादिदर्शनम् ४६
माघद्वितीयादिदिनैःसप्तभिर्यावदष्टमी
रक्षसांवानराणांचयुद्धमासीच्चसंकुलम् ४७
माघशुक्लनवम्यांतुरात्राविंद्रजितारणे
रामलक्ष्मणयोर्नागपाशबंधःकृतःकिल ४८
आकुलेषुकपीशेषुनिरुत्साहेषुसर्वशः
नागपाशविमोक्षार्थंदशम्यांपवनोऽजपत् ४९
कर्णेस्वरूपंरामस्यगरुडागमनंततः
एकादश्यांचद्वादश्यांधूम्राक्षस्यवधःकृतः ५०
त्रयोदश्यांतुतेनैवनिहतःकंपनोरणे
माघशुक्लचतुर्दश्यायावत्कृष्णादिवासरम् ५१
त्रिदिनेनप्रहस्तस्यनीलेनविहितोवधः
माघकृष्णद्वितीयायाश्चतुर्थ्यंतंत्रिभिर्दिनैः ५२
रामेणतुमुलेयुद्धेरावणोद्रावितोरणात्
पंचम्याअष्टमीयावद्रावणेनप्रबोधितः ५३
कुंभकर्णस्तदाचक्रेऽभ्यवहारंचतुर्दिनम्
कुंभकर्णोदिनैःषड्भिर्नवम्यास्तुचतुर्दशीम् ५४
रामेणनिहतोयुद्धेबहुवानरभक्षकः
अमावास्यादिनेशोकादवहारोबभूवह ५५
फाल्गुनादिप्रतिपदश्चतुर्थ्यंतंचतुर्दिनैः
बिसतंतुप्रभृतयोनिहताःपंचराक्षसाः ५६
पंचम्याःसप्तमीयावदतिकायवधस्तथा
अष्टम्याद्वादशीयावन्निहतौदिनपंचकात् ५७
निकुंभकुंभावूर्ध्वंतुमकराक्षस्त्रिभिर्दिनैः
फाल्गुनासितद्वितीयायांदिनेशक्रजिताजितम् ५८
तृतीयादिसप्तम्यंतंदिनपंचकमेवच
ओषध्यानयनव्यग्रादवहारोबभूवह ५९
ततस्त्रयोदशीयावद्दिनैःपंचभिरिंद्रजित्
लक्ष्मणेनहतोयुद्धेविख्यातबलपौरुषः ६०

चतुर्दश्यांदशग्रीवोदीक्षांप्रापावहारतः
अमावास्यादिनेप्रायाद्युद्धायदशकंधरः ६१
चैत्रशुक्लप्रतिपदःपंचमीदिनपंचकैः
रावणेयुद्ध्यमानेतुप्रचुरोरक्षसांवधः ६२
चैत्रषष्ठ्याष्टमीयावन्महापार्श्वादिमारणम्
चैत्रशुक्लनवम्यांतुसौमित्रेःशक्तिभेदनम् ६३
कोपाविष्टेनरामेणद्रावितोदशकंधरः
द्रोणाद्रिरांजनेयेनलक्ष्मणार्थमुपाहृतः ६४
दशम्यामवहारोभूद्रात्रौयुद्धेतुरक्षसाम्
एकादश्यांतुरामायरथंमातलिसारथिः ६५
प्रेरितोवासवेनाजावर्पयामासभक्तितः
कोपवानथद्वादश्यायावत्कृष्णचतुर्दशी ६६
अष्टादशदिनैरामोरावणंद्वैरथेऽवधीत्
संग्रामेतुमुलेजातेरामोजयमवाप्तवान् ६७
माघशुक्लद्वितीयायाश्चैत्रकृष्णचतुर्दशीम्
सप्ताशीतिदिनेष्वेवमध्यंपंचदशाहकम् ६८
युद्धावहारःसंग्रामोद्वासप्ततिदिनान्यभूत्
संस्कारोरावणादीनाममावस्यादिनेऽभवत् ६९
वैशाखादितिथौरामउवासरणभूमिषु
अभिषिक्तोद्वितीयायांलंकाराज्येविभीषणः ७०
सीताशुद्धिस्तृतीयायांदेवेभ्योवरलंभनम्
हत्वाचिरेणलंकेशंलक्ष्मणाग्रजएवसः ७१
गृहीत्वाजानकींपुण्यांदुःखितांराक्षसेनतु
आदायपरयाप्रीत्याजानकींसन्यवर्तत ७२
वैशाखस्यचतुर्थ्यांतुरामःपुष्पकमाश्रितः
विहायसानिवृत्तस्तुभूयोऽयोध्यांपुरींप्रति ७३
पूर्णेचतुर्दशेवर्षेपंचम्यांमाधवस्यतु
भरद्वाजाश्रमेरामःसगणःसमुपाविशत् ७४
नंदिग्रामेतुषष्ठ्यांसभरतेनसमागतः
सप्तम्यामभिषिक्तोऽसावयोध्यायांरघूद्वहः ७५

दशैकाधिकमासांस्तुचतुर्दशाहानिमैथिली
उवासरामरहितारावणस्यनिवेशने ७६
द्विचत्वारिंशकवर्षैरामोराज्यमकारयत्
सीतायाश्चत्रयस्त्रिंशद्वत्सराश्चतदाभवन् ७७
सचतुर्दशवर्षांतेप्रविश्यचपुरींप्रभुः
अयोध्यांमुदितोरामोहत्वारावणमाहवे ७८
भ्रातृभिःसहितस्तत्ररामोराज्यमथाकरोत्
राज्यंप्रकुर्वतस्तस्यपुरोधावदतांवरः ७९
अगस्त्यःकुंभसंभूतिस्तमागंतारघोःपतिम्
तद्वाक्याद्रघुनाथोऽसौकरिष्यतिहयक्रतुम् ८०
तस्यागमिष्यतिहयोह्याश्रमेतवसुव्रत
तस्ययोधाःप्रमुदिताआयास्यंतितवाश्रमम् ८१
तेषामग्रेरामकथाःकरिष्यसिमनोहराः
तैःसाकंत्वमयोध्यायांगंतासिवैद्विजर्षभ ८२
दृष्ट्वाराममयोध्यायांपद्मपत्रनिभेक्षणम्
तत्क्षणादेवसंसारवार्धिनिस्तारवान्भव ८३
इत्युक्त्वामांमुनिवरोलोमशःसर्वबुद्धिमान्
उवाचतेकिंप्रष्टव्यंतदाहमवदंहितम् ८४
ज्ञातंत्वत्कृपयासर्वंरामचारित्रमद्भुतम्
त्वत्प्रसादादवाप्स्येऽहरामस्यचरणांबुजम् ८५
मयानमस्कृतःपश्चाज्जगामसमुनीश्वरः
तत्प्रसादान्मयावाप्तंरामस्यचरणार्चनम् ८६
सोऽहस्मरामिरामस्यचरणावन्वहंमुहुः
गायामितस्यचरितंमुहुर्मुहुरतंद्रितः ८७
पावयामिजनानन्यान्गानेनस्वांतहारिणा
हृष्यामितन्मुनेर्वाक्यंस्मारंस्मारंतदीक्षया ८८
धन्योऽहकृतकृत्योऽहसभाग्योऽहमहीतले
रामचंद्रपदांभोजदिदृक्षामेभविष्यति ८९
तस्मात्सर्वात्मनारामोभजनीयोमनोहरः
वंदनीयोहिसर्वेषांसंसाराब्धितितीर्षया ९०

तस्माद्यूयंकिमर्थंवैप्राप्ताःकोवानराधिपः
यागंकरोतिधर्मात्माहयमेधंमहाक्रतुम् ६१
तत्सर्वंकथयंत्वत्रयांतुवाहस्यपालने
स्मरंतुरघुनाथांघ्रिंस्मृत्वास्मृत्वापुनःपुनः ६२
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमुनेर्विस्मयमागताः
रघुनाथंस्मरंतस्तेप्रोचुरारण्यकंमुनिम् ६३

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेलोम-
शारण्यकसंवादेरामचरित्रकथनंनामषट्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ३६

सप्तत्रिंशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच
तेपृष्टामुनिवर्येणरामचारित्रमद्भुतम्
धन्यंसभाग्यंमन्वानाःप्रोचुरात्मानमादरात् १
जनाऊचुः
पवित्रितावयंसर्वेदर्शनेनतवाधुना
यद्रामकथयास्मान्वैपावयस्यधुनाजनान् २
शृणुष्ववचनंतथ्यंभवान्ब्रह्मर्षिसत्तमः
त्वयापृष्टंयदस्मभ्यंसर्वंतत्कथयामवै ३
अगस्त्यवाक्याच्छ्रीरामोविप्रहत्यापनुत्तये
यागंकरोतिसुमहान्सर्वसंभारसंभृतम् ४
तंपालयानाःसर्वेवैत्वदाश्रममुपागताः
अश्वेनसहिताविप्रतज्ज्ञानीहिमहामते ५
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमनोहारिरसायनम्
अत्यंतंहर्षमापेदेब्राह्मणोरामभक्तिमान् ६
अद्यमेफलितोवृक्षोमनोरथश्रियान्वितः
अद्यमेजननीधन्याजातंमांसुषुवेतुया ७
अद्यराज्यंमयाप्राप्तंकंटकेनविवर्जितम्
अद्यकोशाःसुसंपन्नाअद्यदेवाःसुतोषिताः ८
अग्निहोत्रफलंत्वद्यप्राप्तंमेहविषाहुतम्
यद्द्रक्ष्येरामचंद्रस्यचरणांभोरुहोर्युगम् ९

योनित्यंध्यायतेस्वांतेअयोध्यायाःपतिःप्रभुः
समेदृग्गोचरोनूनंभविष्यतिमनोहरः १०
हनूमान्मांसमालिंग्यप्रद्दयतेकुशलंमम
भक्तिंमेमहतींदृष्ट्वातोषंप्राप्स्यतिसत्तमः ११
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यहनूमान्कपिसत्तमः
जग्राहपादयुगलंमुनेरारण्यकस्यहि १२
स्वामिन्हनूमान्विप्रर्षेसेवकोऽहपुरःस्थितः
जानीहिरामदासस्यरेणुकल्पंमुनीश्वर १३
इत्युक्तवतितस्मिन्वैमुनिःपरमहर्षितः
आलिलिंगहनूमंतंरामभक्त्यासुशोभितम् १४
उभौप्रेमविनिर्भिन्नावुभावपिसुधाप्लुतौ
स्थगितौचित्रलिखिताविवतत्रबभूवतुः १५
उपविष्टौकथास्तत्रचक्रतुःसुमनोहराः
रघुनाथपदांभोजप्रीतिनिर्भरमानसौ १६
हनूमांस्तमुवाचेदंवचोविविधशोभनम्
आरण्यकंमुनिवरंरामांघ्रिध्याननिर्भृतम् १७
स्वामिन्नयंदशरथकुलहीरांकुरोमहान्
रामभ्रातामहाशूरःशत्रुघ्नःप्रणमत्यसौ १८
लवणोयेननिहतःसर्वलोकभयंकरः
कृताश्चसुखिनःसर्वेमुनयःसुतपोधनाः १९
एषपुष्कलनामात्वांनमत्युद्भटसेवितः
येनाधुनामहावीराजिताःसमरमंडले २०
जानीह्येनंबहुगुणंरामामात्यंमहाबलम्
प्राणप्रियंरघुपतेःसर्वज्ञंधर्मकोविदम् २१
सुबाहुरयमत्युग्रोवैरिवंशदवानलः
रामपादाब्जरोलंबोनमतित्वांमहायशाः २२
सुमदोऽप्येषपार्वत्यादत्तरामांघ्रिसेवया
प्राप्तोऽधुनासौसंसारवार्धिनिस्तरणंमहत् २३
सत्यवानयमश्वंयःप्राप्तमाश्रुत्यसेवकात्
राज्यंनिवेदयामाससत्वांप्रणमतिह्यितौ २४

इतिवाक्यंसमाकरार्यसमालिग्यसमादरात्
चकारारराराकऋषिःस्वागतंफलकादिना २५
तेहृष्टास्तत्रवसतिंचक्रुर्मुनिवराश्रमे
प्रातर्नित्यक्रियांकृत्वारेवायांतेमहोद्यमाः २६
नरयानमथारोप्यसेवकैःसहितंमुनिम्
शत्रुघ्नःप्रापयामासायोध्यांरामकृतालयाम् २७
सदूरान्नगरींदृष्ट्वासूर्यवंशनृपोषिताम्
पदातिरभवद्वेगाद्रघुनाथदिदृक्षया २८
संप्राप्यनगरींरम्यामयोध्यांजनशोभिताम्
मनोरथसहस्रेणसंरूढोरामदर्शने २९
ददर्शतत्रसरयूतीरेमंडपशोभिते
रामंदूर्वादलश्यामंकंजकांतिविलोचनम् ३०
मृगशृंगंकटौरम्यंधारयंतंश्रियान्वितम्
ऋषिवृंदैर्व्यासमुख्यैर्वृतंशूरैःसुसेवितम् ३१
भरतेनसुमित्रायास्तनूजेनपरीवृतम्
ददतंदीनसंधेभ्योदानानिप्रार्थितानितम् ३२
विलोक्याररायकाख्योऽसौकृतार्थइत्यमन्यत
मल्लोचनेपद्मदलसमानेरामलोकके ३३
अद्यमेसर्वशास्त्रस्यज्ञातृत्वंबहुसार्थकम्
येनश्रीराममाज्ञायप्राप्तोऽयोध्यापुरीमिमाम् ३४
इत्येवमादिवचनानिबहूनिहृष्टो
रामांघ्रिदर्शनसुहर्षितगात्रशोभी
प्रायाद्रमेश्वरसमीपमगम्यमन्यै-
र्योगेश्वरैरपिविचारपरैःसुदूरम् ३५
धन्योऽहमद्यरामस्यचरणावक्षिगोचरौ
करिष्यामिवचोरम्यंवदन्राममवेक्षयन् ३६
रामोऽपिवाडवश्रेष्ठंज्वलंतंस्वेनतेजसा
तपोमूर्तिधरंवीक्ष्यप्रत्युत्थानमथाकरोत् ३७
रामचंद्रस्तस्यपादौसुचिरंनतवान्महान्
ब्रह्मरायदेवपावित्र्यंकृतमद्यतनोर्मम ३८

इतिवाक्यंवदंस्तस्यपादयोःपतितःप्रभुः
सुरासुरनमन्मौलिमणिनीराजितांघ्रिकः ३९
प्रणतंतंनृपश्रेष्ठंवाडवेंद्रोमहातपाः
गृहीत्वाभुजयोर्मध्यमालिलिंगप्रियंप्रभुम् ४०
कौसल्यातनयस्तंवाउच्चैर्मणिमयासने
संस्थाप्यचपदोर्युग्मंजलेनाक्षालयत्प्रभुः ४१
पादावनेजनोदंतुमस्तकेऽधाद्धरिःस्वयम्
पवित्रितोऽद्यसगणःसकुटुंबइतिब्रुवन् ४२
चंदनेनविलिप्याथगांचप्रादात्पयस्विनीम्
उवाचचवचोरम्यंदेवदेवेंद्रसेवितः ४३
स्वामिन्मखोमयावाजिमेधसंज्ञःक्रियेतह
सोयंत्वच्चरणायातादद्यपूर्णोभविष्यति ४४
अद्यमेब्रह्महत्योत्थपापहानिंकरिष्यति
अश्वमेधःक्रतुर्युष्मच्चरणेनपवित्रितः ४५
इतिवाक्यंब्रुवाणंतंराजराजेंद्रसेवितम्
आरण्यकउवाचेदंहसन्माध्व्यागिरामुनिः ४६
स्वामिंस्तवतुयुक्तंहिवचोब्रह्मण्यभूमिप
त्वन्मूर्तयोमहाराजब्राह्मणावेदपारगाः ४७
त्वंयदाब्रह्मपूजादिशुभंकर्मकरिष्यसि
ततोऽखिलानृपाविप्रंपूजयिष्यंतिभूमिप ४८
त्वयोक्तंयन्महाराजविप्रहत्यापनुत्तये
यागंकरोमिविमलंतत्तुहास्यकरंवचः ४९
त्वन्नामस्मरणान्मूढःसर्वशास्त्रविवर्जितः
सर्वपापाब्धिमुत्तीर्यसगच्छेत्परमंपदम् ५०
सर्ववेदेतिहासानांसारार्थोऽयमितिस्फुटम्
यद्रामनामस्मरणंक्रियतेपापतारकम् ५१
तावद्गर्जंतिपापानिब्रह्महत्यासमानिच
नयावत्प्रोच्यतेनामरामचंद्रतवस्फुटम् ५२
त्वन्नामगर्जनंश्रुत्वामहापातककुंजराः
पलायंतेमहाराजकुत्रचित्स्थानलिप्सया ५३

तस्मात्तवकथंहत्यामहापुरायददर्शन
रामत्वत्सुकथांश्रुत्वापूतःसद्योभविष्यति ५४
मयापूर्वंकृतयुगेगंगायास्तीरवासिनाम्
ऋषीणांमुखतोवाक्यंश्रुतमेतत्पुराविदाम् ५५
तावत्पापभियःपुंसांकातराणांसुपापिनाम्
यावन्नवदतेवाचारामनाममनोहरम् ५६
तस्माद्धन्योऽहमधुनाममसंसृतिनाशनम्
सांप्रतंसुलभंरामचंद्रत्वद्दर्शनादभूत् ५७
इत्युक्तवंतंसमुनिंपूजयामासतत्रवै
सर्वेमुनिजनाःसाधुसाधुवाक्यमितिब्रुवन् ५८
शेषउवाच
अत्याश्चर्यमभूत्तत्रतन्मेनिगदतःशृणु
वात्स्यायनमुनिश्रेष्ठरामभक्तिपरायण ५९
रामंदृष्ट्वामहाराजंयादृशंध्यानगोचरम्
अत्यंतंहर्षमापन्नोजगादसमुनीश्वरान् ६०
मुनीश्वराःसंशृणुतमद्वाक्यंसुमनोहरम्
मादृशःकोनभूलोकेभविष्यतिसुभाग्यवान् ६१
नास्तिमत्सदृशःकोपिनजातोनभविष्यति
यद्रामभद्रोमांनत्वास्वागतंपरिपृष्टवान् ६२
यत्पादपंकजरजःश्रुतिमृग्यंसदैवहि
सोऽद्यमत्पादयोःपाथःपीत्वापूतममन्यत ६३
एवंप्रवदतस्तस्यब्रह्मस्फोटोऽभवत्तदा
निर्गतंतद्भवंतेजोविवेशरघुनायके ६४
पश्यतांसर्वलोकानांसरयूतीरमंडपे
सायुज्यमुक्तिंसंप्रापदुर्ल्लभांयोगिभिर्जनैः ६५
दिवितूर्यनिनादोऽभूद्वीणानादोऽभवत्तदा
पुष्पवृष्टिःपपाताग्रेपश्यतांचित्रमद्भुतम् ६६
मुनयोऽप्येतदीक्षित्वाप्रशंसंतोमुनीश्वरम्
कृतार्थोयंमुनिश्रेष्ठोयद्रामवपुषीक्षितः ६७
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेआरराय-

कमुनेर्विष्णुलोकगमनंनामसप्तत्रिंशत्तमोऽध्यायः ३७

अष्टत्रिंशत्तमोऽध्यायः

सूतउवाच
एतदाख्यानकंश्रुत्वावात्स्यायनउदारधीः
परमंहर्षमापेदेजगादचफणीश्वरम् १
वात्स्यायनउवाच
कथांसंशृणवतेमह्यंतृप्तिर्नास्तिफणीश्वर
रघुनाथस्यभक्तार्तिहारिकीर्तिकरस्यवै २
धन्यआरण्यकोनाममुनिर्वेदधरःपरः
रघुनाथंसमालोक्यदेहंतत्याजनश्वरम् ३
ततोराज्ञोहयःकुत्रगतःकेननियंत्रितः
कथंतत्ररमानाथकीर्तिर्जाताफणीश्वर ४
सर्वंकथयमेतथ्यंसर्वज्ञोऽस्तियतोभवान्
धराधरवपुर्धारीसाक्षात्तस्यस्वरूपधृक् ५
व्यासउवाच
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यप्रहृष्टेनांतरात्मना
उवाचरामचारित्रंतत्तद्गुणकथोदयम् ६
शेषउवाच
साधुपृच्छसिविप्रर्षेरघुनाथगुणान्मुहुः
श्रुतानश्रुतवत्कृत्वातेषुलोलुपतांदधत् ७
ततोनिरगमद्वाहःसैनिकैर्बहुभिर्वृतः
रेवातीरेमनोज्ञेतुमुनिवृंदनिषेविते ८
सेनाचरास्ततःसर्वेयत्रवाहस्ततस्ततः
प्रसर्पंतिनिरीक्षंतस्तन्मार्गंरणकोविदाः ९
वाजीगतोऽथरेवायाह्रदेऽगाधजलान्विते
भालेस्वर्णभवंपत्रंधारयन्पूजितांगकः १०
ततोजलेममज्जासौरामचंद्रहयोवरः
तदासर्वेमहाशूरास्तत्रविस्मयमागताः ११
तैःपरस्परमेवोचेकथंहयसमागमः

कोऽत्रगंताजलेवाहमानेतुंतंमहोदयम् १२
इतियावत्समुद्विग्नामंत्रयंतेपरस्परम्
तावद्वीरशतैःसार्धमाजगामरघोःपतिः १३
तान्सर्वान्विमनस्कान्सदृष्ट्वाशत्रुघ्नसंज्ञितः
पप्रच्छमेघगंभीरवाचावीरशिरोमणिः १४
किंस्थितंनिखिलैरद्ययुष्माभिःसंघशोजले
कुत्राश्वोरघुनाथस्यस्वर्णपत्रेणशोभितः १५
जलेकिंविनिमग्नोऽसौहृतोवाकेनमानिना
तन्मेकथयतद्विप्रंकथंयूयंविमोहिताः १६
शेषउवाच
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराज्ञोरघुवरस्यहि
कथयामासुस्तेसर्वेवीराःशूरशिरोमणिम् १७
जनाऊचुः
स्वामिन्वयंनजानीमोमुहूर्तमभवज्जले
निममज्जततोनायाद्धयस्तवमनोहरः १८
त्वमेवतत्रगत्वेमंवाहमानयवेगतः
अस्माभिस्तत्रगंतव्यंत्वयासार्द्धंमहामते १९
इतिश्रुत्वावचस्तेषांसैनिकानांरघूद्वहः
खेदंप्रापजनान्पश्यञ्जलसंतरणोद्यतान् २०
उवाचमंत्रिमुख्यंसकिंकर्तव्यमतःपरम्
कथंवाहस्यसंप्राप्तिर्भविष्यतिवदस्वतत् २१
केतत्रशूराःसंयोज्याजलेऽन्वेषयितुंहयम्
कोवानयिष्यतेवाहंकेनोपायेनतद्वद २२
इतिराज्ञोवचःश्रुत्वासुमतिर्मंत्रिसत्तमः
उवाचसमयेयोग्यंशत्रुघ्नंहर्षयन्निव २३
स्वामिन्नस्तितवश्रीमच्छक्तिरद्भुतकर्मणः
पातालगमनेशक्तिर्जलमध्यादिहस्फुटम् २४
अन्यच्चपुष्कलस्यापिशक्तिरस्तिमहात्मनः
हनूमतोऽपिरामस्यपादसेवापरस्यच २५
तस्माद्यूयंत्रयोगत्वाहयमानयतध्रुवम्

यतोभवेद्वाहमेधोरघुनाथस्यधीमतः २६
शेषउवाच
इतिवाक्यंसमाश्रुत्यशत्रुघ्नःपरवीरहा
स्वयंविवेशतोयांतर्हनुमत्पुष्कलान्वितः २७
यावज्जलंविवेशासौतावत्पुरमदृश्यत
अनेकोद्यानशोभाढ्यममेयंपुटभेदनम् २८
तत्रमाणिक्यरचितेस्तंभेस्वर्णमयेहयम्
बद्धंददर्शरामस्यस्वर्णपत्रसुशोभितम् २९
स्त्रियस्तत्रमनोहारिरूपधारिण्यउत्तमाः
सेवंतेसुंदरीमेकांपर्यंकेसुखमास्थिताम् ३०
तान्दृष्ट्वाताःस्त्रियःसर्वाःप्रावोचन्स्वामिनींप्रति
एतेऽल्पवर्ष्मवयसोमांसपुष्टकलेवराः ३१
भविष्यंतितवश्रेष्ठमाहारस्यफलंमहत्
एतेषांशोणितंस्वादुपुरुषाणांगतायुषाम् ३२
एतद्वचःसमाकर्ण्यसेवकीनांवरांगना
जहासकिंचिद्वदनंनर्तयंतीभ्रुवानघा ३३
तावत्त्रयस्तेसंप्राप्ताःसन्नाहश्रीविशोभिताः
शिरस्त्राणानिदधतःशौर्यवीर्यसमन्विताः ३४
तादृष्ट्वामहिलास्तत्रसौंदर्यश्रीसमन्विताः
प्रोचुस्तेविस्मयंविप्रकिमिदंदृश्यतेमहत् ३५
नमश्चक्रुर्महात्मानःसर्वेदेववरांगनाः
किरीटमणिविद्योतद्योतितांघ्रियुगास्ततः ३६
सातान्पप्रच्छपुरुषान्सर्वश्रेष्ठातुभामिनी
केयूयमत्रसंप्राप्ताःकथंचापधरानराः ३७
मत्स्थलंसर्वदेवानामगम्यंमोहनंमहत्
अत्रप्राप्तस्यतुक्वापिनिवृत्तिर्नभवत्युत ३८
अश्वोऽयकस्यराज्ञोवैकथंचामरवीजितः
स्वर्णपत्रेणशोभाढ्यःकथयंतुममाग्रतः ३९
शेषउवाच
इतितस्यावचःश्रुत्वामोहनाचारसंयुतम्

हनूमांस्तांप्रत्युवाचगतभीःप्रहसन्निव ४०
वयंवैकिंकराराज्ञस्त्रैलोक्यस्यशिखामरोः
त्रिलोकीयंप्रणमतेसर्वदेवशिरोमणिम् ४१
रामभद्रस्यजानीहिहयमेधप्रवर्तितुः
प्रमुंचवाहमस्माकंकथंबद्धोवराङ्गने ४२
वयंसर्वास्त्रकुशलाःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः
नयिष्यामोबलाद्वाहंहत्वातत्प्रतिरोधकान् ४३
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यप्लवङ्गस्यवराङ्गना
विवरस्थाप्रत्युवाचहसंतीवाक्यकोविदा ४४
मयानीतमिमंवाहंनकोमोचयितुंक्षमः
वर्षायुतेननिशितैर्बाणकोटिभिरुच्छिखैः ४५
परंरामस्यपादाब्जसैवकीकर्मकारिणी
नग्रहीष्यामितद्वाहंराजराजस्यधीमतः ४६
महानविनयोजातोममनेत्र्याःसुवाजिनः
क्षमताद्रामचंद्रस्तच्छरणयोभक्तवत्सलः ४७
यूयंक्लिष्टास्तत्पुरुषाहयार्थंतस्यरक्षितुः
याचध्वंवरमप्राप्यंदेवानामपिसत्तमाः ४८
यथामेमीवमत्युग्रंक्षमेतपुरुषोत्तमः
व्रीडांत्यक्त्वाखिलांयूयंवृणुध्वंवरमुत्तमम् ४९
तस्यावचःपरंश्रुत्वाहनूमान्निजगादताम्
रघुनाथप्रसादेनसर्वमस्माकमूर्जितम् ५०
तथापियाचेवरमेकमुत्तमं
विधेहितन्मेमनसःसमीहितम्
भवेभवेनोरघुनायकःपति –
र्वयंचतत्कर्मकराश्चकिंकराः ५१
एतद्वचनमाकर्ण्यप्लवगस्यतदांगना
उवाचवाक्यंमधुरंप्रहस्यगुणपूजितम् ५२
भवद्भिःप्रार्थितंयद्वैदुर्ल्लभंसर्वदैवतैः
तद्भविष्यत्यसंदेहःसेवकास्तद्रघोःपतेः ५३
अथापिवरमेकंवैदास्यामिकृतहेलना

रघुनाथस्यतुष्ट्यर्थंतदृतंमेभवेद्वचः ५४
अग्रेवीरमणिर्भूपोमहावीरसमन्वितः
ग्रहीष्यतिभवद्वाहंशिवेनपरिरक्षितः ५५
तज्जयार्थेमहास्त्रंमेगृह्णीतसुमहाबलाः
द्वैरथेसतुयोद्धव्यःशत्रुघ्नेनत्वयामहान् ५६
इदमस्त्रंयदात्वंतुक्षेपयिष्यसिसंगरे
अनेनपूतोरामस्यस्वरूपंज्ञास्यतेपुनः ५७
ज्ञात्वातंवाजिनंदत्वाचरणेप्रपतिष्यति
तस्माद्गृह्णीध्वमस्त्रंतन्ममवैरिविदारणम् ५८
तच्छ्रुत्वारघुनाथस्यभ्राताजग्राहचास्त्रकम्
उदङ्मुखःपवित्रांगोयोगिन्यादत्तमद्भुतम् ५९
तत्प्राप्यास्त्रंमहातेजाबभूवरिपुकर्शनः
दुष्प्रधर्ष्योदुराराध्योवैरिवारणसत्सृणिः ६०
तांनत्वाराघवश्रेष्ठःशत्रुघ्नोहयसत्तमम्
गृहीत्वागाज्जलात्तस्माद्रेवातीरेसुखोचिते ६१
तंदृष्ट्वासैनिकाःसर्वेप्रहृष्टांगामुदान्विताः
साधुसाधुप्रशंसंतःपप्रच्छुर्हयनिर्गमम् ६२
हनूमान्कथयामासहयस्यागमनंमहत्
वरप्राप्तिंचताभ्योवैतेऽपिश्रुत्वामुदंगताः ६३

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेशत्रुघ्नस्ययो-
गिनीदर्शनजलमध्याद्वाहप्राप्तिर्नामअष्टत्रिंशत्तमोऽध्यायः ३८

एकोनचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच
निनदत्सुमृदंगेषुवीणानादेषुसर्वतः
मुक्तोवाहस्ततोदेवपुरंदेवविनिर्मितम् १
यत्रस्फाटिककुड्यानांरचनाभिर्गृहानृणाम्
हसंतिविंध्यंविमलंपर्वतंनागसेवितम् २
राजतानिगृहाणयत्रदृश्यंतेप्रकृतेरपि
विचित्रमणिसन्नद्धानानामाणिक्यगोपुराः ३

पद्मिन्योयत्रलोकानांगेहेगेहेमनोहराः
हरंतिचित्तानिनृणांमुखपद्मकलेच्छिताः ४
पद्मरागमणिर्यत्रगेहेगेहेसुभूमिषु
बद्धःसंलक्ष्यतेविप्रतदोष्ठस्पर्धयानुकिम् ५
क्रीडाशैलाःप्रत्यगारंनीलरत्नविनिर्मिताः
कुर्वंतिशंकांमेघस्यमयूराणांकलापिनाम् ६
हंसायत्रनृणांगेहेस्फाटिकेषुनियंत्रिताः
कुर्वंतिमेघान्नोभीतिंमानसंनस्मरंतिच ७
निरंतरंशिवस्थानेध्वस्तंचंद्रिकयातमः
शुक्लकृष्णविभेदोनपक्षयोस्तत्रवैनृणाम् ८
तत्रवीरमणीराजाधार्मिकेष्वग्रणीर्महान्
राज्यंकरोतिविपुलंसर्वभोगसमन्वितम् ९
तस्यपुत्रोमहाशूरोनाम्नारुक्मांगदोबली
वनिताभिर्गतोरम्यदेहाभिःक्रीडितुंवनम् १०
तासांमंजीरसंरावःकंकणानांरवस्तथा
मनोहरतिकामस्यकिमन्यस्यकथात्रभोः ११
वनंजगामसुमहत्सुपुष्पनगसंयुतम्
सदाशिवकृतस्थानमृतुषट्कैर्विराजितम् १२
चंपकायत्रबहुशःफुल्लकोरकशोभिताः
कुर्वंतिकामिनांतत्रहृच्छयार्तिंविलोकिताः १३
चूताःफलादिभिर्नम्रामंजरीकोटिसंयुताः
नागाःपुन्नागवृक्षाश्चशालास्तालास्तमालकाः १४
कोकिलानांसमारावायत्रचश्रुतिगोचराः
सदामधुपझंकारगतनिद्राःसुमल्लिकाः १५
दाडिमानांसमूहाश्चकर्णिकारैःसमन्विताः
केतकीकानकीवन्यवृक्षराजिविराजिताः १६
तस्मिन्वनेप्रमदसंयुतचित्तवृत्तिर्गायन्कलंमधुरवाग्विचिकीर्षयोच्चैः
उद्यत्कुचाभिरभितोवनिताभिरागाच्छोभानिधानवपुरुद्गतभीर्विवेश १७
काश्चित्तंनृत्यविद्याभिस्तोषयंतिस्मशोभनम्
काश्चिद्गानकलाभिश्चकाश्चिद्वाक्चतुरोचितैः १८

भ्रूसंज्ञयापराःकाश्चित्तोषयामासुरुन्मदाः
परिरंभणचातुर्यैस्तंहृष्टंविदधुःस्त्रियः १९
ताभिःपुष्पोच्चयंकृत्वाभूषयामासताःस्त्रियः
वाण्याकोमलयाशंसन्रेमेकामवपुर्धरः २०
एवंप्रवृत्तेसमयेराजराजस्यधीमतः
प्रायात्तद्वनदेशंसहयःपरमशोभनः २१
तंस्वर्णपत्ररचितैकललाटदेशं
गंगासमंघुसृणकुंकुमपिंजरांगम्
गत्यासमंपवनवेगतिरस्करिण्या
दृष्ट्वास्त्रियःपरमकौतुकधामदेहम् २२
ऊचुःपतिंकमलमध्यपिशंगवर्णा –
स्ताम्राधरप्रतिभयाहतविद्रुमाभाः
दंतव्रजप्रमितहास्यसुशोभिवक्त्राः
कामस्यबाणनयनादिविमोहनाभाः २३
स्त्रियऊचुः
कांतकोयंमहानर्वास्वर्णपत्रैकशोभितः
कस्यवाभातिशोभाढ्योगृहाणस्वबलादिमम् २४
शेषउवाच
तदुक्तंवचश्राकर्ण्यलीलाललितलोचनः
जग्राहहयमेकेनकरपद्मेनलीलया २५
वाचयित्वास्वर्णपत्रंस्पष्टवर्णसमन्वितम्
जहासमहिलामध्येजगादवचनंपुनः २६
रुक्मांगदउवाच
पृथिव्यांनास्तिमेपित्रासमःशौर्येणचश्रिया
तस्मिन्कथंविधत्तेसउत्सेकंरामभूमिपः २७
यस्यरक्षांप्रकुरुतेसदारुद्रःपिनाकधृक्
यंदेवादानवायक्षानमंतिमणिमौलिभिः २८
कुरुताद्वाजिमेधंवैजनकोमेमहाबलः
यात्वेषवाजिशालायांबध्नंतुममवैभटाः २९
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमहिलास्तामनोहराः

प्रहर्षवदनाजाताःकांतंतुपरिरेभिरे ३०
गृहीत्वाचहयंपुत्रोराज्ञोवीरमणेर्महान्
पुरंपत्नीसमायुक्तोमहोत्साहमवीविशत् ३१
मृदंगध्वनिषुप्रोच्चैराहतेषुसमंततः
बंदिभिःसंस्तुतःप्रागात्स्वपितुर्मंदिरंमहत् ३२
तस्मैसकथयामासहयंनीतंरघोःपतेः
वाजिमेधायनिर्मुक्तंस्वच्छंदगतिमद्भुतम् ३३
रक्षितंशत्रुसूदेनमहाबलसमेतिना
तच्छ्रुत्वावचनंतस्यनृपोवीरमणिर्महान् ३४
नातिप्रशंसयामासतत्कर्मसुमहामतिः
नीत्वापुनःसमायांतंचौरस्येवविचेष्टितम् ३५
कथयामासजामात्रेशिवायाद्भुतकर्मणे
अर्धांगनाधरायांगभूषायचंद्रधारिणे ३६
तेनसंमंत्रयामासनृपोवीरमणिर्महान्
पुत्रसृष्टंमहत्कर्मविनिंद्यंमहतांमतः ३७
शिवउवाच
राजन्पुत्रेणभवतःकृतंकर्ममहाद्भुतम्
योजहारमहावाहंरामचंद्रस्यधीमतः ३८
अद्ययुद्धंमहद्भातिसुरासुरविमोहनम्
शत्रुघ्नेनमहाराज्ञावीरकोटयेकरक्षिणा ३९
मयायोध्रियतेस्वांतेजिह्वयाप्रोच्यतेहियः
तस्यरामस्ययज्ञांगंजहारतवपुत्रकः ४०
परमत्रमहाँल्लाभोभविष्यतितरांरणे
यद्रामचरणांभोजंद्रक्ष्यामःस्वीयसेवितम् ४१
अत्रयत्नोमहान्कार्योहयस्यपरिरक्षणे
नयिष्यंतिबलाद्वाहंमयारक्षितमप्यमुम् ४२
तस्मादिमंमहाराजराज्येनसहसन्नतः
वाजिनंभोजनंदत्वाप्रेक्षस्वांघ्रियुगंततः ४३
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशिवस्यसनृपोत्तमः
उवाचतंसुरेंद्रादिवंद्यपादांबुजद्वयम् ४४

वीरमणिरुवाच
क्षत्रियाणामयंधर्मोयत्प्रतापस्यरक्षणम्
तदसौक्रांतुमुद्युक्तःक्रतुनाहयसंज्ञिना ४५
तस्माद्रक्ष्यःस्वप्रतापोयेनकेनापिमानिना
यावच्छक्यंकर्मकृत्वाशरीरव्ययकारिणा ४६
सर्वंकृतंसुतेनेदंगृहीतोऽश्वपुनर्यतः
कोपितंरामभूपालंसमयार्हंकुरुप्रभो ४७
क्षत्रियाणामिदंकर्मकर्तव्यार्हंभवेन्नहि
यदकस्माद्रिपोःपादौप्रणमेद्भयविह्वलः ४८
रिपवोविहसंत्येनंकातरोऽयनृपाधमः
क्षुद्रःप्राकृतवन्नीचोनतवान्भयविह्वलः ४९
तस्माद्भवान्यथायोग्यंयोद्धव्येसमुपस्थिते
यद्विधेयंविचार्यैवकर्तव्यंभक्तरक्षणम् ५०
शेषउवाच
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यचंद्रचूडोवदद्वचः
प्रहसन्मेघगंभीरवाण्यासंमोहयन्मनः ५१
यदिदेवास्त्रयस्त्रिंशत्कोटयःसमुपस्थिताः
तथापित्वत्तःकेनाश्वोगृह्यतेममरक्षितुः ५२
यदिरामःसमागत्यस्वात्मानंदर्शयिष्यति
तदाहंचरणौतस्यप्रणमामिसुकोमलौ ५३
स्वामिनानहियोद्धव्यंमहाननयउच्यते
अन्येवीरास्तृणप्रायाःकिंचित्कर्तुंनवैक्षमाः ५४
तस्माद्युद्ध्यस्वराजेंद्ररक्षकेमयिसुस्थिते
कोगृह्णातिबलाद्वाहंत्रिलोकीयदिसंगता ५५
शेषउवाच
एतद्वचःपरंश्रुत्वाचंद्रचूडस्यभूमिपः
जहर्षमानसेऽत्यतंयुद्धकर्मणिकौतुकी ५६
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेवीर-
मणिपुत्रेणहयग्रहणंनामएकोनचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ३९

चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच
सेनाचरामहाराज्ञोमहाबलसमन्विताः
समागतास्तंपश्यंतोहयंरामस्यभूपतेः १
क्वासावश्वःकेननीतःकथंवादृश्यतेनसः
कोगंतायमपुर्यांवैवाहंहृत्वासुमंदधीः २
विलोकयंतस्तन्मार्गंयावत्सेनाचरारघोः
तावत्प्राप्तोमहाराजोमहासैन्यपरीवृतः ३
पप्रच्छसेवकान्सर्वान्कुत्राश्वोममसांप्रतम्
नदृश्यतेकथंवाहःस्वर्णपत्रसुशोभितः ४
इतितद्वचनंश्रुत्वासेवकास्तेहयानुगाः
प्रोचुर्नाथमनोवेगोवाहःकेनापिकानने ५
हृतोनलच्यतेतस्मादस्माभिर्मार्गकोविदैः
तदत्रयत्नःकर्तव्योहयप्राप्तिंप्रतिप्रभो ६
तेषांवचनमाकर्ण्यपप्रच्छसुमतिंनृपः
शत्रुघ्नःशत्रुसंहारकारीमोहनरूपधृक् ७
शत्रुघ्नउवाच
कोऽत्रराजानिवसतिकथंवाहस्यसंगमः
कियद्बलंभूमिपतेर्येनमेऽद्यहृतोहयः ८
सुमतिरुवाच
राजन्देवपुरंह्येतद्देवेनैवविनिर्मितम्
कैलासमिवदुर्गम्यंवैरिसंघैःसुसंहतैः ९
अस्मिन्वीरमणीराजामहाशूरःप्रतापवान्
राज्यंकरोतिधर्मेणशिवेनपरिरक्षितः १०
योऽसौप्रलयकारीसअास्तेभक्त्यावशीकृतः
चंद्रचूडःस्वभक्तस्यपक्षपातंसृजन्सदा ११
तस्मादत्रमहद्युद्धंगृहीतश्चेद्भविष्यति
यत्ताःसंतःप्रकुर्वंतुरक्षणंकटकस्यहि १२
एवंश्रुत्वासशत्रुघ्नःसर्वभूपशिरोमणिः
सैन्यव्यूहंरचित्वासौतिष्ठतिस्ममहायशाः १३

अथतंसुखमासीनंमंत्रयंतंसुमंत्रिणा
आजगामसदेवर्षिर्युद्धकौतुकसंयुतः १४
तमागतंमुनिंदृष्ट्वाशत्रुघ्नस्तपसांनिधिम्
अभ्युत्थायासनेस्थाप्यमधुपर्कमथार्पयत् १५
स्वागतेनचसंतुष्टंनारदंमुनिसत्तमम्
उवाचप्रीणयन्वाचावाक्यवादविशारदः १६
शत्रुघ्नउवाच
मदीयोऽश्वकुत्रविप्रकथयस्वमहामते
नलक्ष्यतेगतिस्तस्यसेवकैर्ममकोविदैः १७
शंसतंयेनवानीतंक्षत्रियेणचमानिना
कथमत्रहयप्राप्तिर्भविष्यतितपोधन १८
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यसनारदः
उवाचवीणांरणयन्गायन्रामकथांमुहुः १९
नारदउवाच
एतद्देवपुरंराजन्भूपोवीरमणिर्महान्
तत्पुत्रेणवनस्थेनगृहीतस्तववाजिराट् २०
तत्रयुद्धंमहत्तेऽद्यभविष्यतिसुदारुणम्
अत्रवीराःपतिष्यंतिबलशौर्यसमन्विताः २१
तस्मादत्रमहायत्नात्स्थातव्यंतेमहाबल
रचयव्यूहरचनांदुर्गमांपरसैनिकैः २२
जयस्तेभविताराजन्कृच्छ्रेणास्मान्नृपोत्तमात्
रामंकोनुपराजीयाद्भुवनेसकलेह्यपि २३
इत्युक्त्वांतर्दधेविप्रोनभसिस्थितवांस्ततः
युद्धंसुदारुणंद्रक्ष्यन्देवदानवयोरिव २४
शेषउवाच
अथराजावीरमणिःसर्वशूरशिरोमणिः
पटहंघोषितुंस्वीयेपुरमध्येमहारवम् २५
आह्वयामाससेनान्यंरिपुवीरंमहोन्नतम्
कथयामासचद्विप्रंमेघगंभीरयागिरा २६
वीरमणिरुवाच

सेनानीःपटहस्याज्ञांदेहिमेशोभनेपुरे
तच्छ्रुत्वामेसुसन्नद्धाःशत्रुघ्नंप्रतियांतुते २७
इतिवाक्यंसमाकरार्यराज्ञोवीरमरोस्तदा
कारयामासपटहंमहारवनिनादितम् २८
गेहेगेहेचरथ्यायांश्रूयतेपटहध्वनिः
शत्रुघ्नंयांतुयेसर्वेवीराराजपुरेस्थिताः २९
येवैराज्ञःसमुल्लंध्यशासनंवीरमानिनः
पुत्रावाभ्रातरोवापितेवध्याःस्युर्नृपाज्ञया ३०
शृरावंतुवीराःपुनरप्याहतेपटहेरवम्
श्रुत्वाविधीयतामाशुकर्तव्यंमाविलंबितम् ३१
शेषउवाच
इतिपटहरवंस्वकर्णगोचरं
नरवरवीरवराययुर्नृपोत्तमम्
कनककवचभूषितस्वदेहाः
समरमहोत्सवहृष्टचित्तकोशाः ३२
केचिद्ययुःशिरस्त्राणंधृत्वाशिरसिशोभनम्
कवचेनसुशोभाढ्याःशतकोटिसुशोभिताः ३३
रथेनहययुग्मेनमणिकांचनशोभिना
ययुस्तेराजसंदेशान्नृवरालयमुन्मदाः ३४
केचिन्मतंगजैर्मत्तैःकेचिद्वाहैःसुशोभनैः
ययुर्नपगृहंसर्वेराजसंदेशकारकाः ३५
विविक्तस्वर्णकवचशिरस्त्राणसुशोभितः
रुक्मांगदोऽपिचनिजेरथेतिष्ठन्मनोजवे ३६
शुभांगदोऽनुजस्तस्यमहारत्नमयंदधत्
कवचंवपुषिश्रेष्ठंनिजंप्रायाद्रणोत्सवे ३७
राजभ्रातावीरसिंहःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदः
ययौनृपाज्ञयातत्रशासनंभूमिपस्यहि ३८
जामेयस्तस्यराज्ञोऽपिबलमित्रइतिस्मृतः
सन्नद्धःकवचीखड्गीजगामनृपमंदिरम् ३९
सेनानीरिपुवारोऽपिसेनांतांचतुरंगिणीम्

सञ्ज्ञांविधायभूपायन्यवेदयदथोमहान् ४०
अथराजावीरमणिः सर्वशस्त्रास्त्रपूरितम्
मणिसृष्टोच्चचक्रोच्चमारोहत्स्यंदनोत्तमम् ४१
ततोवीरार्णवेशंखनिनादश्चसमंततः
श्रूयतेकातरान्वीरान्प्रेरयन्निवसंगरे ४२
भेर्यःसमंततोजघ्नुःशुभवादकवादिताः
अनीकान्यत्रतस्यासन्संग्रामायप्रतस्थुषः ४३
सर्वेकृतस्वस्त्ययनाःसर्वाभरणभूषिताः
सर्वशस्त्रास्त्रसंपूर्णाययुःसमरमण्डलम् ४४
भेरीशंखनिनादेनपूरिताश्चनगागुहाः
आकारितुंगतःकिंनुतद्रवःस्वर्गसंस्थितान् ४५
तस्मिन्कोलाहलेवृत्तेराजावीरमणिर्महान्
रणोत्साहेनसंयुक्तोययौप्रधनमंडलम् ४६
आगत्यसंस्थितस्तावद्रथपत्तिसमाकुलम्
समुद्रइवतत्स्थानात्प्लावितुंपुरुषानयात् ४७
तदागतंबलंदृष्ट्वारथिभिःशस्त्रकोविदैः
कोलाहलीकृतंसर्वमुवाचसुमतिंनृपः ४८
शत्रुघ्नउवाच
समागतोवीरमणिर्ममवाजिधरोबली
योद्धुंमांमहताभूयःसैन्येनचतुरंगिणा ४९
कथंयुद्धंप्रकर्तव्यंकेयोत्स्यंतिबलोत्कटाः
तान्सर्वान्दिशमेवीरान्यथास्याज्जयईप्सितः ५०
सुमतिरुवाच
स्वामिन्नसौमहाराजोमहासैन्यपरीवृतः
समागतःसयुद्धार्थंशिवभक्तिसमन्वितः ५१
सांप्रतंयुद्ध्यतांवीरःपुष्कलःपरमास्त्रवित्
अन्येपिनीलरत्नाद्यायोद्धारोयुद्धकोविदाः ५२
शिवेनसहयोद्धव्यंराज्ञावाभवतानघ
द्वंद्वयुद्धेनजेतव्योमहाबलपराक्रमः ५३
अनेनविधिनाराजञ्जयस्तेऽत्रभविष्यति

पश्चाद्यद्रोचतेस्वामिंस्तत्कुरुष्वमहामते ५४
शेषउवाच
इतिवाक्यंसमाकराय॑शत्रुघ्नःपरवीरहा
सुभटानादिदेशाथयुद्धायकृतनिश्चयः ५५
सर्वैःससैन्यैर्युद्धार्थंराजभिःशस्त्रकोविदैः
यथास्यान्मेजयःक्षिप्रंयतितव्यंतथापुनः ५६
जयार्थंराघवस्यैवश्रुत्वातेरणकोविदाः
महोत्साहेनसंयुक्ताययुर्योद्धुंतुसैनिकैः ५७

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेवीर-
मणिनासहयुद्धनिश्चयोनामचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४०

एकचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच
युद्धायतेसुसंनद्धाःशत्रुघ्नस्यमहाबलाः
ययुर्वीरमणेःसैन्यमध्येशौर्यसमन्विताः १
शरान्विमुंचमानास्तेभिंदंतःसैनिकान्बहून्
व्यदृश्यंतरणांतःस्थाःशरासनधरानराः २
अनेकेनिहतास्तत्रगजामणिमयारथाः
भग्नावाहसमेताश्चदृश्यंतेरणमंडले ३
विहितंकदनंतेषांश्रुत्वारुक्मांगदोबली
रथेमणिमयेतिष्ठन्ययौयोद्धुंससैनिकान् ४
शरासनेशरान्धास्यन्निषुधीअक्षयौदधत्
शोणनेत्रांतरोभीमोमहाकोपसमन्वितः ५
अनेकबाणसंविग्नान्कुर्वञ्छूरान्सहस्त्रशः
हाहाकारंकारयंस्तद्ययौरुक्मांगदोबली ६
राजपुत्रःस्वसदृशंबलेनयशसाश्रिया
आह्वयामासशत्रुघ्नंभारतिंपुष्कलंबली ७
रुक्मांगदउवाच
आगच्छवीरकर्मात्वंमहाबलपराक्रम
मयायोद्धुंतुबलिनाराजपुत्रेणभास्वता ८

किमन्यैस्त्रासितैर्वीरनिहतैःकोटिभिर्नरैः
मयासमंमहायुद्धंविधायजयमाप्नुहि ९
इत्युक्तवंतंतरसाप्रहसन्पुष्कलोबली
जघानविपुलेमध्येवक्षसस्तीक्ष्णपर्वभिः १०
तदमृष्यन्राजपुत्रोमहाचापेदधच्छरान्
जघानदशभिर्वीरंपुष्कलंवक्षसोंऽतरे ११
उभौसमरसंरब्धावुभावपिजयैषिणौ
रेजातेसमरेतौहिकुमारतारकौयथा १२
बाणान्धनुषिसंधायदशसंख्यान्महाशितान्
अकरोत्पुष्कलोवीरोविरथंराजपुत्रकम् १३
चतुर्भिश्चतुरोवाहान्द्वाभ्यांसूतमपातयत्
एकेनध्वजमेतस्यद्वाभ्यांस्यंदनरक्षकौ १४
एकेनहृदिविव्याधराजपुत्रस्यवेगवान्
तदद्भुतंकर्मदृष्ट्वासर्वेवीराःप्रतोषिताः १५
सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः
अत्यंतंकोपमापन्नःस्यंदनंपरमाविशत् १६
सस्थित्वास्यंदनवरेहयरत्नेनभूषिते
शरासनंमहद्धृत्वासुदृढंगुणपूरितम् १७
उवाचपुष्कलंवीरंरुक्मांगदइदंवचः
महत्पराक्रमंकृत्वाक्वयास्यसिपरंतप १८
पश्यमेऽद्यपराक्रांतिंयद्बलेनविनिर्मिताम्
यत्नात्तिष्ठस्वभोवीरनयामित्वद्रथंनभः १९
इत्युक्त्वाशरमत्युग्रंदधारस्वशरासने
मंत्रयित्वाततश्चास्त्रंभ्रामकंपौष्कलेरथे २०
मुमोचनिशितंबाणंस्वर्णपंखैकशोभितम्
तेनबाणेननीतोऽस्यरथोयोजनमात्रकम् २१
धृतःकृच्छ्रेणसूतेनरथोबभ्रामभूतले
कृच्छ्रेणप्राप्यस्वस्थानंपुष्कलःपरमास्त्रवित् २२
जगादवचनंतंवैबाणंबिभ्रच्छरासने
स्वर्गंप्राप्नुहिवीराग्र्यसर्वदेवैश्चसेवितम् २३

त्वादृशाःपृथिवीयोग्यानभवंतिनृपोत्तम
शतक्रतुसभायोग्यास्तद्गच्छत्वंसुरालयम् २४
इत्युक्त्वासमुमोचास्त्रमाकाशप्रापकंमहत्
तेनबाणेनसरथोययौखमनुलोमतः २५
सर्वाल्लोँकानतिक्रामन्ययौसूर्यस्यमंडलम्
तज्ज्वालयारथोदग्धोहयसूतसमन्वितः २६
तत्करैर्दग्धभूयिष्ठकलेवरःसुदुःखितः
पपातचंद्रचूडंसधृत्वाहृद्यसुखार्दनम् २७
भूमौनिपतितस्तत्रकरदग्धकलेवरः
अत्यंतंदुःखमापन्नोमुमूर्च्छरणमंडले २८
तस्मिन्निपतितेभूमौमूर्च्छितेराजपुत्रके
हाहाकारोमहानासीत्तत्रसंग्राममूर्धनि २९
वैरिणोजयलक्ष्मींतेप्रापुःपुष्कलमुख्यकाः
पलायनपराजातावैरिणोहयरक्षकाः ३०
तदापुत्रस्यवैमूर्च्छांदृष्ट्वावीरमणिर्नृपः
प्रायात्समरमध्यस्थंपुष्कलंकोपपूरितः ३१
तदाभूमिश्चचालेयंसपर्वतवनोत्तमा
शूरावैहर्षमापन्नाःकातराभयपीडिताः ३२
चापंमहद्दधानःसइषुधीअक्षयावपि
रोषान्निःश्वासमामुंचन्नाह्वयामासवैरिणम् ३३

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरुक्मांगद-
पराजयपुष्कलविजयोनामएकचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४१

द्विचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच
आह्वयंतंमहासैन्यवारिधौपुष्कलंनृपम्
समालक्ष्यकपींद्रोऽपिहनूमांस्तमधावत १
लांगूलमुद्यम्यविशालदेहं
सरावमातत्यपयोदघोषम्
रणस्थितान्वीरवरान्कपींद्रो

जगामतंवीरमणिंनृपेन्द्रम् २
आयांतंतंहनूमतंवीद्दयपुष्कलउद्भटः
विलोकयामासदृशावैरिक्रोधसुशोणया ३
जगादतंहनूमंतंपुष्कलःपरमास्त्रवित्
मेघगंभीरयावाचानादयन्रणमंडलम् ४
पुष्कलउवाच
कथंत्वंसमरेयोद्धुमागतोसिमहाकपे
कियद्बलंस्वल्पमेतद्राज्ञोवीरमणेर्महत् ५
यत्रत्रिजगतीसर्वासंमुखेसमुपागता
तत्रत्वंलीलयायोद्धुंयातुमिच्छसिवानवा ६
कोयंराजावीरमणिःकियद्बलमथाल्पकम्
अत्रागमनमत्युग्रंतववीरनभाव्यते ७
रघुनाथकृपापांगादहंनिस्तीर्यदुस्तरम्
क्षणान्निर्यामिकीशेंद्रमाचित्तंकुरुसंगरे ८
त्वयाराक्षसपाथोधिस्तीर्णोरामकृपाव्रजात्
तथारामंसुसंस्मृत्यनिस्तरिष्यामिदुस्तरम् ९
येकेचिद्दुस्तरंप्राप्यरघुनाथंस्मरंतिच
तेषांदुःखोदधिःशुष्कोभविष्यतिनसंशयः १०
तस्माद्व्रजमहावीरशत्रुघ्नसविधेबलिन्
एषआयामिनिर्जित्यभूपंवीरमणिंक्षणात् ११
शेषउवाच
इतिधीरांसमाकर्ण्यवाणींपुष्कलभाषिताम्
जगादवचनंभूयःपुष्कलंपरवीरहा १२
हनुमानुवाच
पुत्रमासाहसंकार्षीर्भूपंवीरमणिंप्रति
एषदाताशरण्यश्चबलशौर्यसमन्वितः १३
त्वंबालःस्थविरोभूपोऽखिलशस्त्रास्त्रवित्तमः
अनेकेविजिताःसंख्येवीराःशौर्यसुशोभिनः १४
जानीहिपार्श्वेतस्यत्वंरक्षितारंसदाशिवम्
भक्त्यावशीकृतंस्थाणुंसोमंचैतत्पुरिस्थितम् १५

तस्मादहमनेनैवयोत्स्येभूपेनपुष्कल
अ्रन्यान्वीरान्विजित्वात्वंकीर्तिमाप्नुहिपुष्कलाम् १६
पुष्कलउवाच
शिवोभक्त्यावशीकृत्यस्वपुरेस्थापितोऽमुना
परमस्याशुहृदयेनतिष्ठतिमहेश्वरः १७
सदाशिवोयमाराध्यपरमंस्थानमागतः
सरामोमन्मनस्त्यक्त्वानक्वापिपरिगच्छति १८
यत्ररामस्तत्रविश्वंसर्वंस्थास्नुचरिष्णुच
तस्मादहंजयिष्यामिरणेवीरमणिंनृपम् १९
व्रजत्वंसमरेयोद्धुमन्यान्मानिवरान्नृपान्
वीरसिंहमुखान्कीशमच्चिंतांमाकुरुप्रभो २०
वाचमित्थंसमाकरार्यहनूमान्धीरसेविताम्
जगामसमरेयोद्धुंवीरसिंहंनृपानुजम् २१
लद्मीनिधिःसुतेनास्यशुभांगदसुसंज्ञिना
द्वैरथेनप्रयुयुधेमहाशस्त्रास्त्रवेदिना २२
बलमित्रेणसुमदःस्वप्रतापबलोर्जितः
योद्धुंसशस्त्रःसंग्रामंविचचारनृपात्मजः २३
अ्राह्वयंतंनृपंदृष्ट्वाद्वैरथेयुद्धकोविदः
पुष्कलोरुक्मखचितेरथेतिष्ठन्ययौहितम् २४
राजातमागतंदृष्ट्वापुष्कलंयुद्धकोविदम्
उवाचनिर्भियावारयारणमध्येसुभाषितः २५
वीरमणिरुवाच
बालमायाहिमांक्रुद्धंसंग्रामेचंडकोपनम्
गच्छप्राणपरीप्सायैमायुद्धंकुरुमेसह २६
त्वादृशान्बालकान्भूपामादृशाःकृपयंतिहि
प्रहरंतिनचैतान्वैतस्माद्गच्छरणाद्बहिः २७
यावत्त्वंनमयादृष्टश्चत्तुर्भ्यांतावदुन्मनाः
सांप्रतंत्वांप्रहर्तुंनमनःसमभिकांत्तति २८
यत्त्वयामत्सुतोबाणैर्भिन्नोमूर्च्छीकृतःपुनः
सर्वंमयात्तांतमद्यतवबालधियोमहत् २९

इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुष्कलोनिजगादतम्
पुष्कलउवाच
बालोऽहत्वंमहावृद्धःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदः ३०
क्षत्रियाणांमतंचैवयेबलाधिक्यसंयुताः
तएववृद्धाभूपाग्र्यनवयोवृद्धतांगताः ३१
मयातेमूर्च्छितःपुत्रःसशौर्यबलदर्पितः
इदानींत्वामहंशस्त्रैःपातयिष्यामिसंगरे ३२
तस्मात्त्वंयत्नतस्तिष्ठराजन्संग्राममूर्धनि
रामभक्तंनमांकश्चिज्जयतींद्रपदेस्थितः ३३
इत्थंभाषितमाश्रुत्यपुष्कलस्यनृपाग्रणीः
जहासबालंसंवीक्ष्यकोपंचव्यदधात्पुनः ३४
तंवैकुपितमालक्ष्यभरतात्मजउन्मदः
जघानशरविंशत्याराजानंहृदितीक्ष्णया ३५
राजातानागतान्दृष्ट्वाबाणांस्तेनविमोचितान्
चिच्छेदपरमक्रुद्धःशरैस्तीक्ष्णैरनेकधा ३६
तद्बाणच्छेदनंदृष्ट्वाभारतिःपरवीरहा
चुकोपहृदयेऽत्यंतंराजानंचत्रिभिःशरैः ३७
विव्याधभालेभूपालपुत्रःपुष्कलसंज्ञकः
तत्रलग्नाविरेजुस्तेत्रिकूटशिखराणिकिम् ३८
तैर्बाणैर्व्यथितोराजाजघाननवभिःशरैः
हृदयेपुष्कलंवीरंमहाकोपसमन्वितः
तैर्वत्सदन्तैर्बह्वस्त्रंपीतंरामानुजाङ्गजम् ३९
सर्पाश्चाशीविषायद्वत्क्रुद्धास्तद्वपुषिस्थिताः
परमंकोपमापन्नःपुष्कलोभूमिपंपुनः ४०
बाणानांशतकेनाशुबिभेदशितपर्वणाम्
तैर्बाणैःकवचंभिन्नंकिरीटःसशिरस्त्रकः ४१
रथोधनुर्महत्सज्यंछिन्नंकोपपरिप्लवात्
क्षतजेनपरिप्लुष्टोबाणभिन्नकलेवरः ४२
अन्यंस्यंदनमारुह्यजगामभरतात्मजम्
धन्योसिवीररामस्यचरणाब्जमधुव्रत ४३

महत्कृतंकर्मतेऽद्ययदहंविरथीकृतः
प्राणान्रक्षस्वभोवीरसांप्रतंमयियुद्ध्यति ४४
सुलभानतवप्राणाःकालरूपेमयिस्थिते
इत्युक्त्वाव्यहनद्बाणैरसंख्यैःशस्त्रकोविदः ४५
भूमौदिशिचतद्बाणानान्यद्दृश्येततत्रह
अनेकेगजसाहस्राभिन्नाअश्वाःसमंततः ४६
रथारथियुतास्तेनछिन्नाभिन्नाद्विधाकृताः
शोणितौघासरित्तत्रप्रसुस्रावरणांगणे ४७
यत्रोन्मदाहिमातंगादृश्यंतेशैलशृंगवत्
केशाःशैवाललक्ष्यास्तेमुहुःप्राणिशिरःस्थिताः ४८
अनेकेपाणयश्छिन्नावीराणांमुद्रिकाश्रियः
दृश्यंतेअहिवत्तत्रचंदनादिकरूषिताः ४९
शिरांसिचभटाग्र्याणांकच्छपाभांवहंतिवै
मांसानिपंकायत्रासन्वीराणांमहतांततः ५०
एवंव्यतिकरेवृत्तेयोगिन्यःशतशोरणे
पपुःपात्रेणरुधिरंप्राणिनांरणपातिनाम् ५१
मांसानिबुभुजुस्तावैहर्षकौतुकसंयुताः
पीत्वातुशोणितंतत्रभक्षित्वामांसमुन्मदाः ५२
ननृतुर्जहसुःप्रोच्चैरुज्जगुःप्रधनांगणे
पिशाचास्तत्रसमरेप्राणिनांमस्तकानिवै ५३
धृत्वाकराभ्यांमत्तांगास्तालवद्वादनोद्यताः
शिवास्तत्रमहामांसंपतितानांरणांगणे ५४
भक्षित्वाव्यनदन्मत्ताःकातराणांभयप्रदाः
कातरास्त्राःसमापन्नागताःकुंजरकोटरे ५५
भक्षितायोगिनीभिस्तेपापिनांक्वापिनस्थितिः
एतत्कदनमालक्ष्यस्वसैन्यस्यरथाग्रणीः ५६
पुष्कलोऽपिचकारात्रकदनंरणमंडले
भिद्यंतेगजशीर्षाणिपतंतिमौक्तिकानितु ५७
दृश्यतेलोमभिःपूर्णाताम्रपर्णीवतन्नदी
पुष्कलप्रहिताबाणानृणामंगेषुसंगताः

कुर्वंतिप्राणविच्छेदंवीराणामपिसर्वतः ५८
सर्वेरुधिरसिक्तांगाःसर्वेच्छिन्ननिजांगकाः
दृश्यंतेकिंशुकायद्वत्सुभटाःप्रधनांगणे ५९
एतस्मिन्समयेक्रुद्धःसमाभाष्यमहीपतिम्
जघानबहुबाणैस्तंरोषपूरपरिप्लुतः ६०
तद्बाणवेधभिन्नांगोविशीर्णकवचोनृपः
महाबलंतंमन्वानःप्राहरच्छरकोटिभिः ६१
तैर्बाणैःकवचान्मुक्तंसुस्त्रावबहुशोणितम्
वपुर्बभूवरुचिरंशरपंजरगोचरम् ६२
शरपंजरमध्यस्थोविह्वलीकृतमानसः
शरान्नेतुंचसंधातुंनक्षमःसचभारतिः ६३
रामंस्मृत्वाधनुर्धृत्वाकरेसज्जंमहद्दृढम्
मुमोचबाणान्निशितान्वैरिवृंदनिवारणान्‌ ६४
तैर्बाणैःशरजालंतद्विधूयमुनिपुंगव
शंखंप्रध्मायसमरेजगादगतभीर्नृपम् ६५
पुष्कलउवाच
त्वयाकृतंमहत्कर्मयन्मांबाणस्यपंजरे
गोचरंकृतवान्वीरवीरतापनमुद्भटम् ६६
वृद्धत्वान्ममान्योसिसांप्रतंरणमंडले
पश्यमेऽद्यपराक्रांतंराजन्वीरमणेमहत् ६७
बाणत्रयेणभोवीरमूर्च्छितंकरवैनहि
तर्हिप्रतिज्ञांशृणुवैसर्ववीरविमोहिनीम् ६८
गंगांप्राप्यापियोवैतांनिंदित्वापापहारिणीम्
नमज्जतिमहापापोमहामूढविचेष्टितः ६९
तस्यपापंममैवास्तुचेन्नत्वांरणमंडले
पातयेमूर्च्छयावीरसन्नद्धोभवभूपते ७०
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुष्कलस्यनृपोत्तमः
चुकोपभृशमुद्विग्नःसंदधेनिशिताञ्छरान् ७१
तेशराहृदयंभित्त्वागतास्तेभारतेर्महत्
पेतुःक्षितावधोयद्वद्रामभक्तिपराङ्मुखाः ७२

ततःशरंमुमोचास्मैनिशितंवह्निसप्रभम्
लक्षीकृत्यमहद्वक्षःकपाटतटविस्तृतम् ७३
सबाणोभूमिपतिनाद्विधाछिन्नःशरेणहि
पपातरथमध्येसरविमंडलवज्ज्वलन् ७४
अपरंबाणमाधत्तमातृभक्तिभवंततः
निधायपुरायंसोऽप्येषचिच्छेदमहतापुनः ७५
तदाखिन्नःसहृदयेकिंकर्तव्यमितिस्मरन्
रामंहृदिनिजार्तिघ्नंमुमोचपरमास्त्रवित् ७६
सबाणस्तस्यहृदयेलग्नआशीविषोपमः
मूर्च्छामप्रापयत्तंवैज्वलन्सूर्यसमप्रभः ७७
ततोहाहाकृतंसर्वंपलायनपरायणम्
राज्ञिसंमूर्च्छितेजातेपुष्कलोजयमाप्तवान् ७८

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेवीरमणेः
पराभवोनामद्विचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४२

त्रिचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच
हनूमान्वीरसिंहंतुसमागत्याब्रवीद्वचः
तिष्ठयासिकुतोवीरजेष्यामित्वांक्षणादिह १
एवमुक्तंसमाकरार्यप्लवगस्यवचोमहत्
कोपपूरपरिप्लुष्टःकार्मुकंजलदस्वनम् २
विनद्यघोरान्निशितान्बाणान्मुंचन्बभौरणे
आषाढेजलदस्येवधारासारेमनोहरः ३
तान्दृष्ट्वानिशितान्बाणान्स्वदेहेसुविलग्नकान्
चुकोपहृदयेऽत्यतंहनूमानंजनीसुतः ४
मुष्टिनाताडयामासहृदयेवज्रसारिणा
समुष्टिनाहतोवीरःपपातधरणीतले ५
मूर्च्छितंतंसमालोक्यपितृव्यंसशुभांगदः
रुक्मांगदोऽपिसंमूर्च्छांत्यक्त्वागाद्रणमंडलम् ६
बाणान्समभिवर्षंतौमेघाविवमहास्वनौ

कुर्वंतौकदनंघोरंप्लवंगंप्रतिजग्मतुः ७
तौदृष्ट्वासमरेवीरौसमायातौकपीश्वरः
लांगूलेनचसंवेष्ट्यसरथौचापधारकौ ८
स्फोटयामसभूदेशेतत्क्षणान्मूर्च्छितावुभौ
निश्चेष्टौसमभूतांतौरुधिरारक्तदेहकौ ९
बलमित्रश्चिरंयुद्धंविधायसुमदेनहि
मूर्च्छामप्रापयत्तंवैबाणैःसुशितपर्वभिः १०
पुष्कलेनक्षणान्नीतोमूर्च्छांचैतन्यवर्जिताम्
जयमाप्तंतुकटकंशत्रुघ्नस्यभटार्दनम् ११
एतस्मिन्समयेसांबःस्यंदनंवरमास्थितः
विस्फारयन्धनुर्दिव्यमुपाधावद्भटानिमान् १२
जटाजूटांतरगतांचंद्ररेखांवहन्महान्
सर्पाभूषांमनःस्पर्शांदधदाजगवंधनुः १३
मूर्च्छितान्स्वजनान्दृष्ट्वाभक्तार्तिघ्नोमहेश्वरः
योद्धुंप्रायान्महासैन्यैःशत्रुघ्नस्यभटानिमान् १४
सगणःसपरीवारःकंपयन्पृथिवीतलम्
भक्तरक्षार्थमागच्छंस्त्रिपुरंतुपुरायथा १५
कोपाच्छोणतरेनेत्रेवहन्प्रलयकारकः
पश्यन्वीरान्बहुमतीन्पिनाकीदेववंदितः १६
तमागतंमहेशानंवीक्ष्यरामानुजोबली
जगामसमरेयोद्धुंसर्वदेवशिरोमणिम् १७
अथागतंतुशत्रुघ्नंरुद्रोवीक्ष्यपिनाकधृक्
उवाचपरमापन्नःकोपंसगुणचापधृक् १८
पुष्कलेनमहत्कर्मकृतंरामांघ्रिसेविना
मद्भक्तंयोरणेहत्वागतःसमरमंडलम् १९
अद्यक्वास्तिपरोवीरःपुष्कलःपरमास्त्रवित्
तंहत्वासुखमाप्स्यामिसमरेभक्तपीडनम् २०
शेषउवाच
इत्युक्त्वावीरभद्रंसप्रेषयामासपुष्कलम्
याहित्वंसमरेयोद्धुंपुष्कलंसेवकार्दनम् २१

नंदिनंप्रेषयामासहनूमंतंमहाबलम्
कुशध्वजंप्रचंडंतुभृंगिणंचसुबाहुकम् २२
सुमदंचंडनामानंगणंस्वीयंसमादिशत्
पुष्कलस्तुसमायांतंवीरभद्रंमहागणम् २३
महारुद्रस्यसंवीक्ष्ययोद्धुंप्रायान्महामनाः
पुष्कलःपंचभिर्बाणैस्ताडयामाससंयुगे २४
तैर्बाणैःक्षतगात्रस्तुत्रिशूलंससमादिशत्
सत्रिशूलंक्षणाच्छित्त्वाव्यगर्जतमहाबलः २५
छिन्नंस्वीयंत्रिशूलंवैवीक्ष्यरुद्रानुगोबली
खट्वांगेनजघानाशुमस्तकेभारतिंद्विज २६
खट्वांगाभिहतःसोऽथमुमूर्च्छक्षणमुद्भटः
विहायमूर्च्छांसद्वीरःपुष्कलःपरमास्त्रवित् २७
शरैश्चिच्छेदखट्वांगंकरस्थंतस्यतत्क्षणात्
वीरभद्रःस्वकेच्छिन्नेखट्वांगेकरसंस्थिते २८
परमक्रोधमापन्नोबभंजरथिनोरथम्
भंक्त्वारथंतुवीरस्यपदातिंचविधायसः २९
बाहुयुद्धेनयुयुधेपुष्कलेनमहात्मना
सपुष्कलोरथंत्यक्त्वाचूर्णितंतेनवेगतः ३०
मुष्टिनाताडयामासवीरभद्रंमहाबलः
अन्योन्यंमुष्टिभिर्घ्नंतावूरुभिर्जानुभिस्तथा ३१
परस्परवधोद्युक्तौपरस्परजयैषिणौ
एवंचतुर्दिनमभूद्रात्रिंदिवमपीशयोः ३२
नकोपितत्रहीयेतनजीयेतमहाबलः
पंचमेतुदिनेवृत्तेवीरभद्रोमहाबलः ३३
गृहीत्वानभउड्डीनोमहावीरंतुपुष्कलम्
तत्रयुद्धंतयोरासीद्देवासुरविमोहनम् ३४
मुष्टिनाचरणाघातैर्बाहुभिःसुखुरैर्महत्
तदात्यंतंप्रकुपितःपुष्कलोवीरभद्रकम् ३५
गृहीत्वाकंठदेशेतुताडयामासभूतले
तत्प्रहारेणव्यथितोवीरभद्रोमहाबलः ३६

गृहीत्वापुष्कलंपादेजघानास्फालयन्मुहुः
ताडयित्वामहीदेशेपुष्कलंसुमहाबलः ३७
त्रिशूलेनचकर्ताशुशिरोज्वलितकुंडलम्
जगर्जपुष्कलंहत्वावीरभद्रोमहाबलः ३८
गर्जतातेनशार्वेणप्रापितास्त्रासमुद्भटाः
हाहाकारोमहानासीत्पुष्कलेपतितेरणे ३९
त्रासंप्रापुर्जनाःसर्वेरणमध्येसुकोविदाः
तेशशंशुश्चशत्रुघ्नंपुष्कलंपतितंरणे ४०
निहतंवीरभद्रेणमहेश्वरगणेनवै
इत्याश्रुत्यमहावीरःपुष्कलस्यवधंतदा ४१
दुःखंप्राप्तोरणेऽत्यतंकंपमानःशुचामहान्
तंदुःखितंचशत्रुघ्नंज्ञात्वारुद्रोऽब्रवीद्वचः ४२
शत्रुघ्नंसमरेवीरंशोचंतंपुष्कलेहते
रेशत्रुघ्नरणेशोकंमाकृथाःसुमहाबल ४३
वीराणांरणमध्येतुपातनंकीर्तयेस्मृतम्
धन्योवीरःपुष्कलाख्योयश्चवैदिनपंचकम् ४४
युयुधेवीरभद्रेणमहाप्रलयकारिणा
येनक्षणाद्विनिहतोदक्षोमदपमानकृत् ४५
क्षणाद्विनिहतायेनदैत्यास्त्रिपुरसैनिकाः
तस्माद्युद्ध्यस्वराजेंद्रशोकंत्यक्त्वामहाबल ४६
यत्नात्तिष्ठाद्यवीराग्रयमयियोद्धरिसंस्थिते
शोकंसंत्यज्यशत्रुघ्नोवीरश्चक्रोधशंकरम् ४७
आत्तसज्जधनुर्बाणैःप्रचच्छादमहेश्वरम्
तेबाणाःसुरशीर्षण्यवपुषंक्षतविक्षतम् ४८
अकुर्वतमहच्चित्रंभक्तरक्षार्थमागतम्
तेबाणाःशंकरस्यापिबाणानभसिसंस्थिताः ४९
व्याप्यैतत्सकलंविश्वंचित्रकारिमुनेरपि
तद्बाणयोर्युद्धबलंवीक्ष्यसर्वत्रमेनिरे ५०
प्रलयंलोकसंहारकारकंसर्वमोहकम्
आकाशेतुविमानानिसंश्रित्यस्वपुरस्थिताः ५१

विलोकयितुमागत्यप्रशंसंतितयोर्भृशम्
अयंलोकत्रयस्यास्यप्रलयोत्पत्तिकारकः ५२
असावपिमहाराजरामचंद्रस्यचानुजः
किमिदंभविताकोवाजेष्यतिक्षितिमंडले ५३
पराजयंवाकोवीरःप्राप्स्यतेरणमूर्धनि
एवमेकादशाहानिवृत्तंयुद्धंपरस्परम् ५४
द्वादशेदिवसेप्राप्तेमुमोचास्त्रंनराधिपः
ब्रह्मसंज्ञंमहादेवंहंतुंक्रोधसमन्वितः ५५
सविज्ञायमहास्त्रंतन्मुक्तंशत्रुघ्नवैरिणा
हसन्नप्यपिबत्तेनमुक्तंब्रह्मशिरोमहत् ५६
अत्यंतंविस्मयंप्राप्यकिंकर्तव्यमतःपरम्
एवंविचारयुक्तस्यहृदयेज्वलनोपमम् ५७
शरंवैनिचखानाशुदेवदेवशिरोमणिः
तेनबाणेनशत्रुघ्नोमूर्च्छितोरणमंडले ५८
हाहाभूतमभूत्सर्वंकटकंभटसेवितम्
वीराःसर्वेरुद्रगणैःपातिताःपृथिवीतले ५९
सुबाहुसुमदोन्मुख्याःस्वबाहुबलदर्पिताः
पतितंमूर्च्छयावीक्ष्यशत्रुघ्नंशरपीडितम् ६०
पुष्कलंतुरथेस्थाप्यसेवकैःपरिरक्षितुम्
हनूमानागतोयोद्धुंशिवंसंहारकारकम् ६१
श्रीरामस्मरणंयोधान्स्वीयान्विप्रप्रहर्षितान्
प्रकुर्वन्रोषितस्तीव्रंलांगूलंचप्रकंपयन् ६२

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेपुष्कल-
शत्रुघ्नपराजयोनामत्रिचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४३

चतुश्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच
आगत्यसविधेरुद्रंसमरांगणमूर्धनि
जगादहनुमान्वीरःसंजिहीर्षुःसुराधिपम् १
हनूमानुवाच

त्वंयदाचरसेरुद्रधर्मस्यप्रतिकूलनम्
तस्मात्त्वांशास्तुमिच्छामिरामभक्तवधोद्यतम् २
मयापुराश्रुतंदेवऋृषिभिर्बहुधोदितम्
रघुनाथपदस्मारीनित्यंरुद्रःपिनाकभृत् ३
तत्सर्वंतुमृषाजातंशत्रुघ्नंप्रतियुध्यतः
पुष्कलोमेहतःशूरःशत्रुघ्नोऽपिविमूर्च्छितः ४
तस्मात्त्वांपातयाम्यद्यत्रैलोक्यप्रलयोद्यतम्
यत्नात्तिष्ठस्वभोःशर्वरामभक्तिपराङ्मुखः ५
शेषउवाच
इत्युक्तवंतंप्लवगंप्रोवाचसमहेश्वरः
धन्योऽसिवीरवर्यस्त्वंभवान्वदतिनोमृषा ६
मत्स्वामीरामचंद्रोऽयसुरासुरनमस्कृतः
तदश्वमानयामासशुत्रुघ्नःपरवीरहा ७
तद्रक्षार्थंसमायातस्तद्भक्त्यातुवशीकृतः
यथाकथंचिद्भक्तोऽसौरक्ष्यःस्वात्माइतिस्थितिः ८
रघुनाथःकृपांकृत्वाविलोकयतुनिस्त्रपम्
मांस्वभक्तसुदुःखेनकिंचित्कोपंदधन्महान् ९
शेषउवाच
एवंवदतिचंडीशेहनूमान्कुपितोभृशम्
शिलामादायमहतींताडयामासतद्रथम् १०
शिलयाताडितस्तस्यरथःशकलतांगतः
ससूतःसहयःकेतुपताकाभिःसमन्वितः ११
नभःस्थादेवताःसर्वाःप्रशशंसुःकपीश्वरम्
धन्योसिप्लवगाधीशमहत्कर्मत्वयाकृतम् १२
श्रीशिवंविरथंदृष्ट्वानंदीतंसमुपाद्रवत्
उवाचश्रीमहादेवंमत्पृष्ठंगम्यतामिति १३
वृषस्थितंतुभूतेशंहनूमान्कुपितोभृशम्
शिलामुत्पाट्यतरसाप्राहनद्धृदयेतदा १४
तदाहतोभूतपतिःशूलंतीक्ष्णंसमाददे
जाज्वल्यमानंत्रिशिखंवह्निज्वालासमप्रभम् १५

आयातंतन्महद्दृष्ट्वाशूलंप्रज्वलनप्रभम्
हस्तेगृहीत्वातरसाबभंजतिलशः क्षणात् १६
भग्नेत्रिशूलेतरसाकपीन्द्रेण क्षणाच्छिवः
शक्तिंकरेसमाधत्तसर्वलोहविनिर्मिताम् १७
साशक्तिःशिवनिर्मुक्ताहृदयेतस्यधीमतः
लग्ना क्षणादभूत्तत्रविक्लवःप्लवगाधिपः १८
क्षणाच्चतद्व्यथांतीर्त्वागृहीत्वावृक्षमुल्बणम्
ताडयामासहृदयेमहाव्यालविभूषिते १९
ताडितास्तेनवीरेणफणीन्द्रास्त्रासमागताः
इतस्ततस्तेतंमुक्त्वागताःपातालमुञ्जवाः २०
शिवस्तस्मिन्नगेमुक्तेवक्षसिस्वेनिरीक्ष्यच
कुपितोव्यदधाद्घोरंमुसलंकरयुग्मके २१
हतोसिगच्छसंग्रामात्पलाय्यप्लवगाधम
एषतेप्राणहंताहंमुसलेनक्षणादिह २२
मुसलंवीक्ष्यनिर्मुक्तंशिवेनकुपितेनवै
कीशस्तद्वंचयामासमहावेगाद्धरिंस्मरन् २३
मुसलंतत्पपाताधःशिवमुक्तंमहायसम्
विदार्यपृथिवींसर्वांजगामचरसातलम् २४
तदाप्रकुपितोऽत्यतंहनूमान्रामसेवकः
गृहीत्वापर्वतंहस्तेताडयामासवक्षसि २५
सयावत्पर्वतंछेत्तुंमतिंचक्रेसतीपतिः
तावद्धतःकपींद्रेणशालेनबहुशाखिना २६
तमपिच्छेत्तुमुद्युक्तोयावत्तावच्छिलाहतः
शिलास्ताभेदितुंस्वांतंचकारमृडउद्यतः २७
तावद्वृष्टिंचकारायंशिलाभिर्नगपर्वतैः
लांगूलेनचसंवेष्ट्यताडयत्येषभूतपम् २८
शिलाभिःपर्वतैर्वृक्षैःपुच्छास्फोटेनभूरिशः
नंदीप्राप्तोमहात्रासंचंद्रोऽपिशकलीकृतः २९
अत्यंतंविह्वलोजातोमहेशानःप्रकोपनः
क्षणेक्षणेप्रहारेणविह्वलंकुर्वतंभृशम् ३०

जगादप्लवगाधीशंधन्योसिरघुपानुग
महत्कर्मकृतंतेऽद्ययत्तेहंसुप्रतोषितः ३१
नदानेननयज्ञेननाल्पेनतपसाह्यहम्
सुलभोऽस्मिमहावेगतस्मात्प्रार्थयमेवरम् ३२
शेषउवाच
एवंब्रुवंतंतंदृष्ट्वाहनूमान्निजगादतम्
प्रहसन्निर्भियावाग्यामहेशानंसुतोषितम् ३३
हनूमानुवाच
रघुनाथप्रसादेनसर्वंमेऽस्तिमहेश्वर
तथापियाचेहिवरंत्वत्तःसमरतोषितात् ३४
एषपुष्कलसंज्ञोनःसमरेपतितोहतः
तथैवरामावरजःशत्रुघ्नोमूर्च्छितोरणे ३५
अन्येचवीराबहवःपतिताःशरविक्षताः
मूर्च्छिताःपतिताःकेचित्तान्रक्षस्वगणैःसह ३६
यथाचैतान्महाभूतावेतालाश्चपिशाचकाः
नहरंतिनखादंतिश्वशृगालादयस्तथा ३७
एतेषांवपुषोभेदोनभवेत्त्वंतथाचर
यावदिंद्रगणंजित्वानयामिद्रोणपर्वतम् ३८
तत्रस्थाऔषधीर्वापिनीत्वासंस्थापितान्भटान्
जीवयामिबलात्सर्वांस्तावत्त्वंरक्षसर्वशः ३९
एषगच्छामितंनेतुंद्रोणंपर्वतसत्तमम्
यस्मिन्वसंत्योषधयःप्राणिसंजीवनंकराः ४०
एतद्वचःसमाकर्ण्यतथेतिनिजगादतम्
याहिशीघ्रंनगंतंतुरक्षामित्वद्भटान्मृतान् ४१
तच्छ्रुत्वावाक्यमीशस्यजगामद्रोणपर्वतम्
द्वीपान्सर्वानतिक्रम्यजगामक्षीरसागरम् ४२
अत्रतुस्वगणैश्चायंरक्षतिस्मशिवोमहान्
श्मशानंतद्गणैःस्वीयैर्महाबलपराक्रमैः ४३
हनूमान्द्रोणमासाद्यद्रोणंनाममहागिरिम्
लांगूलेतंनिधायाशुप्रतस्थेरणमंडलम् ४४

तंनेतुमुद्यतेविप्रचकंपेसचपर्वतः
कंपमानंतुतंदृष्ट्वातत्पालादेवतागणाः ४५
हाहेतिकृत्वाप्रोचुस्तेकिमिदंभवितागिरौ
कोह्येनंनयतेवीरोमहाबलपराक्रमः ४६
एवंकृत्वासुराःसर्वेसंहताददृशुःकपिम्
मुंचैनमितितंप्रोच्यजघ्नुःशस्त्रास्त्रकोटिभिः ४७
तान्सर्वान्निघ्नतोदृष्ट्वाहनूमान्कुपितोभृशम्
जघानतान्क्षणाद्वीरःशक्रःसर्वासुरान्यथा ४८
केचित्पदाहतास्तत्रकेचित्करविमर्दिताः
लांगूलेनहताःकेचित्केचिच्छृंगेणचाहताः ४९
सर्वेतेनाशमापन्नाःक्षणात्कीशेनताडिताः
केचिन्निपतिताभूमौरुधिरेणपरिप्लुताः ५०
केचित्कीशभयात्त्रस्ताजग्मुःशक्रंसुराधिपम्
क्षतेनचपरिप्लुष्टारुधिरक्षतदेहिनः ५१
तान्दृष्ट्वाभयसंविग्नान्रुधिरेणपरिप्लुतान्
सुराञ्जगादविमनाःशक्रःसर्वसुरोत्तमः ५२
कथंयूयंभयत्रस्ताःकथंरुधिरविप्लुताः
केनदैत्येननिहताराक्षसेनाधमेनवा ५३
सर्वंशंसतमेतथ्यंयथाज्ञात्वाव्रजामितम्
निहत्यबद्ध्वाचायामियुष्मद्घातकमुन्मदम् ५४
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यतुरासाहंसुरोत्तमाः
जगदुर्दीनयावाचासुरासुरनमस्कृतम् ५५
देवाऊचुः
इहागत्यनजानीमःकश्चिद्वानररूपधृक्
नेतुंद्रोणंसमुद्युक्तोलांगूलेवेष्टयतंगिरिम् ५६
गंतुंकृतमतिस्तावद्वयंसर्वेसुसंहताः
युद्धंचक्रुःसुसंनद्धाःसर्वशस्त्रास्त्रवर्षिणः ५७
तेनसर्वेवयंयुद्धेनिर्जिताबलशालिना
अनेकेनिहतास्तत्रभूमौपेतुःसुरोत्तमाः ५८
वयंतुबहुभिःपुण्यैर्जीविताइहचागताः

शोणितेनसुसिक्तांगाः क्षतपीडासमन्विताः ५९
एतद्वाक्यंसमाकर्ण्यसुराणांसपुरंदरः
आदिदेशसुरान्सर्वान्महाबलसमन्वितान् ६०
यातमहाद्रोणगिरिंकपिंबद्ध्वंमहाबलम्
बद्ध्वानयतयूयंवैसुराणांरणपातकम् ६१
इत्याज्ञप्ताययुस्तेवैद्रोणंपर्वतसत्तमम्
यत्रास्तेबलवान्वीरोहनूमान्कपिसत्तमः ६२
गत्वातेप्राहरन्सर्वेहनूमंतंमहाबलम्
हनूमतातेनिहतामुष्टिभिःकरताडनैः ६३
पतितास्तेक्षणात्तत्ररुधिरक्षतविग्रहाः
अन्येपलायनपराजग्मुस्तेत्रिदिवेश्वरम् ६४
तच्छ्रुत्वाकुपितःशक्रःसर्वानमरसत्तमान्
आदिदेशमहावीरंवानरेंद्रंसुरोत्तमः ६५
तदाज्ञप्तायगुस्तेवैयत्रकीशेश्वरोबली
तान्सर्वानागतान्दृष्ट्वाजगादकपिसत्तमः ६६
मायांतुवीराःसमरेसंहर्तारंहिमांबलात्
नेष्यामियुष्मानधुनासंयमिन्याःपुरोऽतिके ६७
इत्युक्ताअपितेसर्वेसन्नद्धाःप्राहरन्कपिम्
शस्त्रास्त्रैर्बहुधामुक्तैर्महाबलसमन्विताः ६८
केचिच्छूलैःपरशुभिःकेचित्खड्गैश्चपट्टिशैः
मुसलैःशक्तिभिःकेचित्क्रोधेनकलुषीकृताः ६९
सआहतोऽमरवरैर्विविधैरायुधैर्बली
शिलाभिस्ताञ्जघानाशुसर्वानमरसत्तमान् ७०
केचित्पलाय्यआहुस्तेगताःशक्रसमीपकम्
तदुक्तंवाक्यमाकर्ण्यभयंप्रापसुराधिपः ७१
बृहस्पतिंसुराध्यक्षंमंत्रिणंस्वर्गवासिनाम्
पप्रच्छसविधेगत्वानत्वासुरगुरुंवरम् ७२
इंद्रउवाच
कोऽसौयोवानरोद्रोणंनेतुंस्वामिन्समागतः
येनमेनिहतावीराअमराःशस्त्रधारिणः ७३

शेषउवाच
एतच्छ्रुत्वातुतद्वाक्यमुक्तमांगिरसोमहान्
जगादभयसंविग्नंतुरासाहंसुराधिपम् ७४
बृहस्पतिरुवाच
योरावणमहन्संख्येकुंभकर्णमदीदहत्
येनतेवैरिणःसर्वेहतास्तस्यैवसेवकः ७५
येनलंकासत्रिकूटानिर्दग्धापुच्छवह्निना
अक्षश्चनिहतोयेनहनूमंतमवेहितम् ७६
तेनसर्वेविनिहताद्रोणार्थमयमुद्यतः
हयमेधंमहाराजःकरोतिबलिसत्तमः ७७
तस्याश्वंशिवभक्तस्तुनृपोवीरमणिर्महान्
जहारतत्रसमभूद्रणंसुरविमोहनम् ७८
शिवेननिहताःसंख्येवीरारामस्यभूरिशः
तान्वैजीवयितुंद्रोणंनेष्यत्येवमहाबलः ७९
नायंवर्षशतैर्जेयोभवताबलसंयुतः
तस्मात्प्रसादयकपिंदेहितत्रत्यमौषधम् ८०
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेद्रोणगिरौ
देवानांपराजयोनामचतुश्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४४

पंचचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच
गुरुभाषितमाकर्ण्यवृषपर्वरिपुःस्वराट्
ज्ञात्वारामस्यकार्यार्थमागतंपवनात्मजम् १
भयंतत्याजमनसिवानरात्समुपस्थितम्
जहर्षचित्तेचभृशंवाचस्पतिमुवाचह २
इंद्रउवाच
कथंकार्यंसुराधीशद्रोणोऽयनीयतेयदि
देवानांजीवनंभूयःकथंस्यादितिमेवद ३
इदानींपवनोद्भूतंप्रसादययथातथम्
रामःप्रीतिंपरांयातिदेवानांचसुखंभवेत् ४

देवाधिपस्यवचनंश्रुत्वावाचस्पतिस्तदा
शक्रंतुपुरतःकृत्वासर्वदेवैःपरीवृतम् ५
जगामतत्रयत्रास्तेहनूमान्निर्भयःकपिः
गर्जतिप्रसभंजित्वासुरान्सर्वान्सुखासिनः ६
तेगत्वासन्निधौतस्यबृहस्पतिपुरोगमाः
पेतुस्तेचरणौनत्वासमीरतनुजस्यहि ७
बृहस्पतिश्चतंवीरंजगादप्रेरितोऽमुना
सुराधीशेनलोकस्यगुरुणावदतांवरः ८
अजानद्भिःकृतंकर्मदेवैस्तवपराक्रमम्
श्रीरामचरणस्यत्वंसेवकोऽसिमहामते ९
किमर्थमयमारंभःकथमत्रसमागमः
तत्करिष्यामहेसर्वेसन्नतास्तवभाषितम् १०
रोषंत्यक्त्वाकृपांकृत्वादेवाधीशंविलोकय
पवनात्मजदैत्यानांभयंकरवपुर्दधत् ११
शेषउवाच
इत्थंभाषितमाकर्ण्यदेवानांसगुरोर्वचः
उवाचदेवान्सकलान्गुरुंचैवमहायशाः १२
राज्ञोवीरमणेःसंख्येहताःशर्वेणभूरिशः
भटास्तान्वैजीवयितुंद्रोणंनेष्यामिपर्वतम् १३
तंयेनिवारयिष्यंतिस्ववीर्यबलदर्पिताः
तान्नेष्यामिक्षणादेवयमस्यसदनंप्रति १४
तस्माद्वदतमेयूयंद्रोणंवाथतदौषधम्
येनसंजीवयिष्यामिमृतान्वीरान्रणांगणे १५
शेषउवाच
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यवायुसूनोर्महात्मनः
तेसर्वेप्रणतिंगत्वाददुःसंजीवनौषधम् १६
तेप्रहृष्टाभयंत्यक्त्वासुराःस्वर्गौकसःस्वयम्
ययुःसुरपतिंकृत्वापुरःसौख्यसमन्विताः १७
हनुमान्भेषजंतत्तुसमादायागतोरणम्
स्तुतःसर्वैःसुरगणैर्महाकर्मसमुत्सुकैः १८

तमागतंहनूमंतंवीन्दयसर्वेऽपिवैरिणः
साधुसाधुप्रशंसंतमद्भुतंमेनिरेकपिम् १९
कपिःसमागत्यमहामुदायुतः
पुरोभटंपुष्कलमागतंमृतम्
शिवेनसंरन्नितमुग्रमंडले
श्रीरामचित्तंसविधेजगामह २०
सुमतिंचसमाहूयमंत्रिणांमहतांमतम्
उवाचजीवयाम्यद्यसर्वान्वीरान्रणेमृतान् २१
एवमुक्त्वाभेषजंतत्पुष्कलस्यमहोरसि
शिरःकायेनसंधायजगादवचनंशुभम् २२
यद्यहंमनसावाचाकर्मणाराघवंपतिम्
जानामितर्हिएतेनभेषजेनाशुजीवतु २३
इतिवाक्यंयदावक्तितावत्पुष्कलउत्थितः
रणांगणेऽदशद्रोषाद्दंतान्वीरशिरोमणिः २४
क्वगतोवीरभद्रोऽसौमांसंमूर्च्छ्यरणांगणे
सद्योऽहपातयाम्येनंक्वास्तिमेधनुरुत्तमम् २५
इतितंभाषमाणंवैप्राहवीरंकपींद्रकः
धन्योऽसिवीरयद्ब्रूयोवदस्येनंरणांगणे २६
त्वंहतोवीरभद्रेणरघुनाथप्रसादतः
पुनःसंजीवितोऽस्येहिशत्रुघ्नंयाममूर्च्छितम् २७
इत्युक्त्वाप्रययौतत्रसंग्रामवरमूर्धनि
श्वसन्नास्तेसशत्रुघ्नःशिवबाणप्रपीडितः २८
तत्रगत्वासमीपंतच्छत्रुघ्नस्यमहात्मनः
निधायभेषजंतस्यवन्नसिश्वासमागते २९
उवाचहनुमांस्तंवैजीवशत्रुघ्नसत्तम
मूर्च्छितोऽसिरणेकस्मान्महाबलपराक्रम ३०
यद्यहंब्रह्मचर्यंचजन्मपर्यंतमुद्यतः
पालयामितदावीरःशत्रुघ्नोजीवतुन्नणात् ३१
उक्तमात्रेणतेनेदंजीवितःन्नणमात्रतः
क्वशिवःक्वशिवोयातोविहायरणमंडलम् ३२

अनेकेनिहताःसंख्येश्रीरुद्रेणपिनाकिना
तेसर्वेजीवितावीराःकपीन्द्रेणमहात्मना ३३
तदासर्वेसुसन्नद्धारोषपूरितमानसाः
स्वेस्वेरथेस्थिताःशत्रून्प्रययुःक्षतविग्रहाः ३४
पुष्कलोवीरभद्रंतुचंडंचैवकुशध्वजः
नंदिनंहनुमान्वीरःशत्रुघ्नःसंगरेशिवम् ३५
धनुर्विस्फारयंतंतंशत्रुघ्नंबलिनांवरम्
संग्रामेशिवमाहूयतिष्ठंतंप्रययौनृपः ३६
राजावीरमणिर्वीरःशत्रुघ्नःसमरेबली
अन्योन्यंचक्रतुर्युद्धंमुनिविस्मयकारकम् ३७
राज्ञाचवीरमणिनारथाभग्नाःशताधिकाः
शत्रुघ्नस्यनरेंद्रस्यतिलशःक्षणतोद्विज ३८
तदाप्रकुपितोऽत्यतंशत्रुघ्नोरणमंडले
आग्नेयास्त्रंमुमोचामुंदग्धुंसैन्यसमन्वितम् ३९
दाहकंतन्महद्दृष्ट्वामहास्त्रंशत्रुमोचितम्
अत्यंतंकुपितोराजावारुणास्त्रंसमाददे ४०
वारुणास्त्रेणशीतार्तंवीक्ष्यरामानुजोबली
वायव्यास्त्रंमुमोचास्मैतेनवायुर्महानभूत् ४१
वायुनासंहतामेघाययुस्तेसर्वतोदिशम्
इतस्ततोगताःसर्वेसैन्यंतत्सुखितंबभौ ४२
सैन्येपवनपीडार्तेनृपोवीरमतिर्महान्
पर्वतास्त्रंरिपूद्धारिजग्राहचशरासने ४३
पर्वतैःस्तंभितोवायुर्नचासर्पतसंगरे
तद्वीक्ष्यरामावरजोवज्रास्त्रंतुसमाददे ४४
वज्रास्त्रेणहताःसर्वेनगास्तुतिलशःकृताः
चूर्णतांप्रापुरेतस्मिन्रणेवीरवरार्चिते ४५
वज्रास्त्रेणविदीर्णांगावीराःशोणितशोभिताः
बभूवुःसमरप्रांतेचित्रंसमभवद्रणम् ४६
तदाप्रकुपितोऽत्यतंराजावीरमणिर्महान्
ब्रह्मास्त्रंचापआधत्तवैरिदाहकमद्भुतम् ४७

शत्रुघ्नः शरमादायसस्मारसुमनोहरम्
अस्त्रंतद्योगिनीदत्तंसर्ववैरिविमोहनम् ४८
ब्रह्मास्त्रंतत्करभ्रष्टमागतंवैरिणंप्रति
तावच्छत्रुघ्ननाम्नातुतन्मुक्तंमोहनास्त्रकम् ४९
मोहनास्त्रेणतद्ब्राह्मंद्विधाछिन्नंक्षणादिह
लग्नंराज्ञोहृदिक्षिप्रंमूर्च्छांसंप्रापयन्नृपम् ५०
तेबाणाः शतशोमुक्ताः शत्रुघ्नेनमहीभृता
सर्वेपिमूर्च्छितावीरागणारुद्रस्ययेपुनः ५१
शिवस्यचरणोपस्थेमूढाः पेतुर्महीतले
तदाशिवः प्रकुपितोरथेतिष्ठन्ययौनृपम् ५२
शिवेनसहसायोद्धुंसमायातोरणांगणे
शत्रुघ्नः सज्जमात्तज्यंधनुः कृत्वाव्ययुद्ध्यत ५३
तयोः समभवद्युद्धंघोरंवैरिविदारणम्
शस्त्रास्त्रैर्बहुधामुक्तैरादीपितदिगंतरम् ५४
अस्त्रप्रत्यस्त्रसंघातैस्ताडनप्रतिताडनैः
देवानामपिदैत्यानांनैतादृग्रणमंडलम् ५५
तदाव्याकुलितोऽत्यतंशत्रुघ्नः शिवसंगरे
सस्मारस्वामिनंतत्रपावनेरुपदेशतः ५६
हानाथभ्रातरत्युग्रः शिवः प्राणापहारणम्
करोतिधनुरुद्यम्यत्रायस्वरणमंडले ५७
अनेकेदुः खपाथोधिंतीर्णारामतवाख्यया
मामप्युद्धरदुः खस्थंरामरामकृपानिधे ५८
इत्थंवक्तियदातावद्दीप्तितोरणमंडले
नीलोत्पलदलश्यामोरामोराजीवलोचनः ५९
मृगशृंगंकटौधृत्वादीप्तितंवपुरुद्वहन्
तंदृष्ट्वाविस्मयंप्रापशत्रुघ्नः समरांगणे ६०

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
श्रीरामसमागमोनामपंचचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४५

षट्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच
आगतंवीक्ष्यश्रीरामंशत्रुघ्नःप्रणतार्तिहम्
भ्रातरंसकलाद्दुःखान्मुक्तोऽभूद्द्विजसत्तम १
हनूमान्वीक्ष्यविभ्रांतोरामस्यचरणौमुदा
ववंदेभक्तरक्षार्थमागतंनिजगादच २
स्वामिंस्तवैतद्युक्तंतुस्वभक्तपरिपालनम्
यत्संग्रामेजितंसर्वंपाशबद्धममोचयः ३
वयंत्विदानींधन्यावैयद्द्रक्ष्यामोभवत्पदे
जेष्यामोऽरीन्क्षणादेवत्वत्कृपातोरघूद्वह ४
शेषउवाच
स्थाणुस्तदागतंरामंयोगिनांध्यानगोचरम्
पतित्वापादयोर्विप्रजगादप्रणताभयम् ५
एकस्त्वंपुरुषःसाक्षात्प्रकृतेःपरईर्यसे
यःस्वांशकलयाविश्वंसृजस्यवसिहंसिच ६
अरूपस्त्वमशेषस्यजगतःकारणंपरम्
एकएवत्रिधारूपंगृह्णासिकुहकान्वितः ७
सृष्टौविधातृरूपेणपालनेस्वयमासच
प्रलयेजगतःसाक्षादहंशर्वाख्यतांगतः ८
तवयत्परमेशस्यहयमेधक्रतुक्रिया
ब्रह्महत्यापनोदायतद्विडंबनमद्भुतम् ९
यत्पादशौचममलंगंगाख्यंशिरसोंऽतरा
वहामिपापशांत्यर्थंतस्यतेपातकंकुतः १०
मयाबह्वपकारायकृतंकर्मतवस्फुटम्
क्षम्यतांतत्कृपालोहिभवतोऽव्यवधायकम् ११
किंकरोमिमयासत्यपालनार्थमिदंकृतम्
जानन्प्रभावंभवतोभक्तरक्षार्थमागतः १२
असौपुराउज्जयिन्यांमहाकालनिकेतने
स्नात्वाशिप्राख्यसरितितपस्तेपेमहाद्भुतम् १३
ततःप्रसन्नोजातोऽहजगादभूमिपंप्रति

याचस्वेतिमहाराजसवत्रेराज्यमद्भुतम् १४
मयाप्रोक्तंदेवपुरेतवराज्यंभविष्यति
यावद्रामहयःपुर्यामागमिष्यतियाज्ञिकः १५
तावत्प्रभृत्यहंस्थास्येतवरक्षार्थमुद्यतः
एतद्दत्तवरोरामकिंकरोमिस्वसत्यतः १६
घृणितोऽस्म्यधुनाराज्ञासपुत्रपशुबांधवः
हयंसमर्प्यतेपादसेवांराजाविधास्यति १७
शेषउवाच
इतिवाक्यंसमाकरार्यमहेशस्यरघूत्तमः
उवाचधीरयावाचाकृपयापूर्णलोचनः १८
रामउवाच
देवानामयमेवास्तिधर्मोभक्तस्यपालनम्
त्वयासाधुकृतंकर्मयद्भक्तोरक्षितोऽधुना १९
ममासिहृदयेशर्वभवतोहृदयेत्वहम्
आवयोरंतरंनास्तिमूढाःपश्यंतिदुर्धियः २०
येभेदंविदधत्यद्धाआवयोरेकरूपयोः
कुंभीपाकेषुपच्यंतेनराःकल्पसहस्रकम् २१
येत्वद्भक्तास्तएवासन्मद्भक्ताधर्मसंयुताः
मद्भक्ताअपिभूयस्याभक्त्यातवनतिंकराः २२
शेषउवाच
इत्थंभाषितमाकरार्यशर्वोवीरमणिंनृपम्
मूर्च्छितंजीवयामासकरस्पर्शादिनाप्रभुः २३
अन्यानपिसुतानस्यमूर्च्छिताञ्छरपीडितान्
जीवयामाससमृडःसमर्थःप्रभुरीश्वरः २४
सज्ञंविधायतंभूपंश्रीरामपदयोर्नतिम्
कारयामासभूतेशःपुत्रपौत्रैःपरीवृतम् २५
धन्योराजावीरमणिर्योददर्शरघूत्तमम्
योगिभिर्योगनिष्ठाभिर्दुष्प्रापमयुतायुतैः २६
तेनत्वारघुनाथंतंकृतार्थीकृतविग्रहाः
ब्रह्मादिभिःपूज्यतमाअभूवन्द्विजसत्तम २७

शत्रुघ्नहनुमद्भ्यांचपुष्कलादिभिरुद्भटैः
परिष्टुतायरामायददौराजाहयोत्तमम् २८
राज्येनसहितंसर्वंसपुत्रपशुबांधवम्
शर्वेणप्रेरितःप्रादाद्भूपोवीरमणिस्तदा २९
ततोरामोनुतःसर्वैर्वैरिभिर्निजसेवकैः
शत्रुघ्नादिभिरत्यंतमुत्सुकैश्चविशेषतः ३०
रथेमणिमयेतिष्ठन्बभूवसतिरोहितः
अंतर्हितेरामभद्रेसर्वेप्रापुःसुविस्मयम् ३१
माजानीहिमनुष्यंतंरामंलोकैकवंदितम्
जलेस्थलेचसर्वत्रवर्ततेसंस्थितःसदा ३२
ततोवीराअलंहृष्टाअन्योन्यंपरिरेभिरे
तूर्यमंगलवादित्रैःसुमहानुत्सवोऽभवत् ३३
ततोमुक्तोहयःसर्वैर्वीरैःशस्त्रास्त्रकोविदैः
सर्वैरनुगतःप्रीतैर्विस्मयेनसमन्वितैः ३४
शर्वःसत्यप्रतिज्ञश्चतमनुज्ञाप्यसेवकम्
श्रीरामंशरणंप्रोच्ययाहिलोकैकदुर्ल्लभम् ३५
स्वयमंतर्हितस्तत्रप्रलयोत्पत्तिकारकः
कैलासमगमच्छर्वःसेवकैःपरिशोभितः ३६
भूपोवीरमणिर्ध्यायञ्छ्रीरामचरणोदजम्
शत्रुघ्नेनययौसाकंबलिनाबलसंयुतः ३७
एतद्रामस्यचरितंयेशृण्वंतिनरोत्तमाः
तेषांसंसारजंदुःखंनभविष्यतिकर्हिचित् ३८

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे हयप्रस्थानंनामषट्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४६

सप्तचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच
हयोगतोहेमकूटंभारतांतेततोद्विज
अनेकभटसाहस्त्रैरन्वितोबद्धचामरः १
योवैविस्तरतोदैर्घ्याद्योजनानांसमंततः

अयुतेनसुशृङ्गैश्चराजतैःकांचनादिभिः २
तत्रोद्यानंमहच्छ्रेष्ठंपादपैःपरिशोभितम्
शालैस्तालैस्तमालैश्चकर्णिकारैःसमन्ततः ३
हिंतालैर्नागपुन्नागैःकोविदारैःसबिल्वकैः
चम्पकैर्बकुलैर्मेघैर्मदनैःकुटजादिभिः ४
जातिकाभिर्यूथिकाभिर्नवमालिकयातथा
आम्रैर्माधवद्राक्षाभिर्दाडिमैःशोभितंवनम् ५
अनेकपक्षिसंघुष्टंभ्रमरैर्निनदीकृतम्
मयूरकेकारवितंसर्वर्तुसुखदंहयः ६
प्रविवेशसशत्रुघ्नोमनोवेगसमन्वितः
स्वर्णपत्रंविशालेस्वेभालेबिभ्रन्मनोहरम् ७
गच्छतस्तस्यवाहस्यहयमेधक्रतोस्तदा
अकस्मादभवच्चित्रंतच्छृणुष्वद्विजोत्तम ८
गात्रस्तंभोऽभवत्तस्यनचचालपथिस्थितः
हेमकूटइवाचाल्योबभूवहयसत्तमः ९
तदातद्रक्षकाःसर्वेकशाघातान्वितेनिरे
तदाहतेऽपिनययौस्तब्धगात्रोहयोत्तमः १०
शत्रुघ्नंसविधेगत्वाचुक्रुशुर्वाहरक्षकाः
स्वामिन्वयंनजानीमःकिमभूद्धयसत्तमे ११
गच्छतोवाहवर्यस्यमनोवेगस्यभूपते
आकस्मिकोऽभवत्तस्यगात्रस्तंभोमहामते १२
कशाभिस्ताडिंतोऽस्माभिःपरंतत्रचचालन
एवंविचार्ययत्कर्मतत्कुरुष्वनृपोत्तम १३
तदाविस्मयमापन्नोभूपतिःसहसैनिकैः
जगामसहितःसर्वैर्हयस्यमहतोऽन्तिके १४
पुष्कलोबाहुनाधृत्वाचरणौतस्यभूतलात्
उत्पाटयामासतदापरंनोचेलतुस्ततः १५
बलेनबलिनाक्रांतोनाकम्पतहयस्तदा
हनूमांस्तंसमुद्धर्तुंमतिंचक्रेमहामनाः १६
लांगूलेनसमावेष्ट्यबलेनबलिनांवरः

आचकर्षबलाद्वाहंनचचालतथापिसः १७
तदोवाचकपिश्रेष्ठोहनूमान्विस्मयान्वितः
शत्रुघ्नंबलिनांश्रेष्ठंवीराणांपरिशृण्वताम् १८
मयाद्रोणोलांगुलेनलीलयोत्पाटितोऽधुना
परमत्रमहाश्चर्यंकम्पतेनहयोऽल्पकः १९
दृष्टमत्रनिदानंहिवीरैर्बलिभिरुद्धतैः
आकृष्टोऽपिनचस्थानाच्चचालतिलमात्रतः २०
कपिभाषितमाकर्ण्यशत्रुघ्नोविस्मयान्वितः
सुमतिंमंत्रिणांश्रेष्ठमुवाचवदतांवरः २१
शत्रुघ्नउवाच
मंत्रिन्किमभवद्वाहेस्तंभनंवपुषोऽनघ
कोऽत्रोपायोविधेयःस्याद्येनवाहगतिर्भवेत् २२
सुमतिरुवाच
स्वामिन्कश्चिन्मुनिर्मृग्योऽखिलज्ञानविचक्षणः
देशोद्भवमहंजानेप्रत्यक्षंनपरोक्षजम् २३
शेषउवाच
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुमतेर्धर्मकोविदः
अन्वेषयामासमुनिंसेवकैःसहशोभनम् २४
तेसर्वेसर्वतोगत्वामुनिंधर्मविदंभटाः
व्यालोकयंतःसर्वत्रनचापश्यन्मुनीश्वरम् २५
एकस्त्वनुचरोविप्रगतोयोजनमात्रतः
पूर्वस्यांदिशिचोद्युक्तःपश्यतिस्ममहाश्रमम् २६
यत्रनिर्वैरिणःसर्वेपशवोजनतास्तथा
गंगास्नानहताशेषकिल्बिषाःसुमनोहराः २७
यत्रकेचित्तपःश्रेष्ठंकुर्वंतिस्महुताशनैः
धूमैरधोमुखाःपत्रैर्वायुभिःस्वोदरंभराः २८
यत्राग्निहोत्रजोधूमःपवित्रयतिसर्वदा
अनेकमुनिसंहृष्टोमुक्तपत्रलतोत्तमः २९
तमाश्रमंमुनेर्ज्ञात्वाशौनकस्यमनोहरम्
न्यवेदयन्नृपायासौविस्मयाविष्टचेतसे ३०

तच्छ्रुत्वाहर्षितोऽत्यतंशत्रुघ्नःसहसेवकैः
हनूमत्पुष्कलाद्यैश्चसयुतोऽगात्तदाश्रमम् ३१
तत्रवीक्ष्यमुनिश्रेष्ठंसम्यग्घुतहुताशनम्
प्रणम्यदंडवत्तस्यचरणौपापहारिणौ ३२
तमागतंनृपंज्ञात्वाशत्रुघ्नंबलिनांवरम्
अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेप्रीतस्तद्दर्शनादभूत् ३३
सुखोपविष्टंविश्रान्तंनृपंप्राहमुनीश्वरः
किमर्थमटनंदेवमहत्पर्यटनंतव ३४
त्वादृशाःपृथिवींसर्वांनृपावैनभ्रमंतिचेत्
तदादुष्टजनाःसाधून्बाधंतेविगतज्वरान् ३५
कथयस्वमहीपालशत्रुघ्नबलिनांवर
सर्वंशुभायनोभूयात्तवपर्यटनादिकम् ३६
शेषउवाच
इत्युक्तवंतंभूदेवंप्रत्युवाचमहीश्वरः
गद्गदस्वरयावाण्याहर्षितस्वीयविग्रहः ३७
शत्रुघ्नउवाच
अकस्मादभवच्चित्रंरामाश्वस्यमनोहृतः
नातिदूरेत्वदावासात्तच्छृणुष्वविदांवर ३८
उद्यानेतवशोभाढ्येयदृच्छातोहयोगतः
तत्प्रांतेतस्यवाहस्यगात्रस्तंभोऽभवत्क्षणात् ३९
तदामेबलिनोवीराःपुष्कलाद्यामदोत्कटाः
बलादाचकृषुर्वाहंनचचालतथाप्यसौ ४०
अस्मानपारदुःखाब्धौमग्नान्प्रतितरिःस्मृतः
दैवाद्दृष्टःसुभाग्यैस्त्वंकथयस्वनिदानकम् ४१
शेषउवाच
एवंपृष्टोमुनिवरःक्षणंदध्यौमहामतिः
ततःकारणसंयुक्तंविचारेणदधद्धयम् ४२
क्षणात्तज्ज्ञानतांप्राप्यविस्मयोत्फुल्ललोचनः
जगादसमहीपालंदुःखितंसंशयान्वितम् ४३
शौनकउवाच

शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिहयस्तंभस्यकारणम्
यच्छ्रुत्वामुच्यतेदुःखादतिचित्रकथानकम् ४४
गौडदेशेमहारण्येकावेरीतीरभूषिते
वाडवःसात्वकोनाम्नाचचारपरमंतपः ४५
एकाहंपयसःप्राशीदिनैकंवायुभक्षकः
दिनैकंतुनिराहारएवंत्रिदिनमुन्नयेत् ४६
एवंव्रतेप्रवृत्तस्यकालःसर्वक्षयंकरः
जग्राहस्वस्यदंष्ट्रायांमृतिंप्रापमहाव्रती ४७
विमानेसर्वशोभाढ्येसर्वरत्नविभूषिते
अप्सरोभिःसहक्रीडन्ययौमेरोःशिखास्थितौ ४८
जंबूनाममहावृक्षस्तत्रसेव्यरसोऽभवत्
नदीजांबवतीसंज्ञास्वर्णद्रवसमन्विता ४९
तस्यांमुनयइच्छाभिःक्रीडंतेकुतुकान्विताः
अनेकतपसापुण्याःसर्वसौख्यसमन्विताः ५०
तत्रासौस्वेच्छयाक्रीडन्नप्सरोभिर्मुदान्वितः
प्रतीपमाचरत्तेषांस्वाभिमानमदोद्धतः ५१
ततःशप्तःसमुनिभीराक्षसोभवदुर्मुखः
ततोऽतिदुःखितःप्राहमुनीन्विद्यातपोधनान् ५२
अनुगृह्णंतुमांसर्वेविप्रायूयंकृपालवः
तदातैरनुगृहीतोयदारामहयंभवान् ५३
स्तंभयिष्यतिवेगेनततोरामकथाश्रुतिः
पश्चान्मुक्तिर्भवित्रीतेशापादस्मात्सुदारुणात् ५४
सप्रोक्तोमुनिभिर्देवोराक्षसत्वमितःप्रभो
स्तंभयामासरामाश्वंमोचयानघकीर्तनैः ५५

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
शापकीर्तनंनामसप्तचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४७

अष्टचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच
इतिप्रोक्तंतुमुनिनासंश्रुत्यपरवीरहा

विस्मयंमानयामासहृदिशौनकमब्रवीत् १
शत्रुघ्नउवाच
कर्मणोगहनावार्तायथासात्वकनामधृत्
दिवंप्राप्तोऽपिमहताकर्मणाराक्षसीकृतः २
स्वामिन्वदमहर्षेत्वंकर्मणांस्वगतिर्यथा
येनकर्मविपाकेनयादृशंनरकंभवेत् ३
शौनकउवाच
धन्योसिराघवश्रेष्ठयत्तेमतिरियंशुभा
जानन्नपिहितार्थायलोकानांत्वंब्रवीषिभोः ४
कथयामिविचित्राणांकर्मणांविविधागतीः
ताःशृणुष्वमहाराजयच्छ्रुत्वामोक्षमाप्नुयात् ५
परवित्तंपरापत्यंकलत्रंपारकंचयः
बलात्कारेणगृह्णातिभोगबुद्ध्याचदुर्मतिः ६
कालपाशेनसंबद्धोयमदूतैर्महाबलैः
तामिस्रेपात्यतेतावद्यावद्वर्षसहस्रकम् ७
तत्रताडनमुद्भूताःकुर्वंतियमकिंकराः
पापभोगेनसंतप्तस्ततोयोनिंतुशौकरीम् ८
तत्रभुक्त्वामहादुःखंमानुषत्वंगमिष्यति
रोगादिचिह्नितंतत्रदुर्यशोज्ञापकंस्वकम् ९
भूतद्रोहंविधायैवकेवलंस्वकुटुंबकम्
पुष्णातिपापनिरतःसोंऽधतामिस्रकेपतेत् १०
येनराइहजंतूनांवधंकुर्वंतिवैमृषा
तेरौरवेनिपात्यंतेभिद्यंतेरुरुभीरुषा ११
यःस्वोदरार्थेभूतानांवधमाचरतिस्फुटम्
महारौरवसंज्ञेतुपात्यतेसयमाज्ञया १२
योवैनिजंतुजनकंब्राह्मणंद्वेष्टिपापकृत्
कालसूत्रेमहादुष्टेयोजनायुतविस्तृते १३
यावंतिपशुरोमाणिगवांद्वेषंकरोतियः
तावद्वर्षसहस्राणिपच्यतेयमकिंकरैः १४
योभूमौभूपतिर्भूत्वादंडायोग्यंतुदंडयेत्

करोतिब्राह्मणस्यापिदेहदंडंचलोलुपः १५
ससूकरमुखैर्दुष्टैःपीड्यतेयमकिंकरैः
पश्चाद्दुष्टासुयोनीषुजायतेपापमुक्तये १६
ब्राह्मणानांगवांयेतुद्रव्यंवृत्तंतथाल्पकम्
वृत्तिंवागृह्णतेमोहाल्लुंपंतिस्वबलान्नराः १७
तेपरत्रांधकूपेचपात्यंतेचमहार्दिताः
योऽन्नस्वयमुपाहृत्यमधुरंचात्तिलोलुपः १८
नदेवायनसुहृदेददातिरसनापरः
सपतत्येवनरकेकृमिभोजनसंज्ञिते १९
अनापदिनरोयस्तुहिरण्यादीन्यपाहरेत्
ब्रह्मस्वंवामहादुष्टेसंदंशेनरकेपतेत् २०
यःस्वदेहंप्रपुष्णातिनान्यंजानातिमूढधीः
सपात्यतेतैलतप्तेकुंभीपाकेऽतिदारुणे २१
योनागम्यांस्त्रियंमोहाद्योषिद्धावाच्चकामयेत्
तंतयाकिंकराःसूर्म्यापरिरंभंचकुर्वते २२
येबलाद्वेदमर्यादांलुंपंतिस्वबलोद्धताः
तेवैतरण्यांपतितामांसशोणितभक्षकाः २३
वृषलद्यंयःस्त्रियंकृत्वातयागार्हस्थ्यमाचरेत्
पूयोदेनिपतत्येवमहादुःखसमन्वितः २४
येदंभमाश्रयंतेवैधूर्तालोकस्यवंचने
वैशसेनरकेमूढाःपतंतियमताडिताः २५
येसवर्णास्त्रियंमूढारेतःस्वंपाययंतिच
रेतःकुल्यासुतेपापारेतःपानेषुतत्पराः २६
येचौरावह्निदादुष्टागरदाग्रामलुंठकाः
सारमेयादनेतेवैपात्यंतेपातकान्विताः २७
कूटसाक्ष्यंवदत्यद्धापुरुषःपापसंभृतः
परकीयंतुद्रव्यंयोहरतिप्रसभंबली २८
सोऽवीचिनरकेपापीअवाग्वक्त्रःपतत्यधः
तत्रदुःखंमहद्भुक्त्वापापिष्ठांयोनिमाव्रजेत् २९
योनरोरसनास्वादात्सुरांपिबतिमूढधीः

तंपाययंतिलोहस्यरसंधर्मस्यकिंकराः ३०
योगुरूनवमन्येतस्वविद्याचारदर्पितः
समृतःपात्यतेव्हारनरकेऽधोमुखःपुमान् ३१
विश्वासघातंकुर्वंतियेनराधर्मनिष्कृताः
शूलप्रोतेचनरकेपात्यंतेबहुयातने ३२
पिशुनोयोनरान्सर्वानुद्वेजयतिवाक्यतः
दंदशूकेचपतितोदंदशूकैःसदश्यते ३३
एवंराजन्ननेकेवैनरकाःपापकारिणाम्
पापंकृत्वाप्रयांत्येतेपीडांयांतिसुदारुणाम् ३४
यैर्नश्रुतारामकथानपरोपकृतिःकृता
तेषांसर्वाणिदुःखानिभवंतिनरकांतरे ३५
अत्रयस्यसुखंस्वर्गेभूयात्तस्यइतीर्यते
येदुःखिनोरोगयुतानरकादागताश्चते ३६
शेषउवाच
एतच्छ्रुत्वामहीपालःकंपमानःक्षणेक्षणे
पप्रच्छभूयस्तंविप्रंसर्वसंशयनुत्तये ३७
तत्तत्पापस्यचिह्नानिकथयस्वमहामुने
केनपापेनकिंचिह्नंभूलोकेउपजायते ३८
इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंमुनिःप्रोवाचभूपतिम्
शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिचिह्नानिपापकारिणाम् ३९
शौनकउवाच
सुरापःश्यामदंतश्चनरकांतेप्रजायते
अभक्ष्यभक्षकारीचजायतेगुल्मकोदरः ४०
उदक्यावीक्षितंभुक्त्वाजायतेकृमिलोदरः
श्वमार्जारादिसंस्पृष्टंभुक्त्वादुर्गंधिमान्भवेत् ४१
अनिवेद्यसुरादिभ्योभुंजानोजायतेनरः
उदरेरोगवान्दुःखीमहारोगप्रपीडितः ४२
परान्नविघ्नकरणादजीर्णमभिजायते
मंदोदराग्निर्भवतिसतिद्रव्येकदन्नदः ४३
विषदश्छर्दिरोगीस्यान्मार्गहापादरोगवान्

पिशुनोनरकस्यांतेजायतेश्वासकासवान् ४४
धूर्तोऽपस्माररोगीस्याच्छूलीचपरतापनः
दावाग्निदायकश्चैवरक्तातीसारवान्भवेत् ४५
सुरालयेजलेवापिशकृत्क्षेपंकरोतियः
गुदरोगोभवेत्तस्यपापरूपःसुदारुणः ४६
गर्भपातनजारोगाःक्षयमेहजलोदराः
प्रतिमाभंगकारीचअप्रतिष्ठश्चजायते ४७
दुष्टवादीखंडितःस्यात्खल्वाटःपरनिंदकः
सभायांपक्षपातीचजायतेपक्षघातवान् ४८
परोक्तहास्यकृत्काणःकुनखीविप्रहेमहृत्
तुंदीवरीताम्रचौरःकांस्यहृत्पुंडरीकिकः ४९
त्रपुहारीचपुरुषोजायतेपिंगमूर्द्धजः
शीसहारीचपुरुषोजायतेशीर्षरोगवान् ५०
घृतचौरस्तुपुरुषोजायतेनेत्ररोगवान्
लोहहारीचपुरुषोबर्बरांगःप्रजायते ५१
चर्महारीचपुरुषोजायतेमेदसावृतः
मधुचौरस्तुपुरुषोजायतेबस्तिगंधवान् ५२
तैलचौर्येणभवतिनरःकराड्वातिपीडितः
आमान्नहरणाच्चैवदंतहीनःप्रजायते ५३
पक्वान्नहरणाच्चैवजिह्वारोगयुतोभवेत्
मातृगामीचपुरुषोजायतेलिंगवर्जितः ५४
गुरुजायाभिगमनान्मूत्रकृच्छ्रःप्रजायते
भगिनींचैवगमनेपीतकुष्ठःप्रजायते ५५
स्वसुतागमनेचैवरक्तकुष्ठःप्रजायते
भ्रातृभार्याभिगमनेगुल्मकुष्ठःप्रजायते ५६
स्वामिगम्यादिगमनेजायतेदद्रुमंडलम्
विश्वस्तभार्यागमनेगजचर्माप्रजायते ५७
पितृष्वस्त्रभिगमनेदक्षिणांगेव्रणीभवेत्
मातुलान्यास्तुगमनेवामांगेव्रणवान्भवेत् ५८
पितृव्यपत्नीगमनेकटौकुष्ठःप्रजायते

मित्रभार्याभिगमनेमृतभार्यःप्रजायते ५९
स्वगोत्रस्त्रीप्रसंगेनजायतेचभगंदरः
तपस्विनीप्रसंगेनप्रमेहोजायतेनरे ६०
श्रोत्रियस्त्रीप्रसंगेनजायतेनासिकाव्रणी
दीद्मितस्त्रीप्रसंगेनजायतेदुष्टरक्तसृक् ६१
स्वजातिजायागमनेजायतेहृदयव्रणी
जात्युन्नतस्त्रीगमनेजायतेमस्तकव्रणी ६२
पशुयोनौचगमनान्मूत्रघातःप्रजायते
एतेदोषानराणांस्युर्नरकांतेनसंशयः ६३
स्त्रीणामपिभवंत्येतेतत्तत्पुरुषसंगमात्
एवंराजन्हिचिह्नानिकीर्तितानिसुपापिनाम् ६४
दानपुरायप्रसंगेनतीर्थादिक्रिययातथा
रामस्यचरितंश्रुत्वातपसावाद्मयंव्रजेत् ६५
सर्वेषामेवपापानांहरिकीर्तिधुनीनृणाम्
द्मालयेत्पापिनांपंकंनात्रकार्याविचारणा ६६
योनावमन्येतहरिंतस्ययागाविधिश्रुताः
तीर्थान्यपिसुपुरायानिपावितुंनद्ममाणितम् ६७
हसतेकीर्त्यमानंयश्चरित्रंज्ञानदुर्बलः
नतस्यनरकान्मुक्तिःकल्पांतेऽपिभविष्यति ६८
याहिराजन्विमोद्मार्थंहयस्यानुचरैःसह
श्रावयश्रीशचरितंयतोवाहगतिर्भवेत् ६९
शेषउवाच
इतिश्रुत्वाप्रहृष्टोऽभूच्छत्रुघ्नःपरवीरहा
प्रणम्यतंपरिक्रम्यययौसेवकसंयुतः ७०
तत्रगत्वासहनुमान्हयवर्यस्यपार्श्वतः
उवाचरामचरितंमहादुर्गतिनाशकम् ७१
याहिदेवविमानंस्वंरामकीर्तनपुरायतः
स्वैरंचरस्वलोकेत्वंमुक्तोभवकुयोनितः ७२
इतिवाक्यंसमाकरार्यशत्रुघ्नोयावदास्थितः
तावद्ददर्शविमलंदेवंवैमानिकंवरम् ७३

सउवाचविमुक्तोऽहरामकीर्तनसंश्रुतेः
यामिस्वंभवनंराजन्नाज्ञापयमहामते ७४
इत्युक्त्वाप्रययौदेवोविमानेस्वेपरिस्थितः
तदाविस्मयमापुस्तेशत्रुघ्नेनसहानुगाः ७५
ततोवाहोविनिर्मुक्तोगात्रस्तंभाच्चभूतलात्
ययौतद्विपिनंसर्वंभ्रमन्पद्मिसमाकुलम् ७६

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेरामाश्वमेधेशेषवात्स्यायनसंवादेहय-
निर्मुक्तिर्नामाष्टचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४८

एकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच
मासाःसप्ताभवंस्तस्यहयवर्यस्यहेलया
चरतोभारतंवर्षमनेकनृपपूरितम् १
सपूजितोभूपवरैःपरीत्यवरभारतम्
परीवृतोवीरवरैःशत्रुघ्नादिभिरुद्भटैः २
सबभ्रामबहून्देशान्हिमालयसमीपतः
नकोपितंनिजग्राहहयंरामबलंस्मरन् ३
अंगवंगकलिगानांराजभिःसंस्तुतोहयः
जगामराज्ञोनगरेसुरथस्यमनोहरे ४
कुंडलंनामनगरमदितेर्यत्रकुंडलम्
कर्णयोःपतितंभूमौहर्षभयसुकंपयोः ५
यत्रधर्मव्यतिक्रांतिंनकरोतिकदापिना
श्रीरामस्मरणंप्रेम्णाकरोतिजनतान्वहम् ६
अश्वत्थानांतुयत्रार्चातुलस्याःप्रत्यहंनृभिः
क्रियतेरघुनाथस्यसेवकैःपापवर्जितैः ७
यत्रदेवालयारम्याराघवप्रतिमायुताः
पूज्यंतेप्रत्यहंशुद्धचित्तैःकपटवर्जितैः ८
वाचिनामहरेर्यत्रनवैकलहसंकथा
हृदिध्यानंतुतस्यैवनचकामफलस्मृतिः ९
देवनंयत्ररामस्यवार्त्ताभिःपूतदेहिनाम्

नजातुचिन्नृणामस्तिसत्यव्यसनमानिनाम् १०
तस्मिन्वसतिधर्मात्मासुरथःसत्यवान्बली
रघुनाथपदस्मारहृष्टचित्तःपरोन्मदः ११
किंवर्णयामिरामस्यसेवकंसुरथंवरम्
यस्याशेषगुणाभूमौविस्तृताःपावयंत्यघम् १२
सेवकास्तस्यभूपस्यपर्यटंतःकदाचन
अपश्यन्हयमेधस्यहयंचंदनचर्चितम् १३
तेदृष्ट्वाविस्मयंप्राप्ताहयपत्रमलोकयन्
स्पष्टाक्षरसमायुक्तंचंदनादिकचर्चितम् १४
ज्ञात्वारामेणसंमुक्तंहयंनेत्रमनोहरम्
हृष्टाराज्ञेसभास्थायकथयामासुरुत्सुकाः १५
स्वामिन्नयोध्यानगरीपतिस्तस्यास्तुराघवः
हयमेधक्रतोर्योग्योहयोमुक्तःपरिभ्रमन् १६
सतेपुरस्यनिकटेप्राप्तःसेवकसंयुतः
गृहाणत्वंमहाराजहयंतंसुमनोहरम् १७
शेषउवाच
इतिश्रुत्वानिजप्रोक्तंवाक्यंहर्षपरिप्लुतः
उवाचवीरान्बलिनोमेघगंभरियागिरा १८
सुरथउवाच
धन्यावयंराममुखंपश्यामःसहसेवकाः
ग्रहीष्यामिहयंतस्यभटकोटिपरीवृतम् १९
तदामोक्ष्यामिवाहंतंयदारामःसमाव्रजेत्
कृतार्थंममभक्तस्यचिरंध्यानरतस्यवै २०
शेषउवाच
इत्थमुक्त्वामहीपालःसेवकान्स्वयमादिशत्
गृह्णंतुवाहंप्रसभंमोच्योनाश्वोऽद्विगोचरः २१
अनेनसुमहाँल्लाभोभविष्यतितुमेमतम्
यद्रामचरणौप्रेक्षेब्रह्मशक्रादिदुर्ल्लभौ २२
सएवधन्यःस्वजनःपुत्रोवाबांधवोऽथवा
पशुर्वावाहनंवापिरामाप्तिर्येनसंभवेत् २३

तस्माद्गृहीत्वाक्रत्वश्वंस्वर्णपत्रेणशोभितम्
बध्नंतुवाजिशालायांकामवेगंमनोरमम् २४
इत्युक्तास्तेततोगत्वावाहंरामस्यशोभितम्
गृहीत्वातरसाराज्ञेददुःसर्वंशुभांगिनम् २५
राजाप्राप्यमुदाचाश्वंरामस्यदनुजार्दनः
सेवकान्प्राहबलिनोधर्मकृत्यविचक्षणः २६
वात्स्यायनमहाबुद्धेशृणुष्वैकाग्रमानसः
नतस्यविषयेकश्चित्परदाररतोनरः २७
नपरद्रव्यनिरतोनचकामेषुलंपटः
नजिह्वाभिरतोन्मार्गेकीर्त्तयेद्रामकीर्तनात् २८
यःसेवकान्नृपोवक्तियूयंसेवार्थमागताः
कथयंतुभवच्चेष्टांधर्मकर्मविशारदाः २९
एकपत्नीव्रतधरानपरद्रव्यलोलुपाः
परापवादानिरतानचवेदोत्पथंगताः ३०
श्रीरामस्मरणादीनिकुर्वंतिप्रत्यहंभटाः
तानहंरामसेवार्थंरक्षाम्यंतककोपवान् ३१
एतद्विरुद्धधर्माणोयेनराःपापसंयुताः
तानहंविषयेमह्यंवासयामिनदुर्मतीन् ३२
तस्यदेशेनपापिष्ठाःपापंकुर्वंतिमानसे
हरिध्यानहताशेषपातकामोदसंयुताः ३३
यदैवमभवद्देशोराजाधर्मेणसंयुतः
तदातत्स्थानराःसर्वेमृतागच्छंतिनिर्वृतिम् ३४
यमानुचरनिर्वेशोनाभवत्सौरथेपुरे
तदायमोमुनेरूपंधृत्वाप्रागान्महीश्वरम् ३५
वल्कलांबरधारीचजटाशोभितशीर्षकः
सुरथंतुसभामध्येददर्शहरिसेवकम् ३६
तुलसीमस्तकेयस्यवाचिनामहरेःपरम्
धर्मकर्मरतांवार्त्तांश्रावयंतंनिजाञ्जनान् ३७
तदामुनिंनृपोदृष्ट्वातपोमूर्तिमिवस्थितम्
ववंदेचरणौतस्यपाद्याद्यादिकमथाकरोत् ३८

सुखोपविष्टंविश्रांतंमुनिंप्राहनृपाग्रणीः
धन्यमद्यजनुर्मह्यंधन्यमद्यगृहंमम ३९
कथाःकथयतान्मह्यंरामस्यविविधावराः
याःशृगवतांपापहानिर्भविष्यतिपदेपदे ४०
इत्थमुक्तंसमाकगर्यजहाससमुनिर्भृशम्
दंतान्प्रदर्शयन्सर्वांस्तालास्फालितपाणिकः ४१
हसंतंतंमुनिंप्राहहसनेकारणंकिमु
कथयस्वप्रसादेनयथास्यान्मनसःसुखम् ४२
ततोमुनिर्नृपंप्राहशृणुराजन्धियायुतः
यदहंतेऽभिधास्यामिस्मितेकारणमुत्तमम् ४३
त्वयाप्रोक्तंहरेःकीर्तिंकथयस्वममाग्रतः
कोहरिःकस्यवाकीर्तिःसर्वेकर्मवशानराः ४४
कर्मणाप्राप्यतेस्वर्गःकर्मणानरकंव्रजेत्
कर्मणैवभवेत्सर्वंपुत्रपौत्रादिकंबहु ४५
शक्रःशतंक्रतूनांतुकृत्वागात्परमंपदम्
ब्रह्मापिकर्मणालोकंप्राप्यसत्याख्यमद्भुतम् ४६
अनेकेकर्मणासिद्धामरुदादयईशिनः
कुर्वन्तिभोगसौख्यंचअप्सरोगणसेविताः ४७
तस्मात्कुरुष्वयज्ञादीन्यजस्वकिलदेवताः
यथातेविमलाकीर्तिर्भविष्यतिमहीतले ४८
इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंकोपक्षुभितमानसः
उवाचरामैकमनाविप्रंकर्मविशारदम् ४९
माब्रूहिकर्मणोवार्तांक्षयिष्णुफलदायिनीम्
गच्छमन्नगरोपांताद्बहिर्लोकविगर्हितः ५०
इंद्रःपतिष्यतिक्षिप्रंपतिष्यत्यपिपद्मजः
नपतिष्यंतिमनुजारामस्यभजनोत्सुकाः ५१
पश्यध्रुवंचप्रह्लादंबिभीषणमथाद्भुतम्
येचान्येरामभक्तावैकदापिनपतंतिते ५२
येरामनिंदकादुष्टास्तानिमेयमकिंकराः
ताडयिष्यंतिलोहस्यमुद्गरैःपाशबन्धनैः ५३

ब्राह्मणत्वाद्देहदंडंनकुर्यांतिद्विजाधम
गच्छगच्छमदालोकात्ताडयिष्यामिचान्यथा ५४
इत्थमुक्तवतिश्रेष्ठेभूपेसुरथसंज्ञिते
सेवकाबाहुनाधृत्वानिष्कासयितुमुद्यताः ५५
तदायमोनिजंरूपंधृत्वालोकैकवंदितम्
प्राहभूपंप्रतुष्टोऽस्मियाचस्वहरिसेवक ५६
मयाप्रलोभितोवाग्भिर्बह्वीभिरपिसुव्रत
चलितोसिनरामस्यसेवायाःसाधुसेवितः ५७
तदाप्रोवाचभूमीशोयमंदृष्ट्वासुतोषितम्
उवाचयदितुष्टोसिदेहिमेवरमुत्तमम् ५८
तावन्ममनवैमृत्युर्यावद्रामसमागमः
नभयंमेभवत्तोहिकदाचनहिधर्मराट् ५९
तदोवाचयमोभूपमिदंतवभविष्यति
सर्वंत्वदीप्सितंतथ्यंकरिष्यतिरघोःपतिः ६०
इत्युक्त्वांतर्हितोधर्मोजगामस्वपुरंप्रति
प्रशस्यतस्यचरितंहरिभक्तिपरात्मनः ६१
सराजाधार्मिकोरामसेवकःपरयामुदा
गृहीत्वाश्वंप्रत्युवाचसेवकान्हरिसेवकान् ६२
मयागृहीतोवाहोऽसौराघवस्यमहीपतेः
सज्जीभवंतुसर्वत्रयूयंरणविशारदाः ६३
इतिप्रोक्तास्तुतेसर्वेभटाराज्ञोमहाबलाः
सज्जीभूताःक्षणादेवसभायांजग्मुरुत्सुकाः ६४
राज्ञोवीरादशसुताश्चंपकोमोहकस्तथा
रिपुंजयोऽतिदुर्वारःप्रतापीबलमोदकः ६५
हर्यक्षःसहदेवश्चभूरिदेवःसुतापनः
इतिराज्ञोदशसुताःसज्जीभूतारणांगणे ६६
यातुमिच्छामकुर्वंस्तेमहोत्साहसमन्विताः
राजापिस्वरथंचित्रंहेमशोभाविनिर्मितम् ६७
आह्वयामाससुजवैर्वाजिभिःसमलंकृतम्
रणोत्साहेनसंयुक्तः सर्वसैन्यपरीवृतः ६८

सभायांसेवकान्सर्वान्दिशन्नास्तेमहीपतिः ६६

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसुरथ-
राज्ञाहयग्रहणंनामएकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ४६

पंचाशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच
अथरामानुजोवेगात्समागत्यस्वसेवकान्
पप्रच्छकुत्रवाहोऽसौयाज्ञिकःसुमनोहरः १
तदातेवचनंप्रोचुःशत्रुघ्नंसुमहाबलाः
नजानीमोभटाःकेचिद्धयंनीत्वागताःपुरे २
वयंचधिक्कृताःसर्वेबलिभीराजसेवकैः
अत्रप्रमाणंभगवानितिकर्तव्यतांप्रति ३
तच्छ्रुत्वावचनंतेषांशत्रुघ्नःकुपितोभृशम्
दशन्रोषात्स्वदशनाञ्जिह्वयालेलिहन्मुहुः ४
उवाचवीरोमद्वाहंहृत्वाकुत्रगमिष्यसि
इदानींपातयेबाणैःपुरंजनसमन्वितम् ५
इत्युक्त्वासुमतिंप्राहकस्येदंपुटभेदनम्
कोवर्ततेऽस्याधिपतिर्योमेवाहमजीहरत् ६
शेषउवाच
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यभूपतेःकोपसंयुतम्
जगादमंत्रीसुगिरास्फुटाक्षरसमन्वितम् ७
विद्धीदंकुंडलंनामनगरंसुमनोहरम्
अस्मिन्वसतिधर्मात्मासुरथःक्षत्रियोबली ८
नित्यंधर्मपरोरामचरणद्वंद्वसेवकः
मनसाकर्मणावाचाहनूमानिवसेवकः ९
चरितान्यस्यशतशोवर्ततेधर्मकारिणः
महाबलपरीवारःसुरथःसर्वशोभनः १०
महद्युद्धंभवेदत्रहृतश्चेद्वाहसत्तमः
अनेकेप्रपतिष्यंतिवीरारणविशारदाः ११
एवमुक्तंसमाश्रुत्यशत्रुघ्नःसचिवंप्रति

उवाचपुनरप्येवंवचनंवदतांवरः १२
शत्रुघ्नउवाच
कथमत्रप्रकर्तव्यंरामाश्वोऽनेनचेद्धृतः
नायातियोद्धुंप्रबलंकटकंवीरसेवितम् १३
सुमतिरुवाच
दूतःप्रेष्योमहाराजराजानंप्रतिवाग्मिकः
यद्वाक्येनसमायातिबलेनबलिनांवरः १४
नोचेदज्ञानतोवाहोधृतःकेनापिमानिना
अर्पयिष्यतिनःसाधुमश्वंक्रतुवरंशुभम् १५
इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंशत्रुघ्नोबुद्धिमान्बली
अंगदंप्रत्युवाचेदंवचनंविनयान्वितम् १६
शत्रुघ्नउवाच
याहित्वंनिकटस्थेवैसुरथस्यमहापुरे
दूतत्वेनततोगत्वाप्रब्रूहिनृपतिंप्रति १७
त्वयाधृतोरामवाहोज्ञानतोऽज्ञानतोपिवा
अर्पयतुनवायातुप्रधनंवीरसंयुतम् १८
रामस्यदौत्यंलंकायांरावणंप्रतियत्कृतम्
तथैवकुरुभूयिष्ठबलसंयुतबुद्धिमन् १९
शेषउवाच
एतच्छ्रुत्वांगदोवीरओमितिप्रोच्यभूमिपम्
जगामसंसदोमध्येवीरश्रेणिसमन्विते २०
ददर्शसुरथंभूपंतुलसीमंजरीधरम्
रामभद्रंरसनयाब्रुवंतंसेवकान्निजान् २१
राजापिदृष्ट्वाप्लवगंमनोहरवपुर्धरम्
शत्रुघ्नदूतंमत्वापिवालिजंप्रत्यभाषत २२
सुरथउवाच
प्लवगाधिपकस्मात्त्वमागतोऽत्रकथंभवान्
ब्रूहिमेकारणंसर्वंयथाज्ञात्वाकरोमितत् २३
शेषउवाच
इतिसंभाषमाणंतंप्रत्युवाचकपीश्वरः

विस्मयंश्चेतसिभृशंरामसेवाकरंनृपम् २४
जानीहिमांनृपश्रेष्ठवालिपुत्रंहरीश्वरम्
शत्रुघ्नेनचदूतत्वेप्रेषितोभवतोऽतिकम् २५
सेवकैःकैश्चिदागत्यधृतोऽश्वोममसांप्रतम्
अज्ञानतोमहान्याय्यंकुर्वद्भिःसहसानृप २६
तमश्वंसहराज्येनसहपुत्रैर्मुदान्वितः
शत्रुघ्नंयाहिचरणेपतित्वाशुप्रदेहिच २७
नोचेच्छत्रुघ्ननिर्मुक्तनाराचैःक्षतविग्रहः
पृथ्वीतलमलंकुर्वञ्छयिष्यसिविशीर्षकः २८
येनलंकापतिर्नाशंप्रापितोलीलयाक्षणात्
तस्याश्वंयागयोग्यंतुहृत्वाकुत्रगमिष्यसि २९
शेषउवाच
इत्यादिभाषमाणंतंप्रत्युवाचमहीश्वरः
सर्वंतथ्यंब्रवीषित्वंनानृतंतवभाषितम् ३०
परंशृणुष्वमद्वाक्यंशत्रुघ्नपदसेवक
मयाधृतोमहानश्वोरामचंद्रस्यधीमतः ३१
नमोद्द्येसर्वथावाहंशत्रुघ्नादिभयादहम्
चेद्रामःस्वयमागत्यदर्शनंदास्यतेमम ३२
तदाहंचरणौनत्वादास्यामिसुतसंयुतः
सर्वंराज्यंकुटुंबंचधनंधान्यंबलंबहु ३३
क्षत्रियाणामयंधर्मःस्वामिनापिविरुद्ध्यते
धर्मेणयुद्धंतत्रापिरामदर्शनमिच्छता ३४
शत्रुघ्नादीन्प्रवीरांस्तानधुनाहंक्षणादपि
जित्वाबध्नामिमद्गेहेनोचेद्रामःसमाव्रजेत् ३५
शेषउवाच
इतिश्रुत्वांगदोधीमाञ्जहासनृपतिंतदा
उवाचचमहद्वाक्यंमहाधैर्यसमन्वितम् ३६
अंगदउवाच
बुद्धिहीनःप्रवदसिवृद्धत्वात्सागतातव
यत्त्वंशत्रुघ्ननृपतिंधिक्करोषिधियाबली ३७

योमांधातृरिपुंदैत्यंलवणंलीलयावधीत्
येनानेकेजिताःसंख्येवैरिणःप्रबलोद्धताः ३८
विद्युन्मालीहतोयेनराक्षसःकामगेस्थितः
त्वंतंबध्नासिवीरेंद्रंमतिहीनःप्रभासिमे ३९
भ्रातृजोयस्यसुबलीपुष्कलःपरमास्त्रवित्
येनरुद्रगणःसंख्येवीरभद्रःसुतोषितः ४०
वर्णयामिकिमेतस्यपराक्रांतिंबलोर्जिताम्
येननास्तिसमःपृथ्व्यांबलेनयशसाश्रिया ४१
हनूमान्यस्यनिकटेरघुनाथपदाब्जधीः
यस्यानेकानिकर्माणिभविष्यंतिश्रुतानिते ४२
सत्रिकूटाराक्षसपूर्दग्धायेनक्षणाद्बलात्
अक्षोयेनहतःपुत्रोराक्षसेंद्रस्यदुर्मतेः ४३
द्रोणोनामगिरिर्येनपुच्छाग्रेणसदैवतः
आनीतोजीवनार्थंतुसैनिकानांमुहुर्मुहुः ४४
जानातिरामश्चारित्रंनान्योजानातिमूढधीः
यंकपींद्रंमनाक्स्वान्तान्नविस्मरतिसेवकम् ४५
सुग्रीवाद्याःकपींद्रायेपृथ्वद्यंसर्वाग्रसंतिये
तेशत्रुघ्नंनृपंसर्वेसेवंतेप्रेक्षणोत्सुकाः ४६
कुशध्वजोनीलरत्नोरिपुतापोमहास्त्रवित्
प्रतापाग्र्यःसुबाहुश्चविमलःसुमदस्तथा ४७
राजावीरमणिःसत्ययुतोरामस्यसेवकः
एतेऽन्येपिनृपाभूमेःपतयःपर्युपासते ४८
तत्रत्वंवीरजलधौमशकःकोभवानिति
तज्ज्ञात्वागच्छशत्रुघ्नंकृपालुंपुत्रकैर्युतः ४९
वाहंसमर्प्यगंतासिरामंराजीवलोचनम्
दृष्ट्वाकृतार्थीकुरुषेस्वांगानिजनुषासह ५०
शेषउवाच
राजाप्रोवाचतंदूतंप्रब्रुवंतमनेकधा
एतान्दर्शयसिक्षिप्रंसर्वेनममगोचराः ५१
यादृशंमद्बलंदूततादृशंनहनूमतः

योरामंपृष्ठतःकृत्वाप्रागाद्यागस्यपालने ५२
यद्यहंमनसावाचाकर्मणाकुतुकान्वितः
भजामिरामंतर्ह्याशुदर्शयिष्यतिस्वांतनुम् ५३
अन्यथाहनुमन्मुख्यावीराबध्नंतुमांबलात्
गृह्णंतुवाहंतरसारामभक्तिसमन्विताः ५४
गच्छत्वंनृपशत्रुघ्नंकथयस्वममोदितम्
सज्जीभवंतुसुभटाएषयामिरणेबली ५५
सविचार्ययथायुक्तंकरिष्यतिरणांगणे
मोचयंतुमहावाहंनवामामाददंतुते ५६
शेषउवाच
इतिश्रुत्वास्मितंकृत्वाययौवीरोयतोनृपः
गत्वानिवेदयामासयथोक्तंसुरथेनवै ५७

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखरडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
सुरथदूतयोःसंवादोनामपंचाशत्तमोऽध्यायः ५०

एकपंचाशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच
तच्छ्रुत्वाभाषितंतस्यसुरथस्यांगदाननात्
सज्जीभूतारणेसर्वैरथस्थारणकोविदाः १
पटहानांनिनादोऽभूद्भेरीनादस्तथैवच
वीराणांगर्जनानादाःप्रादुर्भूतारणांगणे २
रथचीत्कारशब्देनगजानांबृंहितेनच
व्याप्तंतत्सकलंविश्वंदिवंयातोमहारवः ३
रणोत्साहेनसंयुक्तावीरारणविशारदाः
कुर्वंतिविविधान्नादान्कातरस्यभयंकरान् ४
एवंकोलाहलेवृत्तेसुरथोनामभूमिपः
स्वसुतैःसैनिकैश्चाथवृतःप्रायाद्रणांगणे ५
गजैरथैर्हयैःपत्तिव्रजैःपूर्णांतुमेदिनीम्
कुर्वन्समुद्रइवतांप्लावयन्ददृशेभटैः ६
शंखनादेनसंघुष्टंजयनादैस्तथैवच

वीक्ष्यतंप्रधनोद्युक्तंसुमतिंप्राहभूमिपः ७
शत्रुघ्नउवाच
एषराजासमायातोमहासैन्यपरीवृतः
अत्रयत्कृत्यमस्माकंतद्वदस्वमहामते ८
सुमतिरुवाच
योद्धव्यमत्रबहुभिर्वीरैरणविशारदैः
पुष्कलादिभिरत्युग्रैःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदैः ९
राज्ञासहसमीरस्यपुत्रःपरमशौर्यवान्
युद्धंकरोतुसुबलःपरयुद्धविशारदः १०
शेषउवाच
इतिब्रूतेमहामात्योयावत्तावन्नृपात्मजाः
रणांगणेधनूंष्युद्धास्फारयामासुरुद्धताः ११
तान्वीक्ष्ययोधाःसुबलाःपुष्कलाद्यारणोत्कटाः
अभिजग्मुःस्यंदनैःस्वैर्धनुर्बाणकरामताः १२
चंपकेनमहावीरःपुष्कलःपरमास्त्रवित्
द्वैरथेनैवयुयुधेमहावीरेणशालिना १३
मोहकंयोधयामासजानकिःसकुशध्वजः
रिपुंजयेनविमलोदुर्वारेणसुबाहुकः १४
प्रतापिनाप्रतापाग्र्योबलमोदेनचांगदः
हर्यक्षेणनीलरत्नःसहदेवेनसत्यवान् १५
राजावीरमणिर्भूरिदेवेनयुयुधेबली
असुतापेनचोग्राश्वोयुयुधेबलसंयुतः १६
द्वैरथंतुमहद्युद्धमकुर्वन्युद्धकोविदाः
सर्वेशस्त्रास्त्रकुशलाःसर्वेयुद्धविशारदाः १७
एवंप्रवृत्तेसंग्रामेसुरथस्यसुतैस्तदा
अत्यंतंकदनंतत्रबभूवमुनिसत्तम १८
पुष्कलश्चंपकंप्राहकिंनामासिनृपात्मज
धन्योसियोमयासार्धंरणमध्यमुपेयिवान् १९
इदानींतिष्ठकिंयासिकथंतेजीवितंभवेत्
एहियुद्धंमयासार्धंसर्वशस्त्रास्त्रकोविद २०

इत्यभिव्याहृतंतस्यश्रुत्वाराजात्मजोबली
जगादपुष्कलंवीरोमेघगंभीरयागिरा २१
चंपकउवाच
ननाम्नानकुलेनेदंयुद्धमत्रभविष्यति
तथापितववक्ष्येऽहस्वनामबलपूर्वकम् २२
मममाताराघवेशोमत्पिताराघवःस्मृतः
ममबंधूरामचंद्रःस्वजनोममराघवः २३
मन्नामरामदासश्चसदारामस्यसेवकः
तारयिष्यतिमांयुद्धेरामोभक्तकृपाकरः २४
लोकानांमतमास्थायप्रब्रवीमितवाधुना
सुरथस्यसुतश्चाहंमातावीरवतीमम २५
मन्नामयोमधौसर्वाञ्छोभनान्विदधातिवै
मधुपायंरसावासंत्यजंतिमधुमोहिताः २६
वर्णेनस्वर्णसदृशोमध्येलिगवपुर्धरः
तदाख्ययाभिधांवीरजानीहिमममोहिनीम् २७
युध्यस्वबाणैःप्रधनेनकोजेतुंहिमांक्षमः
इदानींदर्शयिष्यामिस्वपराक्रममद्भुतम् २८
शेषउवाच
इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंपुष्कलोहृदितोषितः
तंदुर्जयंमन्यमानःशरान्मुंचन्रणेऽभवत् २९
शरसंघंप्रमुंचंतंकोटिधापुष्कलंययौ
चंपकःकोपसंयुक्तोधनुःसज्यमथाकरोत् ३०
मुमोचनिशितान्बाणान्वैरिवृंदविदारणान्
स्वनामचिह्नितान्स्वर्णपुंखभागसमन्वितान् ३१
तांश्चिच्छेदमहावीरःपुष्कलःप्रधनांगणे
शरांधकारंसर्वत्रमुंचन्बाणाञ्छिलाशितान् ३२
स्वबाणच्छेदनंदृष्ट्वाकृतंवीरेणचंपकः
आह्वयामासबलिनंपुष्कलंकोपपूरितः ३३
माप्रयाहिरणंत्यक्त्वेतिब्रुवन्समरेपुनः
पुष्कलंहृदयेबाणैर्विव्याधदशभिस्त्वरन् ३४

तेबाणाःपुष्कलस्याहोहृदयेतीव्रवेगिनः
आगत्यसुभृशंलग्नाःशोणितंपपुरूर्जितम् ३५
तैर्बाणैर्व्यथितोवीरःशरान्पंचसमाददे
सुतीक्ष्णाग्रान्महाकोपाद्वारयन्पर्वतानिव ३६
तेबाणास्तस्यबाणाश्चपरस्परमथोर्जिताः
आकाशेरचिताश्छिन्नाःशतधाराजसूनुना ३७
छित्त्वाबाणान्सुतीक्ष्णाग्रान्सुरथांगोद्भवोबली
बाणाञ्छतंसमाधत्तपुष्कलंताडितुंहृदि ३८
तेबाणाःशतधाच्छिन्नाःपुष्कलेनमहात्मना
अपतन्समरोपांतेशरवेगप्रपीडिताः ३९
तदातत्सुमहत्कर्मदृष्ट्वाराज्ञःसुतोबली
सहस्रेणशराणांचताडयन्वक्षसिस्फुटम् ४०
तानप्याशुप्रचिच्छेदपुष्कलःपरमास्त्रवित्
पुनरप्याशुस्वेचापेसमाधत्तायुतंशरान् ४१
तानप्याशुप्रचिच्छेदपुष्कलःपरमास्त्रवित्
ततोऽत्यतंप्रकुपितःशरवृष्टिमथाकरोत् ४२
शरवृष्टिंसमायांतींमत्वाचंपकवीरहा
साधुसाधुप्रशंसंतंपुष्कलंसमताडयत् ४३
पुष्कलश्चंपकंदृष्ट्वामहावीर्यसमन्वितम्
ब्रह्मणोऽस्त्रसमाधत्तस्वेचापेसर्वशस्त्रवित् ४४
तेनमुक्तंमहाशस्त्रंप्रजज्वालदिशोदश
खंरोदसीव्याप्यविश्वंप्रलयंकर्तुमुद्यतम् ४५
चंपकोमुक्तमस्त्रंतद्दृष्ट्वासर्वास्त्रकोविदः
तत्संहर्तुंतदेवास्त्रंमुमोचरिपुमुद्यतम् ४६
द्वयोरेकतमंतेजःप्रलयंमेनिरेजनाः
संजहारतदास्त्रास्त्रमेकीभूतंपरास्त्रकम् ४७
तत्कर्मचाद्भुतंदृष्ट्वापुष्कलस्तिष्ठतिष्ठच
ब्रुवञ्छरानमोघांस्तुचंपकंसक्रुधाहनत् ४८
चंपकस्ताञ्छरान्मुक्तानगण्यमहामनाः
रामास्त्रंप्रमुमोचाथपुष्कलंप्रतिदारुणम् ४९

तन्मुक्तमस्त्रमालोक्यचंपकेनमहात्मना
छेत्तुंयावन्मनश्चक्रेतावद्ग्रस्तःशरेणसः ५०
बद्धश्चंपकवीरेणरथेस्वेस्थापितःपुनः
पुरंप्रेषयितुंतावन्मनश्चक्रेमहामनाः ५१
हाहाकारोमहानासीद्बद्धेपुष्कलसंज्ञिके
शत्रुघ्नंप्रययुर्योधाःपलायनपरायणाः ५२
भग्नांस्तान्वीक्ष्यशत्रुघ्नोहनूमंतमुवाचह
केनवीरेणमेभग्नंबलंवीरैरलंकृतम् ५३
तदोवाचमहीनाथपुष्कलंपरवीरहा
बद्ध्वानयतिवीरोऽसौचंपकःस्वपदोद्धुरः ५४
तस्येदृग्वाक्यमाकर्ण्यशत्रुघ्नःकोपसंयुतः
उवाचपवनोद्भूतंमोचयाशुनृपात्मजात् ५५
महाबलःसुतश्चास्यबद्ध्वायःपुष्कलंभटम्
तस्मान्मोचयवीराग्र्यकथंतिष्ठसिचाहवे ५६
एतद्वाक्यंसमाकर्ण्यहनूमानोमितिब्रुवन्
जगामतंमोचयितुंपुष्कलंचंपकाद्भटात् ५७
हनूमंतमथालोक्यतंमोचयितुमागतम्
बाणैःशतैश्चसाहस्रैर्जघानपरकोपनः ५८
बाणांस्तान्सबभंजाशुमुक्तांस्तेनमहात्मना
पुनरप्येनमेवाशुबाणान्मुंचन्महानभूत् ५९
तान्सर्वांश्चूर्णयामासनाराचान्वैरिमोचितान्
शालंकरेसमाधृत्यजघाननृपनंदनम् ६०
शालंतेनविनिर्मुक्तंतिलशःकृतवान्बली
गजोहनूमतामुक्तोनृपनंदनमस्तके ६१
सोऽप्याहतश्चंपकेनमृतोभूमौपपातसः
शिलाःसंमोचयामासहनूमान्परमास्त्रवित् ६२
चंपकस्ताःशिलाःसर्वाःक्षणाच्चूर्णितवान्भृशम्
बाणयंत्रिकयाब्रह्मन्महच्चित्रमभूदिदम् ६३
स्वमुक्तास्ताःशिलाःसर्वाश्चूर्णितावीक्ष्यमारुतिः
चुकोपहृदयेऽत्यंतंबहुवीर्यमितिस्मरन् ६४

आगत्यचकरेधृत्वानभस्युत्पतितःकपिः
तावद्ययौनेत्रपथादुपरिच्चिप्रवेगवान् ६५
चंपकस्तंहनूमंतंयुयुधेनभसिस्थितः
बाहुयुद्धेनमहतातािडतःकपिपुंगवः ६६
चुकोपमानसेवीरोगर्वपर्वतदारुणः
पदाधृत्वाचंपकंतंताडयामासभूतले ६७
ताडितोऽसौकपींद्रेणच्चणादुत्थायवेगवान्
हनूमंतंतुलांगूलेधृत्वाबभ्रामसर्वतः ६८
कपींद्रस्तद्बलंवीच्यहसन्पादेऽग्रहीत्पुनः
भ्रामयित्वाशतगुणंगजोपस्थेह्यपातयत् ६९
पपातभूमौसुबलोराजसूनुःसचंपकः
मूर्च्छितोवीरभूषाढ्यमलंकुर्वन्रणांगणम् ७०
तदाहाहेतिवैलोकाश्चुक्रुशुश्चंपकानुगाः
पुष्कलंमोचयामासबद्धंचंपकपाशतः ७१

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे पुष्कलमोचनंनामैकपंचाशत्तमोऽध्यायः ५१

द्विपंचाशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच
चंपकंपतितंदृष्ट्वासुरथःच्चत्रियोबली
पुत्रदुःखपरीतांगोजगामस्यंदनेस्थितः १
कपींद्रमाजुहावाथसुरथःकोपसंयुतः
निःश्वासवेगंसंमुंचन्महाबलसमन्वितः २
आह्वयानंनृपंदृष्ट्वानिजंवीरःकपीश्वरः
जगामतंमहावीरोमहावेगसमन्वितः ३
तमागतंहनूमंतंतृणीकुर्वंतमुद्भटान्
उवाचसुरथोराजामेघगंभीरसुस्वरः ४
सुरथउवाच
धन्योसिकपिवर्यत्वंमहाबलपराक्रमः
येनराममहत्कृत्यंकृतंराच्चसकेपुरे ५

त्वंरामचरणस्यासिसेवकोभक्तिसंयुतः
त्वयावीरेणमत्पुत्रःपातितश्चंपकोबली ६
इदानींत्वांतुसंबध्यगंतास्मिनगरेमम
यत्रास्तिष्ठकपीशेशसत्यमुक्तंमयास्मृतम् ७
इतिभाषितमाकर्ण्यसुरथस्यकपीश्वरः
उवाचधीरयावाणयारणेवीरैकभूषिते ८
हनूमानुवाच
त्वंरामचरणस्मारीवयंरामस्यसेवकाः
बध्नासिचेन्मांप्रसभंमोचयिष्यतिमत्प्रभुः ९
कुरुवीरभवत्स्वांतस्थितंसत्यंप्रतिश्रुतम्
रामंस्मरन्वैदुःखांतंयातिवेदावदंत्यदः १०
शेषउवाच
इतिब्रुवंतंसुरथःप्रशस्यपवनात्मजम्
विव्याधबाणैर्बहुभिःशितैःशाणेनदारुणैः ११
तान्मुक्तानगणय्याथबाणाञ्छोणितपातिनः
करेजग्राहकोदंडंसज्यंशरसमन्वितम् १२
गृहीत्वाकरयोश्चापंबभंजकुपितःकपिः
चीत्कुर्वंस्त्रासयन्वीरान्नखैर्दीर्णान्सृजन्भटान् १३
तेनभग्नंधनुर्दृष्ट्वास्वकीयंगुणसंयुतम्
अपरंधनुरादत्तमहद्गुणविशोभितम् १४
तच्चापिजगृहेरोषात्कपिश्चापंबभंजतत्
अन्यच्चापंसमादत्ततद्बभंजमहाबलः १५
तस्मिंश्चापेप्रभग्नेऽपिसोऽन्यद्धनुरुपाददत्
सोपिचापंबभंजाशुमहावेगसमन्वितः १६
एवंराज्ञस्तुचापानामशीतिर्विदलीकृता
क्षणेक्षणेमहारोषात्कुर्वन्नादाननेकधा १७
तदात्यंतंप्रकुपितःशक्तिमुग्रामथाददे
शक्त्यासताडितोवीरःपपातक्षणमुत्सुकः १८
उत्थायस्यंदनंराज्ञोजग्राहकुपितोभृशम्
उड्डीनस्तंगृहीत्वातुसमुद्रमतिवेगतः १९

तमुड्डीनंसमालक्ष्यसुरथःपरवीरहा
ताडयामासपरिघैर्हृदिमारुतिमुद्यतम् २०
मुक्तस्तेनरथोदूराच्चूर्णीभूतोऽभवत्क्षणात्
सोऽन्यरथंसमारुह्ययथौवेगात्समीरजम् २१
हनूमांस्तद्रथंपुच्छेसंवेष्ट्यप्रधनांगणे
हयसारथिसंयुक्तंबभंजसपताकिनम् २२
अन्यंरथंसमास्थाययथौराजामहाबलः
बभंजतंरथंवेगान्मारुतिःकुपितांगकः २३
भग्नंतंस्यंदनंवीक्ष्यसुरथोऽन्यसमाश्रितः
भग्नःसतेनसहसाहयसारथिसंयुतः २४
एवमेकोनपंचाशद्रथाभग्नाहनूमता
तत्कर्मवीक्ष्यराजापिविसिस्मायससैनिकः २५
कुपितःप्राहकीशेंद्रंधन्योसिपवनात्मज
पराक्रमन्निदंकर्मनकर्तानकरिष्यति २६
क्षणमेकंप्रतीक्षस्वयावत्सज्यंधनुस्त्वहम्
करोमिपवनोद्भूतरामपादाब्जषट्पद २७
इत्युक्त्वाचापमात्तज्यंकृत्वारोषपरिप्लुतः
अस्त्रंपाशुपतंनामसंदधेशरउल्बणे २८
ततोभूताश्चवेतालाःपिशाचायोगिनीमुखाः
प्रादुर्बभूवुःसहसाभीषयंतःसमीरजम् २९
कपिःपाशुपतैरस्त्रैर्बद्धोलोकैरभीक्षितः
हाहेतिचवदंत्येतेयावत्तावत्समीरजः ३०
स्मृत्वारामंस्वमनसात्रोटयामासतत्क्षणात्
समुक्तगात्रःसहसायुयुधेसुरथंनृपम् ३१
तंमुक्तगात्रंसंवीक्ष्यसुरथःपरमास्त्रवित्
महाबलंमन्यमानोब्राह्ममस्त्रंसमाददे ३२
मारुतिर्ब्राह्ममस्त्रंतुनिजगालहसन्बली
तन्निगीर्णंनृपोदृष्ट्वारामंसस्मारभूमिपः ३३
स्मृत्वादाशरथिंरामंरामास्त्रंस्वशरासने
संधायतंजगादेदंबद्धोसिकपिपुंगव ३४

श्रुत्वातत्प्रक्रमेद्यावत्तावद्बद्धोरणांगणे
राज्ञारामास्त्रतोवीरोहनूमान्रामसेवकः ३५
उवाचभूपंहनुमान्किंकरोमिमहीभुज
मत्स्वाम्यस्त्रेणसंबद्धोनान्येनप्राकृतेनवै ३६
तन्मानयामिभूपालनयस्वस्वपुरंप्रति
मोचयिष्यतिमत्स्वामीग्रागत्यसदयानिधिः ३७
बद्धेसमीरजेक्रुद्धःपुष्कलोभूमिपंययौ
तंपुष्कलंसमायांतंविव्याधवसुभिःशरैः ३८
ग्रनेकबाणसाहस्रैर्निजघाननृपंबली
राज्ञानेकेशरास्तस्यच्छिन्नाःप्रधनमंडले ३९
एवंसमरसंक्रुद्धेसुरथेपुष्कलेतथा
बाणैर्व्याप्तंजगत्सर्वंस्थास्नुभूयश्चरिष्णुच ४०
तेषांरणोद्यमंवीक्ष्यमुमुहुःसुरसैनिकाः
मानवानांतुकावार्ताक्षणात्त्रासंसमीयुषाम् ४१
ग्रस्त्रप्रत्यस्त्रविगमैर्महामंत्रपरिस्तुतैः
बभूवतुमुलंयुद्धंवीराणांरोमहर्षणम् ४२
तदाप्रकुपितोराजानाराचंतुसमाददे
छिन्नःसतुक्रुधामुक्तैर्वत्सदंतैःसभारतैः ४३
छिन्नेतस्मिञ्छरेराजाकोपादन्यंसमाददे
छिनत्तियावत्सशरंतावल्लग्नोहृदिक्षतः ४४
मूर्च्छांप्रापमहातेजाःपुष्कलोमहदद्भुतम्
युद्धंविधायसुमहद्राज्ञासहमहामतिः ४५
पुष्कलेपतितेराजाशत्रुघ्नःशत्रुतापनः
सुरथंप्रतिसंक्रुद्धोजगामस्यंदनस्थितः ४६
उवाचसुरथंभूपंरामभ्रातामहाबलः
त्वयामहत्कृतंकर्मयद्बद्धःपवनात्मजः ४७
पुष्कलोऽपिमहावीरस्तथान्येममसैनिकाः
पातिताःप्रधनेघोरेमहाबलपराक्रमाः ४८
इदानींतिष्ठमद्वीरान्पातयित्वारणांगणे
कुत्रयास्यसिभूमीशसहस्वममसायकान् ४९

इत्थमाश्रुत्यवीरस्यभाषितंसुरथोबली
जगादरामपादाब्जंदधच्चेतसिशोभनम् ५०
मयातेपातिताःसंख्येवीरामारुतजोन्मुखाः
इदानींपातयिष्यामित्वामपिप्रधनांगणे ५१
स्मरस्वरामंयोवीरःस्वमागत्यप्ररक्षति
अन्यथाजीवितंनास्तिमत्पुरःशत्रुतापन ५२
इत्युक्त्वाबाणसाहस्रैस्तंजघानमहीपतिः
शत्रुघ्नंशरसंघातपंजरेन्यदधात्परम् ५३
शत्रुघ्नःशरसंघातंमुंचंतंवह्निदैवतम्
अस्त्रंमुमोचदाहार्थंशराणांनतपर्वणाम् ५४
तदस्त्रंमुक्तमालोक्यराजावैसुरथोमहान्
वारुणास्त्रेणशमयन्विव्याधशरकोटिभिः ५५
तदातद्योगिनीदत्तमस्त्रंधनुषिसंदधे
मोहनंसर्ववीराणांनिद्राप्रापकमद्भुतम् ५६
तन्मोहनंमहास्त्रंसवीक्ष्यराजाहरिंस्मरन्
जगादशत्रुघ्नमयंसर्वशस्त्रास्त्रकोविदः ५७
मोहितस्यममश्रीमद्रामस्यस्मरणेनह
नान्यन्मोहनमाभातिममापिभयतापदम् ५८
इत्युक्तवतिवीरेतुमुमोचसमहास्त्रकम्
तेनबाणेनसंछिन्नंपपातरणमंडले ५९
तन्मोहनंमहास्त्रंतुनिष्फलंवीक्ष्यभूमिपे
अत्यंतंविस्मयंप्राप्यबाणंधनुषिसंदधे ६०
लवणोयेननिहतोमहासुरविमर्दनः
तंबाणंचापआधत्तघोरंकान्त्यानलप्रभम् ६१
तंवीक्ष्यराजाप्रोवाचबाणोऽयमसतांहृदि
लगतेरामभक्तस्यसंमुखेऽपिनभात्यसौ ६२
इत्येवंभाषमाणंतुबाणेनानेनशत्रुहा
विव्याधहृदयेक्षिप्रंवह्निज्वालासमप्रभम् ६३
तेनबाणेनदुःखार्तोमहापीडासमन्वितः
रथोपस्थेक्षणंमूर्च्छामवापपरतापनः ६४

सद्वरणात्तांव्यथांतीर्त्वाजगादरिपुमग्रतः
सहस्वैकंप्रहारंमेकुत्रयासिममाग्रतः ६५
एवमुक्त्वामहासंख्येबाणमाधत्तसायके
ज्वालामालापरीतांगंस्वर्णपुंखसमन्वितम् ६६
सबाणोधनुषोमुक्तःशत्रुघ्नेनपथिस्थितः
छिन्नोऽप्यग्रफलेनाशुहृदयेसमपद्यत ६७
तेनबाणेनसंमूर्छ्यपपातस्यंदनोपरि
ततोहाहाकृतंसैन्यंभग्नंसर्वंपराद्रवत् ६८
सुरथोजयमापेदेसंग्रामेरामसेवकः
दशवीरादशसुतैर्मूर्च्छिताःपतिताःक्वचित् ६९

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखराडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
सुरथविजयोनामद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ५२

त्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच
सुग्रीवस्तुतत्कटकंभग्नंवीक्ष्यरणांगणे
स्वामिनंमूर्च्छितंवापिययौयोद्धुंनृपंप्रति १
आगच्छभूपसर्वान्नोमूर्च्छयित्वाकुतोभवान्
गच्छतिक्षिप्रंमांदेहियुद्धंरणविशारद २
एवमुक्त्वानगंकंचिद्विशालंशाखयायुतम्
उत्पाटयप्राहरत्तस्यमस्तकेबलसंयुतः ३
तेनप्रहारेणमहाबलोनृपः
संवीक्ष्यसुग्रीवमथोस्वचापे
बाणान्समाधायशितान्सरोषा
ञ्जघानवक्षस्यतिपौरुषोबली ४
तान्बाणान्व्यधमत्सर्वान्सुग्रीवःसहसाहसन्
ताडयामासहृदयेसुरथंसुमहाबलः ५
पर्वतैःशिखरैश्चैवनगैर्द्विरदवर्ष्मभिः
वेगात्संताडयामासदारयन्सुरथंनखैः ६
तमप्याशुबबंधास्त्राद्रामसंज्ञात्सुदारुणात्

बद्धःकपिवरोमेनेसुरथंरामसेवकम् ७
गजोयथायसमयींशृंखलांपादलंबिताम्
प्राप्यकिंचिन्नवैकर्तुंशक्नोतिसतथाह्यभूत् ८
जितंतेनमहाराज्ञासुरथेनसुपुत्रिणा
सर्वान्वीरान्रथेस्थाप्ययययौस्वनगरंप्रति ९
गत्वासभायांसुमहान्बद्धंमारुतिमब्रवीत्
स्मरश्रीरघुनाथंत्वंदयालुंभक्तपालकम् १०
यथात्वांबंधनात्सद्योमोचयिष्यतिसुष्ठुधीः
नान्यथायुतवर्षेणमोचयिष्यामिबंधनात् ११
इत्युक्तमाकर्ण्यसमीरजस्तदा
सुबद्धमात्मानमवेक्ष्यवीरान्
संमूर्च्छिताञ्छत्रुशराभिघात -
पीडायुतान्बंधनमुक्तयेस्मरत् १२
श्रीरामचंद्रंरघुवंशजातंसीतापतिंपंकजपत्रनेत्रम्
स्वमुक्तयेबंधनतःकृपालुंसस्मारसर्वैःकरणैर्विशोकैः १३
हनूमानुवाच
हानाथहानरवरोत्तमहादयालो
सीतापतेरुचिरकुंतलशोभिवक्त्र
भक्तार्तिदाहकमनोहररूपधारिन्
मांबंधनात्सपदिमोचयमाविलंबम् १४
संमोचितास्तुभवतागजपुंगवाद्याः
देवाश्चदानवकुलाग्निसुदह्यमानाः
तत्सुंदरीशिरसिसंस्थितकेशबंधः
संमोचितस्तुकरुणालयमांस्मरस्व १५
त्वंयागकर्मनिरतोऽसिमुनीश्वरेंद्रै
र्धर्मंविचारयसिभूमिपतीड्यपाद
अत्राहमद्यसुरथेनविगाढपाश -
बद्धोस्मिमोचयमहापुरुषाशुदेव १६
नोमोचयस्यथयदिस्मरणातिरेकात्
त्वंसर्वदेववरपूजितपादपद्म

लोकोभवंतमिदमुल्लसितोऽहसिष्य -
त्तस्माद्विलंबमिहमाचरमोचयाशु १७
इतिश्रुत्वाजगन्नाथोरघुवीरःकृपानिधिः
भक्तंमोचयितुंप्रागात्पुष्पकेणाशुवेगिना १८
लक्ष्मणेनानुगेनाथभरतेनसुशोभितम्
मुनिवृंदैर्व्यासमुख्यैःसमेतंददृशेकपिः १९
तमागतंनिजंनाथंवीक्ष्यभूपंसमब्रवीत्
पश्यराजन्निजंमोक्तुमायातंकृपयाहरिम् २०
अनेकेमोचिताःपूर्वंस्मरणात्सेवकानिजाः
तथामांपाशतोबद्धंसंमोचयितुमागतः २१
श्रीरामभद्रमायांतंवीक्ष्यासौसुरथःक्षणात्
नतीश्चशतशश्चक्रेभक्तिपूरपरिप्लुतः २२
श्रीरामस्तंनिजैर्दोर्भिःपरिरेभेचतुर्भुजः
मूर्ध्निसिंचन्नश्रुजलैर्हर्षाद्भक्तंस्वकंमुहुः २३
उवाचधन्यदेहोऽसिमहत्कर्मकृतंत्वया
कपीश्वरस्त्वयाबद्धोहनूमान्सर्वतोबलः २४
श्रीरामःकपिवर्यंतंमोचयामासबंधनात्
मूर्छितांस्तान्भटान्सर्वान्वीक्ष्यदृष्ट्यास्वजीवयत् २५
तेमूर्च्छांतत्यजुर्दृष्टारामेणसुरसेविना
उत्थिताददृशुःश्रीमद्रामचंद्रंमनोरमम् २६
प्रणतास्तेरघुपतिंतेनपृष्टाअनामयम्
सुखीभूतानृपंप्रोचुःसर्वंस्वकुशलंनृपाः २७
सुरथोवीक्ष्यरामंचकृपार्थंसेवकात्मनः
आगतंसकलंराज्यंसहयंसुमुदार्पयत् २८
अनेकवरिवस्याभिःश्रीरामंसमतोषयत्
कथयामासमेऽन्याय्यंकृतंतेक्षमराघव
श्रीरामस्तमुवाचाथकृतंतेवाहरक्षणम् २९
क्षत्रियाणामयंधर्मःस्वामिनासहयुद्ध्यते
त्वयासाधुकृतंकर्मरणेवीराःप्रतोषिताः ३०
इत्युक्तवंतंनृहरिंपूजयन्ससुतोऽभवत्

श्रीरामस्त्रिदिनंस्थित्वाययौतमनुमंत्र्यच ३१
कामगेनविमानेनमुनिभिःसहितोमहान्
तंदृष्ट्वाविस्मितास्तस्यकथाश्चक्रुर्मनोहराः ३२
चंपकंस्वपुरेस्थाप्यसुरथःक्षत्रियोबली
शत्रुघ्नेनसमंयातुंमनश्चक्रेमहाबलः ३३
शत्रुघ्नःस्वहयंप्राप्यभेरीनादानकारयत्
शंखनादान्बहुविधान्सर्वत्रसमवादयत् ३४
सुरथेनसमंवीरोयज्ञवाहममूमुचत्
सबभ्रामापरान्देशान्नकोपिजगृहेबली ३५
यत्रयत्रगतोवाहस्तत्रतत्रपरिभ्रमन्
सैन्येनमहतायातःशत्रुघ्नःसुरथेनच ३६
कदाचिज्जाह्नवीतीरेवाल्मीकेराश्रमंवरम्
गतोमुनिवरैर्जुष्टंप्रातर्धूमेनचिह्नितम् ३७
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे रघुनाथसमागमोनामत्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ५३

चतुःपंचाशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच
गतःप्रातःक्रियांकर्तुंसमिधस्तत्क्रियार्हकाः
आनेतुंजानकीसूनुर्वृतोमुनिसुतैर्लवः १
ददर्शतत्रयज्ञाश्वंस्वर्णपत्रेणचिह्नितम्
कुंकुमागरुकस्तूरीदिव्यगंधेनवासितम् २
विलोक्यजातकुतुकोमुनिपुत्रानुवाचसः
अर्वाकस्यमनोवेगःप्राप्तोदैवान्मदाश्रमम् ३
आगच्छंतुमयासार्धंप्रेक्षंतांमाभयंकृथाः
इत्युक्त्वासलवस्तूर्णंवाहस्यनिकटेगतः ४
सरराजसमीपस्थोवाहस्यरघुवंशजः
धनुर्बाणधरःस्कंधेजयंतइवदुर्जयः ५
गत्वामुनिसुतैःसार्धंवाचयामासपत्रकम्
भालस्थितंस्पष्टवर्णराजिराजितमुत्तमम् ६

विवस्वतोमहान्वंशः सर्वलोकेषुविश्रुतः
यत्रकोपिपराबाधीनपरद्रव्यलंपटः ७
सूर्यवंशध्वजोधन्वीधनुर्दीक्षागुरुर्गुरुः
यंदेवाःसामराःसर्वेनमंतिमणिमौलिभिः ८
तस्यात्मजोवीरबलदर्पहारीरघूद्वहः
रामचंद्रोमहाभागःसर्वशूरशिरोमणिः ९
तन्माताकोशलनृपपुत्रीरत्नसमुद्भवा
तस्याःकुक्षिभवंरत्नंरामःशत्रुक्षयंकरः १०
करोतिहयमेधंसब्राह्मणेनसुशिक्षितः
रावणाभिधविप्रेंद्रवधपापापनुत्तये ११
मोचितस्तेनवाहानांमुख्योऽसौयाज्ञिकोहयः
महाबलपरीवारोपरिखाभिःसुरक्षितः १२
तद्रक्षकोऽस्तिमद्भ्राताशत्रुघ्नोलवणांतकः
हस्त्यश्वरथपादातसंघसेनासमन्वितः १३
यस्यराज्ञइतिश्रेष्ठोमानोजायेत्स्वकान्मदात्
शूरावयंधनुर्धारिश्रेष्ठावयमिहोत्कटाः १४
तेगृह्णंतुबलाद्वाहंरत्नमालाविभूषितम्
मनोवेगंकामजवंसर्वगत्याधिभास्वरम् १५
ततोमोचयिताभ्राताशत्रुघ्नोलीलयाहठात्
शरासनविनिर्मुक्तवत्सदंतकृतव्यथात् १६
येक्षत्रियाःक्षत्रियकन्यकायां
जाताश्चसत्क्षेत्रकुलेषुसत्सु
गृह्णंतुतेतद्विपरीतदेहा
नमंतुराज्यंरघवेनिवेद्य १७
इतिसंवाच्यकुपितोलवःशस्त्रधनुर्धरः
उवाचमुनिपुत्रांस्तान्रोषगद्गदभाषितः १८
पश्यतक्षिप्रमेतस्यधृष्टत्वंक्षत्रियस्यवै
लिलेखयोभालपत्रेस्वप्रतापबलंनृपः १९
कोऽसौरामःकःशत्रुघ्नःकीटाःस्वल्पबलाश्रिताः
क्षत्रियाणांकुलेजाताएतेनवयमुत्तमाः २०

एतस्यवीरसूर्माताजानकीनकुशप्रसूः
यारत्नंकुशसंज्ञंतुदधाराग्निमिवारणिः २१
इदानींक्षत्रियत्वादिदर्शयिष्यामिसर्वतः
यदिक्षत्रियभूरेषभविष्यतिचशत्रुहा २२
गृहीष्यतिमयाबद्धंवाहंयज्ञक्रियोचितम्
नोचेत्क्षत्रत्वमुन्मुच्यकुशस्यचरणार्चकः २३
अधुनामद्धनुर्मुक्तैःशरैःसुप्तोभविष्यति
अन्येयेचमहावीरारणमंडलभूषणाः २४
इत्यादिवाक्यमुच्चार्यलवोजग्राहतंहयम्
तृणीकृत्यनृपान्सर्वांश्चापबाणधरोवरः २५
तदामुनिसुताःप्रोचुर्लवंहयजिहीर्षकम्
अयोध्यानृपतीरामोमहाबलपराक्रमः २६
तस्यवाहंनगृह्णातिशक्रोऽपिस्वबलोद्धतः
मागृहाणशृणुष्वेदंमद्वाक्यंहितसंयुतम् २७
इत्युक्तंसश्रुतौधृत्वाजगादसद्विजात्मजान्
यूयंबलंनजानीथक्षत्रियाणांद्विजोत्तमाः २८
क्षत्रियावीर्यशौंडीर्याद्विजाभोजनशालिनः
तस्माद्यूयंगृहेगत्वाभुंजंतुजननीहृतम् २९
इत्युक्तास्तेऽभवंस्तूष्णींप्रेक्षंतस्तत्पराक्रमम्
लवस्यमुनिपुत्रास्तेसंतस्थुर्दूरतोबहिः ३०
एवंव्यतिकरेवृत्तेसेवकास्तस्यभूपतेः
आयातास्तंहयंबद्धंदृष्ट्वाप्रोचुस्तदालवम् ३१
बबंधकोहयमहोरुष्टःकस्यचधर्मराट्
कोबाणव्रजमध्यस्थःप्राप्स्यतेपरमांव्यथाम् ३२
तदालवोजगादाशुमयाबद्धोऽश्वउत्तमः
योमोचयतितस्याशुरुष्टोभ्राताकुशोमहान् ३३
यमःकरिष्यतिकिमुह्यागतोऽपिस्वयंप्रभुः
नत्वागमिष्यतिद्विप्रंशरवृष्ट्यासुतोषितः ३४
शेषउवाच
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यबालोयमितितेब्रुवन्

समागतामोचयितुंहयंबद्धंतुयेहरेः ३५
तान्वैमोचयितुंप्राप्ताञ्छत्रुघ्नस्यचसेवकान्
कोदंडंकरयोर्धृत्वाक्षुरप्रान्सममूमुचत् ३६
तेछिन्नबाहवःशोकाच्छत्रुघ्नंप्रतिसंगताः
पृष्टास्तेजगदुःसर्वेलवात्स्वभुजकृंतनम् ३७

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखराडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
लवेनहयबंधनंनामचतुःपंचाशत्तमोऽध्यायः ५४

पंचपंचाशत्तमोऽध्यायः

व्यासउवाच
एतांश्रुत्वाकथांरम्यांलवस्यबलिनोमुनिः
संशयानःपर्यपृच्छन्नागंदशशताननम् १
श्रीवात्स्यायनउवाच
त्वयोक्तंतुपुरारामःसीतामेकाकिनींवने
रजकस्यदुरुक्त्यासौतत्याजमहिलोलुपः २
जानक्यांक्वसुतौजातौक्वधनुर्धरतांगतौ
कथंचशिक्षिताविद्यायोरामहयमाहरत् ३
व्यासउवाच
इतिश्रुत्वामुनेर्वाक्यंशेषोनागोमहामतिः
प्रशस्यविप्रंजगदेरामचारित्रमद्भुतम् ४
शेषउवाच
रामोराज्यमयोध्यायांभ्रातृभिःसहितोऽकरोत्
धर्मेणपालयन्सर्वांक्षितिखंडंस्वयास्त्रिया ५
सीतादधारतद्वीर्यंमासाःपंचाभवंस्तदा
अत्यंतंशुशुभेदेवीत्रयीवपुरुषंधरा ६
कदाचित्समयेरामःपप्रच्छचविदेहजाम्
कदृशोदोहदःसाध्विमयातेसाध्यतेहिसः ७
रहस्येवतुसापृष्टात्रपमाणापतिंसती
लज्जागद्गदवाग्रामंनिजगादवचोऽमृतम् ८
सीतोवाच

त्वत्कृपातोमयासर्वंभुक्तंभोद्त्यामिशोभनम्
नकश्चिन्मानसेकांतविषयोह्यतिरिच्यते ९
यस्याभवादृशःस्वामीदेवसंस्तुतसत्पदः
तस्याःसर्ववरीवर्तिनकिंचिदवशिष्यते १०
त्वमाग्रहात्पृच्छसिमांदोहदंमनसिस्थितम्
ब्रवीमिपुरतःसत्यंतवस्वामिन्मनोहर ११
चिरंजातंमयासत्योलोपामुद्रादिकाःस्त्रियः
दृष्ट्वास्वामिन्मनोद्रष्टुंताउत्सुकतिसुंदरीः १२
राज्यंप्राप्तात्वयासार्द्धमनेकसुखमास्थिता
कृतघ्नाहंकदापीहतानमस्कर्तुमानसा १३
तत्रगत्वातपःकोशान्वस्त्राद्यैःपरिपूजये
रत्नानिचैवभास्वंतिभूषाश्रपिसमर्पये १४
यथामेतोषिताःसत्योददत्याशीर्मनोहराः
एषमेदोहदःकांतपरिपूरयमानसः १५
इत्थमाकर्ण्यवचनंसीतायाःसुमनोहरम्
जगादपरमप्रीतोरामचंद्रःप्रियांप्रति १६
धन्यासिजानकीप्रातर्गमिष्यसितपोधनाः
प्रेद्त्यतास्तुकृतार्थात्वमागमिष्यसिमेंऽतिकम् १७
इतिरामवचःश्रुत्वापरमांप्रीतिमापसा
प्रातर्ममभवत्यद्धातापसीनांसमीक्षणम् १८
अथतन्निशिरामेणचाराःकीर्तिंनिजांश्रुताम्
प्रेक्षितुंप्रेषितास्तेतुनिशीथेह्यगमनञ्छनैः १९
तेप्रत्यहंरामकथाःशृणवंतःसुमनोहराः
तद्दिनेगतवंतस्तुधनाढ्यस्यगृहंमहत् २०
दीपंवीद्त्यप्रज्वलंतंवचनंवीद्त्यमानुषम्
स्थितास्तत्रक्षणंचाराःसमशृणवन्यशोभृशम् २१
तत्रकाचनवामाक्षीबालकंप्रतिहर्षिता
स्तनंधयंतंनिजगौवाक्यंतुसुमनोहरम् २२
पिबपुत्रयथेष्टंत्वंस्तन्यंममममनोहरम्
पश्चात्तवसुदुष्प्रापंभविष्यतिममात्मज २३

एतत्पुर्याःपतीरामोनीलोत्पलदलप्रभः
तत्पुरीस्थजनानांतुनभविष्यतिवैजनुः २४
जन्माभावात्कथंपानंस्तन्यस्यभुविजायते
तस्मात्पिबमुहुःस्तन्यंदुर्ल्लभंहृदिमन्यच २५
येश्रीरामंस्मरिष्यंतिध्यायंतिचवदंतिये
तेषामपिपयःपानंनभविष्यतिजातुचित् २६
इत्यादिवाक्यंसंश्रुत्यश्रीरामयशसोऽमृतम्
हर्षिताःप्रययुर्गेहमन्यद्भाग्यवतोमहत् २७
तावदन्यश्चरस्तत्रमनोरममिदंगृहम्
मत्वातिष्ठन्हिरामस्यद्व्रणंशुश्रूषयायशः २८
तत्रकाचिन्निजंकांतंपर्यंकोपरिसुस्थितम्
तांबूलंचर्वतीदत्तंभर्त्तास्नेहेनसुंदरी २९
कंकरणस्वरशोभाढ्याकर्पूरागरुधूपिता
कांतंवीक्ष्यचलन्नेत्राकामरूपमवोचत ३०
नाथत्वंतादृशोमह्यंभासियादृग्रघोःपतिः
अत्यंतंसुंदरतरंवपुर्बिभ्रत्सुकोमलम् ३१
पद्मप्रांतंनेत्रयुग्मंवक्षोमोहनविस्तृतम्
भुजौचसांगदौबिभ्रत्साक्षाद्रामइवासिमे ३२
इतिवाक्यंसमाकरार्यकांतायाःसुमनोहरम्
उवाचनेत्रयोःप्रांतंनर्तयन्कामसुंदरः ३३
शृणुकांतेत्वयाप्रोक्तंसाध्व्यातुसुमनोहरम्
पतिव्रतानांतद्योग्यंस्वकांतोरामएवहि ३४
परंक्वाहंमंदभाग्यःक्वरामोभाग्यवान्महान्
क्वचाहंकीटवत्तुच्छःक्वब्रह्मादिसुरार्चितः ३५
खद्योतःक्वनभोरत्नंशलभःक्वनुपामरः
गजारिःक्वमृगेंद्रोऽसौशशकःक्वनुमंदधीः ३६
क्वचसाजाह्नवीदेवीक्वरथ्याजलमुत्पथम्
क्वमेरुःसुरसंवासःक्वगुंजापुंजकोल्पकः ३७
तथाहंक्वक्वरामोऽसौयत्पादरजसांगना
शिलीभूताद्व्रणाज्जाताब्रह्ममोहनरूपधृक् ३८

इतिवाक्यंप्रब्रुवाणांपरिरेभेनिजंपतिम्
जातकामाहृतप्रेम्णानर्तितभ्रूधनुर्धरा ३९
इत्यादिवाक्यंसंश्रुत्यगतश्चान्यनिवेशनम्
तावदन्यश्चरोवाक्यंशुश्रावयशसान्वितम् ४०
काचित्पुष्पमयींशय्यांचंदनंसहचंद्रकम्
सर्वंविधायकामार्हंजगादवचनंपतिम् ४१
पतेकुरुष्वभोगार्हेशयनंपुष्पमंचके
चंदनादिकलेपंचतथाभोगमनेकधा ४२
त्वादृशाएवभोगार्हानचरामपराङ्मुखाः
सर्वंरामकृपाप्राप्तमुपभुंक्ष्वयथातथम् ४३
मत्सदृशीकामिनीतेचंदनंतापहारकम्
पर्यंकःपुष्परचितःसर्वंरामकृपाभवम् ४४
येरामंनभजिष्यंतितेनराजठरंस्वयम्
नभर्तुंशक्नुवंत्येववस्त्रभोगादिवर्जिताः ४५
इतिब्रुवंतींमहिलांहर्षितःपतिरब्रवीत्
सर्वंतथ्यंब्रवीषित्वंममरामकृपाभवम् ४६
इत्येवंरामभद्रस्ययशःश्रुत्वागतश्चरः
तावदन्यस्यवेश्मस्थश्चरोऽन्यशुश्रुवेवचः ४७
काचित्कांतेनपर्यंकेवीणावादनतत्परा
कांतेनरामसत्कीर्तिंगायमानापतिंजगौ ४८
स्वामिन्वयंधन्यतमायेषांपुर्याःपतिःप्रभुः
श्रीरामःस्वप्रजाःपुत्रानिवपातिचरक्षकः ४९
योमहत्कर्मदुःसाध्यंकृतवान्सुलभंनतत्
समुद्रंयोनिजग्राहसेतुंतत्रबबंधच ५०
रावणंयोरिपुंहत्वालंकांसंभज्यवानरैः
जानकीमाजहारात्रमहदाचारमाचरत् ५१
इतिप्रोक्तंसमाकर्ण्यवचःसुमधुराक्षरम्
पतिःस्मितंचकारेमांवाक्यंपुनरथाब्रवीत् ५२
मुग्धेनेदंमहत्कर्मरामचंद्रस्यभामिनी
दशाननवधादीनिसमुद्रदमनानिच ५३

लीलयायोऽवनिंप्राप्तोब्रह्मादिप्रार्थितोमहान्
करोतिसच्चरित्राणिमहापापहराणिच ५४
माजानीहिनरंरामंकौसल्यानंददायकम्
सृजत्यवतिहंत्येतद्विश्वंलीलात्तमानुषः ५५
धन्यावयंयेरामस्यपश्यामोमुखपंकजम्
ब्रह्मादिसुरदुर्दर्शंमहत्पुरयकृतोवयम् ५६
अशृणोद्रामचंद्रस्यचरित्रंश्रुतिसौख्यदम्
इत्यादिवाक्यंशुश्रावचारोद्वारिस्थितोमुहुः ५७
अन्योह्यन्यंगृहंगत्वातस्थौश्रोतुंहरेर्यशः
तत्रापिरामभद्रस्ययशःशुश्रावशोभनम् ५८
खेलंतीस्वामिनासार्धंद्यूतेनसुमनोहरा
उवाचवाक्यंमधुरंनर्तयंतीवकंकणे ५९
जितंमयाकांतजवेनसर्वं
करिष्यसित्वंकिमुहारिमानसः
इत्यादिवाक्यंपरिहासपूर्वकं
कृत्वास्वकांतंपरिषस्वजेमुदा ६०
उवाचकांतश्चार्वंगिजितमेवसुशोभने
रामंमेस्मरतोनित्यंनकुत्रापिपराजयः ६१
इदानींत्वांतुजेष्यामिरामंस्मृत्वामनोहरम्
देवायथापुरास्मृत्वादितिजानजयन्द्वणात् ६२
एवमुक्त्वापाशकानांपरिवर्तनमाकरोत्
तावज्जयंप्रपेदेऽसौहर्षितोवाक्यमब्रवीत् ६३
ममप्रोक्तमृतंजातंजितात्वंनवयौवना
रामस्मारीकदाप्येवनभवेद्रिपुतोभयी ६४
इत्येवंतौवदंतौचपरस्परमथोत्सुकौ
परिरभ्यदृढंप्रेम्णाततश्चारोगतोगृहम् ६५
एवंपंचमहाचाराराज्ञःसंश्रुत्यवैयशः
परस्परंप्रशंसंतोगेहंस्वंस्वंययुर्मुदा ६६
एकःषष्ठश्चरःकारुगेहानालोक्यतत्रह
जगामश्रोतुकामोऽसौयशोराज्ञोमहीपतेः ६७

रजकःक्रोधसंस्पृष्टोभार्यामन्यगृहोषिताम्
पदासंताडयामासधिक्कुर्वञ्छोणनेत्रवान् ६८
गच्छत्वंमद्गृहात्तस्यगेहंयत्रोषितादिनम्
नाहंगृह्णामिभवतींदुष्टांवचनलंघिनीम् ६९
तदास्यमाताप्रोवाचमात्यजैनांगृहागताम्
अपराधेनरहितांदुष्टकर्मविवर्जिताम् ७०
मातरंप्रत्युवाचाथरजकःक्रोधसंयुतः
नाहंरामइवप्रेष्ठांगृह्णाम्यन्यगृहोषिताम् ७१
सराजायत्करोत्येवतत्सर्वंनीतिमद्भवेत्
अहंगृह्णामिनोभार्यांपरवेश्मनिसंस्थिताम् ७२
पुनःपुनरुवाचेदंनाहंरामोमहीश्वरः
यःपरस्यगृहेसंस्थांजानकींवैररक्षसः ७३
इतिवाक्यंसमाश्रुत्यचारःक्रोधपरिप्लुतः
खड्गंगृहीत्वास्वकरेतंहंतुंविदधेमनः ७४
सरामोक्तंचसस्मारनवध्यःकोपिमेजनः
इतिज्ञात्वासरोषंतुसंजहारमहामनाः ७५
तदाश्रुत्वासुदुःखार्तःपंचचारायतःस्थिताः
ततोगतःप्रकुपितोनिःश्वसन्मुहुरुच्छ्वसन् ७६
तेवैपरस्परंतत्रमिलितास्तुसमब्रुवन्
स्वश्रुतंरामचरितंसर्वलोकैकपूजितम् ७७
तेतद्भाषितमाकर्ण्यपरस्परममंत्रयन्
नवाच्यंरघुनाथायावाच्यंदुष्टजनोदितम् ७८
इतिसंमंत्र्यतेगेहंगत्वासुषुपुरुत्सुकाः
प्राताराज्ञेप्रशंसामइतिबुद्ध्याव्यवस्थिताः ७९

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे चारनिरीक्षणंनामपंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ५५

षट्पंचाशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच
प्रातर्नित्यंविधायासौब्राह्मणान्वेदवित्तमान्

हिरगयदानैःसंतर्प्यविधिवत्संसदंययौ १
लोकाःसर्वेनमस्कर्तुंरघुनाथंमहीपतिम्
पुत्रवत्स्वप्रजाःसर्वाःपालयंतंययुःसभाम् २
लद्दमगोनातपत्रंतुधृतंमूर्धनिभूपतेः
तदाभरतशत्रुघ्नौचामरद्वंद्वधारिणौ ३
वसिष्ठप्रमुखास्तत्रमुनयःपर्युपासत
सुमंत्रप्रमुखास्तत्रमंत्रिणोन्यायकर्तृकाः ४
एवंप्रवृत्तेसमयेषट्चारास्तेस्वलंकृताः
समाजग्मुर्नरपतिंनमस्कर्तुंसभास्थितम् ५
तान्वक्तुकामान्संवीद्त्यचारान्नृपतिसत्तमः
सभायामंतरावेश्मरहःप्राविशदुत्सुकः ६
एकांतेतांश्चरान्सर्वान्पप्रच्छसुमतिर्नृपः
कथयंतुचरामह्यंयथातथ्यमरिंदमाः ७
लोकाब्रुवंतिमांकीदृग्भार्यायाममकीदृशम्
मंत्रिणांकीदृशंलोकावदंतिचरितंकथम् ८
इतिवाक्यंसमाकरार्यचारारामममथाब्रुवन्
मेघगंभीरयावाचापृच्छंतंरघुनायकम् ९
चाराऊचुः
नाथकीर्तिर्जनान्सर्वान्पावयत्यधुनाभुवि
गृहेगृहेश्रुतास्माभिःपुरुषैःस्त्रीभिरीडिता १०
विवस्वतोमहान्वंशोभवतापरमेष्ठिना
अलंकर्तुंगतंभूमौकीर्तिर्विस्तारिताबहुः ११
अनेकेसगराद्याश्चकीर्तिमंतोमहाबलाः
अभवंस्तादृशीकीर्तिस्तेषांनाभूद्यथातव १२
त्वयानाथेनसकलाःकृतार्थाश्चप्रजाःकृताः
यासांनाकालमरणंनचरागाद्युपद्रुतिः १३
यादृशश्चंद्रमालोकेयादृशीजाह्नवीसरित्
तादृक्तवचसत्कीर्तिःप्रकाशयतिभूतलम् १४
ब्रह्मादिकाभवत्कीर्तिमाकरार्यत्रपिताभृशम्
नाथसर्वत्रतेकीर्तिःपावयत्यधुनाजनान् १५

वयंधन्यतमाःसर्वेयेचारास्तवभूपते
क्षणेक्षणेतवमुखंलोकयाममनोहरम् १६
इत्यादिवाक्यंचाराणांपंचानांवीक्ष्यराघवः
षष्ठंपप्रच्छचारंतंविलक्षणमुखांकितम् १७
रामउवाच
सत्यंवदमहाबुद्धेयच्छ्रुतंलोकसंकरे
तादृक्प्रशंसमेसर्वमन्यथापातकादिकृत् १८
पुनःपुनश्चतंरामःपप्रच्छाशुसविस्तरम्
तथापिनब्रवीत्येवरामंलौकिकभाषितम् १९
तदारामःप्रत्यवोचच्चारंमुखविलक्षितम्
शपामित्वांतुसत्येनशंससर्वंयथातथम् २०
तदारामंप्रत्युवाचचारोवाक्यंशनैःशनैः
अकथ्यमपितेवाच्यंवाक्यंकारुजनोदितम् २१
चारउवाच
स्वामिन्सर्वत्रतेकीर्तिर्दशाननवधादिका
अन्यत्रराक्षसगृहेस्थितायास्तेस्त्रियाअहो २२
कारुरेकस्तुरजकोनिशीथेमहिलांस्वकाम्
अन्यगेहोषितांदृष्ट्वाधिक्कुर्वन्समताडयत् २३
तन्माताप्रत्युवाचेमांकथंताडयसेऽनघाम्
गृहाणमाकृथानिंदांस्त्रियंमद्वाक्यमाचर २४
तदावोचत्सरजकोनाहंरामोमहीपतिः
यद्राक्षसगृहेध्युष्टांसीतामंगीचकारसः २५
सर्वंराज्ञःकृतंकर्मनीतिमद्भवतिप्रभो
अन्येषांपुण्यकर्तॄणामपिकृत्यमनीतिमत् २६
पुनःपुनरुवाचासौनाहंरामोमहीपतिः
चुक्रुधेसमयेराजन्मयावाक्यंतवस्मृतम् २७
तदानींशिरआच्छिद्यपातयामिमहीतले
कृतःपुनर्विचारोमेक्वरामोरजकःक्वनु २८
अयंदुष्टोऽनृतंवक्तिनहीदंतथ्यमुच्यते
आज्ञापयसिचेद्रामसांप्रतंमारयामितम् २९

अवाच्यमपितेप्रोक्तंत्वदाग्रहतउन्नयम्
राजाप्रमाणमत्रेदंविचारयतुसंगतम् ३०
शेषउवाच
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमहावज्रनिभाक्षरम्
निःश्वसन्मुहुरुच्छ्वासमाचरन्मूर्च्छितोऽपतत् ३१
तंमूर्च्छितंनृपंदृष्ट्वाचारादुःखसमन्विताः
वीजयामासुर्वासोग्रैर्दुःखापनयहेतवे ३२
सलब्धसंज्ञोनृपतिर्मुहूर्तेनजगादतान्
गच्छंतुभरतंशीघ्रंप्रेषयंतुचमांप्रति ३३
तेदुःखिताश्चरास्तूर्णंभरतस्यगृहंगताः
कथयामासुरामस्यसंदेशंनयहारकाः ३४
भरतोरामसंदेशंश्रुत्वाधीमान्ययौसदः
रामंप्रतिरहःसंस्थंश्रुत्वातंत्वरयायुतः ३५
आगत्यतंप्रतीहारंप्रत्युवाचमहामनाः
कुत्रास्तेरामभद्रोऽसौममभ्राताकृपानिधिः ३६
तन्निर्दिष्टंगृहंवीरोययौरत्नमनोहरम्
रामंविलोक्यविक्लांतंभयमापसमानसे ३७
किंवासौकुपितोरामःकिंवादुःखमिदंविभोः
तदाप्रोवाचनृपतिंनिःश्वसंतंमुहुर्मुहुः ३८
स्वामिन्सुखसमाराध्यंवक्त्रंतेकथमानतम्
अश्रुभिर्लक्ष्यतेराहुग्रस्तदेहःशशीवते ३९
सर्वंमेकारणंतथ्यंब्रूहिमांकिंकरोमिते
त्यजदुःखंमहाराजकथंदुःखस्यभाजनम् ४०
एवंभ्रात्राप्रोच्यमानोगद्गदस्वरयागिरा
प्रोवाचभ्रातरंवीरोरामचंद्रश्चधार्मिकः ४१
शृणुभ्रातर्वचोमह्यंममदुःखस्यकारणम्
तन्मार्जनंकुरुष्वाद्यभ्रातःप्रातर्महामते ४२
वंशेवैवस्वतेराजानकश्चिदयशःक्षतः
मत्कीर्तिरद्यकलुषागंगायमुनयागता ४३
येषांयशोनृणांभूमौतेषामेवसुजीवितम्

अपकीर्तिर्हतानांतुजीवितंमृतकैःसमम् ४४
येषांयशोभवेद्भूमौतेषांलोकाःसनातनाः
अपकीर्त्युरगीदष्टास्तेषांभूयादधोगतिः ४५
अद्यमेकलुषाकीर्तिःस्वर्धुनीलोकविश्रुता
तच्छृणुष्ववचोमेऽद्यरजकेनयथोदितम् ४६
अस्मिन्पुरेऽद्यरजकउक्तवाञ्जानकीभवम्
किंचिद्वाच्यंततोभ्रातःकिंकरोमिमहीतले ४७
किमात्मानंजहाम्यद्यकिमेनांजानकींस्त्रियम्
उभयोःकिंमयाकार्यंतत्तथ्यंब्रूहिमेभवान् ४८
इत्युक्त्वानिर्गलद्बाष्पोवेपथुक्षुभितांगकः
पपातभूमौविरजोधार्मिकाणांशिरोमणिः ४९
भ्रातरंपतितंदृष्ट्वाभरतोःदुःखसंयुतः
संवीक्ष्यशनकैरामंप्राप्तसंज्ञंचकारसः ५०
संज्ञांप्राप्तंतुसंवीक्ष्यरामचंद्रंसुदुःखितम्
उवाचदुःखनाशायवाक्यंतुसुमनोहरम् ५१
कोऽयवैरजकःकिंतुवाच्यंवाक्यंयथाब्रवीत्
जिह्वाच्छेदंकरिष्यामिजानकीवाच्यकारिणः ५२
तदारामोऽब्रवीद्वाक्यंरजकस्यमुखोद्गतम्
श्रुतंचारेणतत्सर्वंभरतायमहात्मने ५३
तच्छ्रुत्वाभरतःप्राहभ्रातरंदुःखशोकिनम्
जानकीवह्निशुद्धाभूल्लंकायांवीरपूजिता ५४
ब्रह्माब्रवीदियंशुद्धापितादशरथस्तव
कथंसारजकोक्तित्वाद्धातव्यालोकपूजिता ५५
ब्रह्मादिसंस्तुताकीर्तिस्तवलोकान्पुनातिहि
साकथंरजकोक्त्यावैकलुषाद्यभविष्यति ५६
तस्मात्त्यजमहादुःखंसीतावाच्यसमुद्भवम्
कुरुराज्यंतयासार्धमंतर्वत्न्यासुभाग्यया ५७
त्वंकथंस्वशरीरंतुहातुमिच्छसिशोभनम्
वयंहताःस्मसर्वेऽद्यत्वांविनादुःखनाशकम् ५८
क्षणंसीतानजीवेतत्वांविनासुमहोदया

तस्मात्पतिव्रतासाकंभुनक्तुविपुलांश्रियम् ५९
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यभरतस्यचधार्मिकः
पुनरेवजगादेमंवाक्यंवाक्यविदांवरः ६०
यत्त्वंकथयसिभ्रातस्तत्सर्वंधर्मसंयुतम्
परंयद्ब्रच्म्यहंवाक्यंतत्कुरुष्वममाज्ञया ६१
जानाम्येनांवह्निशुद्धांपवित्रांलोकपूजिताम्
लोकापवादाद्भीतोऽहत्यजामिस्वांतुजानकीम् ६२
तस्मात्करेशितंधृत्वाकरवालंसुदारुणम्
शिरश्छिंध्यथवाजायांजानकींमुंचवैवने ६३
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरामस्यभरतोऽपतत्
मूर्च्छितःसन्निहतौदेहेकंपयुक्तःसबाष्पकः ६४

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
भरतवाक्यंनामषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ५६

सप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः

वात्स्यायनउवाच
जगत्पवित्रसत्कीर्तिजानक्यावाच्यवाचनम्
कथंसमकरोत्स्वामीतन्मेकथयसुव्रत १
यथामेमनसःसौख्यंभविष्यतिसुशोभनम्
तथाकुरुष्वशेषाद्यत्वन्मुखान्निःसृतामृतम्
पिबतस्तृप्तिरेवस्याद्ययासंसृतिकृंतनम् २
शेषउवाच
मिथिलायांमहापुर्यांजनकोनामभूपतिः
तस्यांकरोतिसद्राज्यंधर्मेणाराधयन्प्रजाः ३
तस्यसंकर्षतोभूमिंसीतयादीर्घमुख्यया
सीरध्वजस्यनिरगात्कुमारीह्यतिसुंदरी ४
तदात्यंतंमुदंप्राप्तःसीरकेतुर्महीपतिः
सीतानामाकरोत्तस्यामोहिन्याजगतःश्रियः ५
सैकदोद्यानविपिनेखेलंतीसुमनोहरा
अपश्यत्स्वमनःकांतंशुकशुक्योर्युगंवदत् ६

अत्यंतंहर्षमापन्नमत्यंतंकामलोलुपम्
परस्परंभाषमाणंस्नेहेनशुभयागिरा ७
रममाणंतदायुग्मंनभसिद्विप्रवेगतः
समुत्पतन्नगोपस्थेस्थितंशब्दंचकारतत् ८
रामोमहीपतिर्भूमौभविष्यतिमनोहरः
तस्यसीतेतिनाम्नातुभविष्यतिमहेलिका ९
सतयासहवर्षाणांसहस्राण्येकयुग्दश
राज्यंकरिष्यतेधीमान्कर्षन्भूमिपतीन्बली १०
धन्यासाजानकीदेवीधन्योऽसौरामसंज्ञितः
यौपरस्परमापन्नौपृथिव्यांरंस्यतोमुदा ११
इतिसंभाष्यमाणंतुशुकयुग्मंतुमैथिली
ज्ञात्वेदंदेवतायुग्मंवाणींतस्यविलोक्यच १२
मदीयास्तुकथारम्याःकुरुतेशुकयोर्युगम्
एतद्गृहीत्वापृच्छामिसर्ववाक्यंगतार्थकम् १३
एवंविचार्यसास्वीयाःसखीःप्रतिजगादह
गृह्णंतुशनकैरेतत्पक्षियुग्मंमनोहरम् १४
सख्यस्तास्तद्गिरिंगत्वागृह्णन्पक्षियुगंवरम्
निवेदयामासुरिदंस्वसख्याःप्रियकाम्यया १५
बहुधाविविधाञ्छब्दान्कुर्वद्वीक्ष्यमनोहरम्
आश्वासयामासतदापप्रच्छतदिदंवचः १६
सीतोवाच
माभैषातांयुवांरम्यौकौवांकुत्रसमागतौ
कोरामःकाचसासीतातज्ज्ञानंतुकुतःस्मृतम् १७
तत्सर्वंशंसतंद्विप्रंमत्तोवांव्येतुयद्भयम्
इतिपृष्टंतयापक्षियुगंसर्वमशंसत १८
पक्षियुग्ममुवाच
वाल्मीकिरास्तेसुमहानृषिर्धर्मविदुत्तमः
आवांतदाश्रमस्थानेसर्वदासुमनोहरे १९
सशिष्यान्गापयामासभाविरामायणंमुनिः
प्रत्यहंतत्पदस्मारीसर्वभूतहितेरतः २०

तदावाभ्यांश्रुतंसर्वंभाविरामायणंमहत्
मुहुर्मुहुर्गीयमानमायातंपरिपाठतः २१
शृणवावांतेऽभिधास्यावोयोरामोयाचजानकी
यद्यद्भविष्यतेतस्यारामेणक्रीडितात्मना २२
ऋष्यशृंगकृतेष्ट्यांचचतुर्धात्वंगतोहरिः
प्रादुर्भविष्यतिश्रीमान्सुरस्त्रीगीतसत्कथः २३
सकौशिकेनमिथिलांप्राप्स्यतेभ्रातृसंयुतः
धनुष्पाणिस्तदादृष्ट्वादुर्ग्राह्यमन्यभूभुजाम् २४
धनुर्भंक्त्वाजनकजांप्राप्स्यतेसुमनोहराम्
तयासहमहद्राज्यंकरिष्यतिश्रुतंवरे २५
एतदन्यच्चतत्रस्थैःश्रुतमस्माभिरुद्गतैः
कथितंतवचार्वंगिमुंचावांगंतुकामुकौ २६
इतिवाक्यंतयोर्धृत्वाश्रोत्रयोःसुमनोहरम्
पुनरेवजगादेदंवाक्यंपक्षियुगंप्रति २७
सरामःकुत्रवर्तेतकस्यपुत्रःकथंतुताम्
परिग्रहीष्यतिवरःकीदृग्रूपधरोनरः २८
मयापृष्टमिदंसर्वंकथयंतुयथातथम्
पश्चात्सर्वंकरिष्यामिप्रियंयुष्मन्मनोहरम् २९
तच्छ्रुत्वातांतुकामेनपीडितांवीक्ष्यसाशुकी
जानकींहृदयेज्ञात्वापपाठपुरतस्ततः ३०
सूर्यवंशध्वजोधीमान्राजापंक्तिरथोबली
यंदेवाःश्रित्यसर्वारीन्विजेष्यंतिचसर्वशः ३१
तस्यभार्यात्रयंभाविशक्रमोहनरूपधृक्
तस्मिन्नपत्यचातुष्कंभविष्यतिबलोन्नतम् ३२
सर्वेषामग्रजोरामोभरतस्तदनुस्मृतः
लक्ष्मणस्तदनुश्रीमाञ्छत्रुघ्नःसर्वतोबली ३३
रघुनाथइतिख्यातिंगमिष्यतिमहामनाः
तेषामनंतनामानिरामस्यबलिनःसखि ३४
पद्मकोशइवशोभनंमुखं
पंकजाभनयनेसुदीर्घके

उन्नतापृथुमनोहरानसा
वल्गुसंगतमनोहरेभ्रुवौ ३५
जानुलंबितमनोहरौभुजौ
कंबुशोभिगलकोऽतिह्रस्वकः
सत्कपाटतलविस्तृतश्रिकं
वक्षएतदमलंसलक्ष्मकम् ३६
शोभनोरुकटिशोभयायुतं
जानुयुग्ममसलंस्वसेवितम्
पादपद्ममखिलैर्निजैःसदा
सेवितंरघुपतिंसुशोभनम् ३७
एतद्रूपधरोरामोमयाकिंतुसवर्ण्यते
शताननोपिनोयातिपक्षिणःकिमुमादृशाः ३८
यद्रूपंवीक्ष्यललितामनोहरवपुर्धरा
लक्ष्मीर्मुमोहभुविकावर्ततेयानमोहति ३९
महाबलोमहावीर्योमहामोहनरूपधृक्
किंवर्णयामिश्रीरामंसर्वैश्वर्यगुणान्वितम् ४०
धन्यासाजानकीदेवीमहामोहनरूपधृक्
रंस्यतेयेनसहितावर्षाणामयुतंमुदा ४१
त्वंकासिकिंतुनामासिबतसुंदरियत्तुमाम्
परिपृच्छसिवैदग्ध्याद्रामकीर्तनमादरात् ४२
एतद्वाक्यंसमाकर्ण्यजानकीपक्षिणोर्युगम्
उवाचजन्मललितंशंसंतीस्वस्यमोहनम् ४३
यात्वयाजानकीप्रोक्तासाहंजनकपुत्रिका
सरामोमांयदाभ्येत्यप्राप्स्यतेसुमनोहरः ४४
तदावांमोचयाम्यद्धानान्यथावाक्यलोभिता
लालयामिसुखेनास्तांमद्गेहेमधुराक्षरौ ४५
इत्युक्तंतत्समाकर्ण्यवेपतुर्भयतांगतौ
परस्परंप्रक्षुभितौजानकीमित्यवोचताम् ४६
वयंवैपक्षिणःसाध्विवनस्थावृक्षगोचराः
परिभ्रमामसर्वत्रनोसुखंनोभवेद्गृहे ४७

ग्रंतर्वत्नीस्वकेस्थानेगत्वासंसूयपुत्रकान्
त्वत्स्थानमागमिष्यामिसत्यंमेह्युदितंवचः ४८
एवंप्रोक्तातयासातुनमुमोचशुकींस्वयम्
तदापतिस्तांप्रोवाचविनीतवदनुत्सुकः ४९
सीतेमुंचकथंभार्यांरक्षसेमेमनोहरीम्
ग्रावांगच्छावविपिनेविचरावःसुखंवने ५०
ग्रंतर्वत्नीतुवर्तेतभार्याममनोरमा
तस्याःप्रसूतिंकृत्वात्वामागमिष्यामिशोभने ५१
इत्युक्तानिजगादेमंसुखंगच्छमहामते
एतांरक्षामिसुखिनींमत्पार्श्वेप्रियकारिणीम् ५२
इत्युक्तोदुःखितःपक्षीतामूचेकरुणान्वितः
योगिभिःप्रोच्यतेयद्वैतद्वचस्तथ्यमेवहि ५३
नवक्तव्यंनवक्तव्यंमौनमाश्रित्यतिष्ठताम्
नोचेत्सवाक्यदोषेणप्राप्नोत्यालानमुन्मदः ५४
वयंचेदत्रवाक्यंनाकरिष्यामनगोपरि
बंधनंकथमावांस्यात्तस्मान्मौनंसमाचरेत् ५५
इत्युक्त्वातांप्रत्युवाचनाहंजीवामिसुंदरि
एतयाभार्ययासीतेतस्मान्मुंचमनोहरे ५६
ग्रनेकविधवाक्यैःसाबोधितानामुचत्तदा
कुपितादुःखिताभार्याशशापजनकात्मजाम् ५७
यथात्वंपतिनासार्धंवियोजयसिमामितः
तथात्वमपिरामेणवियुक्ताभवगर्भिणी ५८
इत्युक्तवत्यांतस्यांतुदुःखितायांपुनःपुनः
प्राणानिरगमन्दुःखात्पतिदुःखेनपूरितात् ५९
रामंरामंस्मरंत्याश्चवदंत्यांश्चपुनःपुनः
विमानमागतंसुष्ठुपक्षिणीस्वर्गताबभौ ६०
तस्यांमृतायांदुःखार्तोभर्तातस्याःसपक्षिराट्
परमंक्रोधमापन्नोजाह्नव्यांदुःखितोऽपतत् ६१
तथाभवामिरामस्यनगरेजनपूरिते
मद्वाक्यादियमुद्विग्नावियोगेनसुदुःखिता ६२

इत्युक्त्वासपपातोदेजाह्नव्याश्रमशोभिते
दुःखितःकुपितोभीतस्तद्वियोगेनकंपितः ६३
क्रुद्धत्वाद्दुःखितत्वाच्चसीतायाश्रपमाननात्
श्रंत्यजत्वंपरंप्राप्तोरजकःक्रोधनाभिधः ६४
यःक्रोधाच्चस्वकान्प्राणान्महतांदुष्टमाचरन्
संत्यजेत्समृतोयातिश्रंत्यजत्वंद्विजोत्तमः ६५
तज्ञातंरजकोक्त्यासौनिंदिताचवियोगिता
रजकस्यचशापेनवियुक्तासावनंगता ६६
एतत्तेकथितंविप्रयत्तेपृष्टंविदेहजाम्
पुनरत्रपरंवृत्तंशृणुष्वनिगदामितत् ६७

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
रजकप्राग्जन्मकथनंनामसप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ५७

श्रष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच
भरतंमूर्च्छितंदृष्ट्वारघुनाथःसुदुःखितः
प्रतीहारमुवाचेदंशत्रुघ्नंप्रापयाशुमाम् १
तद्वाक्यंप्रोक्तमाकर्ण्यक्षणाच्छत्रुघ्नमानयत्
यत्ररामोनिजभ्राताभरतेनसहस्थितः २
भरतंमूर्च्छितंदृष्ट्वारघुनाथंचदुःखितम्
प्रणम्यदुःखितोऽवोचत्किमिदंदारुणंमहत् ३
तदारामोंऽत्यजप्रोक्तंवाक्यंलोकविगर्हितम्
तंप्रत्युवाचरामोऽसौशत्रुघ्नंपदसेवकम् ४
श्रधोमुखोदीनरवोगद्गदाक्षरवेपथुः
शृणुभ्रातर्वचोमेऽद्यकुरुतत्त्विप्रमादरात् ५
यथास्याद्विमलाकीर्तिर्गंगेवपृथिवींगता
सीतायावाच्यमतुलंलोकेश्रुत्वांत्यजोदितम् ६
हातुमिच्छामिदेहंस्वमेनांवाजानकींकिल
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरामस्यकिलशत्रुहा ७
सवेपथुःपपातोर्व्यांदुःखितःपरदारणः

संज्ञांप्राप्यमुहूर्तेनरघुनाथमवोचत ८
शत्रुघ्नउवाच
किमेतदुच्यतेस्वामिज्ञानकींप्रतिदारुणम्
पाखंडैर्दुष्टचित्तैश्चसर्वधर्मबहिष्कृतैः ९
निंदिताश्रुतिरग्राह्याभवतित्वग्र्यजन्मनाम्
जाह्नवीसर्वलोकानांपापघ्नीदुरितापहा १०
निस्पृष्टापापिभिःपुंभिःसास्पर्शेनार्हितासताम्
सूर्योजगत्प्रकाशायसमुदेतिजगत्यहो ११
उलूकानांरुचिकरोनभवेत्तत्रकाद्गतिः
तस्मात्त्वमेनांगृह्णीष्वमात्यजानिंदितांस्त्रियम् १२
श्रीरामभद्रकृपयाकुरुष्ववचनंमम
एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यशत्रुघ्नस्यमहात्मनः १३
पुनःपुनर्जगादेदंयदुक्तंभरतंप्रति
तन्निशम्यवचोभ्रातुर्दुःखपूरपरिप्लुतः १४
पपातमूर्च्छितोभूमौछिन्नमूलइवद्रुमः
भ्रातरंपतितंवीक्ष्यशत्रुघ्नंदुःखितोभृशम् १५
प्रतीहारमुवाचेदंलक्ष्मणंत्वानयांतिकम्
सलक्ष्मणगृहंगत्वान्यवेदयदिदंवचः १६
प्रतीहारउवाच
स्वामिन्नामोभवंतंतुसमाह्वयतिवेगतः
सतच्छ्रुत्वासमाह्वानंरामचंद्रेणवेगतः १७
जगामतरसातत्रयत्रसभ्रातृकोऽनघः
भरतंमूर्च्छितंदृष्ट्वाशत्रुघ्नमपिमूर्च्छितम् १८
श्रीरामचंद्रंदुःखार्तंदुःखितोवाक्यमब्रवीत्
किमेतद्दारुणंराजन्दृश्यतेमूर्च्छनादिकम् १९
तदाशुशंसमांसर्वंकारणंमुख्यतोऽनघ
एवंवदंतंनृपतिर्वृत्तांतंसर्वमादितः २०
शशंसलक्ष्मणंक्षिप्रंदुःखपूरपरिप्लुतम्
लक्ष्मणस्तद्वचःश्रुत्वासीतायास्त्यागसंभवम् २१
निःश्वसन्मुहुरुच्छ्वासंस्तब्धगात्रइवाभवत्

भ्रातरंस्तब्धगात्रंचकंपमानंमुहुर्मुहुः २२
नकिंचनवदन्तंतंवीक्ष्यशोकार्दितोऽब्रवीत्
किंकरिष्याम्यहंभूमौस्थित्वादुर्यशसांकितः २३
त्यजामीदंवपुःश्रीमल्लोकभीत्याचशोकवान्
सर्वदाभ्रातरोमह्यंमद्वाक्यकरणोत्सुकाः २४
इदानींतेपिदैवेनप्रतिकूलवचःकराः
कुत्रगच्छामिकंयामिहसिष्यंतिनृपाभुवि २५
दुर्यशोलांछितंमांवैकुष्ठिनंरूपवन्नराः
मनोर्वंशेपुराभूपाजाताजातागुणाधिकाः २६
इदानींमयिजातेतुविपरीतंबभूवतत्
इतिसंभाषमाणंतंरामभद्रंसमीक्ष्यसः २७
संस्तभ्याश्रूणिविपुलान्युवाचविकलस्वरः
स्वामिन्विषादंमाकार्षीःकथंतवमतिर्हता २८
सीतामनिंदितांकोनुत्यजतिश्रुतवान्भवान्
आकारयामिरजकंपरिपृच्छामितंप्रति २९
कथंत्वयानिंदितासाजानकीयोषितांवरा
तवदेशेबलात्कश्चिद्बाध्यतेनजनोऽल्पकः ३०
तस्मात्तस्ययथास्वांतेप्रतीतिःस्यात्तथाचर
किमर्थंत्यज्यतेभीरुःपतिव्रतपरायणा ३१
मनसावचसानान्यंजानातिजनकात्मजा
तस्मादेनांगृहाणत्वमेतांमात्यजजानकीम् ३२
ममोपरिकृपांकृत्वामदुक्तंसंश्रयाशुतत्
एवंवदंतंप्रत्यूचेरामःशोकेनकर्षितः ३३
लक्ष्मणंधर्मवाक्येनबोधयंस्त्यजनोद्यमः ३४
रामउवाच
कथंतुमांब्रवीषित्वंमात्यजैनामनिंदिताम्
लोकापवादात्त्यक्ष्येऽहजानन्नपिविपापिनीम् ३५
स्वयशःकारणेऽहस्वंदेहंत्यक्ष्याम्यशोभनम्
त्वामपिभ्रातरंत्यक्ष्येलोकवादाद्विगर्हितम् ३६
किमुतान्येगृहाःपुत्रामित्राणिवसुशोभनम्

स्वयशःकारणेसर्वंत्यजामिकिमुमैथिलीम् ३७
नतथामेप्रियोभ्रातानकलत्रंनबांधवाः
यथामेविमलाकीर्तिर्वल्लभालोकविश्रुता ३८
इदानींरजकोनैवप्रष्टव्योभवतिध्रुवम्
कालेनसर्वंभवितालोकचित्तस्यरंजनम् ३९
आमयोयद्वदामस्तुनचिकित्स्योभवेत्द्विजौ
सकालेनपरीपाकाद्भेषजादेवनश्यति ४०
तथाकालेनसंभाविसांप्रतंमाविलंबय
त्यजैनांविपिनेसाध्वीमांवाखड्गेनघातय ४१
इत्युक्तंवाक्यमाकर्ण्यदुःखितोऽभूत्तदामहान्
चिंतयामासचस्वांतेलक्ष्मणःशोककर्षितः ४२
पित्राज्ञप्तोजामदग्न्योमातरंचाप्यघातयत्
गुरोराज्ञानैवलंघ्यायुक्ताऽयुक्तापिसर्वथा ४३
तस्मादेनांत्यजाम्येवरामस्यप्रियकाम्यया
इतिसंचिंत्यमनसिभ्रातरंप्रत्युवाचसः ४४
लक्ष्मणउवाच
अकृत्यमपिकार्यंवैगुर्वाज्ञांनैवलंघयेत्
तस्मात्कुर्वेभवद्वाक्यंयत्त्वंवदसिसुव्रत ४५
इत्येवंभाषमाणंतंलक्ष्मणंप्रत्युवाचसः
साधुसाधुमहाप्राज्ञत्वयामेतोषितंमनः ४६
अद्यैवरात्रौजानक्यादोहदस्तापसीक्षणे
तन्मिषेणरथेस्थाप्यमोचयैनांमहावने ४७
इत्थंभाषितमाकर्ण्यविशुष्यद्वदनोऽभितः
रुदन्बाष्पकलांमुंचन्नगामस्वंनिवेशनम् ४८
सुमंत्रंतुसमाहूयवचनंतमथाब्रवीत्
रथंमेकुरुसज्जंवैसदश्ववरभूषितम् ४९
सतद्वाक्यंसमाकर्ण्यरथमानीतवांस्तदा
आनीतंतंरथंदृष्ट्वालक्ष्मणःशोककर्षितः ५०
परमंदुःखमापन्नःसंरुह्यस्यंदनंवरम्
निःश्वसञ्जानकीगेहंप्रतस्थेभ्रातृसेवकः ५१

गत्वाचांतःपुरेभ्रातारामस्यमिथिलात्मजाम्
प्रत्यूचेनिःश्वसन्वाक्यंदुःखपूरपरिप्लुतः ५२
मातर्जानकिरामेणप्रेषितोभवनंतव
तापसीःप्रतियाहित्वंदोहदप्राप्तिहेतवे ५३
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यलक्ष्मणस्यविदेहजा
परमंहर्षमापन्नालक्ष्मणंप्रत्यभाषत ५४
जानक्युवाच
धन्याहंमैथिलीराज्ञीरामस्यचरणस्मरा
यस्यादोहदपूर्त्यर्थंप्रेषयामासलक्ष्मणम् ५५
अद्याहंतावनचरीस्तापसीःपतिदेवताः
नमस्कुर्यांचवासोभिःपूजयामिमनोहराः ५६
इत्युक्त्वारम्यवस्त्राणिमहार्हाभरणानिच
मणीन्विमलमुक्ताश्चकर्पूरादिसुगंधिमत् ५७
चंदनादिकवस्तूनिविचित्राणिसहस्रधा
जग्राहरघुनाथस्यपत्नीस्वप्रियकाम्यया ५८
सीतागृहीत्वासर्वाणिदासीनांकरयोर्मुहुः
लक्ष्मणंप्रतिगच्छंतीदेहल्यांचास्खलत्तदा ५९
अविचार्यतदौत्सुक्याल्लक्ष्मणंप्रियकारिणम्
उवाचकुत्रसरथोयेनमांप्रापयिष्यसि ६०
सनिःश्वसन्रथंहैमंजानक्यासहनिर्विशत्
सुमंत्रंप्रत्युवाचासौचालयाश्वान्मनोजवान् ६१
ससुयुक्तंरथंवाक्याल्लक्ष्मणस्यतुचाह्वयत्
अश्रुपूर्णमुखंपश्यँल्लक्ष्मणंसमुहुर्मुहुः ६२
आहतास्तेनकशयावाहास्तस्यापतन्पथि
नचलंतियदावाहास्तदालक्ष्मणमब्रवीत् ६३
सुमंत्रउवाच
स्वामिंश्चलंतिनोवाहायत्नेनपरिचालिताः
किंकरोमिनजानेऽत्रकारणंवाहपातने ६४
एवंब्रुवंतंप्रत्यूचेलक्ष्मणोगद्गदस्वरः
सारथिंधैर्यमास्थायताडयैतान्कशादिभिः ६५

एतच्छ्रुत्वोदितंयंताकथंचित्समचालयत्
तदास्फुरद्दक्षनेत्रंजानक्यादुःखशंसकम् ६६
तदैवहृदयेशोकःसमभूद्दुःखशंसकः
तदैवपक्षिणःपुरयाःकुर्वंतिपरिवर्तनम् ६७
एवंवीक्ष्यैववैदेहीप्रत्युवाचाथदेवरम्
कथंमेतापसीक्षायैयातुमिच्छारघूद्वह ६८
रामेभूयाद्धिकल्याणंभरतेवातथानुजे
तत्प्रजासुचसर्वत्रमाभवंतुविपर्ययाः ६९
एवंब्रुवंतींसंवीक्ष्यजानकींचसलक्ष्मणः
नकिंचिदुक्तवान्रुद्धकंठोबाष्पप्रपूरितः ७०
सागच्छंतीमृगान्वामंपरिवर्तनकारकान्
अपश्यद्दुःखसंघातकारकान्समभाषत ७१
अद्ययन्मेमृगावामंवर्तयंतितदिष्यते
श्रीरामचरणौमुक्त्वागच्छंत्यायुक्तमेवतत् ७२
महिलानांपरोधर्मःस्वभर्तृचरणार्चनम्
तन्मुक्त्वान्यत्रयांत्यामेयद्भवेद्युक्तमेवतत् ७३
एवंपथिविचारंतुकुर्वंत्यापरमार्थतः
जाह्नवीददृशेदेव्यामुनिवृंदैकसेविता ७४
यस्यांजलस्यकल्लोलादृश्यंतेदुग्धसंनिभाः
तरंगोदृश्यतेयत्रस्वर्गसोपानमूर्तिभृत् ७५
यस्यावारिकणस्पर्शान्महापातकसंचयः
पलायतेनकुत्रापिस्थानमीक्षन्समंततः ७६
गंगांप्राप्याथसौमित्रिर्जानकींस्यंदनेस्थिताम्
उवाचनिर्गलद्बाष्पएहिसीतेरथाद्भुवि ७७
सीतातद्वाक्यमाकर्ण्यक्षणादवततारसा
लक्ष्मणेनधृताबाहौस्खलंतीपथिकंटकैः ७८

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखरडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
जानक्यागंगादर्शनंनामअष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ५८

एकोनषष्टितमोऽध्यायः

शेषउवाच
अथनावासमुत्तीर्यजाह्नवींलक्ष्मणस्तदा
जानकींपरतस्तीरेहस्तेधृत्वावनंययौ १
साचलंतीपथितदाशुष्यद्वदनलक्षिता
कंटकक्षतसत्पादास्खलंतीचपदेपदे २
लक्ष्मणस्तांमहाघोरेविपिनेदुःखदायिनि
प्रवेशयामासतदाराघवाज्ञाविधायकः ३
यत्रवृक्षामहाघोराबर्बूलाःखदिराघनाः
श्लेष्मातकाश्चिंचिणीकाःशुष्कादावेनवह्निना ४
कोटरस्थामहासर्पाःफूत्कुर्वंतिसुकोपिताः
घूकाघूत्कुर्वतेयत्रलोकचित्तभयंकराः ५
व्याघ्राःसिंहाःसृगालाश्चद्वीपिनोऽतिभयंकराः
दृश्यंतेयत्रसरलामनुष्यादाःसुकोपनाः ६
महिषाःसूकरादुष्टादंष्ट्राद्वयविलक्षिताः
कुर्वंतिप्राणिनांतापंमानसस्यमदोद्धुराः ७
ईदृग्वनंप्रपश्यंतीभयेनोपगतज्वरा
कंटकैर्दष्टचरणालक्ष्मणंवाक्यमब्रवीत् ८
जानक्युवाच
वीरर्षिमुनिसंसेव्यानाश्रमान्नेत्रसौख्यदान्
नाहंपश्यामिनोतेषांपत्नीश्चसुतपोधनाः ९
पश्यामिकेवलंघोरान्पक्षिणःशुष्कवृक्षकान्
दावानलेनतत्सर्वंदह्यमानमिदंवनम् १०
त्वांचपश्यामिदुःखार्तमश्रुपूर्णाकुलेक्षणम्
शकुनेतरसाहस्त्रंभवेन्ममपदेपदे ११
तन्मेकथयवीराग्र्यकथंमुक्तामहात्मना
रामेणदुष्टहृदयाक्षिप्रंकथयमेहितत् १२
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यलक्ष्मणःशोककर्शितः
संरुद्धबाष्पवदनोनकिंचित्प्रोक्तवांस्तदा १३
तदेवविपिनंघोरंगच्छंतीलक्ष्मणान्विता

पुनरप्याहतंवीरंदुःखार्तापश्यतीमुखम् १४
तदापिसनतांवक्तिकिमपिप्रेन्नुलोलुपः
तदासात्यंतनिर्बंधंचकारपरिपृच्छती १५
आग्रहेणयदापृष्टोलन्मणःसीतयातदा
रुद्धकंठोमुहुःशोचन्नवदत्त्यागसंभवम् १६
तद्वाक्यंपविनातुल्यंनिशम्यमुनिसत्तम
सुलताकृत्तमूलेवबभूवाकल्पवर्जिता १७
तदैवपृथिवीतांनजग्राहतनयामिमाम्
रामोविपापिनींसीतांनजह्यादितिशंकिनी १८
पतितांतांतुवैदेहींदृष्ट्वासौमित्रिरुत्सुकः
पल्लवाग्र्यसमीरेणसंज्ञितांतुचकारसः १९
संज्ञांप्राप्ताह्युवाचेदंमाहास्यंकुरुदेवर
कथंमांपापरहितांत्यजतेसरघूद्वहः २०
एवंबहुविलप्याथलन्मणंदुःखसंयुतम्
संवीन्यमूर्च्छिताभूमौपपातपरिदुःखिता २१
मुहूर्तेनापिसंज्ञांसाप्राप्यदुःखपरिप्लुता
जगादरामचरणौस्मंरतीशोकविन्नता २२
रघुनाथोमहाबुद्धिस्त्यजतेमांकथंमहान्
योमदर्थेपयोराशिंबद्धवान्वानरैर्युतः २३
सकथंमांमहावीरोनिष्पापांरजकोक्तितः
त्यजिष्यतिममैवात्रदैवंतुप्रतिकूलितम् २४
एवंवदन्तीपुनरपिमूर्च्छांप्राप्ताविदेहजा
मूर्च्छितांतांसमीन्याथरुरोदविकृतस्वरः २५
पुनःसंज्ञामवाप्यैवंसौमित्रिंनिजगादसा
दुःखातुरंवीन्नमाणारुद्धकंठंसुदुःखिता २६
सौमित्रेगच्छरामंत्वंधर्ममूर्तिंयशोनिधिम्
मद्वाक्यमेवैतद्ब्रूयाःसमन्नंतपसांनिधेः २७
मांतत्याजभवान्यद्वैजानन्नपिविपापिनीम्
कुलस्यसदृशंकिंवाशास्त्रज्ञानस्यतत्फलम् २८
नित्यंतवपदेरक्तांत्वदुच्छिष्टभुजंहिमाम्

भवांस्तत्याजतत्सर्वंममदैवंतुकारणम् २९
कल्याणंतवसर्वत्रभूयाद्वीरवरोत्तम
अहंतावद्वनेत्वांहिस्मरंतीप्राणधारिका ३०
मनसाकर्मणावाचाभवानेवममोत्तमः
अन्येतुच्छीकृताःसर्वेमनसारघुवंशज ३१
भवेभवेभवानेवपतिर्भूयान्महीश्वर
त्वत्पदस्मरणानेकहतपापासतीश्वरी ३२
श्वश्रूजनंब्रूहिसर्वंमत्संदेशंरघूत्तम
त्यक्तावनेमहाघोरेरामेणनिरघासती ३३
स्मरामिचरणौयुष्मद्वनेमृगगणैर्युते
अंतर्वत्नीवनेत्यक्तारामेणसुमहात्मना ३४
सौमित्रेश्शृणुमद्वाक्यंभद्रंभूयाद्रघूत्तमे
इदानींसंत्यजेप्राणान्रामवीर्यंसुरक्षती ३५
त्वंरामवचनंतथ्यंयत्करोषिशुभंतव
परतंत्रेणतत्कार्यंरामपादाब्जसेविना ३६
गच्छत्वंरामसविधेशिवाःपंथानएवते
ममोपरिकृपाकार्यास्मर्तव्याहंकदाकदा ३७
इत्युक्त्वामूर्च्छिताभूमौपपातपुरतस्तदा
लक्ष्मणोदुःखमापेदेवीक्ष्यमूर्च्छितजानकीम् ३८
वीजयामासवासोग्रैःसंज्ञांप्राप्तांप्रकृत्यच
सौमित्रिःसांत्वयामासवचनैर्मधुरैर्मुहुः ३९
लक्ष्मणउवाच
एषगच्छामिरामंवैगत्वाशंसामिसर्वशः
समीपेतेमुनेरस्तिवाल्मीकेराश्रमोमहान् ४०
इत्युक्त्वातांपरिक्रम्यदुःखितोबाष्पपूरितः
मुंचन्नश्रुकलांदुःखाद्ययौरामंमहीपतिम् ४१
जानकीदेवरंयांतंवीक्ष्यविस्मितलोचना
हसत्ययंमहाभागोलक्ष्मणोदेवरोमम ४२
कथंमांप्राणतःप्रेष्ठांविपापांराघवोऽत्यजत्
इतिसंचिंतयंतीसातमैक्षदनिमेषणा ४३

जाह्नवींसर्वथोत्तीर्णांज्ञात्वासत्यंस्वहापनम्
पतिताप्राणसंदेहंप्राप्तामूर्च्छांगतातदा ४४
तदाहंसाःस्वपत्ताभ्यांजलमानीयसर्वतः
सिषिचुर्मधुरोवायुर्ववौपुष्पसुगंधिमान् ४५
करिणःपुष्करैःस्वीयैर्जलपूर्णैःसमंततः
व्याप्तंशरीरंरजसात्तालयंतइवागताः ४६
मृगास्तदंतिकंप्राप्यसंतस्थुर्विस्मितेत्तणाः
नगाःपुष्पयुताश्चासंस्तत्कालंमधुनाविना ४७
एतस्मिन्समयेवृत्तेसंज्ञांप्राप्यतदासती
विललापसुदुःखार्तारामरामेतिजल्पती ४८
हानाथदीनबंधोहेकरुणामयसंनिधे
अपराधादृतेमांत्वंकथंत्यजसिवैवने ४९
इत्येवमादिभाषंतीविलपंतीमुहुर्मुहुः
इतस्ततःप्रपश्यंतीसंमूर्च्छंतीपुनःपुनः ५०
तदास्वशिष्यैर्भगवान्वाल्मीकिःसंगतोवनम्
शुश्रावरुदितंतत्रकरुणास्वरभाषितम् ५१
शिष्यान्प्रतिजगादाथपश्यंतुवनमध्यतः
कोरोदितिमहाघोरेविपिनेदुःखितस्वरः ५२
तेप्रयुक्ताश्चमुनिनासंजग्मुर्यत्रजानकी
रामरामेतिभाषंतीबाष्पपूरपरिप्लुता ५३
तांदृष्ट्वास्त्रियमौत्सुक्याद्वाल्मीकिंप्रत्यगुर्मुनिम्
श्रुत्वातदीरितंवाक्यंजगामासौततोमुनिः ५४
दृष्ट्वातंतपसांराशिंजानकीपतिदेवता
नमोस्तुमुनयेवेदमूर्तयेव्रतवार्धये ५५
इत्युक्तवंतींतांसीतामाशीर्भिरभ्यनंदयत्
भर्त्रासहचिरंजीवपुत्रौप्राप्नुहिशोभनौ ५६
कासित्वंकिंवनेघोरेसंगतासिकिमीदृशी
सर्वंमेशंसजानीयांतवदुःखस्यकारणम् ५७
सातदाप्रत्युवाचेमंरामस्यमहिलामुनिम्
निःश्वसंतीकरुणयागिरासंजातवेपथुः ५८

शृणुमेवाक्यमर्थोक्तंसर्वदुःखस्यकारणम्
जानीहिमांभूमिपतेरघुनाथस्यसेवकीम् ५९
अपराधंविनात्यक्तानजानेतत्रकारणम्
लक्ष्मणोमांविमुच्यात्रगतवान्राघवाज्ञया ६०
इत्युक्त्वाश्रुकलापूर्णंबिभ्रतींमुखपंकजम्
वाल्मीकिःसांत्वयन्प्राहजानकींकमलेक्षणाम् ६१
वाल्मीकिंमांविजानीहिपितुस्तवगुरुंमुनिम्
दुःखंमाकुरुवैदेहिह्यागच्छममचाश्रमम् ६२
भिन्नस्थानेपितुर्गेहंजानीहिपतिदेवते
ईदृशेकर्मणिममरोषोस्त्वेवमहीपतेः ६३
एवंवचःसमाकर्ण्यजानकीपतिदेवता
दुःखपूर्णाश्रुवदनाकिंचित्सुखमवापसा ६४
शेषउवाच
वाल्मीकिःसांत्वयित्वैनांदुःखपूराकुलेक्षणाम्
निनायस्वाश्रमंपुण्यंतापसीवृन्दपूरितम् ६५
सागच्छंतीपृष्ठतोऽस्यवाल्मीकेस्तपसांनिधेः
रराजेंदोःपृष्ठतोवैतारकेवमनोहरा ६६
वाल्मीकिःप्राप्यचस्वीयमाश्रमंमुनिपूरितम्
तापसीःप्रतिसंचख्यौजानकींस्वाश्रमंगताम् ६७
वैदेहीतापसीःसर्वानमश्चक्रेमहामनाः
परस्परंप्रहृषिताःपरिरंभंसमाचरन् ६८
वाल्मीकिर्निजशिष्यान्सप्रत्युवाचतपोनिधिः
रच्यतांबतजानक्याःपर्णशालामनोरमा ६९
इत्युक्तंवाक्यमाकर्ण्यवाल्मीकेःसुमनोरमम्
व्यरचन्पत्रकैःशालांदारुभिःसुमनोहराम् ७०
तत्रावसद्धिवैदेहीपतिव्रतपरायणा
वाल्मीकेःपरिचर्यांचकुर्वंतीफलभक्षिका ७१
जपंतीरामरामेतिमनसावचसास्वयम्
निनायदिवसांस्तत्रजानकीपतिदेवता ७२
कालेसासूतपुत्रौद्वौमनोहरवपुर्धरौ

रामचंद्रप्रतिनिधीह्यश्विनाविवजानकी ७३
तच्छ्रुत्वातुमुनिर्हृष्टोजानक्याःपुत्रसंभवम्
चकारजातकर्मादिसंस्कारान्मंत्रवित्तमः ७४
कुशैर्लवैश्चवाल्मीकिर्मुनिःकर्माणिचाचरत्
तन्नाम्नापुत्रयोराख्याकुशोलवइतिस्फुटा ७५
वाल्मीकिर्यत्रविरजामंगलंतद्यथाचरत्
अत्यंतंहृष्टचित्तासाबभूवकमलेक्षणा ७६
तद्दिनेलवणंहत्वाशत्रुघ्नःस्वल्पसैनिकः
आगमच्चाश्रमेचास्यवाल्मीकेर्निशिशोभने ७७
तदावाल्मीकिनाशिष्टःशत्रुघ्नोरघुनायकम्
माशंसजानकीपुत्रौकथयिष्याम्यहंपुरः ७८
जानकीपुत्रकौतत्रववृधातेमनोरमौ
कंदमूलफलैःपुष्टौव्यदधादुन्मदौवरौ ७९
शुक्लप्रतिपदायाश्चशशीवसुमनोहरौ
कालेनसंस्कृतौजातावुपनीतौमनोहरौ ८०
उपनीयमुनिर्वेदंसांगमध्यापयत्सुतौ
सरहस्यंधनुर्वेदंरामायणमपाठयत् ८१
वाल्मीकिनाचधनुषीदत्तेस्वर्णसुभूषिते
अभेद्येसगुणेश्रेष्ठेवैरिवृंदविदारणे ८२
इषुधीबाणसंपूर्णौअक्षयेकरवालके
चर्माण्यभेद्यानिददौजानक्यात्मजयोस्तदा ८३
धनुर्धरौधनुर्वेदपारगावाश्रमेमुदा
चरंतौतत्ररेजातेअश्विनाविवशोभनौ ८४
जानकीवीक्ष्यपुत्रौद्वौखड्गचर्मधरौवरौ
परमंहर्षमापन्नाविरहोद्भवमत्यजत् ८५
एषतेकथितोविप्रजानक्याःपुत्रसंभवः
अतःशृणुष्वयद्वृत्तंवीरबाहुविकृंतनम् ८६
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखराडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
कुशलवोत्पत्तिकथानकंनामैकोनषष्टितमोऽध्यायः ५९

षष्टितमोऽध्यायः

शेषउवाच
शत्रुघ्नोनिजवीराणांछिन्नान्बाहून्निरीक्षयन्
उवाचतान्सुकुपितोरोषसंदंशिताधरः १
केनवीरेणवोबाहुकृंतंनसमकारिभोः
तस्याहंबाहूकृंतामिदेवगुप्तस्यवैभटाः २
नजानातिमहामूढोरामचंद्रबलंमहत्
इदानींदर्शयिष्यामिपराक्रांत्याबलंस्वकम् ३
सकुत्रवर्ततेवीरोहयःकुत्रमनोरमः
कोवाऽगृह्णात्सुप्तसर्पान्मूढोज्ञात्वापराक्रमम् ४
इतितेकथितावीराविस्मितादुःखिताभृशम्
रामचंद्रप्रतिनिधिंबालकंसमशंसत ५
सश्रुत्वारोषताम्राक्षोबालकेनहयग्रहम्
सेनान्यंवैकालजितमाज्ञापयद्युयुत्सुकः ६
सेनानीःसकलांसेनांव्यूहयस्वममाज्ञया
रिपुःसंप्रतिगंतव्योमहाबलपराक्रमः ७
नायंबालोहरिर्नूनंभविष्यतिहयंधरः
अथवात्रिपुरारिःस्यान्नान्यथामद्धयापहृत् ८
अवश्यंकदनंभाविसैन्यस्यबलिनोमहत्
स्वच्छंदचरितैःखेलन्नास्तेनिर्भयधीःशिशुः ९
तत्रगंतव्यमस्माभिःसन्नद्धैरिपुदुर्जयैः
एतन्निशम्यवचनंशत्रुघ्नस्यससैन्यपः १०
सज्जीचकारसेनांतांदुर्व्यूढांचतुरंगिणीम्
सज्जांतांशत्रुजिद्दृष्ट्वाचतुरंगयुतांवराम् ११
आज्ञापयत्ततोगंतुंयत्रबालोहयंधरः
साचचालतदासेनाचतुरंगसमन्विता १२
कंपयंतीमहीभागंत्रासयंतीरिपून्बलात्
सेनानीस्तंददर्शाथबालकंरामरूपिणम् १३
विचार्यरामप्रतिममब्रवीद्वचनंहितम्
बालमुंचहयश्रेष्ठंरामस्यबलशालिनः १४

सेनानीःकालजिन्नामतस्यभूपस्यदुर्मदः
त्वांरामप्रतिमंदृष्ट्वाकृपामेहृदिजायते १५
अन्यथातवमेदौस्थ्याज्जीवितंनभविष्यति
एतद्वाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यभटस्यहि १६
जहासकिंचिदाकोपादुवाचचवचोद्धतम्
गच्छमुक्तोसितंरामंकथयस्वहयग्रहम् १७
त्वत्तोबिभेमिनोशूरवाक्येननयशालिना
ममात्रगणनानास्तित्वादृशाःकोटयोयदि १८
मातृपादप्रसादेनतूलीभूतानसंशयः
कालजित्तवयन्नाममात्राकारिमनोज्ञया १९
पक्वबिंबफलस्येववर्णतोनचवीर्यतः
दर्शयस्वाधुनावीर्यंस्वनामबलचिह्नितः २०
मांकालंतवसंजित्यसत्यनामाभविष्यसि
शेषउवाच
सवाक्यैःपविनातुल्यैर्भिन्नःसुभटशेखरः २१
चुकोपहृदयेऽत्यतंजगादवचनंपुनः
कस्मिन्कुलेसमुत्पत्तिःकिंनामासिचबालक
त्वन्नामनाभिजानामिकुलंशीलंवयस्तथा २२
पादचारंरथस्थोऽहमधर्मेणकथंजये
तदात्यंतंप्रकुपितोजगादवचनंपुनः २३
कुलेनकिंचशीलेननाम्नावासुमनोहृदा
लवोऽहलवतःसर्वाञ्जेष्यामिरिपुसैनिकान् २४
इदानींत्वामपिभटंकरिष्येपादचारिणम्
इत्थमुक्त्वाधनुःसज्यंचकारसलवोबली २५
टंकारयामासतदावीरानाकंपयन्हृदि
वाल्मीकिंप्रथमंस्मृत्वाजानकींमातरंलवः २६
मुमोचबाणान्निशितान्सद्यःप्राणापहारिणः
कालजित्स्वधनुःकृत्वासज्यंकोपसमन्वितः २७
ताडयामासजवनोलवंरणविशारदः
तद्बाणाञ्छतधाछित्त्वाद्बाणाद्वेगात्कुशानुजः २८

सेनान्यंविरथंचक्रेवसुभिःस्वशरोत्तमैः
विरथोगजमानीतमारुरोहभटैर्निजैः २९
मदोन्मत्तंमहावेगंसप्तधाप्रस्रवान्वितम्
गजारूढंतुतंदृष्ट्वादशभिर्धनुषोगतैः ३०
बाणैर्विव्याधविहसन्सर्वान्रिपुगणाञ्जयी
कालजित्तस्यवीर्यंतुदृष्ट्वाविस्मितमानसः ३१
गदांमुमोचमहतींमहायसविनिर्मिताम्
आपतंतींगदांवेगाद्धारायुतविनिर्मिताम् ३२
त्रिधाचिच्छेदतरसाक्षुरप्रैःसकुशानुजः
परिघंनिशितंघोरंवैरिप्राणहरोदितम् ३३
मुक्तंपुनस्तेनलवश्चिच्छेदतरसान्वितः
छित्त्वातत्परिघंघोरंकोपादारक्तलोचनः ३४
गजोपस्थेसमारूढंमन्यमानश्चुकोपह
तत्क्षणादच्छिनत्तस्यशुंडांखड्गेनदंतिनः ३५
दंतयोश्चरणौधृत्वारुरोहगजमस्तके
मुकुटंशतधाकृत्वाकवचंतुसहस्रधा ३६
केशेष्वाकृष्यसेनान्यंपातयामासभूतले
पातितःसगजोपस्थात्सेनानीःकुपितःपुनः ३७
हृदयेताडयामासमुष्टिनावज्रमुष्टिना
सआहतोमुष्टिभिस्तुक्षुरप्रान्निशिताञ्छरान् ३८
मुमोचहृदयेक्षिप्रंकुंडलीकृतधन्ववान्
सरराजरणोपांतेकुंडलीकृतचापवान् ३९
शिरस्त्रंकवचंबिभ्रदभेद्यंशरकोटिभिः
सविद्धःसायकैस्तीक्ष्णैस्तंहंतुंखड्गमाददे ४०
दशन्रोषात्स्वदशनान्निःश्वसन्नुच्छ्वसन्मुहुः
खड्गहस्तंसमायांतंशूरंसेनापतिंलवः ४१
चिच्छेदभुजमध्यंतुसखड्गःपाणिरापतत्
छिन्नंखड्गधरंहस्तंवीक्ष्यकोपाच्चमूपतिः ४२
वामेनगदयाहंतुंप्रचक्रामभुजेनतम्
सोऽपिच्छिन्नोभुजस्तस्यसांगदस्तीक्ष्णसायकैः ४३

तदाप्रकुपितोवीरःपादाभ्यामहनल्लवम्
लवःपादाहतस्तस्यनचचालरणांगणे ४४
स्रजाहतोद्विपइवचरणच्छेदनंव्यधात्
तदापितंमौलिनासौप्रहर्तुमुपचक्रमे ४५
तदालवश्चमूनाथंमन्यमानोऽधिपौरुषम्
करवालंसमादायकरेकालानलोपमम् ४६
अच्छिनच्छिरएतस्यमहामुकुटशोभितम्
हाहाकारोमहानासीच्चमूनाथेनिपातिते ४७
सैनिकाःपरिसंक्रुद्धालवंहंतुंसमागताः
लवस्तान्स्वशराघातैःपलायनपरान्व्यधात् ४८
छिन्नाभिन्नांगकाःकेचिद्गताकेचिद्रणांगणात्
सनिवार्याखिलान्योधान्विजगाहचमूंमुदा ४९
वाराहइवनिःश्वस्यप्रलयेसुमहार्णवम्
गजाभिन्नाद्विधाजातामौक्तिकैःपूरितामही ५०
दुर्गमाभूद्धटाग्रयाणांपर्वतैर्व्यापृतायथा
अश्वाःकनकपल्याणारुचिरारत्नराजिताः ५१
अपतन्रुधिराप्लुष्टेह्रदेबलसुशोभिताः
रथिनःकरमध्यस्थधनुर्दंडसुशोभिनः ५२
रथोपस्थेनिपतिताःस्वर्गगाइववैसुराः
संदष्टौष्ठपुटावक्त्रभ्रमल्लक्ष्मीविलक्षिताः ५३
पतितास्तत्रदृश्यंतेवीरारणविशारदाः
सुस्रावशोणितसरिद्धयमस्तककच्छपा ५४
महाप्रवाहललितावैरिणांभयकारिका
केषांचिद्वाहविश्छिन्नाःकेषांपादाविकर्तिता ५५
केषांकर्णाश्चनासाश्चकेषांकवचकुंडले
एवंतुकदनंजातंसेनान्यांपतितेरणे ५६
सर्वेनिपतितावीरानकेचिज्जीवितास्ततः
लवोजयंरणेप्राप्यवैरिवृंदंविजित्यच ५७
अन्यागमनशंकायांमनःकुर्वन्नवैक्षत
केचिदुर्वरितायुद्धाद्भाग्येननरणेमृताः ५८

शत्रुघ्नंसविधेजग्मुःशंसितुंवृत्तमद्भुतम्
गत्वातेकथयामासुर्यथावृत्तंरणांगणे ५९
कालजिन्निधनंबालाच्चित्रकारिरणोद्यमम्
तच्छ्रुत्वाविस्मयंप्राप्तःशत्रुघ्नस्तानुवाचह ६०
हसन्रोषाद्दशन्दंतान्बालग्राहहयंस्मरन्
रेवीराःकिंमदोन्मत्तायूयंकिंवाछलग्रहाः ६१
किंवावैकल्यमायातंकालजिन्मरणंकथम्
यःसंख्येवैरिवृंदानांदारुणःसमितिंजयः ६२
तंकथंबालकोजीयाद्यमस्यापिदुरासदम्
शत्रुघ्नवाक्यंसंश्रुत्यवीराःप्रोचुरसृक्प्लुताः ६३
नास्माकंमदमत्तादिनच्छलोनचदेवनम्
कालजिन्मरणंसत्यंलवाज्ञानीहिभूपते ६४
बलंचकृत्स्नंमथितंबालेनातुलशौंडिना
अतःपरंतुयत्कार्यंयेप्रेष्यानृवरोत्तमाः ६५
बालंज्ञात्वाभवान्नात्रकरोतुबलसाहसम्
इतिश्रुत्वावचस्तेषांवीराणांशत्रुहातदा ६६
सुमतिंचमतिश्रेष्ठमुवाचरणकारणे ६७

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेकुशलवयुद्धे सैन्यपराजयकालजित्सेनानीमरणंनामषष्टितमोऽध्यायः ६०

एकषष्टितमोऽध्यायः

शत्रुघ्नउवाच
जानासिकिंमहामंत्रिन्कोबालोहयमाहरत्
येनमेक्षपितंसर्वंबलंवारिधिसन्निभम् १
सुमतिरुवाच
स्वामिन्नयंमुनिश्रेष्ठवाल्मीकेराश्रमोमहान्
क्षत्रियाणामत्रवासोनास्त्येवपरतापन २
इंद्रोभविष्यतिपरममर्षीहयमाहरत्
पुरारिर्वान्यथावाहंतवकःसमुपाहरेत् ३
कालजिद्येननाशंवैप्राप्तःपरमदारुणः

तंप्रतिश्रीमहाराजगंताकः पुष्कलान्यतः ४
त्वंचवीरैर्भटैः सर्वैराजभिः परिवारितः
तत्रगच्छस्वसैन्येनमहताशत्रुकृंतन ५
गत्वासजीवितंवीरंबद्ध्वातुकुतुकार्थिने
दर्शयिष्यामिरामायमतंमेत्विदमादृतम् ६
इतिवाक्यंसमाकरार्यवीरान्सर्वान्समादिशत्
सैन्येनमहतायातयूयमायामिपृष्ठतः ७
निर्दिष्टास्तेद्दाणाद्वीराजग्मुर्यत्रलवोबली
धनुर्विस्फारयंस्तत्रसुदृढंगुणपूरितम् ८
आयातंतन्महद्दृष्ट्वाबलंवीरप्रपूरितम्
नकिंचिन्मनसाबिभ्येलवेनबलशालिना ९
लवः सिंहइवोत्तस्थौमृगान्मत्वाऽखिलान्भटान्
धनुर्विस्फारयन्रोषाच्छरान्मुंचन्सहस्रशः १०
तेशरैः पीडयमानास्तुमहारोषेणपूरिताः
वीरंबालंमन्यमानाः संमुखंप्राद्रवंस्तदा ११
वीरान्सहस्रशोदृष्ट्वाभ्रमिभिः पर्यवस्थितान्
लवोजवेनसंधायशरान्रोषप्रपूरितः १२
भ्रमिराद्यासहस्रेणद्वितीयायुतसंख्यया
तृतीयायुतयुग्मेनतुरीयायुतपंचभिः १३
पंचमीलद्दायोधानांषष्ठीयोधायुताधिकैः
सप्तमीलद्दायुग्मेनसप्तभिर्भ्रमिभिर्वृतः १४
मध्येलवोभ्रमिव्याप्तः सचरन्वह्निवत्तदा
दाहयामाससर्वान्वैसैनिकान्भ्रमिकारकान् १५
काचित्खङ्गैः शरैः काचित्काचित्प्रासैश्चकुंतलैः
पट्टिशैः परिघैः सर्वाभ्रमिर्भग्नामहात्मना १६
सप्तभिर्भ्रमिभिर्मुक्तोरराजसकुशानुजः
मेघवृंदविनिर्मुक्तः शशीवशरदागमे १७
प्राहरत्सर्वथायोधान्भिंदन्गजकरान्बहून्
छिंदञ्छिरांसिवीराणांचक्रभ्रूणिमहांतिच १८
अनेकेपतितावीरालवबाणप्रपीडिताः

मुमुहुःसमरेऽथान्येनष्टाश्चन्येसुकातराः १९
पलायनपरंसैन्यंलवबाणप्रपीडितम्
वीक्ष्यवीरोरणेयोद्धुंप्रायात्पुष्कलसंज्ञकः २०
तिष्ठतिष्ठेतिचवदन्रोषपूरितलोचनः
रथेसुहयशोभाढ्येतिष्ठन्प्रायाल्लवंबली २१
सलवंप्रत्युवाचाथपुष्कलःपरमास्त्रवित्
तिष्ठदत्तेमयासंख्येरथेसुहयशोभिते २२
पदातिनात्वयायुद्धंकरोमिकिमथाहवे
तस्मात्तिष्ठरथेपश्चाद्युद्ध्येऽहभवतासह
एतद्वाक्यंनिशम्यासौलवःपुष्कलमब्रवीत् २३
त्वयादत्तेरथेस्थित्वायुद्धंकुर्यामहंरणे
तदामेपापमेवस्याज्जयःसंदिग्धएवहि २४
नवयंब्राह्मणावीरप्रतिग्रहपरायणाः
वयंतुक्षत्रियानित्यंदानकर्मक्रियारताः २५
इदानींत्वद्रथंकोपाद्धनज्मिप्रत्यहंभवान्
पादचारीभवत्येवपश्चाद्युद्धंकरिष्यति २६
पुष्कलोवाक्यमाकर्ण्यधर्मधैर्यसमन्वितम्
विसिस्मायचिरंचित्तेधनुःसज्यमथाकरोत् २७
तमात्तधनुषंदृष्ट्वालवःकोपसमन्वितः
चापंचिच्छेदपाणिस्थंशरसंधानमाचरन् २८
सयावत्सगुणंचापंकुरुतेतावदुद्धतः
रथभंगंचकारास्यसमरेप्रहसन्बली २९
भग्नंरथंस्वकंवीक्ष्यधनुश्छिन्नंमहात्मना
महावीरंमन्यमानःपदातिःप्राद्रवद्रणे ३०
उभौधनुर्धरौवीरावुभावपिशरोद्धतौ
उभौक्षतजविप्लुष्टौछिन्नसन्नाहितावुभौ ३१
परस्परंबाणघातविशीर्णावपुलक्षितौ
जयाकांक्षांप्रकुर्वंतौपरस्परवधैषिणौ ३२
जयंतकार्तिकेयौवापुरारिःपुरभिद्यथा
एवंपरस्परंयुद्धंप्रकुर्वाणौरणांगणे ३३

पुष्कलःप्रत्युवाचाथबालंशूरशिरोमरो
त्वादृशोनमयादृष्टःकश्चिद्वीरशिरोमणिः ३४
शिरस्तेपातयाम्यद्यबाणैःशितसुपर्वभिः
मापलायस्वसमरेप्राणान्रक्षस्वसंयतः ३५
एवमुक्त्वालवंवीरंचकारशरपंजरे
पुष्कलस्यशराभूमौनभसिव्याप्यसंस्थिताः ३६
शरपंजरमध्यस्थोलवःपुष्कलमब्रवीत्
महत्कर्मकृतंवीरयन्मांबाणैरपीडयत् ३७
इत्युक्त्वाबाणसंघातंप्रच्छिद्यवचनंपुनः
जगादपुष्कलंवीरःशरसंधानकोविदः ३८
पालयात्मानमाजिस्थंमच्छराघातपीडितः
पतिष्यसिमहीपृष्ठेरुधिरेणपरिप्लुतः ३९
एवमुक्तंसमाकर्ण्यपुष्कलःकोपसंयुतः
रणेसंयोधयामासलवंवीरंमहाबलम् ४०
लवःप्रकुपितोबाणंतीक्ष्णंवैरिविदारणम्
जग्राहलवतःकोशादाशीविषमिवक्रुधा ४१
जाज्वल्यमानःसशरश्चापमुक्तोलवस्यच
हृदयंभेत्तुमुद्युक्तश्छिन्नोभारतिनाशुसः ४२
छिन्नेभारतिनासंख्येशरेणप्राणहारिणा
अत्यंतंकुपितोघोरंशरमन्यंसमाददे ४३
आकर्णाकृष्टचापेनसमुक्तोनिशितःशरः
बिभेदहृदयंतस्यपुष्कलस्यमहारणे ४४
भिन्नोवक्षसिवीरेणसायकेनाशुगामिना
पपातधरणीपृष्ठेमहाशूरशिरोमणिः ४५
पतितंतंसमालोक्यपुष्कलंपवनात्मजः
गृहीत्वाराघवभ्रात्रेददौमूर्च्छासमन्वितम् ४६
मूर्च्छितंतंसमालोक्यशोकविह्वलमानसः
हनूमंतंलवंहंतुंनिदिदेशक्रुधान्वितः ४७
हनूमान्क्रोधसंप्लुष्टोलवंसंख्येमहाबलम्
विजेतुंतरसाप्रागादवृक्षमुद्यम्यशाल्मलिम् ४८

वृक्षेणहतवान्मूर्ध्निलवस्यहनुमान्बली
तमापतंतंतरसाचिच्छेदशतधालवः ४९
छिन्नेनगेपुनःकोपाद्वृक्षानुत्पाट्यमूलतः
ताडयामासहृदयेमस्तकेचमहाबलः ५०
यान्यान्वृक्षान्समाहृत्याताडयत्पवनात्मजः
तांस्तांश्चिच्छेदतरसाबलवान्नतपर्वभिः ५१
तदाशिलाःसमुत्पाट्यगंडशैलोपमाःकपिः
पातयामासशिरसिक्षिप्रवेगेनमारुतिः ५२
सञ्चाहतःशिलासंघैःसंख्येकोदंडमुन्नयन्
बाणैस्ताश्चूर्णयामासयंत्रिकाभिर्यथाकणाः ५३
तदात्यंतंप्रकुपितोमारुतिःपुच्छवेष्टनम्
चकारसमरोपांतेलवस्यबलिनःकृती ५४
स्वंपुच्छेनसमाविद्धंवीक्ष्यस्वांबांहृदिस्मरन्
मुष्टिनाताडयामासलांगूलंमारुतेर्बली ५५
तन्मुष्टिघातव्यथितोमारुतिस्तममूमुचत्
समुक्तःपुच्छतोयुद्धेशरान्मुंचन्नभूद्बली ५६
दुर्वारशरघातेनसंपीडिततनुःकपिः
बाणवर्षंमन्यमानोदुःसहंसमरेबहु ५७
किंकर्तव्यमितोऽस्माभिःपलाय्ययदिगम्यते
तदामेस्वामिनोलज्जाताडयेद्बालकोऽत्रमाम् ५८
ब्रह्मदत्तवरत्वात्तुमूर्च्छानमरणंनहि
दुःसहाबाणपीडात्रकिंकर्तव्यंमयाधुना ५९
शत्रुघ्नःसमरेगत्वाजयंप्राप्नोतुबालकात्
अहंतावज्जयाकांक्षीशयेकपटमूर्च्छया ६०
इत्येवंमानसेकृत्वापपातरणमंडले
पश्यतांसर्ववीराणांकपटेनविमूर्च्छितः ६१
तंमूर्च्छितंसमाज्ञायहनूमंतंमहाबलम्
जघानसर्वान्नृपतीञ्छरमोक्षविचक्षणः ६२

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
हनुमत्पतनंनामैकषष्टितमोऽध्यायः ६१

द्विषष्टितमोऽध्यायः

शेषउवाच
मूर्च्छितंमारुतिंश्रुत्वाशत्रुघ्नःशोकमाययौ
किंकर्तव्यंमयासंख्येबालकोऽयमहाबलः १
स्वयंरथेहेममयेतिष्ठन्वीरवरैःसह
योद्धुंप्रागाल्लवोयत्रविचित्ररणकोविदः २
लवंददर्शशिशुतांप्राप्तंराममिवद्धितौ
धनुर्बाणकरंवीरान्क्षिपंतंरणमूर्धनि ३
विचारयामासतदाकोऽयरामस्वरूपधृक्
नीलोत्पलदलश्यामंवपुर्बिभ्रन्मनोहरम् ४
एषवैदेहतनुजासुतोभवतिनान्यथा
अस्मान्विजित्यसमरेयास्यतेमृगराडिव ५
अस्माकंनोजयोभाव्यःशक्त्याविरहितात्मनाम्
अशक्ताःकिंकरिष्यामःसमरेरणकोविदाः ६
इत्येवंसविचार्याथबालकंतुवचोऽब्रवीत्
रणेकुतुककर्तारंवीरकोटिनिपातकम् ७
कस्त्वंबालरणेऽस्माकंवीरान्पातयसिद्धितौ
नजानीषेबलंराज्ञोरामस्यदनुजार्दिनः ८
कातेमातापिताकस्तेसुभाग्योजयमाप्तवान्
नामकिंविश्रुतंलोकेजानीयांतेमहाबल ९
मुञ्चवाहःकथंबद्धःशिशुत्वात्तत्क्षमामिते
आयाहिरामंवीक्षस्वदास्यतेबहुलंतव १०
इत्युक्तोबालकोवीरोवचःशत्रुघ्नमावदत्
किंतेनाम्नाथपित्रावाकुलेनवयसातथा ११
युध्यस्वसमरेवीरचेत्त्वंबलयुतोभवेः
कुशंवीरंनमस्कृत्यपादयोर्याहिनान्यथा १२
भ्रातारामस्यवीरोभूर्नावयोर्बलिनांवरः
वाहंविमोचयबलाच्छक्तिस्तेविद्यतेयदि १३
इत्युक्त्वाशरसंधानंकृत्वाप्राहरदुद्भटः
हृदयेमस्तकेचैवभुजयोरणमंडले १४

तदाप्रकुपितोराजाधनुःसज्यमथाकरोत्
नादयन्मेघगंभीरंत्रासयन्निवबालकम् १५
बाणानपरिसंख्यातान्मुमोचबलिनांवरः
बालोबलेनचिच्छेदसर्वांस्तान्सायकव्रजान् १६
लवस्यानेकधामुक्तैर्बाणैर्व्याप्तंमहीतलम्
व्यतीपातेप्रदत्तस्यदानस्येवाक्षयंगताः १७
तेबाणाव्योमसकलंव्याप्नुवँल्लवसंधिताः
सूर्यमंडलमासाद्यप्रवर्ततेसमंततः १८
मारुतोनाविशद्यत्रबाणपंजरगोचरे
मनुष्याणांतुकावार्ताक्षणजीवितशंसिनाम् १९
तद्बाणान्विस्तृतान्दृष्ट्वाशत्रुघ्नोविस्मयंगतः
अच्छिनच्छतसाहस्रंबाणमोचनकोविदः २०
ताञ्छिन्नान्सायकान्सर्वान्स्वीयान्दृष्ट्वाकुशानुजः
धनुश्चिच्छेदतरसाशत्रुघ्नस्यमहीपतेः २१
सोऽन्यद्धनुरुपादाययावन्मुंचतिसायकान्
तावद्बभंजसरथंसायकैःशितपर्वभिः २२
करस्थमच्छिनच्चापंसुदृढंगुणपूरितम्
तत्कर्मापूजयन्वीरारणमंडलवर्तिनः २३
सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः
अन्यंरथंसमास्थाययौयोद्धुंलवंबलात् २४
अनेकबाणनिर्भिन्नःस्रवद्रक्तकलेवरः
पुष्पितःकिंशुकइवशुशुभेरणमध्यगः २५
शत्रुघ्नबाणप्रहतःपरंकोपमुपागमत्
बाणसंधानचतुरःकुंडलीकृतचापवान् २६
विशीर्णकवचंदेहंशिरोमुकुटवर्जितम्
स्रवद्रक्तपरिप्लुष्टंशत्रुघ्नस्यचकारसः २७
तदारामानुजःक्रुद्धोदशबाणाञ्छिताग्रकान्
मुमोचप्राणसंहारकारकान्कुपितोभृशम् २८
सतांस्तांस्तिलशःकृत्वाबाणैर्निशितपर्वभिः
ताडयामासहृदयेशत्रुघ्नस्याष्टभिःशरैः २९

अत्यंतंबाणपीडार्तोलवंबलिनमुत्स्मरन्
दुःसहंमन्यमानस्तंशरान्मुंचन्नभूत्तदा ३०
तदालवेनतीक्ष्णेनहृदिभिन्नोविशालके
अर्धचंद्रसमानेनतीक्ष्णपर्वसुशोभिना ३१
सविद्धोहृदिबाणेनपीडांप्राप्तःसुदारुणाम्
पपातस्यंदनोपस्थेधनुःपाणिःसुशोभितः ३२
शत्रुघ्नंमूर्छितंदृष्ट्वानृपाश्चसुरथादयः
दुद्रुवुर्लवमुद्युक्ताजयप्राप्त्यैरणेतदा ३३
सुरथोविमलोवीरोराजावीरमणिस्तथा
सुमदोरिपुतापाद्याःपरिवव्रुश्चसंयुगे ३४
केचित्क्षुरप्रैर्मुसलैःकेचिद्बाणैःसुदारुणैः
प्रासैःपरशुभिःकेचित्सर्वतःप्राहरन्नृपाः ३५
तानधर्मेणयुद्धोत्कान्दृष्ट्वावीरशिरोमणिः
दशभिर्दशभिर्बाणैस्ताडयामाससंयुगे ३६
तेबाणवर्षविहतारणमध्येसुकोपनाः
केचित्पलायिताःकेचिन्मुमुहुर्युद्धमंडले ३७
तावत्सराजाशत्रुघ्नोमूर्च्छांसंत्यज्यसंगरे
लवंप्रायान्महावीरंयोद्धुंबलसमन्वितः ३८
आगत्यतंलवंप्राहधन्योसिशिशुसन्निभः
नबालस्त्वंसुरःकश्चिच्छलितुंमांसमागतः ३९
केनापिनहिवीरेणपातितोरणमंडले
त्वयाहंप्रापितोमूर्च्छांसमक्षंममपश्यतः ४०
इदानींपश्यमेवीर्यंत्वांसंख्येपातयाम्यहम्
सहस्वबाणमेकंत्वंमापलायस्वबालक ४१
इत्युक्त्वासमरेबालंशरमेकंसमाददे
यमवक्त्रसमंघोरंलवणोयेनघातितः ४२
संधायबाणंजाज्वल्यंहृदिभेत्तुंमनोदधत्
लवंवीरसहस्राणांवह्निवत्सर्वदाहकम् ४३
तंबाणंप्रज्वलंतंसद्योतयंतंदिशोदश
दृष्ट्वासस्मारबलिनंकुशंवैरिनिपातिनम् ४४

यद्यस्मिन्समयेवीरोभ्रातास्याद्बलवान्मम
तदाशत्रुघ्नवशतानमेस्याद्भयमुल्बणम् ४५
एवंतर्कयतस्तस्यलवस्यचमहात्मनः
हृदिलग्नोमहाबाणोघोरःकालानलोपमः ४६
मूर्च्छांप्रापतदावीरोभूपसायकसंहतः
संगरेसर्ववीराणांशिरोभिःसमलंकृते ४७
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
लवमूर्च्छानामद्विषष्टितमोऽध्यायः ६२

त्रिषष्टितमोऽध्यायः

शेषउवाच
लवंविमूर्च्छितंदृष्ट्वाबलिवैरिविदारणम्
शत्रुघ्नोजयमापेदेरणमूर्ध्निमहाबलः १
लवंबालंरथेस्थाप्यशिरस्त्राणाद्यलंकृतम्
रामप्रतिनिधिंमूर्त्याततोगंतुमियेषसः २
स्वमित्रंशत्रुणाग्रस्तमितिदुःखसमन्विताः
बालामात्रेऽस्यसीतायैत्वरिताःसंन्यवेदयन् ३
बालाऊचुः
मातर्जानकितेपुत्रोबलाद्वाहमपाहरत्
कस्यचिद्भूपवर्यस्यबलयुक्तस्यमानिनः ४
ततोयुद्धमभूद्घोरंतस्यसैन्येनजानकि
तदावीरेणपुत्रेणतवसर्वंनिपातितम् ५
पश्चादपिजयंप्राप्तःसुतस्तवमनोहरः
तंभूपंमूर्छितंकृत्वाजयमापरणांगणे ६
ततोमूर्च्छांविहायैषराजापरमदारुणः
संकुप्यपातयामासतवपुत्रंरणांगणे ७
अस्माभिर्वारितःपूर्वंमागृहाणहयोत्तमम्
अस्मान्सर्वांश्चधिक्कृत्यब्राह्मणान्वेदपारगान् ८
इतिवाक्यंशिशूनांसासमाकर्ण्यसुदारुणम्
पपातभूतलोपस्थेदुःखयुक्तारुरोदह ९

सीतोवाच
कथंनृपोदयाहीनोबालेनसहयुध्यति
अधर्मकृतदुर्बुद्धिर्योमद्बालंन्यपातयत् १०
लववीरभवान्कुत्रवर्ततेऽतिबलान्वितः
कथंत्वंनिष्कृपस्याहोराज्ञोऽहार्षीद्धयोत्तमम् ११
त्वंबालस्तेदुराक्रांताःसर्वशस्त्रविशारदाः
रथस्थाविरथस्त्वंवैकथंयुद्धंसमंभवेत् १२
ताताहंतुत्वयासार्द्धंरामत्यागासुखंजहौ
इदानींरहितायुष्मत्कथंजीवामिकानने १३
एहिमांमुंचयज्ञाश्वंगच्छत्वेषमहीपतिः
मद्दुःखंनाभिजानासिममदुःखप्रमार्जकः १४
कुशोयद्यभविष्यत्सरणेवीरशिरोमणिः
अमोचयिष्यदधुनाभवंतंभूपपार्श्वतः १५
सोऽपिमद्दैवतोनास्तिसमीपेकिंकरोम्यतः
दैवमेवममाप्यत्रकारणंदुःखसंभवे १६
एवमादिबहुश्रीमत्येषावैविललापह
पादांगुष्ठेनलिखतीभूमिंनेत्रद्वयाश्रुभिः १७
बालान्प्रतिजगादासौपृथुकःसचभूपतिः
कथंमत्सुतमापात्यरणेकुत्रगमिष्यति १८
इतिवाक्यंवदत्येषाजानकीपतिदेवता
तावत्कुशस्तुसंप्राप्तउज्जयिन्यामहर्षिभिः १९
माघासितचतुर्दश्यांमहाकालंसमर्च्यच
प्राप्यभूरिवरांस्तस्मादागमन्मातृसन्निधौ २०
जानकींविह्वलांदृष्ट्वानेत्रोद्भूताश्रुविक्लवाम्
शोकविह्वलदीनांगींबभाषेयावदुत्सुकः २१
तदास्वबाहुरवदत्स्फुरद्युद्धाभिशंसनः
हृदयेचरणोत्साहोबभूवातिरथस्यहि २२
सप्रत्युवाचजननींदीनगद्गदभाषिणीम्
मातस्तवगतंदुःखंमयिपुत्रउपस्थिते २३
मयिजीवतितेनेत्रादश्रूणिभुविनोपतन्

प्रसूमुवाचाश्रुखिन्नांदीनगद्गदभाषिणीम् २४
कुशोदुःखमितःसद्योदुःखितांधीरमानसः
ममभ्रातालवःकुत्रवर्ततेवैरिमर्दनः २५
सदामामागतंज्ञात्वाप्रहर्षन्सन्निधावियात्
नदृश्यतेकथंवीरःकुत्ररंतुंगतोबली २६
केनवासहबालत्वाद्गतोमांवैनिरीक्षितुम्
किंत्वंरोदिषिमेमातर्लवःकुत्रसवर्तते २७
तन्मेकथयसर्वंयत्तवदुःखस्यकारणम्
तच्छ्रुत्वापुत्रवाक्यंसादुःखिताकुशमब्रवीत् २८
लवोधृतोनृपेणात्रकेनचिद्धयरक्षिणा
बबंधबालकोमेत्रहयंयागक्रियोचितम् २९
तद्रक्षकान्बहूञ्जिग्येएकोऽनेकान्रिपून्बली
राजातंमूर्च्छितंकृत्वाबबंधरणमूर्धनि ३०
बालकाइतिमामूचुःसहगंतारएवहि
ततोऽहदुःखिताजातानिशम्यलवमाधृतम् ३१
त्वंमोचयबलात्तस्मात्कालेप्राप्तोनृपोत्तमात्
निशम्यमातुर्वचनंकुशःकोपसमन्वितः
जगादतांदशन्नोष्ठंदंतैर्दंतान्विनिष्पिषन् ३२
कुशउवाच
मातर्जानीहितंमुक्तंलवंपाशस्यबंधनात्
इदानींहन्मितंबाणैःसमग्रबलवाहनम् ३३
यदिदेवोऽमरोवापियदिशर्वःसमागतः
तथापिमोचयेतस्माद्बाणैर्निशितपर्वभिः ३४
मारोदिषिमातरिहवीराणांरणमूर्छितम्
कीर्तयेऽत्रभवत्येवपलायनमकीर्तये ३५
देहिमेकवचंदिव्यंधनुर्गुणसमन्वितम्
शिरस्त्राणंचमेमातःकरवालंतथाशितम् ३६
इदानींयामिसमरेपातयामिबलंमहत्
मोचयामिभ्रातरंस्वंरणमध्याद्विमूर्छितम् ३७
नमोचयाम्यद्यपुत्रंतवमातर्महारणात्

तदातौमेभवत्पादौसंरुष्टौभवतांक्षितौ ३८
शेषउवाच
इतिवाक्येनसंतुष्टाजानकीशुभलक्षणा
सर्वंप्रादादस्त्रवृंदंजयाशीर्भिर्नियुज्यतम् ३९
प्रयाहिपुत्रसंग्राममंलवंमोचयमूर्च्छितम्
इत्याज्ञप्तः कुशः संख्येकवचीकुंडलीबली ४०
मुकुटीकरवालीचचर्मधारीधनुर्धरः
अक्षयाविषुधीकृत्वास्कंधयोः सिंहवीर्ययोः ४१
जगामतरसानत्वामातृपादौरथाग्रणीः
वेगेनयावद्युद्धायगच्छतिक्षिप्रमाहवे ४२
तावद्ददर्शस्वलवंवैरिवृंदनिपातकम्
आयांतंतंकुशंवीराददृशुः सुमहाभटाः ४३
कृतांतमिवसंहर्तुंसर्वंविश्वमुपस्थितम्
लवोमहाबलंदृष्ट्वाकुशंभ्रातरमागतम् ४४
अत्यंतंवह्निवद्युद्धेदिदीपेवायुनासमम्
रथादुन्मुच्यचात्मानंयुद्धायसविनिर्गतः ४५
कुशः सर्वान्रणस्थान्वैवीरान्पूर्वदिशिक्षिपत्
पश्चिमायांदिशिलवः कोपात्सर्वान्समैरयत् ४६
कुशबाणव्यथाव्याप्तालवसायकपीडिताः
सैन्येजनामुनेसर्वेउत्कल्लोलांबुधिभ्रमाः ४७
कुशेनचलवेनाथशरव्रातैः प्रपीडितम्
नशर्मलेभेसकलंसैन्यंवीरप्रपूरितम् ४८
इतस्ततः प्रभग्नंतद्बलंत्रस्तंपुनः पुनः
नकुत्रचिद्रणेस्थित्वायुद्धमैच्छद्बलान्वितः ४९
एतस्मिन्समयेराजाशत्रुघ्नः परतापनः
कुशंवीरंययौयोद्धुंतादृशंलवसन्निभम् ५०
कुशंदृष्ट्वाबलाक्रांतंराममूर्तिसमप्रभम्
रथेतिष्ठन्हेममयेजगादपरवीरहा ५१
शत्रुघ्नउवाच
कोऽसित्वंसन्निभोभ्रात्रालवेनसुमहाबलः

किंनामासिमहावीरकस्तेतातःक्वतेप्रसूः ५२
कथंवनेद्विजैर्जुष्टेतिष्ठसित्वंनरर्षभ
सर्वंशंसयथायुध्येत्वयासहमहाबल ५३
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यकुशःप्रोवाचभूमिपम्
मेघगंभीरयावाचानादयन्रणमंडलम् ५४
केवलंसुषुवेसीतापतिव्रतपरायणा
वनेवसावोवाल्मीकेश्चरणार्चनतत्परौ ५५
मातृसेवासमुद्युक्तौसर्वविद्याविशारदौ
कुशोलवइतिप्रख्यामागतौभूपतेऽनघ ५६
कस्त्वंवीरोरणश्लाघीकिमर्थंहयसत्तमः
मुक्तोऽस्तिसमरेत्वद्यजेतासिबलसंयुतः ५७
युध्यस्वत्वंमयासार्द्धंयदिवीरोऽसिभूमिप
इदानींपातयिष्यामिभवंतंरणमूर्धनि ५८
शत्रुघ्नस्तंसुतंज्ञात्वासीतायारामसंभवम्
विसिष्मायस्वयंचित्तेकोपाद्धनुरुपाददत् ५९
तमात्तधनुषंदृष्ट्वाकुशःकोपसमन्वितः
विस्फारयामासधनुःस्वीयंसुदृढमुत्तमम् ६०
मुमोचबाणान्निशिताञ्छत्रुघ्नःसर्वशस्त्रवित्
तांश्चिच्छेदकुशःसर्वांल्लीलयाप्रहसन्रणे ६१
बाणाश्चशतसाहस्राःकुशस्यचनृपस्यच
भुवनंव्याप्नुवन्सर्वंतच्चित्रमभवन्मुने ६२
अग्न्यस्त्रेणकुशःसर्वान्ददाहतरसाबली
शमयामासतंभूपःपर्जन्यास्त्रेणवीर्यवान् ६३
शमयामासतंभूपोवायव्येनातिविक्रमः
तदावायुरभूत्तीव्रःसर्वतोरणमंडले
पर्वतास्त्रेणतंवायुंक्षोभयंतंसमावृणोत् ६४
वज्रास्त्रेणनृपःसंख्येचिच्छेदसनगोपलान्
तदानारायणास्त्रंसमुमोचकुशउद्भटः
नारायणंतदाभूपंनाशकत्परिबाधितुम् ६५
तदाप्रकुपितोऽत्यतंकुशःकोपपरायणः

उवाचभूपंशत्रुघ्नंमहाबलपराक्रमम् ६६
जानामित्वांमहावीरंसंग्रामेजयकारिणम्
यत्त्वांनारायणास्त्रंमेनबबाधेभयानकम् ६७
इदानींपातयाम्यद्यभूमौत्वांनृपतेशरैः
त्रिभिश्चेन्नकरोम्येतत्प्रतिज्ञांतर्हिमेशृणु ६८
योमनुष्यवपुःप्राप्यदुर्लभंपुरायकोटिभिः
तन्नाद्रियेतसंमोहात्तस्यमेस्त्वत्रपातकम् ६९
सावधानोभवानत्रभवतुप्रधनांगणे
पातयामिच्चितौसद्यइत्युक्त्वास्वशरासने ७०
शरंसंरोपयामासघोरंकालानलप्रभम्
लच्चीकृत्यरिपोर्वच्चोविपुलंकठिनंमहत् ७१
तंसंधितंशरंदृष्ट्वाशत्रुघ्नःकोपमूर्च्छितः
मुमोचबाणान्निशितान्कुशत्वग्भेदकारकान् ७२
सबाणोहृदयंतस्यभेत्तुंतत्प्रचचालवै
घोररूपोवह्निसमश्राशीविषवदुच्छ्वसन् ७३
सबाणोनृपवर्येणरामंस्मृत्वाशुलच्चितः
चिच्छेदकुशमुक्तंससायकंशितपर्वकम् ७४
तदात्यंतंप्रकुपितःकुशोबाणस्यकृंतनात्
अपरंसायकंचापेदधारशितपर्वकम् ७५
सयावत्तदुरोभेत्तुंकरोतिचबलोद्धुरः
तंतावदच्छिनत्तस्यशरंकालानलप्रभम् ७६
तदाकुशोमातृपादौस्मृत्वारोषसमन्वितः
तृतीयंचापकेस्वीयेदधारशरमद्भुतम् ७७
शत्रुघ्नस्तमपिच्चिप्रंच्छेत्तुंबाणंसमाददे
तावद्विद्धःशरेणासौपपातधरणीतले ७८
हाहाकारोमहानासीच्छत्रुघ्नेविनिपातिते
जयमापकुशस्तत्रस्वबाहुबलदर्पितः ७९
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखराडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
शत्रुघ्नमूर्च्छनेकुशजयोनामत्रिषष्टितमोऽध्यायः ६३

चतुःषष्टितमोऽध्यायः

शेषउवाच
शत्रुघ्नंपतितंवीक्ष्यसुरथःप्रवरोनृपः
प्रययौमणिनासृष्टेरथेतिष्ठन्महाद्भुते १
पुष्कलस्तुरणेपूर्वंपातितःसविचारयन्
लवंययौतदायोद्धुंमहावीरबलोन्नतम् २
सुरथःकुशमासाद्यबाणान्मुंचन्ननेकधा
व्यथयामाससमरेमहावीरशिरोमणिः ३
सुरथंविरथंचक्रेबाणैर्दशभिरुच्छिखैः
धनुश्चिच्छेदतरसासुदृढंगुणपूरितम् ४
अस्त्रप्रत्यस्त्रसंहारैःक्षेपणैःप्रतिक्षेपणैः
अभवत्तुमुलंयुद्धंवीराणांरोमहर्षणम् ५
अत्यंतंसमरोद्युक्तेसुरथेदुर्जयेनृपे
कुशःसंचिंतयामासकिंकर्तव्यंरणेमया ६
विचार्यनिशितंघोरंसायकंसमुपाददे
हननायनृपस्यास्यमहाबलसमन्वितः ७
तमागतंशरंदृष्ट्वाकालानलसमप्रभम्
छेत्तुंमतिंचकाराशुतावल्लग्नोमहाशरः ८
मुमूर्च्छसमरेवीरोमहावीरबलस्ततः
पपातस्यंदनोपस्थेसारथिस्तमुपाहरत् ९
सुरथेपतितेदृष्ट्वाकुशंजयसमन्वितम्
त्रासयंतंवीरगणानियायपवनात्मजः १०
समीरसूनुंप्रबलमायांतंवीक्ष्यवानरम्
जहासदर्शयन्दंतान्कोपयन्निवतंक्रुधा ११
उवाचचहनूमंतमेहित्वंममसंमुखम्
भेत्स्येबाणसहस्रेणमृतोयास्यसियामिनीम् १२
इत्युक्तोहनुमाञ्ज्ञात्वारामसूनुंमहाबलम्
स्वामिकार्यंप्रकर्तव्यमितिकृत्वाप्रधावितः १३
शालमुत्पाटयतरसाविशालंशतशाखिनम्
कुशंवक्षसिसंलक्ष्यययौयोद्धुंमहाबलः १४

शालहस्तंसमायांतंहनूमंतंमहाबलम्
त्रिभिःक्षुरप्रैर्विव्याधहृदिचंद्रोपमैर्बली १५
सबाणविद्धस्तरसाकुशेनबलशालिना
शालेनहृदिसंजघ्नेदंतान्निष्पिष्यमारुतिः १६
शालाहतस्तदाबालःकिंचिन्नाकंपतस्मयात्
तदावीराःप्रशंसांतुप्रचक्रुस्तस्यबाल्यतः १७
सशालेनहतोवीरःसंहारास्त्रंसमाददे
संहन्तुंवैरिणंकोपात्कुशःसपरमास्त्रवित् १८
संहारास्त्रंसमालोक्यदुर्जयंकुशमोचितम्
दध्यौरामंस्वमनसाभक्तविघ्नविनाशकम् १९
तदामुक्तंकुशेनाशुतदस्त्रंहृदिमारुतेः
लग्नंमहाव्यथाकारितेनमूर्च्छामितःपुनः २०
मूर्च्छांप्राप्तंतुतंदृष्ट्वाप्लवंगंबलसंयुतः
विव्याधसायकैस्तीक्ष्णैःसैन्यंतत्सकलंमहत् २१
तस्यबाणायुतैर्भग्नंबलंसर्वंरणांगणे
पलायनपरंजातंचतुरंगसमन्वितम् २२
तदाकपिपतिःकोपात्सुग्रीवोरक्षकोमहान्
अभ्यधावन्नगान्नैकानुत्पाटयकुशमुद्भटम् २३
कुशःसर्वान्प्रचिच्छेदलीलयाप्रहसन्नगान्
पुनरप्यागतान्वृक्षांश्चिच्छेदतरसाबली २४
अनेकबाणव्यथितःसुग्रीवःसमरांगणे
जग्राहपर्वतंघोरंकुशमस्तकमध्यतः २५
कुशस्तंनगमायांतंवीक्ष्यबाणैरनेकधा
निष्पिपेषचकाराशुमहारुद्रांगयोग्यताम् २६
सुग्रीवस्तन्महत्कर्मदृष्ट्वाबालेननिर्मितम्
जयाशाप्रतिनिर्वृत्तोबभूवसमरांगणे २७
रणमध्येदुराक्रांतंकुशंलांगूलताडकम्
अत्यमर्षीरुषाक्रांतस्तंहंतुंनगमाददे २८
आत्मानंहंतुमुद्युक्तंवीक्ष्यसुग्रीवमादरात्
ताडयामासबहुभिःसायकैःशितपर्वभिः २९

सताडितोबहुविधैःशरैःपीडासमन्वितः
कुशंहंतुंसमारब्धोययौशालंसमाददे ३०
तदापिचकुशोवीरोवारुणास्त्रंसमाददे
बबंधतंचपाशेनदृढेनसलवाग्रजः ३१
सबद्धःपाशकैःस्निग्धैःकुशेनबलशालिना
पपातरणमध्येवैमहावीरैरलंकृते ३२
सुग्रीवंपतितंदृष्ट्वावीराःसर्वत्रदुद्रुवुः
जयमापलवभ्रातामहावीरशिरोमणिः ३३
तावल्लवोभटाञ्जित्वापुष्कलंचांगदंतथा
प्रतापाग्र्यंवीरमणिंतथान्यानपिभूभुजः ३४
जयंप्राप्यरणेवीरोलवोभ्रातरमागमत्
संग्रामेजयकर्तारंवैरिकोटिनिपातकम् ३५
परस्परंप्रहृषितौपरिरंभंप्रकुर्वतः
जयंप्राप्तौतदावार्तांमुनेचक्रतुरुन्मदौ ३६
लवउवाच
भ्रातस्तवप्रसादेननिस्तीर्णोरणतोयधिः
इदानींवीररणकंशोधयावःसुशोभितम् ३७
इत्युक्त्वात्वरितंवीरोजग्मतुस्तौकुशीलवौ
राज्ञोमौलिमणिंचित्रंजग्राहकनकाचितम् ३८
पुष्कलस्यलवोवीरोजग्राहमुकुटंशुभम्
अंगदेचमहानर्घ्येशत्रुघ्नस्यापरस्यच ३९
गृहीत्वाशस्त्रसंघातंहनूमंतंकपीश्वरम्
सुग्रीवंसविधेगत्वाउभावपिबबंधतुः ४०
पुच्छेवायुसुतस्यायंगृहीत्वातुकुशानुजः
भ्रातरंप्रत्युवाचेदंनेष्यामिस्वकमंदिरम् ४१
आवयोर्जननीप्रीत्यैगृहीत्वापुच्छकेत्वहम्
क्रीडार्थमृषिपुत्राणांकौतुकार्थंममैवच ४२
एतच्छ्रुत्वाततोवाक्यमुवाचचकुशोलवम्
अहमेनंग्रहीष्यामिवानरंबलिनंदृढम् ४३
इत्येवंभाषमाणौतौबद्धातौबलिनांवरौ

पुच्छयोर्बलिनौधृत्वाजग्मतुःस्वाश्रमंप्रति ४४
स्वाश्रमायप्रगच्छंतौवीन्दयतौकपिसत्तमौ
कंपमानौजगदतुरन्योन्यंभीतयागिरा ४५
हनूमान्कपिराजानंप्रत्युवाचभयार्द्रधीः
एतौरामसुतावस्मान्नेष्यतःस्वाश्रमंप्रति ४६
मयापूर्वंकृतंकर्मजानकींप्रतिगच्छता
तत्रमेजानकीदेवीसंमुखाभून्मनोहरा ४७
सामांद्रन्दयतिवैदेहीबद्धंपाशेनवैरिणा
तदाहसिष्यतिवरात्रपामेऽत्रभविष्यति ४८
मयाकिमत्रकर्तव्यंप्राणत्यागोभविष्यति
महद्दुःखंचापतितंसरामःकिंकरिष्यति ४९
सुग्रीवस्तद्वचःश्रुत्वाममाप्येवंमहाकपे
नेष्यतेयदिमामेवंनिधनंतुभविष्यति ५०
एवंकथयतोरेवह्यन्योन्यंभयभीतयोः
कुशोलवश्चभवनंमातुःप्रापतुरोजसा ५१
तावायातौसमीन्दयैवजहर्षजननीतयोः
अन्योन्यंपरमप्रीत्यापरिरेभेनिजौसुतौ ५२
ताभ्यांपुच्छगृहीतौतौवानरौवीन्दयजानकी
हनूमंतंचसुग्रीवंसर्ववीरंकपीश्वरम् ५३
जहासपाशबद्धौतौवीन्नमाणावरांगना
उवाचचविमोन्नार्थंवदंतीवचनंवरम् ५४
पुत्रौप्रमुंचतंकीशौमहावीरौमहाबलौ
ईन्नंतौमांयदिस्फीतौप्राणत्यागंकरिष्यतः ५५
अयंवैहनुमान्वीरोयोददाहदनोःपुरीम्
अयमप्यृन्नराजोहिसर्ववानरभूमिपः ५६
किमर्थंविधृतौकुत्रकिंवाकृतमनादरात्
पुच्छेयुवाभ्यांविधृतौसमहान्विस्मयोऽस्तिमे ५७
इतिमातुर्वचःश्लन्दणंवीन्दयतांपुत्रकौतदा
ऊचतुर्विनयश्रेष्ठौमहाबलसमन्वितौ ५८
मातःकश्चनभूपालोरामोदाशरथिर्बली

तेनमुक्तोहयःस्वर्णभालपत्रःसुशोभितः ५९
तत्रैवंलिखितंमातरेकवीराप्रसूर्मम
येक्षत्रियास्तेगृह्णन्तुनोचेत्पादतलार्चकाः ६०
तदामयाविचारोवैकृतःस्वांतेपतिव्रते
भवतीक्षत्रियाकिंनवीरसूःकिंनवाभवेत् ६१
धाष्टर्यंतद्वीक्ष्यभूपस्यगृहीतोऽश्वोमयाबलात्
जितंकुशेनवीरेणसैन्यंतत्पातितंरणे ६२
मुकुटोऽयभूमिपतेर्जानीहिपतिदेवते
अयमप्यन्यवीरस्यपुष्कलस्यमहात्मनः ६३
जानीहिमुकुटंत्वन्यंमणिमुक्ताविराजितम्
अश्वोऽयमेमनोहारीकामयानोहिभूपतेः ६४
आरोहणायमद्भ्रातुर्जानीहिबलिनोवरे
इमौकीशौमयारंतुमानीतौबलिनांवरौ ६५
कौतुकार्थंतवैवैतौसंग्रामेयुद्धकारकौ
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजानकीपतिदेवता ६६
जगादपुत्रौतौवीरौमोचयेथांपुनःपुनः
सीतोवाच
युवाभ्यामनयःसृष्टोहृतोरामहयोमहान् ६७
अनेकेपातितावीराइमौबद्धौकपीश्वरौ
पितुस्तवहयोवीरोयागार्थंमोचितोऽमुना ६८
तस्यापिहृतवंतौकिंवाजिनंमखसत्तमे
मुंचतंप्लवगावेतौमुंचतंवाजिनांवरम् ६९
क्षाम्यतांभूपतेर्भ्राताशत्रुघ्नःपरकोपनः
जनन्यास्तद्वचःश्रुत्वाऊचतुस्तांबलान्वितौ ७०
क्षात्रधर्मेणतंभूपंजितवंतौबलान्वितम्
नास्माकमनयोर्भाविक्षात्रधर्मेणयुध्यताम् ७१
वाल्मीकिनापुराप्रोक्तमस्माकंपठतांपुरः ७२
कण्वस्याश्रमकेवाहंधृत्वायागक्रियोचितम्
तस्मात्सुतःस्वपित्रापियुध्येद्भ्रात्रापिचानुजः ७३
गुरुणाशिष्यएवापितस्मान्नोपापसंभवः

त्वदाज्ञातोऽधुनाचावांदास्यावोहयमुत्तमम् ७४
मोद्दयावःकीशावेतौहिकरिष्यावोवचस्तव
इत्युक्त्वामातरंवीरौगतौरणेकपीश्वरौ ७५
अमुंचतांहयंचापिहयमेधक्रियोचितम्
सीतादेवीस्वपुत्राभ्यांश्रुत्वासैन्यंनिपातितम् ७६
श्रीरामंमनसाध्यात्वाभानुमैक्षतसाक्षिणम्
यद्यहंमनसावाचाकर्मणारघुनायकम् ७७
भजामिनान्यंमनसातर्हिजीवेदयंनृपः
सैन्यंचापिमहत्सर्वंयन्नाशितमिदंबलात् ७८
पुत्राभ्यांतत्तुजीवेतमत्सत्याज्जगतांपते
इतियावद्वचोब्रूतेजानकीपतिदेवता ७९
तावद्बलंचतत्सर्वंजीवितंरणमूर्द्धनि ८०
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
सैन्यजीवनंनामचतुःषष्टितमोऽध्यायः ६४

पंचषष्टितमोऽध्यायः

शेषउवाच
क्षणान्मूर्च्छांजहौवीरःशत्रुघ्नःसमरांगणे
अन्येऽपिवीराबलिनोमूर्च्छांप्राप्ताःसुजीविताः १
शत्रुघ्नोवाजिनांश्रेष्ठंददर्शपुरतःस्थितम्
आत्मानंचशिरस्त्राणरहितंसैन्यजीवितम् २
वीक्ष्यचित्रमिदंस्वांतेचकारचजगादह
सुमतिंमंत्रिणांश्रेष्ठंमूर्च्छाविरहितंतदा ३
कृपांकृत्वाहयंप्रादाद्बालोयज्ञस्यपूर्तये
गच्छामरामंतरसाहयागमनकांक्षिणम् ४
इत्युक्त्वासरथेस्थित्वाहयमादायवेगतः
ययौतदाश्रमाद्दूरंभेरीशंखविवर्जितः ५
तत्पृष्ठतोमहासैन्यंचतुरंगसमन्वितम्
चचालकुर्वन्संभग्नंस्वभारेणफणीश्वरम् ६
जवेनजाह्नवींतीर्त्वाकल्लोलजलशालिनीम्

जगामविषयेस्वीयेस्वकीयजनशोभिते ७
पुष्कलेनयुतोराजासुरथेनसमन्वितः
रथेमणिमयेतिष्ठन्महत्कोदंडधारकः ८
हयंतंपुरतःकृत्वारत्नमालाविभूषितम्
श्वेतातपत्रंतस्यैवमूर्ध्निचामरभूषितम् ९
अनेकरथसाहस्रैःपरितोबलिभिर्नृपैः
उद्यत्कोदंडललितैर्वीरनादविभूषितैः १०
क्रमेणनगरींप्रापसूर्यवंशविभूषिताम्
अनेकैःकेतुभिःश्रेष्ठैर्भूषितांदुर्गराजिताम् ११
रामःश्रुत्वाहयंप्राप्तंशत्रुघ्नेनसहामुना
पुष्कलेनचवीरेणययौहर्षमनेकधा १२
कटकंनिर्दिदेशासौचतुरंगंमहाबलम्
लक्ष्मणंप्रेषयामासभ्रातरंबलिनांवरम् १३
लक्ष्मणःसैन्यसहितोगत्वाभ्रातरमागतम्
परिरेभेमुदाक्रांतःक्षतशोभितगात्रकम् १४
सर्वत्रकुशलंपृष्टोवार्ताचात्रचकारसः
परमंहर्षमापन्नःशत्रुघ्नःसंगतोमुदा १५
सौमित्रिःस्वरथेस्थित्वाभ्रात्रासहमहामनाः
सैन्येनमहतावीरोययौस्वनगरींप्रति १६
सरयूःपुण्यसलिलापवित्रितजगत्त्रया
रामपादरजःपूताशरच्चंद्रसमप्रभा १७
हंसकारंडवाकीर्णाचक्रवाकोपशोभिता
विचित्रतरवर्णैश्चपक्षिभिर्नादिताभृशम् १८
मंडपास्तत्रबहुशोरामचंद्रेणकारिताः
ब्राह्मणानांवेदविदांपृथक्पाठनिनादकाः १९
क्षत्रियास्तत्रबहवोधनुःपाणिसुशोभिताः
ज्याटंकारेणबहुनानादयंतोमहीतलम् २०
भुंजतेब्राह्मणायत्रविचित्रान्नैर्मनोहरैः
परस्परंप्रपश्यंतोवार्ताचक्रुर्मनोहराम् २१
पायसान्नानिशुभ्राणिचंद्रकांतिसमानिच

क्षीराज्यबहुयुक्तानिशर्करामिश्रितानिच २२
अपूपास्तत्रबहुलाश्चंद्रबिंबसमाःश्रिया
कर्पूरादिसुगंधेनवासिताःसुमनोहराः २३
फेनिकाघटकाःस्निग्धाःशतच्छिद्राविरंध्रकाः
शष्कुल्योमंडकामृष्टामधुरान्नसमन्विताः २४
भक्तंकुमुदसंकाशंमुद्गदालिविमिश्रितम्
सुगंधेनसमायुक्तमत्यंतंप्रीतिदायकम् २५
ओदनोदधिनायुक्तोभीमसेनसमन्वितः
स्वादुपाककरैःसृष्टःपात्रेमुक्तःप्रवेषकैः २६
तत्रकेचिद्द्विजाःपात्रेनिक्षिप्तंवीक्ष्यपायसम्
परस्परंतेप्रत्यूचुःकिमिदंदृश्यतेऽद्भुतम् २७
किंचंद्रबिंबंनभसःपतितंतमसोभयात्
अमृतंतुभवत्यत्रमृत्युनाशकमद्भुतम् २८
तच्छ्रुत्वारोषताम्राक्षःप्रोवाचान्योद्विजोत्तमः
नभवत्येवचंद्रस्यबिंबंत्वमृतविप्लुतम् २९
एकमिंदोर्वपुस्त्वेतद्दृश्यतेसदृशंकथम्
ब्राह्मणानांसहस्रस्यपात्रेपात्रेपृथक्पृथक् ३०
ततोजानीहिकुमुदंकर्पूरंवाभविष्यति
माजानीहिमृगांकस्यबिंबंशुभ्रश्रियान्वितम् ३१
तावदन्योरुषाक्रांतोधुन्वन्स्वंमस्तकंतथा
नजानंतिद्विजामूढाःस्वादुज्ञानाविचक्षणाः ३२
इदंतुक्षौद्रकंदस्यरसेनपरिपाचितम्
जानीहिशतपत्रस्यपुष्पाणिमधुराणिच ३३
एवंपरस्परंविप्राःकंदमूलफलाशिनः
तर्कयंतिमुनेप्रीतारसज्ञानेऽतिलोलुपाः ३४
तावदन्योद्विजःप्राहक्षत्रियाणांवरंजनुः
भोक्ष्यंतेतादृशंत्वन्नंमहत्पुरायैरुपस्कृतम् ३५
तदातंप्राब्रवीद्विप्रोदत्तस्यफलमीदृशम्
येददत्यग्रजन्मभ्यःप्राप्नुवंतितर्ईप्सितम् ३६
यैरर्चितोनैवहरिर्नैवेद्यैर्विविधैर्मुहुः

तेषामेतादृशंभोज्यंनभवेदक्षिगोचरम् ३७
यैर्नरैरग्रजन्मानोभोजिताविविधैरसैः
भुंजतेतेस्वादुरसंपापिनांचक्षुरुज्झितम् ३८
एवंविधैरसैर्मिष्टैर्भोजिताद्विजसत्तमाः
मंडपेविपठंतस्तेशब्दब्रह्मविचक्षणाः ३९
नृत्यंत्येकेहसन्त्येकेनदन्त्येकेप्रहर्षिताः
उत्सवोबहुरुद्धातितत्रशत्रुघ्नश्रागमत् ४०
रामःशत्रुघ्नमायांतंपुष्कलेनसमन्वितम्
निरीक्ष्यमुदमुद्भूतांरक्षितुंनाशकत्तदा ४१
यावदुत्तिष्ठतेरामोभ्रातरंहयपालकम्
तावद्रामपदेलग्नःशत्रुघ्नोभ्रातृवत्सलः ४२
पादयोःपतितंवीक्ष्यभ्रातरंविनयान्वितम्
परिरेभेदृढंप्रीतःक्षतसंशोभितांगकम्‌ ४३
अश्रूणिबहुधामुंचन्हर्षाच्छिरसिराघवः
अत्यंतंपरमांप्रापमुदंवचनदूरगाम् ४४
पुष्कलंस्वीयपदयोर्नम्रंविनयविह्वलः
सुदृढंभुजयोर्मध्येविनीयापीडयद्भृशम् ४५
हनूमंतंतथावीरंसुग्रीवंचांगदंतथा
लक्ष्मीनिधिंजनकजंप्रतापाग्र्यंरिपुंजयम् ४६
सुबाहुंसुमदंवीरंविमलंनीलरत्नकम्
सत्यवंतंवीरमणिंसुरथंरामसेवकम् ४७
अन्यानपिमहाभागान्रघुनाथःस्वयंतदा
परिरेभेदृढंस्निग्धान्पादयोःप्रणतान्नृपान् ४८
सुमतिःश्रीरघुपतिंभक्तानुग्रहकारकम्
परिरभ्यदृढंप्रीतःसंमुखेतिष्ठदुन्नतः ४९
तदारामोनिजामात्यंवीक्ष्यसान्निध्यमागतम्
उवाचपरमप्रीत्यामंत्रिणंवदतांवरः ५०
सुमतेमंत्रिणांश्रेष्ठशंशमेवाग्मिनांवर
कएतेभूमिपाःसर्वेकथमत्रसमागताः ५१
कुत्रकुत्रहयःप्राप्तःकेनकेननियंत्रितः

कथंवैमोचितोभ्रात्रामहाबलसुशालिना ५२
शेषउवाच
इत्युक्तोमंत्रिणांश्रेष्ठःसुमतिःप्राहराघवम्
प्रहसन्मेघगंभीरनादेनचसुबुद्धिमान् ५३
सुमतिरुवाच
सर्वज्ञस्यपुरस्तेऽद्यमयाकथमुदीर्यते
पृच्छसित्वंलोकरीत्यासर्वंजानासिसर्वदृक् ५४
तथापितवनिर्देशंशिरस्याधायसर्वदा
ब्रवीमितच्छृणुष्वाद्यसर्वराजशिरोमणे ५५
त्वत्प्रसादादहोस्वामिन्सर्वत्रजगतीतले
परिबभ्रामतेवाहोभालपत्रसुशोभितः ५६
नकश्चित्तंनिजग्राहस्वनामबलदर्पितः
स्वंस्वंराज्यंसमर्प्याथप्रणेमुस्तेपदांबुजम् ५७
कोवारावणदैत्येंद्रनिहंतुर्वाजिसत्तमम्
गृह्णातिविजयाकांक्षीजरामरणवर्जितः ५८
अहिच्छत्रांगतस्तावत्तववाजीमनोरमः
तद्राजासुमदःश्रूत्वाहयंप्राप्तंतवप्रभो ५९
सपुत्रःप्रबलःसर्वसैन्येनबलिनावृतः
सर्वंसमर्पयामासराज्यंनिहतकंटकम् ६०
योराजाजगतांनेत्रींमातरंजगदंबिकाम्
प्रसाद्यचिरमायुष्यंलेभेराज्यमकंटकम् ६१
सएषत्वांप्रणमतिसुमदःप्रभुसेवितम्
तंगृहाणकृपादृष्ट्याचिराद्दर्शनकांक्षकम् ६२
ततःसुबाहुभूपस्यनगरेबलपूरिते
दमनस्तस्यवैपुत्रःप्रजग्राहहयोत्तमम् ६३
तेनसाकंमहद्युद्धंबभूवदमनेनच
पुष्कलोजयमापेदेसंमूर्छ्यसुभुजात्मजम् ६४
ततःसुबाहुःसंक्रुद्धोरणेपवनजंबलात्
युयुधेतवपादाब्जसेवकंबलिनांवरम् ६५
तस्यपादाहतोज्ञानंप्राप्यशापतिरस्कृतम्

तुभ्यंसमर्प्यसकलंवाजिनःपालकोऽभवत् ६६
एषत्वांसुभुजोराजाप्रणमत्युन्नतांगकः
कृपादृष्ट्याभिषिंचत्वंसुबाहुंनयकोविदम् ६७
ततोमुक्तोहयोरेवाह्रदेसनिममज्जह
तत्रप्राप्तंमोहनास्त्रंशत्रुघ्नेनबलीयसा ६८
ततोदेवपुरेप्रागाच्छिववासविभूषिते
तत्रत्यंतुविजानासियतस्त्वंतत्रचागतः ६९
विद्युन्मालीहतोदैत्यःसत्यवान्संगतस्ततः
सुरथेनसमंयुद्धंजानासित्वंमहामते ७०
ततःकुंडलकान्मुक्तोहयोबभ्रामसर्वतः
नकश्चित्तंनिजग्राहस्ववीर्यबलदर्पितः ७१
वाल्मीकेराश्रमेरम्येहयःप्राप्तोमनोरमः
तत्रयत्कुतुकंजातंतच्छृणुष्वनरोत्तम ७२
तत्रार्भस्तवसारूप्यंबिभ्रत्षोडशवार्षिकः
जग्राहवीद्दयपत्रांकंवाजिनंबलवत्तमः ७३
तत्रकालजितायुद्धंमहज्जातंनरोत्तम
निहतस्तेनवीरेणशितधारेणहेतिना ७४
अनेकेनिहताःसंख्येपुष्कलाद्यामहाबलाः
मूर्च्छितंचापिशत्रुघ्नंचक्रेवीरशिरोमणिः ७५
तदाराजामहद्दुःखंविचार्यहृदिसंयुगे
कोपेनमूर्च्छितंचक्रेवीरोहिबलिनांवरः ७६
सयावन्मूर्च्छितोराज्ञातावदन्यःसमागतः
तेनैतेनचसंजीव्यनाशितंकटकंतव ७७
सर्वेषांमूर्च्छितानांतुशस्त्राण्याभरणानिच
गृहीत्वावानरौबद्धौजग्मतुःस्वाश्रमंप्रति ७८
कृपांकृत्वापुनस्तेनदत्तोऽश्वोयज्ञियोमहान्
जीवनंप्रापितंसर्वंकटकंनष्टजीवितम् ७९
वयंगृहीत्वातंवाहंप्राप्तास्तवसमीपतः
एतदेवमयाज्ञातंतदुक्तंतेपुरोवचः ८०

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे

सुमतिनिवेदनंनामपंचषष्टितमोऽध्यायः ६५

षट्षष्टितमोऽध्यायः

शेषउवाच
कथितौवैसुमतिनावाल्मीकेराश्रमेशिशू
पुत्रौस्वीयाविविज्ञात्वावाल्मीकिंप्रतिसंजगौ १
श्रीरामउवाच
कौशिशूममसारूप्यधारकौबलिनांवरौ
किमर्थंतिष्ठतस्तत्रधनुर्विद्याविशारदौ २
अमात्यकथितौश्रुत्वाविस्मयोममजायते
यौशत्रुघ्नंहनूमंतंलीलयांगबबंधतुः ३
तस्माच्छंसमुनेसर्वंबालयोश्चविचेष्टितम्
यथामेपरमाप्रीतिर्भवत्येवमभीप्सिता ४
इतितत्कथितंश्रुत्वाराजराजस्यधीमतः
उवाचपरमंवाक्यंस्पष्टाक्षरसमन्वितम् ५
वाल्मीकिरुवाच
तवांतर्यामिणोनृणांकथंज्ञानंचनोभवेत्
तथापिकथयाम्यत्रतवसंतोषहेतवे ६
राजन्यौबालकौमह्यमाश्रमेबलिनांवरौ
त्वत्सारूप्यधरौस्वांगमनोहरवपुर्धरौ ७
त्वयायदावनेत्यक्ताजानकीवैनिरागसी
अंतर्वत्नीवनेघोरेविलपंतीमुहुर्मुहुः ८
कुररीमिवदुःखार्तांवीक्ष्याहंतववल्लभाम्
जनकस्यसुतांपुण्यामाश्रमेत्वानयंतदा ९
तस्याःपर्णकुटीरम्यारचितामुनिपुत्रकैः
तस्यामसूतपुत्रौद्वौभासयंतौदिशोदश १०
तयोरकरवंनामकुशोलवइतिस्फुटम्
ववृधातेऽनिशंतत्रशुक्लपक्षेयथाशशी ११
कालेनोपनयाद्यानिसर्वाणिकृतवानहम्
वेदान्सांगानहंसर्वान्ग्राहयामासभूपते १२

सर्वाणिसरहस्यानिशृणुष्वमुखतोमम
आयुर्वेदंधनुर्विद्यांशस्त्रविद्यांतथैवच १३
विद्यांजालंधरींचाथसंगीतकुशलौकृतौ
गंगाकूलेगायमानौलताकुंजवनेषुच १४
चंचलौचलचित्तौतौसर्वविद्याविशारदौ
तदाहमतिसंतोषंप्राप्तश्चाहंरघूत्तम १५
दत्त्वासर्वाणिचास्त्राणिमस्तकेनिहितःकरः
अतीवगानकुशलौदृष्ट्वालोकाविसिष्मिरे
षड्जमध्यमगांधारस्वरभेदविशारदौ १६
तथाविधौविलोक्याहंगापयामिमनोहरम्
भविष्यज्ञानयोगाच्चकृतंरामायणंशुभम् १७
मृदंगपणवाद्यादियंत्रवीणाविशारदौ
वनेवनेचगायंतौमृगपक्षिविमोहकौ १८
अद्भुतंगीतमाधुर्यंतवरामकुमारयोः
श्रोतुंतौवरुणोबालावानिनायविभावरीम् १९
मनोहरवयोरूपौगानविद्याब्धिपारगौ
कुमारौजगदुस्तत्रलोकेशादेशतःकलम् २०
परमंमधुरंरम्यंपवित्रंचरितंतव
शुश्राववरुणःसार्द्धंकुटुंबेनचगायकैः २१
शृण्वन्नैवगतस्तृप्तिंमित्रेणवरुणःसह
सुधातोऽपिपरंस्वादुचरितंरघुनंदन २२
गानानंदमहालोभहृतप्राणेंद्रियक्रियः
प्रत्यागंतुंदिदेशासौकुमारौनहितावकौ २३
रमणीयमहाभोगैर्लोभितावपिबालकौ
चलितौनगुरोश्चात्ममातुःपादांबुजस्मृतेः २४
अहंचापिगतःपश्चाद्वरुणालयमुत्तमम्
वरुणःप्रेमसहितःपूजांचक्रेममप्रभो २५
पृच्छतेजन्मकर्मादिसर्वज्ञायापिबालयोः
वरुणायाब्रुवंसर्वंजन्मविद्याद्युपागमम् २६
श्रुत्वासीतासुतौदेवःसचक्रेंबरभूषणैः

देवदत्तमितिग्राह्यमितिमद्वाक्यगौरवात् २७
आहृतंराजपुत्राभ्यांयद्दत्तंवरुणेनतत्
प्रसन्नेनतयोर्वाद्यगानविद्यावयोगुणैः
ततोमामब्रवीत्सीतामुद्दिश्यवरुणःकृती २८
सीतापतिव्रताधुर्यारूपशीलवयोन्विता
वीरपुत्रामहाभागात्यागंनार्हतिकर्हिचित् २९
महतीहानिरेतस्यास्त्यागेहिरघुनंदन
सिद्धीनांपरमासिद्धिरेषातेह्यनपायिनी ३०
पामरैर्महिमानास्याज्ञायतेयदिदूषितैः
काहानिस्तावतारामपुगयश्रवणकीर्तन ३१
अस्मत्साक्षिकमेतस्याःपावनंचरितंसदा
सद्यस्तेसिद्धिमायांतियेसीतापदचिंतकाः ३२
यस्याःसंकल्पमात्रेणजन्मस्थितिलयादिकाः
भवंतिजगतांनित्यंव्यापाराएश्वराश्रमी ३३
सीतामृत्युःसुधाचेयंतपत्येषाचवर्षति
स्वर्गोमोक्षस्तपोयोगोदानंचतवजानकी ३४
ब्रह्माणंशिवमन्यांश्चलोकपालान्मदादिकान्
करोत्येषाकरोत्येवनान्यासीतातवप्रिया ३५
त्वंपितासर्वलोकानांसीताचजननीत्यतः
कुदृष्टिरत्रतुक्षेमयोग्यानतवकर्हिचित् ३६
वेत्तिसीतांसदाशुद्धांसर्वज्ञोभगवान्स्वयम्
भवानपिसुतांभूमेःप्राणादपिगरीयसीम् ३७
आदर्तव्यात्वयातस्मात्प्रियाशुद्धेतिजानकी
नचशापपराभूतिःसीतायांत्वयिवाविभो ३८
इमानिममवाक्यानिवाच्यानिजगतांपतिम्
रामंप्रतित्वयासाक्षाद्वाल्मीकेमुनिसत्तम ३९
इत्युक्तोवरुणेनाहंसीतासंग्रहकारणात्
एवमेवहिसर्वैश्चलोकपालैरपिप्रभो ४०
श्रुतंरामायणोद्गानंपुत्राभ्यांतेसुरासुरैः
गंधर्वैरपिसर्वैश्चकौतुकाविष्टमानसैः ४१

प्रसन्नाएवसर्वेऽपिप्रशशंसुःसुतौचते
त्रैलोक्यंमोहितंताभ्यांरूपगानवयोगुणैः ४२
दत्तंयल्लोकपालैस्तुसुताभ्यांस्वीकृतंहितत्
ऋषिभिश्चवराश्चाभ्यामन्येभ्यःकीर्तिरेवच ४३
एकरामंजगत्सर्वंपूर्वंमुनिविलोकितम्
त्रिराममधुनाजातंसुताभ्यांतेखिलेन्द्रितम् ४४
एककामपरामूर्तिर्लोकेपूर्वमवेन्द्रिता
कामैश्चतुर्भिरद्यायंजायतेचयतस्ततः ४५
सर्वत्रान्यत्रराजेंद्ररामपुत्रौकुशीलवौ
गीयतेअत्रसंकोचःकिंकृतोविदुषित्वयि ४६
कृतेषुतवसर्वेषुश्रूयतेमहतीस्तुतिः
त्यागादन्यत्रसीतायाःपुण्यश्लोकशिरोमणे ४७
त्वयात्रैलोक्यनाथेनगार्हस्थ्यमनुकुर्वता
अंगीकार्यौसुतौरामविद्याशीलगुणान्वितौ ४८
नतौस्वांमातरंहित्वास्थास्यतोऽभवदंतिके
जनन्यासहितौतस्मादाकार्यौभवतासुतौ ४९
दत्तएवतयेदानींसेनासंजीवनात्पुनः
प्रत्ययःसर्वलोकानांपावनःपततामपि ५०
नाज्ञातंतेनचास्माकंनामराणांचमानद
शुद्धौतस्यास्तुलोकानांयन्नष्टंतदिहध्रुवम् ५१
शेषउवाच
इतिवाल्मीकिनारामःसर्वज्ञोऽप्यवबोधितः
स्तुत्वानत्वाचवाल्मीकिंप्रत्युवाचसलक्ष्मणम् ५२
गच्छताताधुनासीतामानेतुंधर्मचारिणीम्
सपुत्रांरथमास्थायसुमंत्रसहितःसखे ५३
श्रावयित्वाममेमानिमुनेश्चवचनान्यपि
संबोध्यचपुरीमेतांसीतांप्रत्यानयाशुताम् ५४
लक्ष्मणउवाच
यास्यामितवसंदेशात्सर्वेषांनःप्रभोर्विभो
देव्यायास्यतिचेद्देवयात्रामेसफलाततः ५५

मयिसामाभ्यसूयैवपूर्वदोषवशात्सती
अनागतायांतस्यांतुत्वमस्वागंतुकंमम ५६
इत्युक्त्वालक्ष्मणोरामंरथेस्थित्वानृपाज्ञया
सुमित्रमुनिशिष्याभ्यांयुतोऽगाद्भूमिजाश्रमम् ५७
कथंप्रसादनीयास्यात्सीताभगवतीमया
पूर्वदोषंविजानंतीरामाधीनस्यमेसदा ५८
एवंसंचिंतयन्नंतर्हर्षसंकोचमध्यगः
लक्ष्मणःप्रापसीतायाआश्रमंश्रमनाशनम् ५९
रथात्सोथावरुह्यारादश्रुरुद्धविलोचनः
आर्येपूज्येभगवतिशुभेइतिवदन्मुहुः ६०
पपातपादयोस्तस्यावेपमानाखिलांगकः
उत्थापितस्तयादेव्याप्रीतिविह्वलयासच ६१
किमर्थमागतःसौम्यवनंमुनिजनप्रियम्
आस्तेसकुशलीदेवःकौसल्याशुक्तिमौक्तिकः ६२
अरोषोमयिकश्चित्सकीर्त्याकेवलयादृतः
कीर्त्यतेसर्वलोकैश्चकल्याणगुणसागरः ६३
अकीर्तिभीतिमापन्नस्त्यक्तुंमांत्वांनियुक्तवान्
यदिततश्चलोकेषुकीर्तिस्तस्यामलाभवत् ६४
मृत्वापिपतिसत्कीर्तिंकुर्वंत्यामेहिसुस्थिरा
पतिसामीप्यमेवाशुभूयादेवहिदेवर ६५
त्यक्तयापिमयातेननासौत्यक्तोमनागपि
फलंहिसाधनायत्तंहेतुःफलवशोनतु ६६
कौसल्याशल्यशून्यासौकृपापूर्णासदामयि
आस्तेकुशलिनीयस्याःपुत्रस्त्रैलोक्यपालकः ६७
सर्वेकुशलिनःसंतिभरताद्याश्चबांधवाः
सुमित्राचमहाभागायस्याःप्राणादहंप्रिया ६८
मद्वत्किंत्वमपित्यक्तःसर्वलोकेषुकीर्तये
राज्ञःकिंदुस्त्यजंतस्यस्वात्मापियस्यनप्रियः ६९
इत्येवंबहुधापृष्टस्तयारामानुजःसताम्
उवाचकुशलीदेवःकुशलंत्वयिपृच्छति ७०

कौसल्याचसुमित्राचयाश्चान्याराजयोषितः
पप्रच्छुःकुशलंदेविप्रीत्यात्वामाशिषासह ७१
कुशलप्रश्नपूर्वंहितवपादाभिवंदनम्
निवेदयामिशत्रुघ्नभरताभ्यांकृतंशुभे ७२
गुरुभिर्गुरुपत्नीभिःसर्वाभिरपितेशुभे
दत्ताशीःकुशलप्रश्नःकृतश्चत्वयिजानकि ७३
आकारयतिदेवस्त्वांनिर्व्यलीकेनचात्मवान्
अलभ्यान्यरतिस्त्वत्तोऽन्यत्रसर्वत्रभामिनि ७४
शून्याएवदिशःसर्वास्त्वांविनाजनकात्मजे
पश्यन्नोदितिनाथोनोरोदयन्नितरानपि ७५
यत्रदेविस्थितासित्वंनित्यंस्मरतिराघवः
अशून्यंतुतमेवासौमन्यमानोविदेहजे ७६
धन्योऽयमाश्रमोजातोवाल्मीकेर्यत्रजानकी
कालंक्षपतिवार्ताभिर्मदीयाभिर्वदन्निति ७७
उक्तवान्यद्वदन्किंचित्स्वामीनस्त्वयितच्छृणु
व्यक्तीभवतिवक्तुर्यद्धृद्गतंतदसंशयम् ७८
लोकावदंतिमामेवसर्वेषामीश्वरेश्वरम्
अहंत्वदृष्टमेवैषांस्वतंत्रंकारणंब्रुवे ७९
अदृष्टमेवकार्येषुसर्वेशोऽप्यनुगच्छति
ईशनीयाःकुतोनैतदन्वीयुःसुखदुःखयोः ८०
धनुर्भंगेमतिभ्रंशेकैकय्यामरणेपितुः
अरण्यगमनेतत्रहरणेतववारिधेः ८१
तरणेरक्षसांभर्तुर्मारणेऽपिरणेरणे
सहायीभवनेमह्यमृक्षवानररक्षसाम् ८२
लाभेतवप्रतिज्ञायाःसत्यत्वेचसतीमणे
पुनःस्वबंधुसंबंधेराज्यप्राप्तौचभामिनि ८३
पुनःप्रियावियोगेचकारणंयदवारणम्
प्रसीदतितदेवाद्यसंयोगेपुनरावयोः ८४
वेदोऽन्यथाकृतोयेनलोकोत्पत्तिलयौयतः
लोकाननुगतस्तस्मात्कारणंप्रथमंत्वहम् ८५

अदृष्टमनुवर्ततेलोकाः संप्रतिबोधकाः
भोगेनजीर्यतेऽदृष्टंतत्तद्भुक्तंत्वयावने ८६
स्नेहोऽकारणकः सीतेवर्धमानोममत्वयि
लोकादृष्टेतिरस्कृत्यत्वामाह्वयतआदरात् ८७
शङ्कितेनापिदोषेणस्नेहनैर्मल्यमञ्जनम्
भवतीतिसवैशुद्धआस्वाद्योविबुधैः सदा ८८
स्नेहशुद्धिरियंभद्रेकृतामेत्वयिनान्यथा
मंतव्यंरक्षितोऽप्येषलोकः शिष्टानुवर्तिना ८९
आवयोर्निंदयादेविसर्वावस्थासुशुद्धये
लोकोनश्येद्धिसंमूढश्चरितैर्महतामयम् ९०
आवयोरुज्ज्वलाकीर्तिरावयोरुज्ज्वलोरसः
आवयोरुज्ज्वलौवंशावावयोरुज्ज्वलाः क्रियाः ९१
भवेयुरावयोः कीर्तिर्गायकाउज्ज्वलाभुवि
आवयोर्भक्तिमंतोयेतेयांत्यंतेभवांबुधेः ९२
इत्युक्ताभवतीतेनप्रीयमाणेनतेगुणैः
पत्युः पादांबुजेद्रष्टुंकरोतुसदयंमनः ९३
वासांसिरमणीयानिभूषणानिमहांतिच
अंगरागस्तथागंधामनोज्ञास्त्वयियोजिताः ९४
रथोदास्यश्चरामेणप्रेषिताउत्सवायते
छत्रंचचामरेशुभ्रेगजाअश्वाश्चशोभने ९५
स्तूयमानाद्विजश्रेष्ठैः सूतमागधबंदिभिः
वंद्यमानापुरस्त्रीभिः सेव्यमानाचयोद्धृभिः ९६
पुष्पैः संछाद्यमानाचदेवीदेवांगनादिभिः
धनानिददतीतेभ्योद्विजातिभ्योयथेप्सितम् ९७
गजारूढौकुमारौचपुरस्कृत्यजनेश्वरी
मयानुगम्यमानाचगच्छायोध्यांनिजांपुरीम् ९८
त्वयितत्रगतायांतुसंगतायांप्रियेणते
सर्वासांराजनारीणामागतानांचसर्वशः ९९
सर्वासामृषिपत्नीनांकौसलानांतथैवच
मंगलैर्वाद्यगीताद्यैर्भवत्वद्यमहोत्सवः १००

शेषउवाच–
इतिविज्ञापनांदेवीश्रुत्वासीतातमाहसा
नाहंकीर्तिकरीराज्ञोह्यपकीर्तिःस्वयंत्वहम् १०१
किंमयातस्यसाध्यंस्याद्धर्मकामार्थशून्यया
सत्येवंभवतांभूपेकोविश्वासोनिरंकुशे १०२
प्रत्यक्षावापरोक्षावाभर्तुर्दोषामनःस्थिताः
नवाच्याजातुमादृश्याकल्याणकुलजातया १०३
पाणिग्रहणकालेमेयद्रूपोहृदयेस्थितः
तद्रूपोहृदयान्नासौकदाचिदपसर्पति १०४
लक्ष्मणेमौकुमारौमेतत्तेजोंशसमुद्भवौ
वंशांकुरौमहाशूरौधनुर्विद्याविशारदौ १०५
नीत्वापितुःसमीपंतुलालनीयौप्रयत्नतः
तपसाराधयिष्यामिरामंकाममिहस्थिता १०६
वाच्यंत्वयामहाभागपूज्यपादाभिवंदनम्
सर्वेभ्यःकुशलंचापिगत्वेतोमदपेक्षया १०७
पुत्रौसमादिशत्सीतागच्छतंपितुरंतिकम्
शुश्रूषणीयएवासौभवद्भ्यांस्वपदप्रदः १०८
आज्ञप्तावप्यनिच्छंतौतौकुमारौकुशीलवौ
वाल्मीकिवचनात्तत्रजग्मतुश्चसलक्ष्मणौ १०९
वाल्मीकेरेवपादाब्जसमीपंतत्सुतौगतौ
लक्ष्मणोऽपिववंदेतंगत्वाबालकसंयुतः ११०
वाल्मीकिर्लक्ष्मणस्तौतुकुमारौमिलिताश्रमी
सभायांसंस्थितंरामंज्ञात्वातेजग्मुरुत्सुकाः १११
लक्ष्मणःप्रणिपत्याथसीतावाक्यादिसर्वशः
कथयामासरामायहर्षशोकयुतःसुधीः ११२
सीतासंदेशवाक्येभ्योरामोमूर्च्छांसमन्वभूत्
संज्ञामवाप्यचोवाचलक्ष्मणंनयकोविदम् ११३
गच्छमित्रपुनस्तत्रयत्नेनमहताचताम्
शीघ्रमानयभद्रंतेमद्वाक्यानिनिवेद्यच ११४
अरण्येकिंतपस्यंत्यागतिरन्याविचिंतिता

श्रुतादृष्टाथवामत्तोयन्नागच्छसिजानकि ११५
त्वदिच्छयात्वमेवेतोगतारराग्यंमुनिप्रियम्
पूजितामुनिपत्न्यस्तादृष्टामुनिगणास्त्वया ११६
पूर्णोमनोरथस्तेऽद्यकिंनागच्छसिभामिनि
नदोषंमयिपश्येस्त्वंस्वात्मेच्छायाविलोकनात् ११७
गत्वागत्वाथवामोरुपतिरेवगतिःस्त्रियाः
निर्गुणोपिगुणांभोधिःकिंपुनर्मनसेप्सितः ११८
यायाक्रियाकुलस्त्रीणांसासापत्युःप्रतुष्टये
पूर्वमेवप्रतुष्टोऽहमिदानींसुतरांत्वयि ११९
यागोजपस्तपोदानंव्रतंतीर्थंदयादिकम्
देवाश्चमयिसंतुष्टेतुष्टमेतदसंशयम् १२०
शेषउवाच-
इतिसंदेशमादायसीतांप्रतिजगत्पतेः
आहलक्ष्मणआत्मेशमानतःप्रणयाद्धरौ १२१
सीतानयनमुद्दिश्यप्रसन्नस्त्वंयदूचिवान्
कथयिष्यामितद्वाक्यंविनयेनसमन्वितम् १२२
इत्युक्त्वापादयोर्नत्वारघुनाथस्यलक्ष्मणः
जगामत्वरितःसीतांरथेतिष्ठन्महाजवे १२३
वाल्मीकिःश्रीयुतौवीक्ष्यरामपुत्रौमहौजसौ
उवाचस्मितमाधायमुखंकृत्वामनोहरम् १२४
युवांप्रगायतांपुत्रौरामचारित्रमद्भुतम्
वीणांप्रवादयंतौचकलगानेनशोभितम् १२५
इत्युक्तौतौसुतौरामचारित्रंबहुपुरायदम्
अगायतांमहाभागौसुवाक्यपदचित्रितम् १२६
यस्मिन्धर्मविधिःसाक्षात्पातिव्रत्यंतुयत्स्थितम्
भ्रातृस्नेहोमहान्यत्रगुरुभक्तिस्तथैवच १२७
स्वामिसेवकयोर्यत्रनीतिर्मूर्तिमतीकिल
अधर्मकरशास्तिर्वैयत्रसाक्षाद्रघूद्वहात् १२८
तद्गानेनजगद्व्याप्तंदिविदेवाअपिस्थिताः
किन्नराअपियद्गानंश्रुत्वामूर्च्छामिताःक्षणात् १२९

वीणायारणितंश्रुत्वातालमानेनशोभितम्
निखिलापरिषत्तत्रशालभंजीवचित्रिता १३०
हर्षादश्रूणिमुंचंतोरामाद्याभूमिपास्तथा
तद्गानपंचमालापमोहिताश्चित्रितोपमाः १३१
तत्ररामःसुतौदृष्ट्वामहागानविमोहकौ
अदात्ताभ्यांसुवर्णस्यलक्षंलक्षंपृथक्पृथक् १३२
तदादानपरंदृष्ट्वावाल्मीकिंमुनिसत्तमम्
अब्रूतांप्रहसंतौतौकिंचिद्वक्रभ्रुवौततः १३३
मुनेमहानयोनेनक्रियतेभूमिपेनवै
यदावाभ्यांसुवर्णानिदातुमिच्छतिलोभयन् १३४
प्रतिग्रहोब्राह्मणानांशस्यतेनेतरेषुवै
प्रतिग्रहपरोराजानरकायैवकल्पते १३५
आवयोःकृपयामुक्तंराज्यंभुंक्तेमहीपतिः
कथंदातुंसुवर्णानिवांछतिश्रेयसांचितः १३६
इत्युक्तवंतौतौदृष्ट्वावाल्मीकिःकृपयायुतः
अशंसद्युष्मत्पितरंजानीथांनीतिवित्तमौ १३७
इतिश्रुत्वामुनेर्वाक्यंबालकौनृपपादयोः
लग्नौविनयसंयुक्तौमातृभक्त्यातिनिर्मलौ १३८
रामोबालौदृढंस्वांगेपरिरभ्यमुदान्वितः
मेनेस्त्रियास्तदाधर्मौमूर्तिमंतावुपस्थितौ १३९
सभापिरामसुतयोर्वीक्ष्यवक्त्रेमनोरमे
जानकीपतिभक्तित्वंसत्यंमेनेमुनीश्वर १४०
इतिशेषमुखप्रोक्तंश्रुत्वावात्स्यायनोऽब्रवीत्
रामायणंश्रोतुमनाःसर्वधर्मसमन्वितम् १४१
वात्स्यायनउवाच
कस्मिन्कालेकृतंस्वामिन्रामायणमिदंमहत्
कस्माच्चकारकिन्तत्रवर्णनंतद्वदस्वमे १४२
शेषउवाच-
एकदागतवान्विप्रोवाल्मीकिर्विपिनंमहत्
यत्रतालास्तमालाश्चकिंशुकायत्रपुष्पिताः १४३

केतकीयत्ररजसाकुर्वतीसौरभंवनम्
शशिप्रभेवमहतीदृश्यतेशुभ्रकर्णभृत्
चंपकोबकुलश्चापिकोविदारःकुरंटकः १४४
अनेकेपुष्पितायत्रपादपाःशोभनेवने
कोकिलानांविरावेणषट्पदानांचशब्दितैः १४५
संघुष्टंसर्वतोरम्यंमनोहरवयोन्वितम्
तत्रक्रौंचयुगंरम्यंकामबाणप्रपीडितम् १४६
परस्परंप्रहृषितंरेमेस्निग्धतयास्थितम्
तदाव्याधःसमागत्यतयोरेकंमनोहरम् १४७
अवधीन्निर्दयःकश्चिन्मांसास्वादनलोलुपः
तदाक्रौंचीव्याधहतंस्वपतिंवीक्ष्यदुःखिता १४८
विललापभृशंदुःखान्मुंचंतीरावमुच्चकैः
तदामुनिःप्रकुपितोनिषादंक्रौंचघातकम् १४९
शशापवार्युपस्पृश्यसरितःपावनंशुभम्
मानिषादप्रतिष्ठांत्वमगमःशाश्वतीःसमाः १५०
यत्क्रौंचपक्षिणोरेकमवधीःकाममोहितम्
तदाप्रबंधंश्लोकस्यजातंमत्वाह्यनुद्विजाः १५१
ऊचुर्मुनिंप्रहृष्टास्तेशंसंतःसाधुसाध्विति
स्वामिच्छापोदितेवाक्येभारतीश्लोकमातनोत् १५२
अत्यंतंमोहनोजातःश्लोकोऽयमुनिसत्तम
तदामुनिःप्रहृष्टात्माबभूववाडवर्षभ
तस्मिन्कालेसमागत्यब्रह्मापुत्रैःसमन्वितः १५३
वचोजगादवाल्मीकिंधन्योसित्वंमुनीश्वर
भारतीत्वन्मुखेस्थित्वाश्लोकत्वंसमपद्यत १५४
तस्माद्रामायणंरम्यंकुरुष्वमधुराक्षरम्
येनतेविमलाकीर्तिराकल्पांतंभविष्यति १५५
धन्यासैवमुखेवाणीरामनाम्नासमन्विता
अन्याकामकथानॄणांजनयत्येवपातकम् १५६
तस्मात्कुरुष्वरामस्यचरितंलोकविश्रुतम्
येनस्यात्पापिनांपापहानिरेवपदेपदे १५७

इत्युक्त्वांतर्दधेस्त्रष्टासर्वदेवैःसमन्वितः
ततःसचिंतयामासकथंरामायणंभवेत् १५८
तदाध्यानपरोजातोनदीतीरेमनोरमे
तस्यचेतस्यथोरामःप्रादुर्भूतोमनोहरः १५९
नीलोत्पलदलश्यामंरामंराजीवलोचनम्
निरीक्ष्यतस्यचरितंभूतंभाविभवच्चयत् १६०
तदात्यंतंमुदंप्राप्तोरामायणमथासृजत्
मनोरमपदैर्युक्तंवृत्तैर्बहुविधैरपि १६१
षट्कांडानिसुरम्याणियत्ररामायणेऽनघ
बालमारण्यकंचान्यत्किष्किंधासुंदरंतथा १६२
युद्धमुत्तरमन्यच्चषडेतानिमहामते
शृणुयाद्योनरःपुण्यात्सर्वपापैःप्रमुच्यते १६३
तत्रबालेतुसंतुष्टःपुत्रेष्ट्याचतुरस्सुतान्
प्रापपंक्तिरथःसाक्षाद्धरिंब्रह्मसनातनम् १६४
सकौशिकमखंगत्वासीतामुद्वाह्यभार्गवम्
आगत्यपुरमुत्कृष्टोयौवराज्यप्रकल्पनम् १६५
मातृवाक्याद्वनंप्रागाद्गंगामुत्तीर्यपर्वतम्
चित्रकूटंमहिलयालक्ष्मणेनसमन्वितः १६६
भरतस्तंवनेश्रुत्वाजगामभ्रातरंनयी
तमप्राप्यस्वयंनंदिग्रामेवासमचीकरत् १६७
बालमेतच्छृणुष्वान्यदारण्यकसमुद्भवम्
मुनीनामाश्रमेवासस्तत्रतत्रोपवर्णनम् १६८
नासाच्छेदःशूर्पणख्याःखरदूषणनाशनम्
मायामारीचहननंदैत्याद्रामापहारणम् १६९
वनेविरहिणाभ्रांतंमनुष्यचरितंभृतम्
कबंधप्रेक्षणंतत्रपम्पायांगमनंतथा १७०
हनूमतासंगमनमित्येतद्वनसंज्ञितम्
अपरंचशृणुमुनेसंक्षिप्यकथयाम्यहम् १७१
सप्ततालप्रभेदश्चवालेर्मारणमद्भुतम्
सुग्रीवेराज्यदानंचनगवर्णनमित्युत १७२

लद्मणात्कर्मसंदेशःसुग्रीवस्यविवासनम्
तथासैन्यसमुद्देशःसीतान्वेषणमप्युत १७३
संपातिप्रेद्मणंतत्रवारिधेर्लंघनंतथा
परतीरेकपिप्राप्तिःकैष्किंधंकांडमद्भुतम् १७४
सुंदरंशृणुकांडंवैयत्ररामकथाद्भुता
प्रतिगेहेप्रतिभ्रांतिःकपेश्चित्रस्यदर्शनम् १७५
सीतासंदर्शनंतत्रजानक्याभाषणंतथा
वनभंगःप्रकुपितैर्बंधनंवानरस्यच १७६
ततोलंकाप्रज्वलनंवानरैःसंगतिस्ततः
रामाभिज्ञानदानंचसैन्यप्रस्थानमेवच १७७
समुद्रेसेतुकरणंशुकसारणसंगतिः
इतिसुंदरमाख्यातंयुद्धेसीतासमागमः १७८
उत्तरेऋृषिसंवादोयज्ञप्रारंभएवच
तत्रानेकारामकथाःशृणवतांपापनाशकाः १७९
इतिषट्कांडमाख्यातंब्रह्महत्यापनोदनम्
संद्मेपतोमयातुभ्यमाख्यातंसुमनोहरम् १८०
चतुर्विंशतिसाहस्त्रंषट्कांडपरिचिह्नितम्
तद्वैरामायणंप्रोक्तंमहापातकनाशनम् १८१
तच्छ्रुत्वाराघवःप्रीतःपुत्रावाधायचासने
दृढंतौपरिरभ्याथसीतांसस्मारवल्लभाम् १८२

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखरडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
रामायणगानंनामषट्षष्टितमोऽध्यायः ६६

सप्तषष्टितमोऽध्यायः

शेषउवाच
अथसौमित्रिरागत्यजानकींनतवान्मुहुः
प्रेमगद्गदयाशंसन्वाचंरामप्रणोदिताम् १
सीतासमागतंदृष्ट्वालद्मणंविनयान्वितम्
तन्मुखाद्रामसंदेशंश्रुत्वोवाचविलज्जिता २
सौमित्रेकथमागच्छेरामत्यक्तामहावने

तिष्ठामिरामंस्मरन्तीवाल्मीकेराश्रमेत्वहम् ३
तस्यामुखोदितंवाक्यंश्रुत्वासौमित्रिरब्रवीत्
मातःपतिव्रतेरामस्त्वामाकारयतेमुहुः ४
पतिव्रतापतिकृतंदोषंनानयतेहृदि
तस्मादागच्छहिमयास्थित्वास्यंदनउत्तमे ५
इत्यादिवचनंश्रुत्वाजानकीपतिदेवता
मनोरोषंपरित्यज्यतस्थौसौमित्रिणारथे ६
तापसीःसकलानत्वामुनींश्चनिगमोज्ज्वलान्
रामंस्मरंतीमनसारथेस्थित्वागमत्पुरीम् ७
क्रमेणनगरींप्राप्तामहार्हाभरणान्विता
सरयूंसरितंप्रापयत्ररामःस्वयंस्थितः ८
रथादुत्तीर्यललितालक्ष्मणेनसमन्विता
रामस्यपादयोर्लग्नापतिव्रतपरायणा ९
रामस्तामागतांदृष्ट्वाजानकींप्रेमविह्वलाम्
साध्वित्वयासहेदानींकुर्वेयज्ञसमापनम् १०
वाल्मीकिंसानमस्कृत्यतथान्यान्विप्रसत्तमान्
जगाममातृपदयोःसन्नतिंकर्तुमुत्सुका ११
कौशल्यातामथायांतींवीरसूंजानकींप्रियाम्
आशीर्भिरभिसंयुज्ययौहर्षमनेकधा १२
कैकेयीपदयोर्नम्रांवीक्ष्यवैदेहपुत्रिकाम्
भर्त्रासहचिरंजीवसपुत्रेत्याशिषंव्यधात् १३
सुमित्रास्वपदेनम्रांवीक्ष्यवैदेहपुत्रिकाम्
आशिषंव्यदधात्तस्याःपुत्रपौत्रप्रदायिनीम् १४
सीताताःसर्वतोनत्वारामचंद्रप्रियासती
परमंहर्षमापन्नाबभूवकिलवाडव १५
समागतांवीक्ष्यपत्नींरामचंद्रस्यकुंभजः
सुवर्णपत्नींधिक्कृत्यतामधाद्धर्मचारिणीम् १६
रामस्तदायज्ञमध्येशुशुभेसीतयासह
तारयानुगतोयद्वच्छशीवशरदुत्प्रभः १७
प्रयोगमकरोत्तत्रकालेप्राप्तेमनोरमे

वैदेह्याधर्मचारिण्यासर्वपापापनोदनम् १८
सीतयासहितंरामंप्रसक्तंयज्ञकर्मणि
निरीक्ष्यजहृषुस्तत्रकौतुकेनसमन्विताः १९
वसिष्ठंप्राहसुमतिंरामस्तत्रक्रतौवरे
किंकर्तव्यंमयास्वामिन्नतःपरमवश्यकम् २०
रामस्यवचनंश्रुत्वागुरुःप्राहमहामतिः
ब्राह्मणानांप्रकर्तव्यापूजासंतोषकारिका २१
मरुत्तेनक्रतुःसृष्टःपूर्वसंभारसंभृतः
ब्राह्मणास्तत्रवित्ताद्यैस्तोषिताअभवंस्तदा २२
अत्यंतंवित्तसंभारंनेतुंविप्राशकन्नहि
प्राक्षिपन्हिमवद्देशेवित्तभारासहाद्विजाः २३
तस्मात्त्वमपिराजाग्र्यलक्ष्मीवान्नृपसत्तम
देहिदानादिविप्रेभ्योयथास्यात्प्रीतिरुत्तमा २४
एतच्छ्रुत्वासराजाग्र्यःपूज्यंमत्वाघटोद्भवम्
प्रथमंपूजयामासब्रह्मपुत्रंतपोधनम् २५
अनेकरत्नसंभारैःस्वर्णभारैरनेकधा
देशैर्जनैःपरिवृतैरत्यंतप्रीतिदायकैः २६
अगस्त्यंपूजयामाससपत्नीकंमनोरमम्
तथैवरत्नैःस्वर्णैश्चदेशैश्चविविधैरपि २७
व्यासंसत्यवतीपुत्रंतथैवसमपूजयत्
च्यवनंभार्ययासाकंसुरत्नैःसमपूजयत् २८
अन्यानपिमुनीन्सर्वानृत्विजस्तपसांनिधीन्
पूजयामासरत्नौघैःस्वर्णभारैरनेकधा २९
अदात्तदाक्रतौरामोविप्रेभ्योभूरिदक्षिणाम्
लक्षंलक्षंसुवर्णस्यप्रत्येकंत्वग्रजन्मने ३०
दीनांधकृपणेभ्यश्चददौदानमनेकधा
यथासंतोषविहितैर्वित्तैरत्नैर्मनोहरैः ३१
वासांसिचविचित्राणिभोजनानिमृदूनिच
तत्रप्रादाद्यथाशास्त्रंसर्वेषांप्रीतिदायकम् ३२
हृष्टपुष्टजनाकीर्णंसर्वसत्त्वोपबृंहितम्

अत्यंतमभवद्धृष्टंपुरंपुंस्त्रीसमावृतम् ३३
दानंददतंसर्वेषांवीन्दयकुंभोद्भवोमुनिः
अत्यंतपरमप्रीतिंययौक्रतुवरेद्विजः ३४
तदाभिषेकस्नानार्थंपानीयममृतोपमम्
आनेतुंचचतुःषष्टिनृपान्सस्त्रीन्समाह्वयत् ३५
रामस्तुसीतयासार्द्धमानेतुमुदकंययौ
घटेनस्वर्णवर्णेनसर्वालंकारशोभया ३६
सौमित्रिरप्यूर्मिलयामांडव्याभरतोनृपः
शत्रुघ्नःश्रुतकीर्त्याचकांतिमत्याचपुष्कलः ३७
सुबाहुःसत्यवत्याचसत्यवान्वीरभूषया
सुमदस्तत्रसत्कीर्त्याराज्ञ्याचविमलोनृपः ३८
राजावीरमणिस्तत्रश्रुतवत्यामनोज्ञया
लन्दमीनिधिःकोमलयारिपुतापोंऽगसेनया ३९
विभीषणोमहामूर्त्याप्रतापाग्र्यःप्रतीतया
उग्राश्वःकामगमयानीलरत्नोधिरम्यया ४०
सुरथःसुमनोहार्यातथामोहनयाकपिः
इत्यादीन्नृपतीन्विप्रोवसिष्ठःप्राहिणोन्मुनिः ४१
वसिष्ठःसरयूंगत्वाशिवपुण्यजलाप्लुताम्
उदकंमंत्रयामासवेदमंत्रेणमंत्रवित् ४२
पयःपुनीह्यमुंवाहमुदकेनमनोहृता
यज्ञार्थंरामचंद्रस्यसर्वलोकैकरन्नितुः ४३
उदकंतन्मुनिस्पृष्टंसर्वेरामादयोनृपाः
आजह्रुर्मंडपतलेविप्रवर्यैरुपस्तुते ४४
पयोभिर्निर्मलैःस्नाप्यवाजिनंन्नीरसन्निभम्
मंत्रेणमंत्रयामासरामहस्तेनकुंभजः ४५
पुनीहिमांमहावाहअस्मिन्ब्रह्मसमाकुले
त्वन्मेधेनाखिलादेवाःप्रीणंतुपरितोषिताः ४६
इत्युक्त्वासनृपोरामःसीतयासममस्पृशत्
तदासर्वेद्विजाश्चित्रममन्यंतकुतूहलात् ४७
परस्परमवोचंस्तेयन्नामस्मरणान्नराः

महापापात्प्रमुच्यंतेसरामः किंवदत्यहो ४८
इत्युक्तवतिभूमीशेरामेकुंभोद्भवोमुनिः
करवालंचाभिमंत्र्यददौरामकरेमुनिः ४९
करवालेधृतेस्पृष्टेरामेणसहयः क्रतौ
पशुत्वंतुविहायाशुदिव्यरूपमपद्यत ५०
विमानवरमारूढश्चाप्सरोभिः समंततः
चामरैर्वीज्यमानश्चवैजयंत्याविभूषितः ५१
तदातंवाजितांत्यक्त्वादिव्यरूपधरंवरम्
वीद्त्यलोकाः क्रतौसर्वेविस्मयंप्राप्नुवंस्तदा ५२
तदारामः स्वयंजानञ्ज्ञापयन्सर्वतोनरान्
पप्रच्छदिव्यरूपंतंसुरंपरमधार्मिकः ५३
कस्त्वंदिव्यवपुः प्राप्तः कस्मात्त्वंवाजितांगतः
कथंसुरस्त्रीसहितः किंचिकीर्षसितद्वद ५४
रामस्यवचनंश्रुत्वादेवः प्रोवाचभूमिपम्
हसन्मेघरवांवाणीमवदत्सुमनोहराम् ५५
तवाज्ञातंनसर्वत्रबाह्याभ्यंतरचारिणः
तथापिपृच्छतेतुभ्यंकथयामियथातथम् ५६
अहंपुराभवेरामद्विजः परमधार्मिकः
अचरंप्रतिकूलंवैवेदस्यरिपुतापन ५७
कदाचिद्धुतपापायास्तीरेऽहगतवान्पुरा
अनेकवृद्तललितेसर्वत्रसुमनोरमे ५८
तत्रस्नात्वापितृंस्तृप्त्वादानंदत्त्वायथाविधि
ध्यानंतवमहाबाहोकृतवान्वेदसंमितम् ५९
तदाजनाः समायाताबहवस्तत्रभूपते
तेषांप्रवंचनार्थायदंभमेनमकारिषम् ६०
अनेकक्रतुसंभारैः पूर्णमजिरमुत्तमम्
वासोभिश्छादितंरम्यंचषालादियुतंमहत् ६१
अग्निहोत्रोद्भवोधूमः सर्वतोनभसोंगणम्
चकाररम्यमतुलंचित्रकारिवपुर्धरः ६२
अनेकतिलकश्रीभिः शोभितांगोमहत्तपाः

दर्भशोभः समित्पाणिर्दंभोमूर्तिधरः किमु ६३
दुर्वासास्तत्रस्वच्छंदंपर्यटञ्जगतीतलम्
प्रापतत्रमहातेजाधूतपापसरित्तटे ६४
ददर्शमांदंभकरंमौनधारिणमग्रतः
अनर्घ्यकरमुन्मत्तमस्वागतवचःकरम् ६५
दृष्ट्वातीवक्रुधाक्रांतः समुद्रइवपर्वणि
शशापासौमुनिस्तीव्रोदंभिनंमांमहामतिः ६६
दंभंकरोषिचेत्तीरेसरितस्त्वंसुदुर्मते
तस्मात्प्राप्नुहिनिर्वाच्यंपशुत्वंतापसाधम ६७
शापंप्रदत्तंसंश्रुत्यदुःखितोऽहतदाभवम्
अग्राहिषंपदेतस्यमुनेर्दुर्वाससः किल ६८
तदामेकृतवान्रामद्विजोऽनुग्रहमुत्तमम्
वाजितांप्राप्नुहिमखेराजराजस्यतापस ६९
पश्चात्तद्धस्तसंपर्काद्याहितत्परमंपदम्
दिव्यंवपुर्मनोहारिधृत्वादंभविवर्जितम् ७०
तेनशापोपिसंदिष्टोममानुग्रहतांगतः
यदहंतवहस्तस्यस्पर्शंप्राप्तोमनोरमम् ७१
यदेवरामदेवादिदुर्लभंबहुजन्मभिः
तत्तेऽहकरजस्पर्शंप्राप्तवानिहदुर्लभम् ७२
आज्ञापयमहाराजत्वत्प्रसादादहंमहत्
गच्छामिशाश्वतंस्थानंतवदुःखादिवर्जितम् ७३
नयत्रशोकोनजरानमृत्युःकालविभ्रमः
तत्स्थानंदेवगच्छामित्वत्प्रसादान्नराधिप ७४
इत्युक्त्वातंपरिक्रम्यविमानवरमारुहत्
अनेकरत्नखचितंसर्वदेवाधिवंदितम् ७५
गतोऽसौशाश्वतस्थानंरामपादप्रसादतः
पुनरावृत्तिरहितंशोकमोहविवर्जितम् ७६
तेनतत्कथितंश्रुत्वारामंज्ञात्वेतरेजनाः
विस्मयंप्रापिरेसर्वेपरस्परमुदुन्मदाः ७७
शृणुद्विजमहाबुद्धेदंभेनापिस्मृतोहरिः

ददातिमोक्षंसुतरांकिंपुनर्दंभवर्जनात् ७८
यथाकथंचिद्रामस्यकर्तव्यंस्मरणंपरम्
येनप्राप्नोतिपरमंपदंदेवादिदुर्लभम् ७९
तच्चित्रंवीक्ष्यमुनयःकृतार्थंमेनिरेनिजम्
यद्रामचरणप्रेक्षाकरस्पर्शपवित्रितम् ८०
गतेतस्मिन्सुरेस्वर्गंहयरूपधरेपुरा
उवाचरामस्तपसांनिधीन्वेदविदुत्तमान् ८१
किंकर्तव्यंमयाब्रह्मन्हयोनष्टोगतःसुखम्
होमःकथंपुरोभावीसर्वदैवततर्पकः ८२
यथास्यात्सुरसंतृप्तिर्यथामेमखउत्तमः
तथाकुर्वंतुमुनयोयथामेस्याद्विधिश्रुतम् ८३
इतिवाक्यंसमाश्रुत्यजगादमुनिसत्तमः
वसिष्ठःसर्वदेवानांचित्ताभिज्ञानकोविदः ८४
कर्पूरमाहरक्षिप्रंयेनदेवाःस्वयंपुरा
प्राप्यहव्यंग्रहीष्यंतिमद्वाक्यप्रेरिताधुना ८५
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरामःक्षिप्रमुपाहरत्
कर्पूरंबहुदेवानांप्रीत्यर्थंबहुशोभनम् ८६
तदामुनिःप्रहृष्टात्मादेवानाह्वयदद्भुतान्
तेसर्वेतत्क्षणात्प्राप्ताःस्वपरीवारसंवृताः ८७

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखराडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
यज्ञप्रारंभोनामसप्तषष्टितमोऽध्यायः ६७

अष्टषष्टितमोऽध्यायः

शेषउवाच-
इन्द्रस्तत्रहविर्मृष्टंरामचन्द्रेणवीक्षितम्
परिस्वादन्क्रतौतृप्तिंनप्रापसुरसंयुतः १
नारायणोमहादेवोब्रह्मातत्रचतुर्मुखः
वरुणश्चकुबेरश्चतथान्येलोकपालकाः २
तत्रास्वाद्यहविःस्निग्धंवसिष्ठेनपरिष्कृतम्
तत्रपुनर्हिविप्रेंद्राःक्षुधार्ताइवभोजनात् ३

सर्वान्देवांश्चसंतर्प्यहविषाकरुणानिधिः
वसिष्ठप्रेरितःसर्वमितिकर्तव्यमाचरत् ४
ब्राह्मणादानसंतुष्टाहविस्तुष्टाःसुरावराः
तृप्ताःसर्वेस्वकंभागंगृहीत्वास्वालयंययुः ५
ऋषिभ्योहोतृमुख्येभ्यःप्रादाद्राज्यंचतुर्दिशम्
संतुष्टास्तेद्विजारामामाशीर्भिरददुःशुभम् ६
पूर्णाहुतिंततःकृत्वावसिष्ठःप्राहसुस्त्रियः
वर्धापयंतुभूमीशंयागपूर्तिकरंपरम् ७
तद्वाक्यंताःस्त्रियःश्रुत्वालाजैरवाकिरन्मुदा
लावण्यजितकंदर्पंमहामणिविभूषितम् ८
ततोऽवभृथस्नानार्थंप्रेरयामासभूमिपम्
ययौरामःसहस्वीयैःसरयूतीरमुत्तमम् ९
अनेकराजकोटीभिःपरीतःपादचारिभिः
जगामससरिच्छ्रेष्ठांपद्मिवृंदसमाकुलाम् १०
तारापतिरिवस्वाभिर्भार्याभिर्वृतउत्प्रभः
विरोचतेतथातद्वद्रामोराजगणैर्वृतः ११
तदुत्सवंसमाज्ञाययययुर्लोकास्त्वरायुताः
सीतापतिमुखालोकनिश्चलीभूतलोचनाः १२
राजेंद्रंसीतयासाकंगच्छंतंसरितंप्रति
विलोक्यमुदितालोकाश्चिरंदर्शनलालसाः १३
अनेकनटगंधर्वागायंतोयशउज्ज्वलम्
अनुजग्मुर्महीशानंसर्वलोकनमस्कृतम् १४
नर्तक्यस्तत्रनृत्यंत्यःक्षोभयंत्यःपतेर्मनः
जलयंत्रैश्चसिंचंत्योययुःश्रीरामसेवनम् १५
महाराजंविलिपंत्योहरिद्राकुंकुमादिभिः
परस्परंप्रलिपंत्योमुदंप्रापुर्महत्तराम् १६
कुचयुग्मोपरिन्यस्तमुक्ताहारसुशोभिताः
श्रवणद्वंद्वसंमृष्टस्वर्णकुंडललक्षिताः १७
अनेकनरनारीभिःसंकीर्णमार्गमाचरन्
यथावत्सरितंप्रापशिवपुण्यजलाप्लुताम् १८

तत्रगत्वासवैदेह्यारामःकमललोचनः
प्रविवेशजलंपुरायंवसिष्ठादिभिरन्वितः १९
अनुप्रविविशुःसर्वेराजानोजनतास्तथा
तत्पादरजसापूतजलंलोकैकवंदितम् २०
परस्परंप्रसिंचंतोजलयंत्रैर्मनोरमैः
सुशोणनयनाःसर्वेहर्षंप्रापुर्मनोधिकम् २१
सरामःसीतयासार्धंचिरंपुरायजलप्लवे
क्रीडित्वाजलकल्लोलैर्निरगाद्धर्मसंयुतः २२
दुकूलवासाःसकिरीटकुंडलःकेयूरशोभावरकंकणान्वितः
कंदर्पकोटिश्रियमुद्वहन्नृपोराजाग्र्यवर्यैरुपसंस्तुतोबभौ २३
सयागयूपंवरवर्णशोभितंकृत्वासरित्तीरवरेमहामनाः
त्रैलोक्यलोकश्रियमापद्यद्भुतामन्यैर्दुरापांनृपतिर्भुजैर्निजैः २४
एवंजनकपुत्र्यासौहयमेधत्रयंचरन्
त्रैलोक्येकीर्तिमतुलांप्रापदेवैःसुदुर्लभाम् २५
एवंतेवर्णितंतातयत्पृष्टोरामसत्कथाम्
विस्तृतःकथितोमेधोभूयःकिंपृच्छसेद्विज २६
यःशृणोतिहरेर्भक्त्यारामचंद्रस्यसन्मखम्
ब्रह्महत्यांक्षणात्तीर्त्वाब्रह्मशाश्वतमाप्नुयात् २७
अपुत्रोलभतेपुत्रान्निर्धनोधनमाप्नुयात्
रोगार्तोमुच्यतेरोगाद्बद्धोमुच्येतबंधनात् २८
यत्कथाश्रवणाद्दुष्टःश्वपचोऽपिपरंपदम्
प्राप्नोतिकिमुविप्राग्र्योरामभक्तिपरायणः २९
रामंस्मृत्वामहाभागंपापिनःपरमंपदम्
प्राप्नुयुःपरमंस्वर्गंशक्रदेवादिदुर्लभम् ३०
तेधन्यामानवालोकेयेस्मरंतिरघूत्तमम्
तेक्षणात्संसृतिंतीर्त्वागच्छंतिसुखमव्ययम् ३१
प्रत्येकमक्षरंब्रह्महत्यावंशदवानलः
तंयःश्रावयतेधीमांस्तंगुरुंसंप्रपूजयेत् ३२
श्रुत्वाकथांवाचकायगवांद्वंद्वंप्रदापयेत्
सपत्नीकायसंपूज्यवस्त्रालंकारभोजनैः ३३

कुंडलाभ्यांविराजंत्यौमुद्रिकाभिरलंकृते
रामसीतेस्वर्णमय्यौप्रतिमेशोभनेवरे ३४
कृत्वातुवाचकायैवदीयतेभोद्विजोत्तम
तस्यदेवाश्चपितरोवैकुंठंप्राप्नुयुस्तदा ३५
त्वयापृष्टारामकथामयातेकथितापुरा
किमन्यत्कथ्यतांब्रह्मन्पुरतस्तवधीमतः ३६
शृणवंतियेकथामेतांब्रह्महत्यौघनाशिनीम्
तेयांतिपरमंस्थानंयच्चदेवैःसुदुर्लभम् ३७
गोघ्नश्चापिसुतघ्नश्चसुरापोगुरुतल्पगः
क्षणात्पूतोभवत्येवनात्रसंशयितुंक्षमम् ३८
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
श्रवणपठनपुण्यवर्णनंनामाष्टषष्टितमोऽध्यायः ६८
इति रामाश्वमेधप्रकरणं समाप्तम्

एकोनसप्ततितमोऽध्यायः

ऋषयऊचुः -
सम्यक्छ्रुतोमहाभागत्वत्तोरामाश्वमेधकः
इदानींवदमाहात्म्यंश्रीकृष्णस्यमहात्मनः १
सूतउवाच-
शृणवंतुमुनिशार्दूलाःश्रीकृष्णचरितामृतम्
शिवापप्रच्छभूतेशंयत्तद्वःकीर्तयाम्यहम् २
एकदापार्वतीदेवीशिवंसंस्निग्धमानसा
प्रणयेननमस्कृत्यप्रोवाचवचनंत्विदम् ३
पार्वत्युवाच-
अनंतकोटिब्रह्मांडतद्बाह्याभ्यंतरस्थितेः
विष्णोःस्थानंपरंतेषांप्रधानंवरमुत्तमम् ४
यत्परंनास्तिकृष्णस्यप्रियंस्थानंमनोरमम्
तत्सर्वंश्रोतुमिच्छामिकथयस्वमहाप्रभो ५
ईश्वरउवाच-
गुह्याद्गुह्यतरंगुह्यंपरमानंदकारकम्

अत्यद्भुतंरहःस्थानमानंदंपरमंपरम् ६
दुर्लभानांचपरमंदुर्लभंमोहनंपरम्
सर्वशक्तिमयंदेविसर्वस्थानेषुगोपितम् ७
सात्वतांस्थानमूर्द्धन्यंविष्णोरत्यंतदुर्लभम्
नित्यंवृंदावनंनामब्रह्मांडोपरिसंस्थितम् ८
पूर्णब्रह्मसुखैश्वर्यंनित्यमानंदमव्ययम्
वैकुंठादितदंशांशंस्वयंवृंदावनंभुवि ९
गोलोकैश्वर्ययत्किंचिद्गोकुलेतत्प्रतिष्ठितम्
वैकुंठवैभवंयद्वैद्वारिकायांप्रतिष्ठितम् १०
यद्ब्रह्मपरमैश्वर्यंनित्यंवृंदावनाश्रयम्
कृष्णधामपरंतेषांवनमध्येविशेषतः ११
तस्मात्त्रैलोक्यमध्येतुपृथ्वीधन्येतिविश्रुता
यस्मान्माथुरकंनामविष्णोरेकांतवल्लभम् १२
स्वस्थानमधिकंनामधेयंमाथुरमंडलम्
निगूढंविविधंस्थानंपुर्यभ्यंतरसंस्थितम् १३
सहस्रपत्रकमलाकारंमाथुरमंडलम्
विष्णुचक्रपरिभ्रामाद्धामवैष्णवमद्भुतम् १४
कर्णिकापर्णविस्तारंरहस्यद्रुममीरितम्
प्रधानंद्वादशारण्यंमाहात्म्यंकथितंक्रमात् १५
भद्रश्रीलोहभांडीरमहातालखदीरकाः
बकुलंकुमुदंकाम्यंमधुवृंदावनंतथा १६
द्वादशैतावतीसंख्याकालिंद्याःसप्तपश्चिमे
पूर्वेपंचवनंप्रोक्तंतत्रास्तिगुह्यमुत्तमम् १७
महारण्यंगोकुलाख्यंमधुवृंदावनंतथा
अन्यच्चोपवनंप्रोक्तंकृष्णक्रीडारसस्थलम् १८
कदंबखंडनंनंदवनंनंदीश्वरंतथा
नंदनंदनखंडंचपलाशाशोककेतकी १९
सुगंधमानसंकैलममृतंभोजनस्थलम्
सुखप्रसाधनंवत्सहरणंशेषशायिकम् २०
श्यामपूर्वोदधिग्रामश्चक्रभानुपुरंतथा

संकेतंद्विपदंचैवबालक्रीडनधूसरम् २१
कामद्रुमंसुललितमुत्सुकंचापिकाननम्
नानाविधरसक्रीडानानालीलारसस्थलम् २२
नागविस्तारविष्टंभंरहस्यद्रुममीरितम्
सहस्रपत्रकमलंगोकुलाख्यंमहत्पदम् २३
कर्णिकातन्महद्धामगोविंदस्थानमुत्तमम्
तत्रोपरिस्वर्णपीठेमणिमंडपमंडितम् २४
कर्णिकायांक्रमाद्दिक्षुविदिक्षुदलमीरितम्
यद्दलंदक्षिणेप्रोक्तंपरंगुह्योत्तमोत्तमम् २५
तस्मिन्दलेमहापीठंनिगमागमदुर्गमम्
योगींद्रैरपिदुष्प्रापंसर्वात्मायच्चगोकुलम् २६
द्वितीयंदलमाग्नेय्यांतद्रहस्यदलंतथा
संकेतंद्विपदंचैवकुटीद्वौतत्कुलेस्थितौ २७
पूर्वंदलंतृतीयंचप्रधानस्थानमुत्तमम्
गंगादिसर्वतीर्थानांस्पर्शाच्छतगुणंस्मृतम् २८
चतुर्थंदलमैशान्यांसिद्धपीठेऽपितत्पदम्
व्यायामनूतनागोपीतत्रकृष्णंपतिंलभेत् २९
वस्त्रालंकारहरणंतद्दलेसमुदाहृतम्
उत्तरेपंचमंप्रोक्तंदलंसर्वदलोत्तमम् ३०
द्वादशादित्यमत्रैवदलंचकर्णिकासमम्
वायव्यांतुदलंषष्ठंतत्रकालीह्रदःस्मृतः ३१
दलोत्तमोत्तमंचैवप्रधानंस्थानमुच्यते
सर्वोत्तमदलंचैवपश्चिमेसप्तमंस्मृतम् ३२
यज्ञपत्नीगणानांचतदीप्सितवरप्रदम्
अत्रासुरोऽपिनिर्वाणंप्रापत्रिदशदुर्लभम् ३३
ब्रह्ममोहनमत्रैवदलंब्रह्मह्रदावहम्
नैर्ऋत्यांतुदलंप्रोक्तमष्टमंव्योमघातनम् ३४
शंखचूडवधस्तत्रनानाकेलिरसस्थलम्
श्रुतमष्टदलंप्रोक्तंवृंदारण्यांतरस्थितम् ३५
श्रीमद्वृंदावनंरम्यंयमुनायाःप्रदक्षिणम्

शिवलिगमधिष्ठानंदृष्टंगोपीश्वराभिधम् ३६
तद्बाह्येषोडशदलंश्रियापूर्णंतमीश्वरम्
सर्वासुदिक्षुयत्प्रोक्तंप्रादक्षिरायाद्यथाक्रमम् ३७
महत्पदंमहद्धामस्वधामाधावसंज्ञकम्
प्रथमैकदलंश्रेष्ठंमाहात्म्यंकर्णिकासमम् ३८
तत्रगोवर्द्धनगिरौरम्येनित्यरसाश्रये
कर्णिकायांमहालीलातल्लीलारसगह्वरौ ३९
यत्रकृष्णोनित्यवृंदाकाननस्यपतिर्भवेत्
कृष्णोगोविंदतांप्राप्तःकिमन्यैर्बहुभाषितैः ४०
दलंतृतीयमाख्यातंसर्वश्रेष्ठोत्तमोत्तमम्
चतुर्थंदलमाख्यातंमहाद्भुतरसस्थलम् ४१
नंदीश्वरवनंरम्यंतत्रनंदालयःस्मृतः
कर्णिकादलमाहात्म्यंपंचमंदलमुच्यते ४२
अधिष्ठाताऽत्रगोपालोधेनुपालनतत्परः
षष्ठंदलंयदाख्यातंतत्रनंदवनंस्मृतम् ४३
सप्तमंबकुलारगयंदलंरम्यंप्रकीर्तितम्
तत्राष्टमंतालवनंतत्रधेनुवधःस्मृतः ४४
नवमंकुमुदारगयंदलंरम्यंप्रकीर्तितम्
कामारगयंचदशमंप्रधानंसर्वकारणम् ४५
ब्रह्मप्रसाधनंतत्रविष्णुच्छद्मप्रदर्शनम्
कृष्णक्रीडारसस्थानंप्रधानंदलमुच्यते ४६
दलमेकादशंप्रोक्तंभक्तानुग्रहकारणम्
निर्माणंसेतुबंधस्यनानावनमयस्थलम् ४७
भांडीरंद्वादशदलंवनंरम्यंमनोहरम्
कृष्णःक्रीडारतस्तत्रश्रीदामादिभिरावृतः ४८
त्रयोदशंदलंश्रेष्ठंतत्रभद्रवरंस्मृतम्
चतुर्दशदलंप्रोक्तंसर्वसिद्धिप्रदस्थलम् ४९
श्रीवनंतत्ररुचिरंसर्वैश्वर्यस्यकारणम्
कृष्णक्रीडादलमयंश्रीकांतिकीर्तिवर्द्धनम् ५०
दलंपंचदशंश्रेष्ठंतत्रलोहवनंस्मृतम्

कथितंषोडशदलंमाहात्म्यंकर्णिकासमम् ५१
महावनंतत्रगीतंतत्रास्तिगुह्यमुत्तमम्
बालक्रीडारतस्तत्रवत्सपालैःसमावृतः ५२
पूतनादिवधस्तत्रयमलार्जुनभंजनम्
अधिष्ठातातत्रबालगोपालःपंचमाब्दिकः ५३
नाम्नादामोदरःप्रोक्तःप्रेमानंदरसार्णवः
दलंप्रसिद्धमाख्यातंसर्वश्रेष्ठदलोत्तमम् ५४
कृष्णक्रीडाचकिंजल्कीविहारदलमुच्यते
सिद्धप्रधानकिंजल्कदलंचसमुदाहृतम् ५५
पार्वत्युवाच-
वृंदारण्यस्यमाहात्म्यंरहस्यंवाकिमद्भुतम्
तदहंश्रोतुमिच्छामिकथयस्वमहाप्रभो ५६
ईश्वरउवाच-
कथितंतेप्रियतमेगुह्याद्गुह्योत्तमोत्तमम्
रहस्यानांरहस्यंयद्दुर्लभानांचदुर्लभम् ५७
त्रैलोक्यगोपितंदेविदेवेश्वरसुपूजितम्
ब्रह्मादिवांछितंस्थानंसुरसिद्धादिसेवितम् ५८
योगींद्राहिसदाभक्त्यातस्यध्यानैकतत्पराः
अप्सरोभिश्चगंधर्वैर्नृत्यगीतनिरंतरम् ५९
श्रीमद्वृंदावनंरम्यंपूर्णानंदरसाश्रयम्
भूरिचिंतामणिस्तोयममृतंरसपूरितम् ६०
वृक्षंगुरुद्रुमंतत्रसुरभीवृंदसेवितम्
स्त्रींलक्ष्मींपुरुषंविष्णुंतद्दशांशसमुद्भवम् ६१
तत्रकैशोरवयसंनित्यमानंदविग्रहम्
गतिनाट्यंकलालापस्मितवक्त्रंनिरंतरम् ६२
शुद्धसत्वैःप्रेमपूर्णैर्वैष्णवैस्तद्वनाश्रितम्
पूर्णब्रह्मसुखेमग्नंस्फुरत्तन्मूर्तितन्मयम् ६३
मत्तकोकिलभृंगाद्यैःकूजत्कलमनोहरम्
कपोलशुकसंगीतमुन्मत्तालिसहस्रकम् ६४
भुजंगशत्रुनृत्याढ्यंसकलामोदविभ्रमम्

नानावर्णैश्चकुसुमैस्तद्रेणुपरिपूरितम् ६५
पूर्णेंदुनित्याभ्युदयंसूर्यमंदांशुसेवितम्
अदुःखंदुःखविच्छेदंजरामरणवर्जितम् ६६
अक्रोधंगतमात्सर्यमभिन्नमनहंकृतम्
पूर्णानंदामृतरसंपूर्णप्रेमसुखार्णवम् ६७
गुणातीतंमहद्धामपूर्णप्रेमस्वरूपकम्
वृक्षादिपुलकैर्यत्रप्रेमानंदाश्रुवर्षितम् ६८
किंपुनश्चेतनायुक्तैर्विष्णुभक्तैः किमुच्यते
गोविंदांघ्रिरजःस्पर्शान्नित्यंवृंदावनंभुवि ६९
सहस्रदलपद्मस्यवृंदारण्यंवराटकम्
यस्यस्पर्शनमात्रेणपृथ्वीधन्याजगत्त्रये ७०
गुह्याद्गुह्यतरंरम्यंमध्येवृंदावनंभुवि
अक्षरंपरमानंदंगोविंदस्थानमव्ययम् ७१
गोविंददेहतोऽभिन्नंपूर्णब्रह्मसुखाश्रयम्
मुक्तिस्तत्ररजःस्पर्शात्तन्माहात्म्यंकिमुच्यते ७२
तस्मात्सर्वात्मनादेविहृदिस्थंतद्वनंकुरु
वृंदावनविहारेषुकृष्णंकैशोरविग्रहम् ७३
कालिदीचाकरोद्यस्यकर्णिकायांप्रदक्षिणाम्
लीलानिर्वाणगंभीरंजलंसौरभमोहनम् ७४
आनंदामृततन्मिश्रमकरंदघनालयम्
पद्मोत्पलाद्यैःकुसुमैर्नानावर्णसमुज्ज्वलम् ७५
चक्रवाकादिविहगैर्मंजुनानाकलस्वनैः
शोभमानंजलंरम्यंतरंगातिमनोरमम् ७६
तस्योभयतटीरम्याशुद्धकांचननिर्मिता
गंगाकोटिगुणाप्रोक्तायत्रस्पर्शवराटकः ७७
कर्णिकायांकोटिगुणोयत्रक्रीडारतोहरिः
कालिदीकर्णिकाकृष्णमभिन्नमेकविग्रहम् ७८
पार्वत्युवाच
गोविंदस्यकिमाश्चर्यंसौंदर्याकृतविग्रह
तदहंश्रोतुमिच्छामिकथयस्वदयानिधे ७९

ईश्वरउवाच
मध्येवृंदावनेरम्येमंजुमंजीरशोभिते
योजनाश्रितसद्वृक्षशाखापल्लवमंडिते ८०
तन्मध्येमंजुभवनेयोगपीठंसमुज्ज्वलम्
तदष्टकोणनिर्माणंनानादीप्तिमनोहरम् ८१
तस्योपरिचमाणिक्यरत्नसिंहासनंशुभम्
तस्मिन्नष्टदलंपद्मंकर्णिकायांसुखाश्रयम् ८२
गोविंदस्यपरंस्थानंकिमस्यमहिमोच्यते
श्रीमद्गोविंदमंत्रस्थबल्लवीवृंदसेवितम् ८३
दिव्यव्रजवयोरूपंकृष्णंवृंदावनेश्वरम्
व्रजेंद्रंसंततैश्वर्यंव्रजबालैकवल्लभम् ८४
यौवनोद्भिन्नकैशोरंवयसाद्भुतविग्रहम्
अनादिमादिंसर्वेषांनंदगोपप्रियात्मजम् ८५
श्रुतिमृग्यमजंनित्यंगोपीजनमनोहरम्
परंधामपरंरूपंद्विभुजंगोकुलेश्वरम् ८६
बल्लवीनंदनंध्यायेन्निर्गुणस्यैककारणम्
सुश्रीमंतंनवंस्वच्छंश्यामधाममनोहरम् ८७
नवीननीरदश्रेणीसुस्निग्धंमंजुकुंडलम्
फुल्लेंदीवरसत्कांतिसुखस्पर्शंसुखावहम् ८८
दलितांजनपुंजाभचिक्कणंश्याममोहनम्
सुस्निग्धनीलकुटिलाशेषसौरभकुंतलम् ८९
तदूर्ध्वंदक्षिणेकालेश्यामचूडामनोहरम्
नानावर्णोज्ज्वलंराजच्छिखंडिदलमंडितम् ९०
मंदारमंजुगोपुच्छाचूडंचारुविभूषणम्
क्वचिद्बृहद्दलश्रेणीमुकुटेनाभिमंडितम् ९१
अनेकमणिमाणिक्यकिरीटभूषणंक्वचित्
लोलालकवृतंराजत्कोटिचंद्रसमाननम् ९२
कस्तूरीतिलकंभ्राजन्मंजुगोरोचनान्वितम्
नीलेंदीवरसुस्निग्धसुदीर्घदललोचनम् ९३
आनृत्यद्भ्रूलताश्लेषस्मितंसाचिनिरीक्षणम्

सुचारून्नतसौंदर्यनासाग्रातिमनोहरम् ९४
नासाग्रगजमुक्तांशुमुग्धीकृतजगत्त्रयम्
सिंदूरारुणसुस्निग्धाधरौष्ठसुमनोहरम् ९५
नानावर्णोल्लसत्स्वर्णमकराकृतिकुंडलम्
तद्रश्मिपुंजसद्गंडमुकुराभलसद्द्युतिम् ९६
कर्णोत्पलसुमंदारमकरोत्तंसभूषितम्
श्रीवत्सकौस्तुभोरस्कंमुक्ताहारस्फुरद्गलम् ९७
विलसद्दिव्यमाणिक्यंमंजुकांचनमिश्रितम्
करेकंकणकेयूरंकिंकिणीकटिशोभितम् ९८
मंजुमंजीरसौंदर्य्यश्रीमदंघ्रिविराजितम्
कर्पूरागुरुकस्तूरीविलसच्चंदनादिकम् ९९
गोरोचनादिसंमिश्रदिव्यांगरागचित्रितम्
स्निग्धपीतपटीराजत्प्रपदांदोलितांजनम् १००
गंभीरनाभिकमलंरोमराजीनतस्त्रजम्
सुवृत्तजानुयुगलंपादपद्ममनोहरम् १०१
ध्वजवज्रांकुशांभोजकरांघ्रितलशोभितम्
नखेंदुकिरणश्रेणीपूर्णब्रह्मैककारणम् १०२
केचिद्वदंतितस्यांशंब्रह्मचिद्रूपमद्वयम्
तद्दशांशंमहाविष्णुंप्रवदंतिमनीषिणः १०३
योगींद्रैःसनकाद्यैश्चतदेवहृदिचिंत्यते
त्रिभंगंललिताशेषनिर्माणसारनिर्मितम् १०४
तिर्यग्ग्रीवजितानंतकोटिकंदर्पसुंदरम्
वामांसार्पितसद्गराडस्फुरत्कांचनकुंडलम् १०५
सहापांगेक्षणस्मेरंकोटिमन्मथसुंदरम्
कुंचिताधरविन्यस्तवंशीमंजुकलस्वनैः १०६
जगत्त्रयंमोहयंतंमग्नंप्रेमसुधार्णवे
श्रीपार्वत्युवाच–
परमंकारणंकृष्णंगोविंदाख्यंमहत्पदम् १०७
वृंदावनेश्वरंनित्यंनिर्गुणस्यैककारणम्
तत्तद्रहस्यमाहात्म्यंकिमाश्चर्यंचसुंदरम् १०८

तद्ब्रूहिदेवदेवेशश्रोतुमिच्छाम्यहंप्रभो
ईश्वरउवाच-
यदंघ्रिनखचंद्रांशुमहिमांतोनगम्यते १०९
तन्माहात्म्यंकियद्देविप्रोच्यतेत्वंमुदाशृणु
अनंतकोटिब्रह्मांडेअनंतत्रिगुणोच्छ्रये ११०
तत्कलाकोटिकोट्यंशाब्रह्मविष्णुमहेश्वराः
सृष्टिस्थित्यादिनायुक्तास्तिष्ठंतितस्यवैभवाः १११
तद्रूपकोटिकोट्यंशाःकलाःकंदर्पविग्रहाः
जगन्मोहंप्रकुर्वंतितदंडांतरसंस्थिताः ११२
तद्देहविलसत्कांतिकोटिकोट्यंशकोविभुः
तत्प्रकाशस्यकोट्यंशरश्मयोरविविग्रहाः ११३
तस्यस्वदेहकिरणैःपरानंदरसामृतैः
परमामोदचिद्रूपैर्निर्गुणस्यैककारणैः ११४
तदंशकोटिकोट्यंशाजीवंतिकिरणात्मकाः
तदंघ्रिपंकजद्वंद्वनखचंद्रमणिप्रभाः ११५
आहुःपूर्णब्रह्मणोऽपिकारणंवेददुर्गमम्
तदंशसौरभानंतकोट्यंशोविश्वमोहनः ११६
तत्स्पर्शपुष्पगंधादिनानासौरभसंभवः
तत्प्रियाप्रकृतिस्त्वाद्याराधिकाकृष्णवल्लभा ११७
तत्कलाकोटिकोट्यंशादुर्गाद्यास्त्रिगुणात्मिकाः
तस्याअंघ्रिरजःस्पर्शात्कोटिविष्णुःप्रजायते ११८

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृंदावनमाहात्म्येकृष्णचरित्रे
एकोनसप्ततितमोऽध्यायः ६९

सप्ततितमोऽध्यायः

पार्वत्युवाच-
यदाकर्णनमेतस्ययेवापारिषदाःप्रभोः
तदहंश्रोतुमिच्छामिकथयस्वदयानिधे १
ईश्वरउवाच
राधयासहगोविंदंस्वर्णसिंहासनेस्थितम्

पूर्वोक्तरूपलावरायंदिव्यभूषांबरस्रजम् २
त्रिभंगीमंजुसुस्निग्धंगोपीलोचनतारकम्
तद्बाह्येयोगपीठेचस्वर्णसिंहासनावृते ३
प्रत्यंगरभसावेशाःप्रधानाःकृष्णवल्लभाः
ललिताद्याःप्रकृत्यंशामूलप्रकृतिराधिका ४
संमुखेललितादेवीश्यामलावायुकोणके
उत्तरेश्रीमतीधन्याएशान्यांश्रीहरिप्रिया ५
विशाखाचतथापूर्वेशैब्याचाग्नौततःपरम्
पद्माचदक्षिणेपश्चान्नैर्ऋतिक्रमशःस्थिताः ६
योगपीठेकेसराग्रेचारुचंद्रावतीप्रिया
अष्टौप्रकृतयःपुरायाःप्रधानाःकृष्णवल्लभाः ७
प्रधानप्रकृतिस्त्वाद्याराधाचंद्रावतीसमा
चंद्रावलीचित्ररेखाचंद्रामदनसुंदरी ८
प्रियाचश्रीमधुमतीचंद्ररेखाहरिप्रिया
षोडशाद्याःप्रकृतयःप्रधानाःकृष्णवल्लभाः ९
वृंदावनेश्वरीराधातथाचंद्रावलीप्रिया
अभिन्नगुणलावरायसौंदर्याश्चारुलोचनाः १०
मनोहरामुग्धवेषाःकिशोरीवयसोज्ज्वलाः
अग्रेतनास्तथाचान्यागोपकन्याःसहस्रशः ११
शुद्धकांचनपुंजाभाःसुप्रसन्नाःसुलोचनाः
तद्रूपहृदयारूढास्तदाश्लेषसमुत्सुकाः १२
श्यामामृतरसेमग्नाःस्फुरत्तद्भावमानसाः
नेत्रोत्पलार्चितेकृष्णपादाब्जेऽपितचेतसः १३
श्रुतिकन्यास्ततोदक्षेसहस्त्रायुतसंयुताः
जगन्मुग्धीकृताकाराहृद्वर्तिकृष्णलालसाः १४
नानासत्वस्वरालापमुग्धीकृतजगत्त्रयाः
तत्रगूढरहस्यानिगायंत्यःप्रेमविह्वलाः १५
देवकन्यास्ततःसव्येदिव्यवेषारसोज्ज्वलाः
नानावैदिग्ध्यनिपुणादिव्यभावभरान्विताः १६
सौंदर्यातिशयेनाढ्याःकटाक्षातिमनोहराः

निर्लज्ज्ञास्तत्रगोविंदेतदंगस्पर्शनोद्यताः १७
तद्भावमग्नमनसः स्मितसाचिनिरीक्षणाः
मंदिरस्यततोबाह्येप्रिययाविशदावृते १८
समानवेषवयसः समानबलपौरुषाः
समानगुणकर्माणः समानाभरणप्रियाः १९
समानस्वरसंगीतवेणुवादनतत्पराः
श्रीदामापश्चिमेद्वारेवसुदामातथोत्तरे २०
सुदामाचतथापूर्वेकिंकिणीचापिदक्षिणे
तद्बाह्येस्वर्णपीठेचसुवर्णमंदिरावृते २१
स्वर्णवेद्यंतरस्थेतुस्वर्णाभरणभूषिते
स्तोककृष्णंसुभद्राद्यैर्गोपालैरयुतायुतैः २२
शृंगवीणावेणुवेत्रवयोवेषाकृतिस्वरैः
तद्गुणध्यानसंयुक्तैर्गायद्भिरपिविह्वलैः २३
चित्रार्पितैश्चित्ररूपैः सदानंदाश्रुवर्षिभिः
पुलकाकुलसर्वांगैर्योगींद्रैरिवविस्मितैः २४
क्षरत्ययोभिर्गोविंदैरसंख्यातैरुपावृतम्
तद्बाह्येस्वर्णप्राकारेकोटिसूर्यसमुज्ज्वले २५
चतुर्दिक्षुमहोद्यानंमंजुसौरभमोहिते
पश्चिमेसंमुखेश्रीमत्पारिजातद्रुमाश्रये २६
तदधस्तुस्वर्णपीठेस्वर्णमंडनमंडिते
तन्मध्येमणिमाणिक्यदिव्यसिंहासनोज्ज्वले २७
तत्रोपरिपरानंदंवासुदेवंजगत्प्रभुम्
त्रिगुणातीतचिद्रूपंसर्वकारणकारणम् २८
इंद्रनीलघनश्यामंनीलकुंचितकुंतलम्
पद्मपत्रविशालाक्षंमकराकृतिकुंडलम् २९
चतुर्भुजंतुचक्रासिगदाशंखांबुजायुधम्
आद्यंतरहितंनित्यंप्रधानंपुरुषोत्तमम् ३०
ज्योतीरूपंमहद्धामपुराणंवनमालिनम्
पीतांबरधरंस्निग्धंदिव्यभूषणभूषितम् ३१
दिव्यानुलेपनंराजच्चित्रितांगमनोहरम्

रुक्मिणीसत्यभामाचनाग्नजितीसुलक्षणा ३२
मित्रविंदानुविंदासुनंदाजांबवतीप्रिया
सुशीलाचाष्टमहिलावासुदेवप्रियास्ततः ३३
उद्भ्राजिताःपारिषदावृतयोर्भक्तितत्पराः
उत्तरेसुमहोद्यानेहरिचंदनसंश्रये ३४
तत्राधस्तुस्वर्णपीठेमणिमंडपमंडिते
तन्मध्येहेमनिर्माणदलेसिंहासनोज्ज्वले ३५
तत्रैवसहरेवत्यासंकर्षणहलायुधम्
ईश्वरस्यप्रियानंतमभिन्नगुणरूपिणम् ३६
शुद्धस्फटिकसंकाशंरक्तांबुजदलेक्षणम्
नीलपट्टधरंस्निग्धंदिव्यभूषास्रगंबरम् ३७
मधुपानेसदासक्तंमधुघूर्णितलोचनम्
प्रवीरदक्षिणेभागेमंजुनाभ्यंतरस्थिते ३८
संतानवृक्षमूलेतुमणिमंदिरमंडितम्
तन्मध्येमणिमाणिक्यदिव्यसिंहासनोज्ज्वले ३९
प्रद्युम्नंचरतीदेवंतत्रोपरिसुखस्थितम्
जगन्मोहनसौंदर्य्यसारश्रेणीरसात्मकम् ४०
असितांभोजपुंजाभमरविंददलेक्षणम्
दिव्यालंकारभूषाभिर्दिव्यगंधानुलेपनम् ४१
जगन्मुग्धीकृताशेषसौंदर्याश्चर्यविग्रहम्
पूर्वोद्यानेमहारण्येसुरद्रुमसमाश्रये ४२
तत्राधस्तुस्वर्णपीठेहेममंडपमंडिते
तस्यमध्येस्थिरेराजद्दिव्यसिंहासनोज्ज्वले ४३
दिव्योषयासमंश्रीमदनिरुद्धंजगत्पतिम्
सांद्रानंदघनश्यामंसुस्निग्धंनीलकुंतलम् ४४
सुभ्रून्नतलताभंगींसुकपोलंसुनासिकम्
सुग्रीवंसुंदरंवक्षोमनोहरमनोहरम् ४५
किरीटिनंकुंडलिनंकंठभूषाविभूषितम्
मंजुमंजीरमाधुर्यादतिसौंदर्यविग्रहम् ४६
प्रियभृत्यगणाराध्यंयत्रसंगीतकप्रियम्

पूर्णब्रह्मसदानंदंशुद्धसत्वस्वरूपकम् ४७
तस्योद्ध्र्वेचांतरिक्षेचविष्णुंसर्वेश्वरेश्वरम्
अनादिमादिचिद्रूपंचिदानंदंपरंविभुम् ४८
त्रिगुणातीतमव्यक्तंनित्यमक्षयमव्ययम्
समेघपुंजमाधुर्यसौंदर्यश्यामविग्रहम् ४९
नीलकुंचितसुस्निग्धकेशपाशातिसुंदरम्
अरविंददलस्निग्धसुदीर्घचारुलोचनम् ५०
किरीटकुंडलोद्दंडशुद्धसत्वात्मभिर्वृतम्
आत्मारामैश्चचिद्रूपैस्तन्मूर्तिध्यानतत्परैः ५१
हृदयारूढतद्ध्यानैर्नासाग्रन्यस्तलोचनैः
क्रियतेऽहैतुकीभक्तिःकायहृद्वृत्तिभाषितैः ५२
तत्सव्येयक्षगंधर्वसिद्धविद्याधरादिभिः
सुकांतैरप्सरःसंघैर्नृत्यसंगीततत्परैः ५३
तदंगभजनंकामंवांछद्भिःकृष्णलालसैः
तदग्रेवैष्णवैःसर्वैश्चांतरिक्षेसुखासने ५४
प्रह्लादनारदाद्यैश्चकुमारशुकवैष्णवैः
जनकाद्यैर्लसद्भावैर्हृद्बाह्यस्फूर्तितत्परैः ५५
पुलकाकुलसर्वांगैःस्फुरत्प्रेमसमाकुलैः
रहस्यामृतसंसिक्तैरर्द्धयुग्माक्षरोमनुः ५६
मंत्रचूडामणिः प्रोक्तःसर्वमंत्रैककारणम्
सर्वदेवस्यमंत्राणांकैशोरंमंत्रहेतुकम् ५७
सर्वकैशोरमंत्राणांहेतुश्चूडामणिर्मनुः
जपंकुर्वंतिमनसापूर्णप्रेमसुखाश्रयाः ५८
वांछंतितत्पदांभोजेनिश्चलंप्रेमसाधनम्
तद्बाह्येस्फटिकाद्युच्चप्रावारेसुमनोहरे ५९
कुंकुमैःसितरक्ताद्यैश्चतुर्दिक्षुसमाकुलैः
शुक्लंचतुर्भुजंविष्णुंपश्चिमेद्वारपालकम् ६०
शंखचक्रगदापद्मकिरीटादिविभूषितम्
रक्तंचतुर्भुजंपद्मशंखचक्रगदायुधम् ६१
किरीटकुंडलोद्दीप्तद्वारपालकमुत्तरे

गौरंचतुर्भुजंविष्णुंशुंखचक्रगदायुधम् ६२
किरीटकुंडलाद्यैश्चशोभितंवनमालिनम्
पूर्वद्वारेद्वारपालंगौरंविष्णुंप्रकीर्तितम् ६३
कृष्णावर्णंचतुर्बाहुंशंखचक्रादिभूषणम्
दक्षिणद्वारपालंतुश्रीविष्णुंकृष्णावर्णकम् ६४
श्रीकृष्णाचरितंह्येतद्यः पठेत्प्रयतः शुचिः
शृणुयाद्वापियोभक्त्यागोविंदेलभतेरतिम् ६५
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेकृष्णाचरितेसप्ततितमोऽध्यायः ७०

एकसप्ततितमोऽध्यायः

श्रीदेव्युवाच-
भगवन्सर्वभूतेशसर्वात्मन्सर्वसंभव
देवेश्वरमहादेवसर्वज्ञकरुणाकर १
त्वयानुकंपितैवाहंभूयोऽप्याहानुकंपया
त्रैलोक्यमोहनामंत्रास्त्वयामेकथिताः प्रभो २
तेनदेवेनगोपीभिर्महामोहनरूपिणा
केनकेनविशेषणचिक्रीडेतद्वदस्वमे ३
महादेवउवाच
एकदावादयन्वीणांनारदोमुनिपुंगवः
कृष्णावतारमाज्ञायप्रययौनंदगोकुलम् ४
गत्वातत्रमहायोगमयेशंविभुमच्युतम्
बालनाटयधरंदेवदर्शनंनंदवेश्मनि ५
सुकोमलपटास्तीर्णहेमपर्यंकिकोपरि
शयानंगोपकन्याभिः प्रेक्षमाणंसदामुदम् ६
अतीवसुकुमारांगंमुग्धंमुग्धविलोकनम्
विस्रस्तनीलकुटिलकुंतलावनिमंडलम् ७
किंचित्स्मितांकुरव्यंजदेकद्विरदकुड्मलम्
स्वप्रभाभिर्भासयंतंसमंताद्भवनोदरम् ८
दिग्वाससंसमालोक्यसोऽतिहर्षमवापह
संभाष्यगोपतिंनंदमाहसर्वप्रभुप्रियः ९

नारायणपराणांतुजीवनंह्यतिदुर्लभम्
अस्यप्रभावमतुलंनजानंतीहकेचन १०
भवब्रह्मादयोऽप्यस्मिन्रतिंवांच्छन्तिशाश्वतीम्
चरितंचास्यबालस्यसर्वेषामेवहर्षणम् ११
मुदागायंतिशृण्वंतिचाभिनंदंतितादृशाः
अस्मिंस्तवसुतेऽचित्यप्रभावेस्निग्धमानसाः १२
नराःसंतिनतेषांवैभवबाधाभविष्यति
मुंचेहपरलोकेच्छाःसर्वाबल्लवसत्तम १३
एकांतेनैकभावेनबालेऽस्मिन्प्रीतिमाचर
इत्युक्त्वानंदभवनान्निष्क्रांतोमुनिपुंगवः १४
तेनार्चितोविष्णुबुद्ध्याप्रणम्यचविसर्जितः
अथासौचिंतयामासमहाभागवतोमुनिः १५
अस्यकांताभगवतीलक्ष्मीर्नारायणेहरौ
विधायगोपिकारूपंक्रीडार्थंशार्ङ्गधन्वनः १६
अवश्यमवतीर्णासाभविष्यतिनसंशयः
तामहंविचिनोम्यद्यगेहेगेहेव्रजौकसाम् १७
विमृश्यैवंमुनिवरोगेहानिव्रजवासिनाम्
प्रविवेशातिथिर्भूत्वाविष्णुबुद्ध्यासुपूजितः १८
सर्वेषांबल्लवादीनांरतिंनंदसुतेपराम्
दृष्ट्वामुनिवरःसर्वान्मनसाप्रणनामह १९
गोपालानांगृहेबालांददर्शश्वेतरूपिणीम्
सदृष्ट्वातर्कयामासरमाह्येषानसंशयः २०
प्रविवेशततोधीमान्नंदसख्युर्महात्मनः
कस्यचिद्गोपवर्य्यस्यभानुनाम्नोगृहंमहत् २१
अर्चितोविधिवत्तेनसोऽप्यपृच्छन्महामनाः
साधोत्वमसिविख्यातोधर्मनिष्ठतयाभुवि २२
तवाहंधनधान्यादिसमृद्धिंसंविभावये
कच्चित्तेयोग्यःपुत्रोऽस्तिकन्यावाशुभलक्षणा २३
यतस्तेकीर्तिरखिलंलोकंव्याप्यभविष्यति
इत्युक्तोमुनिवर्य्येणभानुरानीयपुत्रकम् २४

महातेजस्विनंदृष्टंनारदायाभ्यवादयत्
दृष्ट्वामुनिवरस्तंतुरूपेणाप्रतिमंभुवि २५
पद्मपत्रविशालाक्षंसुग्रीवंसुंदरभ्रुवम्
चारुदंतंचारुकर्णंसर्वावयवसुंदरम् २६
तंसमाश्लिष्यबाहुभ्यांस्नेहाश्रूणिविमुच्यच
ततःसगद्गदप्राहप्रणयेनमहामुनिः २७
नारदउवाच-
अयंशिशुस्तेभवितासुसखारामकृष्णयोः
विहरिष्यतिताभ्यांचरात्रिंदिवमतंद्रितः २८
ततआभाष्यतंगोपप्रवरंमुनिपुंगवः
यदागंतुंमनश्चक्रेतत्रैवंभानुरब्रवीत् २९
एकास्तिपुत्रिकादेवदेवपत्न्युपमामम
कनीयसीशिशोरस्यजडांधबधिराकृतिः ३०
उत्साहाद्वृद्धयेयाचेत्वांवरंभगवत्तम
प्रसन्नदृष्टिमात्रेणसुस्थिरांकुरुबालिकाम् ३१
श्रुत्वैवंनारदोवाक्यंकौतुकाकृष्टमानसः
अथप्रविश्यभवनंलुठंतींभूतलेसुताम् ३२
उत्थाप्यांकेनिधायातिस्नेहविह्वलमानसः
भानुरप्यााययौभक्तिनम्रोमुनिवरांतिकम् ३३
अथभागवतश्रेष्ठःकृष्णस्यातिप्रियोमुनिः
दृष्ट्वातस्याःपरंरूपमदृष्टाश्रुतमद्भुतम् ३४
अभूत्पूर्वसमंमुग्धोहरिप्रेमामहामुनिः
विगाह्यपरमानंदसिंधुमेकरसायनम् ३५
मुहूर्त्तद्वितयंतत्रमुनिरासीच्छिलोपमः
मुनींद्रःप्रतिबुद्धस्तुशनैरुन्मील्यलोचने ३६
महाविस्मयमापन्नस्तूष्णीमेवस्थितोऽभवत्
अंतर्हृदिमहाबुद्धिरेवमेवंव्यचिंतयत् ३७
भ्रांतंसर्वेषुलोकेषुमयास्वच्छंदचारिणा
अस्यारूपेणसदृशीदृष्टानैवचकुत्रचित् ३८
ब्रह्मलोकेरुद्रलोकइंद्रलोकेचमेगतिः

नकोपिशोभाकोटयंशःकुत्राप्यस्याविलोकितः ३९
महामायाभगवतीदृष्टाशैलेंद्रनंदिनी
यस्यारूपेणसकलंमुह्यतेसचराचरम् ४०
साप्यस्याःसुकुमारांगीलक्ष्मींनाप्नोतिकर्हिचित्
लक्ष्मीःसरस्वतीकांतिविद्याद्याश्चवरस्त्रियः ४१
छायामपिस्पृशंत्यस्याःकदाचिन्नैवदृश्यते
विष्णोर्यन्मोहिनीरूपंहरोयेनविमोहितः ४२
मयादृष्टंचतदपिकुतोऽस्यासदृशंभवेत्
ततोऽस्यास्तत्त्वमाज्ञातुंनमेशक्तिःकथंचन ४३
अन्येचापिनजानंतिप्रायेणैनांहरेःप्रियाम्
अस्याःसंदर्शनादेवगोविंदचरणांबुजे ४४
याप्रेमर्द्धिरभूत्सामेभूतपूर्वानकर्हिचित्
एकांतेनौमिभवतींदर्शयित्वातिवैभवम् ४५
कृष्णस्यसंभवत्यस्यारूपंपरमतुष्टये
विमृश्यैवंमुनिर्गोपप्रवरंप्रेष्यकुत्रचित् ४६
निभृतेपरितुष्टावबालिकांदिव्यरूपिणीम्
अपिदेविमहायोगमायेश्वरिमहाप्रभे ४७
महामोहनदिव्यांगिमहामाधुर्यवर्षिणि
महाद्भुतरसानंदशिथिलीकृतमानसे ४८
महाभाग्येनकेनापिगतासिममदृक्पथम्
नित्यमंतर्मुखादृष्टिस्तवदेविविभाव्यते ४९
अंतरेवमहानंदपरितृप्तेवलक्ष्यसे
प्रसन्नंमधुरंसौम्यमिदंसुमुखमंडनम् ५०
व्यनक्तिपरमाश्चर्यंकमप्यंतःसुखोदयम्
रजःसंबंधिकलिकाशक्तिस्तत्वातिशोभने ५१
सृष्टिस्थितिसमाहाररूपिणीत्वमधिष्ठिता
तत्त्वंविशुद्धसत्वाशुशक्तिर्विद्यात्मिकापरा ५२
परमानंदसंदोहंदधतीवैष्णवंपरम्
कात्वयाश्चर्यविभवेब्रह्मरुद्रादिदुर्गमे ५३
योगींद्राणांध्यानपथंनत्वंस्पृशसिकर्हिचित्

इच्छाशक्तिर्ज्ञानशक्तिःक्रियाशक्तिस्तवेशितुः ५४
तवांशमात्रमित्येवंमनीषामेप्रवर्त्तते
मायाविभूतयोऽचित्यास्तन्मायार्भकमायिनः ५५
परेशस्यमहाविष्णोस्ताःसर्वास्तेकलाकलाः
आनंदरूपिणीशक्तिस्त्वमीश्वरिनसंशयः ५६
त्वयाचक्रीडतेकृष्णोनूनंवृंदावनेवने
कौमारेणैवरूपेणत्वंविश्वस्यचमोहिनी ५७
तारुण्यवयसास्पृष्टंकीदृक्तेरूपमद्भुतम्
कीदृशंतवलावण्यंलीलाहासेक्षणान्वितम् ५८
हरिमानुषलोभेनवपुराश्चर्यमंडितम्
द्रष्टुंतदहमिच्छामिरूपंतेहरिवल्लभे ५९
येननंदसुतःकृष्णोमोहंसमुपयास्यति
इदानींममकारुण्यान्निजंरूपंमहेश्वरि ६०
प्रणतायप्रपन्नायप्रकाशयितुमर्हसि
इत्युक्तामुनिवर्य्येणतदनुव्रतचेतसा ६१
महामाहेश्वरींनत्वामहानंदमयींपराम्
महाप्रेमतरोत्कंठाव्याकुलांगींशुभेक्षणाम् ६२
ईक्षमाणेनगोविंदमेवंवर्णयतास्थितम्
जयकृष्णमनोहारिञ्जयवृंदावनप्रिय ६३
जयभ्रूभंगललितजयवेणुरवाकुल
जयबर्हकृतोत्तंसजयगोपीविमोहन ६४
जयकुंकुमलिप्तांगजयरत्नविभूषण
कदाहंत्वत्प्रसादेनअनयादिव्यरूपया ६५
सहितंनवतारुण्यमनोहारिवपुःश्रिया
विलोकयिष्येकैशोरेमोहनंत्वांजगत्पते ६६
एवंकीर्त्तयतस्तस्यतत्क्षणादेवसापुनः
बभूवदधतीदिव्यंरूपमत्यंतमोहनम् ६७
चतुर्दशाब्दवयसासंमितंललितंपरम्
समानवयसश्चान्यास्तदैवव्रजबालिकाः ६८
आगत्यवेष्टयामासुर्दिव्यभूषांबरस्त्रजः

मुनींद्रः सतुनिश्चेष्टोबभूवाश्चर्यमोहितः ६९
बालायास्तास्तदासख्यश्चरणांबुकणैर्मुनिम्
निषिच्यबोधयामासुरूचुश्चकृपयान्विताः ७०
मुनिवर्यमहाभागमहायोगेश्वरेश्वर
त्वयैवपरयाभक्त्याभगवान्हरिरीश्वरः ७१
नूनमाराधितोदेवोभक्तानांकामपूरकः
यदियंब्रह्मरुद्राद्यैर्देवैः सिद्धमुनीश्वरैः ७२
महाभागवतैश्चान्यैर्दुर्दर्शादुर्गमापिच
अत्यद्भुतवयोरूपमोहिनीहरिवल्लभा ७३
केनाप्यचिंत्यभाग्येनतवदृष्टिपथंगता
उत्तिष्ठोत्तिष्ठविप्रर्षेधैर्यमालंब्यसत्वरम् ७४
एनांप्रदक्षिणीकृत्यनमस्कुरुपुनःपुनः
किंनपश्यसिचार्वंगीमत्यंतव्याकुलामिव ७५
अस्मिन्नेवक्षणेनूनमंतर्धानंगमिष्यति
नानयासहसंलापःकथंचित्तेभविष्यति ७६
दर्शनंचपुनर्नास्याःप्राप्स्यसिब्रह्मवित्तम
किंतुवृंदावनेकापिभात्यशोकलताशुभा ७७
सर्वकालेऽपिपुष्पाढ्यासर्वदिग्व्यापिसौरभा
गोवर्द्धनाददूरेणकुसुमाख्यसरस्तटे ७८
तन्मूलेह्यर्द्धरात्रेचद्रक्ष्यस्यस्मानशेषतः
श्रुत्वैवंवचनंतासांस्नेहविह्वलचेतसाम् ७९
यावत्प्रदक्षिणीकृत्यप्रणमेद्दंडवन्मुनिः
मुहूर्त्तद्वितयंबालांनानानिर्माणशोभनाम् ८०
आहूयभानुंप्रोवाचनारदः सर्वशोभनाम्
एवंप्रभावाबालेयंनसाध्यादैवतैरपि ८१
किंतुयद्गृहमेतस्याःपदचिह्नविभूषितम्
तत्रनारायणोदेवःस्वयंवसतिमाधवः ८२
लक्ष्मीश्चवसतेनित्यंसर्वाभिःसर्वसिद्धिभिः
अद्यएनांवरारोहांसर्वाभरणभूषणाम् ८३
देवीमिवपरांगेहेरक्षयत्नेनसत्तम

इत्युक्त्वामनसैवैनांमहाभागवतोत्तमः ८४
तद्रूपमेवसंस्मृत्यप्रविष्टोगहनंवनम्
अशोकलतिकामूलमासाद्यमुनिसत्तमः ८५
प्रतीक्षमाणोदेवींतांतत्रैवागमनंनिशि
स्थितोऽत्रप्रेमविकलश्चिंतयन्कृष्णवल्लभाम् ८६
अथमध्यनिशाभागेयुवत्यःपरमाद्भुताः
पूर्वंदृष्टास्तथान्याश्चविचित्राभरणस्त्रजः ८७
दृष्ट्वामनसिसंभ्रांतोदंडवत्पतितोभुवि
परिवार्यमुनिंसर्वास्ताःप्रविविशुःशुभाः ८८
प्रष्टुकामोऽपिसमुनिःकिंचित्स्वाभिमतंप्रियम्
नाशकत्प्रेमलावरायप्रियभाषाप्रधर्षितः ८९
अथागतामुनिश्रेष्ठंकृतांजलिमवस्थितम्
भक्तिभारानतग्रीवंसविस्मयंससंभ्रमम् ९०
सुविनीततमंप्राहतत्रैवकरुणान्विता
अशोकमालिनीनाम्नाअशोकवनदेवता ९१
अशोकमालिन्युवाच
अशोककलिकायांतुवसाम्यस्यांमहामुने
रक्तांबरधरानित्यंरक्तमालानुलेपना ९२
रक्तसिंदूरकलिकारक्तोत्पलवतंसिनी
रक्तमाणिक्यकेयूरमुकुटादिविभूषिता ९३
एकदाप्रिययासार्द्धंविहरंत्योमधूत्सवे
तत्रैवमिलितागोपबालिकाश्चित्रवाससः ९४
अहंचाशोकमालाभिर्गोपवेषधरंहरिम्
रमारूपाश्चताःसर्वाभक्त्यासम्यगपूजयम् ९५
ततःप्रभृतिचैतासांमध्येतिष्ठामिसर्वदा
भूषाभिर्विविधाभिश्चतोषयित्वारमापतिम् ९६
परात्परमहंसर्वंविजानामीहसर्वतः
गोगोपगोपिकादीनांरहस्यंचापिवेद्म्यहम् ९७
तवजिज्ञासितंसर्वंहृदिप्रत्यभिभाषितम्
तांदेवीमद्भुताकारामद्भुतानंददायिनीम् ९८

हरेः प्रियां हिरण्याभां हीरकोज्ज्वलमुद्रिकाम्
कथंपश्यामिलोलाक्षींकथंवातत्पदांबुजम् ९९
आराध्यतेऽतिभक्त्येतित्वयाब्रह्मन्विमर्शितम्
तत्रतेकथयिष्यामिवृत्तांतंसुमहात्मनाम् १००
मानसेसरसिस्थित्वातपस्तीव्रमुपेयुषाम्
जपतांसिद्धमंत्रांश्चध्यायतांहरिमीश्वरम् १०१
मुनीनांकांक्षतांनित्यंतस्याएवपदांबुजम्
एकसप्ततिसाहस्रंसंख्यातानांमहौजसाम् १०२
तत्तेऽहकथयाम्यद्यतद्रहस्यंपरंवने १०३

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेश्रीराधाकृष्ण-
माहात्म्येएकसप्ततितमोऽध्यायः ७१

द्विसप्ततितमोऽध्यायः

ईश्वरउवाच-
तदेकाग्रमनाभूत्वाशृणुदेविवरानने
आसीदुग्रतपानाममुनिरेकोदृढव्रतः १
साग्निकोह्यग्निभक्षश्चचचारात्यद्भुतंतपः
जजापपरमंजाप्यंमंत्रंपंचदशाक्षरम् २
काममंत्रेणपुटितंकामंकामवरप्रदात्
कृष्णायेतिपदंस्वाहासहितंसिद्धिदंपरम् ३
दध्यौचश्यामलंकृष्णंरासोन्मत्तंवरोत्सुकम्
पीतपट्टधरंवेणुंकरेणाधरमर्पितम् ४
नवयौवनसंपन्नंकर्षंतंपाणिनाप्रियाम्
एवंध्यानपरःकल्पशतांतेदेहमुत्सृजन् ५
सुनंदनामगोपस्यकन्याभूत्समहामुनिः
सुनंदेतिसमाख्यातायावीणांबिभ्रतीकरे ६
मुनिरन्यःसत्यतपाइतिख्यातोमहाव्रतः
सशुष्कपत्रंभुंक्तेयःप्रजजापपरंमनुम् ७
रत्यंतंकामबीजेनपुटितंचदशाक्षरम्
सप्रदध्यौमुनिवरश्चित्रवेषधरंहरिम् ८

धृत्वारमायादोर्वल्लीद्वितयंकंकणोज्ज्वलम्
नृत्यंतमुन्मदंतंचसंश्लिष्यंतंमुहुर्मुहुः ९
हसंतमुच्चैरानंदतरंगंजठरांबरे
दधतंवेणुमाजानुवैजयंत्याविराजितम् १०
स्वेदांभःकणसंसिक्तललाटवलिताननम्
त्यक्त्वात्यक्त्वासवैदेहंतपसाचमहामुनिः ११
दशकल्पांतरेजातोह्ययंनंदवनादिह
सुभद्रनाम्नोगोपस्यकन्याभद्रेतिविश्रुता १२
यस्याःपृष्ठतलेदिव्यंव्यजनंपरिदृश्यते
हरिधामाभिधानस्तुकश्चिदासीन्महामुनिः १३
सोऽप्यतप्यत्तपःकृछ्रंनित्यंपत्रैकभोजनम्
आशुसिद्धिकरंमंत्रंविंशत्यर्णंप्रजप्तवान् १४
अनंतरंकामबीजादध्यारूढंतदेवतु
मायातत्पुरतोव्योमहंसासृग्द्युतिचंद्रकम् १५
ततोदशाक्षरंपश्चान्नमोयुक्तंस्मरादिकम्
दध्यौवृंदावनेरम्येमाधवीमंडपेप्रभुम् १६
उत्तानशायिनंचारुपल्लवास्तरणोपरि
कयाचिदतिकामार्त्तबल्लव्यारक्तनेत्रया १७
वक्षोजयुगमाच्छाद्यविपुलोरःस्थलंमुहुः
संचुंब्यमानगंडांतंतृप्यमानरदच्छदम् १८
कलयंतंप्रियांदोर्भ्यांसहासंसमुदाद्भुतम्
समुनिश्चबहून्देहांस्त्यक्त्वाकल्पत्रयांतरे १९
सारंगनाम्नोगोपस्यकन्याभूच्छुभलक्षणा
रंगवेणीतिविख्यातानिपुणाचित्रकर्मणि २०
यस्यादंतेषुदृश्यंतेचित्रिताःशोणबिंदवः
ब्रह्मवादीमुनिःकश्चिज्जाबालिरितिविश्रुतः २१
सतपःसुरतोयोगीविचरन्पृथिवीमिमाम्
सएकस्मिन्महारण्येयोजनायुतविस्तृते २२
यदृच्छयागतोऽपश्यदेकांवापींसुशोभनाम्
सर्वतःस्फाटिकाबंधतटांस्वादुजलान्विताम् २३

विकासिकमलामोदवायुनापरिशीलिताम्
तस्याःपश्चिमदिग्भागेमूलेवटमहीरुहः २४
अपश्यत्तापसींकांचित्कुर्वंतींदारुणंतपः
तारुण्यवयसायुक्तांरूपेणातिमनोहराम् २५
चंद्रांशुसदृशाभासांसर्वावयवशोभनाम्
कृत्वाकटितटेवामपाणिंदक्षिणतस्तदा २६
ज्ञानमुद्रांचबिभ्राणामनिमेषविलोचनाम्
त्यक्ताहारविहारांचसुनिश्चलतयास्थिताम् २७
जिज्ञासुस्तांमुनिवरस्तस्थौतत्रशतंसमाः
तदंतेतांसमुत्थाप्यचलितांविनयान्मुनिः २८
अपृच्छत्कात्वमाश्चर्यरूपेकिंवाचरिष्यसि
यदियोग्यंभवेत्तर्हिकृपयावक्तुमर्हसि २९
अथाब्रवीच्छनैर्बालातपसातीवकर्शिता
ब्रह्मविद्याहमतुलायोगींद्रैर्याविमृग्यते ३०
साहंहरिपदाम्भोजकाम्ययासुचिरंतपः
चराम्यस्मिन्वनेघोरेध्यायंतीपुरुषोत्तमम् ३१
ब्रह्मानंदेनपूर्णाहंतेनानंदेनतृप्तधीः
तथापिशून्यमात्मानंमन्येकृष्णरतिंविना ३२
इदानीमतिनिर्विण्णादेहस्यास्यविसर्जनम्
कर्त्तुमिच्छामिपुण्यायांवापिकायामिहैवतु ३३
तच्छ्रुत्वावचनंतस्यामुनिरत्यंतविस्मितः
पतित्वाचरणेतस्याःकृष्णोपासाविधिंशुभम् ३४
पप्रच्छपरमप्रीतस्त्यक्त्वाध्यात्मविरोचनम्
तयोक्तंमंत्रमाज्ञायजगाममानसंसरः ३५
ततोऽतिदुश्चरंचक्रेतपोविस्मयकारकम्
एकपादस्थितःसूर्यंनिर्निमेषंविलोकयन् ३६
मंत्रंजजापपरमंपंचविंशतिवर्णकम्
दध्यौपरमभावेनकृष्णमानंदरूपिणम् ३७
चरंतंव्रजवीथीषुविचित्रगतिलीलया
ललितैःपादविन्यासैःक्वणयंतंचनूपुरम् ३८

चित्रकंदर्पचेष्टाभिःसस्मितापांगवीक्षितैः
संमोहनाख्ययावंश्यापंचमारुणचित्रया ३९
बिंबौष्ठपुटचुंबिन्याकलालापैर्मनोज्ञया
हरंतंव्रजरामाणांमनांसिचवपूंषिच ४०
श्लथन्नीवीभिरागत्यसहसालिगितांगकम्
दिव्यमाल्यांबरधरंदिव्यगंधानुलेपनम् ४१
श्यामलांगप्रभापूरैर्मोहयंतंजगत्त्रयम्
सएवंबहुदेवेनसमुपास्यजगत्पतिम् ४२
नवकल्पांतरेजातागोकुलेदिव्यरूपिणी
कन्याप्रचंडनाम्नस्तुगोपस्यातियशस्विनः ४३
चित्रगंधेतिविख्याताकुमारीचशुभानना
निजांगगंधैर्विविधैर्मोदयंतीदिशोदश ४४
तामेनांपश्यकल्याणींवृंदशोमधुपायिनीम्
अंगेषुस्वपतिंकृत्वारसावेशसमाकुलाम् ४५
अस्याःस्तनपरिष्वंगेहारैःसर्वैर्विहन्यते
वक्षःस्थलात्प्रच्यवद्भिश्चित्रगंधादिसौरभैः ४६
अपरेमुनिवर्यास्तुसततंपूतमानसाः
वायुभक्षास्तपस्तेपुर्जपंतःपरमंमनुम् ४७
स्मरःकृष्णायकामार्तिकलादिवृत्तिशालिने
आग्नेयीसहितंकृत्वामंत्रंपंचदशाक्षरम् ४८
दध्युर्मुनिवराःकष्णमूर्तिंदिव्यविभूषणाम्
दिव्यचित्रदुकूलेनपूर्णपीनकटिस्थलाम् ४९
मयूरपिच्छकैःक्लृप्तचूडामुज्ज्वलकुंडलाम्
सव्यजंघांतआदायदक्षिणंचरणांबुजम् ५०
भ्रमंतींसंपुटीकृत्यचारुहस्तांबुजद्वयम्
कक्षदेशविनिक्षिप्तवेणुंपरिचलत्पुटीम् ५१
आनंदयंतींगोपीनांनयनानिमनांसिच
परमाश्चर्यरूपेणप्रविष्टांरंगमंडपे ५२
प्रसूनवर्षर्गोपीभिःपूर्यमाणांचसर्वतः
अथकल्पांतरेदेहंत्यक्त्वाजाताइहाधुना ५३

यासांकर्णेषुदृश्यंतेताटंकारश्मिदीपिताः
रत्नमाल्यानिकंठेषुरत्नपुष्पाणिवेणिषु ५४
मुनिःशुचिश्रवानामसुवर्णोनामचापरः
कुशध्वजस्यब्रह्मर्षेःपुत्रौतौवेदपारगौ ५५
ऊर्ध्वपादौतपोघोरंतेपतुस्त्र्यक्षरंमनुम्
ह्रींहंसइतिकृत्वैवजपंतौयतमानसौ ५६
ध्यायंतौगोकुलेकृष्णंबालकंदशवार्षिकम्
कंदर्पसमरूपेणतारुण्यललितेनच ५७
पश्यंतीर्व्रजबिंबोष्ठीर्मोहयंतमनारतम्
तौकल्पांतेतनूत्यक्त्वालब्धवंतौजनिंव्रजे ५८
सुवीरनामगोपस्यसुतेपरमशोभने
ययोर्हस्तेप्रदृश्येतेसारिकेशुभराविणी ५९
जटिलोजंघपूतश्चघृताशीकर्बुरेवच
चत्वारोमुनयोधन्याइहामुत्रचनिःस्पृहाः ६०
केवलेनैकभावेनप्रपन्नाबल्लवीपतिम्
तेपुस्तेसलिलेमग्नाजपंतोमनुमेवच ६१
रमात्रयेणपुटितंस्मराद्यंतदशाक्षरम्
दध्युश्चगाढभावेनबल्लवीभिर्वनेवने ६२
भ्रमंतंनृत्यगीताद्यैर्मानयंतंमनोहरम्
चंदनालिप्तसर्वांगंजपापुष्पावतंसकम् ६३
कल्हारमालयावीतंनीलपीतपटावृतम्
कल्पत्रयांतेजातास्तेगोकुलेशुभलक्षणाः ६४
इमास्ताःपुरतोरम्याउपविष्टानतभ्रुवः
यासांधर्मकृतान्येववलयानिप्रकोष्ठके ६५
विचित्राणिचरत्नाद्यैर्दिव्यमुक्ताफलादिभिः
मुनिर्दीर्घतपानामव्यासोऽभूत्पूर्वकल्पके ६६
तत्पुत्रःशुकइत्येवमुनिःख्यातोवरःसुधीः
सोऽपिबालोमहाप्राज्ञःसदैवानुस्मरन्पदम् ६७
विहायपितृमात्रादिकृष्णंध्यात्वावनंगतः
सतत्रमानसैर्दिव्यैरुपचारैरहर्निशम् ६८

अनाहारोऽचयद्विष्णुंगोपरूपिणमीश्वरम्
रमयापुटितंमंत्रंजपन्नष्टादशाक्षरम् ६९
दध्यौपरमभावेनहरिंहैमतरोरधः
हैममंडपिकायांचहेमसिंहासनोपरि ७०
आसीनंहेमहस्ताग्रैर्दधानंहेमवंशिकाम्
दक्षिणेनभ्रामयंतंपाणिनाहेमपंकजम् ७१
हेमवर्णेष्टप्रियया परिक्लृप्तांगचित्रकम्
हसंतमतिहर्षेणपश्यंतंनिजमाश्रमम् ७२
हर्षाश्रुपूर्णःपुलकाचितांगःप्रसीदनाथेतिवदन्नथोच्चैः
दंडप्रणामायपपातभूमौसंवेपमानस्त्रिजगद्विधातुः ७३
तंभक्तिकामंपतितंधरण्यामायासितोस्मीतिवदंतमुच्चैः
दंडप्रणामस्यभुजौगृहीत्वापस्पर्शहर्षोपचितेक्षणेन ७४
उवाचचप्रियारूपंलब्धवंतंशुकंहरिः
त्वंमेप्रियतमाभद्रेसदातिष्ठममांतिके ७५
मद्रूपंचिंतयंतीचप्रेमास्पदमुपागता
द्वेचमुख्यतमेगोप्यौसमानवयसीशुभे ७६
एकव्रतेएकनिष्ठेएकनक्षत्रनामनी
तप्तजांबूनदप्रख्यातत्रैवान्यातडित्प्रभा ७७
एकानिद्रायमाणाक्षीपरासौम्यायतेक्षणा
सोऽचयत्परयाभक्त्यातेहरेःसव्यदक्षिणे ७८
सकल्पांतेतनुंत्यक्त्वागोकुलेऽभून्महात्मनः
उपनंदस्यदुहितानीलोत्पलदलच्छविः ७९
सेयंश्रीकृष्णवनितापीतशाटीपरिच्छदा
रक्तचोलिकयापूर्णाशातकुंभघटस्तनी ८०
दधानारक्तसिंदूरंसर्वांगस्यावगुंठनम्
स्वर्णकुंडलविभ्राजद्गंडदेशांसुशोभनाम् ८१
स्वर्णपंकजमालाढ्याकुंकुमालिप्तसुस्तनी
यस्याहस्तेचर्वणीयंदृश्यतेहरिणार्पितम् ८२
वेणुवाद्यातिनिपुणाकेशवस्यनिषेवणी
कृष्णेनपरितुष्टेनकदाचिद्गीतकर्मणि ८३

विन्यस्ताकंबुकंठेऽस्याभातिगुंजावलिशुभा
परोद्धेपिचकृष्णस्यकांतिभिश्चस्मरार्दिता ८४
सखीभिर्वादयंतीभिर्गायंतीसुस्वरंपरम्
नर्त्तयेत्प्रियवेषेणवेषयित्वावधूमिमाम् ८५
वारंवारंचगोविंदंभावेनालिग्यचुंबति
प्रियासौसर्वगोपीनांकृष्णस्याप्यतिवल्लभा ८६
श्वेतकेतोःसुतःकश्चिद्वेदवेदांगपारगः
सर्वमेवपरित्यज्यप्रचंडंतपश्चास्थितः ८७
मुरारेःसेवितपदांसुधामधुरनादिनीम्
गोविंदस्यप्रियांशक्तिंब्रह्मरुद्रादिदुर्गमाम् ८८
भजंतीमेकभावेनश्रियमेवमनोहराम्
ध्यायञ्जजापसततंमंत्रमेकादशाक्षरम् ८९
हसितंसकलंकृत्वाबतमायेषुयोजयन्
कांत्यादिभिर्हसंतीभिर्वासयंत्यभितोजगत् ९०
वसंतेवसतेत्येवंमंत्रार्थंचिंतयन्सदा
सोऽपिकल्पद्वयेनैवसिद्धोऽत्रजनिमाप्तवान् ९१
सेयंबालायतेपुत्रीकृशांगीकुड्मलस्तनी
मुक्तावलिलसत्कंठीशुद्धकौशेयवासिनी ९२
मुक्താच्छुरितमंजीरकंकणांगदमुद्रिका
बिभ्रतीकुंडलेदिव्येअमृतस्राविणीशुभे ९३
वृत्तकस्तूरिकावेणीमध्येसिंदूरबिंदुवत्
दधानाचित्रकंभालेसार्द्धंचंदनचित्रकैः ९४
यासैवदृश्यतेशांताजपंतीपरमंपदम्
आसीच्चंद्रप्रभोनामराजर्षिःप्रियदर्शनः ९५
तस्यकृष्णप्रसादेनपुत्रोऽभून्मधुराकृतिः
चित्रध्वजइतिख्यातःकौमारावधिवैष्णवः ९६
सराजासुसुतंसौम्यंसुस्थिरंद्वादशाब्दिकम्
आदेशयद्द्विजान्मंत्रंपरमष्टादशाक्षरम् ९७
अभिषिच्यमानःसशिशुर्मंत्रामृतमयैर्जलैः
तत्क्षणेभूपतिंप्रेम्णानत्वोदश्रुप्रकल्पितः ९८

तस्मिन्दिनेसवैबालःशुचिवस्त्रधरःशुचिः
हारनूपुरसूत्राद्यैर्ग्रैवेयांगदकंकरौः ९९
विभूषितोहरेर्भक्तिमुपस्पृश्यामलाशयः
विष्णोरायतनंगत्वास्थित्वैकाकीव्यचिंतयत् १००
कथंभजामितंभक्तंमोहनंगोपयोषिताम्
विक्रीडंतंसदाताभिःकालिंदीपुलिनेवने १०१
इत्थमत्याकुलमतिश्चिंतयन्नेवबालकः
अथापपरमांविद्यांस्वप्नंचसमवाप्यत १०२
आसीत्कृष्णप्रतिकृतिःपुरतस्तस्यशोभना
शिलामयीस्वर्णपीठेसर्वलक्षणलक्षिता १०३
साभूदिंदीवरश्यामास्निग्धलावरायशालिनी
त्रिभंगललिताकारशिखंडीपिच्छभूषणा १०४
कूजयंतीमुदावेणुंकांचनीमधरेऽपिताम्
दक्षसव्यगताभ्यांचसुंदरीभ्यांनिषेविताम् १०५
वर्द्धयंतींतयोःकामंचुंबनाश्लेषणादिभिः
दृष्ट्वाचित्रध्वजःकृष्णंतादृग्वेषविलासिनम् १०६
अवनम्यशिरस्तस्मैपुरोलज्जितमानसः
अथोवाचहरिर्दक्षपार्श्वगांप्रेयसींहसन् १०७
सलज्जंपरमंचैनंस्वशरीरासनागतम्
निर्मायात्मसमंदिव्यंयुवतीरूपमद्भुतम् १०८
चिंतयस्वशरीरेणाह्यभेदंमृगलोचने
अथोत्वदंगतेजोभिःस्पृष्टस्त्वद्रूपमाप्स्यति १०९
ततःसापद्मपत्राक्षीगत्वाचित्रध्वजांतिकम्
निजांगकैस्तदंगानामभेदंध्यायतीस्थिता ११०
अथास्यास्त्वंगतेजांसितदंगंपर्यपूरयन्
स्तनयोर्ज्योतिषाजातौपीनौचारुपयोधरौ १११
नितंबज्योतिषाजातंश्रोणिबिंबंमनोहरम्
कुंतलज्योतिषाकेशपाशोऽभूत्करयोःकरौ ११२
सर्वमेवंसुसंपन्नंभूषावासःस्रगादिकम्
कलासुकुशलाजातासौरभेनांतरात्मनि ११३

दीपाद्दीपमिवालोक्यसुभगांभुविकन्यकाम्
चित्रध्वजांत्रपाभंगिस्मितशोभांमनोहराम् ११४
प्रेम्णागृहीत्वाकरयोःसातामपहरन्मुदा
गोविंदवामपार्श्वस्थांप्रेयसींपरिरभ्यच ११५
उवाचतवदासीयंनामचास्याश्चकारय
सेवांचास्यैवदप्रीत्यायथाभिरुचितांप्रियाम् ११६
अथचित्रकलेत्येतन्नामचात्ममतेनसा
चकारचाहसेवार्थंधृत्वाचापिविपंचिकाम् ११७
सदात्वंनिकटेतिष्ठगायस्वविविधैःस्वरैः
गुणात्मन्प्राणनाथस्यतवायंविहितोविधिः ११८
अथचित्रकलात्वाज्ञांगृहीत्वानम्यमाधवम्
तत्प्रेयस्याश्चचरणंगृहीत्वापादयोरजः ११९
जगौसुमधुरंगीतंतयोरानंदकारणम्
अथप्रीत्योपगूढासाकृष्णेनानंदमूर्तिना १२०
यावत्सुखांबुधौपूर्णातावदेवाप्यबुध्यत
चित्रध्वजोमहाप्रेमविह्वलःस्मरतत्परः १२१
तमेवपरमानंदंमुक्तकंठोरुरोदह
तदारभ्यरुदन्नेवमुक्त्वाहरिविचारकम् १२२
आभाषितोऽपिपित्राद्यैर्नैवावोचद्वचःक्वचित्
मासमात्रंगृहेस्थित्वानिशीथेकृष्णसंश्रयः १२३
निर्गत्यारण्यमचरत्तपोवैमुनिदुष्करम्
कल्पांतेदेहमुत्सृज्यतपसैवमहामुनिः १२४
वीरगुप्ताभिधानस्यगोपस्यदुहिताशुभा
जाताचित्रकलेत्येवयस्याःस्कंधेमनोहरा १२५
विपंचीदृश्यतेनित्यंसप्तस्वरविभूषिता
उपतिष्ठतिवैवामेरत्नभृंगारमद्भुतम् १२६
दधानादक्षिणेहस्तेसावैरत्नपतद्ग्रहम्
अयमासीत्पुरासर्वतापसैरभिवंदितः १२७
मुनिःपुण्यश्रवानामकाश्यपःसर्वधर्मवित्
पितातस्याभवच्छैवःशतरुद्रीयमन्वहम् १२८

प्रस्तुवन्देवदेवेशंविश्वेशंभक्तवत्सलम्
प्रसन्नोभगवांस्तस्यपार्वत्यासहशंकरः १२६
चतुर्दश्यामर्द्धरात्रेःप्रत्यत्तःप्रददौवरम्
त्वत्पुत्रोभविताकृष्णेभक्तिमान्बालएवहि १३०
उपनीयाष्टमेवर्षेतस्मैसिद्धमनुस्त्वयम्
उपदिशैकविंशत्यायोमयातेनिगद्यते १३१
गोपालविद्यानामायंमंत्रोवाक्सिद्धिदायकः
एतत्साधकजिह्वाग्रेलीलाचरितमद्भुतम् १३२
अनंतमूर्तिरायातिस्वयमेववरप्रदः
काममायारमाकंठसेंद्रादामोदरोज्ज्वलाः १३३
मध्येदशात्तरींप्रोच्यपुनस्ताएवनिर्दिशेत्
दशात्तरोक्तऋष्यादिध्यानंचास्यब्रवीम्यहम् १३४
पूर्णामृतनिधेर्मध्येद्वीपंज्योतिर्मयंस्मरेत्
कालिद्यावेष्टितंतत्रध्यायेद्वृंदावनेवने १३५
सर्वर्तुकुसुमस्त्राविद्रुमवल्लीभिरावृतम्
नटन्मत्तशिखिस्वानंगायत्कोकिलषट्पदम् १३६
तस्यमध्येवसत्येकःपारिजाततरुर्महान्
शाखोपशाखाविस्तारैःशतयोजनमुच्छ्रितः १३७
तलेतस्याथविमलेपरितोधेनुमंडलम्
तदंतर्मंडलंगोपबालानांवेणुशृंगिणाम् १३८
तदंतरेतुरुचिरंमंडलंव्रजसुभ्रुवाम्
नानोपायनपाणीनांमदविह्वलचेतसाम् १३९
कृतांजलिपुटानांचमंडलंशुक्लवाससाम्
शुक्लाभरणभूषाणांप्रेमविह्वलितात्मनाम् १४०
चिंतयेच्छ्रुतिकन्यानांगृह्णतीनांवचःप्रियम्
रत्नवेद्यांततोध्यायेद्दुकूलावरणंहरिम् १४१
ऊरौशयानंराधायाःकदलीकांडकोपरि
तद्वक्त्रंचंद्रसुस्मेरंवीत्तमाणंमनोहरम् १४२
किंचित्कुंचितवामांघ्रिंवेणुयुक्तेनपाणिना
वामेनालिग्यदयितांदत्तेणचिबुकंस्पृशन् १४३

महामारकताभासंमौक्तिकच्छायमेवच
पुंडरीकविशालाक्षंपीतनिर्मलवाससम् १४४
बर्हभारलसच्छीर्षंमुक्ताहारमनोहरम्
गंडप्रांतलसच्चारुमकराकृतिकुंडलम् १४५
आपादतुलसीमालंकंकणांगदभूषणम्
नूपुरैर्मुद्रिकाभिश्चकांच्याचपरिमंडितम् १४६
सुकुमारतरंध्यायेत्किशोरवयसान्वितम्
पूजादशाक्षरोक्तैववेदलक्षंपुरस्क्रिया १४७
इत्युक्त्वांतर्दधेदेवोदेवीचगिरिजासती
मुनिरागत्यपुत्रायतथैवोपदिदेशह १४८
पुण्यश्रवास्तुतन्मंत्रग्रहणादेवकेशवम्
वर्णयामासविविधैर्जित्वासर्वान्मुनीन्स्वयम् १४९
रूपलावण्यवैदग्ध्यसौंदर्याश्चर्यलक्षणम्
तदाहृष्टमनाबालोनिर्गत्यस्वगृहात्ततः १५०
वायुभक्षस्तपस्तेपेकल्पानामयुतत्रयम्
तदंतेगोकुलेजातानंदभ्रातुर्गृहेस्वयम् १५१
लवंगाइतितन्नामकृष्णेंगितनिरीक्षणा
यस्याहस्तेप्रदृश्येतमुखमार्जनयंत्रकम् १५२
इतितेकथिताःकाश्चित्प्रधानाःकृष्णवल्लभाः १५३
हरिविविधरसाद्यैर्युक्तमध्यायमेतद्व्रजवरतनयाभिश्चारुहासेक्षणाभिः
पठतियइहभक्त्यापाठयेद्वामनुष्योव्रजतिभगवतःश्रीवासुदेवस्यधाम १५४
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेश्रीकृष्णमाहात्म्येद्विसप्ततितमोऽध्यायः ७२

त्रिसप्ततितमोऽध्यायः

ईश्वरउवाच-
यत्त्वयापृष्टमाश्चर्यंतन्मयाभाषितंक्रमात्
यत्रमुह्यंतिब्रह्माद्यास्तत्रकोवानमुह्यति १
तथापितेप्रवक्ष्यामियदुक्तंपरमर्षिणा
महाराजमंबरीषंविष्णुभक्तंशिवान्वितम् २
बदर्याश्रममासाद्यसमासीनंजितेंद्रियम्

राजाप्रणम्यतुष्टावविष्णुधर्मविवित्सया ३
वेदव्यासंमहाभागंसर्वज्ञंपुरुषोत्तमम्
मांत्वंसंसारदुष्पारेपरित्रातुमिहार्हसि ४
विषयेषुविरक्तोऽस्मिनमस्तेभ्योनमोखिलम्
यत्तत्पदमनुद्विग्नंसच्चिदानंदविग्रहम् ५
परंब्रह्मपराकाशमनाकाशमनामयम्
यत्साक्षात्कृत्यमुनयोभवांभोधिंतरंतिहि ६
तत्राहंमनसोनित्यंकथंगतिमवाप्नुयाम्
व्यासउवाच–
अतिगोप्यंत्वयापृष्टंयन्मयानशुकंप्रति ७
गदितंस्वसुतंकिंतुत्वांवक्ष्यामिहरिप्रियम्
आसीदिदंपरंविश्वंयद्रूपंयत्प्रतिष्ठितम् ८
अव्याकृतमव्यथितंतदीश्वरमयंशृणु
मयाकृतंतपःपूर्वंबहुवर्षसहस्रकम् ९
फलमूलपलाशांबुवाय्वाहारनिषेविणा
ततोमामाहभगवान्स्वध्याननिरतंहरिः १०
कस्मिन्नर्थेचिकीर्षातिविवित्सावामहामते
प्रसन्नोऽस्मिवृणुष्वत्वंवरंचवरदर्षभात् ११
मद्दर्शनांतःसंसारइतिसत्यंब्रवीमिते
ततोऽहमब्रुवंकृष्णंपुलकोत्फुल्लविग्रहः १२
त्वामहंद्रष्टुमिच्छामिचक्षुर्भ्यांमधुसूदन
यत्तत्सत्यंपरंब्रह्मजगज्ज्योतिंजगत्पतिम् १३
वदंतिवेदशिरसश्चाक्षुषंनाथमद्भुतम्
श्रीभगवानुवाच–
ब्रह्मणैवंपुरापृष्टःप्रार्थितश्चयथापुरा १४
यदवोचमहंतस्मैतत्तुभ्यमपिकथ्यते
मामेकेप्रकृतिंप्राहुःपुरुषंचतथेश्वरम् १५
धर्ममेकेधनंचैकेमोक्षमेकेऽकुतोभयम्
शून्यमेकेभावमेकेशिवमेकेसदाशिवम् १६
अपरेवेदशिरसिस्थितमेकंसनातनम्

सद्भावंविक्रियाहीनंसच्चिदानंदविग्रहम् १७
पश्याद्यदर्शयिष्यामिस्वरूपंवेदगोपितम्
ततोऽपश्यंभूपबालमहंकालांबुदप्रभम् १८
गोपकन्यावृतंगोपंहसंतंगोपबालकैः
कदंबमूलआसीनंपीतवाससमद्भुतम् १९
वनंवृंदावनंनामनवपल्लवमंडितम्
कोकिलभ्रमरारावंमनोभवमनोहरम् २०
नदीमपश्यंकालिंदीमिंदीवरदलप्रभाम्
गोवर्द्धनमथापश्यंकृष्णरामकरोद्धृतम् २१
महेंद्रदर्पनाशायगोगोपालसुखावहम्
गोपालमबलासंगमुदितंवेणुवादिनम् २२
दृष्ट्वातिहृष्टोह्यभवंसर्वभूषणभूषणम्
ततोमामाहभगवान्वृंदावनचरःस्वयम् २३
यदिदंमेत्वयादृष्टंरूपंदिव्यंसनातनम्
निष्कलंनिष्क्रियंशांतंसच्चिदानंदविग्रहम् २४
पूर्णंपद्मपलाशाक्षंनातःपरतरंमम
इदमेववदंत्येतेवेदाःकारणकारणम् २५
सत्यंनित्यंपरानंदंचिद्घनंशाश्वतंशिवम्
नित्यांमेमथुरांविद्धिवनंवृंदावनंतथा २६
यमुनांगोपकन्याश्चतथागोपालबालकाः
ममावतारोनित्योऽयमत्रमासंशयंकृथाः २७
ममेष्टाहिसदाराधासर्वज्ञोऽहपरात्परः
सर्वकामश्चसर्वेशःसर्वानंदःपरात्परः २८
मयिसर्वमिदंविश्वंभातिमायाविजृंभितम्
ततोऽहमब्रुवंदेवंजगत्कारणकारणम् २९
काश्चगोप्यस्तुकेगोपावृक्षोऽयकीदृशोमतः
वनंकिंकोकिलाद्याश्चनदीकेयंगिरिश्चकः ३०
कोऽसौवेणुर्महाभागोलोकानंदैकभाजनम्
भगवानाहमांप्रीतःप्रसन्नवदनांबुजः ३१
गोप्यस्तुश्रुतयोज्ञेयाऋचोवैगोपकन्यकाः

देवकन्याश्चराजेंद्रतपोयुक्तामुमुत्तवः ३२
गोपालामुनयःसर्वेवैकुंठानंदमूर्त्तयः
कल्पवृत्तःकदंबोऽयपरानंदैकभाजनम् ३३
वनमानंदकाख्यंहिमहापातकनाशनम्
सिद्धाश्चसाध्यागंधर्वाःकोकिलाद्यानसंशयः ३४
केचिदानंदहृदयंसात्ताद्यमुनयातनुम्
अनादिर्हरिदासोऽयभूधरोनात्रसंशयः ३५
वेणुर्यःशृणुतंविप्रंतवापिविदितंतथा
द्विजआसीच्छांतमनास्तपःशांतिपरायणः ३६
नाम्नादेवव्रतोदांतःकर्मकांडविशारदः
सवैष्णवजनव्रातमध्यवर्त्तीक्रियापरः ३७
सकदाचनशुश्रावयज्ञेशोऽस्तीतिभूपते
तस्यगेहमथाभ्यागाद्द्विजोमद्गतनिश्चयः ३८
समद्भक्तःक्वचित्पूजांतुलसीदलवारिणा
कृतवांस्तद्गृहेकिंचित्फलंमूलंन्यवेदयत् ३९
स्नानवारिफलंकिंचित्तस्मैमत्याददौसुधीः
अश्रद्धयास्मितंकृत्वासोऽप्यगृह्णाद्द्विजन्मनः ४०
तेनपापेनसंजातंवेणुत्वमतिदारुणम्
तेनपुण्येनतस्याथमदीयप्रियतांगतः ४१
अमुनासोपिराजेंद्रकेतुमानिवराजते
युगांतेतद्विष्णुपरोभूत्वाब्रह्मसमाप्स्यति ४२
अहोनजानंतिनरादुराशयाःपुरींमदीयांपरमांसनातनीम्
सुरेंद्रनागेंद्रमुनींद्रसंस्तुतांमनोरमांतांमथुरांपुरातनीम् ४३
काश्यादयोयद्यपिसंतिपुर्यस्तासांतुमध्येमथुरैवधन्या
यज्जन्ममौंजीव्रतमृत्युदाहैर्नृणांचतुर्द्धाविदधातिमुक्तिम् ४४
यदाविशुद्धास्तपआदिनाजनाःशुभाशयाध्यानधनानिरंतरम्
तदैवपश्यंतिममोत्तमांपुरींनचान्यथाकल्पशतैर्द्विजोत्तमाः ४५
मथुरावासिनोधन्यामान्याअपिदिवौकसाम्
अगण्यमहिमानस्तेसर्वएवचतुर्भुजाः ४६
मथुरावासिनोयेतुदोषान्पश्यंतिमानवाः

तेषुदोषंनपश्यंतिजन्ममृत्युसहस्रजम् ४७
अधनाअपितेधन्यामथुरांयेस्मरंतिते
यत्रभूतेश्वरोदेवोमोक्षदःपापिनामपि ४८
ममप्रियतमोनित्यंदेवोभूतेश्वरःपरः
यःकदापिममप्रीत्यैनसंत्यजतितांपुरीम् ४९
भूतेश्वरंयोननमेन्नपूजयेन्नवास्मरेद्दुश्चरितोमनुष्यः
नैनांसपश्येन्मथुरांमदीयांस्वयंप्रकाशांपरदेवताख्याम् ५०
नकथंमयिभक्तिंसलभतेपापपूरुषः
योमदीयंपरंभक्तंशिवंसंपूजयेन्नहि ५१
मन्मायामोहितधियःप्रायस्तेमानवाधमाः
भूतेश्वरंननमंतिनस्मरंतिस्तुवंतिये ५२
बालकोऽपिध्रुवोयत्रममाराधनतत्परः
प्रापस्थानंपरंशुद्धंयन्नयुक्तंपितामहैः ५३
तांपुरींप्राप्यमथुरांमदीयांसुरदुर्लभाम्
खंजोभूत्वांधकोवापिप्राणानेवपरित्यजेत् ५४
वेदव्यासमहाभागमाकृथाःसंशयंक्वचित्
रहस्यंवेदशिरसांयन्मयातेप्रकाशितम् ५५
इमंभगवताप्रोक्तमध्यायंयःपठेच्छुचिः
शृणुयाद्वापियोभक्त्यामुक्तिस्तस्यापिशाश्वती ५६

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृंदावनादिमथुरामाहात्म्य-
कथनंनामत्रिसप्ततितमोऽध्यायः ७३

चतुःसप्ततितमोऽध्यायः

ईश्वरउवाच-
एकदारहसिश्रीमानुद्धवोभगवित्प्रियः
सनत्कुमारमेकांतेह्यपृच्छत्पार्षदःप्रभो १
यत्रक्रीडतिगोविंदोनित्यंनित्यसुरास्पदे
गोपांगनाभिर्यत्स्थानंकुत्रवाकीदृशंपरम् २
तत्तत्क्रीडनवृत्तांतमन्यद्यद्यत्तदद्भुतम्
ज्ञातंचेत्तवतत्कथ्यंस्नेहोमेयदिवर्त्तते ३

सनत्कुमारउवाच-
कदाचिद्यमुनाकूलेकस्यापिचतरोस्तले
सुवृत्तेनोपविष्टेनभगवत्पार्षदेनवै ४
यद्रहोऽनुभवस्तस्यपार्थेनापिमहात्मना
दृष्टंकृतंचयद्यत्तत्प्रसंगात्कथितंमयि ५
तत्तेऽहकथयाम्येतच्छृणुष्वावहितःपरम्
किंत्वेतद्यत्रकुत्रापिनप्रकाश्यंकदाचन ६
अर्जुनउवाच-
शंकराद्यैर्विरिंच्याद्यैरदृष्टमश्रुतंचयत्
सर्वमेतत्कृपांभोधेकृपयाकथयप्रभो ७
किंत्वयाकथितंपूर्वमाभीर्यस्तववल्लभाः
तास्ताःकतिविधादेवकतिवासंख्ययापुनः ८
नामानिकतिवातासांकावाकुत्रव्यवस्थिताः
तासांवाकतिकर्माणिवयोवेषश्चकःप्रभो ९
काभिःसार्द्धंक्ववादेवविहरिष्यसिभोरहः
नित्येनित्यसुखेनित्यविभवेचवनेवने १०
तत्स्थानंकीदृशंकुत्रशाश्वतंपरमंमहत्
कृपाचेत्तादृशीतन्मेसर्वंवक्तुमिहार्हसि ११
यदपृष्टंमयाप्येवमज्ञातंयद्रहस्तव
आर्तार्तिघ्नमहाभागसर्वंतत्कथयिष्यसि १२
श्रीभगवानुवाच-
तत्स्थानंवल्लभास्तामेविहारस्तादृशोमम
अपिप्राणसमानानांसत्यंपुंसामगोचरः १३
कथितेदृष्टुमुत्कंठातववत्सभविष्यति
ब्रह्मादीनामदृश्यंयत्किंतदन्यजनस्यवै १४
तस्माद्विरमवत्सैतत्किंनुतेनविनातव
एवंभगवतस्तस्यश्रुत्वावाक्यंसुदारुणम् १५
दीनःपादांबुजद्वंद्वेदंडवत्पतितोऽजुनः
ततोविहस्यभगवान्दोर्भ्यामुत्थाप्यतंविभुः १६
उवाचपरमप्रेम्णाभक्तायभक्तवत्सलः

तत्किंतत्कथनेनात्रद्रष्टव्यंचेत्त्वयाहियत् १७
यस्यांसर्वंसमुत्पन्नंयस्यामद्यापितिष्ठति
लयमेष्यतितांदेवींश्रीमत्त्रिपुरसुंदरीम् १८
आराध्यपरयाभक्त्यातस्यैस्वंचनिवेदय
तांविनैतत्पदंदातुंनशक्नोमिकदाचन १९
श्रुत्वैतद्भगवद्वाक्यंपार्थोहर्षाकुलेक्षणः
श्रीमत्यास्त्रिपुरादेव्याययौश्रीपादुकातलम् २०
तत्रगत्वाददर्शैनांश्रीचिंतामणिवेदिकाम्
नानारत्नैर्विरचितैःसोपानैरतिशोभिताम् २१
तत्रकल्पतरुंनानापुष्पैःफलभवैर्नतम्
सर्वर्त्तुकोमलदलैःस्रवन्माध्वीकशीकरैः २२
वर्षद्भिर्वायुनालोलैःपल्लवैरुज्ज्वलीकृतम्
शुकैश्चकोकिलगणैःसारिकाभिःकपोतकैः २३
लीलाचकोरकैरम्यैःपक्षिभिश्चनिनादितम्
यत्रगुंजद्भृंगराजकोलाहलसमाकुलम् २४
मणिभिर्भास्वरैरुद्यद्दावानलमनोहरम्
श्रीरत्नमंदिरंदिव्यंतलेतस्यमहाद्भुतम् २५
रत्नसिंहासनंतत्रमहाहैमाभिमोहनम्
तत्रबालार्कसंकाशांनानालंकारभूषिताम् २६
नवयौवनसंपन्नांसृणिपाशधनुःशरैः
राजच्चतुर्भुजलतांसुप्रसन्नांमनोहराम् २७
ब्रह्मविष्णुमहेशादिकिरीटमणिरश्मिभिः
विराजितपदांभोजामणिमादिभिरावृताम् २८
प्रसन्नवदनांदेवींवरदांभक्तवत्सलाम्
अर्जुनोऽहमितिज्ञातःप्रणम्यचपुनःपुनः २९
विहितांजलिरेकांतेस्थितोभक्तिभरान्वितः
सातस्योपासितंज्ञात्वाप्रसादंचकृपानिधिः ३०
उवाचकृपयादेवीतस्यस्मरणविह्वला
भगवत्युवाच–
किंवादानंत्वयावत्सकृतंपात्रायदुर्लभम् ३१

इष्टंयज्ञेनकेनात्रतपोवाकिमनुष्ठितम्
भगवत्यमलाभक्तिःकावाप्राक्समुपार्ज्जिता ३२
किंवास्मिन्दुर्लभंलोकेकिंवाकर्मशुभंमहत्
प्रसादस्त्वयियेनायंप्रपन्नेचमुदाकिल ३३
गूढातिगूढश्चानन्यलभ्योभगवताकृतः
नैतादृङ्मर्त्यलोकानांनचभूतलवासिनाम् ३४
स्वर्गिणांदेवतादीनांतपस्वीश्वरयोगिनाम्
भक्तानांनैवसर्वेषांनैवनैवचनैवच ३५
प्रसादस्तुकृतोवत्सतवविश्वात्मनायथा
तदेहिभजबुद्ध्वैवकुलकुंडंसरोमम ३६
सर्वकामप्रदादेवीत्वनयासहगम्यताम्
तत्रैवविधिवत्स्नात्वाद्रुतमागम्यतामिह ३७
तदैवतत्रगत्वासस्नात्वापार्थस्तथागतः
आगतंतंकृतस्नानंन्यासमुद्रार्पणादिकम् ३८
कारयित्वाततोदेव्यातस्यवैदक्षिणश्रुतौ
सद्यःसिद्धिकरीबालाविद्यानिगदितापरा ३९
हकारार्द्धपराद्वीपाद्वितीयाविश्वभूषिता
अनुष्ठानंचपूजांचजपंचलक्षसंख्यकम् ४०
कोरकैःकरवीराणांप्रयोगंचयथातथम्
निर्वर्त्यतमुवाचेदंकृपयापरमेश्वरी ४१
अनेनैवविधानेनक्रियतांमदुपासनम्
ततोमयिप्रसन्नायांतवानुग्रहकारणात् ४२
ततस्तुतत्रपर्य्यंतेष्वधिकारोभविष्यति
इत्ययंनियमःपूर्वंस्वयंभगवताकृतः ४३
श्रुत्वैवमर्जुनस्तेनवर्मणातांसमर्चयत्
ततःपूजांजपंचैवकृत्वादेवीप्रसादिता ४४
कृत्वाततःशुभंहोमंस्नानंचविधिनाततः
कृतकृत्यमिवात्मानंप्राप्तप्रायमनोरथम् ४५
करस्थांसर्वसिद्धिंचसपार्थःसममन्यत
अस्मिन्नवसरेदेवीतमागत्यस्मितानना ४६

उवाचगच्छवत्सत्वमधुनातद्गृहांतरे
ततःससंभ्रमःपार्थःसमुत्थायमुदान्वितः ४७
असंख्यहर्षपूर्णात्मादंडवत्तांननामह
आज्ञप्तस्तुतयासार्द्धंदेवीवयस्ययार्जुनः ४८
गतोराधापतिस्थानंयत्सिद्धैरप्यगोचरम्
ततश्चसउपादिष्टोगोलोकादुपरिस्थितम् ४९
स्थिरंवायुधृतंनित्यंसत्यंसर्वसुखास्पदम्
नित्यंवृंदावनंनामनित्यरासमहोत्सवम् ५०
अपश्यत्परमंगुह्यंपूर्णप्रेमरसात्मकम्
तस्याहिवचनादेवलोचनैर्वीक्ष्यतद्रहः ५१
विवशःपतितस्तत्रविवृद्धप्रेमविह्वलः
ततःकृच्छ्राल्लब्धसंज्ञोदोर्भ्यामुत्थापितस्तया ५२
सांत्वनावचनैस्तस्याःकथंचित्स्थैर्यमागतः
ततस्तपःकिमन्यन्मेकर्त्तव्यंविद्यतेवद ५३
इतितद्दर्शनोत्कंठाभरेणतरलोऽभवत्
ततस्तयाकरेतस्यधृत्वातत्पददक्षिणे ५४
प्रतिपेदेसुदेशेनगत्वाचोक्तमिदंवचः
स्नानायैतच्छुभंपार्थविशत्वंजलविस्तरम् ५५
सहस्रदलपद्मस्थसंस्थानंमध्यकोरकम्
चतुःसरश्चतुर्धारमाश्चर्यकुलसंकुलम् ५६
अस्यांतरेप्रविश्याथविशेषमिहपश्यसि
एतस्यदक्षिणेदेशएषचात्रसरोवरः ५७
मधुमाध्वीकपानंयन्नाम्नामलयनिर्भरः
एतच्चफुल्लमुद्यानंवसंतेमदनोत्सवम् ५८
कुरुतेयत्रगोविंदोवसंतकुसुमोचितम्
यत्रावतारंकृष्णस्यस्तुवंत्येवदिवानिशम् ५९
भवेद्यत्स्मरणादेवमुनेःस्वांतेस्मरांकुरः
ततोऽस्मिन्सरसिस्नात्वागत्वापूर्वसरस्तटम् ६०
उपस्पृश्यजलंतस्यसाधयस्वमनोरथम्
ततस्तद्वचनंश्रुत्वातस्मिन्सरसितज्जले ६१

कल्हारकुमुदांभोजरक्तनीलोत्पलच्युतैः
परागैरंजितेमंजुवासितेमधुबिंदुभिः ६२
तुंदिलेकलहंसादिनादैरांदोलितेततः
रत्नाबद्धचतुस्तीरेमंदानिलतरंगिते ६३
मग्नेजलांतःपार्थेतुतत्रैवांतर्दधेऽथसा
उत्थायपरितोवीच्यसंभ्रांताचारुहासिनी ६४
सद्यःशुद्धस्वर्णरश्मिगौरकांततनूलताम्
स्फुरत्किशोरवर्षीयांशारदेंदुनिभाननाम् ६५
सुनीलकुटिलस्निग्धविलसद्रत्नकुंतलाम्
सिंदूरबिंदुकिरणप्रोज्ज्वलालकपट्टिकाम् ६६
उन्मीलद्भ्रूलताभंगिजितस्मरशरासनाम्
घनश्यामलसल्लोलखेलल्लोचनखंजनाम् ६७
मणिकुंडलतेजोंशुविस्फुरद्गंडमराडलाम्
मृणालकोमलभ्राजदाश्चर्यभुजवल्लरीम् ६८
शरदंबुरुहांसर्वश्रीचौरपाणिपल्लवाम्
विदग्धरचितस्वर्णकटिसूत्रकृतांतराम् ६९
कूजत्कांचीकलापांतविभ्राजज्जघनस्थलाम्
भ्राजद्दुकूलसंवीतनितंबोरुसुमंदिराम् ७०
शिंजानमणिमंजीरसुचारुपदपंकजाम्
स्फुरद्विविधकंदर्पकलाकौशलशालिनीम् ७१
सर्वलक्षणसंपन्नांसर्वाभरणभूषिताम्
आश्चर्यललनाश्रेष्ठामात्मानंसव्यलोकयत् ७२
विसस्मारचयत्किंचित्पौर्वदेहिकमेवच
माययागोपिकाप्राणनाथस्यतदनंतरम् ७३
इतिकर्त्तव्यतामूढातस्थौतत्रसुविस्मिता
अत्रांतरेंऽबरेधीरध्वनिराकस्मिकोऽभवत् ७४
अनेनैवपथासुभ्रुगच्छपूर्वसरोवरम्
उपस्पृश्यजलंतस्यसाधयस्वमनोरथम् ७५
तत्रसंतिहिसख्यस्तेमासीदवरवर्णिनि
ताहिसंपादयिष्यंतितत्रैववरमीप्सितम् ७६

इतिदैवींगिरंश्रुत्वागत्वापूर्वसरोऽथसा
नानापूर्वप्रवाहंचनानापद्मिसमाकुलम् ७७
स्फुरत्कैरवकह्लारकमलेंदीवरादिभिः
भ्राजितंपद्मरागैश्चपद्मसोपानसत्तटम् ७८
विविधैःकुसुमोद्दामैर्मंजुकुंजलताद्रुमैः
विराजितचतुस्तीरमुपस्पृश्यस्थिताद्मणम् ७९
तत्रांतरेक्वणत्कांचीमंजुमंजीररंजितम्
किंकिणीनांझणत्कारंशुश्रावोत्कर्णसंपुटे ८०
ततश्चप्रमदावृंदमाश्चर्ययुतयौवनम्
आश्चर्यालंकृतिन्यासमाश्चर्याकृतिभाषितम् ८१
अद्भुतांगमपूर्वंसापृथगाश्चर्यविभ्रमम्
चित्रसंभाषणंचित्रहसितालोकनादिकम् ८२
मधुराद्भुतलावण्यंसर्वमाधुर्यसेवितम्
चिल्लावण्यगतानंतमाश्चर्याकुलसुंदरम् ८३
आश्चर्यस्निग्धसौंदर्यमाश्चर्यानुग्रहादिकम्
सर्वाश्चर्यसमुदयमाश्चर्यालोकनादिकम् ८४
दृष्ट्वातत्परमाश्चर्यंचिंतयंतीहृदाकियत्
पादांगुष्ठेनालिखंतीभुवंनम्राननास्थिता ८५
ततस्तासांसंभ्रमोऽभूद्दृष्टीनांचपरस्परम्
केयंमदीयजातीयाचिरेणानस्तकौतुका ८६
इतिसर्वाःसमालोक्यज्ञातव्येयमितिद्मणम्
आमंत्र्यमंत्रणाभिज्ञाःकौतुकाद्द्रष्टुमागताः ८७
आगत्यतासामेकाथनाम्नाप्रियमुदामता
गिरामधुरयाप्रीत्यातामुवाचमनस्विनी ८८
प्रियमुदोवाच-
कासित्वंकस्यकन्यासिकस्यत्वंप्राणवल्लभा
जाताकुत्रासिकेनास्मिन्नानीतावागतास्वयम् ८९
एतच्चसर्वमस्माकंकथ्यतांचिंतयाकिमु
स्थानेऽस्मिन्परमानंदेकस्यापिदुःखमस्तिकिम् ९०
इतिपृष्टातयासातुविनयावनतिंगता

उवाचसुस्वरंतासांमोहयंतीमनांसिच ९१
अर्जुनउवाच-
कावास्मिकस्यकन्यावाप्रजाताकस्यवल्लभा
आनीताकेनवाचात्रकिंवाथस्वयमागता ९२
एतत्किंचिन्नजानामिदेवीजानातुतत्पुनः
कथितंश्रूयतांतन्मेमद्वाक्येप्रत्ययोयदि ९३
अस्यैवदक्षिणेपार्श्वेएकमस्तिसरोवरम्
तत्राहंस्नातुमायाताजातातत्रैवसंस्थिता ९४
विषमोत्कंठितापश्चात्पश्यंतीपरितोदिशम्
एकमाकाशसंभूतंध्वनिमश्रौषमद्भुतम् ९५
अनेनैवपथासुभ्रुगच्छपूर्वसरोवरम्
उपस्पृश्यजलंतस्यसाधयस्वमनोरथम् ९६
तत्रसंतिहिसख्यस्तेमासीदवरवर्णिनि
ताहिसंपादयिष्यंतितत्रतेवरमीप्सितम् ९७
इत्याकर्ण्यवचस्तस्यतस्मादत्रसमागता
विषादहर्षपूर्णात्माचिंताकुलसमाकुला ९८
आगतास्यजलंस्पृष्ट्वानानाविधशुभध्वनिम्
अश्रौषंचततःपश्चादपश्यंभवतीःपराः ९९
एतन्मात्रंविजानामिकायेनमनसागिरा
एतदेवमयादेव्यःकथितंयदिरोचते १००
कायूयंतनुजाःकेषांक्वजाताःकस्यवल्लभाः
तच्छ्रुत्वावचनंतस्याःसावैप्रियमुदाब्रवीत् १०१
अस्त्वेवंप्राणसख्यःस्मतस्यैवचवयंशुभे
वृंदावनकलानाथविहारदारिकाःसुखम् १०२
ताआत्ममुदितास्तेनव्रजबालाइहागताः
एताःश्रुतिगणाःख्याताएताश्चमुनयस्तथा १०३
वयंबल्लवबालाहिकथितास्तेस्वरूपतः
अत्रराधापतेरंगात्पूर्वायाःप्रेयसीतमाः १०४
नित्यानित्यविहारिण्योनित्यकेलिभुवश्चराः
एषापूर्णरसादेवीएषाचरसमंथरा १०५

एषारसालयानामएषाचरसवल्लरी
रसपीयूषधारेयमेषारसतरंगिणी १०६
रसकल्लोलिनीचैषाइयंचरसवापिका
अनंगसेनाएषैवइयंचानंगमालिनी १०७
मदयंतीइयंबालाएषाचरसविह्वला
इयंचललितानामइयंललितयौवना १०८
अनंगकुसुमाचैषाइयंमदनमंजरी
एषाकलावतीनामइयंरतिकलास्मृता १०९
इयंकामकलानामइयंहिकामदायिनी
रतिलोलाइयंबालाइयंबालारतोत्सुका ११०
एषाचरतिसर्वस्वरतिचिंतामणिस्त्वसौ
नित्यानंदाःकाश्चिदेतानित्यप्रेमरसप्रदाः १११
अतःपरंश्रुतिगणास्तासांकाश्चिदिमाःशृणु
उद्गीतैषासुगीतेयंकलगीतात्वियंप्रिया ११२
एषाकलसुराख्याताबालेयंकलकंठिका
विपंचीयंक्रमपदाएषाबहुहुतामता ११३
एषाबहुप्रयोगेयंख्याताबहुकलाबला
इयंकलावतीख्यातामताचैषाक्रियावती ११४
अतःपरंमुनिगणास्तासांकतिपयाइह
इयमुग्रतपानामएषाबहुगुणास्मृता ११५
एषाप्रियव्रतानामसुव्रताचइयंमता
सुरेखेयंमताबालासुपर्वेयंबहुप्रदा ११६
रत्नरेखात्वियंख्यातामणिग्रीवात्वसौमता
सुपर्णाचेयमाकल्पासुकल्पारत्नमालिका ११७
इयंसौदामिनीसुभ्रूरियंचकामदायिनी
एषाचभोगदाख्याताइयंविश्वमतासती ११८
एषाचधारिणीधात्रीसुमेधाकांतिरप्यसौ
अपर्णेयंसुपर्णैषामतैषाचसुलक्षणा ११९
सुदतीयंगुणवतीचैषासौकलिनीमता
एषासुलोचनाख्याताइयंचसुमनाःस्मृता १२०

अश्रुताचसुशीलाचरतिसुखप्रदायिनी
अतःपरंगोपबालावयमत्रागतास्तुयाः १२१
तासांचपरिचीयंतांकाश्चिदंबुरुहानने
असौचंद्रावलीचैषाचंद्रिकेयंशुभामता १२२
एषाचंद्रावलीचंद्ररेखेयंचंद्रिकाप्यसौ
एषाख्याताचंद्रमालामताचंद्रालिकात्वियम् १२३
एषाचंद्रप्रभाचंद्रकलेयमबलास्मृता
एषावर्णावलीवर्णमालेयंमणिमालिका १२४
वर्णप्रभासमाख्यातासुप्रभेयंमणिप्रभा
इयंहारावलीतारामालिनीयंशुभामता १२५
मालतीयमियंयूथीवासंतीनवमल्लिका
मल्लीयंनवमल्लीयमसौशेफालिकामता १२६
सौगंधिकेयंकस्तूरीपद्मिनीयंकुमुद्वती
एषैवहिरसोल्लासाचित्रवृंदासमात्वियम् १२७
रंभेयमुर्वशीचैषासुरेखास्वर्णरेखिका
एषाकांचनमालेयंसत्यसंततिकापरा १२८
एताःपरिकृताःसर्वाःपरिचेयाःपराअपि
सहितास्माभिरेताभिर्विहरिष्यसिभामिनि १२९
एहिपूर्वसरस्तीरेतत्रत्वांविधिवत्सखि
स्नापयित्वाथदास्यामिमंत्रंसिद्धिप्रदायकम् १३०
इतितांसहसानीत्वास्नापयित्वाविधानतः
वृंदावनकलानाथप्रेयस्यामंत्रमुत्तमम् १३१
ग्राहयामाससंक्षेपाद्दीक्षाविधिपुरस्सरम्
परंवरुणबीजस्यवह्निबीजपुरस्कृतम् १३२
चतुर्थस्वरसंयुक्तंनादबिंदुविभूषितम्
पुटितंप्रणवाभ्यांचत्रैलोक्येचातिदुर्ल्लभम् १३३
मंत्रग्रहणमात्रेणसिद्धिःसर्वाप्रजायते
पुरश्चर्याविधिर्ध्यानंहोमसंख्याजपस्यच १३४
तप्तकांचनगौरांगींनानालंकारभूषिताम्
आश्चर्यरूपलावण्यांसुप्रसन्नांवरप्रदाम् १३५

कल्हारैःकरवीराद्यैश्चंपकैःसरसीरुहैः
सुगंधकुसुमैरन्यैःसौगंधिकसमन्वितैः १३६
पाद्यार्घ्याचमनीयैश्चधूपदीपैर्मनोहरैः
नैवेद्यैर्विविधैर्दिव्यैःसखीवृंदाहृतैर्मुदा १३७
संपूज्यविधिवद्देवींजप्त्वालक्षमनुंततः
हुत्वाचविधिनास्तुत्वाप्रणम्यदंडवद्भुवि १३८
ततःसासंस्तुतादेवीनिमेषरहितांतरा
परिकल्प्यनिजांछायांमाययात्मसमीहया १३९
पार्श्वेऽथप्रेयसींतत्रस्थापयित्वाबलादिव
सखीभिरावृताहृष्टाशुद्धैःपूजाजपादिभिः १४०
स्तवैर्भक्त्याप्रणामैश्चकृपयाविरभूत्तदा
हेमचंपकवर्णाभाविचित्राभरणोज्ज्वला १४१
अंगप्रत्यंगलावण्यलालित्यमधुराकृतिः
निष्कलंकशरत्पूर्णकलानाथशुभानना १४२
स्निग्धमुग्धस्मितालोकजगत्त्रयमनोहरा
निजयाप्रभयात्यंतंद्योतयंतीदिशोदश १४३
अब्रवीदथसादेवीवरदाभक्तवत्सला
देव्युवाच-
मत्सखीनांवचःसत्यंतेनत्वंमेप्रियासखी १४४
समुत्तिष्ठसमागच्छकामंतेसाधयाम्यहम्
अर्जुनीसावचोदेव्याःश्रुत्वाचात्ममनीषितम् १४५
पुलकांकुरमुग्धांगीबाष्पाकुलविलोचना
पपातचरणेदेव्याःपुनश्चप्रेमविह्वला १४६
ततःप्रियंवदांदेवींसमुवाचसखीमिमाम्
पाणौगृहीत्वामत्संगेसमाश्वास्यसमानय १४७
ततःप्रियंवदादेव्याआज्ञयाजातसंभ्रमा
तांतथैवसमादायसंगेदेव्याजगामह १४८
गत्वोत्तरसरस्तीरेस्नापयित्वाविधानतः
संकल्पादिकपूर्वंतुपूजयित्वायथाविधि १४९
श्रीगोकुलकलानाथमंत्रंतच्चसुसिद्धिदम्

ग्राहयामासतांदेवीकृपयाहरिवल्लभा १५०
व्रतंगोकुलनाथाख्यंपूर्वंमोहनभूषितम्
सर्वसिद्धिप्रदंमंत्रंसर्वतंत्रेषुगोपितम् १५१
गोविंदेरितविज्ञासौददौभक्तिमचंचलाम्
ध्यानंचकथितंतस्यैमंत्रराजंचमोहनम् १५२
उक्तंचमोहनेतंत्रेस्मृतिरप्यस्यसिद्धिदा
नीलोत्पलदलश्यामंनानालंकारभूषितम् १५३
कोटिकंदर्पलावरायंध्यायेद्रासरसाकुलम्
प्रियंवदामुवाचेदंरहस्यंपावनेच्छया १५४
श्रीराधिकोवाच-
अस्यायावद्भवेत्पूर्णंपुरश्चरणमुत्तमम्
तावद्धिपालयैनांत्वंसावधानासहालिभिः १५५
इत्युक्त्वासाययौकृष्णपादांबुरुहसन्निधिम्
छायामात्मभवामात्मप्रेयसीनांनिधायच १५६
तस्थौतत्रयथापूर्वंराधिकाकृष्णवल्लभा
अत्रप्रियंवदादेशात्पद्ममष्टदलंशुभम् १५७
गोरोचनाभिर्निर्मायकुंकुमेनापिचंदनैः
एभिर्नानाविधैर्द्रव्यैःसंमिश्रैःसिद्धिदायकम् १५८
लिखित्वायंत्रराजंचशुद्धंमंत्रंतमद्भुतम्
कृत्वान्यासादिकंपाद्यमर्घ्यंचापियथाविधि १५९
नानर्तुसंभवैःपुष्पैःकुंकुमैरपिचंदनैः
धूपदीपैश्चनैवेद्यैस्तांबूलैर्मुखवासनैः १६०
वासोलंकारमाल्यैश्चसंपूज्यनंदनंदनम्
परिवारैःसमंसर्वैःसायुधंचसवाहनम् १६१
स्तुत्वाप्रणम्यविधिवच्चेतसास्मरणंययौ
ततोभक्तिवशोदेवोयशोदानंदनःप्रभुः १६२
स्मितावलोकितापांगतरंगिततरेंगितम्
उवाचराधिकांदेवींतामानयइहाशुच १६३
आज्ञप्ताचैवसादेवीप्रस्थाप्यशारदांसखीम्
तामानिनायसहसापुरोवासुरसात्मनः १६४

श्रीकृष्णस्यपुरस्तात्सासमेत्यप्रेमविह्वला
पपातकांचनीभूमौपश्यंतीसर्वमद्भुतम् १६५
कृच्छ्रात्कथंचिदुत्थायशनैरुन्मील्यलोचने
स्वेदांभःपुलकोत्कंपभावभाराकुलासती १६६
ददर्शप्रथमंतत्रस्थलंचित्रंमनोरमम्
ततःकल्पतरुस्तत्रलसन्मरकतच्छदः १६७
प्रवालपल्लवैर्युक्तःकोमलोहेमदंडकः
स्फटिकप्रवालमूलश्चकामदःकामसंपदाम् १६८
प्रार्थकाभीष्टफलदस्तस्याधोरत्नमंदिरम्
रत्नसिंहासनंतत्रतत्राष्टदलपद्मकम् १६९
शंखपद्मनिधीतत्रसव्यापसव्यसंस्थितौ
चतुर्दिक्षुयथास्थानंसहिताःकामधेनवः १७०
परितोनंदनोद्यानंमलयानिलसेवितम्
ऋतूनांचैवसर्वेषांकुसुमानांमनोहरैः १७१
आमोदैर्वासितंसर्वंकालागुरुपराजितम्
मकरंदकणावृष्टिशीतलंसुमनोहरम् १७२
मकरंदरसास्वादमत्तानांभृंगयोषिताम्
वृंदशोभंकृतैःशश्वच्चैवंमुखरितांतरम् १७३
कलकंठीकपोतानांसारिकाशुकयोषिताम्
अन्यासांपत्रिकांतानांकलनादैर्निनादितम् १७४
नृत्यैर्मत्तमयूराणामाकुलंस्मरवर्द्धनम्
रसांबुसेकसंसृष्टतमांजनतनुद्युतिम् १७५
सुस्निग्धनीलकुटिलकषायावासिकुंतलम्
मदमत्तमयूराद्यशिखंडाबद्धचूडकम् १७६
भृंगसेवितसव्योपक्रमपुष्पावतंसकम्
लोलालकालिविलसत्कपोलादर्शकाशितम् १७७
विचित्रतिलकोद्दामभालशोभाविराजितम्
तिलपुष्पपतंगेशचंचुमंजुलनासिकम् १७८
चारुबिंबाधरंमंदस्मितदीपितमन्मथम्
वन्यप्रसूनसंकाशग्रैवेयकमनोहरम् १७९

मदोन्मत्तभ्रमद्भृंगीसहस्त्रकृतसेवया
सुरद्रुमस्त्रजाराजन्मुग्धपीनांसकद्वयम् १८०
मुक्ताहारस्फुरद्वक्षःस्थलकौस्तुभभूषितम्
श्रीवत्सलक्षणंजानुलंबिबाहुमनोहरम् १८१
गंभीरनाभिपंचास्यमध्यमध्यातिसुंदरम्
सुजातद्रुमसद्वृत्तमदूरजानुमंजुलम् १८२
कंकणांगदमञ्जीरैर्भूषितंभूषणैःपरैः
पीतांशुकलयाविष्टनितंबघटनायकम् १८३
लावण्यैरपिसौंदर्यजितकोटिमनोभवम्
वेणुप्रवर्त्तितैर्गीतरागैरपिमनोहरैः १८४
मोहयंतंसुखांभोधौमज्जयंतंजगत्त्रयम्
प्रत्यंगमदनावेशधरंरासरसालसम् १८५
चामरंव्यजनंमाल्यंगंधंचंदनमेवच
तांबूलंदर्पणंपानपात्रंचर्वितपात्रकम् १८६
अन्यत्क्रीडाभवंयद्यत्तत्सर्वंचपृथक्पृथक्
रसालंविविधंयंत्रंकलयंतीभिरादरात् १८७
यथास्थाननियुक्ताभिःपश्यंतीभिस्तदिंगितम्
तन्मुखांभोजदत्ताक्षिचंचलाभिरनुक्रमात् १८८
श्रीमत्याराधिकादेव्यावामभागेससंभ्रमम्
आराधयंत्यातांबूलमर्पयंत्याशुचिस्मितम् १८९
समालोक्यार्जुनीयासौमदनावेशविह्वला
ततस्तांचतथाज्ञात्वाहृषीकेशोऽपिसर्ववित् १९०
तस्याःपाणिंगृहीत्वैवसर्वक्रीडावनांतरे
यथाकामंरहोरेमेमहायोगेश्वरोविभुः १९१
ततस्तस्याःस्कंधदेशेप्रदत्तभुजपल्लवः
आगत्यशारदांप्राहपश्चिमेऽस्मिन्सरोवरे १९२
शीघ्रंस्नापयतन्वंगींक्रीडाश्रांतांमृदुस्मिताम्
ततस्तांशारदादेवीतस्मिन्क्रीडासरोवरे १९३
स्नानंकुर्वित्युवाचैनांसाचश्रांतातथाकरोत्
जलाभ्यंतरमाप्तासौपुनरर्जुनतांगतः १९४

उत्तस्थौयत्रदेवेशःश्रीमद्वैकुंठनायकः
दृष्ट्वातमर्जुनंकृष्णोविषरागंभग्नमानसम् १९५
माययापाणिनास्पृष्ट्वाप्रकृतंविदधेपुनः
श्रीकृष्णउवाच-
धनंजयत्वामाशंसेभवान्प्रियसखोमम १९६
त्वत्समोनास्तिमेकोपिरहोवेत्ताजगत्त्रये
यद्रहस्यंत्वयापृष्टमनुभूतंचतत्पुनः १९७
कथ्यतेयदितत्कस्मैशपसेमांतदार्जुन
सनत्कुमारउवाच-
इतिप्रसादमासाद्यशपथैर्जातनिर्णयः १९८
ययौहृष्टमनास्तस्मात्स्वधामाद्भुतसंस्मृतिः
इतितेकथितंसर्वंरहोयद्गोचरंमम १९९
गोविंदस्यतथाचास्मैकथनेशपथस्तव
ईश्वरउवाच-
इतिश्रुत्वावचस्तस्यसिद्धिमौपगविर्गतः २००
नरनारायणावासंवृंदारण्यमुपाव्रजत्
तत्रास्तेऽद्यापिकृष्णस्यनित्यलीलाविहारवित् २०१
नारदेनापिपृष्टोऽहनाब्रवंतद्रहस्यकम्
प्राप्तंतथापितेनेदंप्रकृतित्वमुपेत्यच २०२
तुभ्यंयत्तुमयाप्रोक्तंरहस्यंस्नेहकारणात्
तन्नकस्मैचिदाख्येयंत्वयाभद्रेस्वयोनिवत् २०३
इमंश्रीभगवद्भक्तमहिमाध्यायमद्भुतम्
यःपठेच्छृणुयाद्वापिसरतिंविंदतेहरौ २०४
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेऽर्जुन्यनुनयोनामचतुःसप्ततितमोऽध्यायः ७४

पंचसप्ततितमोऽध्यायः

पार्वत्युवाच-
वृंदावनरहस्यंचबहुधाकथितंविभो
केनपुण्यविशेषेणनारदःप्रकृतिंगतः १
ईश्वरउवाच-

एकदाश्चर्यवृत्तांतंमयाजिज्ञासितंपुरा
ब्रह्मणाकथितंगुह्यंश्रुतंकृष्णमुखांबुजात् २
नारदःपृष्टवान्मह्यंतदाहंप्राप्तवानिदम्
अहंवक्तुंनशक्नोमितन्माहात्म्यंकथंचन ३
किंकुर्वेशपनंतस्यस्मृत्वासीदामिमानसे
इतिश्रुत्वाममवचोदुर्मनाःसोऽभवद्यदा ४
तदाब्रह्माणमाहूयअहमादिष्टवान्प्रिये
त्वयायत्कथितंमह्यंनारदायवदस्वतत् ५
ब्रह्मातदाममवचोनिशम्यसहनारदः
जगामकृष्णसविधंनत्वापृच्छत्तदेवतु ६
ब्रह्मोवाच-
किमिदंद्वात्रिंशद्वनंवृंदारण्यंविशांपते
श्रोतुमिच्छामिभगवन्यदियोग्योऽस्मिमेवद ७
श्रीभगवानुवाच-
इदंवृंदावनंरम्यंममधामैवकेवलम्
यत्रेमेपशवःसाक्षाद्वृक्षाःकीटानरामराः ८
येवसंतिममांत्येतेमृतायांतिममांतिकम्
अत्रयागोपपत्न्यश्चनिवसंतिममालये ९
योगिन्यस्तास्तुएवंहिममदेवाःपरायणाः
पंचयोजनमेवंहिवनंमेदेवरूपकम् १०
कालिंदीयंसुषुम्नाख्यापरमामृतवाहिनी
यत्रदेवाश्चभूतानिवर्त्तंतेसूक्ष्मरूपतः ११
सर्वतोव्यापकश्चाहंनत्यक्ष्यामिवनंक्वचित्
आविर्भावस्तिरोभावोभवेदत्रयुगेयुगे १२
तेजोमयमिदंस्थानमदृश्यंचर्मचक्षुषाम्
रहस्यंमेप्रभावंचपश्यवृंदावनंयुगे १३
ब्रह्मादीनांदेवतानांनदृश्यंतत्कथंचन
ईश्वरउवाच-
तच्छ्रुत्वानारदोनत्वाकृष्णंब्रह्माणमेवच १४
आजगामहभूर्लोकेमिश्रकंनैमिषंवनम्

तत्रासौसत्कृतश्चापिशौनकाद्यैर्मुनीश्वरैः १५
पृष्टश्चाप्यागतोब्रह्मन्कुतस्त्वमधुनावद
तच्छ्रुत्वानारदःप्राहगोलोकादागतोऽस्म्यहम् १६
श्रुत्वाकृष्णमुखांभोजाद्वृंदावनरहस्यकम्
नारदउवाच-
तत्रनानाविधाःप्रश्नाःकृताश्चैवपुनःपुनः १७
समस्तामनवस्तत्रयोगाश्चैवमयाश्रुताः
तानेवकथयिष्यामियथाप्रश्नंचतत्त्वतः १८
शौनकादयऊचुः -
वृंदारण्यरहस्यंहियदुक्तंब्रह्मणात्वयि
तदस्माकंसमाचक्ष्वयद्यस्मासुकृपातव १९
नारदउवाच-
कदाचित्सरयूतीरेदृष्टोऽस्माभिश्चगौतमः
मनस्वीचमहादुःखीचिंताकुलितचेतनः २०
मांदृष्ट्वागौतमोदेवःपपातधरणीतले
उत्तिष्ठवत्सवत्सेतितमुवाचाहमेवहि २१
कथंभवान्मनस्वीतिप्रोच्यतांयदिरोचते
गौतमउवाच-
श्रुतंतवमुखादेवकृष्णतत्त्वंचतादृशम् २२
द्वारकाख्यंमाथुराख्यंरहस्यंबहुशोमया
वृंदावनरहस्यंतुनश्रुतंत्वन्मुखांबुजात् २३
यतोमेमनसःस्थैर्य्यंभविष्यतिचसद्गुरो
नारदउवाच-
इदंतुपरमंगुह्यंरहस्यातिरहस्यकम् २४
पुरामेब्रह्मणाप्रोक्तंतादृग्वृंदावनोद्भवम्
रहस्यंवददेवेशवृंदारण्यस्यमेपितः २५
इतिजिज्ञासितंश्रुत्वाक्षणंमौनीसचाभवत्
ततोमाऽहमहाविष्णुंगच्छवत्सप्रभुंमम २६
मयापितत्रगंतव्यंत्वयासहनसंशयः
इत्युक्त्वामांगृहीत्वाचगतोविष्णोश्चधामनि २७

महाविष्णौचकथितंमयोक्तंयत्तदेवहि
तच्छ्रुत्वाचमहाविष्णुःस्वयंभुवमथादिशत् २८
त्वमेवादेशतोमह्यंनीत्वावैनारदंमुनिम्
स्नानायविनियुंद्त्वामुंसरस्यमृतसंज्ञके २९
महाविष्णुसमादिष्टःस्वयंभूर्मांतथाकरोत्
तत्रामृतसरश्चाहंप्रविश्यस्नानमाचरम् ३०
तत्क्षणात्तत्सरःपारेयोषितांसविधेऽभवम्
सर्वलक्षणसपन्नायोषिद्रूपातिविस्मिता ३१
मांदृष्ट्वाताःसमायांतीमपृच्छंश्चमुहुर्मुहुः
स्त्रियऊचुः –
कात्वंकुतःसमायाताकथयात्मविचेष्टितम् ३२
तासांप्रियकथांश्रुत्वामयोक्तंतन्निशामय
कुतःकोऽहसमायातःकथंवायोषिदाकृतिः ३३
स्वप्नवद्दृश्यतेसर्वंकिंवामुग्धोऽस्मिभूतले
तच्छ्रुत्वामद्वचोदेवीप्रोवाचमधुरस्वनैः ३४
वृंदानाम्नीपुरीचेयंकृष्णचंद्रप्रियासदा
अहंचललितादेवीतुर्यातीताचनिष्कला ३५
इत्युक्त्वाचमहादेवीकरुणासांद्रमानसा
मांप्रत्याहपुनर्देवीसमागच्छमयासह ३६
अन्याश्चयोषितःसर्वाःकृष्णपादपरायणाः
ताश्चमांप्रवदंत्येवंसमागच्छानयासह ३७
ततोनुकृष्णचंद्रस्यचतुर्दशाक्षरोमनुः
कृपयाकथितस्तस्यादेव्याश्चापिमहात्मनः ३८
तत्क्षणादेवतत्साम्यमलभंविविधोपमा
ताभिःसहगतास्तत्रयत्रकृष्णःसनातनः ३९
केवलंसच्चिदानंदःस्वयंयोषिन्मयःप्रभुः
योषिदानंदहृदयोदृष्ट्वामांप्राब्रवीन्मुहुः ४०
समागच्छप्रियेकांतेभक्त्यामांपरिरंभय
रेमेवर्षप्रमाणेनतत्रचैवद्विजोत्तम ४१
तदोक्तंरमणेशेनतांदेवींराधिकांप्रति

इयंमेप्रकृतिस्तत्रचासीन्नारदरूपधृक् ४२
नीत्वामृतसरोरम्यंस्नानार्थंसंनियोजय
तयामेरमणस्यांतेगदितंप्रियभाषितम् ४३
अहंचललितादेवीराधिकायाचगीयते
अहंचवासुदेवाख्योनित्यंकामकलात्मकः ४४
सत्यंयोषित्स्वरूपोऽहयोषिच्चाहंसनातनी
अहंचललितादेवीपुंरूपाकृष्णविग्रहा ४५
आवयोरंतरंनास्तिसत्यंसत्यंहिनारद
एवंयोवेत्तिमेतत्त्वंसमयंचतथामनुम् ४६
ससमाचारसंकेतंललितावत्समेप्रियः
इदंवृंदावनंनामरहस्यंममवैगृहम् ४७
नप्रकाश्यंकदाकुत्रवक्तव्यंनपशौक्वचित्
ततोऽनुराधिकादेवीमांनीत्वातत्सरोवरे ४८
स्थित्वासाकृष्णचंद्रस्यचरणांतेगतापुनः
ततोनिमज्जनादेवनारदोऽहमुपागतः ४९
वीणाहस्तोगानपरस्तद्रहस्यंमुहुर्मुदा
स्वयंभुवंनमस्कृत्यतत्रागांविष्णुपार्षदम् ५०
स्वयंभुवातथादृष्टंनोक्तंकिंचित्तदापुनः
इतितेकथितंवत्ससुगोप्यंचमयात्वयि ५१
त्वयापिकृष्णचंद्रस्यकेवलंधामचित्कलम्
गोपनीयंप्रयत्नेनमातुर्जारइवप्रियम् ५२
यथाप्रोक्तंमयाशिष्येगौतमेसरहस्यकम्
तथाभवत्सुकात्स्न्येंनकथितंचातिगोपितम् ५३
यत्रकुत्रकदाचित्तुप्रकाश्यंमुनिपुंगवाः
तदाशापोभवेद्विप्राःकृष्णचंद्रस्यनिश्चितम् ५४
इमंकृष्णस्यलीलाभिर्युतमध्यायमुत्तमम्
यःपठेच्छृणुयाद्वापिसयातिपरमंपदम् ५५

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृंदावनमाहात्म्ये
नारदीयानुनयेपंचसप्ततितमोऽध्यायः ७५

षट्सप्ततितमोऽध्यायः

ईश्वरउवाच–
अत्रशिशुपालंनिहतंश्रुत्वादंतवक्त्रःकृष्णेनयोद्धुंमथुरामाजगाम १
कृष्णस्तुतच्छ्रुत्वारथमारुह्यतेनसहमथुरामाययौ २
अथतंहत्वायमुनामुत्तीर्यनंदव्रजंगत्वापितरावभिवाद्याश्वास्यताभ्यामालिगितः सकल
गोपवृद्धान्परिष्वज्यतानाश्वास्यबहुवस्त्राभरणादिभिस्तत्रस्थान्सर्वान्संतर्पयामा स ३
कालिद्याःपुलिनेरम्येपुरायवृक्षसमाकीर्णेगोपस्त्रीभिरहर्निशंक्रीडासुखेनत्रिरात्रंत त्रसमुवास ४
तत्रस्थलेनंदगोपादयःसर्वेजनाःपुत्रदारसहिताःपशुपक्षिमृगादयोऽपिवासुदे–
वप्रसादेन–
दिव्यरूपधराविमानसमारूढाःपरमंलोकंवैकुंठमवापुः ५
श्रीकृष्णस्तुनंदगोपव्रजौकसांसर्वेषांनिरामयंस्वपदंदत्वादेवगणैःस्तूयमानः
श्रीमतींद्वारावतींविवेश ६
तत्रवसुदेवोग्रसेनसंकर्षणप्रद्युम्नानिरुद्धाक्रूरादिभिः
प्रत्यहंसंपूजितःषोडशसहस्राष्टाधिकमहिषीभिश्चविश्वरूपधरोदिव्यरत्नमयलता
गृहांतरे–
षुसुरतरुकुसुमाचितश्लक्ष्णतरपर्यंकेषुरमयामास ७
एवंहितार्थायसर्वदेवानांसमस्तभूभारविनाशाययदुवंशेऽवतीर्यसकलराक्षसर्वि
वनाशंकृतमहांतमुर्वीभारंनाशयित्वानंदव्रजद्वारिकावासिनःस्थावरजंगमान्भ
वबंधनान्मोचयित्वा–
परमेशाश्वतेयोगिध्येयेरम्येधाम्निसंस्थाप्यनित्यंदिव्यमहिष्यादिभिःसंसेव्यमानो
वासुदेवोऽखिलेषूवाच ८
असीदव्याकृतंब्रह्मकरकाघृतयोरिव
प्रकृतिस्थोगुणान्मुक्तोद्रवीभूत्वादिवंगतः ९

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृंदावनमहात्म्येपार्वती–
शिवसंवादेषट्सप्ततितमोऽध्यायः ७६

सप्तसप्ततितमोऽध्यायः

पार्वत्युवाच-
विस्तरेणसमाचद्ध्वनामार्थपदगौरवम्
ईश्वरस्यस्वरूपंचतत्स्थानानांविभूतयः १
तद्विष्णोःपरमंधामव्यूहभेदास्तथाहरेः
निर्वाणाख्याहितत्त्वेनममसर्वंसुरेश्वर २
ईश्वरउवाच-
सारेवृंदावनेकृष्णंगोपीकोटिभिरावृतम्
तत्रगंगापराशक्तिस्तत्स्थमानंदकाननम् ३
नानासुकुसुमामोदसमीरसुरभीकृतम्
कलिदतनयादिव्यतरंगरागशीतलम् ४
सनकाद्यैर्भागवतैःसंसृष्टंमुनिपुंगवैः
आह्लादिमधुरारावैर्गोवृंदैरभिमंडितम् ५
रम्यस्त्रग्भूषणोपेतैर्नृत्यद्भिर्बालकैर्वृतम्
तत्रश्रीमान्कल्पतरुर्जांबूनदपरिच्छदः ६
नानारत्नप्रवालाढ्योनानामणिफलोज्ज्वलः
तस्यमूलेरत्नवेदीरत्नदीधितिदीपिता ७
तत्रत्रयीमयंरत्नसिंहासनमनुत्तमम्
तत्रासीनंजगन्नाथंत्रिगुणातीतमव्ययम् ८
कोटिचंद्रप्रतीकाशंकोटिभास्करभास्वरम्
कोटिकंदर्पलावण्यंभासयन्तंदिशोदश ९
त्रिनेत्रंद्विभुजंगौरंतप्तजांबूनदप्रभम्
श्लिष्यमाणमंगनाभिःसदामानंचसर्वशः १०
ब्रह्माद्यैःसनकाद्यैश्चध्येयंभक्तवशीकृतम्
सदाघूर्णितनेत्राभिर्नृत्यंतीभिर्महोत्सवैः ११
चुंबंतीभिर्हसंतीभिःश्लिष्यंतीभिर्मुहुर्मुहुः
अवाप्तगोपीदेहाभिःश्रुतिभिःकोटिकोटिभिः १२
तत्पादांबुजमाध्वीकचित्ताभिःपरितोवृतम्
तासांतुमध्येयादेवीतप्तचामीकरप्रभा १३
द्योतमानादिशःसर्वाःकुर्वतीविद्युदुज्ज्वलाः

प्रधानंयाभगवतीययासर्वमिदंततम् १४
सृष्टिस्थित्यंतरूपायाविद्याविद्यात्रयीपरा
स्वरूपाशक्तिरुपाचमायारूपाचचिन्मयी १५
ब्रह्मविष्णुशिवादीनांदेहकारणकारणम्
चराचरंजगत्सर्वंयन्मायापरिरंभितम् १६
वृंदावनेश्वरीनाम्नाराधाधात्रानुकारणात्
तामालिंग्यवसंतंतंमुदावृंदावनेश्वरम् १७
अन्योन्यचुंबनाश्लेषमदावेशविघूर्णितम्
ध्यायेदेवंकृष्णदेवंसचसिद्धिमवाप्नुयात् १८
मंत्रराजमिमंगुह्यंतस्यमंत्रंचमंत्रवित्
योजपेच्छृणुयाद्वापिसमहात्मासुदुर्ल्लभः १९
राधिंकाचित्ररेखाचचंद्रामदनसुंदरी
श्रीप्रियाश्रीमधुमतीशशिरेखाहरिप्रिया २०
सुवर्णशोभासंमोहाप्रेमरोमांचराजिता
वैवर्ण्यस्वेदसंयुक्ताभावासक्ताप्रियंवदा २१
सुवर्णमालिनीशांतासुरासरसिकातथा
सर्वस्त्रीजीवनादीनवत्सलाविमलाशया २२
निपीतनामपीयूषासाराधापरिकीर्तिता
सुदीर्घस्मितसंयुक्तातप्तचामीकरप्रभा २३
मूर्च्छत्प्रेमनदीराधावरणालोचनांजना
मायामात्सर्यसंयुक्तादानसाम्राज्यजीवना २४
सुरतोत्सवसंग्रामाचित्ररेखाप्रकीर्तिता
गौरांगीनातिदीर्घाचसदावादनतत्परा २५
दैन्यानुरागनटनामूर्च्छारोमांचविह्वला
हरिदक्षिणपार्श्वस्थासर्वमंत्रप्रियातथा २६
अनंगलोभमाधुर्याचंद्रासापरिकीर्तिता
सलीलमंथरगतिर्मंजुमुद्रितलोचना २७
प्रेमधारोज्ज्वलाकीर्णादलितांजनशोभना
कृष्णानुरागरसिकारासध्वनिसमुत्सुका २८
अहंकारसमायुक्तामुखनिंदितचंद्रमाः

मधुरालापचतुराजितेंद्रियशिरोमणिः २९
सुंदरस्मितसंयुक्तासावैमदनसुंदरी
विविक्तरासरसिकाश्यामाश्याममनोहरा ३०
प्रेम्णाप्रेमकटाक्षेणहरेश्चित्तविमोहनी
जितेंद्रियाजितक्रोधासाप्रियापरिकीर्तिता ३१
सुतप्तस्वर्णगौरांगीलीलागमनसुंदरी
स्मरोत्थप्रेमरोमांचवैचित्रमधुराकृतिः ३२
सुंदरस्मितसंयुक्तमुखनिंदितचंद्रमाः
मधुरालापचतुराजितेंद्रियशिरोमणिः ३३
कीर्तितासामधुमतीप्रेमसाधनतत्परा
संमोहज्वररोमांचप्रेमधारासमन्विता ३४
दानधूलिविनोदाचरासध्वनिमहानटी
शशिरेखाचविज्ञेयागोपालप्रेयसीसदा ३५
कृष्णात्मासोत्तमाश्यामामधुपिंगललोचना
तत्पादप्रेमसंमोहात्क्वचित्पुलकचुंबिता ३६
शिवकुंडेशिवानंदानंदिनीदेहिकातटे
रुक्मिणीद्वारवत्यांतुराधावृंदावनेवने ३७
देवकीमथुरायांतुजातामेपरमेश्वरी
चंद्रकूटेतथासीताविंध्येविंध्यनिवासिनी ३८
वाराणस्यांविशालाक्षीविमलापुरुषोत्तमे
वृंदावनाधिपत्यंचदत्तंतस्यैप्रसीदता ३९
कृष्णेनान्यत्रदेवीतुराधावृंदावनेवने
नित्यानंदतनुःशौरिर्योऽशरीरीतिभाष्यते ४०
वाय्वग्निनाकभूमीनामंगाधिष्ठितदेवता
निरूप्यतेब्रह्मणोऽपितथागोविंदविग्रहः ४१
सेंद्रियोऽपियथासूर्यस्तेजसानोपलक्ष्यते
तथाकांतियुतःकृष्णःकालंमोहयतिध्रुवम् ४२
नतस्यप्राकृतीमूर्तिर्मेदोमांसास्थिसंभवा
योगीचैवेश्वरश्चान्यःसर्वात्मानित्यविग्रहः ४३
काठिन्यंदेवयोगेनकरकाघृतयोरिव

कृष्णस्यामिततत्त्वस्यपादपृष्ठंनदेवता ४४
वृंदावनरजोवृंदेतत्रस्युर्विष्णुकोटयः
आनंदकिरणैवृंदव्याप्तविश्वकलानिधिः ४५
गुणात्मतात्मनियथाजीवास्तत्किरणांगकाः
भुजद्वयवृतःकृष्णोनकदाचिच्चतुर्भुजः ४६
गोप्यैकयावृतस्तत्रपरिक्रीडतिसर्वदा
गोविंदएवपुरुषोब्रह्माद्याःस्त्रियएवच ४७
ततएवस्वभावोयंऽप्रकृतेर्भावईश्वरः
पुरुषःप्रकृतिश्चाद्यौराधावृंदावनेश्वरौ ४८
प्रकृतेर्विकृतंसर्वंविनावृंदावनेश्वरम् ४९
समुद्भवेनैवसमुद्भवेदिदंभेदंगतंतस्यविनाशतोहि
स्वर्णस्यनाशोनहिविद्यतेतथामत्स्यादिनाशेऽपिनकृष्णविच्युतिः ५०
त्रिगुणादिप्रपंचोऽयवृंदावनविहारिणः
ऊर्म्मीवाब्धेस्तरंगस्ययथाब्धिर्नैवजायते ५१
नराधिकासमानारीनकृष्णसदृशःपुमान्
वयःपरंनकैशोरात्स्वभावःप्रकृतेःपरः ५२
ध्येयंकैशोरकंध्येयंवनंवृंदावनंवनम्
श्याममेवपरंरूपमादिदेवंपरोरसः ५३
बाल्यंपंचमवर्षांतंपौगंडंदशमावधि
अष्टपंचककैशोरंसीमापंचदशावधि ५४
यौवनोद्भिन्नकैशोरंनवयौवनमुच्यते
तद्वयस्तस्यसर्वस्वंप्रपंचमितरद्वयः ५५
बाल्यपौगंडकैशोरंवयोवंदेमनोहरम्
बालगोपालगोपालंस्मरगोपालरूपिणम् ५६
वंदेमदनगोपालंकैशोराकारमद्भुतम्
यमाहुर्यौवनोद्भिन्नश्रीमन्मदनमोहनम् ५७
अखंडातुलपीयूषरसानंदमहार्णवम्
जयतिश्रीपतेर्गूढंवपुःकैशोररूपिणः ५८
एकमप्यव्ययंपूर्वंबल्लवीवृंदमध्यगम्
ध्यानगम्यंप्रपश्यंतिरुचिभेदात्पृथग्धियः ५९

यन्नखेंदुरुचिर्ब्रह्मध्येयंब्रह्मादिभिः सुरैः
गुणत्रयमतीतंतंवंदेवृंदावनेश्वरम् ६०
वृंदावनपरित्यागोगोविंदस्यनविद्यते
अन्यत्रयद्वपुस्तत्तुकृत्रिमंतन्नसंशयः ६१
सुलभंव्रजनारीणांदुर्ल्लभंतन्मुमुक्षुणाम्
तंभजेनंदसूनुंयन्नखतेजः परंमनुः ६२
पार्वत्युवाच
भुक्तिमुक्तिस्पृहायावत्पिशाचीहृदिवर्त्तते
तावत्प्रेमसुखस्यात्रकथमभ्युदयोभवेत् ६३
ईश्वरउवाच-
साधुपृष्टंत्वयाभद्रेयन्मेमनसिवर्त्तते
तत्सर्वंकथयिष्यामिसावधानानिशामय ६४
स्मृत्वागुणान्स्मरन्नामगानंवामनरंजनम्
बोधयत्यात्मनात्मानंसततंप्रेम्णिलीयते ६५

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृंदावनमाहात्म्येपार्वतीशिवसंवादे
श्रीकृष्णरूपवर्णनंनामसप्तसप्ततितमोऽध्यायः ७७

अष्टसप्ततितमोऽध्यायः

पार्वत्युवाच-
वैष्णवानांचयद्धर्मंसर्वंतथ्यंचमेवद
यत्कृत्वामानवाः सर्वेभवांभोधिंतरंतिहि १
ईश्वरउवाच-
अथद्वादशधाशुद्धिर्वैष्णवानामिहोच्यते
गृहोपलेपनंचैवतथानुगमनंहरेः २
भक्त्याप्रदक्षिणाचैवपादयोः शोधनंपुनः
पूजार्थंपत्रपुष्पाणांभक्त्यैवोत्तोलनंहरेः ३
करयोः सर्वशुद्धीनामियंशुद्धिर्विशिष्यते
तन्नामकीर्तनंचैवगुणानामपिकीर्त्तनम् ४
भक्त्याश्रीकृष्णदेवस्यवचसः शुद्धिरिष्यते
तत्कथाश्रवणंचैवतस्योत्सवनिरीक्षणम् ५

श्रोत्रयोर्नेत्रयोश्चैवशुद्धिःसम्यगिहोच्यते
पादोदकंचनिर्माल्यंमालानामपिधारणम् ६
उच्यतेशिरसःशुद्धिःप्रणतस्यहरेःपुरः
आघ्राणंतस्यपुष्पादेर्निर्माल्यस्यतथाप्रिये ७
विशुद्धिःस्यादंतरस्यघ्राणस्यापिविधीयते
यत्रपुष्पादिकंयच्चकृष्णपादयुगार्पितम् ८
तदेकंपावनंलोकेतद्धिसर्वंविशोधयेत्
पूजाचपंचधाप्रोक्तातासांभेदंशृणुष्वमे ९
अभिगमनमुपादानंयोगःस्वाध्यायएवच
इज्यापंचप्रकारार्चाक्रमेणकथयामिते १०
तत्वाभिगमनंनामदेवतास्थानमार्जनम्
उपलेपंचनिर्माल्यदूरीकरणमेवच ११
उपादानंनामगंधपुष्पादिचयनंतथा
योगोनामस्वदेवस्यस्वात्मनैवात्मभावना १२
स्वाध्यायोनाममंत्रार्थानुसंधापूर्वकोजपः
सूक्तस्तोत्रादिपाठश्चहरेःसंकीर्त्तनंतथा १३
तत्त्वादिशास्त्राभ्यासश्चस्वाध्यायःपरिकीर्तितः
इज्यानामस्वदेवस्यपूजनंचयथार्थतः १४
इतिपंचप्रकारार्चाकथितातवसुव्रते
सार्ष्टिसामीप्यसालोक्यसायुज्यसारूप्यदाक्रमात् १५
प्रसंगात्कथयिष्यामिशालग्रामशिलार्चनम्
केशवादेश्चतुर्बाहोर्दक्षिणोर्ध्वकरक्रमात् १६
शंखचक्रगदापद्मीकेशवाख्योगदाधरः
नारायणःपद्मगदाचक्रशंखायुधैःक्रमात् १७
माधवश्चक्रशंखाभ्यांपद्मेनगदयाभवेत्
गदाब्जशंखचक्रीचगोविंदाख्योगदाधरः १८
पद्मशंखारिगदिनेविष्णुरूपायतेनमः
सशंखाब्जगदाचक्रमधुसूदनमूर्तये १९
नमोगदारिशंखाब्जयुक्तत्रिविक्रमायच
सारिकौमोदकीपद्मशंखवामनमूर्त्तये २०

चक्राब्जशंखगदिनेनमःश्रीधरमूर्त्तये
हृषीकेशसारिगदाशंखपद्मिन्नमोस्तुते २१
साब्जशंखगदाचक्रपद्मनाभस्वमूर्त्तये
दामोदरशंखगदाचक्रपद्मिन्नमोस्तुते २२
शंखाब्जचक्रगदिनेनमःसंकर्षणायच
सारिशंखगदाब्जायवासुदेवनमोस्तुते २३
शंखचक्रगदाब्जायधृतप्रद्युम्नमूर्त्तये
नमोऽनिरुद्धायगदाशंखाब्जारिविधारिणे २४
साब्जशंखगदाचक्रपुरुषोत्तममूर्त्तये
नमोऽधोक्षजरूपायगदाशंखारिपद्मिने २५
नृसिंहमूर्त्तयेपद्मगदाशंखारिधारिणे
पद्मारिशंखगदिनेनमोस्त्वच्युतमूर्त्तये २६
सगदाब्जारिशंखायनमःश्रीकृष्णमूर्त्तये
शालग्रामशिलाद्वारगतलग्नद्विचक्रधृक् २७
शुक्लाभरेखःशोभाढ्यःसदेवःश्रीगदाधरः
लग्नद्विचक्रोरक्ताभःपूर्वभागस्तुपुष्कलः २८
संकर्षणोऽथप्रद्युम्नःसूक्ष्मचक्रस्तुपीतकः
सुदीर्घसुषिरच्छिद्रोह्यनिरुद्धस्तुवर्त्तुलः २९
नीलोद्वारेत्रिरेखश्चअथनारायणोऽसितः
मध्येगदाकृतीरेखानाभिपद्मंमहोन्नतम् ३०
पृथुचक्रोनृसिंहोयःकपिलोयस्त्रिबिंदुकः
अथवापंचबिंदोस्तुपूजनंब्रह्मचारिणः ३१
वराहःसत्रिलिगोयोविषमद्वयचक्रकः
नीलस्त्रिरेखःस्थूलोऽथकूर्ममूर्तिःसबिंदुकः ३२
कृष्णःसवर्तुलावर्त्तपांडुरोधृतपृष्ठकः
श्रीधरःपंचरेखश्चवनमालीगदांकितः ३३
वामनोवर्तुलोनाममध्यचक्रःसनीलकः
नानावर्णानेकमूर्तिनागभोगीत्वनंतकः ३४
स्थूलोदामोदरोनीलोमध्येचक्रःसनीलकः
संकर्षणद्वारकोव्यादथब्रह्मासुलोहितः ३५

सुदीर्घरेखासुषिरएकचक्रांबुजःपृथुः
पृथुचक्रःस्थूलछिद्रःकृष्णोबिंदुश्चबिंदुमान् ३६
हयग्रीवोंऽकुशाकारःपंचरेखःसकौस्तुभः
वैकुंठोमल्लवद्भातिएकचक्रमयोसितः ३७
मत्स्योदीर्घांबुजाकारोदीर्घरेखश्चपांडुरः
रामचक्रोदक्षरेखोयःश्यामःसत्रिविक्रमः ३८
शालग्रामद्वारकायांस्थितायगदिनेनमः
एकेनलक्षितोयोव्याद्गदाधारीसुदर्शनः ३९
लक्ष्मीनारायणोद्वाभ्यांत्रिभिश्चैवत्रिविक्रमः
चतुर्भिश्चचतुर्व्यूहोवासुदेवश्चपंचभिः ४०
प्रद्युम्नःषड्भिरेवाव्यात्संकर्षणश्चसप्तभिः
पुरुषोत्तमोऽष्टभिश्चस्यान्नवव्यूहोनवोहितः ४१
दशावतारोदशभिरनिरुद्धोऽवतादथ
द्वादशात्माद्वादशभिरतऊद्ध्वमनंतकः ४२
ब्रह्माचतुर्मुखोदंडीकमंडलुस्त्रगुन्नतः
महेश्वरःपंचवक्त्रोदशबाहुर्वृषध्वजः ४३
यथायुधस्तथागौरीचंडिकाचसरस्वती
महालक्ष्मीर्मातरश्चपद्महस्तोदिवाकरः ४४
गजास्यश्चगजस्कंधःषरामुखोनेकधागणाः
एतेस्थिताःस्थापितास्युःप्रसादेवाथपूजिताः ४५
धर्मार्थकाममोक्षाहिप्राप्यंतेपुरुषेणच ४६

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशालग्रामनिर्णयो-
नामाष्टसप्ततितमोऽध्यायः ७८

नवसप्ततितमोऽध्यायः

ईश्वरउवाच-
शालग्रामेमणौयंत्रेमंडलेप्रतिमासुच
नित्यंतुश्रीहरेःपूजाकेवलेभवनेनतु १
गंडक्यामेकदेशेतुशालग्रामस्थलंमहत्
पाषाणंतद्भवंपातुशालग्राममितिस्थितम् २

शालग्रामशिलास्पर्शात्कोटिजन्माघनाशनम्
किंपुनःपूजनंतत्रहरेःसांनिध्यकारणम् ३
शालग्रामैकयजनाच्छतलिंगीफलंलभेत्
बहुभिर्जन्मभिःपुण्यैर्यदिकृष्णशिलांलभेत् ४
गोष्पदेनचचिह्नेनजनुस्तेनसमाप्यते
आदौशिलांपरीक्षेतस्निग्धांश्रेष्ठांचमेचकाम् ५
आकृष्णामध्यमाप्रोक्तामिश्रामिश्रफलप्रदा
सदाकाष्ठेस्थितोवह्निर्मथनेनप्रकाश्यते ६
यथातथाहरिर्व्यापीशालग्रामेप्रतीयते
प्रत्यहंद्वादशशिलाःशालग्रामस्ययोऽर्चयेत् ७
द्वारवत्याःशिलायुक्ताःसवैकुंठेमहीयते
शालग्रामशिलायांतुगह्वरंलक्षतेनरः ८
पितरस्तस्यतिष्ठंतितृप्ताःकल्पांतकंदिवि
वैकुंठभवनंतत्रयत्रद्वारावतीशिला ९
मृतोविष्णुपुरंयातितत्तीर्थंयोजनत्रयम्
जपःपूजाचहोमश्चसर्वंकोटिगुणंभवेत् १०
मनस्कामसमाभीष्टंक्रोशमात्रंनसंशयः
कीटकोऽपिमृतिंयातिवैकुंठभवनंयतः ११
शालग्रामशिलायांयोमूल्यमुद्घाटयेन्नरः
विक्रेताचानुमंताचयःपरीक्षानुमोदकः १२
सर्वेतेनरकंयांतियावत्सूर्यश्चसंप्लवः
अतस्तद्वर्जयेद्देविचक्रक्रयणविक्रयम् १३
शालग्रामोद्भवोदेवोयोदेवोद्वारकोद्भवः
उभयोःसंगमोयत्रमुक्तिस्तत्रनसंशयः १४
द्वारकोद्भवचक्राढ्योबहुचक्रेणचिह्नितः
चक्रासनशिलाकारचित्स्वरूपोनिरंजनः १५
नमोऽस्त्वोंकाररूपायसदानंदस्वरूपिणे
शालग्राममहाभागभक्तस्यानुग्रहंकुरु १६
तवानुग्रहकामस्यऋणग्रस्तस्यमेप्रभो
अतःपरंप्रवक्ष्यामितिलकस्यविधिंमुदा १७

यच्छ्रुत्वामानवाःसर्वेविष्णुसारूप्यमाप्नुयुः
ललाटेकेशवंविद्यात्कंठेश्रीपुरुषोत्तमम् १८
नाभौनारायणंदेवंवैकुंठंहृदयेतथा
दामोदरंवामपार्श्वेदक्षिणेचत्रिविक्रमम् १९
मूर्ध्निचैवहृषीकेशंपद्मनाभंचपृष्ठतः
कर्णयोर्यमुनांगंगांबाह्वोःकृष्णंहरिंतथा २०
यथास्थानेषुतुष्यंतिदेवताद्वादसस्मृताः
द्वादशैतानिनामानिकर्तव्येतिलकेपठेत् २१
सर्वपापविशुद्धात्माविष्णुलोकंसगच्छति
ऊद्ध्र्वपुंड्रमूद्ध्र्वरेखंललाटेयस्यदृश्यते २२
चांडालोऽपिसशुद्धात्मापूज्यएवनसंशयः
यस्योद्ध्र्वपुंड्रंदृश्येतनललाटेनरस्यहि २३
तद्दर्शनंनकर्त्तव्यंदृष्ट्वासूर्यंनिरीक्षयेत्
त्रिपुंड्रंयस्यविप्रस्यऊद्ध्र्वपुंड्रंनदृश्यते २४
तंदृष्ट्वाप्यथवास्पृष्ट्वासचैलंस्नानमाचरेत्
सांतरालंप्रकर्त्तव्यंपुंड्रंहरिपदाकृति २५
निरंतरालंयःकुर्यादूद्ध्र्वपुंड्रंद्विजाधमः
ललाटेतस्यसततंशुनःपादोनसंशयः २६
नासादिकेशपर्यंतमूद्ध्र्वपुंड्रंसुशोभनम्
मध्येछिद्रसमायुक्तंतंविद्याद्धरिमंदिरम् २७
वामभागेस्थितोब्रह्मादक्षिणेतुसदाशिवः
मध्येविष्णुंविजानीयात्तस्मान्मध्यंनलेपयेत् २८
वीक्ष्यादर्शेजलेवापियोविदध्यात्प्रयत्नतः
ऊद्ध्र्वपुंड्रंमहाभागःसयातिपरमांगतिम् २९
अग्निरापश्चवेदाश्चचंद्रादित्यौतथानिलः
विप्राणांनित्यमेतेहिकर्णेतिष्ठंतिदक्षिणे ३०
गंगाचदक्षिणेश्रोत्रेनासिकायांहुताशनः
उभयोरपिसंस्पर्शात्तत्क्षणादेवशुध्यति ३१
कृत्वाचैवोदकंशंखेवैष्णवानांमहात्मनाम्
तुलसीमिश्रितंदद्यात्पिबेन्मूर्ध्नाभिवंदयेत् ३२

प्राश्नीयात्प्रोक्षयेद्देहंपुत्रमित्रपरिग्रहम्
विष्णोःपादोदकंपीतंकोटिजन्माघनाशनम् ३३
तदेवाष्टगुणंपापंभूमौबिंदुनिपातनात्
जलशंखंकरेकृत्वास्तुत्वानत्वाप्रदक्षिणम् ३४
सततंधार्यतेवारितेनाप्तंजन्मनःफलम्
शंखोयस्यगृहेनास्तिघंटावागरुडान्विता ३५
पुरतोवासुदेवस्यनसभागवतःकलौ
यानैर्वापादुकाभिर्वायानंभगवतोगृहे ३६
देवोत्सवेष्वसेवाचअप्रणामस्तदग्रतः
उच्छिष्टेचैवचाशौचेभगवद्वंदनादिकम् ३७
एकहस्तप्रणामश्चतत्पुरस्तात्प्रदक्षिणम्
पादप्रसारणंचाग्रेतथापर्यंकसेवनम् ३८
शयनंभक्षणंचापिमिथ्याभाषणमेवच
उच्चैर्भाषामिथोजल्पोरोदनानिचविग्रहः ३९
निग्रहानुग्रहौचैवस्त्रीषुचक्रूरभाषणम्
केवलावरणंचैवपरनिंदापरस्तुतिः ४०
अश्लीलभाषणंचैवअधोवायुविमोक्षणम्
शक्तौगौणोपचारश्चअनिवेदितभक्षणम् ४१
तत्तत्कालोद्भवानांचफलादीनामनर्पणम्
विनियुक्तावशिष्टस्यप्रदानंव्यंजनस्ययत् ४२
स्पष्टीकृत्याशनंचैवपरनिंदापरस्तुतिः
गुरौमौनंनिजस्तोत्रंदेवतानिंदनंतथा ४३
अपराधास्तथाविष्णोर्द्वात्रिंशत्परिकीर्तिताः ४४
अपराधसहस्राणिक्रियंतेऽहर्निशंमया
तवाहमितिमांमत्वाक्षमस्वमधुसूदन ४५
इतिमंत्रंसमुच्चार्यप्रणमेद्दंडवद्भुवि
अपराधसहस्राणिक्षमतेसर्वदाहरिः ४६
सायंप्रातर्द्विजातीनांश्रुत्युक्तमशनंतथा
विष्णुभक्तावशिष्टस्यदिनपापात्प्रमुच्यते ४७
अन्नंब्रह्मारसोविष्णुःखादयेन्मांसमुच्चरन्

एवंज्ञात्वातुयोभुंक्तेसोऽन्नदोषैर्नलिप्यते ४८
अलाबुंवर्त्तुलाकारंमसूरंचसवल्कलम्
तालंशुक्लंचवृंताकंनखादेद्वैष्णवोनरः ४९
वटाश्वत्थार्कपत्रेषुकुंभीतिंदुकपत्रयोः
कोविदारेकदंबेचनखादेद्वैष्णनोनरः ५०
श्रावणेवर्जयेच्छाकंदधिभाद्रपदेत्यजेत्
आश्विनेमासिदुग्धंचकार्त्तिकेचामिषंत्यजेत् ५१
दग्धमन्नंतुजंबीरंयद्विष्णोरनिवेदितम्
बीजपूरंचशाकंचप्रत्यक्षलवणंतथा ५२
यदिदैवाच्चभुंजीततदातन्नामसंस्मरेत्
हैमंतिकंसितास्विन्नंधान्यंमुद्गास्तिलायवाः ५३
कलापकंगुनीवाराःशाकंचहिलमोचिका
कालशाकंचवास्तूकंमूलकंरक्तकेतरत् ५४
लवणेसिंधुसामुद्रेगव्येचदधिसर्पिषी
पयोनुद्धृतसारंचपनसाम्रहरीतकी ५५
पिप्पलीजीरकंचैवनागरंगकतिंतिडी
कदलीलवलीधात्रीफलान्यगुडमैक्षवम् ५६
अतैलपक्वंमुनयोहविष्यान्नंप्रचक्षते
तुलसीपत्रपुष्पाद्यैर्माल्यंवहतियोनरः ५७
विष्णुंतमपिजानीयात्सत्यंसत्यंनसंशयः
धात्रीवृक्षंसमारोप्यविष्णुतुल्योभवेन्नरः ५८
कुरुक्षेत्रंविजानीयात्सार्द्धंहस्तशतत्रयम्
तुलसीकाष्ठघटितैरुद्राक्षाकारकारितैः ५९
निर्मितांमालिकांकंठेनिधायार्चनमारभेत्
तथामलकमालांचसम्यक्पुष्करमालिकाम् ६०
कंठेमालांचयत्नेनधारयेद्विष्णुपूजकः
निर्माल्यंतुलसीमालांशिरस्यपिचधारयेत् ६१
निर्माल्यचंदनेनांगमंकयेत्तस्यनामभिः
ललाटेचगदाधार्यामूर्ध्निचापंशरस्तथा ६२
नंदकंचैवहृन्मध्येशंखंचक्रंभुजद्वये

शंखचक्रान्वितोविप्रःश्मशानेम्रियतेयदि ६३
प्रयागेयागतिःप्रोक्तासागतिस्तस्यनिश्चिता
योधृत्वातुलसीपत्रंशिरसाविष्णुतत्परः ६४
करोतिसर्वकार्याणिफलमाप्नोतिचाद्वयम्
तुलसीकाष्ठमालाभिर्भूषितःकर्मश्राचरन् ६५
पितृणांदेवतानांचकृतंकोटिगुणंभवेत्
निवेद्यकेशवेमालांतुलसीकाष्ठनिर्मिताम् ६६
वहतेयोनरोभक्त्यातस्यनश्यतिपातकम्
पाद्यादिभिरथाभ्यर्च्यइमंमंत्रमुदीरयेत् ६७
यादृष्टानिखिलाघसंघशमनीस्पृष्टावपुःपावनी
रोगाणामभिवंदितानिरसनीसिक्तांतकत्रासिनी
प्रत्यासत्तिविधायिनीभगवतःकृष्णस्यसंरोपिता
न्यस्तातच्चरणेविमुक्तिफलदातस्यैतुलस्यैनमः ६८

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृंदावनमाहात्म्येदेवीश्वरसंवादे
तिलकादिनिर्णयोनामनवसप्ततितमोऽध्यायः ७९

अशीतितमोऽध्यायः

पार्वत्युवाच-
घोरेकलियुगेप्राप्तेविषयग्राहसंकुले
पुत्रदारधनाद्यार्तैस्तत्कथंधार्यतेविभो १
तदुपायंमहादेवकथयस्वकृपानिधे
ईश्वरउवाच-
हरेर्नामहरेर्नामहरेर्नामैवकेवलम् २
हरेरामहरेकृष्णकृष्णकृष्णेतिमंगलम्
एवंवदंतियेनित्यंनहितान्बाधतेकलि ३
अंतरांतरकर्माणिकृत्वानामानिचस्मरेत्
कृष्णकृष्णेतिकृष्णेतिकृष्णेत्याहपुनःपुनः ४
मन्नामचैवत्वन्नामयोजयित्वाव्यतिक्रमात्
सोऽपिपापात्प्रमुच्येततूलराशेरिवानलः ५
जयाद्येतत्त्वयावाप्यथवाश्रीशब्दपूर्वकम्

तच्चमेमंगलंनामजपन्पापात्प्रमुच्यते ६
दिवानिशिचसंध्यायांसर्वकालेषुसंस्मरेत्
अहर्निशंस्मरन्रामंकृष्णंपश्यतिचक्षुषा ७
अशुचिर्वाशुचिर्वापिसर्वकालेषुसर्वदा
नामसंस्मरणादेवसंसारान्मुच्यतेक्षणात् ८
नानापराधयुक्तस्यनामापिचहरत्यघम्
यज्ञव्रततपोदानंसांगंनैवकलौयुगे ९
गंगास्नानंहरेर्नामनिरपायमिदंद्वयम् १०
हत्यायुतंपापसहस्रमुग्रंगुर्वंगनाकोटिनिषेवणंच
स्तेयान्यथान्यानिहरेःप्रियेणगोविंदनाम्नानचसंतिभद्रे ११
अपवित्रःपवित्रोवासर्वावस्थांगतोऽपिवा
यःस्मरेत्पुंडीकाक्षंसबाह्याभ्यंतरःशुचिः १२
नामसंस्मरणादेवतथातस्यार्थचिंतनात्
सौवर्णींराजतींवापितथापैष्टींस्रगाकृतिम् १३
पादयोश्चिह्नितांकृत्वापूजांचैवसमारभेत्
दक्षिणस्यपदोंगुष्ठमूलेचक्रंबिभर्तियः १४
तत्रनम्रजनस्यापिसंसारच्छेदनायच
मध्यमांगुलिमूलेतुधत्तेकमलमच्युतः १५
ध्यातृचित्तद्विरेफाणांलोभनायातिशोभनम्
पद्मस्याधोध्वजंधत्तेसर्वानर्थजयध्वजम् १६
कनिष्ठामूलतोवज्रंभक्तपापौघभेदनम्
पार्श्वमध्येंऽकुशंभक्तचित्तेरभसकारणम् १७
भोगसंपन्मयंधत्तेयवमंगुष्ठपर्वणि
मूलेगदांचपापाद्रिभेदनींसर्वदेहिनाम् १८
सर्वविद्याप्रकाशायधत्तेसभगवानजः
पद्मादीन्यपिचिह्नानितत्रदक्षेणयत्पुनः १९
वामपादेवसेत्सोऽयबिभर्त्तिकरुणानिधिः
तस्माद्गोविंदमाहात्म्यमानंदरससुंदरम् २०
शृणुयात्कीर्त्तयेन्नित्यंसनिर्मुक्तोनसंशयः
मासकृत्यंप्रवक्ष्यामिविष्णोःप्रीतिकरंपरम् २१

ज्येष्ठेतुस्नापनंकुर्याच्छ्रीविष्णोर्यत्नतःशुचिः
दैनंदिनंतुदुरितंपत्तमासर्त्तुवर्षजम् २२
ब्रह्महत्यासहस्राणिज्ञाताज्ञातकृतानिच
स्वर्णस्तेयसुरापानगुरुतल्पायुतानिच २३
कोटिकोटिसहस्राणिह्युपपापानियानिच
सर्वाण्यथप्रणश्यंतिपौर्णमास्यांतुवासरे २४
आसिंचेदच्युतंमूर्ध्नितदैतत्कलशोदकम्
पुरुषसूक्तेनमंत्रेणपावमानीभिरेवच २५
नालिकेरोदकेनाथतथातालफलांबुना
रत्नोदकेनगंधेनतथापुष्पोदकेनच २६
पंचोपचारैराराध्ययथाविभवविस्तरैः
घंघंटायैनमइतिघंटावाद्यंप्रदापयेत् २७
पतितस्यमहाध्वानन्यस्तपातकसंचये
पाहिमांपापिनंघोरसंसारार्णवपातिनम् २८
यएवंकुरुतेविद्वान्ब्राह्मणःश्रोत्रियःशुचिः
सर्वपापैःप्रमुच्येतविष्णुलोकंसगच्छति २९
आषाढशुक्लैकादश्यांकुर्यात्स्वापमहोत्सवम्
आषाढेचरथंकुर्याच्छ्रावणेश्रवणाविधिम् ३०
भाद्रेचजन्मदिवसउपवासपरोभवेत्
प्रसुप्तस्यपरीवर्तमाश्विनेमासिकारयेत् ३१
उत्थानंश्रीहरेःकुर्यादन्यथाविष्णुद्रोहकृत्
शुभेचैवाश्विनेमासिमहामायांचपूजयेत् ३२
सौवर्णींराजतींवापिविष्णुरूपांबलिविना
हिंसाद्वेषौनकर्तव्यौधर्मात्माविष्णुपूजकः ३३
कार्तिकेपुष्यमासेचकामतःपुण्यमाचरेत्
दामोदरायदीपंचप्रांशुस्थानेप्रदापयेत् ३४
सप्तवर्तिप्रमाणेनदीपःस्याच्चतुरंगुलः
पत्तांतेचप्रकर्तव्यादीपमालावलिशुभा ३५
मार्गशीर्षेसितेपत्तेषष्ठ्यांचसितवस्त्रकैः
पूजयेज्जगदीशंचब्रह्माणंचविशेषतः ३६

पौषेपुष्पाभिषेकंचवर्जयेच्चंदनंश्लथम्
संक्रांत्यांमाघमासेचसाधिवासिततंडुलात् ३७
नैवेद्यंविष्णवेदद्यादिमंमंत्रमुदीरयेत्
ब्राह्मणान्भोजयेद्भक्त्यादेवदेवपुरःस्थितान् ३८
अभ्यर्च्यभगवद्भक्तान्द्विजांश्चभगवद्धिया
एकस्मिन्भोजितेभक्तेकोटिर्भवतिभोजिता ३९
विप्रभोजनमात्रेणव्यंगंसांगंध्रुवंभवेत्
पंचम्यांशुक्लपक्षेतुस्नापयित्वाचकेशवम् ४०
पूजयित्वाविधानेनचूतपल्लवसंयुतैः
फलचूर्णैश्चविविधैर्वासितैःपटसाधितैः ४१
काननंरमणीयंचप्रदीप्तंदीपदीपितम्
द्राक्षेक्षुरंभाजंबीरनागरंगंचपूगकम् ४२
नालिकेरंचधात्रींचपनसंचहरीतकीम्
अन्यैश्चवृक्षखंडैश्चसर्वर्तुकुसुमान्वितैः ४३
अन्यैश्चविविधैश्चैवफलपुष्पसमन्वितैः
वितानैःकुसुमोद्दामैर्वारिपूर्णघटैस्तथा ४४
चूतशाखोपशाखाभिःशोभितंछत्रचामरैः
जयकृष्णेतिसंस्मृत्यप्रदक्षिणपुरस्सरम् ४५
विशेषतःकलियुगेदोलोत्सवोविधीयते
फाल्गुनेचचतुर्दश्यामष्टमेयामसंज्ञके ४६
अथवापौर्णमास्यांतुप्रतिपत्संधिसंज्ञके
पूजयेद्विधिवद्भक्त्याफल्गुचूर्णैश्चतुर्विधैः ४७
सितरक्तैर्गौरपीतैःकर्पूरादिविमिश्रितैः
हरिद्रारागयोगाच्चरंगरूपैर्मनोहरैः ४८
अन्यैर्वारंगरूपैश्चप्रीणयेत्परमेश्वरम्
एकादश्यांसमारभ्यपंचम्यांतंसमापयेत् ४९
पंचाहानित्र्यहानिवादोलोत्सवोविधीयते
दक्षिणाभिमुखंकृष्णंदोलमानंसकृन्नराः ५०
दृष्ट्वापराधनिचयैर्मुक्तास्तेनात्रसंशयः
निक्षिप्यजलपात्रेचमासिमाधवसंज्ञके ५१

सौवर्णपात्रेरौप्येवाताम्रेवाप्यथमृण्मये
तोयस्थंयोऽर्चयेद्देवंशालग्रामसमुद्भवम् ५२
प्रतिमांवामहाभागेतस्यपुण्यंनगण्यते
दमनारोपणंकृत्वाश्रीविष्णौचसमर्पयेत् ५३
वैशाखेश्रावणेभाद्रेकर्तव्यंवातदर्पणम्
पूर्वेपूर्वेतुवातस्थेदमनादिषुकर्मसु ५४
प्रकर्तव्यंविधानेनअन्यथानिष्फलंभवेत्
वैशाखेचतृतीयायांजलमध्येविशेषतः ५५
अथवामंडलेकुर्यान्मंडपेवाबृहद्वने
सुगंधचंदनेनांगंसुपुष्टंचदिनेदिने ५६
यथाप्रयत्नतःकुर्यात्कृशांगस्यैवपुष्टिदम्
चंदनागुरुह्रीबेरकृष्णकुंकुमरोचना ५७
जटामांसीमुराचैवविष्णोर्गंधाष्टकंविदुः
तैस्तैर्गंधयुतैश्चापिविष्णोरंगानिलेपयेत् ५८
धृष्टंचतुलसीकाष्ठंकर्पूरागुरुयोगतः
अथवाकेसरैर्योज्यंहरिचंदनमुच्यते ५९
यात्राकालेचयेकृष्णंभक्त्यापश्यंतिमानवाः
नतेषांपुनरावृत्तिःकल्पकोटिशतैरपि ६०
सुगंधमिश्रितैस्तोयैर्देवदेवंगलंतिये
अथवापुष्पमध्येतुस्थापयेज्जगदीश्वरम् ६१
वृंदावनंतत्रगत्वाउपस्कृत्यफलानिच
विष्णुभक्तेनयोग्येनभोजयेत्तदशेषतः ६२
नारिकेलफलंबीजकोशंचोद्धृत्यदापयेत्
घोंटाफलंचपनसंकोशमुद्धृत्यदापयेत् ६३
दध्नाविमिश्रितंचान्नंघृतेनाप्लुत्यदापयेत्
पाचितंपिष्टकंपूपमष्टादशघृतेनच ६४
तैलैश्चैतिलसंमिश्रैःफलंपक्वंप्रदापयेत्
यद्यदेवात्मनःप्रीतंतत्तदीशायदापयेत् ६५
दत्वानैवेद्यवस्त्रादिनाददीतकथंचन
त्यक्तंचविष्णुमुद्दिश्यतद्भक्तेभ्योविशेषतः ६६

इतितेकथितंकिंचित्समासेनमहेश्वरि
गोपनीयंप्रयत्नेनस्वयोनिरिवपार्वति ६७
श्रीकृष्णरूपगुणवर्णनशास्त्रवर्गबोधाधिकारइहचेदलमन्यपाठैः
तत्प्रेमभावरसभक्तिविलासनामहारेषुचेत्खलुमनःकिमुकामिनीभिः ६८
तच्चेतसाप्रभजतांव्रजबालकेंद्रंवृंदावनन्वितितलंयमुनाजलंच
तल्लोकनाथपदपंकजधूलिमिश्रलिप्तंवपुःकिलवृथागरुचंदनाद्यैः ६९
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेउमामहेश्वरसंवादेवृंदावन-
माहात्म्येअशीतितमोऽध्यायः ८०

एकाशीतितमोऽध्यायः

ऋषयऊचु-
सूतजीवचिरंसाधोश्रीकृष्णचरितामृतम्
त्वयाप्रकाशितंसर्वंभक्तानांभवतारणम् १
श्रीकृष्णलीलांनिखिलांब्रूहिदैनंदिनींप्रभो
ययाकर्णितयासाधोकृष्णेभक्तिर्विवर्द्धते २
गुरोःशिष्यस्यमंत्रस्यविधानंलक्षणंपृथक्
वदास्माकंमहाभागत्वंहिनःपरमःसुहृत् ३
सूतउवाच-
एकदायमुनातीरेसमासीनंजगद्गुरुम्
नारदःप्रणिपत्याहदेवदेवंसदाशिवम् ४
नारदउवाच-
देवदेवमहादेवसर्वज्ञजगदीश्वर
भगवद्धर्मतत्त्वज्ञकृष्णमंत्रविदांवर ५
कृष्णमंत्रामयालब्धास्त्वत्तोयेचपितुःपरे
तेसर्वेसाधितास्तत्वान्मंत्रराजादयोमया ६
बहुवर्षसहस्रैस्तुशाकमूलफलाशिना
शुष्कपर्णांबुवाय्वादिभोजिनाचनिराशिना ७
स्त्रीणांसंदर्शनालापवर्जिनाभूमिशायिना
कामादिषड्गुणंजित्वाबाह्येंद्रियनियम्यता ८
एवंकृतेऽपिनैवात्मासंतुष्टोममशंकर

तद्ब्रूहियत्प्रसिध्येतसंस्काराद्यैर्विनाप्रभो ९
सकृदुच्चारणादेवददातिफलमुत्तमम्
यदियोग्योऽस्मिदेवेशतदामेकृपयावद १०
शिवउवाच-
साधुपृष्टंमहाभागत्वयालोकहितैषिणा
सुगोप्यमपिवक्ष्यामिमंत्रचिंतामणिंतव ११
रहस्यानांरहस्यंयद्गुह्यानांगुह्यमुत्तमम्
नमयाकथितंदेव्यैनाग्रजेभ्यःपुरातव १२
वक्ष्यामियुगलंतुभ्यंकृष्णमंत्रमनुत्तमम्
मंत्रचिंतामणिर्नामयुगलंद्वयमेवच १३
पर्यायाअस्यमंत्रस्यतथापंचपदीतिच
गोपीजनपदंवल्लभांतंतुचरणानिति १४
शरणंचप्रपद्येचएषपंचपदात्मकः
मंत्रचिंतामणिःप्रोक्तःषोडशार्णोमहामनुः १५
नमोगोपीजनेत्युक्त्वावल्लभाभ्यांवदेत्ततः
पदद्वयात्मकोमंत्रोदशार्णःखलुकथ्यते १६
एतांपंचपदींजप्त्वाश्रद्धयाश्रद्धयासकृत्
कृष्णप्रियाणांसान्निध्यंगच्छत्येवनसंशयः १७
नपुरश्चरणप्रेक्षानास्यन्यासविधिक्रमः
नदेशकालनियमोनारिमित्रादिशोधनम् १८
सर्वेऽधिकारिणश्चात्रचंडालांतामुनीश्वर
स्त्रियःशूद्रादयश्चापिजडमूकादिपंगवः १९
अन्येहूणाःकिराताश्चपुलिंदाःपुष्कसास्तथा
आभीरायवनाःकंकाःखसाद्याःपापयोनयः २०
दंभाहंकारपरमाःपापाःपैशुन्यतत्पराः
गोब्राह्मणादिहंतारोमहोपपातकान्विताः २१
ज्ञानवैराग्यरहिताःश्रवणादिविवर्जिताः
एतेचान्येचसर्वेस्युर्मनोरस्याधिकारिणः २२
यदिभक्तिर्भवेदेषांकृष्णेसर्वेश्वरेश्वरे
तदाधिकारिणःसर्वेनान्यथामुनिसत्तम २३

याज्ञिकोदाननिरतःसर्वतंत्रोपसेवकः
सत्यवादीयतिर्वापिवेदवेदांगपारगः २४
ब्रह्मनिष्ठःकुलीनोवातपस्वीव्रततत्परः
अत्राधिकारीनभवेत्कृष्णभक्तिविवर्जितः २५
तस्मादकृष्णभक्तायकृतघ्नायनमानिने
नचश्रद्धाविहीनायवक्तव्यंनास्तिकायच २६
नचाशुश्रूषवेवाच्यंनासंवत्सरसेविने
श्रीकृष्णेऽनन्यभक्तायदंभलोभविवर्जिने २७
कामक्रोधविमुक्तायदेयमेतत्प्रयत्नतः
ऋषिश्चैवाहमेतस्यगायत्रीछंदउच्यते २८
देवताबल्लवीकांतोमंत्रस्यपरिकीर्तितः
सप्रियस्यहरेर्दास्येविनियोगउदाहृतः २९
आचक्राद्यैस्तथामंत्रैःपंचांगानिप्रकल्पयेत्
अथवापिस्वबीजेनकरांगन्यासकौचरेत् ३०
मंत्रस्यप्रथमोवर्णोबिंदुनामूर्ध्निभूषितः
गमित्येवंभवेद्बीजंनमःशक्तिरिहोदिता ३१
अंतिमार्णैर्दशांगानितैरेवचतथार्चनम्
गंधपुष्पादिभिस्तच्चजलैरेवाप्यसंभवे ३२
न्यासपूर्वविधानेनकर्तव्यंहरितुष्टये
अतएवास्यमंत्रस्यन्यासाद्यन्येवदंतिच ३३
सकृदुच्चारणादेवकृतकृत्यत्वदायिनः
तथापिदशधानित्यंजपाद्यर्थंप्रविन्यसेत् ३४
अथध्यानंप्रवक्ष्यामिमंत्रस्यास्यद्विजोत्तम
पीतांबरंघनश्यामंद्विभुजंवनमालिनम् ३५
बर्हिबर्हकृतोत्तंसंशशिकोटिनिभाननम्
घूर्णायमाननयनंकर्णिकारावतंसिनम् ३६
अभितश्चंदनेनाथमध्येकुंकुमबिंदुना
रचितंतिलकंभालेबिभ्रतंमंडलाकृतिम् ३७
तरुणादित्यसंकाशंकुंडलाभ्यांविराजितम्
घर्माम्बुकणिकाराजद्दर्पणाभकपोलकम् ३८

प्रियास्यन्यस्तनयनंलीलापांगोन्नतभ्रुवम्
अग्रभागन्यस्तमुक्ताविस्फुरत्प्रोच्चनासिकम् ३९
दशनज्योत्स्नयाराजत्पक्वबिंबफलाधरम्
केयूरांगदसद्रत्नमुद्रिकाभिर्लसत्करम् ४०
बिभ्रतंमुरलद्यंवामेपाणौपद्मंतथैवच
कांचीदामस्फुरन्मध्यंनूपुराभ्यांलसत्पदम् ४१
रतिकेलिरसावेशचपलंचपलेक्षणम्
हसंतंप्रिययासार्द्धंहासयंतंचतांमुहुः ४२
इत्थंकल्पतरोर्मूलेरत्नसिंहासनोपरि
वृंदारण्येस्मरेत्कृष्णंसंस्थितंप्रिययासह ४३
वामपार्श्वेस्थितांतस्यराधिकांचस्मरेत्ततः
नीलचोलकसंवीतांतप्तहेमसमप्रभाम् ४४
पट्टांचलेनावृतार्द्धसुस्मेराननपंकजाम्
कांतवक्त्रेन्यस्तनेत्रांचकोरीचंचलेक्षणाम् ४५
अंगुष्ठतर्जनीभ्यांचनिजकांतमुखांबुजे
अर्पयंतींपूगफलंपर्णचूर्णसमन्वितम् ४६
मुक्ताहारस्फुरच्चारुपीनोन्नतपयोधराम्
क्षीणमध्यांपृथुश्रोणींकिंकिणीजालमंडिताम् ४७
रत्नताटंककेयूरमुद्रावलयधारिणीम्
रणत्कटकमंजीररत्नपादांगुलीयकाम् ४८
लावण्यसारमुग्धांगींसर्वावयवसुंदरीम्
आनंदरससंमग्नांप्रसन्नांनवयौवनाम् ४९
सख्यश्चतस्याविप्रेंद्रतत्समानवयोगुणाः
तत्सेवनपराभाव्याश्चामरव्यजनादिभिः ५०
अथतुभ्यंप्रवक्ष्यामिमंत्रार्थंशृणुनारद
बहिरंगैःप्रपंचस्यस्वांशैर्मायादिशक्तिभिः ५१
अंतरंगैस्तथानित्यविभूतैस्तैश्चिदादिभिः
गोपनादुच्यतेगोपीराधिकाकृष्णवल्लभा
देवीकृष्णमयीप्रोक्ताराधिकापरदेवता ५२
सर्वलक्ष्मीस्वरूपासाकृष्णाह्लादस्वरूपिणी

ततःसाप्रोच्यतेविप्रह्लादिनीतिमनीषिभिः ५३
तत्कलाकोटिकोटयंशदुर्गाद्यास्त्रिगुणात्मिकाः
सातुसाक्षान्महालक्ष्मीःकृष्णोनारायणःप्रभुः ५४
नैतयोर्विद्यतेभेदःस्वल्पोऽपिमुनिसत्तम
इयंदुर्गाहरीरुद्रःकृष्णःशक्रइयंशची ५५
सावित्रीयंहरिर्ब्रह्माधूमोर्णासौयमोहरिः
बहुनाकिंमुनिश्रेष्ठविनाताभ्यांनकिंचन ५६
चिदचिल्लक्षणंसर्वंराधाकृष्णमयंजगत्
इत्थंसर्वंतयोरेवविभूतिंविद्धिनारद ५७
नशक्यतेमयावक्तुंवर्षकोटिशतैरपि
त्रैलोक्येपृथिवीमान्याजंबूद्वीपंततोवरम् ५८
तत्रापिभारतंवर्षंतत्रापिमथुरापुरी
तत्रवृंदावनंनामतत्रगोपीकदंबकम् ५९
तत्रराधासखीवर्गस्तत्रापिराधिकावरा
सांनिध्याधिक्यतस्तस्याआधिक्यंस्याद्यथोत्तरम् ६०
पृथिवीप्रभृतीनांतुनान्यत्किंचिदिहोदितम्
सैषाहिराधिकागोपीजनस्तस्याःसखीगणः ६१
तस्याःसखीसमूहस्यवल्लभौप्राणनायकौ
राधाकृष्णौतयोःपादाःशरणंस्यादिहाश्रये ६२
प्रपद्येगतवानस्मिजीवोऽहभृशदुःखितः
सोऽहयःशरणंप्राप्तोममतस्ययदस्तिच ६३
सर्वंताभ्यांतदर्थंहितद्भोग्यंनह्यहंमम
इत्यसौकथितोविप्रमंत्रस्यार्थःसमासतः ६४
युगलार्थस्तथान्यासःप्रपत्तिःशरणागतिः
आत्मार्पणमिमेपंचपर्यायास्तेमयोदिताः ६५
अयमेवचिंतनीयोदिवानक्तमतंद्रितैः ६६

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृंदावनमाहात्म्ये
एकाशीतितमोऽध्यायः ८१

द्व्यशीतितमोऽध्यायः

शिवउवाच-
अथदीक्षाविधिंवक्ष्येशृणुनारदतत्त्वतः
श्रवणादेवमुच्येतविनातस्यविधानतः १
आविरंच्याज्जगत्सर्वंविज्ञायनश्वरंबुधः
आध्यात्मिकादित्रिविधदुःखमेवानुभूयच २
अनित्यत्वाच्चसर्वेषांसुखानांमुनिसत्तम
दुःखपक्षेविनिक्षिप्यतानितेभ्योविवर्जितः ३
विरज्यसंसृतेर्हानौसाधनानिविचिंतयेत्
अनुत्तमसुखस्यापिसंप्राप्तौभृशनिर्वृतः ४
नराणांदुष्करत्वंहिविज्ञायचमहामतिः
भृशमार्त्तस्ततोविप्रमांगुरुंशरणंव्रजेत् ५
शांतोविमत्सरःकृष्णेभक्तोऽनन्यप्रयोजनः
अनन्यसाधनःश्रीमान्कामलोभविवर्जितः ६
श्रीकृष्णरसतत्त्वज्ञःकृष्णमंत्रविदांवरः
कृष्णमंत्राश्रयोनित्यंमंत्रभक्तःसदाशुचिः ७
सद्धर्मशासकोनित्यंसदाचारनियोजकः
संप्रदायीकृपापूर्णोविरागीगुरुरुच्यते ८
एवमादिगुणःप्रायःशुश्रूषुर्गुरुपादयोः
गुरौनितांतभक्तश्चमुमुक्षुःशिष्यउच्यते ९
यत्साक्षात्सेवनंतस्यप्रेम्णाभागवतोभवेत्
समोक्षःप्रोच्यतेप्राज्ञैर्वेदवेदांगवेदिभिः १०
आश्रित्यस्वगुरोःपादौनिजवृत्तंनिवेदयेत्
ससंदेहानपाकृत्यबोधयित्वापुनःपुनः ११
स्वपादप्रणतंशांतंशुश्रूषुंनिजपादयोः
अतिहृष्टमनाःशिष्यंमनुमध्यापयेत्परम् १२
चंदनेनमृदावापिविलिखेद्बाहुमूलयोः
वामदक्षिणयोर्विप्रशंखचक्रेयथाक्रमम् १३
ऊद्ध्र्वपुंड्रंततःकुर्याद्भालादिषुविधानतः
ततोमंत्रद्वयंतस्यदक्षकर्णेविनिर्दिशेत् १४

मंत्रार्थंचवदेत्तस्मैयथावदनुपूर्वशः
दासशब्दयुतंनामधार्यंतस्यप्रयत्नतः १५
ततोऽतिभक्त्यासस्नेहंवैष्णवान्भोजयेद्बुधः
श्रीगुरुंपूजयेच्चापिवस्त्रालंकरणादिभिः १६
सर्वस्वंगुरवेदद्यात्तदर्द्धंवामहामुने
स्वदेहमपिनिक्षिप्यगुरौस्थेयमकिंचनैः १७
यएतैःपंचभिर्विद्वान्संस्कारैःसंस्कृतोभवेत्
दास्यभागीसकृष्णस्यनान्यथाकल्पकोटिभिः १८
अंकनंचोद्र्ध्वपुंड्रश्चमंत्रोनामविधारणम्
पंचमोयागइत्युक्ताःसंस्काराःपूर्वसूरिभिः १९
अंकनंशंखचक्राद्यैःसच्छिद्रंपुंड्रमुच्यते
दासशब्दयुतंनाममंत्रोयुगलसंज्ञकः २०
गुरुवैष्णवयोःपूजायागइत्यभिधीयते
एतेपरमसंस्कारामयातेपरिकीर्तिताः २१
अथतुभ्यंप्रपन्नानांधर्मान्वक्ष्यामिनारद
यानास्थायगमिष्यंतिहरिधामनराःकलौ २२
इत्थंगुरोर्लब्धमंत्रोगुरुभक्तिपरायणः
सेवमानोगुरुंनित्यंतत्कृपांभावयेत्सुधीः २३
सतांधर्मास्ततःशिक्षेत्प्रपन्नानांविशेषतः
स्वेष्टदेवधियानित्यंवैष्णवान्परितोषयेत् २४
ताडनंभर्त्सनंकामिभोग्यत्वेनयथास्त्रियः
गृह्णंतिवैष्णवानांचतत्तद्ग्राह्यंतथाबुधैः २५
एहिक्यामुष्मिकीचिंतानैवकार्याकदाचन
एहिकंतुसदाभाव्यंपूर्वाचरितकर्मणा २६
आमुष्मिकंतथाकृष्णःस्वयमेवकरिष्यति
अतोहितत्कृतेत्याज्यःप्रयत्नःसर्वथानरैः २७
सर्वोपायपरित्यागःकृष्णीयात्मतयार्चनम्
सुचिरंप्रोषितेकांतेयथापतिपरायणा २८
प्रियानुरागिणीदीनातस्यसंगैककांक्षिणी
तद्गुणान्भावयेन्नित्यंगायत्यपिशृणोतिच २९

श्रीकृष्णगुणलीलादिस्मरणादितथाचरेत्
नपुनःसाधनत्वेनकार्यंतत्तुकदाचन ३०
चिरंप्रोष्यागतंकांतंप्राप्यकांतधियायथा
चुंबंतीवाश्लिष्यंतीवनेत्राांतेनपिबंत्यपि ३१
ब्रह्मानंदगतेवाशुसेवतेपरयामुदा
श्रीमदर्चावतारेणतथापरिचरेद्धरिम् ३२
अनन्यशरणोनित्यंतथैवानन्यसाधनः
अनन्यसाधनार्थत्वात्स्यादनन्यप्रयोजनः ३३
नान्यंचपूजयेद्देवंननमेत्तंस्मरेन्नच
नचपश्येन्नगायेच्चनचनिंदेत्कदाचन ३४
नान्योच्छिष्टंचभुंजीतनान्यशेषंचधारयेत्
अवैष्णवानांसंभाषावंदनादिविवर्जयेत् ३५
ईशवैष्णवयोर्निंदांशृणुयान्नकदाचन
कर्णौपिधायगंतव्यंशक्तौदंडंसमाचरेत् ३६
आश्रित्यचातकींवृत्तिंदेहपातावधिद्विज
द्वयस्यार्थंभावयित्वास्थेयमित्येवमेमतिः ३७
सरःसमुद्रनद्यादीन्विहायचातकोयथा
तृषितोम्रियतेवापियाचतेवापयोधरम् ३८
एवमेवप्रयत्नेनसाधनानिविचिंतयेत्
स्वेष्टदेवःसदायाच्योगतिस्त्वंमेभवेरिति ३९
स्वेष्टदेवतदीयानांगुरोरपिविशेषतः
आनुकूल्येसदास्थेयंप्रातिकूल्यंविवर्जयेत् ४०
सकृत्प्रपन्नोवद्भ्यामिकल्याणगुणतांतयोः
विचिंत्यविश्वसेदेतौमामिमावुद्धरिष्यतः ४१
संसारसागरान्नाथमित्रपुत्रगृहाकुलात्
गोप्तारौमेयुवामेवप्रपन्नभयभंजनौ ४२
योहंममास्तियत्किंचिदिहलोकेपरत्रच
तत्सर्वंभवतोरद्यचरणेषुसमर्चितम् ४३
अहमस्म्यपराधानामालयस्त्यक्तसाधनः
अगतिश्चततोनाथौभवंतावेवमेगतिः ४४

तवास्मिराधिकाकांतकर्मणामनसागिरा
कृष्णकांतेतवैवास्मियुवामेवगतिर्मम ४५
शरणंवांप्रपन्नोऽस्मिकरुणानिकराकरौ
प्रसादंकुरुतंदास्यंमयिदुष्टेऽपराधिनि ४६
इत्येवंजपतानित्यंस्थातव्यंपद्यपंचकम्
अचिरादेवतद्दास्यमिच्छतामुनिसत्तम ४७
बाह्यधर्मामयाह्येतेसंक्षेपेणोपवर्णिताः
आंतरःपरमोधर्मःप्रपन्नानामथोच्यते ४८
कृष्णप्रियासखीभावंसमाश्रित्यप्रयत्नतः
तयोःसेवांप्रकुर्वीतदिवानक्तमतंद्रितः ४९
उक्तोमंत्रस्तदंगानितथातस्याधिकारिणः
तद्धर्माश्चतथातेभ्यःफलंमंत्रस्यनारद ५०
अनुतिष्ठत्वमप्येतत्तयोर्दास्यमवाप्स्यसि
स्वाधिकारक्षयेविप्रसंदेहोनात्रकश्चन ५१
सकृन्मात्रप्रपन्नायतवास्मीतिचयाचते
निजदास्यंहरिर्दद्यान्नमेऽत्रास्तिविचारणा ५२
अत्रतेवर्णयिष्यामिरहस्यंपरमाद्भुतम्
श्रुतपूर्वंमयाकृष्णात्साक्षाद्भगवतःपरम् ५३
एषतेकथितोधर्मआंतरोमुनिसत्तम
गुह्यादेषगुह्यतमोगोपनीयःप्रयत्नतः ५४
मंत्ररत्नमहंपूर्वंजपन्कैलासमूर्द्धनि
ध्यायन्नारायणंदेवमवसंगहनेवने ५५
ततस्तुभगवांस्तुष्टःप्रादुरासममाग्रतः
व्रियतांवरइत्युक्तेमयाप्युद्घाट्यलोचने ५६
दृष्टोदेवःप्रियासार्द्धंसंस्थितोगरुडोपरि
प्रणिपत्यावोचमहंवरदंकमलापतिम् ५७
यद्रूपंतेकृपासिंधोपरमानंददायकम्
सर्वानंदाश्रयंनित्यंमूर्तिमत्सर्वतोऽधिकम् ५८
निर्गुणंनिष्क्रियंशांतंयद्ब्रह्मेतिविदुर्बुधाः
तदहंद्रष्टुमिच्छामिचक्षुर्भ्यांपरमेश्वर ५९

ततोमामाहभगवान्प्रपन्नंकमलापतिः
तदद्यद्रद्त्यसेरूपंयत्तेमनसिकांक्षितम् ६०
यमुनापश्चिमेतीरेगच्छवृंदावनंमम
इत्युक्त्वांतर्दधेदेवःप्रियासार्द्धंजगत्पतिः ६१
अहमप्यागतस्तर्हियमुनायास्तटंशुभम्
तत्रकृष्णमपश्यंचसर्वदेवेश्वरेश्वरम् ६२
गोपवेषधरंकांतंकिशोरवयसान्वितम्
प्रियास्कंधेसुविन्यस्तवामहस्तंमनोहरम् ६३
हसंतंहासयतंतांमध्येगोपीकदंबके
स्निग्धमेघसमाभासंकल्याणगुणमंदिरम् ६४
प्रहस्यचततःकृष्णोमामाहामृतभाषणः
अहंतेदर्शनंयातोज्ञात्वारुद्रतवेप्सितम् ६५
यदद्यमेत्वयादृष्टमिदंरूपमलौकिकम्
घनीभूतामलप्रेमसच्चिदानंदविग्रहम् ६६
नीरूपंनिर्गुणंव्यापिक्रियाहीनंपरात्परम्
वदंत्युपनिषत्संघाइदमेवममानघम् ६७
प्रकृत्युत्थगुणाभावादनंतत्वात्तथेश्वरम्
असिद्धत्वान्मद्गुणानांनिर्गुणंमांवदंतिहि ६८
अदृश्यत्वान्ममैतस्यरूपस्यचर्मचक्षुषा
अरूपंमांवदंत्येतेवेदाःसर्वेमहेश्वर ६९
व्यापकत्वाच्चिदंशेनब्रह्मेतिचविदुर्बुधाः
अकर्तृत्वात्प्रपंचस्यनिष्क्रियंमांवदंतिहि ७०
मायागुणैर्यतोमेंऽशाकुर्वंतिसर्जनादिकम्
नकरोमिस्वयंकिंचित्सृष्ट्यादिकमहंशिव ७१
अहमासांमहादेवगोपीनांप्रेमविह्वलः
क्रियांतरंनजानामिनात्मानमपिनारद ७२
विहराम्यनयानित्यमस्याःप्रेमवशीकृतः
इमांतुमत्प्रियांविद्धिराधिकांपरदेवताम् ७३
अस्याश्चपरितःपश्यसख्यःशतसहस्रशः
नित्याःसर्वाइमारुद्रयथाहंनित्यविग्रहः ७४

गोपागावोगोपिकाश्चसदावृंदावनंमम
सर्वमेतन्नित्यमेवचिदानंदरसात्मकम् ७५
इदमानंदकंदाख्यंविद्धिवृंदावनंमम
यस्मिन्प्रवेशमात्रेणनपुनःसंसृतिंविशेत् ७६
मद्वनंप्राप्ययोमूढःपुनरन्यत्रगच्छति
सम्रात्महाभवेदेवसत्यंसत्यंमयोदितम् ७७
वृंदावनंपरित्यज्यनैवगच्छाम्यहंक्वचित्
निवसाम्यनयासार्द्धमहमत्रैवसर्वदा ७८
इत्येवंसर्वमाख्यातंयत्तेरुद्रहृदिस्थितम्
कथयस्वममेदानींकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ७९
ततस्तमब्रवंदेवमहंचमुनिसत्तम
ईदृशस्त्वंकथंलभ्यस्तमुपायंवदस्वमे ८०
ततोमामाहभगवान्साधुरुद्रतवोदितम्
अतिगुह्यतमंह्येतद्गोपनीयंप्रयत्नतः ८१
सकृदावांप्रपन्नोयस्त्यक्तोपायउपासते
गोपीभावेनदेवेशसमामेतिनचेतरः ८२
सकृदावांप्रपन्नोवामत्प्रियामेकिकामुत
सेवतेनन्यभावेनसमामेतिनसंशयः ८३
योमामेवप्रपन्नश्चमत्प्रियांनमहेश्वर
नकदापिसचाप्नोतिमामेवंतेमयोदितम् ८४
सकृदेवप्रपन्नोयस्तवास्मीतिवदेदपि
साधनेनविनाप्येवमामाप्नोतिनसंशयः ८५
तस्मात्सर्वप्रयत्नेनमत्प्रियांशरणंव्रजेत्
आश्रित्यमत्प्रियांरुद्रमांवशीकर्त्तुमर्हसि ८६
इदंरहस्यंपरमंमयातेपरिकीर्तितम्
त्वयाप्येतन्महादेवगोपनीयंप्रयत्नतः ८७
त्वमप्येनांसमाश्रित्यराधिकांममवल्लभाम्
जपन्मेयुगलंमंत्रंसदातिष्ठमदालये ८८
शिवउवाच-
इत्युक्त्वादक्षिणेकर्णेममकृष्णोदयानिधिः

उपदिश्यपरंमंत्रंसंस्कारांश्चविधायहि ८९
सगणोंऽतर्दधेविप्रतत्रैवममपश्यतः
अहमप्यत्रतिष्ठामितदारभ्यनिरंतरम् ९०
सर्वमेतन्मयातुभ्यंसांगमेवप्रकीर्त्तितम्
अधुनावदविप्रेंद्रकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ९१

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृंदावनमाहात्म्ये
द्व्यशीतितमोऽध्यायः ८२

त्र्यशीतितमोऽध्यायः

नारदउवाच-
भगवन्सर्वमाख्यातंयद्यत्पृष्टंमयागुरो
अधुनाश्रोतुमिच्छामिभावमार्गमनुत्तमम् १
शिवउवाच-
साधुविप्रत्वयापृष्टंसर्वलोकहितैषिणा
रहस्यमपिवक्ष्यामितन्मेनिगदतःशृणु २
दास्यःसखायःपितरौप्रेयस्यश्चहरेरिह
सर्वेनित्यामुनिश्रेष्ठवसंतिगुणशालिनः ३
यथाप्रकटलीलायांपुराणेषुप्रकीर्तिताः
तथातेनित्यलीलायांसंतिवृंदावनेभुवि ४
गमनागमनेनित्यंकरोतिवनगोष्ठयोः
गोचारणंवयस्यैश्चविनाऽसुरविघातनम् ५
करकीयाभिमानिन्यस्तथातस्यप्रियाजनाः
प्रच्छन्नेनैवभावेनरमयंतिनिजप्रियम् ६
आत्मानंचिंतयेत्तत्रतासांमध्येमनोरमाम्
रूपयौवनसंपन्नांकिशोरींप्रमदाकृतिम् ७
नानाशिल्पकलाभिज्ञांकृष्णभोगानुरूपिणीम्
प्रार्थितामपिकृष्णेनतत्रभोगपराङ्मुखीम् ८
राधिकानुचरींतत्रतत्सेवनपरायणाम्
कृष्णादप्यधिकंप्रेमराधिकायांप्रकुर्वतीम् ९
प्रीत्यानुदिवसंयत्नात्तयोःसंगमकारिणीम्

तत्सेवनसुखाह्लादभावेनातिसुनिर्वृताम् १०
इत्यात्मानंविचिंत्यैवतत्रसेवांसमाचरेत्
ब्राह्मंमुहूर्त्तमारभ्ययावत्स्यात्तुमहानिशा ११
नारदउवाच-
हरेर्दैनंदिनींलीलांश्रोतुमिच्छामितत्त्वतः
लीलामजानतासेव्योमनसातुकथंहरिः १२
शिवउवाच-
नाहंजानामितांलीलांहरेर्नारदतत्त्वतः
वृंदादेवीमितोगच्छसातेलीलांप्रवक्ष्यति १३
अविदूरइतःस्थानात्केशीतीर्थसमीपतः
सखीसंघवृतासास्तेगोविंदपरिचारिका १४
सूतउवाच-
इत्युक्तस्तंपरिक्रम्यहृष्टोनत्वापुनःपुनः
वृंदाश्रमंजगामाथनारदोमुनिसत्तमः १५
वृंदापिनारदंदृष्ट्वाप्रणम्यचपुनःपुनः
उवाचचमुनिश्रेष्ठकथमत्रागतिस्तव १६
नारदउवाच-
त्वत्तोवेदितुमिच्छामिनैत्यकंचरितंहरेः
तदादितोममब्रूहियदियोग्योऽस्मिशोभने १७
वृंदोवाच-
रहस्यमपिवक्ष्यामिकृष्णभक्तोसिनारद
नप्रकाश्यंत्वयाप्येतद्गुह्याद्गुह्यतरंमहत् १८
मध्येवृंदावनेरम्येपंचाशत्कुंजमंडिते
कल्पवृक्षनिकुंजेतुदिव्यरत्नमयेगृहे १९
निद्रितौतिष्ठतस्तल्पेनिबिडालिगितौमिथः
मदाज्ञाकारिभिःपश्चात्पक्षिभिर्बोधितावपि २०
गाढालिगनजानंदमाप्तौतद्भंगकातरौ
नमनःकुरुतस्तल्पात्समुत्थातुंमनागपि २१
ततश्चसारिकासंघैःशुकाद्यैःपरितोमुहुः
बोधितौविविधैर्वाक्यैःस्वतल्पादुदतिष्ठताम् २२

उपविष्टौततोदृष्ट्वासख्यस्तल्पेमुदान्वितौ
प्रविश्यसेवांकुर्वंतितत्कालेह्युचितांतयोः २३
पुनश्चसारिकावाक्यैस्तावुत्थायस्वतल्पतः
गच्छतःस्वस्वभवनंभीत्युत्कंठाकुलौततः २४
प्रातश्चबोधितोमात्रातल्पादुत्थायसत्वरः
कृत्वाकृष्णोदंतकाष्ठंबलदेवसमन्वितः २५
मात्रानुमोदितोयातिगोशालांसखिभिर्वृतः
राधापिबोधिताविप्रवयस्याभिःस्वतल्पतः २६
उत्थायदंतकाष्ठादिकृत्वाभ्यंगंसमाचरेत्
स्नानवेदींततोगत्वास्नापितासानिजालिभिः २७
भूषागृहेव्रजेत्तत्रवयस्याभूषयंत्यपि
भूषणैर्विविधैर्दिव्यैर्गंधमाल्यानुलेपनैः २८
ततःसखीजनैस्तस्याःश्वश्रूंसंप्रार्थ्ययत्नतः
कर्तुमाहूयतेस्वन्नंससखीसायशोदया २९
नारदउवाच-
कथमाहूयतेदेविपाकार्थंतुयशोदया
सतीषुपाककर्त्रीषुरोहिणीप्रमुखास्वपि ३०
वृंदोवाच-
पूर्वंदुर्वाससादत्तोवरस्तस्यैमहामुने
इतिकात्यायनीवक्त्राच्छ्रुतमासीन्मयापुरा ३१
त्वयायत्पच्यतेदेवितदन्नंमदनुग्रहात्
मिष्टंस्यादमृतस्पर्द्धिभोक्तुरायुष्करंतथा ३२
इत्याह्वयतितांनित्यंयशोदापुत्रवत्सला
आयुष्मान्मेभवेत्पुत्रःस्वादुलोभात्तथासती ३३
श्रुत्वानुमोदिताहृष्टासापिनंदालयंव्रजेत्
ससखीप्रकरातत्रगत्वापाकंकरोतिच ३४
कृष्णोऽपिदुग्ध्वागाःकाश्चिद्दोहयित्वाजनैःपराः
आगच्छतिपितुर्वाक्यात्स्वगृहंसखिभिर्वृतः ३५
अभ्यंगमर्दनंकृत्वादासैःसंस्नापितोमुदा
धौतवस्त्रधरःस्रग्वीचंदनाक्तकलेवरः ३६

द्विफालबद्धचिकुरैर्ग्रीवाभालोपरिस्फुरन्
चंद्राकारस्फुरद्भालतिलकालकरंजितः ३७
कंकणांगदकेयूररत्नमुद्रालसत्करः
मुक्ताहारस्फुरद्वक्षामकराकृतिकुंडलः ३८
मुहुराकारितोमात्राप्रविशेद्भोजनालयम्
अवलंब्यकरंसख्युर्बलदेवमनुव्रतः ३९
भुंक्तेऽथविविधान्नानिभ्रात्राचसखिभिर्वृतः
हासयन्विविधैर्हास्यैःसखींस्तैर्हसतिस्वयम् ४०
इत्थंभुक्त्वातथाचम्यदिव्यखट्वोपरिक्षणम्
विश्रम्यसेवकैर्दत्तंतांबूलंविभजन्नदन् ४१
गोपवेषधरःकृष्णोधेनुवृंदपुरस्सरः
व्रजवासिजनैःप्रीत्यासर्वैरनुगतःपथि ४२
पितरंमातरंनत्वानेत्रांतेनापितंगणम्
यथायोग्यंतथाचान्यान्विनिवर्त्यवनंव्रजेत् ४३
वनंप्रविश्यसखिभिःक्रीडयित्वाक्षणंततः
विहारैर्विविधैस्तत्रवनेविक्रीडतेमुदा ४४
वंचयित्वाततःसर्वान्द्वित्रैःप्रियसखैर्वृतः
संकेतकंव्रजेद्धर्षात्प्रियासंदर्शनोत्सुकः ४५
सापिकृष्णंवनंयातंदृष्ट्वास्वंगृहमागता
सूर्यादिपूजाव्याजेनकुसुमाहृतयेतथा ४६
वंचयित्वागुरून्यातिप्रियसंगेच्छयावनम्
इत्थंतौबहुयत्नेनमिलित्वाकाननेततः ४७
विहारैर्विविधैस्तत्रदिनंविक्रीडतोमुदा
दोलायांचसमारूढौसखिभिर्दोलितौक्वचित् ४८
क्वापिवेणुंकरस्त्रस्तंप्रियया‍पह्नुतंहरिः
अन्वेषयन्नुपालब्धोविप्रलब्धप्रियागणैः ४९
हसितैर्बहुधाताभिर्हासितस्तत्रतिष्ठति
वसंतवायुनाजुष्टंवनखराडंमुदाक्वचित् ५०
प्रविश्यचंदनांभोभिःकुंकुमादिजलैरपि
निषिंचतोयंत्रमुक्तैस्तत्पंकैर्लिंपतोमिथः ५१

सख्योऽप्येवंनिषिंचंतिताश्चतौसिंचतःपुनः
वसंतवायुजुष्टेषुवनखडेषुसर्वतः ५२
तत्तत्कालोचितैर्नानाविहारैःसगणौद्विज
श्रांतौक्वचिद्वृक्षमूलमासाद्यमुनिसत्तम ५३
उपविश्यासनेदिव्येमधुपानंप्रचक्रतुः
ततोमधुमदोन्मत्तौनिद्रयामीलितेक्षणौ ५४
मिथःपाणीसमालंब्यकामबाणवशंगतौ
रिरंसूविशतःकुञ्जंस्खलद्वाङ्मनसौपथि ५५
क्रीडतश्चततस्तत्रकरिणीयूथपौयथा
सख्योऽपिमधुभिर्मत्तानिद्रयापीडितेक्षणाः ५६
अभितोमंजुकुंजेषुसर्वाएवापिशिश्यिरे
पृथगेकेनवपुषाकृष्णोऽपियुगपद्विभुः ५७
सर्वासांसंनिधिंगच्छेत्प्रिययाप्रेरितोमुहुः
रमयित्वाचताःसर्वाःकरिणीर्गजराडिव ५८
प्रिययाचतथाताभिःक्रीडार्थंचसरोव्रजेत्
जलसेकैर्मिथस्तत्रक्रीडतःसगणौततः ५९
वासःस्रक्चंदनैर्दिव्यैर्भूषणैरपिभूषितौ
तत्रैवसरसस्तीरेदिव्यरत्नमयेगृहे ६०
प्रागेवफलमूलानिकल्पितानिमयामुने
हरिस्तुप्रथमंभुक्त्वाकांतयापरिवेष्टितः ६१
द्वित्राभिःसेवितोगच्छेच्छय्यांपुष्पविनिर्मिताम्
तांबूलैर्व्यजनैस्तत्रपादसंवाहनादिभिः ६२
सेव्यमानोहसंस्ताभिर्मोदतेप्रेयसींस्मरन्
राधिकापिहरौसुप्तेसगणामुदितांतरा ६३
अपितत्रगतप्राणातदुच्छिष्टंभुनक्तिच
किंचिदेवततोभुक्त्वाव्रजेच्छय्यानिकेतनम् ६४
द्रष्टुंकांतमुखांभोजंचकोरीवनिशाकरम्
तांबूलचर्वितंतस्यतत्रत्याभिर्निवेदितम् ६५
तांबूलान्यपिचाश्नातिविभजंतीप्रियालिषु
कृष्णोऽपितासांशुश्रूषुःस्वच्छंदंभाषितंमिथः ६६

प्राप्तनिद्रइवाभातिविनिद्रोऽपिपटावृतः
ताश्चद्वेलीक्षणंकृत्वाकुतश्चिदनुमानतः ६७
विदश्यरसनांदद्भिःपश्यंत्योऽन्योन्यमाननम्
विलीनाइवलज्जाब्धौक्षणमूचुर्नकिंचन ६८
क्षणादेवततोवस्त्रंदूरीकृत्यतदंगतः
साधुनिद्रांगतोऽसीतिहासयंत्योहसंतिच ६९
एवंतैर्विविधैर्हास्यैरममाणौगणैःसह
अनुभूयक्षणंनिद्रासुखंचमुनिसत्तम ७०
उपविश्यासनेदिव्येसगणौविस्तृतेमुदा
पणीकृत्यमिथोहारचुंबाश्लेषपरिच्छदान् ७१
अक्षैर्विक्रीडतःप्रेम्णानर्मालापपुरस्सरम्
पराजितोऽपिप्रियया जितोहमितिवैब्रुवन् ७२
हारादिग्रहणेतस्याःप्रवृत्तस्ताड्यतेतया
तयैवंताडितःकृष्णःकरेणास्यसरोरुहे ७३
विषराणमानसोभूत्वागंतुंप्रकुरुतेमतिम्
जितोऽस्मिचेत्त्वयादेविगृह्यतांयत्पणीकृतम् ७४
चुंबनादिमयादत्तमित्युक्त्वासातथाचरेत्
कौटिल्यंतद्भ्रुवोर्द्रष्टुंश्रोतुंतद्भर्त्सनंवचः ७५
ततःसारीशुकानांचश्रुत्वावागाहवंमिथः
निर्गच्छतस्ततःस्थानाद्गंतुकामौगृहंप्रति ७६
कृष्णःकांतामनुज्ञाप्यगवामभिमुखंव्रजेत्
सातुसूर्यगृहंगच्छेत्सखीमंडलसंयुता ७७
कियद्दूरंततोगत्वापरावृत्यहरिंपुनः
विप्रवेषंसमास्थाययातिसूर्यगृहंप्रति ७८
सूर्यंप्रपूजयेत्तत्रप्रार्थितस्तत्सखीजनैः
तदैवकल्पितैर्वेदैःपरिहासविगर्भितैः ७९
ततस्ताज्ञापितंकांतंपरिज्ञायविचक्षणाः
आनंदसागरेमग्नानविदुःस्वंनचापरम् ८०
विहारैर्विविधैरेवंसार्द्धयामद्वयंमुने
नीत्वागृहंव्रजेयुस्ताःसचकृष्णोगवांव्रजेत् ८१

संगम्यस्वसखीन्कृष्णोगृहीत्वागाःसमंततः
आगच्छतिव्रजंहर्षान्नादयन्मुरलद्यमुने ८२
ततोनंदादयःसर्वेश्रुत्वावेणुरवंहरेः
गोधूलिपटलव्याप्तंदृष्ट्वाचापिनभस्तलम् ८३
विसृज्यसर्वकर्माणिस्त्रियोबालादयोऽपिच
कृष्णस्याभिमुखंयांतितद्दर्शनसमुत्सुकाः ८४
राजमार्गेव्रजद्वारियत्रसर्वेव्रजौकसः
कृष्णोऽपितान्समागम्ययथावदनुपूर्वशः ८५
दर्शनस्पर्शनैर्वाचास्मितपूर्वावलोकनैः
गोपवृद्धान्नमस्कारैःकायिकैर्वाचिकैरपि ८६
अष्टांगपातैःपितरौरोहिणीमपिनारद
नेत्रांतसूचितेनैवविनयेनप्रियांतथा ८७
एवंतैस्तद्यथायोग्यंव्रजौकोभिःप्रपूजितः
गवालयेतथागाश्चसंप्रवेश्यसमंततः ८८
पितृभ्यामर्थितोयातिभ्रात्रासहनिजालयम्
स्नात्वापीत्वातत्रकिंचिद्भुक्त्वामात्रानुमोदितः ८९
गवालयंपुनर्यातिदोग्धुकामोगवांपयः
ताश्चदुग्ध्वादोहयित्वापाययित्वाचकाश्चन ९०
पित्रासार्द्धंगृहंयातितत्रभावशतानुगः
तत्रपित्रापितृव्यैश्चतत्पुत्रैश्चबलेनच ९१
भुनक्तिविविधान्नानिचर्व्यचोष्यादिकानिच
तन्मतिःप्रार्थनात्पूर्वंराधिकाचतदैवह ९२
प्रस्थापयेत्सखीद्वारापक्वान्नानितदालयम्
श्लाघयंश्चहरिस्तानिभुक्त्वापित्रादिभिःसह ९३
सभागृहंव्रजेत्तैश्चजुष्टंबंदिजनादिभिः
पक्वान्नानिगृहीत्वायाःसख्यस्तत्रपुरागताः ९४
बहूनिचपुनस्तानिप्रदत्तानियशोदया
सख्यस्तत्रतयादत्तंकृष्णोच्छिष्टंनयंतिच ९५
सर्वंताभिःसमानीयराधिकायैनिवेद्यते
सापिभुक्त्वासखीवर्गयुतातदनुपूर्वशः ९६

सखीभिर्मंडितातिष्ठेदभिसर्त्तुंसमुद्यता
प्रस्थाप्यतेमयाकाचिदितएवततःसखी ९७
तयाभिसारितासाथयमुनायाःसमीपतः
कल्पवृक्षनिकुंजेऽस्मिन्दिव्यरत्नमयेगृहे ९८
सितकृष्णनिशायोग्यवेषायातिसखीवृता
कृष्णोऽपिविविधंतत्रदृष्ट्वाकौतूहलंततः ९९
कात्यायन्यामनोज्ञानिश्रुत्वासंगीतकान्यपि
धनधान्यादिभिस्ताश्चप्रीणयित्वाविधानतः १००
जनैराराधितोमात्रायातिसख्यानिकेतनम्
मातरिप्रस्थितायांचभोजयित्वाततोगृहम् १०१
संकेतकंकांतयात्रसमागच्छेदलक्षितः
मिलित्वातावुभावत्रक्रीडतोवनराजिषु १०२
विहारैर्विविधैरासलास्यहासपुरस्सरैः
सार्द्धयामद्वयंनीत्वारात्रेरेवंविहारतः १०३
सुषुप्सूविशतःकुंजंपक्षिणीभिरलक्षितौ
एकांतेकुसुमैःक्लृप्तेकेलितल्पेमनोहरे १०४
सुप्तावातिष्ठतस्तत्रसेव्यमानौनिजालिभिः
इतितेसर्वमाख्यातंनैत्यकंचरितंहरेः १०५
पापिनोऽपिविमुच्यंतेश्रवणादस्यनारद
नारदउवाच-
धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मित्वयादेविनसंशयः १०६
हरेर्दैनंदिनीलीलायतोमेऽद्यप्रकाशिता
सूतउवाच-
इत्युक्त्वातांपरिक्रम्यतयाचापिप्रपूजितः १०७
अंतर्धानंगतोब्रह्मन्नारदोमुनिसत्तमः
मयाप्येतच्चानुपूर्व्यात्सर्वमेवप्रकीर्तितम् १०८
जपेन्नित्यंप्रयत्नेनमंत्रयुग्ममनुत्तमम्
कृष्णवक्त्रादिदंलब्धंपुरारुद्रेणयत्नतः १०९
तेनोक्तंनारदायापिनारदेनममोदितम्
संस्कारांश्चविधायैवमयाप्येतत्तवोदितम् ११०

त्वयाप्येतद्गोपनीयंरहस्यंपरमाद्भुतम्
शौनकउवाच-
कृतकृत्योभवंसाक्षात्त्वत्प्रसादादहंगुरो १११
रहस्यानांरहस्यंयत्त्वयामह्यंप्रकाशितम्
सूतउवाच-
धर्मानेतानुपातिष्ठञ्जल्पन्मंत्रमहर्निशम् ११२
अचिरादेवतद्दास्यमवाप्स्यसिनसंशयः
मयापिगम्यतेब्रह्मन्नित्यमायतनंविभोः ११३
गुरोर्गुरोर्भानुजायाःकूलेगोपीश्वरस्यच ११४
इदंचरित्रंपरमंपवित्रंप्रोक्तंमहेशेनमहानुभावम्
शृणवंतियेभक्तियुतामनुष्यास्तेयांतिनित्यंपदमच्युतस्य ११५
धन्यंयशस्यमायुष्यमारोग्याभीष्टसिद्धिदम्
स्वर्गापवर्गसंपत्तिकारणंपापनाशनम् ११६
भक्त्यापठंतियेनित्यंमानवाविष्णुतत्पराः
नतेषांपुनरावृत्तिर्विष्णुलोकात्कथंचन ११७

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृंदावनमाहात्म्ये त्र्यशीतितमोऽध्यायः ८३

समाप्तं वृंदानमाहात्म्यम्

चतुरशीतितमोऽध्यायः

ऋषयऊचुः -
सूतसूतमहाभागरोमहर्षणनंदन
कथारम्यात्वयाप्रोक्तालोकस्यानंददायिनी १
श्रीकृष्णस्यमहाभागचरितंमहदद्भुतम्
श्रुतंसर्वंत्वयाप्रोक्तंनिर्वृतिस्तेनचाभवत् २
अहोश्रीकृष्णमाहात्म्यंभक्तानांगतिदायकम्
यतस्तेनमहाभागनिर्वृतिंकोनचाप्नुयात् ३
अतःपुनरपिश्रीमत्कृष्णस्यचरितंमहत्
श्रोतुमिच्छामहेचान्यद्व्रतदानार्हणादिकम् ४
स्नानंवापिमहाभागयथायेनकृतंपुरा
तत्सर्वंविस्तराद्ब्रूहियथानोनिर्वृतिर्भवेत् ५

सूतउवाच-
साधुपृष्टंद्विजश्रेष्ठालोकानांतारणंपरम्
यूयंकृतार्थाःकृष्णस्यभक्त्यासंपूर्णमानसाः ६
श्रीकृष्णचरितंपुरायंसाधूनांहर्षदंपरम्
प्रवक्ष्यामिद्विजश्रेष्ठामहदाख्यानमुत्तमम् ७
एकदानारदोलोकान्पर्यटन्भगवत्प्रियः
मथुरायामंबरीषंकृष्णाराधनतत्परम् ८
महाभागंव्रतपरंददर्शमुनिसत्तमः
सन्नागतंमुनिवरंसत्कृत्यमुनिसत्तमः ९
भवंतइवपप्रच्छश्रद्धयाहृष्टमानसः
ग्रंबरीषउवाच-
यन्मुनेपरमंब्रह्मवेदवादिभिरुच्यते १०
सदेवःपुंडरीकाक्षःस्वयंनारायणःपरः
योऽमूर्तोमूर्तिमानीशोव्यक्तोऽव्यक्तःसनातनः ११
सर्वभूतमयोऽचित्योध्यातव्यःसकथंहरिः
यस्मिन्सर्वमिदंविश्वमोतंप्रोतंप्रतिष्ठितम् १२
ग्रव्यक्तमेकंपरमंपरमात्मेतिविश्रुतम्
यतोजन्मादिजगतोयोनिर्मायस्वयंभुवम् १३
ददौतस्मैचनिगमानात्मन्येवव्यवस्थितान्
कथमाराध्यतेसोऽयसमग्रपुरुषार्थदः १४
योगिनामपिदुर्गम्यस्तदेतत्कृपयावद
ग्रनाराधितगोविंदानविदंतिहितोदयम् १५
नतपोयज्ञदानानांलभतेफलमुत्तमम्
ग्रनास्वादितगोविंदपदांबुजरसश्चयः १६
मनोरथपथातीतंस्फीतंनाकलयेत्फलम्
हरेराराधनंहित्वादुरितौघनिवारणम् १७
नान्यत्पश्यामिजंतूनांप्रायश्चित्तंपरंमुने
यद्भ्रूनर्तनवर्तिन्यःश्रूयंतेसिद्धयोऽखिलाः १८
कथमाराध्यतेसोऽयकेशवःक्लेशनाशनः
उपास्यतेसभगवान्कथंनारायणोनरैः १९

प्रीतश्चसर्वमेतन्मेहितायजगतोवद
भक्तिप्रियोऽसौभगवान्कयाभक्त्याप्रसीदति २०
कथंतस्मिन्भवेद्भक्तिःसर्वैराराध्यतेकथम्
वैष्णवोसिहरेस्तस्यप्रियोऽसिपरमार्थवित् २१
तेनत्वामेवपृच्छामिब्रह्मन्ब्रह्मविदुत्तम
श्रोतारमथवक्तारंप्रष्टारंपुरुषंहरेः २२
प्रश्नःपुनातिकृष्णस्यतदंघ्रिसलिलंयथा
दुर्ल्लभोमानुषोदेहोदेहिनांक्षणभंगुरः २३
तत्रापिदुर्ल्लभंमन्येवैकुंठप्रियदर्शनम्
संसारेस्मिन्क्षणार्धोऽपिसत्संगःशेवधिर्नृणाम् २४
यस्मादवाप्यतेसर्वंपुरुषार्थचतुष्टयम्
भगवन्भवतोयात्रास्वस्तयेसर्वदेहिनाम् २५
बालानांतुयथापित्रोरुत्तमश्लोकवर्त्मनाम्
भूतानांदेवचरितंदुःखायचसुखायच २६
सुखायैवहिसाधूनांत्वादृशामच्युतात्मनाम्
भजंतियेयथादेवान्देवाअपितथैवतान् २७
छायेवकर्मसचिवाःसाधवोदीनवत्सलाः
तस्मात्त्वंभगवन्मह्यंवैष्णवंधर्ममादिश २८
यस्योपदेशदानेनलभतेवेदजंफलम्
नारदउवाच-
साधुपृष्टंमहीपालविष्णुभक्तिमतात्वया २९
जानतापरमंधर्ममेकंमाधवसेवनम्
यस्मिन्नाराधितेविष्णौविश्वमाराधितंभवेत् ३०
तुष्टेचराचरंतुष्टंसर्वदेवमयेहरौ
यस्यस्मरणमात्रेणमहापातकसंहतिः ३१
तत्क्षणान्नाशमायातिससेव्योहरिरेवहि
कोऽनुराजन्निंद्रियवान्मुकुंदचरणांबुजम् ३२
नभजेत्सर्वतोमृत्युरुपास्यमृषिदैवतैः
श्रुतोऽनुपठितोध्यातआदृतश्चानुमोदितः ३३
सद्यःपुनातिसद्धर्मोवीरोविश्वद्रुहोऽपिहि

योयंकारणकार्यादिकारणस्यापिकारणम् ३४
अनन्यकारणंयोगीजगज्जीवोजगन्मयः
अणुर्बृहत्कृशः स्थूलोनिर्गुणोगुणभृन्महान् ३५
अजोजन्मलयातीतोध्यातव्यः सहरिः सदा
सम्यगेतद्व्यवसितंभवतापुरुषर्षभ ३६
यत्पृच्छसेभागवतान्धर्मास्त्वंविश्वभावनान्
प्रसंगेनसतामात्ममनःश्रुतिरसायनाः ३७
भवंतिकीर्तनीयस्यकथाः कृष्णस्यनिर्मलाः
भावसाध्योह्ययंदेवः स्वयंजानातितद्भवान् ३८
तथापिवक्ष्येजगतोहितायतवगौरवात्
यदाहुः परमंब्रह्मप्रधानपुरुषात्परम् ३९
यन्मायायाततंसर्वंसर्वंयच्छतिसोऽच्युतः
पुत्रान्कलत्रंदीर्घायूराज्यंस्वर्गापवर्गकम् ४०
सदद्यादीप्सितंसर्वंभक्त्यासंपूजितोऽजितः
कर्मणामनसावाचातत्परायेहिमानवाः ४१
तेषांव्रतानिवक्ष्यामिप्रीतयेभूपसत्तम
अहिंसासत्यमस्तेयंब्रह्मचर्यमकल्पता ४२
एतानिमानसान्याहुर्व्रतानिहरितुष्टये
एकभक्तंतथानक्तमुपवासमयाचितम् ४३
इत्येवंकायिकंपुंसांव्रतमुक्तंनरेश्वर
वेदस्याध्ययनंविष्णोः कीर्तनंसत्यभाषणम् ४४
अपैशुन्यमिदंराजन्वाचिकंव्रतमुत्तमम्
चक्रायुधस्यनामानिसदासर्वत्रकीर्तयेत् ४५
नाशौचंकीर्तनेतस्यसपवित्रकरोयतः
वर्णाश्रमाचारवतापुरुषेणपरः पुमान् ४६
विष्णुराराध्यतेपंथानान्यः संतोषकारणम्
पतिप्रियहिताभिश्चमनोवाक्कायसंयमैः ४७
व्रतैराराध्यतेस्त्रीभिर्वासुदेवोदयानिधिः
आगमोक्तेनमार्गेणस्त्रीशूद्रैरपिपूजनम् ४८
कर्तव्यंकृष्णचंद्रस्यद्विजातिवररूपिणः

त्रयोवर्णास्तुवेदोक्तमार्गाराधनतत्पराः ४९
स्त्रीशूद्रादयएवस्युर्नाम्नाऽराधनतत्पराः
नपूजनैर्नयजनैर्नव्रतैरपिमाधवः ५०
तुष्यतेकेवलंभक्तिप्रियोऽसौसमुदाहृतः
स्त्रीणांपतिव्रतानांतुपतिरेवहिदैवतम् ५१
सतुपूज्योविष्णुभक्त्यामनोवाक्कायकर्मभिः
कर्तव्यंश्रद्धयाविष्णोश्चिंतयित्वापतिंहृदि ५२
शूद्राणांचैवभवतिनाम्नावैदेवतार्चनम्
सर्वेऽप्यागममार्गेणकुर्युर्वेदानुकारिणा ५३
स्त्रीणामप्यधिकारोऽस्तिविष्णोराराधनादिषु
पतिप्रियरतानांचश्रुतिरेषासनातनी ५४
स्वकुलोचितधर्मेणयद्यस्यविहितंव्रतम्
तत्तदेवाचरेद्यस्तुतेनतुष्यतिकेशवः ५५
हविषाग्नौजलेपुष्पैर्ध्यानेनहृदयेहरिम्
यजंतिसूरयोनित्यंजपेनरविमंडले ५६
अहिंसाप्रथमंपुष्पंद्वितीयंकरणग्रहः
तृतीयकंभूतदयाचतुर्थंक्षांतिरेवच ५७
शमस्तुपंचमंपुष्पंदमःषष्ठंचसप्तमम्
ध्यानंसत्यंचाष्टमंचह्येतैस्तुष्यतिकेशवः ५८
एतैरेवाष्टभिःपुष्पैस्तुष्यत्येवार्चितोहरिः
पुष्पांतराणिसंत्येवबाह्यानिमनुजोत्तम ५९
भक्त्याकृतानियैर्विष्णुःपूजितःपरितुष्यति
वारुणंसलिलंपुष्पंसौम्यंघृतपयोदधि ६०
प्राजापत्यंतथान्नादिआग्नेयंधूपदीपकम्
फलपुष्पादिकंचैववानस्पत्यंतुपंचमम् ६१
पार्थिवंकुशमूलाद्यंवायव्यंगंधचंदनम्
श्रद्धाख्यंविष्णुपुष्पंचवाद्यंविष्णुपदंस्मृतम् ६२
एभिस्तुपूजितःपुष्पैरपिविष्णुःप्रसीदति
सूर्योऽग्निर्ब्राह्मणोगावोवैष्णवःखंमरुज्जलम् ६३
भूरात्मासर्वभूतानिपूजास्थानानिवाहरेः

सूर्य्येतुमंत्रजाप्येनहविषाग्नौयजेत्ततः ६४
आतिथ्येनतुविप्राग्र्येगोषुग्रासरसादिना
वैष्णवेबंधुसत्कृत्याहृदयेध्याननिष्ठया ६५
वायौमुख्यधियातोयेद्रव्यैस्तोयपुरस्कृतैः
स्थंडिलेमंत्रहृदयैर्भोगैरात्मानमात्मनि ६६
त्क्षेत्रज्ञंसर्वभूतेषुसमत्वेनार्चयेद्विभुम्
धिष्ण्येष्वेतेषुतद्रूपंशंखचक्रगदांबुजैः ६७
युक्तंचतुर्भुजंशांतंध्यायन्नर्च्चेत्समाहितः
ब्राह्मणैःपूजितैरेवपूजितोऽयनसंशयः ६८
निर्भर्त्सितैश्चतैर्भूपभवेन्निर्भर्तिसतोविभुः
निगमोधर्मशास्त्रंचयदाधारेप्रवर्तते ६९
विप्रास्तेवैष्णवीमूर्तिःपावनीपरमामता ७०
सर्वंशुभंजगतिधर्मतएवलभ्यंधर्मोगतिर्निगमतोनृपधर्मशास्त्रात्
नूनंतयोरपिगतिर्भुविभूमिदेवास्तैरर्चितैरिहजगत्पतिरर्चितःस्यात् ७१
नयज्ञयोगैर्नतपोभिरन्यैर्नयोगयुक्त्यानसमर्चनेन
तथाविभुस्तुष्यतिदेवदेवोयथामहीदैवततोषणेन ७२
ब्रह्मण्योब्रह्मविद्ब्रह्माब्रह्मवेदप्रवर्तकः
ब्राह्मणैरेवतुष्येततोषितंब्रह्मदैवतम् ७३
नरकेऽपिचिरंमग्नाःपूर्वजायेकुलद्वये
तदैवयांतितेस्वर्गंयदार्च्चतिसुतोहरिम् ७४
किंतेषांजीवितेनेहपशुवच्चेष्टितेनकिम्
येषांनप्रवणंचित्तंवासुदेवेजगन्मये ७५
ध्यानंतस्यप्रवक्ष्यामियन्नदृष्टंतुकेनचित्
श्रूयतांभूपकैवल्यंकेवलंमलवर्जितम् ७६
यथादीपोनिवातस्थोनिश्चलोवायुवर्जितः
प्रज्वलन्नाशयेत्सर्वमंधकारंमहामते ७७
तद्वद्दोषविहीनात्माभवत्येवनिरामयः
निराशोनिश्चलोवीरोनमित्रंनरिपुस्तथा ७८
शौकहर्षौविषादश्चनलोभोमत्सरोभ्रमः
संभ्रमालापमोहैश्चसुखदुःखैर्विमुच्यते ७९

विषयैश्चापिसर्वैश्चइंद्रियाणांप्रमुच्यते
तदासकेवलज्ञानीकैवल्यत्वंप्रजायते ८०
ज्वालाकर्मप्रसंगेनदीपस्तैलंप्रशोषयेत्
वर्त्याधारेणराजेंद्रनिर्द्वन्द्वोवायुवर्जितः ८१
कज्जलंवमतेपश्चात्तैलस्यापिमहामते
कृष्णासंदृश्यतेरेखादीपस्याग्रेमहामते ८२
स्वयमाकृष्यतत्तैलंतेजसानिर्मलोभवेत्
कायेचांतःस्थितस्तद्वत्कर्मतैलंप्रशोषयेत् ८३
विषयान्कज्जलंकृत्वाप्रत्यक्षान्संप्रदर्शयेत्
ज्वालावन्निर्मलोभूत्वास्वयमेवप्रकाशयेत् ८४
क्रोधलोभादिभिःसंज्ञैर्वायुभिःपरिवर्जितः
निःस्पृहोनिश्चलोभूत्वातेजश्चस्वयमुज्ज्वलेत् ८५
त्रैलोक्यंपश्यतेसर्वंस्वस्थानस्थंस्वतेजसा
केवलज्ञानरूपोऽयमयातेपरिकीर्तितः ८६
ध्यानंचैवप्रवक्ष्यामिद्विविधंतस्यचक्रिणः
केवलज्ञानरूपेणदृश्यतेपरचक्षुषा ८७
योगयुक्तामहात्मानःपरमार्थपरायणाः
यंनपश्यंतिमुग्धास्तुसर्वज्ञंसर्वदर्शकम् ८८
हस्तपादविहीनश्चसर्वत्रपरिगच्छति
सर्वंगृह्णातित्रैलोक्यंस्थावरंजंगमंपुनः ८९
नासामुखविहीनस्तुघ्रातिभक्षतिभूपते
अकर्णःशृणुतेसर्वंसर्वसाक्षीजगत्पतिः ९०
अरूपोरूपसंबद्धःपंचवर्गवशंगतः
सर्वलोकस्ययःप्राणःपूज्यतेसचराचरैः ९१
अजिह्वोवदतेसर्वंवेदशास्त्रानुगंतथा
अत्वचःस्पर्शमेवापिसर्वेषामेवविंदति ९२
सदानंदोविविक्तात्मएकरूपोनिराश्रयः
निर्गुणोनिर्ममोव्यापीसगुणोनिर्मलोऽनघः ९३
अवश्यःसर्ववश्यात्मासर्वदःसर्ववित्तमः
तस्यमातानचैवास्तिसर्वैसर्वमयोविभुः ९४

एवंसर्वमयंध्यानंयश्चपश्यत्यनन्यधीः
सयातिपरमंस्थानममूर्त्तममृतोपमम् ९५
द्वितीयंतुप्रवक्ष्यामितच्छृणुष्वमहामते
मूर्त्ताकारंतुसाकारंनिराकारंनिरामयम् ९६
ब्रह्मांडंसर्वमतुलंवासितंयस्यवासनात्
सतस्माद्वासुदेवस्तुप्रोच्यतेनृपनंदन ९७
वर्षमाणस्यमेघस्ययद्धासातस्यतद्भवेत्
सूर्यतेजःप्रतीकाशंचतुर्बाहुंसुरेश्वरम् ९८
दक्षिणेशोभतेशंखोहेमरत्नविभूषितः
कौमोदकीगदातस्यमहासुरविनाशिनी ९९
वामेचशोभतेवीरहस्तेतस्यमहात्मनः
महापद्मंसुगंधाढ्यंतस्यदक्षिणहस्तगम् १००
शोभमानंसदैवास्तेसायुधंकमलश्रियम्
कंबुग्रीवंसुवृत्तास्यंपद्मपत्रनिभेक्षणम् १०१
राजमानंहृषीकेशंदशनैःकुंदसंनिभैः
गुडाकेशस्ययस्यास्तेअधरोविद्रुमाकृतिः १०२
शोभतेपुंडरीकाक्षःकिरीटेनापिभास्वता
विशालेनापिरूपेणकेशवस्तुसुवक्षसा १०३
कौस्तुभेनांकितेनैवराजमानोजनार्दनः
सूर्यतेजःप्रतीकाशकुंडलाभ्यांप्रभातिच १०४
श्रीवत्सांकेनपुण्येनसर्वदाराजतेहरिः
केयूरकंकणैर्हारैर्मौक्तिकैर्ऋक्षसन्निभैः १०५
वपुषाभ्राजमानस्तुविजयोजयतांवरः
भ्राजतेसोऽपिगोविंदोहेमवर्णेनवाससा १०६
मुद्रिकाभिस्तुयुक्ताभिरंगुलीषुविराजते
सर्वायुधैःसुसंपूर्णैर्दिव्यैराभरणैर्हरिः १०७
वैनतेयसमारूढोलोककर्त्ताजगत्पतिः
एवंयोध्यायतेनित्यमनन्यमनसानरः १०८
मुच्यतेसर्वपापेभ्योविष्णुलोकंसगच्छति
एतत्तेसर्वमाख्यातंध्यानभेदंजगत्पतेः १०९

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेनारदांबरीषसंवादेवैशाखमासमाहात्म्ये
भगवद्ध्यानवर्णनंनामचतुरशीतितमोऽध्यायः ८३

पंचाशीतितमोऽध्यायः

अंबरीषउवाच–
साधुसाधुमुनिश्रेष्ठलोकानुग्रहकारक
विष्णोर्ध्यानंत्वयाप्रोक्तंसगुणंनिर्गुणंचयत् १
अधुनालक्षणंब्रूहिभक्तेःसाधुकृपाकर
यादृशीक्रियतेयेनयथायत्रयदातथा २
सूतउवाच–
इत्युक्तमाकर्ण्यनृपोत्तमस्यमुनिःप्रहृष्टोनिजगादभूपम्
शृणुष्वराजन्निखिलाघहारिणींभक्तिंहरेस्तेप्रवदामिसम्यक् ३
अथभक्तिंप्रवक्ष्यामिविविधांपापनाशिनीम्
विविधाभक्तिरुद्दिष्टामनोवाक्कायसंभवा ४
लौकिकीवैदिकीचापिभवेदाध्यात्मिकीतथा
ध्यानधारणयाबुद्ध्यावेदानांस्मरणंहियत् ५
विष्णुप्रीतिकरीचैषामानसीभक्तिरुच्यते
मंत्रवेदसमुच्चारैरविश्रांतविचिंतनैः ६
जाप्यैश्चारण्यकैश्चैववाचिकीभक्तिरुच्यते
व्रतोपवासनियमैःपञ्चेंद्रियजयेनच ७
कायिकीसैवनिर्दिष्टाभक्तिःसर्वार्थसाधिनी
भूषणैर्हेमरत्नाद्यैश्चित्राभिर्वाग्भिरेवच ८
वासःप्रतिसरैःसूत्रैःपावकव्यजनोच्छ्रितैः
नृत्यवादित्रगीतैश्चसर्वबल्युपहारकैः ९
भक्ष्यभोज्यान्नपानैश्चयापूजाक्रियतेनरैः
नारायणंसमुद्दिश्यभक्तिःसालौकिकीमता १०
कायिकीसैवनिर्दिष्टाभक्तिःसर्वार्थसाधिकी
ऋग्यजुःसामजाप्यानिसंहिताध्ययनानिच ११
क्रियंतेविष्णुमुद्दिश्यसाभक्तिर्वैदिकोच्यते
वेदमंत्रहविर्यागैःक्रियायावैदकीमता १२

दर्शेचपौर्णमास्यांचकर्त्तव्यंचाग्निहोत्रकम्
प्राशनंदच्तिणादानंपुरोडाशंचरुक्रिया १३
इष्टिर्धृतिःसोमपानंयाज्ञियंकर्मसर्वशः
अग्निभूम्यनिलाकाशद्युतिशंकरभास्करम् १४
तमुद्दिश्यकृतंकर्मतत्सर्वंविष्णुदैवतम्
आध्यात्मिकीतिविविधाब्रह्मभक्तिस्थितानृप १५
सांख्याख्यांयोगसंजातांशृणुभूपयथोदिताम्
चतुर्विंशतितत्त्वानिप्रधानादीनिसंख्यया १६
अचेतनानिभोग्यानिपुरुषःपंचविंशकः
चेतनःससमुद्दिष्टोकर्ताभोक्ताचकर्मणाम् १७
आत्मानित्योव्ययश्चैवअधिष्ठाताप्रयोजकः
पुरुषोऽव्यक्तनित्यःस्यात्कारणंचमहेश्वरः १८
तत्त्वसर्गोभावसर्गोभूतसर्गश्चतत्त्वतः
संख्यायाःपरिसंख्यायाः प्रधानंचगुणात्मकम् १९
ज्ञात्वासाधर्म्यवैधर्म्यंप्रधानंचविधर्मिच
कारणंब्रह्मणश्चैवकामित्वमिदमुच्यते २०
प्रयोज्यत्वंप्रधानस्यवैधर्म्यमिदमुच्यते
सर्वत्रकर्तृताब्रह्मपुरुषस्याप्यकर्तृता २१
अचेतनप्रधानेनसमत्वमिदमुच्यते
तत्त्वांतरंचतत्त्वानांकार्यकारणमेवच २२
प्रयोजनंप्रयोज्यत्वंज्ञात्वातत्त्वप्रसंख्यया
संख्यातमुच्यतेप्राज्ञैर्विजयार्थविचिंतकैः २३
इतिमत्वास्यसद्भावंतत्त्वंसंख्यांचतत्त्वतः
ब्रह्मतत्त्वाधिकंचापिभूततत्त्वंविदुर्बुधाः २४
सांख्यैःकृताभक्तिरेषाभक्तिराध्यात्मिकीस्मृता
योगजामपितेभूपशृणुभक्तिंवदाम्यहम् २५
प्राणायामपरोनित्यंध्यानवान्नियतेंद्रियः
भैक्ष्यभक्षव्रतीचापिसर्वप्रत्याहृतेन्द्रियः २६
धारणंहृदयेकृत्वाध्यायमानोमहेश्वरम्
हृत्पद्मकर्णिकासीनंपीतवस्त्रंसुलोचनम् २७

पश्यन्नुद्योतितमुखंब्रह्मसूत्रकटीतटम्
श्वेतवर्णंचतुर्बाहुंवरदाभयहस्तकम् २८
योगजामानसीसिद्धिर्विष्णुभक्तिःपरास्मृता
यएवंभक्तिमान्देवंविष्णुभक्तिःसउच्यते २९
एवंभक्तिःसमुद्दिष्टाविविधानृपनंदन
सात्विकीराजसीचैवतामसीभेदतस्त्विमाः ३०
नानाप्रकाराविज्ञेयाविष्णोरमिततेजसः
यथाग्निःसुसमृद्धार्चिःकरोत्येधांसिभस्मसात् ३१
पापानिभगवद्भक्तिस्तथादहतितत्क्षणात् ३२
यावज्जनोनशृणुतेभुविविष्णुभक्तिंसाक्षात्सुधारसमशेषरसैकसारम्
तावज्जरामरणजन्मशताभिघातदुःखानितानिलभतेबहुदेहजानि ३३
संकीर्तितश्चिंतितकीर्तिरंतःश्रुतानुभावोभगवाननंतः
समंततोऽघविनिहंतिमेघंवायुर्यथाभानुरिवांधकारम् ३४
नदानदेवार्चनयागतीर्थस्नानश्रुताचारतपःक्रियाभिः
तथाविशुद्धिंलभतेंऽतरात्मायथाहृदिस्थेभगवत्यनंते ३५
कथाविशुद्धानरनाथतथ्यास्ताएवपथ्याहरिनाथतथ्याः
संकीर्तितायत्रपवित्रमूर्तेःसंश्रूयतेचश्रुतसाधुकीर्तिः ३६
धन्योसिधीरधरणीधरधर्मधुर्य्यध्यानैकतानहृदयःपुरुषोत्तमस्य
यन्नैष्ठिकीमतिरसौतवसौभगश्रीःश्रीकृष्णनाथसुकृतःश्रवणेप्रवृत्ता ३७
अनाराध्यहरिंभक्त्यावरदंविष्णुमव्ययम्
कुतःश्रेयोभवेद्भूपपुरुषस्यात्ममानिनः ३८
मायाजनिरमायोऽसौभक्त्याराजन्नमायया
साध्यतेसाधुपुरुषःस्वयंजानातितद्भवान् ३९
नविद्यतेतेनृपधर्मतत्त्वमज्ञातमेतद्विमलंपुनर्माम्
त्वंपृच्छसेतीर्थपदंप्रसंगात्कथारसंवैष्णवगौरवेण ४०
नातःपरंपरमतोषविशेषपोषंपश्यामिपुण्यमुचितंचपरस्परेण
संतःप्रसह्ययदनंतगुणाननंतश्रेयोनिधीनधिकभावभुजोभुजंति ४१
ब्राह्मणाःसुरभीसत्यश्रद्धायागतपांसिच
श्रुतिस्मृतिदयादीक्षाशांतयस्तनवोहरेः ४२
आदित्यश्चंद्रमावायुर्भूमिरापोंऽबरंदिशः

ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चसर्वभूतमयोविभुः ४३
विश्वरूपःस्वयंचक्रेजगदेतच्चराचरम्
स्वयंब्राह्मणमाविश्यसदान्नमुपभुंजते ४४
ततस्तुतीर्थास्पदपादरेणून्धराधरात्मालयभूमिदेवान्
परात्मनःपूजयपुरायलक्ष्मीसर्वस्वभूतानखिलात्मभूतान् ४५
ब्राह्मणंविष्णुबुद्ध्यायोविद्वांसंसाधुपश्यति
सएववैष्णवोयश्चस्वस्वकर्मैकनिष्ठितः ४६
किंचिदेतन्मयाप्रोक्तंरहस्यंसमयोहिमे
स्नातुंगंतुंचगंगायांनकथावसरोऽधिकः ४७
प्राप्तोऽयमाधवोमासःपुरायोमाधववल्लभः
तस्यापिसप्तमीशुक्लागंगायामतिदुर्ल्लभा ४८
वैशाखशुक्लसप्तम्यांजाह्नवीजह्नुनापुरा
क्रोधात्पीतापुनस्त्यक्ताकर्णरंध्रात्तुदक्षिणात् ४९
तस्यांसमर्चयेद्देवींगंगांगगनमेखलाम्
स्नात्वासम्यग्विधानेनसधन्यःसुकृतीनरः ५०
तस्यांयस्तर्पयेद्देवान्पितॄन्मर्त्योयथाविधि
साक्षात्पश्यतितंगंगास्नातकंगतपापकम् ५१
नमाधवसमोमासोनगंगासदृशीनदी
दुर्ल्लभःखलुयोगोऽयहरिभक्त्यैवलभ्यते ५२
विष्णुपादोदकोद्भूताब्रह्मलोकादुपागता
त्रिभिःस्त्रोतोभिरश्रांतायापुनातिजगत्त्रयम् ५३
स्वर्गारोहणनिःश्रेणीसततानंदकारिणी
अनेकदुरितोद्धारहारिणीदुर्गतारिणी ५४
श्रीमहेशजटाजूटवासिनीदुःखनाशिनी
भजमानजनस्वांतकान्तकेलिविनाशिनी ५५
सगरान्वयनिर्वाणकारिणीधर्मधारिणी
त्रिमार्गचारिणीदेवीलोकालंकृतिकारिणी ५६
दर्शनस्पर्शनस्नानकीर्त्तनध्यानसेवनैः
पुरायानपुरायान्पुरुषान्पावयंतीसहस्त्रशः ५७
गंगागंगेतिगंगेतियैस्त्रिसंध्यमितीरितम्

सुदूरस्थैश्चतत्पापंहंतिजन्मत्रयार्जितम् ५८
योजनानांसहस्रेषुगंगांयःस्मरतेनरः
अपिदुष्कृतकर्मासौलभतेपरमांगतिम् ५९
वैशाखेशुक्लसप्तम्यांदुर्ल्लभासाविशेषतः
प्राप्यतेजगतीपालहरिविप्रप्रसादतः ६०
नमाधवसमोमासोनमाधवसमोविभुः
गतोहिदुरितांभोधौमज्जमानजनस्ययः ६१
दत्तंजप्तंहुतंस्नातंयद्भक्त्यामासिमाधवे
तदक्षयंभवेद्भूपपुण्यंकोटिशताधिकम् ६२
यथादेवेषुविश्वात्मादेवोनारायणोहरिः
यथाजप्येषुगायत्रीसरितांजाह्नवीतथा ६३
यथोमासर्वनारीणांतपतांभास्करोयथा
आरोग्यलाभोलाभानांद्विपदांब्राह्मणोयथा ६४
परोपकारःपुण्यानांविद्यानांनिगमोयथा
मंत्राणांप्रणवोयद्वद्ध्यानानामात्मचिंतनम् ६५
सत्यंस्वधर्मवर्तित्वंतपसांचयथावरम्
शौचानामर्थशौचंचदानानामभयंयथा ६६
गुणानांचयथालोभक्षयोमुख्योगुणःस्मृतः
मासानांप्रवरोमासस्तथासौमाधवोमतः ६७
तत्रयत्क्रियतेश्राद्धंयज्ञदानमुपोषणम्
तपोऽध्ययनपूजादितदक्षयफलंस्मृतम् ६८
वैशाखांतानिपापानिसूर्यांतानितमांसिच
परापकारपैशुन्यप्रांतानिसुकृतानिच ६९
कार्तिकेमासियत्किंचित्तुलासंस्थेदिवाकरे
स्नानदानादिकंराजंस्तत्परार्धगुणंभवेत् ७०
तस्मात्सहस्रगुणितंमाघेमकरगेरवौ
ततोऽपिशतसंख्यातंवैशाखेमेषगेरवौ ७१
तेधन्यास्तेसुकृतिनोनरावैशाखमासिये
प्रातःस्नात्वाविधानेनपूजयंतिमधुद्विषम् ७२
प्रातःस्नानंचवैशाखेयज्ञदानमुपोषणम्

हविष्यंब्रह्मचर्यंचमहापातकनाशनम् ७३
पुनःकलियुगेराजन्नेतद्गोप्यंभविष्यति
अश्वमेधादिकंयस्मान्माहात्म्यंमाधवस्ययत् ७४
अश्वमेधमखःपुरायःकलौनैवप्रवर्तते
एषमाधवमासस्यहयमेधसमोविधिः ७५
अश्वमेधस्ययत्पुरायंस्वर्गमोक्षफलप्रदम्
नवेत्स्यंतिकलौपापाजनादुरितबुद्धयः ७६
तस्मिन्भवैर्नरैःपापैर्गतव्यंनरकार्णवे
अतस्तुविरलस्तस्यप्रचारोयेननिर्मितः ७७
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमासमाहात्म्येपंचाशीतितमोऽध्यायः ८५

षडशीतितमोऽध्यायः

सूतउवाच-
इतितस्यवचःश्रुत्वानारदस्यमहात्मनः
अंबरीषश्चराजर्षिर्विस्मितोवाक्यमब्रवीत् १
अंबरीषउवाच-
मार्गशीर्षादिकान्मासान्हित्वापुरायान्महामुने
सर्वमासाधिकंमासंवैशाखंकिंप्रशंससि २
सर्वेभ्योऽप्यधिकःकस्मान्माधवोमाधवप्रियः
कोविधिस्तत्रकिंदानंकिंतपःकाचदेवता ३
त्वत्पादांभोजरजसापावितस्यचमेमुने
उपदेशप्रसादेनप्रसादंकर्तुमर्हसि ४
धर्मज्ञोधर्ममार्गाणामुद्धर्तासिमहामुने
त्वमेकोऽखिलतत्त्वार्थवेत्ताधर्मोपदेशकः ५
कर्तोपदेष्टामंतावानुमंतापिप्रयोजकः
शास्त्रविद्भिर्मुनिवरस्मर्यंतेसमभागिनः ६
व्रतसत्रतपोदानैर्यत्फलंसमवाप्यते
धर्मोपदेशनेनैवतत्सर्वमुपलभ्यते ७
तीर्थस्नानंतपोयज्ञकर्मयत्कुरुतेमुने
अपितत्फलभागीस्याद्यःप्रवर्तयिताभवेत् ८

यद्यदाचरतिश्रेष्ठस्तत्तदेवेतरोजनः
सयत्प्रमाणंकुरुतेलोकस्तदनुवर्तते ९
तदर्हतिभवान्धर्ममुपदेष्टुंतदद्भुतम्
दुर्ल्लभोगुरुसंबोधोदेशकालोपपत्तयः १०
नकेचनतथाभावाश्चेतःशीतलयंतिनः
राज्यलाभादयोऽप्येतेयथातवसमागमः ११
सूतउवाच-
अथमंदमृदुस्मेरस्फुरद्दंतप्रभानुगः
अंबरीषंप्रत्युवाचनारदोमुनिसत्तमः १२
नारदउवाच-
शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिहितायजगतस्तव
विधिर्माधवमासस्ययच्छ्रुतोब्रह्मणःपुरा १३
दुर्ल्लभंभारतेवर्षेजन्मतस्मान्मनुष्यता
मानुष्येदुर्ल्लभेलोकेस्वस्वधर्मप्रवर्त्तनम् १४
ततोऽपिभक्तिर्भूपालवासुदेवेऽतिदुर्ल्लभा
तत्रापिदुर्ल्लभोमासोमाधवोमाधवप्रियः १५
तमवाप्यततोमासंस्नानदानजपादिकम्
कुर्वंतिविधिनायेतुधन्यास्तेकृतिनोनराः १६
तेषांदर्शनमात्रेणपापिनोऽपिविकिल्बिषाः
भवंतिभगवद्भावभाविताधर्मकांक्षिणः १७
माधवेमासियैःस्नातंप्रातर्नियमसंयुतैः
तेकोटिवर्षपर्यंतंक्रीडंतेनंदनेवने १८
यथानवारिधिसमोलोकेकोऽपिजलाशयः
तथामासोनवैशाखसदृशोमाधवप्रियः १९
तावत्पापानितिष्ठंतिमनुष्याणांकलेवरे
यावत्किलमलध्वंसीमासोनायातिमाधवः २०
अवशिष्टदिनान्येवपंचमासस्यतस्यवै
एकादशींसमारभ्यसर्वमाससमानिवै २१
वैशाखेपूजितोदेवोमाधवोमधुहातुयैः
नानोपचारैराजेंद्रतैःप्राप्तंजन्मनःफलम् २२

किंकिंनदुर्ल्लभतरंप्राप्यतेमासिमाधवे
स्नानेनपरमेशस्यपूजनेनयथाविधि २३
नदत्तंनहुतंजप्तंनतीर्थेमरणंकृतम्
यैर्हिनारायणोनैवध्यातोनिखिलपापहा २४
तेषांजन्मनृणांलोकेज्ञातव्यंनिष्फलंनृप
द्रव्येषुविद्यमानेषुकृपणोयोभवेन्नरः २५
अदत्वाम्रियतेयोहितस्यद्रव्यंनिरर्थकम्
तीर्थस्नानादितपसासत्कुलेजन्मलभ्यते २६
नदानेनविनाभूपकिंचिदप्युपतिष्ठति
वैशाखस्नानमाहात्म्यादपिपंचदिनात्मकात् २७
सत्कुलेप्राप्यतेजन्मवैभवंविविधंतथा
सुपुत्रःसुकुलंभूपधनधान्यंवरस्त्रियः २८
सुजन्ममरणंचापिसुभोगाःसुखमेवच
सदादानेऽधिकाप्रीतिरौदार्यंधैर्यमुत्तमम् २९
प्रसादात्तस्यदेवस्यविष्णोश्चैवमहात्मनः
नारायणस्यजायंतेसिद्धयोभूपवांच्छिताः ३०
ऊर्जेमासितपोमासिमाधवेमाधवप्रिये
स्नात्वादामोदरंभक्त्यामाधवंमधुसूदनम् ३१
विशेषेणसमभ्यर्च्यदत्वादानानिशक्तितः
एहिकंसुखमासाद्यनरोहरिपदंव्रजेत् ३२
अनेकजन्मार्जितपातकावलीविलीयतेमाधवमज्ञनेन
सूर्योदयेभूपयथातमिस्त्रंवचःस्वयंभूरिदमादिशन्मे ३३
चकारविष्णुर्विपुलप्रचारंमासस्यवैमाधवसंज्ञकस्य
यमस्यगुप्तंवचसाविचिंत्यमनुष्यलोकंगमितंचकार ३४
तस्मादस्मिन्समायातेमाधवेमासिवैष्णवैः
स्नात्वापुण्यजलेतीर्थेगंगायाःपावनेनृणाम् ३५
रेवायावामहाराजयामुनेशारदेऽथवा
प्रातस्त्वनुदितेभानौविधानेननृपोत्तम ३६
पूजयित्वाचदेवेशंमुकुंदंमधुसूदनम्
पुत्रपौत्रधनैःश्रेयोवांच्छितानिसुखानिच ३७

अनुभूयतपस्त्वंतेस्वर्गमक्षयमाप्नुयात्
एवंज्ञात्वामहाभागमधुसूदनमर्चय ३८
स्नात्वासम्यग्विधानेनवैशाखेतुविशेषतः
देवमाराध्यगोविन्दंनारायणमनामयम् ३९
प्राप्स्यसित्वंसुखंपुत्रंधनानिचहरेःपदम्
देवदेवंनमस्कृत्यमाधवंपापनाशनम् ४०
प्रारभेतव्रतमिदंपौर्णमास्यांमधोर्नृप
यमैश्चनियमैर्युक्तःशक्त्याकिंचित्प्रदायच ४१
हविष्यभुग्भूमिशायीब्रह्मचर्यव्रतेस्थितः
कृच्छ्रादितपसाक्षामोध्यायन्नारायणंहृदि ४२
एवंप्राप्यचवैशाखींदद्यान्मधुतिलादिकम्
भोजनंद्विजमुख्येभ्योभक्त्याधेनुंसदक्षिणाम् ४३
अच्छिद्रंप्रार्थयेच्चापितस्यस्नानस्यभूसुरान्
यथालक्ष्मीःप्रियाभूपमाधवस्यजगत्पतेः ४४
तथैवमाधवोमासोमधुसूदनवल्लभः
एवंविधियुतोमर्त्यःस्नात्वाद्वादशवत्सरम् ४५
उद्यापनंचरेच्छक्त्यामधुसूदनतुष्टये
इदंमाधवमासस्यमाहात्म्यंकथितंतव ४६
यत्पुराब्रह्मणोवक्त्राच्छ्रुतमासीन्मयानृप ४७

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमासमाहात्म्ये
षडशीतितमोऽध्यायः ८६

सप्ताशीतितमोऽध्यायः

सूतउवाच-
इतितस्यवचःश्रुत्वानारदस्यसभूपतिः
प्रणम्यविस्मितःप्राहचिन्तयन्मनसाहरिम् १
अंबरीषउवाच-
कथमेतद्विमुह्यामःस्वल्पायासेनवैमुने
प्राप्यतेस्नानमात्रेणफलंचैवातिदुर्ल्लभम् २
नारदउवाच-

सत्यमुक्तंत्वयाराजन्नल्पायासेनयन्महत्
फलंसंप्राप्यतेतत्रश्रद्धत्स्वविधिभाषितम् ३
धर्मस्यगतयःसूद्दमादुर्ज्ञेयाहीश्वरैरपि
मुह्यंतेचात्रविद्वांसोऽचित्यशक्तिहरेःकृतौ ४
विश्वामित्रादयोराजन्धर्माधिक्येनबाहुजाः
ब्राह्मरयंसमुपायाताःसूद्दमाधर्मगतिस्त्वतः ५
अजामिलोऽपिभूपालदासीपतिरितिश्रुतः
धर्मपत्नीपरित्यागीनित्यंपापपथिस्थितः ६
म्रियमाणःसुतस्नेहात्प्रोच्यनारायणेतिच
तद्ध्याननामग्रहणात्पदंलेभेसुदुर्ल्लभम् ७
अनिच्छयापिदहतिस्पृष्टोहुतवहोयथा
तथादहतिगोविंदनामव्याजादपीरितम् ८
कानीनस्यमुनेःपौत्राभ्रातृजायाभिगामिनः
गोलकस्यचवैपंडोःपुत्राःकुंडाःस्वयंतथा ९
तेपंचापिचभूपालपांडवाद्रौपदीरताः
तेषांचपुरयश्लोकत्वंसूद्दमाधर्मगतिस्ततः १०
विचित्राणिचकर्माणिविचित्राभूतभावनाः
विचित्राणिचभूतानिविचित्राःकर्मशक्तयः ११
कदाचित्सुकृतंकर्मकूटस्थंयदवस्थितम्
केनचित्कर्मणाभूपशुभेनपरिवर्धते १२
फलंददातिसुमहत्कस्मिन्नपिचजन्मनि
सूद्दमोधर्मोऽतिगहनोमीयतेनयथातथा १३
नैतस्यफलदानस्यश्रूयतेभूपनिश्चयः
यत्किंचित्सुकृतंकर्मच्छन्नंपापांतरैरपि १४
तदागत्यकुतःक्वापिस्वंफलंचप्रयच्छति
कृतस्यनेहनाशोऽस्तिपुरयस्यःदुरितस्यच १५
तथापिबहुभिःपुरयैर्दुरितंयातिदारुणम्
यदुक्तंभवताराजन्नायासाधिक्यतोभवेत् १६
महत्पुरयंचतत्रापिकारणंमेनिशामय
स्वल्पायासमहायासौयद्यल्पत्वमहत्त्वयोः १७

महापुरायास्ततस्तेस्युः संततंकर्षकादयः
मंत्रोच्चारंचसिंहादेरायासंबहुलंत्वतः १८
पंचगव्यंप्रशस्तंहिव्रतांगत्वेननोभवेत्
इतिकर्तव्यबाहुल्यंमहत्त्वंचतदल्पता १९
जलाग्न्यादिप्रवेशस्यप्रसज्येतव्रतांतरात्
इदमल्पंमहच्चैतदितिनैवनियामकम् २०
फलंयच्चोदितंशास्त्रेतदेवस्यान्महन्नृप
यथाल्पनाशोमहतामहन्नाशस्तथाल्पतः २१
किंत्वल्पविस्फुलिंगेनतृणराशिःप्रदह्यते २२
हत्यायुतंपापसहस्रमुग्रंगुर्वंगनाकोटिनिषेवणंच
स्तेयादिपापानिचकृष्णभक्तैरज्ञानजातानिलयंह्रियंते २३
विष्णुभक्तिमतावीरयत्किंचित्क्रियतेऽल्पकम्
सुकृतंसाधुविदुषातदक्षयफलंलभेत् २४
संदेहोनात्रकर्त्तव्योमाधवेमासिमाधवम्
समाराध्यनरोभक्त्यातत्तद्वांच्छितमाप्नुयात् २५
अपत्यंद्रविणंरत्नंदाराहर्म्यंहयागजाः
सुखानिस्वर्गमोक्षौचनदूरेहरिभक्तितः २६
एवंशास्त्रोक्तविधिनास्वल्पेनापिनसंशयः
पापस्यमहतोऽपिस्यात्क्षयोवृद्धिःसुकर्मणः २७
फलाधिक्यंभवेद्रूपत्वाधिक्याद्भावकर्मणोः
सूक्ष्माधर्मस्यविज्ञेयागतिस्तुविविधैरपि २८
प्रियोमाधवमासोऽयमाधवस्यमहात्मनः
एकोप्यनुष्ठितोलोकैःसमग्रेप्सितदायकः २९
पुण्येनगांगेनजलेनकालेदेशेऽपियःस्नानपरोऽपिभूप
आजन्मतोभावहतोऽपिदातानशुद्धिमेतीतिमतंममैतत् ३०
गंगादितीर्थेषुवसंतिजीवादेवालयेपक्षिगणाश्चनित्यम्
विनाशमायांतिकृतोपवासाभावोज्झितानैवगतिंलभंते ३१
भावंततोहृत्कमलेनिधायश्रीमाधवंमाधवमासिभक्त्या
यजेतयःस्नानपरोविशुद्धःपुण्यंनशक्तावयमस्यवक्तुम् ३२
प्रज्वाल्यवह्निंघृततैलसिक्तंप्रदक्षिणावर्तशिखंस्वकाले

प्रविश्यदग्धःकिलभावदुष्टोनस्वर्गमाप्नोतिफलंनचान्यत् ३३
श्रद्धत्स्वभूपतस्मात्त्वंमाधवस्यफलंप्रति
स्वल्पंचापिशुभंकर्मविकर्मशतनाशनम् ३४
यथाहरेर्नामभयेनभूपनश्यंतिसर्वेदुरितस्यवृंदाः
नूनंरवौमेषगतेविभातेस्नानेनतीर्थेचहरिस्तवेन ३५
तेजसावैनतेयस्यपाप्मानःपन्नगाइव
विद्रवंतिचवैशाखस्नानेनोषसिनिश्चितम् ३६
गंगायांनर्मदायांवास्नात्वामेषगतेरवौ
पापप्रशमनस्तोत्रंयःपठेद्भक्तिभावतः ३७
एककालंद्विकालंवात्रिसंध्यमपिभूपते
सयातिपरमंस्थानंसर्वपापविवर्जितः ३८
अंबरीषमहत्पुगयप्राप्तयेकुरुवीक्षणम्
माधवेमासिवैस्नानंप्रातर्नियमसंस्थितः ३९
यदानर्त्तपुरेप्रोक्तंवसतांवर्षकोटिभिः
तत्प्रातर्माधवेमासिस्नानेनैकेनलभ्यते ४०
इहार्थेयत्पुरावृत्तंतदाकर्गयभूपते
भार्ययासहसंवादंदेवशर्मद्विजन्मनः ४१
रेवातीरेसुपुगयेचतीर्थेचामरकंटके
कौशिकस्यसुतोजातोदेवशर्माद्विजोत्तमः ४२
धनपुत्रविहीनस्तुबहुदुःखसमन्वितः
दारिद्रेगसुदुःखेनसर्वदैवप्रपीडितः ४३
पुत्रोपायंधनस्यापिदिवारात्रौप्रचिंतयेत्
एकदातुप्रियातस्यसुमनानामसुव्रता ४४
भर्तारंचिंतयोपेतमधोमुखमलक्षयत्
समालोक्यतदाकांतंतमुवाचयशस्विनी ४५
दुःखजालैरसंख्यैस्तुतवचित्तंप्रकर्षितम्
व्यामोहेनप्रमूढोसित्यजचिंतांमहामते ४६
ममदुःखंसमाचक्ष्वस्वस्थोभवसुखंव्रज
नास्तिचिंतासमंदुःखंकायशोषगमेवहि ४७
तांसंत्यज्यप्रवर्तेतससुखेनप्रमोदते

चिंतायाःकारणंविप्रकथयस्वममप्रभो ४८
नारदउवाच-
प्रियावाक्यंससंश्रुत्यदेवशर्मामहामतिः
उवाचवचनंप्रीतोदुःखितोऽपिसतीसखः ४९
देवशर्मोवाच-
यत्त्वयाचिंतितंभद्रेकिंचिद्दुःखस्यकारणम्
तत्सर्वंतुप्रवक्ष्यामिश्रुत्वाचैवावधार्यताम् ५०
नजानेकेनपापेनधनहीनोऽस्मिसुव्रते
तथापुत्रविहीनोऽस्मिएतद्दुःखस्यकारणम् ५१
सुमनोवाच-
श्रूयतामभिधास्यामिसर्वसंदेहनाशनम्
स्वरूपमुपदेशस्यसर्वविज्ञानदर्शनम् ५२
संतोषएवपरमंपुण्यंसौख्यादिकारणम्
असंतोषःपरंपापमित्याहभगवान्हरिः ५३
लोभःपापस्यबीजोऽयमोहोमूलंचतस्यवै
असत्यंतस्यहिस्कंधोमहाशाखासुविस्तरात् ५४
मदकौटिल्यपत्राणिकुबुद्ध्यापुष्पितःसदा
अनृतंतस्यसौगंध्यमज्ञानंफलमेवच ५५
कुड्यंपाषंडचौराश्चक्रूराःकूटाश्चपापिनः
पक्षिणोमोहवृक्षस्यमहाशाखासमाश्रिताः ५६
अज्ञानंसुफलंतस्यरसोधर्मफलस्यहि
भावोदकेनसंवृद्धिस्तस्यश्रद्धाक्रतुप्रिया ५७
अधर्मेषुरसस्तस्यउत्क्लेदैर्मधुरायते
तादृशैश्चफलैश्चैवसफलोलोभपादपः ५८
तस्यच्छायांसमाश्रित्ययोनरःपरिवर्तते
फलानितस्यसोऽश्नातिस्वपक्वानिदिनेदिने ५९
फलानांचरसेनापिअधर्मेणतुपोषितः
ससंपुष्टोभवेन्मर्त्यःपतनायप्रयच्छति ६०
तस्माच्चिंतांपरिश्रित्यस्वामिलोभंनकारयेत्
धनपुत्रकलत्राणांचिंतामेतांनकारयेत् ६१

योहिविद्वान्नचेत्कांतमूर्खाणांपथमेवहि
मृषचिंतयतेनित्यंदिवारात्रौविमोहितः ६२
शुभार्थंचप्रविंदामिकथंपुत्रानहंलभे
एवंचिंतयतेनित्यंदिवारात्रौविमोहितः ६३
च्चणमेकंप्रपश्येत्सचिंतामध्येमहत्सुखम्
पुनश्चैतन्यमायातिमहादुःखेनपीड्यते ६४
चिंतामोहौपरित्यज्यश्रनुवर्तस्वतंद्विज
संसारेनास्तिसंबंधःकेनसार्धंमहामते ६५
मित्राश्चबांधवाःपुत्राःपितामातासुतास्तथा
स्वसंबंधाभवंत्येतेकलत्रादितथैवच ६६
देवशर्मोवाच-
संबंधःकीदृशोभद्रेतन्मेविस्तरतोवद
येनजायंतितेसर्वेधनपुत्रादिबांधवाः ६७
सुमनोवाच-
भर्तःपंचविधाःपुत्राजायंतेतान्वदाम्यहम्
न्यासापहारकंचैकमृणसंबंधिनंपरम् ६८
रिपुंलभ्यमुदासीनमितिकांतभवंतिते
लच्चणानिप्रवच्यामितेषामीशपृथक्पृथक् ६९
पुत्रामित्राःप्रियाभार्यापितामाताचबांधवाः
स्वेनस्वेनहिजायंतेसंबंधेनमहीतले ७०
न्यासापहारभावेनयस्ययेनहृतंभुवि
न्यासस्वामीभवेत्पुत्रोगुणवान्रूपवान्भुवि ७१
येनह्यपहृतंन्यासंतस्यगेहेनसंशयः
न्यासापहारणंदुःखंसदत्त्वादारुणंगतः ७२
न्यासस्वामीसुपुत्रोऽभून्न्यासापहारकस्यच
गुणवान्रूपवांश्चैवसर्वलच्चणसंयुतः ७३
भक्तिंचदर्शयेत्तस्यपुत्रोभूत्वादिनेदिने
प्रियवाङ्मधुरोवाग्मीबहुस्नेहंविदर्शयेत् ७४
स्वीयंद्रव्यंसमुद्ग्राह्यप्रीतिमुत्पाद्यचातुलाम्
यथातेनप्रदत्तंतन्न्यासापहरणात्परम् ७५

दुःखमेवंमहाभागदारुणंप्राणनाशनम्
तादृशंतस्यसोदद्यात्पुत्रोभूत्वामहागुणः ७६
अल्पायुषस्तथाभूत्वामरणंचोपगच्छति
दुःखंदत्वाप्रयात्येवंप्रहृत्यैवंपुनःपुनः ७७
यदाहपुत्रपुत्रेतिप्रलापंहिकरोतियः
तदाहास्यंकरोत्येषकस्तुपुत्रोहिकस्यच ७८
अनेनापहृतंन्यासंमदीयंपापचारिणा
द्रव्यापहारणेनापिममप्राणागताःकिल ७९
दुःखेनमहताचैवअसह्येनचवैपुरा
तदादुःखंमयादत्वाद्रव्यमुद्ग्राह्यमुत्तमम् ८०

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्ये
सप्ताशीतितमोऽध्यायः ८७

अष्टाशीतितमोऽध्यायः

सुमनोवाच–
ऋणसंबंधिनंपुत्रंप्रवक्ष्यामितवाग्रतः
ऋणंयस्यगृहीत्वायःप्रयातिमरणंकिल १
अर्थदातासुतोभूत्वाभ्रातावाथपिताप्रिया
मित्ररूपेणवर्तेतअंतर्दुष्टःसदैवसः २
गुणंनैवप्रपश्येतसक्रूरोनिष्ठुराकृतिः
जल्पतेनिष्ठुरंवाक्यंसदैवस्वजनेषुच ३
मिष्टंमिष्टंसमश्नातिभोगान्भुंजतिनित्यशः
द्यूतकर्मरतोनित्यंचौरकर्मणिसस्पृहः ४
गृहाद्द्रव्यंचोरयतिवार्यमाणःसकुप्यति
पितरंमातरंचैवकुत्सतेचदिनेदिने ७
एवंसंक्षीयतेद्रव्यमेवमेतद्वदत्यपि
गृहंक्षेत्रादिकंसर्वंममैवहिनसंशयः ८
पितरंमातरंचैवहिनस्त्येवदिनेदिने
सुदंडैर्मुशलैश्चैवकेशोत्पाटैश्चदारुणैः ९
मृतेतुतस्मिन्पितरिमातरिचातिनिष्ठुरः

निःस्नेहोनिष्ठुरश्चैवजायतेनात्रसंशयः १०
श्राद्धकार्याणिदानानिनकरोतिसदैवसः
एवंविधाःप्रियाःपुत्राभवंतिचमहीपते ११
रिपुंपुत्रंप्रवद्भ्यामितवाग्रेद्विजसत्तम
बाल्येवयसिसंप्राप्तेपुत्रत्वेवर्ततेसदा १२
पितरंमातरंचैवक्रीडमानोहिताडयेत्
ताडयित्वाप्रयात्येवंप्रहस्यैवंपुनःपुनः १३
पुनरायातितंतत्रपितरंमातरंपुनः
सक्रोधोवर्ततेनित्यंकुत्सतेचदिनेदिने १४
एवंसंवर्ततेनित्यंवैरकर्मणिसंपदा
पितरंताडयित्वाचमातरंचततःपुनः १५
प्रयात्येवंसदुष्टात्मापूर्ववैरानुभावतः
अथातःसंप्रवद्भ्यामियथालभ्यंभवेत्प्रियम् १६
जातमात्रंप्रियंकुर्याद्बाल्येक्रीडनताडनैः
वयःप्राप्यप्रियंकुर्यान्मातृपित्रोरनंतरम् १७
भक्त्यासंतोषयेन्नित्यंतावुभौपरितोषयेत्
स्नेहेनवचसाचैवप्रियसंभाषणेनच १८
मृतौगुरूसमाज्ञायस्नेहेनरुदतेपुनः
श्राद्धकर्माणिसर्वाणिपिंडदानादिकांक्रियाम् १९
करोत्येवसुदुःखार्तस्तेभ्योयात्रांप्रयच्छति
ऋणत्रयान्वितःस्नेहान्मोचयेद्यस्तुनिश्चितः २०
यस्माल्लभ्यंभवेत्कांतप्रयच्छतिनसंशयः
पुत्रोभूत्वामहाप्राज्ञअनेनविधिनाकिल २१
उदासीनंप्रवद्भ्यामितवाग्रेप्रियसांप्रतम्
उदासीनेनभावेनसदैवपरिवर्तते २२
ददातिनैवगृह्णातिनचकुप्यतितुष्यति
नोवप्रयातिसंत्यज्यउदासीनोद्विजोत्तम २३
भृत्याश्चापिसमाख्याताःपशवस्तुरगास्तथा
गजामहिष्योदास्यश्चऋणसंबंधिनस्त्वमी २४
गृहीतमाययैकेनआवाभ्यांतुनकस्यहि

न्यासमेवंनकस्यापिकृतंवैपूर्वजन्मनि २५
राधयामिनकस्यापिद्व्रणंकांतशृणुष्वहि
नवैरमस्तिकेनापिपूर्वजन्मनिवैकृतम् २६
आबाल्येनतुविप्रेंद्रनचत्यक्तोमयापतिः
एवंज्ञात्वाशमंगच्छत्यजचिंतामनर्थिकीम् २७
हृतंनैवचकस्यापिनैवदत्तंत्वयापुनः
कथंतेधनमायातिविस्मयंव्रजमाविभो २८
प्राप्तमेवहियत्रैवरद्वितुश्चनतिष्ठति
एवंज्ञात्वाशमंगच्छत्यजचिंतामनर्थिकीम् २९
कस्यपुत्राःप्रियाभार्याकस्यस्वजनबांधवाः
कःकस्यनास्तिसंसारेनसंबंधोद्विजोत्तम ३०
मायामोहेनसंमूढामानवाःपापचेतनाः
इदंगृहमयंपुत्रइयंभार्याममैवहि ३१
अनृतंदृश्यतेकांतसंसारस्यहिबंधनम् ३२
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाससमाहात्म्ये
अष्टाशीतितमोऽध्यायः ८८

एकोननवतितमोऽध्यायः

नारदउवाच-
एवंसंबोधितोविप्रोदेवशर्माद्विजोत्तमः
पुनःप्राहप्रियांभार्यांसहितांज्ञानवादिनीम् १
सत्यमुक्तंत्वयाभद्रेसर्वसंदेहनाशनम्
तथाहिवंशमिच्छंतिसाधवःसत्यपंडिताः २
यथापुत्रस्यचिंतामेनधनस्यतथाप्रिये
येनकेनाप्युपायेनपुत्रमुत्पादयाम्यहम् ३
सुमनोवाच-
पुत्रेणलोकाञ्जयतिपुत्रस्तारयतेकुलम्
सुपुत्रेणमहाभागपितामाताप्रजीवतः ४
एकःपुत्रोवरःकांतबहुभिर्निर्गुणैस्तुकिम्
एकस्तारयतेवंशमन्येसंतापकारकाः ५

पूर्वमेवमयाप्रोक्तमन्येसंबंधभागिनः
पुरायेनप्राप्यतेपुत्रःपुरायेनप्राप्यतेकुलम् ६
सुगर्भःप्राप्यतेपुरायैर्दुर्मृत्युःपातकैस्तथा
सुखानांनिचयंकांतसत्यमेववदाम्यहम् ७
ब्रह्मचर्येणसत्येनतपसानित्यवर्तनैः
दानेननियमैश्चापिक्षमाशौचेनवल्लभ ८
अहिंसयाचशक्त्यावाऽस्तेयेनापिप्रवर्तते
एतैर्दशभिरंगैश्चधर्ममेवंप्रसूयते ९
संपूर्णोजायतेधर्मअंगैर्गर्भोयथोदरे
धर्मंसृजतिधर्मात्मात्रिविधेनैवकर्मणा १०
तस्यधर्मःप्रसन्नात्मापुरायसौख्यंप्रयच्छति
यंयंचिंतयतेप्राज्ञस्तंतंप्राप्नोतिदुर्लभम् ११
देवशर्म्मोवाच-
सर्वंदेविसमाख्यातंधर्माख्यंज्ञानमुत्तमम्
कथंपुत्रमहंविंद्यांवैष्णवंगुणसंयुतम् १२
वदत्वंमेमहाभागेयदिजानासिसुव्रते
धर्ममार्गस्त्वयासर्व्वःपितुःप्राप्तःपुरानघे १३
ममैतद्विदितंकांतेभवतीब्रह्मवादिनी
च्यवनस्यप्रसादेनविष्णोस्तुष्टस्यतेपुरा १४
सुमनोवाच-
वसिष्ठंगच्छधर्मज्ञतंप्रार्थयमहामुनिम्
तस्मात्प्राप्स्यसितंपुत्रंधर्मज्ञंधर्मवत्सलम् १५
एवमुक्तेतयावाक्येदेवशर्माद्विजोत्तमः
करिष्येतवकल्याणिमतमेवंनसंशयः १६
एवमुक्त्वाजगामासौदेवशर्माद्विजोत्तमः
वसिष्ठंसर्ववेत्तारंदीप्यंतंतपतांवरम् १७
गंगातीरेस्थितंपुरायमासनस्थंद्विजोत्तमम्
तेजोज्वालासमाकीर्णंद्वितीयमिवभास्करम् १८
राजमानंमहात्मानंब्रह्मसिंहंद्विजोत्तमम्
भक्त्याप्रणम्यसमुनिंदंडवत्तंपुनःपुनः १९

तमुवाचमहातेजाब्रह्मसूनुरकल्मषम्
उपविशासनेपुण्येसुखेनसुमहामते २०
नारदउवाच-
उपविष्टःसयोगींद्रःपुनःप्राहतपोधनम्
गृहेपुरुषतेवत्सदारभृत्येषुसर्वदा २१
क्षेममस्तिमहाभागपुण्यकर्मसुचाग्निषु
निरामयोऽसिचांगेषुधर्मंपालयसेसदा २२
एवमुक्त्वामहाप्राज्ञःपुनःप्राहमहीसुरम्
किंकरोमिप्रियंकामंसुप्रियंतेद्विजोत्तम २३
नारदउवाच-
एवंसंभाष्यतंविप्रंविररामशुभंवचः
ततोविप्रोमहाभागोवसिष्ठंमुनिपुंगवम् २४
सहोवाचमहात्मानंवसिष्ठंतपतांवरम्
भगवञ्छ्रूयतांवाक्यंविच्छेदयद्विजोत्तम २५
दारिद्र्यंकेनभावेनपुत्रसौख्यंकथंनहि
एतन्मेसंशयंतातकस्मात्पापाद्वदस्वमे २६
महामोहेनसंमुग्धःप्रिययाबोधितोद्विज
तयाहंप्रेषितस्तातत्तवपार्श्वंसमागतः २७
तत्सर्वंहिसमाचक्ष्वसर्वसंदेहनाशकम्
मुक्तिदाताभवस्वत्वंममसंसारबंधनात् २८
वसिष्ठउवाच-
पुत्रामित्रास्तथाभ्राताअन्येस्वजनबांधवाः
पंचभेदास्तुसंबंधाःपुरुषस्यभवंतिते २९
तेतेसुमनसाप्रोक्ताःपूर्वमेवतवाग्रतः
ऋणसंबंधिनःसर्वेतेकुपुत्राद्विजोत्तम ३०
पुत्रस्यलक्षणंपुण्यंतवाग्रेप्रवदाम्यहम्
पुण्यप्रसक्तोयस्यात्मासत्यधर्मरतःसदा ३१
शुद्धिमाञ्ज्ञानसंपन्नस्तपस्वीवाग्विदांवरः
सर्वकर्मसुसंवीतोवेदाध्ययनतत्परः ३२
सर्वशास्त्रप्रवेदीचदेवब्राह्मणपूजकः

याज्ञिकःसर्वयज्ञानांदातात्यागीप्रियंवदः ३३
विष्णुध्यानपरोनित्यंशांतोदांतःसुहृत्सदा
पितृमातृपरोनित्यंसर्वस्वजनवत्सलः ३४
कुलस्यतारकोविद्वान्स्वकुलंपरिपोषकः
एवंगुणैस्तुसंयुक्तःसुपुत्रःसुखदायकः ३५
अन्येसंबंधयुक्ताश्चशोकसंतापकारकाः
उदासीनेनकिंकार्यंफलहीनेनतेऽनघ ३६
आयांतियांतितेसर्वेदुःखंदत्वासुदारुणम्
पुत्ररूपेणतेसर्वेसंसारेद्विजसत्तम ३७
पूर्वजन्मकृतंकर्मयत्त्वयापरिपालितम्
तत्सर्वंहिप्रवक्ष्यामिश्रूयतामद्भुतंपुनः ३८
भवाञ्छूद्रोमहाप्राज्ञपूर्वजन्मनिनान्यथा
कृषिकर्त्ताज्ञानहीनोमहालोभेनसंयुतः ३९
एकभार्यःसदाद्वेषीबहुपुत्रोह्यदत्तवान्
धर्मंनैवविजानासिसत्यंचपरिनिष्ठितम् ४०
दानंनैवत्वयादत्तंशास्त्रंनैवपरिश्रुतम्
कृतंनैवत्वयातीर्थंनचयात्रामहामते ४१
एवंकृतस्त्वयाविप्रकृषिमार्गःपुनःपुनः
पशूनांपालनंपूर्वंगच्छंश्चैवद्विजोत्तम ४२
महिषीणांतथाश्वीनांपालनंचपुनःपुनः
एवंपूर्वंकृतंकर्मत्वयैवचद्विजोत्तम ४३
विपुलंतुधनंतद्वल्लोभेनपरिसंचितम्
तस्यव्ययस्तुपुण्येननकृतस्तुत्वयाकदा ४४
पात्रेदानंनदत्तंहिदृष्ट्वावादुर्बलंचतत्
कृषिंकृत्वानदत्तंतुभवताधनमेवहि ४५
गोमयंहित्विदंसर्वंपशूनांसंचयंचवै
विक्रयित्वाधनंविप्रसंचितंविपुलंत्वया ४६
तक्रंघृतंतथाक्षीरंविक्रीतंसततंदधि
दुष्कालश्चिंतितोविप्रमोहितोविष्णुमायया ४७
कृत्वामहार्घमेवैतद्धनंब्राह्मणसत्तम

निर्दयेनत्वयादानंनदत्तंतुतदाकिल ४८
देवानांपूजनंविप्रभवतानकृतंसदा
पर्वाणिप्राप्यविप्रेभ्योद्रव्यंनैवसमर्पितम् ४९
श्राद्धकालंचसंप्राप्यश्रद्धयानकृतंत्वया
भार्यावदतितेसाध्वीदिनमध्येसमागते ५०
श्वशुरश्राद्धकालश्चश्वश्र्वाश्चैवमहामते
तच्छ्रुत्वातद्वचस्तेषांगृहंत्यक्त्वापलायसे ५१
धर्ममार्गोनदृष्टोहिश्रुतोनैवकदात्वया
लोभोमातापिताभ्रातालोभःस्वजनबांधवाः ५२
पालितोलोभएवैकस्त्यक्त्वाधर्मंसदैवहि
तस्माद्दुःखीभवाञ्जातोदारिद्रेणातिपीडितः ५३
दिनेदिनेमहातृष्णाहृदयेतेप्रवर्त्तते
यदायदागृहेद्रव्यंवृद्धिमायातितेसदा ५४
तृष्णयादह्यमानस्तुतदात्वंवह्निरूपया
रात्रौवात्वंप्रसुप्तस्तुलोभंचिंतयसेऽधिकम् ५५
दिनंप्राप्यमहामोहैर्व्यापितोहिसदैवहि
सहस्रंलक्षतःकोटिःकदावार्बुदमेवच ५६
भविष्यतिकदाखर्वोनिखर्वश्चाथमेगृहे
एवंसहस्रलक्षंचकोटिरर्बुदमेवच ५७
खर्वोनिखर्वःसंजातस्तृष्णानैवप्रगच्छति
एवंकालंपरित्यज्यवृद्धिमायातिसर्वदा ५८
नैवदत्तंहुतंविप्रभुक्तंनैवकदात्वया
निश्चितंभूमिमध्येतत्क्षिप्तंपुत्रानजानते ५९
अन्यमेवमुपायंतुद्रव्यागमनकारणात्
कुरुषेसर्वदाविप्रलोकान्पृच्छसिबुद्धिमान् ६०
खनित्रमंजनंवादंधातुवादमतःपरम्
पृच्छमानोभ्रमस्येकस्तृष्णयापरिमोहितः ६१
सर्वांश्चिंतयसेनित्यंकल्पान्सिद्धिप्रदायकान्
प्रवेशंचित्रवर्णानांचिंतामणिंचपृच्छसि ६२
तृष्णानलेनदग्धोसिसुखंनैवप्रगच्छसि

तृष्णानलप्रदीप्तोसिहाहाभूतोऽप्रचेतनः ६३
एवंभूतोसिविप्रेंद्रगतस्त्वंकालवश्यताम्
दारपुत्रेषुतद्द्रव्यंपृच्छमानेषुवैत्वया ६४
कथितंनैवतद्दत्तंप्राणांस्त्यक्त्वागतोयमम्
एवंसर्वंमयाख्यातंवृत्तांतंतवपूर्वकम् ६५
अनेनकर्मणाविप्रनिर्धनोसिदरिद्रवान्
संसारेयस्यसत्पुत्राभक्तिमंतःसदैवहि ६६
सुशीलाज्ञानसंपन्नाःसत्यधर्मरताःसदा
संभवंतिगृहेतस्ययस्यविष्णुःप्रसीदति ६७
धनंधान्यंकलत्रंतुपुत्रपौत्रमनंतकम्
सभुंक्तेमर्त्यलोकेवैयस्यविष्णुःप्रसन्नवान् ६८
विनाविष्णोःप्रसादेनदाराःपुत्राभवंतिन
सुजन्मचकुलेविप्रतद्विष्णोःपरमंपदम् ६९
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमासमाहात्म्येदेवशर्मो-
पाख्यानेएकोननवतितमोऽध्यायः ८९

नवतितमोऽध्यायः

देवशर्मोवाच-
पूर्वजन्मकृतंपापंत्वयाख्यातंममैवतत्
शूद्रत्वेनहिविप्रेंद्रमयैवंधनमर्जितम् १
विप्रत्वंहिमयाप्राप्तंतत्कथंद्विजसत्तम
तत्सर्वंकारणंब्रूहिज्ञानविज्ञानपंडित २
दुर्ल्लभंभारतेवर्षेजन्मतस्मान्मनुष्यता
मानुष्येब्राह्मणत्वंचसुतरांसत्कुलोदितम् ३
तत्रापीदृग्विधाभार्यासर्वज्ञाप्रियवादिनी
सतीसर्वगुणोपेतादुर्लभासाकुतोऽभवत् ४
वसिष्ठउवाच-
यत्त्वयाचेष्टितंपूर्वंधर्मकर्मकृतंद्विज
तदहंसंप्रवक्ष्यामिश्रूयतांयदिमन्यसे ५
ब्राह्मणैकःसुधर्मात्मासदाचारःसुपंडितः

विष्णुभक्तस्तुधर्मात्मानित्यंविष्णुपरायणः ६
स्नानार्थमपितीर्थानांभ्रमत्येकःसमेदिनीम्
अटमानःसमायातस्तवगेहेमहामतिः ७
तस्यदर्शनमात्रेणसमुत्पन्नसुधीस्तव
यतोधर्मगतेगेहेसतामागमनंभवेत् ८
किंकिंनलभ्यतेविप्रविप्रवैष्णवसेवया
दुर्ल्लभंयच्चलोकेस्यान्मोक्षस्थानमपिस्थिरम् ९
याचितंस्थानमेकंवैवासार्थंतेनसत्तम
तवैवभार्ययादत्तंत्वयाचसहपुत्रकैः १०
एयतामेयतांब्रह्मन्सुखेनचगृहेमम
वैष्णवंब्राह्मणंपुण्यमित्युवाचपुनःपुनः ११
सुखेनस्थीयतामत्रगृहोऽयतवसुव्रत
अद्यधन्योऽस्म्यहंपुण्योअद्यतीर्थमहंगतः १२
अद्यतीर्थफलंप्राप्तंमयातेविप्रदर्शनात्
गवांस्थानंपरंपुण्यंवासस्थानंप्रदर्शितम् १३
अंगसंवाहनंसम्यक्पादौचैवप्रमर्दितौ
क्षालितौचपुनस्तोयैःस्नातःपादोदकेनहि १४
सद्योघृतंदधिक्षीरमन्यमन्यंप्रदत्तवान्
ब्राह्मणायतदातस्मैत्वंतथाऽदृष्टनोदितः १५
एवंसंतोषितोविप्रस्त्वयैवसहभार्यया
पुत्रैःसार्धंमहाभागोवैष्णवोज्ञानपंडितः १६
अथप्रभातेविमलेस्नानार्थंमासिमाधवे
गंगायांगच्छतातेनतुष्टेनदययाधिपम् १७
वैशाखस्नानमाहात्म्यमुपदिष्टंतवाग्रतः
कारितस्तुयथान्यायंसभार्यातनयोभवान् १८
यथानवारिधिसमोलोकेकोपिजलाशयः
तथामासोनवैशाखसदृशोमाधवप्रियः १९
तावत्पापानितिष्ठंतिनिष्प्रत्यूहंकलेवरे
यावत्किलमलध्वंसीमासोनैतिसमाधवः २०
तस्यवाक्यंसमाकर्ण्यवैशाखेसेवनंकृतम्

तुष्टेनमनसाविप्रपूजितोमधुसूदनः २१
अवशिष्टदिनान्येवपंचमासस्यतस्यवै
एकादशींसमारभ्यस्नानंचविधिवत्कृतम् २२
ब्राह्मणस्यप्रसंगेनरेवांचानुदिनेत्वया
प्रातःस्नानंकृतंविप्रवैशाखेमासितावता २३
पूजितोदेवदेवेशोमधुहापरमेश्वरः
नैवाप्तःसकलोमासःस्नानार्थंतवपूर्वतः २४
एवंस्नानंत्वयाचीर्णमपिपंचदिनात्मकम्
तेनपुण्येनसंगत्याब्राह्मणस्यविशेषतः २५
गोविंदस्यप्रसादेनत्वंतुब्राह्मणतांगतः
त्वयातन्मासयोगेनप्राप्तमेतन्महत्कुलम् २६
दुर्ल्लभंभूमिदेवानांसत्यधर्मसमन्वितम्
भार्यापिसुसतीप्राप्तासाध्वीसर्वगुणान्विता २७
च्यवनस्यगृहोत्पन्नासर्वज्ञाब्रह्मवादिनी
रूपमेवपरंस्त्रीणांभूषणंचमहामुने २८
शीलमेवद्वितीयंचतृतीयंसत्यमेवच
सदार्यत्वंचतुर्थंतुपंचमंपुण्यमुत्तमम् २९
मधुरत्वंतथाषष्ठंशुद्धत्वंसप्तमंमहत्
बाह्यांतःसततंस्त्रीणांसर्वाभरणसप्तमम् ३०
अष्टमंतुपतौभावःशुश्रूषानवमंकिल
सहिष्णुताचदशमंरतिरेकादशंतथा ३१
पतिव्रतत्वंविप्रेंद्रद्वादशंयोषितांस्मृतम्
एतैःसंभूषिताभार्यासाध्वीतेब्रह्मवादिनी ३२
वैशाखस्नानयोगेनलब्धापुण्येनसादरम्
किंकिंनदुर्ल्लभतरंप्राप्यतेमासिमाधवे ३३
स्नानेनपरमेशस्यपूजनेनयथाविधि
अथमोहप्रमुग्धोसितृष्णयाव्यापितंमंनः ३४
पूर्वजन्मनितेविप्रद्रव्यमेवप्रसंचितम्
नदत्तंब्राह्मणेभ्योहिदीनेष्वन्येषुवैत्वया ३५
नबंधुवर्गोनोपुत्रदारेषुचकथंचन

म्रियमाणेनभवतालोभएवहिचिंतितः ३६
नदत्तंनहुतंजप्तंनतीर्थेमरणंकृतम्
नहिनारायणोदेवोध्यानेनाखिलपापहा ३७
द्रव्येषुविद्यमानेषुकृपणोजायतेनरः
अदत्वाम्रियतेयस्तुततोदुःखतरंनुकिम् ३८
तीर्थस्नानादितपसाकुलेजन्मैवलभ्यते
नोदत्तेनविनाविप्रकिंचिदेवोपतिष्ठति ३९
तस्यपापस्यभावेनदरिद्रत्वमुपागतम्
अपुत्रवान्भवाञ्जातःसततंदुःखपीडितः ४०
वैशाखस्नानमाहात्म्यादपिपंचदिनात्मकात्
तदैवहरिपूजायाःसंगत्याब्राह्मणस्यच ४१
लब्धंजन्मकुलेविप्रविप्रत्वमपिदुर्ल्लभम्
सुपुत्रश्चकुलंविप्रंधनंधान्यंवरस्त्रियः ४२
सुजन्ममरणंचैवसुभोगःसुखमेवच
सदादानेऽधिकाबुद्धिरौदार्यंधैर्यमुत्तमम् ४३
प्रसादात्तस्यदेवस्यविष्णोश्चैवमहात्मनः
नारायणस्यजायंतेसिद्धयोविप्रवाञ्छिताः ४४
ऊर्ज्जेमासितपोमासिमाधवेमाधवप्रिये
स्नात्वादामोदरंभक्त्यामाधवंमधुसूदनम् ४५
विशेषेणसमभ्यर्च्यदत्वादानानिभक्तितः
एहिकंसुखमासाद्यजनोयातिततोहरिम् ४६
अनेकजन्मार्जितपातकावलीविलीयतेमाधवमज्जनेन
सूर्योदयेविप्रयथातमिस्रावचःस्वयंभूरिदमादिदेश ४७
चकारविष्णुर्विमलंविचारंमासंविधिंमाधवमेकमादौ
यमस्यगुप्तंमनसाविचिंत्यमनुष्यलोकैर्गमितुंचनाके ४८
तस्मादस्मिन्समायातेमाधवेमासिमाधवे
स्नात्वापुण्यजलेतीर्थेरवावनुदितेऽधुना ४९
पूजयित्वाविधानेनमुकुंदंमधुसूदनम्
पुत्रपौत्रधनंश्रेयोवांछितानिसुखानिच ५०
अनुभूयततस्त्वंतेस्वर्गमक्षयमाप्स्यसि

पूर्वजन्मकृतंसर्वंयत्त्वयापरिचेष्टितम् ५१
तन्मयाकथितंविप्रतवाग्रेपरिचेष्टितम्
एवंज्ञात्वामहाभागवैशाखेचविशेषतः ५२
स्नात्वासम्यग्विधानेनमधुसूदनमर्चय
देवमाराध्यगोविंदंनारायणमनामयम् ५३
प्राप्स्यसित्वंसुखंपुत्रंधनानिहरिमव्ययम् ५४
नारदउवाच-
ब्रह्मात्मजेनापिमहानुभावःसविप्रवर्यःपरिबोधितोहि
हर्षेणयुक्तःसमहानुभावोभक्त्यावसिष्ठंप्रणिपत्यतत्र ५५
आमंत्र्यविप्रंसजगामगेहंतांप्राहभार्यांसुमनांमहर्षिः
सर्वंहिवृत्तंममपूर्वचेष्टितंतेनैवविप्रेणतवप्रसादात् ५६
भद्रेवसिष्ठेनविकाशनीतमद्यैवमोहःपरिनाशितोमे
आराधयिष्येमधुसूदनंतुश्रीमाधवेमासिनिमज्ज्यभक्त्या ५७
नारदउवाच-
आकर्ण्यवाक्यंपरमंपवित्रंसुमंगलंमंगलहेतुमुच्चैः
हर्षेणयुक्तातमुवाचकांतंधन्योसिविप्रेणविबोधितस्त्वम् ५८
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमासमाहात्म्येदेवशर्मो-
पाख्यानेनवतितमोऽध्यायः ९०

एकनवतितमोऽध्यायः

नारदउवाच-
देवशर्मामहाप्राज्ञःसमंसुमनसातया
तीर्थेकनखलेपुण्येगंगायामतिविश्रुते १
वैशाखेविधिनास्नानंचक्रेमेषस्थितेरवौ
पूजयामासविधिवन्मधुसूदनमच्युतम् २
यमैःसनियमैर्युक्तःशक्त्याकिंचिद्ददौततः
हविष्यभुग्भूमिशायीब्रह्मचर्यव्रतस्थितः ३
कृच्छ्रादितपसाक्षामोध्यायन्नारायणंहृदि
तत्रप्राप्यसवैशाखींदत्वामधुतिलादिकम् ४
विप्रेभ्योभोजनंदत्वाभक्त्याधेनुंसदक्षिणाम्

अच्छिद्रंप्रार्थयामासतत्रस्नानस्यभूसुरान् ५
सापिसाध्वीचसुश्रोणीपतिभक्तिपरायणा
पतिंशुश्रूषतेनित्यंस्नात्वासंपूज्यकेशवम् ६
तौदंपतीततोयातौस्वगेहंसाधुहर्षितम्
कृतकृत्यावथात्मानौमन्यमानावसंशयम् ७
तेनपुण्यप्रभावेणकालेनकियताकिल
बभूवुरमितास्तस्यधनधान्यानिसंपदः ८
तनयाविनयोपेताश्चत्वारःश्रुतिकोविदाः
धर्मज्ञावैष्णवानित्यंपितृमातृपरायणाः ९
बभूवुरमितप्रज्ञाःपुरुषार्थायबोधिताः
विख्याताविधितत्त्वज्ञाब्रह्मज्ञाब्रह्मतत्पराः १०
समग्रगुणसंपन्नाःसंप्रतिष्ठंतिकीर्तयः ११
तौदंपतीसुतसमग्रसमृद्धसौख्यंपुण्योदयंसमुपयुज्यततश्चिरेण
स्थानंपरंपरममीयतुरस्यभक्त्याश्रीमाधवेचसुकृतस्यनृपप्रसादात् १२
यथैवमाधवःसाक्षाद्विद्यालक्ष्मीधवःस्मृतः
तथैवमाधवोमासोमधुसूदनवल्लभः १३
इदंमाधवमाहात्म्यंकिंचित्संक्षेपतोऽनघ
मयातेकथितंवीरयत्पुराचपितुःश्रुतम् १४

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेनारदांबरीषसंवादेवैशाखमासमाहात्म्ये
एकनवतितमोऽध्यायः ९१

द्विनवतितमोऽध्यायः

सूतउवाच-
इतितस्यवचःश्रुत्वानारदस्यसभूपतिः
प्रणम्यविस्मितःप्राहचिंतयन्मनसाहरिम् १
अंबरीषउवाच-
कथमेतद्विमुह्यामःस्वल्पायासेनयन्मुने
शूद्रःपापसमाचारोलेभेब्राह्मण्यमुत्तमम् २
ब्राह्मण्यंदुर्ल्लभंतातसुकृतैर्विविधैरपि
कथंमाधवमासस्यस्नानेनैवापसोऽधमः ३

नयज्ञदानैर्नतपोभिरुग्रैर्नपुरायसंज्ञैरपरैरपीश
अस्मादृशोभूपतयोऽथवंतोनतेलभंतेऽवनिदैवतत्वम् ४
सगाधिसूनुर्विविधंतपोऽपिचिरंविधायानिशमेवघोरम्
कृच्छ्रेणलेभेशतवर्षपूर्णैरहोकथंचिद्बहुभिःप्रयत्नैः ५
कथंसवर्णाधमएषपापःस्वधर्महीनोधनवानदाता
पुरायादनायासकृतादमुष्मादल्पादिहावापसरामतत्त्वम् ६
नारदउवाच-
सत्यमुक्तंत्वयाराजन्ब्राह्मरायमतिदुर्ल्लभम्
तथापिगतयःसूक्ष्मादुर्ज्ञेयाधर्मतत्त्वतः ७
विचित्राणिचकर्माणिविचित्राभूतभावना
विचित्राणिचभूतानिविचित्राःकर्मशक्तयः ८
कदाचित्सुकृतंकर्मकूटस्थंयदवापितम्
केनचित्कर्मणाभूपशुभेनपरिवर्धते ९
फलंददातिसुमहत्तस्मिन्नपिचजन्मनि
धर्मोगहनसूक्ष्मोऽयनीयतेनयथातथा १०
नतस्यफलदानस्यश्रूयतेकालनिश्चयः
यत्किंचित्सुकृतंकर्मच्छन्नंपापांतरैरपि ११
तदागत्यकुतःक्वापिसुफलंचप्रयच्छति
कृतस्यनेहनाशोस्तिपुरायस्यदुरितस्यच १२
तथापिबहुभिःपुरायैर्दुरितंयातिदारुणम्
यदुक्तंभवताराजन्नायासाधिक्यतोभवेत् १३
तत्फलंतत्रतत्रापिशृणुसत्यंमयोदितम्
अनायासमहायासौयद्यल्पत्वमहत्त्वयोः १४
महाव्रतास्ततस्तेस्युःसततंकर्मकादयः
सिंहव्याघ्रादिमूत्रादौप्रयासाबहुलास्ततः १५
पंचगव्यप्रशस्तत्वंव्रतमध्येततोभवेत्
इतिकर्तव्यबाहुल्यंमहत्त्वंचेत्तदल्पता १६
जलाग्न्यादिप्रवेशस्यप्रसज्येतव्रतांतरात्
इदमल्पंमहत्त्वंतदितिनैवनियामकः १७
फलंयथोदितंशास्त्रेतदेवस्यान्महोदयम्

यथाल्पनाशोमहतामहन्नाशस्तथाल्पतः १८
किंत्वल्पविस्फुलिगेनतृणनाशःप्रदृश्यते
अजामिलोऽपिभूपालदास्याःपतिरितिस्मृतः १९
धर्मपत्नीपरित्यागीनित्यंपापपथिस्थितः
म्रियमाणःसुताह्वानंचक्रेनारायणेतिच २०
तथायन्नामग्रहणात्पदंलेभेसुदुर्ल्लभम्
अनिच्छयापिदहतिस्पृष्टोहुतवहोयथा २१
तथादहतिगोविंदनामव्याजादपीरितम् २२
हत्यायुतंशपनहासहस्रमुग्रंगुर्वंगनाकोटिनिषेवणंच
स्तेयान्यशेषाणिहरेःप्रियेणगोविंदनाम्नानिहतानिसद्यः २३
विष्णुभक्तिमयंवीरयत्किंचित्क्रियतेऽल्पकम्
सुकृतंसाधुविदुषातदक्षयफलंभवेत् २४
संदेहोनचकर्तव्योमाधवेमासिमाधवम्
समाराध्यजनोभक्त्यातत्तद्वांछितमाप्नुयात् २५
अपत्यंद्रविणंदाराधराहर्म्यंहयागजाः
सुखानिस्वर्गमोक्षौचनदूरेहरिभक्तितः २६
एवंशास्त्रोक्तविधिनास्वल्पेनापिनसंशयः
पापस्यमहतोऽपिस्यात्क्षयःसम्यग्विधानतः २७
फलाधिक्यंभवेद्विद्वन्नाधिक्याद्भावकर्मणोः
सूक्ष्माधर्मस्यगतयोदुर्ज्ञेयाविबुधैरपि २८
प्रियोमाधवमासोऽयमाधवस्यमहात्मनः
एकोऽपित्रिषुलोकेषुसमग्रेप्सितदायकः २९
पुण्येनगांगेनजलेनकालेदेशेबुधःस्नानपरःकथंचित्
आजन्मनोभावहतोऽपिदातानशुध्यतीत्येवमतंममैतत् ३०
प्रज्वाल्यवह्निंघृततैलसिक्तंप्रदक्षिणावर्तशिखंस्वकाले
प्रविश्यदग्धःकिलभावदुष्टोनस्वर्गमाप्नोतिफलंनचान्यत् ३१
गंगादितीर्थेषुवसंतिदेवादेवालयेयक्षगणाश्चनित्यम्
विनाशनंयांतिकृतोपवासाभावोज्झितास्तेनफलंलभंते ३२
भावंततोहृत्कमलेनिधायश्रीमाधवंमाधवमासिभक्त्या
यजेतयःस्नानपरोविशुद्धःपुण्यंनशक्तावयमस्यवक्तुम् ३३

इहार्थेऽपिपुरावृत्तमाकर्णयमहीपते
विचित्रंकथयिष्यामिफलंकिमपिकर्मणाम् ३४
तस्यमाधवमासस्यप्रसादान्माधवस्यच
यथापिब्राह्मणीकाचित्स्वैरिरायापशुभंफलम् ३५
दिवोदासेतिविख्यातःपुराकांतीश्वरोऽभवत्
तस्यापत्यंमहारत्नंनारीणामुत्तमंसदा ३६
गुणरूपसमायुक्तासुशीलाचारुमंगला
दिव्यादेवीतिविख्यातारूपेणाप्रतिमाभुवि ३७
पित्रात्वालोकितासातुरूपलावरायसंयुता
सतांदृष्ट्वादिवोदासोदिव्यांदेवींसुतांतदा ३८
कस्मैचदीयतेकन्यासुवरायमहात्मने
इतिचिंतापरोभूत्वासमालोक्यनरोत्तमः ३९
रूपदेशस्यराजानंसम्यग्ज्ञात्वामहीपतिः
चित्रसेनंमहात्मानंसमाहूयततोनृपः ४०
कन्यांददौदिवोदासश्चित्रसेनायधीमते
तस्याविवाहकालस्यसंप्राप्तेसमयेनृप ४१
मृतोऽसौचित्रसेनस्तुकालधर्मेणवैकिल
दिवोदासश्चधर्मात्माचिंतयामासभूपतिः ४२
ब्राह्मणांश्चसमाहूयपप्रच्छनृपनंदन
अस्याविवाहकालेतुचित्रसेनोदिवंगतः ४३
अस्यास्तुकीदृशंकर्मभविष्यतिब्रुवंतुमे
ब्राह्मणउवाच-
विवाहोजायतेराजन्कन्यायास्तुविधानतः ४४
पतिर्मृत्युंप्रयात्येवयोवात्यागंकरोतिच
महाधिव्याधिनाभीतस्त्यागंकृत्वाप्रयातिच ४५
प्रव्राजितोभवेद्राजन्धर्मशास्त्रेषुदृश्यते
तस्यांरजस्वलायांचअन्यःपतिर्विधीयते ४६
विवाहंतुप्रधानेनपिताकुर्यान्नसंशयः
एवंराजन्समादिष्टंधर्मशास्त्रेशुभैर्जनैः ४७
विवाहःक्रियतामस्याइत्यूचुस्तेद्विजोत्तमाः

दिवोदासश्चधर्मात्माब्राह्मणैस्तुप्रणोदितः ४८
विवाहार्थंमहाराजमानसंकृतवान्नृप
पुनर्दत्ताप्रदानेनदिव्यादेवीनृपोत्तम ४९
पुष्पसेनायपुण्यायतस्मैराज्ञेमहात्मने
मृत्युधर्मंगतोराजाविवाहसमयेऽपिसः ५०
यदायदामहाभागोदिव्यादेव्याश्चभूपतिः
करोतिसपितोद्योगंविवाहस्यातिदुःखितः ५१
भर्तापिम्रियतेकालेप्राप्तलग्नस्तदातदा
एकविंशतिभर्तारःकालेकालेमृतास्ततः ५२
ततोराजामहादुःखीसंजातःख्यातविक्रमः
समालोक्यतमाहूयमंत्रिभिःसहनिश्चलः ५३
स्वयंवरेमहाबुद्धिंचकारपृथिवीपतिः
अथतेनसमाहूताराजानोविविधानृपाः ५४
स्वयंवरार्थंवैतस्याबहवोधर्मतत्पराः
तस्यास्तुरूपसंक्षुब्धामृत्युनाप्रेषितानृपाः ५५
संग्रामंचक्रिरेमूढामृतास्तेऽथपरस्परम्
एवंतेषांक्षयोजातःक्षत्रियाणांनरेश्वर ५६
दिव्यादेवीचदुःखार्तारुरोदकरुणंततः
बालामालोक्यतांराजारुदंतींचातिदुःखिताम् ५७
पुरोधसंचधर्मज्ञंज्ञानवंतंतपस्विनम्
जातूकर्णंप्रणम्यादौविनयान्वितकंधरः ५८
दिवोदासउवाच-
कथयस्वप्रसादेनकिमेतस्याहिपातकम्
दिव्यादेव्यास्तुमेपुत्र्यायदेतच्चेष्टितंकृतम् ५९
जातूकर्णउवाच-
तस्यास्तुचेष्टितंवीरदिव्यादेव्यावदाम्यहम्
पूर्वजन्मकृतंसर्वंतन्मेनिगदतःशृणु ६०
आस्तेवाराणसीपुण्यानगरीपापनाशिनी
तस्यामास्तेमहाप्राज्ञःसुवीरोनामनामतः ६१
वैश्यजात्यांसमुत्पन्नोधनधान्यसमाकुलः

तस्यभार्यामहाप्राज्ञचित्रानामसुविस्मृता ६२
कुलाचारंपरित्यज्यदुराचारेणवर्तते
नमन्यतेहिभर्तारंरौद्रकृत्येचवर्तते ६३
पुरायकार्यविहीनातुपापंचरतिदुर्मतिः
भर्तारंभर्त्सतेनित्यंस्वैरिणीकलहप्रिया ६४
नित्यंपरगृहेवासनिरताभ्रमतेऽधिकम्
परच्छिद्रंसमापश्येद्दुष्टाभूतेषुसर्वदा ६५
साधुनिंदारतापापाबहुहास्यकरीसदा
कुसंगतिरतावाचादुराचारजनप्रिया ६६
धूर्ताधर्मजनद्वेषकरीचानृतभाषिणी
विज्ञायैवंसुवीरोऽस्याउपयेमेततोऽपराम् ६७
तयानवीनयावीरोभार्ययासहितोऽनिशम्
यथासुखंसबुभुजेविषयान्मनसःप्रियान् ६८
धर्माचारेणपुरायात्मासत्यपुरायमतिःसदा
सत्ययामितयासत्यासुमत्याराधितोबभौ ६९
निरस्तातेनसाचित्राविचित्रावरवर्णिनी
स्वैरिणीगुणसंसर्गधर्मविद्वेषिणीततः ७०
भ्रमतेजारसंयुक्तामुक्ताचारागतत्रपा
सापापरतसंयुक्तारक्तादूतीविकर्मणि ७१
कुशलाकुट्टिनीकर्मकलासुत्वन्ययोषिताम्
गृहभंगमसौचक्रेवक्रेणमनसाहिता ७२
साध्वींनारींसमाहूयपापवाक्यैश्चनोदयेत्
नर्मलोभकथाकेलिप्रत्ययोत्पत्तिहेतुभिः ७३
मनांसिचालयेत्पापापुरुषाणांचयोषिताम्
साधूनांसास्त्रियोभव्याःपरेभ्यःप्रतिपादयेत् ७४
कारयत्येवकपटंधर्मग्रामविवर्जनम्
एवंवर्षशतंभुक्त्वापश्चाद्वेश्याविधिस्थिता ७५
कालेननिधनंप्राप्तासततंपापनिश्चया
जातातवगृहेपुत्रीदिव्यादेवीतिसासुता ७६
सुंदरीरूपसंपन्नापुरादृष्टेननोदिता

नारदउवाच-
इतितस्यवचःश्रुत्वादिवोदासोऽतिविस्मितः
उवाचराजामधुरंजातूकर्णमुनिंवचः ७७
दिवोदासउवाच-
यदीदृशीसादुरितप्रचारासदादुराचाररताप्रयाता
कथंममश्रीपतिदैवतस्यमहाकुलीनस्यसुतानुरूपा ७८
सुदुर्ल्लभंराजकुलेविशालेलेभेचसाश्रीमतिजन्मधन्यम्
पुण्येनकेनापिमुनेपवित्रेचित्राविचित्रेणचकर्मकर्त्री ७९
नारदउवाच-
इतितस्यवचःश्रुत्वाभूमिपस्यमुनिस्ततः
किञ्चिद्विहस्यतुप्राज्ञोवचःसूनृतमब्रवीत् ८०
जातूकर्णउवाच-
चित्राविचित्रसुरतैरथवंचयंतीप्रच्छन्नकामुकविटान्धनधीविहीनान्
वेश्याबभूवविषपानमितश्चरित्वाकालेननागनगरेमहतिप्रसिद्धे ८१
कोऽपितत्रसमायातःसायंविप्रःसमार्दितः
अर्दमानोविशुद्धात्मानगरेनागसंज्ञके ८२
अपश्यन्नपरंस्थानंमूढश्चित्रागृहंययौ
तयासंमोहितोऽत्यर्थंवेश्ययादृष्टियोगतः ८३
पादसंवाहनस्नानतांबूलासनभोजनैः
विलासैस्तोषितःसोऽपिखेदहीनोऽभवत्तदा ८४
ततोविचित्रैःसुरतोपचारैरदृष्टबुद्ध्यैवतयासविप्रः
संसेवितोऽयरजनीमशेषामवाहयद्भावविशेषलुब्धः ८५
प्रातःप्रयाणाभिमुखःकथंचिदुवाचचित्रामनुरक्तचित्तः
संतोषितःस्वैश्चरितैःस्वकृत्यैर्वचस्तयाचैकधियातदानीम् ८६
ब्राह्मणउवाच-
कार्यःप्रत्युपकारस्तेतोषितेनमयाप्रिये
स्वदृढंचनिजंदुःखंकथयाम्यविशेषतः ८७
पुराकथांहिवदतांविप्राणांनर्मदातटे
शुभंयत्सर्वपापघ्नंतदाकर्णयसादरम् ८८
योदिनत्रयमपिप्रयत्नतःस्नातिमेषउपयादिभास्करे

भास्करेऽनुदितएवमाधवेमासिसोऽघनिचयैर्विमुच्यते ८९
संपूर्णमपिवैशाखेयोबहिःस्नानमाचरेत्
विधिनामाधवंदेवमर्चयेत्सोपिपापहा ९०
पुगयतीर्थेविशेषेणस्नानदानक्रियादिभिः
महापापैर्विमुच्येतमानवोमासिमाधवे ९१
तावन्महापापचयःशरीरेशरीरिणस्तिष्ठतिनिर्विशंकः
यावन्मुदाचोषसिमेषराशिमुपागतेमज्जतिनोदिनेशे ९२
एवमाकर्णितस्तेषांविप्राणांवदतांमया
अनेकदुरितांभोधितरणेपोतउत्तमः ९३
अदूरेशिवदेहाचवर्ततेऽसौसरिद्वरा
तत्रस्नातुंगमिष्येऽहतदाघौघवधायच ९४
यदितेरोचतेकांतेविरक्तंवामनोभवेत्
तन्मयात्वंसमागच्छवैशाखस्नानहेतवे ९५
अनित्यंजीवितमिदंयौवनंचातिसुंदरम्
हेतुर्नरकवासस्यदुर्वारश्चसनोभवेत् ९६
आराधितस्त्वयाहंचपातितोदुरितार्णवे
महतामपियत्सत्यंदुष्टस्थितशरीरिणाम् ९७
किमत्रबहुनोक्तेननविलंबोचितःक्षणः
उद्धरिष्येऽपिभवतींविरक्तिर्यदितेहृदि ९८
चित्रोवाच-
स्वामिन्नदृष्टयोगेनतवसंगतिधर्मतः
ध्रुवंविरक्तंमच्चेतोनिंद्यमेतद्भवंप्रति ९९
नूनमेवंमयाशास्त्रेश्रुतंयत्साधुसंगमः
अचिंत्यायैनमस्तस्यैततोनियतायैपुनः १००
जातूकर्णउवाच-
इतिभाष्यततस्तेनसमंचित्रcraयौतदा
विद्यमानंधनंकिंचिदादायमुनिनोदिता १०१
ततःपरंसोऽपिपुनर्द्विजन्मावैशाखमासेशिवदेहदेहम्
अवापसस्नौचदिनेशमस्यैस्नानायसद्योऽथददौदयालुः १०२
हृदयालुरयंविप्रःस्नापयामासतांतदा

यथोचितविधानेनचित्रामुच्चित्रभाषिणीम् १०३
वैशाखस्नानमाहात्म्यंतत्रशुश्रावसामुदा
पठमानेषुविप्रेषुपुराणानिपृथक्पृथक् १०४
यस्यश्रवणमात्रेणक्षीयतेदुरितांधकः
यथासूर्योदयेनैवतिमिरौघःप्रणश्यति १०५
साशिवेशिवतनूजलेपुनःस्नानतोऽजनिकरेविधानतः
स्नानतोविमलमानसोदयासूर्यकांतिरिवनिर्मलाबभौ १०६
तत्रमज्जंतिरेवायांसेवायांनिरताहरेः
वैशाखेविविधालोकालोकानंत्यमभीप्सवः १०७
येनर्मदायामिहशर्मदायामशुद्धकायानपिशोधयंति
विशेषतोमाधवमासिमर्त्याभवंतिमर्त्याधिपलोकलीलाः १०८
आजन्मनोऽघस्मरणेनरेवानिहंतिदृष्टादशजन्मजंपुनः
स्नाताकथंचिच्छतयोनिजातंसंसेवितायच्छतिरुद्रलोकम् १०९
सकलंमाधवंमासंसाचित्रानर्मदाजले
सस्नौकिंचिद्ददौदानंशक्त्याविप्रेषुनित्यशः ११०
सर्वपापहरंस्तोत्रंशृणोतिश्रद्धयाहरेः
विप्राणांतत्रपठतांसंगादस्यद्विजन्मनः १११
निमज्ज्यसामाधवमासिपूर्णेरेवाजलेतत्रमहीसुरेभ्यः
अच्छिद्रमासाद्ययथाविधानंतत्रापिचित्रापिचकारमासम् ११२
कुटीरकंतंतुनवंविधायसुदेवनामापिसभूमिदेवः
उवासरेवासलिलेनिमज्जंश्चित्रोपरोधादनिशंदयातः ११३
अथकालेनकियताकालधर्ममुपेयिवान्
विप्रस्तदनुसाचित्राचिरेणैवमृतानृप ११४
तेनमाधवमासस्यसुकृतेनतदैवसा
पुत्रीतवाभवन्नूनमदृष्ट्वायमयातनाम् ११५
तस्यकर्मविपाकोऽययदाप्तंभूपतेःकुलम्
वैष्णवंविशदंवीरदुष्प्राप्यंपापकर्मभिः ११६
दिव्यादेवीवरंनामजातंचास्यांनरोत्तम
यच्चदत्तवतीचान्नंभोग्यसौख्यसुखानिच ११७
ब्राह्मणायपुरातस्मैगणिकात्वेऽपिसंगता

स्नात्वाचमाधवेमासिकिंचित्तत्रापियद्ददौ ११८
तस्यदानस्यसाभुंक्तेस्नानस्यचफलोदयम्
पिबतेशीतलंतोयंमिष्टान्नंचतथानिशम् ११९
दिव्यान्भोगान्प्रभुंजानावर्ततेचप्रभोर्गृहे
भुंजतेविधिदत्तंचदुःखशोकादिपीडिता १२०
यत्पुरानरनारीणांगृहभंगरताऽभवत्
तस्यकर्मविपाकोऽयमस्याःकिंचिदुपस्थितः १२१
माधवस्नानमाहात्म्याद्विनैवयमयातनाम्
महापापापितेवीरसुंदरीसासुताभवत् १२२
एतत्तेसर्वमाख्यातंतवपुत्र्याविचेष्टितम्
सर्वजन्मभवंवीरकर्मदुष्कर्मसंभवम् १२३

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमासमाहात्म्येचित्रोपाख्याने
द्विनवतितमोऽध्यायः ९२

त्रिनवतितमोऽध्यायः

नारदउवाच-
जातूकर्णवचश्चित्रमेवमाकर्ण्यभूपतिः
तमुवाचनमस्कृत्यज्ञानिनंमुनिमादरात् १
दिवोदासउवाच-
कथमेषाविमुच्येतदुःखादस्मान्मुनेधुना
जातूकर्णउवाच-
कथयामिमहत्पुण्यंयेनेयंसुखिताभवेत् २
अप्रकाशमपिप्रायःप्रवक्ष्यामितवाग्रतः
स्वल्पमप्यद्भुतंकर्मविकर्मशतनाशनम् ३
यथाहरेर्ध्यानबलेनपापंविनाशमायातिमहत्समग्रम्
प्रातस्तदामाधवमासदानस्नानेनघोरंविलयंप्रयाति ४
यथाहरेर्भीतिभयेननागानश्यंतिसर्वेनिचयास्तथैव
नूनंरवौमेषगतेविभातिस्नानेनतीर्थेचहरिस्तवेन ५
तेजसावैनतेयस्यपन्नगाइवपातकाः
विद्रवंतिचवैशाखस्नानेनोषसिनिश्चितम् ६

तस्माद्दे्यापिभूपालदिव्यादेवीपुनःस्वयम्
कृत्वावैशाखश्रवणंश्रुत्वापापहरंस्तवम् ७
भवित्रीभर्तुःसंयोगसुखसंभोगभागिनी
सुदेवोऽपिसजातोस्तिपांड्यदेशाधिपोबली ८
वैशाखमासिरेवायांस्नानपुण्येनभूपते
तस्माएवसुतांदेहिविशुद्धांस्नानतस्तथा ९
माधवस्यपुनःस्तोत्रंश्रवणान्माधवस्यच
संदेहोनात्रकर्तव्योविचित्रंपश्यभूपते १०
इहामुत्रफलंतस्यसमाख्यंपुण्यकर्मणः
नारदउवाच-
इत्याकर्ण्यैवमुदितोराजातमखिलंततः ११
कारयामासतांपुत्रींजातूकर्णोदितंविधिम्
वीरसेनेनतेनैवपांड्यदेशाधिपेनसा १२
पुराजन्मैकसुहृदादिव्यादेवीविवाहिता
बुभुजेभूरिविषयांश्चिरंसुचरितव्रता १३
वीरसेनेनसुहृदापूर्वजन्मकृतेनच
एतत्तेकिंचिदाख्यातमंबरीषसमासतः १४
वैशाखस्नानमाहात्म्यंकिमन्यच्छ्रोतुमर्हसि १५

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमासमाहात्म्येचित्रोपाख्याने त्रिनवतितमोऽध्यायः ९३

चतुर्नवतितमोऽध्यायः

अंबरीषउवाच-
पापप्रशमनंस्तोत्रंश्रोतुमिच्छामितद्विभो
यस्यश्रवणमात्रेणपापराशिर्विलीयते १
धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मिश्रावितोऽस्मिशुभंविधिम्
विकर्मोपार्जितंयस्यश्रवणादेवहीयते २
चित्रंकिमत्रमधुसूदनदैवतस्यमासस्यपुण्यसवनैरिहमाधवस्य
स्नानैरवश्यविहितैरघराशिनाशःस्याद्यस्यनामपठनादपितस्यलोकः ३
तदेवपुण्यंपरमंपवित्रंहृद्यंचलोकेसुकृतैकलभ्यम्

यदुच्यतेकेशवनामधेयंमन्येमुनेमाधवमासिभव्यम् ४
धन्यास्तुतेमाधवमासिनामस्मरंतियेऽहोमधुसूदनस्य
तस्यैवमेकिंचिदहोचरित्रंपुनःपवित्रंवदविश्वजन्यम् ५
सूतउवाच-
वचःसमाकर्ण्यहरिप्रियस्यप्रीतोमुनिस्तस्यनृपोत्तमस्य
समाधवस्नानसमुत्सुकोऽपिकथारसेनाहसमाधवस्य ६
नारदउवाच-
सत्यंमहीपालमिथोमुकुंदकथारसालापविधिर्विशुद्धः
त्वयासमंमाधवमासधर्मस्नानाधिकोऽयहरिदैवतेन ७
जीवितंयस्यधर्मार्थंधर्मोहर्यर्थमेवच
अहोरात्राणिपुण्यार्थंतंमन्येवैष्णवंभुवि ८
किंचिद्वक्ष्यामितेराजन्वैशाखस्नानजंफलम्
अस्मत्पितापिनोवक्तुमलंविस्तरतोऽखिलम् ९
यत्रमज्जनमात्रेणप्रेतामुक्तिमुपागताः
माधवेमासितेपापानर्मदासलिलेपरे १०
पुरातीर्थप्रसंगेनभ्रमन्कोपिमहीसुरः
मुनिशर्मेतिविख्यातोधर्मात्मासत्यवाञ्छुचिः ११
युक्तःशमदमाभ्यांचक्षांतिसंतोषसंयुतः
युक्तःसपितृकार्येषुश्रुतिस्मृतिविधानवान् १२
युक्तोमधुरवाक्येषुसंयुक्तोहरिपूजने
युक्तोवैष्णवसंसर्गेत्रिकालज्ञानवान्मुनिः १३
स्वकर्मणिरतोधीरोहृदयालुःप्रियाप्रियः
दयालुरतिमेधावीतत्त्वविद्ब्राह्मणप्रियः १४
माधवेमासिरेवायांस्नानार्थंप्रतिसंचरन्
अग्रतःपंचपुरुषान्ददर्शातीवदुःखितान् १५
परस्परमसंसर्गकारिणःकृष्णविग्रहान्
वटच्छायामुपाश्रित्यसमासीनानवस्थितान् १६
पश्यंतोदिक्षुसर्वासुदुरितोद्विग्नचेतसः
तानालोक्यद्विजश्रेष्ठश्चिंतयामासविस्मितः १७
अत्रैतेकेनराभीताविपिनेदीनचेष्टिताः

चौरावाविकृताकारादृश्यंतेसंगभागिनः १८
परस्परंचभाषंतःकृशाःकृष्णवपुःश्रियः
यावदेवंसविप्राग्र्योविचारयतिधीरधीः १९
तावदागम्यतेसर्वेदूरस्थामुनिमादरात्
बद्धांजलिपुटाभूत्वाप्रणम्योचुरितिस्फुटम् २०
पंचपुरुषाऊचुः –
भव्यंभवंतंपुरुषोत्तमंवैविभ्राजमानंचरितेनमान्यम्
मन्यामहेविप्रदयालुमुख्यंवाचंसमाकर्णयनोसिमैत्रः २१
संतःप्रतिष्ठादीनानांदैवादुद्भूतपापिनाम्
आर्तानामार्तिहंतारोदर्शनादेवसाधवः २२
अहंपांचालदेशीयःक्षत्रियोवीरवाहनः
ब्राह्मणंहतवान्मोहाच्छरेणशब्दवेधिना २३
शिखासूत्रविहीनस्तुतिलकेनविवर्जितः
अटामिजगतीमेनांब्रह्मघ्नोऽहमितिब्रुवन् २४
ब्रह्मघ्नायातिपापायभिक्षामह्यंप्रदीयताम्
एवंसर्वेषुतीर्थेषुभ्रमन्नत्रास्मिचागतः २५
ब्रह्महत्यानमेद्यापिप्रयातिमुनिसत्तम
एवंमेवर्षमेकंहिव्यतीतंकुर्वतोविभो २६
दह्यमानस्यपापेनशोकाकुलितचेतसः
चंद्रशर्मापरोविप्रोयोयंसंलक्ष्यतेद्विज २७
गुरुघातीसतुब्रह्मन्मोहाकुलितमानसः
मोहाकुलितचित्तत्वाद्गुरुघातकउच्यते २८
निवसन्मागधेदेशेसंत्यक्तःस्वजनैस्ततः
दैवादसावपिमुनेभ्रमन्निहसमागतः २९
शिखासूत्रविहीनस्तुविप्रलिंगविवर्जितः
मयापृष्टस्तुवृत्तांतंसत्यमेवावदद्द्विजः ३०
वसतायद्गुरोर्गेहेक्रोधाकुलितचेतसा
महामोहगतेनापियथावैघातितोगुरुः ३१
तेनपापेनदग्धोऽसौवर्ततेशोकपीडितः
तृतीयोऽयपुनःस्वामिन्वेदशर्मासमाहितः ३२

सुरापोब्राह्मणोजातोमोहाद्वेश्याप्रसंगतः
पृष्टोमयायमपिमेयथावृत्तंतथाब्रवीत् ३३
आत्मनश्चेष्टितंसर्वंमनस्तापेनपीडितः
निरस्तःसर्वलोकैश्चभार्याबंधुजनैरपि ३४
तेनपापेनसंलिप्तोभ्रमन्नत्रायमागतः
चतुर्थोविधुरोनामवैश्योऽयगुरुतल्पगः ३५
मोहान्मासत्रयंयावद्वेश्याभूतांचमातरम्
बुभुजेसविदेहस्थांज्ञाततत्त्वस्ततश्चरन् ३६
दुःखितोऽभ्यागमद्भूमिंभ्रमन्निहमुनेपुनः
पंचमोऽयमहापापीपापिसंसर्गकारकः ३७
प्रत्यहंधनलोभेनस्तेयादिकृतवानघम्
वैश्योतिपातकैःक्रांतस्ततस्त्यक्तोजनैःस्वयम् ३८
निर्विरागमानसोदैवान्नंदनामेहसंगतः
एवंपंचापिपापिष्ठाःस्थानमेकमुपागताः ३९
कःकस्यापिनसंपर्कंभोजनाच्छादनादिभिः
नकारोतिमहाभागविनावार्तांद्विजोत्तम ४०
विशंत्येकासनेनैवनस्वपंत्येकसंस्तरे
एवंदुःखसमाक्रांतानानातीर्थेषुवैगताः ४१
नास्माकंपातकंघोरंप्रयातिमुनिसत्तम
दृष्ट्वाभवंतंदीप्यंतंप्रसन्नानिमनांसिनः ४२
वदंतिदुरितप्रांतंसाधोस्तेपुरायदर्शनात्
उपायंवदनःस्वामिन्यथापापद्वयोहिनः ४३
ज्ञायतेकरुणोऽस्माभिर्विप्रवेदार्थवित्प्रभो
आर्तानांमार्गमाणानांपश्चात्तापमुपेयुषाम् ४४
मोहादवाप्तपापानांत्वमुद्धर्तासिनिश्चितम्
नारदउवाच–
तेषामितिवचःश्रुत्वामुनिशर्मामुनिस्ततः ४५
इदमाहविचार्येतिकरुणावरुणालयः
मुनिशर्मोवाच–
यूयमज्ञानतःप्राप्तपातकाःसत्यभाषिणः ४६

अनुतापयुतास्तस्मादनुग्राह्यामयाधुना
शृणुध्वंमेवचःसत्यमूर्ध्वबाहुर्वदाम्यहम् ४७
यन्मयांगिरसःपूर्वंश्रुतंमुनिसमागमे
दृष्टंवेदेषुशास्त्रेषुश्रुतंगुरुमुखात्तथा ४८
विष्णुनाराधितेनादौस्वयमुक्तंचतत्त्वतः
नतृप्तिरशनादन्यानगुरुर्जनकादपि ४९
नपात्रमन्यद्विप्रेभ्योनदेवःकेशवात्परः
नगंगयासमंतीर्थंनदानंसुरभीसमम् ५०
नगायत्र्यासमंजाप्यंनद्वादश्यासमंव्रतम्
नभार्ययासमंमित्रंनधर्मोदययासमः ५१
नस्वातंत्र्यसमंसौख्यंगार्हस्थ्यान्नाश्रमोवरः
नसत्यात्परआचारोनसंतोषात्परंसुखम् ५२
नमाधवसमोमासोमहापापहरःपरः
विधिनानुष्ठितोभक्त्यामधुसूदनवल्लभः ५३
गंगादिषुचतीर्थेषुविशेषेणसुदुर्लभः
प्रायश्चित्तानिसर्वाणिद्वादशाब्दमुखानिच ५४
तावद्गर्जंतिपापानियावन्नायातिमाधवः
वैशाखमखिलंमासंयःस्नातिहरितत्परः ५५
हरिपादसमुद्भूतेसलिलेविमलाशयः
सएवसर्वपापानांहंतादृष्टस्तुपापिभिः ५६
निजपापौघनिष्कृत्यैवक्तव्यंतस्यकिन्नरैः ५७
मासेतुवैमाधवसंज्ञकेऽस्मिन्यःस्नातिपापैःसविमुच्यतेहि
मेषस्थितेसंप्रतिनर्मदायाःशर्मप्रदेवारिणिवारिताघे ५८
दुर्लभाहिमहानद्योमाधवेमासिसर्वशः
ततोऽपिदुर्लभागंगारेवाचयमुनातथा ५९
एतासुतिसृषुप्रायःप्राप्यैकामपिसादरम्
यःस्नातिमाधवेमासिविपापःसहरिंव्रजेत् ६०
तस्मादहोसहमयासुकृतैकसारेवैशाखमासिचभवंतउपेत्यरेवाम्
मज्जंतुपातककृतोमुनिवृंदजुष्टेरेवाजलेनिखिलपापभयापहत्यै ६१
एवमुक्तास्ततःसर्वेमुदितामुनिनासह

जग्मुस्तेपापिनोरेवांशंसंतोऽद्भुतकारिणीम् ६२
मुनिशर्माततोगच्छंस्तैस्तथानुगतोनरैः
ददर्शपथिसंत्रस्तान्पिशाचानष्टभीषणान् ६३
कुर्वतोविविधाञ्छब्दान्भ्रमंतोऽपिततस्ततः
ऊद्ध्र्वकेशोद्ध्र्वरक्तांश्चकृष्णदंतकृशोदरान् ६४
अरण्येकंटकाक्रांतेवृक्षपानीयवर्जिते
सम्मुखंधावतोदृष्ट्वाभयसंविग्नमानसः ६५
नमोनारायणायेतिरक्षरक्षेतिचाब्रवीत् ६६
नारायणायेतिनमोभिधानमाकर्ण्यधर्मैकनिधानमुच्चैः
भवांतरेतेमनसापिशाचाययुर्निजादृष्टवशेनलब्धाः ६७
विनयान्वितमनसोमुनिशर्माविलोक्यतान्
उवाचमधुराभाषीकेयूयंविकृतानराः ६८
किंवाकेनकृतंकर्मयेनप्राप्ताचवैकृतिः
कथमेवंविधाःसर्वेदुःखिनोऽतीवभीषणाः ६९
प्रेताऊचुः -
क्षुत्पिपासार्दितानित्यंनानादुःखचयाकुलाः
कृतबुद्धेहृदिक्रूरानष्टसंज्ञाविचेतसः ७०
नजानीमोदिशःक्वापिमूढामानवघातिनः
तदेतद्दुःखमाख्यातमेतदेवासुखंपुनः ७१
प्रभातमिवसंभातिभास्करोदयदर्शनात्
श्रुत्वानारायणेत्युच्चैर्भाषितंतवकोमलम् ७२
दृष्ट्वाचदर्शनंविप्रशुद्धभावंगतावयम्
दर्शनेनैवतेविप्रनामश्रवणतोहरेः ७३
भवांतरमनुप्राप्तावयंप्राप्तादयालवः
विनाशयत्यपयशोबुद्धिंविशदयत्यपि ७४
प्रतिष्ठापयतिप्रायोनृणांवैष्णवदर्शनम्
अहंपर्युषितोनामसूचकोऽयद्वितीयकः ७५
शीघ्रगोरोधकश्चान्यःपंचमोयंचलेखकः
षष्ठोयमितिवाग्दुष्टःसप्तमोयंविदैवतः ७६
नित्यंयाजनकश्चायमष्टमःकष्टदायकः

मुनिशर्मोवाच–
प्रेतानांकर्मजातानांनामानिभवतांकुतः ७७
किंतत्कारणमुद्दिश्ययेनयूयंसनामकाः
प्रेताऊचुः –
मयास्वादुसदाभुक्तंदत्तंपर्युषितंद्विजे ७८
आज्येसतिनिराज्यंचतेनपर्य्युषितोऽस्म्यहम्
मिथ्यामिथ्यापरच्छिद्रमर्म्मान्वेषीस्वभावतः ७९
सूचयामासतेनासौसूचकोऽशुचिरातुरः
शीघ्रंनश्यतिविप्रेणयाचितःक्षुभितेनवै ८०
एतत्कारणमुद्दिश्यशीघ्रगोद्विजसत्तम
गृहोपरिसदास्वादुभुक्तमेतेनपापिना ८१
एकाकिनाकुमनसातेनासौरोधकःस्मृतः
मौनेनापिस्थितोनित्यंपादेनलिखतेमहीम् ८२
अस्माकमपिपापिष्ठोलेखकोलोकसंगतः
गुणिनोयंगुणान्द्वेष्टिनिर्गुणेचगुणज्ञताम् ८३
असंज्ञेज्ञानयोगीचवाग्दुष्टोसौततःस्मृतः
नास्तिक्यभावादनिशंपितृदैवतमानवान् ८४
नमन्यतेचसत्कर्मपापस्तेनविदैवतः
सदायाचनकोमिथ्यामिथ्यादौर्गत्यदर्शकः ८५
सभूतोद्वेजकोलुब्धस्तेनयाचनकस्त्वयम्
एभिःपूर्वकृतैःपापैर्भुक्त्वानरकयातनाम् ८६
प्रेतास्तेदर्शनादद्यपुनर्जाताःस्मसुस्थिताः
एतत्तेसर्वमाख्यातमात्मवृत्तांतसंभवम् ८७
प्रश्नंचयदितेश्रद्धापृच्छान्यत्कथयामिते
ब्राह्मणउवाच–
येजीवाभुवितिष्ठंतिसर्वआहारमूलकाः ८८
युष्माकमपिआहारंश्रोतुमिच्छामित्त्वतः
प्रेताऊचुः –
शृणुष्वाहारमस्माकंसर्वसत्वविगर्हितम् ८९
यंश्रुत्वानिंदसेब्रह्मन्भूयोभूयश्चनित्यशः

श्लेष्मत्रपुरीषेणयोषिदंगमलेनच ९०
गृहाणित्यक्तशौचानितानिभुंजंतितत्रवै
स्त्रीदग्धानिप्रकीर्णानिप्रकीर्णायस्कराणिच ९१
कुत्सितानिमलेनापिप्रेतावैतत्रभुंजते
माधवंयत्रनार्चंतिस्त्रीजितानिगृहाणिच ९२
दयाक्षांतिविहीनानिप्रेतास्तत्रैवभुंजते
यत्राभद्रागृहेवाचःशौचहीनाश्चयोषितः ९३
कलहोयत्रसततंप्रेतास्तेतत्रभुंजते
नयत्रजामयोगेहेपूज्यंतेनवराःस्त्रियः ९४
यत्रदुर्जनसंसर्गस्तत्रभोद्दयामहेवयम्
नयत्रहरिसेवावानकथायत्रवैष्णवी ९५
नयत्रवैष्णवीप्रीतिःप्रेतावैतत्रभुंजते
येषामेवंगृहेप्रीताभुंजतेतेऽपिसत्वरम् ९६
प्रेताभवंतिपापेननिजवंशविनाशकाः
तस्यमेजायतेब्रह्मन्वदतोभोजनंनिजम् ९७
अस्मात्पापतरंचान्यत्किंचिद्वक्तुंनशक्यते
निर्विरणःप्रेतभावेनपृच्छामित्वांदृढव्रतम् ९८
यथानजायतेप्रेतोमुक्तिःप्रेतत्वतोयथा
ब्राह्मणउवाच-
एकादश्यादिभिःपुरयैर्व्रतैरच्युतकीर्तनैः ९९
देवतातिथिपूजाभिर्गुरुपूजादिभिस्तथा
आचारैःसाधुचरितैःश्रुतिस्मृत्युदितैर्दिनैः १००
एवंश्राद्धक्रियादानैर्यथाविधिविनिर्मितैः
दयादानदमक्षांतिशीलशिष्टाभिवादनैः १०१
इत्येवमादिभिर्धर्मैःप्रेतानस्युःकुलेऽपिवै
गोविप्रतीर्थामरपर्वताग्र्यनदीनदाश्वत्थतरूननेकशः १०२
योवंदतेबंधुजनेविनीतःप्रेतोनलोकेभवतीहनूनम्
क्रमादर्च्यतेयुक्तोविशेषादपिमानवः १०३
गंगादिपुरयतीर्थेषुतस्यपुरयमनंतकम्
नाहंवर्षसहस्रेषुवक्तुंशक्तःस्वयंविभुः १०४

दर्शनादेवतस्यापिमुक्तःप्रेतत्वतोभवेत्
ऊर्जमूर्जस्वलंमासमथदामोदरप्रियम् १०५
तपसामुत्तमंमासंतपोमाधववल्लभम्
वैशाखंमाधवंमासंमधुसूदनदैवतम् १०६
उत्तमंसर्वमासानांयमेकंमुनयोविदुः
येनैवसाधनेनस्यात्सर्वंकृत्यंहिसाधितम् १०७
ब्रह्मविद्यामताभ्येतिसालक्ष्मीर्विश्वकारिणी
तस्यावासोयतोमासोमाधवोऽसौततःस्मृतः १०८
नमाधवसमोदेवोयथादेवेषुनिश्चितम्
तथामासेषुसर्वेषुनमासोमाधवप्रियः १०९
तस्यमाधवमासस्यमाहात्म्यमपिभक्तितः
श्रुत्वाविमुच्यतेप्रेतयोनितःकिंविधानतः ११०
सतांसंभाषणादेवपुण्यतीर्थनिषेवणात्
नारायणेतिपठनात्तन्नामश्रवणादपि १११
मुच्यतेपातकैःसर्वैर्जनोभक्तिपरायणः
यतिष्येतदहंप्रेताभवतामपिमुक्तये ११२
परोपकारजंपुण्यंयतोनस्यान्मखैरपि
प्रेतायामिततःस्नातुंरेवावारिणिमाधवे ११३
मासिमेषस्थितेभानावेतैरनुगतोनरैः
पंचैवतेपुनर्मोहाज्ञातपातकसंचयाः ११४
स्नातुमायांतिवचसाममैवकरुणावतः ११५
तावद्भवंतस्तुनिदेशतोमेतिष्ठंतुतत्रैववनेविशोकाः
श्रीनर्मदावारिणियावदेवगत्वानिजस्नानविधिंविहाय ११६
निर्मायपुरुषानपिनामतस्मात्कुशस्वरूपानिहनर्मदाके
विधानतोमाधवमासिदीनान्निमज्जयामीतिदयानिबद्धः ११७
एवंदिनत्रयेणैवमुक्तिर्वःप्रेतयोनितः
नदर्भबटुकस्नानमात्रेणैवनसंशयः ११८
नारदउवाच-
एवमुक्तस्ततस्तैस्तुप्रतीतैरपिपूजितः
मुनिशर्माययावेतैरनुयातस्तुपंचभिः ११९

तत्रगत्वाततःप्रातःस्नात्वाकृत्वातथाविधिम्
स्नापयामासतान्प्रेतान्नामतोदर्भनिर्मितान् १२०
स्मृताश्चमुनिनातीर्थेस्नापितानामतस्तथा
प्रेताःपुरायवतातेनसद्योमुक्तादिवंययुः १२१
तेपापिनःपंचयदैवरेवाजलेनिमग्नावचसैवतस्य
श्रीमाधवेमासिविवर्णदेहाःसद्यःसुवर्णैकरुचोबभूवुः १२२
पापप्रशमनंस्तोत्रंश्राविताःमुनिशर्मणा
समद्धंसर्वलोकानांजातास्तेवरकांतयः १२३
तत्रस्थामानवास्तांस्तुविरजान्स्नानमात्रतः
नस्पृशंतिचराजेंद्रपापिसंसर्गशंकथा १२४
मुनिशर्मानुरोधेनततोधर्मप्रमाणतः
सद्योदिव्याभवद्वाणीयदेतेविगतैनसः १२५
स्नातानांमाधवेमासिमुकुंदहृदयात्मनाम्
पापप्रशमनंस्तोत्रंशृरावतामिहसादरम् १२६
चित्रंकिमत्रयाशुद्धिर्जायतेपापसंचयात्
सर्वेषामेवपापानांप्रायश्चित्तमिदंपरम् १२७
यत्प्रातर्माधवेमासिभक्त्यातीर्थेऽवगाहनम्
यतःप्रेतास्तुतेपापाःस्नापितानाममात्रतः १२८
स्मृताःपुरायवतातेनमोचितामुनिशर्मणा १२९
इत्येवमाकरार्यगिरंनभःस्थामत्यद्भुतामाशुततोमनुष्याः
शशंसुरेतानपिपंचपुरायान्वैशाखमासंचमुनिंचरेवाम् १३०
अथचाकरार्यभूपालःस्तवंदुरितनाशनम्
यदाकरार्यनरोभक्त्यामुच्यतेपापराशिभिः १३१
यस्यश्रवणमात्रेणपापिनःशुद्धिमागताः
अन्येऽपिबहवोमुक्ताःपापादज्ञानसंभवात् १३२
परदारपरद्रव्यजीवहिंसादिकेयदा
प्रवर्ततेनृणांचित्तंप्रायश्चित्तंस्तुतिस्तदा १३३
विष्णवेविष्णवेनित्यंविष्णवेविष्णवेनमः
नमामिविष्णुंचित्तस्थमहंकारगतंहरिम् १३४
चित्तस्थमीशमव्यक्तमनंतमपराजितम्

विष्णुमीड्यमशेषाणामनादिनिधनंविभुम् १३५
विष्णुश्चित्तगतोयन्मेविष्णुर्बुद्धिगतश्चयत्
यच्चाहंकारकोविष्णुर्योविष्णुर्मयिसंस्थितः १३६
करोतिकर्तृभूतोऽसौस्थावरस्यचरस्यच
तत्पापंनाशमायातितस्मिन्नेवहिचिंतिते १३७
ध्यातोहरतियत्पापंस्वप्नेदृष्टस्तुभावनात्
तमुपेंद्रंमहंविष्णुंप्रणमामिनतिप्रियम् १३८
जगत्यस्मिन्निरालंबेमधुसूदनमच्युतम्
हस्तावलंबनंस्तोत्रंविष्णुंवंदेपरात्परम् १३९
सर्वेश्वरेश्वरविभोपरमात्मन्नधोक्षज
हृषीकेशहृषीकेशहृषीकेशनमोस्तुते १४०
नृसिंहानंतगोविंदभूतभावनकेशव
दुरुक्तंदुष्कृतंध्यातंशमपापंनमोस्तुते १४१
यन्मयाचिंतितंदुष्टंस्वचित्तवशवर्तिना
अकार्य्यमघमत्युग्रंतच्छमंनयकेशव १४२
ब्रह्मण्यदेवगोविंदपरमार्थपरायण
जगन्नाथजगद्धातःपापंशमयमेऽच्युत १४३
यच्चापराह्णेसायाह्नेमध्याह्नेचतथानिशि
कायेनमनसावाचाकृतंपापमजानता १४४
जानताचहृषीकेशपुंडरीकाक्षमाधव
नामत्रयोच्चारणतःसर्वेयांतुममक्षयम् १४५
शारीरंमेहृषीकेशपुंडरीकाक्षमानसम्
पापंप्रशममायातुवाक्कृतंमममाधव १४६
यद्भुंजानःपिबंस्तिष्ठन्स्वपञ्जाग्रद्यदास्थितः
अकार्षंपापमर्थार्थंकायेनमनसागिरा १४७
महदल्पमपिप्रायोदुर्योनिनरकावहम्
तत्पापंप्रशमंयातुवासुदेवस्यकीर्तनात् १४८
परंब्रह्मपरंधामपवित्रंपरमंचयत्
तस्मिन्प्रकीर्तितेविष्णौयत्पापंतत्प्रणश्यतु १४९
यत्प्राप्यननिवर्त्ततेगंधस्पर्शादिवर्जिताः

सूरयस्तत्पदंविष्णोस्तत्सर्वंशमयत्वयम् १५०
पापप्रशमनंस्तोत्रंयःपठेच्छृणुयान्नरः
शारीरैर्मानसैर्वाग्जैःकृतैःपापैःसमुच्यते १५१
मुक्तःपापग्रहादिभ्योयातिविष्णोःपरंपदम्
तस्मात्पापेकृतंजप्यंस्तोत्रंसर्वाघमर्दनम् १५२
प्रायश्चित्तमघौघानांपठितव्यंनरोत्तमैः
प्रायश्चित्तैःस्तोत्रवरैर्व्रतैर्नश्यतिपातकम् १५३
ततःकार्याणिसंसिद्ध्यैतानिवैभुक्तिमुक्तये
पूर्वजन्मार्जितंपापमैहिकंचनरेश्वर १५४
स्तवस्यश्रवणादस्यसद्यएवविलीयते
पापद्रुमकुठारोऽयंपापेंधनदवानलः १५५
पापराशितमःस्तोमभानुरेषस्तवोनृप
मयाप्रकाशितस्तुभ्यंतथालोकानुकंपया १५६
स्तवोयोऽयमयाप्राप्तोरहस्यंपितुरादरात्
इतिहासमिमंपुरायंयःशृणोतिनराधिप १५७
तस्यापिपुरायमाहात्म्यंवक्तुंशक्तःस्वयंहरिः
स्वस्तितेस्तुमहाराजगंगायामथसत्वरम् १५८
स्नातुंयामिसमायातोमासोऽयमाधवोमहान् १५९

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेनारदांबरीषसंवादेवैशाखमाहात्म्येप्रेतो –
पाख्यानेपापप्रशमनंनामचतुर्नवतितमोऽध्यायः ९४

पंचनवतितमोऽध्यायः

सूतउवाच–
यातुंतमुद्यतंनत्वामुनिंराजाततोमुदा
विधिंपप्रच्छसंक्षिप्तंस्नानदानक्रियोचितम् १
अंबरीषउवाच–
मुनेवैशाखमासेऽस्मिन्कोविधिःकिंतपोऽधिकम्
किंचदानंकथंस्नानंकथंकेशवपूजनम् २
कृपयावदविप्रर्षेसर्वज्ञस्त्वंहरिप्रियः
विशेषतोऽपिपूजायाविधिंतीर्थपदेवद ३

नारदउवाच-
मेषसंक्रमणेभानोर्माधवेमासिसत्तम
महानद्यांनदीतीरेनदेसरसिनिर्झरे ४
देवखातेऽथवास्नायाद्यथाप्राप्तेजलाशये
दीर्घिकाकूपवापीषुनियतात्माहरिंस्मरन् ५
मधुमासस्यशुक्लायामेकादश्यामुपोषितः
पंचदश्यांचवावीरमेषसंक्रमणेऽपिवा ६
वैशाखस्नाननियमंब्राह्मणानामनुज्ञया
मधुसूदनमभ्यर्च्यकुर्यात्सुस्नानपूर्वकम् ७
वैशाखंसकलंमासंमेषसंक्रमणेरवेः
प्रातःसनियमःस्नास्येप्रीयतांमधुसूदनः ८
मधुहंतुःप्रसादेनब्राह्मणानामनुग्रहात्
निर्विघ्नमस्तुमेपुण्यंवैशाखस्नानमन्वहम् ९
माधवेमेषगेभानौमुरारेमधुसूदन
प्रातःस्नानेनमेनाथयथोक्तफलदोभव १०
यथातेमाधवोमासोवल्लभोमधुसूदन
प्रातःस्नानेनमेतस्मिन्फलदःपापहाभव ११
एवमुच्चार्यतत्तीर्थेपादौप्रक्षाल्यवाग्यतः
स्मरन्नारायणंदेवंस्नानंकुर्याद्विधानतः १२
तीर्थंप्रकल्पयेद्धीमान्मूलमंत्रमिमंपठन्
ॐनमोनारायणायमूलमंत्रउदाहृतः १३
दर्भपाणिस्तुविधिवदाचांतःप्रणतोभुवि
चतुर्हस्तसमायुक्तंचतुरस्रंसमंततः १४
प्रकल्प्यावाहयेद्गंगांमंत्रेणानेनमानवः
विष्णुपादप्रसूतासिवैष्णवीविष्णुदेवता १५
त्राहिनस्त्वेनसस्तस्मादाजन्ममरणांतिकात्
तिस्रःकोटयोर्द्धकोटीचतीर्थानांवायुरब्रवीत् १६
दिविभुव्यंतरिक्षेचतानितेसंतिजाह्नवि
नंदिनीत्येवतेनामवेदेषुनलिनीतिच १७
दक्षापृथ्वीचविहगाविश्वगाथाशिवप्रिया

विद्याधरीमहादेवीतथालोकप्रसादिनी १८
क्षेमंकरीजाह्नवीचशांताशांतिप्रदायिनी
एतानिपुण्यनामानिस्नानकालेप्रकीर्तयेत् १९
भवेत्संनिहितातत्रगंगात्रिपथगामिनी
सप्तवाराभिजप्तेनकरसंपुटयोजिते २०
मूर्ध्निकृत्वाजलंभूपश्चतुर्वापंचसप्तवा
स्नानंकृत्वामृदातद्वदामंत्र्यतुविधानतः २१
अश्वक्रांतेरथक्रांतेविष्णुक्रांतेवसुंधरे
मृत्तिकेहरमेपापंयन्मयादुष्कृतंकृतम् २२
उद्धृतासिवराहेणविष्णुनाशतबाहुना
नमस्तेसर्वलोकानांप्रभवारणिसुव्रते २३
एवंस्नात्वाततःपश्चादाचम्यतुविधानतः
उत्थायवाससीशुक्लेशुद्धेतुपरिधापयेत् २४
ततस्तुतर्प्पणंकुर्य्यात्त्रैलोक्याप्यायनायवै
ब्रह्माणंतर्प्पयेत्पूर्वंविष्णुंरुद्रंप्रजापतिम् २५
देवान्यक्षांस्तथानागान्गंधर्वाप्सरसोसुरान्
क्रूरान्सर्पान्सुपर्णांश्चतरून्वैजंतुकान्खगान् २६
विद्याधराञ्जलधरांस्तथैवाकाशगामिनः
निराधाराश्चयेजीवाःपापकर्मरताश्चये २७
तेषामाप्यायनार्थायदीयतेसलिलंमया
कृतोपवीतीदेवेषुनिवीतीचभवेन्नरः २८
मनुष्यांस्तर्प्पयेद्भक्त्याब्रह्मपुत्रानृषींस्तथा
सनकःसनंदनश्चैवतृतीयश्चसनातनः २९
कपिलश्चासुरिश्चैववोढुःपंचशिखस्तथा
तेसर्वेतृप्तिमायांतुमद्दत्तेनांबुनासदा ३०
मरीचिमत्र्यंगिरसौपुलस्त्यंपुलहंक्रतुम्
प्रचेतसंवसिष्ठंचभृगुंनारदमेवच ३१
देवब्रह्मऋषीन्सर्वांस्तर्पयेदक्षतोदकैः
अपसव्यंततःकुर्यात्सव्यंजान्वाच्यभूतले ३२
अग्निष्वात्तास्तथासौम्याहविष्मंतस्तथोष्मपाः

कव्यानलान्बर्हिषदस्तथावैचाज्यपाःपुनः ३३
संतर्पयेत्पितृन्भक्त्यासतिलोदकचंदनैः
यमायधर्मराजायमृत्यवेचांतकायच ३४
वैवस्वतायकालायसर्वभूतक्षयायच
उदुंबरायदध्नायनीलायपरमेष्ठिने ३५
वृकोदरायचित्रायचित्रगुप्तायवैनमः
दर्भपाणिस्तुविधिवत्पितृन्संतर्पयेत्ततः ३६
पित्रादीन्नामगोत्रेणतथामातामहानपि
संतर्प्यविधिनासर्वानिमंमंत्रमुदीरयेत् ३७
येबांधवाबांधवायेयेऽन्यजन्मनिबांधवाः
तेतृप्तिमखिलांयांतुयेऽस्मत्तस्तोयकांक्षिणः ३८
आचम्यविधिवत्सम्यगालिखेत्पद्ममग्रतः
साक्षतैश्चसपुष्पैश्चसलिलारुणचंदनैः ३९
अर्घंदद्यात्प्रयत्नेनसूर्य्यनामानुकीर्त्तनैः
नमस्तेविष्णुरूपायनमस्तेब्रह्मरूपिणे ४०
सहस्त्ररश्मयेसूर्यनमस्तेसर्वतेजसे
नमस्तेरुद्रवपुषेनमस्तेभक्तवत्सल ४१
पद्मनाभनमस्तेऽस्तुकुंडलांगदभूषित
नमस्तेसर्वलोकेशसुप्तानामुपबोधन ४२
सुकृतंदुष्कृतंचैवसर्वंपश्यसिसर्वदा
सत्यदेवनमस्तेऽस्तुप्रसीदममभास्कर ४३
दिवाकरनमस्तेस्तुप्रभाकरनमोस्तुते
एवंसूर्यंनमस्कृत्यसप्तकृत्वाप्रदक्षिणम् ४४
द्विजंगांकांचनंस्पृष्ट्वापश्चाच्चस्वगृहंव्रजेत्
आश्रमस्थांस्ततःपूज्यप्रतिमांचापिपूजयेत् ४५
पूर्वंभक्त्यैवगोविंदंगृहीचनियतात्मवान्
पूजयेद्भक्तितोराजन्नुभयत्रयथाविधि ४६
विशेषादपिवैशाखेयोऽचयेन्मधुसूदनम्
सर्वसंवत्सरंयावदर्चितस्तेनमाधवः ४७
माधवेमासिसंप्राप्तेमेषस्थेकर्मसाक्षिणि

केशवप्रीतयेकुर्यात्केशवव्रतसंचयम् ४८
दद्यादनेकदानानितिलाज्यप्रभृतीन्यपि
जन्मकोटिसमुद्भूतपातकांतकराणिच ४९
जलान्नशर्कराधेनुतिलधेनुमुखानिच
वित्तमानेनदेयानिदानानीप्सितसिद्धये ५०
वैशाखंसकलंमासंनित्यस्नायीजितेंद्रियः
जपन्हविष्यंभुंजानःसर्वपापैःप्रमुच्यते ५१
एकभुक्तमथोनक्तमयाचितमतंद्रितः
माधवेमासियःकुर्याल्लभतेसर्वमीप्सितम् ५२
वैशाखेविधिनास्नानद्वयंनद्यादिकेबहिः
हविष्यंब्रह्मचर्यंचभूशय्यानियमस्थितिः ५३
व्रतंदानंजपोहोमोमधुसूदनपूजनम्
अपिजन्मसहस्रोत्थंपापंदहतिदारुणम् ५४
यथैवमाधवोध्यातोविनाशयतिकिल्बिषम्
तथैवमाधवेस्नानंनियमेनविनिर्मितम् ५५
तीर्थेचानुदिनंस्नानंतिलैश्चपितृतर्पणम्
दानंधर्मघटादीनांमधुसूदनपूजनम् ५६
माधवेमासिकुर्वीतमधुसूदनतुष्टिदम्
तिलोदकसुवर्णान्नशर्करांबरभूषणम् ५७
पादत्राणातपत्रांबुकुंभान्दद्याद्द्विजातिषु
त्रिसंध्यंपूजयेदीशंभक्तितोमधुसूदनम् ५८
साक्षाद्विमलयालक्ष्म्यासमुपेतंसमाहितः
सुवर्णतिलपात्रैश्चब्राह्मणाञ्छक्तितोबहून् ५९
तर्पयेदुदपात्रैर्योब्रह्महत्यांव्यपोहति
वैशाखेमासियःस्नात्वाप्रातर्नद्यांसमाहितः ६०
पूजयित्वाहरिंभक्त्यापुष्पैःकालोद्भवैःफलैः
पूजयेद्ब्राह्मणांशक्त्यापाखंडालापवर्जितः ६१
तर्पयेद्वस्त्रगोदानैरन्नाद्यैर्धनसंचयैः
अन्यद्वित्तंयथाशक्तिस्तोकंस्तोकंसमाचरेत् ६२
पश्चाद्विनिःस्वःपुरुषोमाधवेमासिमाधवम्

पुष्पार्चनविधानेनपूजयेन्मधुसूदनम् ६३
सर्वपापविनिर्मुक्तःपितॄणांतारयेच्छतम्
सजन्मशतसाहस्रंनशोकफलभाग्भवेत् ६४
नचव्याधिभयंतस्यनदारिद्र्यंनबंधनम्
सविष्णुभक्तोजायेतधन्योजन्मनिजन्मनि ६५
यावद्युगसहस्राणिशतमष्टोत्तरंभवेत्
तावत्स्वर्गेवसेद्वीरभूपतिश्चपुनर्भवेत् ६६
भूपतेर्विविधान्भोगान्भुक्त्वाचैवयथासुखम्
माधवस्यप्रसादेनमाधवेलीयतेततः ६७
शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिसमासान्माधवार्चनम्
वैदिकंतांत्रिकंवापिमिश्रकंपापनाशनम् ६८
नह्यंतोऽनतपारस्यनांतःपूजाविधेर्नृप
अथसंक्षिप्यचोच्येतयथावदनुपूर्वशः ६९
वैदिकस्तांत्रिकोमिश्रःश्रीविष्णोस्त्रिविधोमखः
त्रयाणामीप्सितेनैवविधिनाहरिमर्चयेत् ७०
वैदिकोमिश्रकोवापिविप्रादीनांविधीयते
तांत्रिकोविष्णुभक्तस्यशूद्रस्यापिप्रकीर्तितः ७१
यथास्वनिगमेनोक्तंद्विजत्वंप्राप्यपूरुषः
यजेच्चविधिवद्विष्णुंब्रह्मचारीसमाहितः ७२
अर्चयेत्स्थंडिलेऽग्नौवासूर्येऽप्सुहृदिवाद्विजे
द्रव्येणभक्तियुक्तेनस्वगुरुंतदनुज्ञया ७३
पूर्वंस्नानंप्रकुर्वीतधौतदंतोऽगशुद्धये
उभयोरपिचस्नानंमंत्रैर्मृद्ग्रहणादिना ७४
संध्योपास्त्यादिकर्माणिवेदतंत्रोदितानिवै
पूजांतेकल्पयेत्सम्यक्संकल्पंकर्मपावनम् ७५
शैलीदारुमयीलौहीलेप्यालेख्याचसैकती
मनोमयीमणिमयीप्रतिमाष्टविधास्मृता ७६
चलाचलेतिद्विविधाप्रतिष्ठाजीवमंदिरम्
उद्वासावाहनेनस्तःस्थिरायांमाधवार्चने ७७
अस्थिरायांविकल्पःस्यात्स्थंडिलेतुभवेद्द्वयम्

स्नापनंत्वविलेप्यायामन्यत्रपरिमार्जनम् ७८
द्रव्यैःप्रसिद्धैर्देवेज्याप्रतिमादिष्वमायिनः
भक्तस्यचयथालब्धैर्भक्तिभावेनचैवहि ७९
स्नानालंकरणंश्रेष्ठमर्चायामेवभूपते
स्थंडिलेष्वपिविन्यासोवह्नावाज्यहुतंहविः ८०
सूर्येचाभ्यर्हणंश्रेष्ठंस्थंडिलेसलिलादिभिः
श्रद्धयोपहृतंश्रेष्ठंहरौभक्तेनवार्यपि ८१
गंधोधूपःसुमनसोदीपोथ्नऽनाद्यंचकिंपुनः
शुचिःसंभृतसंभारःप्राग्दर्भैःकल्पितासनः ८२
आसीनःप्रागुदग्वक्त्रोह्यर्चायामथसम्मुखः
कृतन्यासःकृतन्यासांहर्यर्चांपाणिनास्पृशेत् ८३
कलशंप्रोक्षणीयंचयथावदुपसाधयेत्
तदद्भिर्देवयजनंद्रव्याणयात्मानमेवच ८४
प्रोक्ष्यपात्राणित्रीणयद्भिस्तैस्तैर्द्रव्यैस्तुसादयेत्
पाद्यार्घ्याचमनीयार्थंत्रीणिपात्राणिदापयेत् ८५
हृतशीर्ष्णाचशिखयागायत्र्याचाभिमंत्रयेत्
पिंडेवाय्वग्निसंसिद्धेहृत्पद्मस्थांपरांविभोः ८६
अणवींजीवकलांध्यायेन्नादांतेसिद्धिभाविताम्
तयात्मभूतयापिंडेव्याप्तेसंपूज्यतन्मयः ८७
आवाह्यार्चादिषुस्थाप्यन्यस्तांगांतांप्रपूजयेत्
पाद्यार्घ्यस्नानार्हणादीनुपचारान्प्रकल्पयेत् ८८
धर्मादिभिश्चनवभिःकल्पयित्वासनंहरेः
पद्ममष्टदलंतत्रकर्णिकाकेसरोज्ज्वलम् ८९
उभाभ्यांवेदतंत्राभ्यांहरेरुभयसिद्धये
सुदर्शनंपांचजन्यंगदासीषुधनुर्हलम् ९०
मुशलंकौस्तुभंमालांश्रीवत्संचानुपूजयेत्
नंदंसुनंदंगरुडंप्रचंडंचंडमेवच ९१
महाबलंबलंचैवकुमुदंकुमुदेक्षणम्
दुर्गांविनायकंव्यासंविष्वक्सेनंगुरून्सुरान् ९२
स्वेस्वेस्थानेष्वभिमुखान्पूजयेत्प्रोक्षणादिभिः

चंदनोशीरकर्पूरकुंकुमागुरुवासितैः ९३
सलिलैस्स्नापयेन्मंत्रैर्नित्यंवाविभवेसति
स्वर्णघर्मानुवाकेनमहापुरुषविद्यया ९४
पौरुषेणापिसूक्तेनसामनीराजनादिभिः
वस्त्रोपवीताभरणपत्रस्रग्गंधलेपनैः ९५
अलंकुर्वीतसप्रेमविष्णुभक्तोयथोचितम्
पाद्यमाचमनीयंचगंधंसुमनसोक्षतान् ९६
गंधधूपोपहार्याणिदद्याद्वैश्रद्धयार्चकः
गुडपायससर्पींषिशष्कुल्यापूपमोदकान् ९७
पायसंदधिसर्पिश्चनैवेद्यंसविकल्पयेत्
अभ्यंगोन्मर्दनादर्शदंतधावाभिषेचनम् ९८
अन्नाद्यंनृत्यगीतानिसर्वाणिस्युरथान्वहम्
विधिनाविहितेकुंडेमेखलावर्तवेदिभिः ९९
अग्निमाधायपरितःसमूहेत्पाणिनोदकम्
परिस्तीर्याथपर्युक्ष्यदत्वाइध्मंयथाविधि १००
प्रोक्षण्यासाद्यद्रव्याणिप्रोक्षण्यैवाज्यसेचनम्
तप्तजांबूनदप्रख्यंशंखचक्रगदांबुजैः १०१
लसच्चतुर्भुजंशांतंपद्मकिंजल्कवाससम्
स्फुरत्किरीटकटककटिसूत्रवरांगदम् १०२
श्रीवत्सवक्षसंभ्राजत्कौस्तुभंवनमालिनम्
ध्यायन्नभ्यर्च्यदारूणिहविषासघृतानिच १०३
प्रास्याज्यभागावाघारौदत्वाचाज्यप्लुतंहविः
अभ्यर्च्याथनमस्कृत्यपार्षदेभ्योबलिहरेत् १०४
मूलमंत्रंजपेद्ब्रह्मन्स्मरन्नारायणात्मकम्
दत्वाचमनमुच्छिष्टंविष्वक्सेनायकल्पयेत् १०५
मुखवासंतुसुरभिंतांबूलाद्यमुपाहरेत्
उपगायन्गृणन्नित्यंकर्माण्यभिरवाक्षरैः १०६
सत्कथांश्रावयञ्छृण्वन्मुहूर्तंक्षणिकोभवेत्
स्तवैरुच्चावचैःस्तोत्रैःपौराणैःप्राकृतैरपि १०७
स्तुत्वाप्रसीदभगवन्नितिवंदेतदंडवत्

शिरस्तत्पादयोःकृत्वाबाहुभ्यांचपरस्परम् १०८
प्रपन्नंपाहिमामीशभीतंमृत्युग्रहार्णवात्
इतिशेषान्हरेर्दत्ताञ्छिरस्याधायसादरम् १०९
उद्वासयेच्चेदुद्वास्यंज्योतिर्ज्योतिषिचात्मनः
अर्चादिषुपदंयत्रश्रद्धावांस्तत्रचार्चयेत् ११०
सर्वभूतेष्वात्मनिचसर्वात्मानमवस्थितम्
एवंक्रियायोगपथैःपुमान्वैदिकतांत्रिकैः १११
अर्च्चयेच्चयतःसिद्धिंहरेर्विंदत्यभीप्सिताम्
तामर्चांसंप्रतिष्ठाप्यमंदिरंकारयेद्दृढम् ११२
पुष्पोद्यानानिरम्याणिपूजायात्रोत्सवादिकम्
पूजादीनांप्रवाहार्थंमहापर्वस्वथान्वहम् ११३
क्षेत्रापणपुरग्रामान्दत्वासायुज्यतामियात्
प्रतिष्ठयासार्वभौमंसद्मनाभुवनत्रयम् ११४
पूजादिनाब्रह्मलोकंत्रिभिस्तत्साम्यतामियात्
तमेवनैरपेक्षेणभक्तियोगेनविंदते ११५
भक्तियोगंसलभतेएवंयःपूजयेद्धरिम् ११६
यत्कृष्णप्रणिपातधूलिधवलंतद्वर्ष्मतद्वच्छुभं
तेनेत्रेतपसार्जितेसुरुचिरेयाभ्यांहरिर्दृश्यते
साबुद्धिर्विमलेंदुशंखधवलायामाधवव्यापिनी
साजिह्वामृदुभाषिणीनृपमुहुर्यास्तौतिनारायणम् ११७
मूलमंत्रेणकर्तव्यंस्त्रीशूद्रैरपिपूजनम्
श्रद्धयास्वगुरूद्दिष्टमार्गेणान्यैश्चवैष्णवः ११८
इदंतेसर्वमाख्यातंपावनंमाधवार्चनम्
विशेषान्माधवेमासित्वमेतत्कुरुभूपते ११९
सूतउवाच–
इत्येवमाकर्ण्यवचोविचित्रंपुण्यंपवित्रंविधिनंदनस्य
प्रणम्यबद्धांजलिराहराजासकौतुकीभागवतप्रधानः १२०
अंबरीषउवाच–
समस्तभूमीवलयेश्वरोऽहमव्याहताज्ञोविबुधप्रसेवी
गोविंदपादांबुजदत्तचित्तःस्वचित्तसंतोषितभूमिदेवः १२१

विख्यातराजोचितवंशरत्नंनिरंतरंधर्मरुचिर्यशस्वी
सौंदर्यशौर्योदयदानशीलःसुपुत्रवानस्मिजितारिवर्गः १२२
केनापिपुण्येनपवित्रबुद्धिर्जातोगहमीदृग्गुणसंतश्रीः
इयंपुनःश्रीरिवपुण्यमूर्तिर्लब्धाकुतःकांतिमतीचकांता १२३
इदंमेसुकृतंसर्वंपुराजन्मनिचेष्टितम्
समादिशमुनेसम्यक्सर्वज्ञोसिदयानिधे १२४
नारदउवाच-
इयंरूपवतीनामवेश्यासीदन्यजन्मनि
सांप्रतंतवभार्यायासत्याचारातिसुंदरी १२५
वेश्याधर्मेणवर्तेतयथोद्दिष्टेनभाविनी
कुर्वतीकिलकर्माणिशुभानिद्विजशासनात् १२६
देवदासइतिख्यातोहेमकारोभवानभूत्
पूर्वजन्मनिवैतस्यारुचेर्भर्ताभुजंगमः १२७
इयंभवंतंभजतेरुचीरूपवतीपुनः
व्ययार्थमयनंधर्मंस्थिताविज्ञानमुत्तमम् १२८
आकर्ण्यचैकदाधर्मंवैशाखस्नानसंभवम्
चक्रेधर्मवतीतोयेस्नानंमेषगतेरवौ १२९
दानंदत्तवतीदत्त्वावेश्यारूपवतीसदा
ब्राह्मणायनमस्कारंभक्त्यादरपुरःसरम् १३०
सतयादेवदासस्त्वंबोधितःस्नेहयंत्रितः
कृतवान्बुद्धितःस्नानंमाधवेमासिसादरम् १३१
तत्रत्रेतायुगस्यादौतृतीयामाप्यनिर्मलाम्
सुवर्णकारंसोवाचदेवदासंतमादरात् १३२
वेश्योवाच-
उत्तमंकुरुसौवर्णंमधुसूदनमच्युतम्
पूजयित्वायवैर्देवमेतैःसंतर्प्यचानलम् १३३
ब्राह्मणायचदास्यामिब्राह्मणानामनुज्ञया
दानमेतत्पुराणेषुकथ्यतेतत्रचाक्षयम् १३४
अक्षयेतितृतीयासौब्राह्मणेभ्यःश्रुतंमया
शुक्लावैशाखमासस्यतदक्षयफलप्रदम् १३५

अस्यांदास्यामितंहैमंमधुसूदनमव्ययम्
नारदउवाच-
इतितस्यवचःश्रुत्वामधुरंहेमकारकः १३६
चक्रेसुवर्णप्रतिमामच्युतस्यापिसुंदरीम्
सत्यभावेनधर्मार्थमितिचौर्यविवर्जितः १३७
यथोद्दिष्टस्यचंद्रस्यप्रतिमांलक्षणान्विताम्
ददौसाचविधानेनस्नात्वाविप्रायसुंदरीम् १३८
पूजयित्वाततस्तस्यामक्षयायांतिथौनृप १३९
कालेनकियतावेश्यासामृताधर्मनिष्ठिता
देवदासोऽपिसततोमृतःस्वीयायुषक्षये १४०
तेनपुरायेनभूपालहेमकारोऽन्यजन्मनि
सत्वंप्राप्तोमहींराजन्नशेषगुणसंयुतः १४१
सापिरूपवतीवेश्यातेनधर्मेणतेऽभवत्
नाम्नाकांतिमतीकांताप्रणयेनपरिप्लुता १४२
विविधावासनावीरकर्मणांपूर्वसंभवाः
विचित्रागतयस्तातज्ञायंतेनबुधैरपि १४३
तमेनंमाधवंमासंप्रतिकार्यंनसंशयः
गोपितंतेनदेवेनब्रह्मणामाधवेनच १४४
असाधुसंगैरनवाप्तविद्यैरसंयतैराश्रमधर्महीनैः
अभूततीर्थैरकृतव्रतैस्तैर्नलभ्यतेमाधवमासधर्मः १४५
गोविंदकेशवमुकुंदहरेमुरारेलक्ष्मीनिवासमधुसूदनकृष्णविष्णो
वाणीवरानवदनेवसतीतियेषांवैशाखमासनियमोभवतेनतेषाम् १४६
येसाधुसाधुवचनानिहिताधिकानिनाकर्णयंतिचहरेश्चरितामृतानि
पश्यंतियेनकमलापतिकेतनानिवैशाखमासनियमंनहितेलभंते १४७
शुश्रूषितानगुरवोनवरायकन्यादत्तासमायसमयेसमलंकृतायैः
अध्यापितानतनयाविनयादिधर्मंवैशाखमासनियमंनहितेलभंते १४८
सूतउवाच-
इत्येवमादिश्यमुनिर्नरेशमामंत्र्यतंमंत्रविदग्रगरायः
स्नातुंययौमाधवमासिगंगामभ्यर्चितस्तेनतदासविप्राः १४९
विधिंसराजापिततश्चकारवैशाखमासस्यमुनिप्रणीतम्

पत्न्यासमंपुण्यधियातमेवसंचिंतयँल्लोकपवित्रकीर्तिः १५०
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येनारदांबरीष -
संवादेपंचनवतितमोऽध्यायः ९५

षण्णवतितमोऽध्यायः

ऋषयऊचुः -
सूतसूतमहाप्राज्ञजीवजीवशतंसमाः
यद्वयंपुण्यसमयंश्राविताजगतोहितम् १
वदभूयोऽपिभूयिष्ठंपिबामस्तावकंवचः
पायंपायंनतृप्यामोवयंसूततदुत्तमम् २
सूतउवाच-
अत्राप्युदाहरंतीममितिहासंपुरातनम्
संवादमादिलोकस्यजगतांजगदीशितुः ३
षट्सहस्राणिचोच्छ्रायोविस्तारेणपुनस्त्रयम्
एवंनवसहस्राणियोजनानांविधायच ४
वामयादंष्ट्रयागृह्यउद्धृतादौवसुंधरा
दिव्यवर्षसहस्रंवैदंष्ट्रयाधारितामही ५
धर्माख्यानप्रसंगेनसोवाचविनयाद्विभुम्
पृथिव्युवाच-
एतेद्वादशमासावैषष्टिर्दिनशतत्रयम् ६
एषांकिमुत्तमंपुण्यंप्रियंचतवकेशव
पवित्रःकार्तिकोमासस्तुलासंस्थेदिवाकरे ७
मकरस्थेरवौमासःपुराणेपावनःस्मृतः
मेषस्थेमाधवोमासोभास्करेपठ्यतेबुधैः ८
मार्गशीर्षोऽपिमासानांपावनःपरिकीर्तितः
एवंमासाःपवित्रास्तेवासराःकेइऽपकीर्तिताः ९
युगादयोयुगांताश्चतथाकल्पादयोऽपिच
सर्वेभ्योऽप्यधिकंमासमेतेभ्योवदपावनम् १०
सर्वयज्ञमयश्रीमन्नेकंनिश्चित्यमेवद
वराहउवाच-

विधिनाविधिनाचैवयेयजंतिनराधमाः ११
माधवेमासिमांभक्त्यातैश्चपूज्योऽस्म्यहंसदा
हिरगयाज्ञोवरारोहेमाधवेतुमधुर्हत १२
आदिदैत्यावुभावेतौहत्वात्वंतुसमुद्धृता
त्रेतायुगेत्रयीधर्मोज्ञानवर्णव्यवस्थितिः १३
माधवेमासिसंभूतातेनमेमाधवःप्रियः
त्रेतायुगंतृतीयायांशुक्लायांमासिमाधवे १४
प्रवृत्तंचत्रयीधर्माःप्रवृत्तास्तेप्रवर्द्धिताः
अज्ञयासोच्यतेलोकेतृतीयाहरिवल्लभा १५
स्नानेदानार्चनेश्राद्धेजपेपूर्वजतर्प्पणे
येऽचयंतियवैर्विष्णुंश्राद्धंकुर्वंतियत्नतः १६
तेषांददाम्यहंसर्वंयन्मनोऽभीष्टमुत्तमम्
येददंत्यपिदानानिधन्यास्तेधार्मिकानराः १७
येयजंतिहरेर्नित्यमध्वरैर्विविधैरपि
माधवेयजतेयोमांतेभ्यस्तदधिकंफलम् १८
स्नानंदानंजपोहोमस्तपोयज्ञव्रतादिकम्
वैशाखेयत्कृतंदेवितस्यपुरायफलंशृणु १९
मन्वंतराणांकोटयस्तुदशपंचचसप्तच
मत्सान्निध्यगतास्तेपितिष्ठंतिभयवर्जिताः २०
यद्यपिस्युर्ग्रहाःसर्वेक्रूराजन्मव्ययाष्टकाः
प्रातःस्नानेनवैशाखेसर्वेसौम्याभवंतिते २१
वैशाखेमासियोविप्रान्भोजयेद्भक्तितत्परः
सिक्थेसिक्थेभवेत्तृप्तिःपितृणांयुगसंख्यया २२
यच्छंतितत्रमधुराधिकभोजनानियेवायवाशनतिलोदकभोजनानि
छत्रांबराणिचरणोचितरज्ञणानिधन्यास्तएवपरितोषकराहिविष्णोः २३
विशेषादिहदातव्यास्तिलामधुसमन्विताः
धर्मायबृहतेदीर्घदुरितज्ञयहेतवे २४
एवंकृतेतुयत्पुरायंप्राप्यतेमनुजैश्चतैः
तत्कैर्गणयितुंशक्यंवर्षकोटिशतैरपि २५
पुत्रपौत्रादिसंपत्तिदीर्घायूंषियथेप्सितम्

इहाप्नोतिपरत्रापिमामेवप्रतिपद्यते २६
अनेकजन्मार्जितपातकावलीविलीयतेमाधवमज्ञनेन
जनस्यतत्रोषसिपुण्यतीर्थेयथाविधानंश्रयतेतथावा २७
यःपरित्यज्यवैशाखंव्रतमन्यदुपाचरेत्
सकरस्थंमहारत्नंहित्वालोष्टंहियाचते २८
सूतउवाच-
एवंसभगवान्पूर्वमादिदेवोवदद्विभुः
माधवंमासमुद्दिश्यजगत्यांजगतीधरः २९
किमत्रबहुनोक्तेननतदस्तिमहीसुराः
यदप्राप्यंभवेन्मासिमाधवेमाधवार्चनात् ३०
शृणुध्वंचपुरावृत्तमिहार्थेपरमाद्भुतम्
ब्राह्मणस्यचसंवादंयमस्यचमहात्मनः ३१
मध्यदेशेमहाग्रामोब्राह्मणानांबभूवह
गंगायमुनयोर्मध्येयामुनस्यगिरेरधः ३२
विद्वांसस्तत्रभूयिष्ठाब्राह्मणाश्चावसंस्तदा
अथप्राहयमःकंचित्पुरुषंकृष्णपिंगलम् ३३
रक्ताक्षमूर्द्ध्वरोमाणंकाकजंघाक्षिनासिकम्
गच्छत्वंभोमहाग्रामंगत्वाब्राह्मणमानय ३४
वसिष्ठगोत्रसंभूतंनामतोयज्ञदत्तकम्
शमेनिविष्टंविद्वांसंयज्ञकर्मविशारदम् ३५
नचान्यमानयेथास्त्वंसगोत्रंतस्यपार्श्वतः
सहितादृग्गुणस्तेनतुल्योऽध्ययनजन्मना ३६
आकृत्याचतथाचिह्नैःसमस्तेनैवसत्तमः
तमानययथोद्दिष्टापूजाकार्याहितस्यमे ३७
सगत्वाप्रतिकूलंतुचकारयमशासनम्
तमेवमानयामासप्रतिषिद्धोयमेनयः ३८
तस्मैयमःसमुत्थायपूजांकृत्वाचधर्मवित्
प्रोवाचनीयतामेषसोऽन्यआनीयतामिति ३९
सूतउवाच-
एवमुक्तेतुवचनेधर्मराजेनसद्विजः

उवाचधर्मराजंतंनिर्विरागोगमनायवै ४०
ब्राह्मणउवाच-
कस्मादहमिहानीतःकस्मात्प्रेरयसेपुनः
गंतुंनैवोत्सहेतत्रमर्त्यलोकंपुनःप्रभो ४१
यमउवाच-
इहक्षीणायुषांपुंसांवासःपुरायवतांभवेत्
अयंवैधर्मराजस्यलोकोधर्मःप्रकीर्तितः ४२
सौख्यभूमिरियंसर्वाधर्मराजोऽहमीश्वरः
पुरायापुरायानुसारेणजंतूनांसुखदुःखदः ४३
पापिनांयमरूपोऽस्मिनृणांनिरयदायकः
तथापुरायवतांसौख्यस्वर्गदोधर्ममूर्तिमान् ४४
गच्छविप्रत्वमद्यैवनिलयंस्वंयथागतः
अद्यापिदशवर्षाणामायुस्तेपरिवर्तते ४५
क्षयेतवायुषःप्राप्तिर्लोकस्यास्यभविष्यति
प्रष्टव्यंचत्वयाह्यन्यत्पृच्छस्वप्रब्रवीमिते ४६
ब्राह्मणउवाच-
यत्कृत्वासुमहत्पुरायंस्वर्गःस्याद्ब्रूहितन्मम
सर्वस्यहिप्रमाणंत्वंधर्माधर्मविनिश्चये ४७
यदिदेवमयासम्यग्गंतव्यंनिजमंदिरे
तद्ब्रूहिकर्मणाकेनपतंतिनरकेनराः ४८
व्रजंतिकेनवैस्वर्गंतत्सर्वंकृपयावद
यमउवाच-
कर्मणामनसावाचायेधर्मविमुखानराः ४९
विष्णुभक्तिविहीनायेतेवैनिरयगामिनः
पश्यंतिभेदबुद्ध्यायेब्रह्माणंशंकरंहरिम् ५०
विरक्ताविष्णुविद्यासुनरानिरयगामिनः
कुलदेशोचितंकर्मयस्त्यक्त्वान्यत्समाचरेत् ५१
कामाद्वायदिवामोहात्सयातिनरकंनरः
अयाज्ययाजकश्चैवयाज्यानांचविवर्जकः ५२
विरतोविष्णुविद्यासुसभुंक्तेनरकान्बहून्

अदत्वापितृदेवेभ्योविप्रेभ्योमर्त्यबंधुषु ५३
सधनोम्रियतेपापःसयातिनरकान्बहून्
सर्वाण्यन्नानिसिद्धानिपाकभेदंकरोतियः ५४
अवैश्वदेवंभुंजीतसयातिनरकंचिरम्
बहुद्रोहेणभूतानांयेऽजयंतिधनंद्विज ५५
धनवंतोनिरयगादांभिकादुःखभागिनः
नास्तिक्यादथवालोभान्मोहात्कालेयथोदिते ५६
भक्त्यानश्राद्धदायेस्युःपच्यंतेनरकेषुते
दीयमानस्यवित्तस्यब्राह्मणेभ्यस्तुपापकृत् ५७
विघ्नमाचरतेयोऽसौनरोनिरयगोभवेत्
सामान्यदक्षिणांलब्ध्वागृह्णात्येकोविमोहतः ५८
नास्तिक्यभावनिरतोनरःस्यान्नरकालये
असहिष्णुतयातस्यगुणानांकारणंभवेत् ५९
महत्पापंसमुत्पन्नंकारणंनरकस्यतत्
निर्दोषांसुहृदांभार्यांत्यजन्कालेनयातियः ६०
नवहेतयशस्तेषांसनरोनरकेपतेत्
अधर्मंधर्ममितियोवदन्मोहवशंगतः ६१
हैतुकोनास्तिकोयस्तुसनरोनिरयालयः
मनसायोऽन्यभावेनवचसाचान्यथावदेत् ६२
हृदयंकलुषंकुर्यात्सनरोनरकेवसेत्
अवमन्यचयेयांतिभगवत्कीर्तनंनराः ६३
तेयांतिनरकंघोरंतेनपापेनकर्मणा
पश्यंतोभगवद्द्वारंनामशास्त्रपरिच्छदम् ६४
अकृत्वातत्प्रणामादितेयांतिनरकौकसः
विनापराधेननराःकृत्वापत्न्यधिवेदनम् ६५
त्यजंतिसुकलत्रंयेतेयांतिनरकेनराः
नशृणोतिगुरोर्वाक्यंधर्मशास्त्रंचयोनरः ६६
परेषांचेतसःक्लेशकारीनिरयगोभवेत्
पश्यतांबंधुबालानांप्रकर्षीमिष्टमश्नुते ६७
सयातिनरकंघोरंकेवलोदरपूरकः

तुलामकरमेषेषुप्रातःस्नानंनयश्चरेत् ६८
नद्यादिषुचनास्तिक्यस्तस्यस्यान्नरकालयः
वैष्णवंजनमालोक्यनाभ्युत्थानंकरोतियः ६९
प्रणयादरतोविप्रसनरोनरकातिथिः
काष्ठैर्वाशंकुभिर्वापिशूलैरश्मभिरेवच ७०
येमार्गांश्चैवरुंधंतितेवैनिरयगामिनः
आद्यंपुरुषमीशानंसर्वलोकमहेश्वरम् ७१
नचिन्तयंतियेविष्णुंतेवैनिरयगामिनः
क्षेत्रवृत्तिगृहच्छेदंप्रीतिच्छेदंचयेनराः ७२
आशाच्छेदंचकुर्वंतितेनरानरकौकसः
आगतान्भोजनार्थंचब्राह्मणान्वृत्तिकर्शितान् ७३
यःपरीक्षेतमूढात्मासज्ञेयोनरकातिथिः
अनाथंवैष्णवंदीनंरोगार्तंवृद्धमेवच ७४
नानुकंपंतियेमूढास्तेवैनिरयगामिनः
नियमांस्तुसमादाययेपश्चादजितेंद्रियाः ७५
विलोपयंतितान्भूयस्तेवैनिरयगामिनः
शृणुविप्रयथायांतिनराःस्वर्गंदयालवः ७६
समासेनैववक्ष्यामिकिंचित्तेगौरवादहम्
येऽचयंतिहरिंदेवंजिष्णुंविष्णुंसनातनम् ७७
नारायणमजंकृष्णंविष्वक्सेनंचतुर्भुजम्
ध्यायंतिपुरुषंदिव्यमच्युतंयेस्मरंतिच ७८
लभंतेतेऽच्युतस्थानंश्रुतिरेषापुरातनी
इदमेवहिमांगल्यमिदमेवधनार्जनम् ७९
जीवितस्यफलंचैतद्यद्दामोदरकीर्तनम्
कीर्तनाद्देवदेवस्यविष्णोरमिततेजसः ८०
दुरतानिविलीयंतेतमांसीवदिनोदये
गाथांगायंतियेनित्यंवैष्णवींश्रद्धयान्विताः ८१
स्वाध्यायनिरतानित्यंतेनराःस्वर्गगामिनः
सर्वान्क्लेशान्परित्यज्यविष्णुमेवस्तुवंतिये ८२
स्वधर्मनिरताधीरास्तेनराःस्वर्गगामिनः

वासुदेवजपासक्तानपिपापकृतोजनान् ८३
नोपसर्पन्तितान्विप्रयमदूताश्चदारुणाः
नान्यत्पश्यन्तिजंतूनांविहायहरिकीर्तनम् ८४
सर्वपापप्रशमनंप्रायश्चित्तंद्विजोत्तम
येयाचिताःप्रहृष्यंतिप्रियंदत्वावदंतिच ८५
त्यक्तदानफलायेचतेनराःस्वर्गगामिनः
वर्जयंतिदिवास्वापंनराःसर्वसहाश्चये ८६
पर्वरायाश्रयभूतायेतेमर्त्याःस्वर्गगामिनः
द्विषतामपियेदोषान्नवदंतिकदाचन ८७
कीर्तयंतिगुणांश्चैवतेनराःस्वर्गगामिनः
येपरेषांश्रियंदृष्ट्वानवितप्यंतिमत्सरात् ८८
प्रहृष्टाश्चाभिनंदंतितेनराःस्वर्गगामिनः
प्रवृत्तौचनिवृत्तौचश्रुतिशास्त्रोक्तमेवच ८९
आदरंतिप्रतीतायेतेनराःस्वर्गगामिनः
यस्मिन्कस्मिन्कुलेजातादयावंतोयशस्विनः ९०
सानुक्रोशाःसदाचारास्तेनराःस्वर्गगामिनः
येपूताःपरदारांश्चकर्मणामनसागिरा ९१
रमयंतिनसत्वस्थास्तेनराःस्वर्गगामिनः
सदाकर्मयथोक्तेनकुर्वंतिविहितानिच ९२
आत्मशक्तिंचविज्ञायतेनराःस्वर्गगामिनः
मनोवाक्कायिकेधर्मेश्रद्धांयःकुरुतेसदा ९३
साधूनांसंमतोयश्चसभवेद्देवतातिथिः
वचोवेगंमनोवेगंयोवेगमुदरोद्भवम् ९४
उपस्थवेगंसहतेसस्वर्गीजायतेनरः
येषांगुणेषुसंतोषोवाणीयेषांश्रुतंप्रति ९५
परमार्थेमतिर्येषांतेशिष्टाःस्वर्गगामिनः
व्रतंरक्षंतियेकोपाच्छ्रियंरक्षंतिमत्सरात् ९६
विद्यांमानापमानाभ्यामात्मानंतुप्रमादतः
मतिंरक्षंतियेलोभान्मनोरक्षंतिकामतः ९७
धर्मंरक्षंतिदुःसंगात्तेनराःस्वर्गगामिनः

एकादश्यांचविधिवदुपवासपरायणाः ९८
शुक्लेऽसितेचयेविप्रतेनराःस्वर्गगामिनः
मातेवसर्वबालानामौषधंरोगिणामिव ९९
रक्षार्थंसर्वलोकानांनिर्मितैकादशीतिथिः
एकादशीसमंकिंचित्पादत्राणंनविद्यते १००
तामुपोष्यविधानेनपुरुषाःस्वर्गगामिनः
एकादशेन्द्रियैःपापंयत्कृतंभवतिद्विज १०१
नरोनिर्द्धूयतत्तूर्णंप्रीतःस्वर्गतिमान्भवेत्
अश्वमेधसहस्राणिराजसूयशतानिच १०२
एकादश्युपवासस्यकलांनार्हंतिषोडशीम्
एकतःक्रतवःसर्वेसर्वतीर्थतपांसिच १०३
महादानादिदानानिव्रतंवैष्णवमेकतः
वैष्णवव्रतजोधर्मोधर्मोयज्ञादिसंभवः १०४
एकत्रतुलितौधात्रातत्रपूर्वोभवेद्गुरुः
हरिवासरभक्तानामच्युतानंतभाषिणाम् १०५
नाहंशास्ताविशेषेणतेभ्योविप्रबिभेम्यहम्
येषांपुत्रश्चपौत्रश्चएकादश्यामुपोषितः १०६
सहात्मनासपुरुषाञ्छतमुद्धरतेबलात्
उपोषणंततःकुर्यात्पक्षयोरुभयोरपि १०७
एकादश्यांसपुरुषोभुक्तिमुक्त्येकभाजनम्
जयाचविजयाचैवजयंतीपापनाशिनी १०८
त्रिस्पृशावंजुलीचैवपक्षसंवर्धिनीवरा
तिलदुग्धापराज्ञेयाअखंडद्वादशीतथा १०९
मनोरथाख्याचपराभीमद्वादशिकातथा
इत्येवमादयोभेदाद्वादश्याःसंत्यनेकशः ११०
व्रतेष्वेतेषुयेशक्ताज्ञेयास्तेब्रह्मणिस्थिताः
श्रोतारोधर्मशास्त्राणांधर्मप्रत्ययसंगताः १११
प्रियंकराश्चबालानांस्वर्गलोकंव्रजंतिते
मासिमास्येकदिवसेदर्शेश्राद्धव्रतानराः ११२
तृप्यंतिपितरोयेषांतेधन्याःस्वर्गगामिनः

भोजनेषूपपन्नेषुभोज्यंयच्छंतिसादरात् ११३
अभिन्नमुखरागेणशिष्टास्तेस्वर्गगामिनः ११४
येभक्तिमंतोमधुसूदनस्यनारायणस्याखिलनायकस्य
सत्येनहीनारजसापियुक्तागच्छंतितेनाकमनंतपुण्याः ११५
वितस्तांयमुनांसीतांपुण्यांगोदावरींनदीम्
सेवंतेयेशुभाचाराःस्नानदानपरायणाः ११६
नतेपश्यंतिपंथानंनरकस्यकदाचन
येनर्मदायामिहशर्मदायांमज्जंतितुष्यंत्यपिदर्शनेन ११७
विधूयपापानिमहेशलोकंगच्छंतितेतत्रचिरंरमंते ११८
स्नाताश्चर्मनदीतीरेत्रिरात्रंनियतानराः
व्यासाश्रमेविशेषेणतेनरानाकिनःस्मृताः ११९
गंगाजलेप्रयागेचकेदारेषुष्करेतथा
व्यासाश्रमेप्रभासेचमृतास्तेविष्णुगामिनः १२०
द्वारवत्यांकुरुक्षेत्रेयोगाभ्यासेनवामृताः
हरिरित्यक्षरंवक्त्रेयेषांतेनपुनर्भवाः १२१
त्रिरात्रमपियेविप्रद्वारवत्यांपुरिस्थिताः
मज्जंतिगोमतीतीरेधन्यास्तेकेशवप्रियाः १२२
नरनारायणावासेत्रिरात्रंयेसमाश्रिताः
मर्त्यलोकेचनंदायांधन्यास्तेकेशवप्रियाः १२३
षण्मासमुषिताविप्रपुरुषोत्तमसंनिधौ
तेनूनमच्युतात्मानोदृष्ट्वास्युरघहारिणः १२४
अनेकजन्मार्जितपुण्यतोयेमज्जंतितोयेमणिकर्णिकायाः
नमंतिविश्वेशमवाप्यकाशींतेवैमयापीहभवंतिवंद्याः १२५
पूजयित्वाहरिंयेतुभूमौदर्भतिलैःसह
तिलान्विकीर्यलोहंचदत्वाधेनुंपयस्विनीम् १२६
येमृताविधिवद्विप्रतेनराःस्वर्गगामिनः
उत्पाद्यपुत्रान्संस्थाप्यपितृपैतामहेपदे १२७
निर्ममानिरहंकारायेमृतास्तेऽपिनाकिनः
स्तैन्यान्निवृत्ताःसततंसंतुष्टाःस्वधनेनच १२८
स्वभाग्येनोपजीवंतितेनराःस्वर्गगामिनः

श्लक्ष्णांवाणींनिराबाधांमधुरोपायवर्जिताम् १२९
स्वागतेनाभिभाषंतेतेनराःस्वर्गगामिनः
शुभानामशुभानांचकर्मणांफलसंचये १३०
विपाकज्ञाश्चयेविप्रतेनराःस्वर्गगामिनः
धनधर्मप्रवृत्तानांधर्ममार्गानुयायिनाम् १३१
प्रोत्साहंवर्धयंतेयेमोदंतेदिवितेनराः
हेमंतेवह्निदोयश्चतथाग्रीष्मेजलप्रदः १३२
वर्षास्वाश्रमदाताचसस्वर्गेमोदतेचिरम्
पुरायकालेषुसर्वेषुनित्यनैमित्तिकादिषु १३३
भक्त्यायःकुरुतेश्राद्धंसनूनंसुरलोकभाक् १३४
दानंदरिद्रस्यविभोःक्षमित्वंयूनांतपोज्ञानवतांचमौनम्
इच्छानिवृत्तिश्चसुखोचितानांदयाचभूतेषुदिवंनयंति १३५
द्विविधःकर्मसंबंधःपापपुरायसमुद्भवः
सत्यमेवसमाश्रित्यक्रियतेह्यत्रनिर्णयः १३६
तपोध्यानसमायुक्तंतारणायभवांबुधेः
पापंतुपतनायोक्तंसत्यमेवनसंशयः १३७
बलेनपरिचारेणशौर्येणाभियुतस्यच
पुरायहीनस्यवैपुंसस्तद्बलादिवलीयते १३८
उन्नतागिरिदुर्गेषुवृक्षाःसंतिसुपुष्टकाः
पतंतिवातवेगेनसमूलास्तुघनाअपि १३९
सत्यधर्मविहीनास्तेतथायांतियमालयम्
सामान्यंसर्वजंतूनांबलंधर्मस्तुकेवलः १४०
येनसंतरतेजंतुरिहलोकेपरत्रच
मयासर्वमिदंसम्यक्स्वर्गमार्गप्रदायकम् १४१
समासेनसमाख्यातंकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि १४२
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्ये
षराणवतितमोऽध्यायः ९६

सप्तनवतितमोऽध्यायः

ब्राह्मणउवाच-

एतन्मूर्खोऽपिजानातिशुभकर्मकरःपुमान्
नयातिनरकंस्वर्गंतथापापक्रियारतः १
क्रतुभिर्विविधैरिष्टैर्व्रतदानजपादिभिः
सत्येनाचारकुशलैःस्वर्गसौख्यमवाप्यते २
विद्याचारधनोपेतैर्ऋषिभिर्वेदपारगैः
प्राप्यतेपुण्ययोगेनयज्ञैर्नाकस्ततःक्वचित् ३
वित्तेनचविनादानंबहुदातुंनशक्यते
विद्यमानधनेनापिकुटुंबासक्तचेतसा ४
अग्निहोत्रादयोधर्माविशेषेणकलौयुगे
दुष्करादानधर्मोऽपिदुष्करोभगवन्मतः ५
अल्पायासेनधर्मेणलभ्यतेधर्मसंचयः
तन्मेविशेषतोब्रूहिधर्माधर्मप्रदर्शक ६
तदेकंकथ्यतांधर्मंसर्वधर्मोत्तमोत्तमम्
कृतेनैकेनयेनेहसर्वपापक्षयोभवेत् ७
धनंधान्यंयशोधर्ममायुर्येनाभिवर्त्तते
मर्त्यलोकेऽपिसख्यंस्यात्स्वर्गोयेनाक्षयोभवेत् ८
साक्षान्नारायणोयेनभक्तानामभयप्रदः
तुष्येदस्यप्रसादेनकामःकरतलेस्थितः ९
सर्वयज्ञतपोदानतीर्थसेवाधिकंफलम्
लभ्यतेयेनयद्यस्तिवैवस्वततदादिश १०
अनुग्राह्योह्यहंदेवयदिधर्मोपदेशतः
सर्वधर्मक्रियासारंतदेकंकृपयावद ११
पापानामनुरूपाणिप्रायश्चित्तानियद्यथा
तथातथैवसंस्मृत्यकथितानिमनीषिभिः १२
कर्तुंतानिनशक्यंतेदेवप्रत्येकशोनरैः
सर्वपापहरंपुण्यमेकंचेदस्तितद्वद १३
सूतउवाच-
इत्युक्त्वाब्राह्मणश्रेष्ठोयमंधर्मस्वरूपिणम्
तुष्टावप्रयतोभूत्वासूक्ष्मधर्माभिकामुकः १४
ब्राह्मणउवाच-

नमस्तेसर्वशमननमस्तेजगतांपते
नमोऽस्तुदेवरूपायस्वर्गमार्गप्रदायिने १५
धर्मशास्त्रस्वरूपायधर्मराजनमोस्तुते
त्वयाभूःपाल्यतेदेवाप्यंतरिक्षंचद्यौर्महः १६
जनस्तपस्तथासत्यंसर्वस्वंपाल्यतेत्वया
नत्वयारहितंकिंचिज्जगत्स्थावरजंगमम् १७
विद्यतेत्वद्गृहीतंतुसद्योनश्यतिवैजगत्
त्वमात्मासर्वभूतानांसतांसत्वस्वरूपवान् १८
राजसानांरजस्त्वंचतामसानांतमस्तथा
चतुष्पदांभवान्देवचतुःशृंगस्त्रिलोचनः १९
सप्तहस्तस्त्रिधाबद्धोवृषरूपनमोस्तुते
सर्वयज्ञमयोधर्मस्त्वयिविग्रहविग्रहः २०
साक्षाद्दृष्टोसिलोकेशदेवतुभ्यंनमोनमः
हृदिस्थःसर्वभूतानांपुरायपापेक्षिताभवान् २१
तेनशास्ताचभूतानांदातादेवप्रशासिता
प्रवर्त्तकोहिधर्मस्यदेवदंडधरोभुवि २२
सर्वधर्ममयंसारमेकंवदसुनिश्चितम्
यमउवाच–
परितुष्टोऽस्मितेविप्रस्तोत्रेणचविशेषतः २३
तथाप्यागमधर्मेणमान्योसिममसत्तम
यन्नकस्यचिदाख्यातंतद्गोप्यंपरमंमम २४
सारमुद्धृत्यसर्वेषांयदेकंनिश्चितंमया
महानिरयसंघातान्निर्वासनकरंपरम् २५
अनाख्येयमपिब्रह्मन्वक्ष्येविनयतोषितः २६
स्युर्मोहायचराचरस्यजगतस्तेतेपुराणागमा–
स्तांतामेवहिदेवतांपरमिकांजल्पंतुकल्पेविधौ
सिद्धांतेपुनरेकएवभगवान्विष्णुःसमस्तागम–
व्यापारेषुविवेकिनांव्यतिकरंनीतेषुनिश्चीयते २७
भवोब्रह्माचविष्णुश्चत्रयमेवत्रयीमता
दीपोऽग्निर्वर्तिस्नेहैस्तुयथाविप्रतथाहरिः २८

समाराध्यहरिंभक्त्यागोलोकान्प्राप्नुयाच्छुभान्
आराधितेहरौकामाः सर्वेकरतलेस्थिताः २९
दानमेवपरंश्रेष्ठंसर्वपुण्येषुवैद्विज
दानेननश्यतेपापंसर्वंदानेनलभ्यते ३०
नित्यंनैमित्तिकंकाम्यमन्यदभ्युदयात्मकम्
अन्यंचपरमंदानमितिपंचविधंस्मृतम् ३१
प्रातर्मध्यापराह्णेषुत्रिषुकालेषुयत्नतः
यत्किंचिदपिदातव्यंनित्यमेवप्रकीर्तितम् ३२
शून्यंदिनंनकर्तव्यमात्मार्थंहितमिच्छताम्
यस्मिन्कुलेतुदत्तंयत्तत्रतत्रोपतिष्ठति ३३
यः स्वयंभक्षयेन्मोहाददत्वाबुद्धिवर्जितः
उत्पादयाम्यहंरोगंतस्यभोगनिवारणम् ३४
तेषुकार्येषुसंतुष्टंबहुपीडाप्रदायकम्
मंदानलेनसंयुक्तंद्वारंसंतापकारकम् ३५
त्रिषुकालेषुनोदत्तंब्राह्मणेषुसुरेषुयैः
स्वयंतुभुंजतेमिष्टंपापंतैस्तुमहत्कृतम् ३६
प्रायश्चित्तेनरौद्रेणतानहंपरिशोधये
उपवासैर्महीदेवकायशोषकरादिकैः ३७
चर्मकारोयथाचर्मकुंडस्योपरिनिर्घृणे
शोधयेच्चकशाद्यैश्चकुद्रव्यंस्फोटयेद्यथा ३८
तथाहंपापकर्तारंशोधयामिनसंशयः
औषधीनांसुयोगैश्चकषायैःकटुकैर्ध्रुवम् ३९
उष्णोदकैश्चसंतापैर्वैद्यरूपेणनान्यथा
अन्येभुंजंतितस्याग्रेभोगानन्यान्मनोगतान् ४०
किंकरोमिसमर्थश्चनदत्तंदानमुत्तमम्
महतारोगरूपेणतमेनंपरिवारयेत् ४१
नित्यकालस्ययद्दानमात्मानंपापिभिर्यथा
नदत्तंचमहीदेवश्रद्धयानिजशक्तितः ४२
तथायातान्प्रधक्ष्येतानुपायैर्दारुणैःकिल
नैमित्तिकंप्रवक्ष्यामिदानकालंतवाग्रतः ४३

महापर्वणिसंप्राप्तेतीर्थप्राप्तौतथैवच
पितुःक्षयाहदिवसेवैशाखादिषुयत्नतः ४४
मासेषुपुण्यकालेषुदानंनैमित्तिकंस्मृतम्
काम्यकालंप्रवक्ष्यामियद्दानंफलदायकम् ४५
व्रतादिकंसमुद्दिश्यकामनाफलकल्पितम्
यत्कामंकथितंसम्यक्सर्वांगैरेवसंगतम् ४६
तस्यदानप्रभावेणभावनापरिभावितः
तादृक्फलंसमश्नातिमानुषस्तत्प्रसादनात् ४७
आभ्युदयंप्रवक्ष्यामियच्चयज्ञादिषुस्मृतम्
जातकर्मादिकार्येषुमौञ्ज्याद्युद्वाहकर्मसु ४८
प्रासादध्वजदेवानांप्रतिष्ठासुप्रयत्नतः
इत्यादिकंमहीदेवदानमभ्युदयात्मकम् ४९
प्रजावृद्धिकरंभोगयशःस्वर्गसुखप्रदम्
अंत्यंचैवप्रवक्ष्यामिशृणुदानंद्विजोत्तम ५०
कामस्यसंक्षयंज्ञात्वाजरयापरिपीडितः
दद्याद्दानानियत्नेनकुर्यादाशांनकस्यचित् ५१
मृतेचमयिमेपुत्राजायाबांधवसोदराः
कथमेतेभविष्यंतिमांविनासुहृदोमम ५२
अहंवित्तविहीनोवाकथंजीवन्पुनस्तथा
भविष्यामीतिविज्ञायनददातिहिकिंचन ५३
आशापाशशतैर्बद्धोभाग्यादेवकुमायया
मृत्युंप्रयातिमूढात्मारुदंतिचततःसुताः ५४
दुःखेनपीडिताःकिंचिन्मोहेनाकुलचेतसः
स्वल्पमल्पंचवादानंकथंचित्कल्पयंतिते ५५
नतत्रास्मिन्गतेकालेमहादुःखगतेसति
विस्मरंतितदादानंलोभाद्दानददत्यपि ५६
मृतोऽयचपिताज्ञात्वास्नेहपाशोनिवर्त्तते
योऽसौमृतोमहीदेवममपाशैर्नियंत्रितः ५७
तृष्णाक्षुधासमाक्रांतोबहुदुःखैःप्रपीडितः
पच्यतेनरकेघोरेचिरकालंनसंशयः ५८

तस्माद्दानंप्रदातव्यंस्वयमेवनसंशयः
कस्यपुत्राश्चपौत्राश्चकस्यभार्याधनंचवा ५९
संसारेनास्तिकःकस्यस्वयंतस्मात्प्रदीयते
पानमन्नंचतांबूलमुदकंकांचनंतथा ६०
वसनंगांचभूमिंचच्छत्रपात्राण्यनेकधा
फलानिभूमिदानानिविविधानिस्वशक्तितः ६१
दातव्यानिमहीदेवनात्रकार्याविचारणा
तीर्थानांलक्षणंविप्रप्रवक्ष्यामितवाग्रतः ६२
सुतीर्थानिइयंगंगाभातिपुण्यासरस्वती
रेवाचयमुनातापीनदीचर्मण्वतीतथा ६३
सरयूचवरावेणीपूर्णापापप्रणाशिनी
कावेरीकपिलाचान्याविशल्याविश्वतारिणी ६४
गोदावरीसमाख्यातातुंगभद्राचगंडकी
पापानांभीतिदानित्यंनदीभीमरथीस्मृता ६५
देविकाकृष्णगंगाचअन्यायाःसरितांवराः
एतास्तुपुण्यकालेषुसंतितीर्थान्यनेकशः ६६
ग्रामेवायदिवारण्येनद्यःसर्वत्रपावनाः
तत्रतत्रैवकर्त्तव्याःस्नानदानादिकाःक्रियाः ६७
यदानज्ञायतेनामतस्यतीर्थस्यभोद्विज
तत्रेत्युच्चारणंकार्यंविष्णुतीर्थमिदंमहत् ६८
तीर्थस्यदेवताविष्णुःसर्वत्रापिनसंशयः
नारायणेतियन्नामस्मरेत्तीर्थेषुसाधकः ६९
तस्यतीर्थफलंसम्यग्विष्णुनाम्नैवजायते
अज्ञातानांचतीर्थानांदेवतानांनसंशयः ७०
विष्णुनाम्नैवनामानिमानवःपरिकीर्तयेत्
सर्वास्तुसिद्धयःपुण्यास्तीर्थभूतास्तुसागरः ७१
सरांसिमानसादीनिनिर्झराःपल्वलादयः
स्वल्पानद्योऽपिसर्वास्तास्तीर्थानिहरिनामतः ७२
पर्वतास्तीर्थरूपाश्चयज्ञोयज्ञमहीतथा
ब्राह्मणायत्रविद्वांसःकौतुकेनाप्यवस्थिताः ७३

तदेवतीर्थंसुमहत्सर्वपापहरंस्मृतम्
श्राद्धंचश्राद्धभूमिश्चदेवशालाचहोमभूः ७४
यत्रवेदध्वनिःसम्यग्यत्रविष्णुकथाःशुभाः
स्वगृहंपुरायसंयुक्तंगोस्थानमपिपावनम् ७५
यत्राश्वत्थतरुवनेयत्रागारोपिपावनः
एवमादीनितीर्थानिपितामातातथैवच ७६
पच्यतेयत्रधर्मार्थंस्वयंतत्रगुरुःस्थितः
साध्वीयत्रास्तिवैभार्यातत्रतीर्थंनसंशयः ७७
यत्रधर्मरतिर्नित्यंविद्वान्पुत्रःप्रवर्तते
तत्रतस्यहितत्तीर्थंतारणायप्रतिष्ठितम् ७८
इत्येवमादितीर्थानिराजवेश्मतथैवच
एवमादिषुतीर्थेषुपर्वयोगाद्विशेषतः ७९
अनाराध्यहृषीकेशंसर्वदंसर्वदेहिनाम्
कोपिक्वापिकिमप्यत्रनलभेतेतिनिश्चितम् ८०
अपत्यंद्रविणंदारास्तारहर्म्यंहयागजाः
सुखानिस्वर्गमोक्षौचनदूरेहरिभक्तितः ८१
नारायणःपरोदेवःसत्यरूपोजनार्दनः
त्रिधात्मानंसभगवान्ससर्जपरमेश्वरः ८२
रजस्तमोभ्यांयुक्तोऽभूद्रजःसत्वाधिकंविभुः
ससर्जनाभिकमलेब्रह्माणंकमलासनम् ८३
रजसातमसाजुष्टंसरुद्रमसृजद्विभुः
सत्वंरजस्तमश्चैवत्रितयंचैतदुच्यते ८४
सत्वेनमुच्यतेजंतुःसत्वंनारायणात्मकम्
रजसासत्वयुक्तेनभवेच्छ्रीमान्यशोधिकः ८५
यद्वेदवाक्यंधर्मस्यसमुद्दिश्योपसेवते
तद्रुद्रमितिविख्यातंविशिष्टंगदितंनृणाम् ८६
तेनराजाभवेल्लोकेरजसातमसापुनः
यद्धीनंरजसाधर्मंकेवलंतामसंचयत् ८७
तच्चदुर्गतिदंनृणामिहलोकेपरत्रच
योविष्णुःसस्वयंब्रह्मायोब्रह्मासस्वयंहरः ८८

देवास्त्रयोपियज्ञेऽस्मिन्निज्यादेवेषुनित्यशः
योभेदंकुरुतेतेषांत्रयाणांद्विजसत्तमः ८९
सपापकारीपापात्माश्रनिष्टांगतिमाप्नुयात्
विष्णुरेवपरंब्रह्मविष्णुरेवजगद्द्विज ९०
तस्यायंमाधवोमासःप्रियःसर्वेषुकर्मसु
कीर्त्यतेहयमेधादिमहाक्रतुफलप्रदः ९१
तीर्थस्नानतपोदानजपयज्ञफलाधिकः ९२
स्नानंविभातेनियमेननद्यामनारतंमेषगतेरवौये
कुर्वंतियेऽस्मिन्नपिविप्रपूजांमद्दंडभाजोनहितेभवंति ९३
हत्वाहत्वाकिंकरौघंपुरोमेलुप्त्वालुप्त्वाचित्रगुप्तस्यलेख्यम्
स्नात्वास्नात्वामाधवेमासितीर्थेपूर्वान्पूर्वानुद्धरंतीहपापात् ९४
इदंभयच्छेदकरंनतस्मात्प्रकाशनीयंपरमंरहस्यम्
निर्वासहेतुर्नरकालयस्यममाधिकारक्षयकारणंतत् ९५
भागीरथीनर्मदाचयमुनाचसरस्वती
विशोकाचवितस्ताचविंध्यस्योत्तरतःस्थिताः ९६
गोदावरीभीमरथीतुंगभद्राचदेविका
तापीपयोष्णीविंध्यस्यदक्षिणास्तुप्रकीर्तिताः ९७
द्वादशैतामहानद्योनित्यंतेनावगाहिताः
वैशाखेविधिनास्नानंनद्यांयःप्रातराचरेत् ९८
सर्वाःसमुद्रगाःपुण्याःसर्वेपुण्यानगोत्तमाः
सर्वेचायतनाःपुण्याःसर्वेपुण्यावनाश्रयाः ९९
तेनावगाहितादृष्टाःप्रणताबहुसेविताः
स्नानमर्द्धोदितेसूर्येवैशाखेनियतश्चरेत् १००
तस्यपुण्यंमहीदेवकश्चिद्वक्तुंनशक्यते
यदिवक्त्रसहस्राणांसहस्राणिभवंतिहि १०१
आयुश्चब्रह्मणास्वल्पंयदिस्याद्द्विजसत्तम
तदामाधवमासस्यफलंकथयितुंभवेत् १०२
महानिरयकर्षाग्निर्माधवोमाधवोयथा
ब्रह्महत्यादिकंपापमगम्यागमनादिकम् १०३
कामाकामकृतंपापमेतिपातकमेवच

उपपापरहस्यंचसंकरीकरणंपरम् १०४
जातिभ्रंशकरंघोरमपात्रीकरणंतथा
मलावहंप्रकीर्णंचवाङ्मनःकायसंभवम् १०५
माधवोनिर्दहेन्मासोविधिनासमुपासितः
कल्पकोटिसहस्राणिकल्पकोटिशतानिच १०६
वसेद्विष्णुपुरेश्रीमान्माधवेयोऽर्चयेद्धरिम् १०७

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्ये
सप्तनवतितमोऽध्यायः ९७

अष्टनवतितमोऽध्यायः

सूतउवाच–
एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यधर्मराजस्यभूसुरः
पुनःपप्रच्छमासस्यमाधवस्यविधिंशुभम् १
ब्राह्मणउवाच–
धर्मराजमहाभागसम्यग्गुह्यंप्रकाशितम्
माधवस्नानजंपुण्यंनराणांमुक्तिदंपरम् २
माधवंमाधवेमासिस्नात्वाप्रातःसमाहितः
कथंसंपूजयेद्देवंकैःपुष्पैस्तद्विधिंवद ३
धर्मराजउवाच–
सर्वेषांपत्रजातीनांतुलसीकेशवप्रिया
पुष्करादीनितीर्थानिगंगाद्याःसरितस्तथा ४
वासुदेवादयोदेवावसंतितुलसीदले
सर्वदासर्वकालेषुतुलसीविष्णुवल्लभा ५
त्यक्त्वातुमालतीपुष्पंमुक्त्वाचसरसीरुहम्
गृहीत्वातुलसीपत्रंभक्त्यामाधवमर्चयेत् ६
तस्यपुण्यफलंवक्तुमलंशेषोऽपिनोभवेत्
अस्नात्वातुलसींछित्त्वादेवार्थंपितृकर्मणि ७
तत्सर्वंनिष्फलंयातिपंचगव्येनशुध्यति
दारिद्र्यदुःखभोगादिपापानिसुबहून्यपि ८
तुलसीहरतेक्षिप्रंरोगानिवहरीतकी

तुलसीकृष्णगौराख्यातयाभ्यर्च्यमधुद्विषम् ९
विशेषेणहरेर्भक्तोनरोनारायणोभवेत्
माधवंसकलंमासंतुलस्यायोऽर्चयेद्यतः १०
त्रिसंध्यंमधुहंतारंनास्तितस्यपुनर्भवः
अलाभेपुष्पपत्राणामन्नाद्येनापिपूजयेत् ११
शालितंडुलगोधूमैर्यवैर्वापिहरिंसदा
प्रातःस्नात्वाविधानेनमाधवेमाधवप्रिये १२
पितृदेवमनुष्यांश्चतर्प्पयेत्सचराचरम्
योऽश्वत्थमूलंवैसिंचेत्तोयेनबहुनासदा १३
कुर्यात्प्रदक्षिणांतंतुसर्वदेवमयंततः
योऽश्वत्थमर्चयेद्देवमुदकेनसमंततः
कुलानामयुतंतेनतारितंस्यान्नसंशयः १४
अलक्ष्मीःकालकर्णीचदुःस्वप्नोदुर्विचिंतितम्
अश्वत्थतर्प्पणात्तातसर्वदुःखंविलीयते १५
तर्पिताःपितरस्तेनतेनविष्णुःसमर्चितः
योऽश्वत्थमर्चयेद्धीरोग्रहास्तेनैवपूजिताः १६
श्वेताश्वपुष्पाणितथाशमींचहुताशनंचंदनमर्कबिंबम्
अश्वत्थवृक्षंचसमालभेतततश्चकुर्यान्निजजातिधर्मान् १७
कंडूयनंचगोग्रासंस्नात्वापिप्पलतर्प्पणम्
कृत्वागोविंदपूजांचनसदुर्गतिमाप्नुयात् १८
त्रयोदश्यांचतुर्दश्यांवैशाख्यांचदिनत्रयम्
सर्वाशक्तोपिविधिनानारीवापुरुषोपिवा १९
पूर्वोक्तनियमैर्युक्तःप्रातःस्नात्वाचशक्तितः
विमुक्तःपातकैःसर्वैःस्वर्गमक्षयमश्नुते २०
वैशाख्यामपिशक्त्यावाभोजयेद्ब्राह्मणान्दश
त्रिरात्रमुत्थितःस्नात्वासकृच्चप्रयतःशुचिः २१
गौरान्वायदिवाकृष्णांस्तिलान्क्षौद्रेणसंयुतान्
दत्वाद्वादशविप्रेभ्यस्तेनैवस्वस्तिवाचयेत् २२
प्रीयतांधर्मराजोमेपितॄन्देवांश्चतर्प्पयेत्
यावज्जीवकृतंपापंतत्क्षणादेवनश्यति २३

अयुतायुतंचतिष्ठेत्सस्वर्गलोकेयथासुखम्
मामेवतुनपश्येत्सपूजितोऽखिलदैवतैः २४
पाकान्नोदककुंभादिपितृदैवततुष्टये
त्रयोदश्यांचतुर्दश्यांपूर्णायांचदिनत्रयम् २५
योदद्याद्भक्तितोविप्रमहापापैःप्रमुच्यते
सुवर्णतिलपात्रैस्तुब्राह्मणाञ्छक्तितोऽन्वहम् २६
तर्प्पयेदुदपात्रैस्तुब्रह्महत्यांव्यपोहति
वैशाख्यांपौर्णमास्यांचसृष्टाःकमलयोनिना २७
तिलादेयाश्चभक्त्याचश्रेयःसंततिहेतवे
इहार्थेचपुरावृत्तंतदाकर्णयसुव्रत २८
फलंमाधवमासस्यपूर्णायांपरमाद्भुतम्
मेषसंक्रममारभ्यतिथयस्त्रिंशदुत्तमाः २९
सर्वयज्ञाधिकाःपुरायाःपुराणेषुप्रकीर्तिताः
विशेषतोऽपितास्तिस्त्रःपवित्राःपापिदुर्लभाः ३०
ततोपिपूर्णिमापुरयामाधवीमाधवप्रिया
एषावाराहकल्पादितिथिराद्यामहाफला ३१
पुरानारायणेनास्यामादिदैत्यौविमोहितौ
हिरणयाक्षमधूविप्रपृथिवीचसमुद्धृता ३२
त्रयोदश्यांचतुर्दश्यांपौर्णमास्यामयंविभुः
क्रमादेतत्त्रयंचक्रेशुक्लेऽस्मिन्मासिमाधवे ३३
ततःप्रभृतिविप्रेंद्रविशेषादेवपूर्णिमा
कल्पादिःपावनाख्याताकर्मणःकल्पसाक्षिणी ३४
येनस्नानंनवैशाखेप्रातर्नियमशालिना
किंतस्यजन्मनाविप्रनूनमात्मापकारिणा ३५
त्रयोदश्यांचतुर्दश्यांपौर्णमास्यांविशेषतः
अपिसम्यग्विधानेननारीवापुरुषोऽपिच ३६
प्रातःस्नातःसनियमःसर्वपापैःप्रमुच्यते
स्नानदानार्चनश्राद्धक्रियापुरयादिवर्जिता ३७
यस्यातीताचवैशाखीसनूनंनिरयालयः
नवेदेनसमंशास्त्रंनतीर्थंगंगयासमम् ३८

नदानंजलगोतुल्यंनवैशाखीसमातिथिः
जलधेनुंचयोदद्याद्वैशाख्यांविष्णुतत्परः ३९
त्रयाणामपिदेवानांचतुर्थोऽयविशेषतः
मातृहापितृहाचैवभ्रूणहागुरुतल्पगः ४०
जलधेनुंसमालोक्यमुच्यतेसर्वपातकैः
दशपूर्वान्परान्वंश्यान्नरकात्तारयंतिते ४१
जलधेनुंप्रयच्छंतिवैशाख्यांविधिनात्रये
शर्कराफलतांबूलमुपानत्करपत्रिकाः ४२
प्रयच्छंतिद्विजाग्र्येभ्योधन्यास्तेचात्रकीर्तिताः
मणिकोदककुंभांश्चपक्वान्नंहैमदक्षिणाम् ४३
यःप्रयच्छतिवैशाख्यांसोऽश्वमेधफलंलभेत्
अत्राप्युदाहरंतीममितिहासंपुरातनम् ४४
ब्राह्मणस्यचसंवादंप्रेतैःसार्द्धंमहावने
ब्राह्मणोधनशर्मासीन्मध्यदेशेपुरानघ ४५
कुशाद्यर्थंवनंयातोददर्शेदमथाद्भुतम्
भीतोऽपश्यदसौप्रेतान्दुष्टांस्त्रीनतिदारुणान् ४६
ऊर्ध्वकेशान्सरक्ताक्षान्कृष्णदंतान्कृशोदरान्
कुर्वतोविविधारावान्धावतोपियतस्ततः ४७
तान्दृष्ट्वाभयसंत्रस्तोब्राह्मणोविद्रुतोजवात्
क्रंदमानास्ततस्तेपितमेवानुययुस्तदा ४८
सधर्ष्यमाणस्तैःप्रेतैरुवाचमधुरंवचः
धनशर्मोवाच-
केयूयंवःकुतोऽवस्थाजातेतिनिरयोचिता ४९
भयार्त्तमनुकंप्यंमांदुःखितंत्रातुमर्हथ
वैष्णवंबहुभृत्यंचनिःस्वंविप्रंवनागतम् ५०
भवतामपिसश्रेयोनूनंदास्यतिकेशवः
ब्रह्मण्योभगवान्विष्णुस्तुष्टोमय्यनुकंपया ५१
अतसीपुष्पसंकाशोविष्णुःपीतांबरोहरिः
यस्यश्रवणमात्रेणनाम्नोयातिमहातमः ५२
अनादिनिधनोदेवःशंखचक्रगदाधरः

अक्षयःपुंडरीकाक्षःप्रेतमोक्षप्रदायकः ५३
यमउवाच–
नामश्रवणमात्रेणविष्णोस्तेपरितोषिताः
पिशाचाःपुरायभावस्थादयादाक्षिरायंत्रिताः ५४
प्रीणितास्तस्यवचसातदादिष्टेननोदिताः
इदमूचुर्द्विजंप्रेताःक्षुत्तृष्णापूरपीडिताः ५५
प्रेताऊचु–
दर्शनेनैवतेविप्रनामश्रवणतोहरेः
भावमन्यमनुप्राप्तावयंजातादयालवः ५६
अपाकरोतिदुरितंश्रेयश्चयोजयत्यपि
यशोविस्तारयत्याशुनूनंवैष्णवसंगमः ५७
रसायनमयीशीतापरमानंददायिनी
नानंदयतिकंनामवैष्णवामृतचंद्रिका ५८
अयंकृतघ्ननामास्तिद्वितीयोऽयविदैवतः
अवैशाखस्तृतीयोऽयत्रयाणामपिपापकृत् ५९
सदैवानुष्ठितानेनपापेनातिकृतघ्नता
तेनास्यकर्मजंनामकृतघ्नाख्यंव्यवस्थितम् ६०
सुदासइतिनाम्नायंशूद्रोऽभूत्पूर्वजन्मनि
कृतघ्नस्तेनपापेनप्राप्तोऽवस्थामिमांद्विज ६१
अतिपापिनिधूर्तेचगुरुस्वाम्यहितेऽपिच
निष्कृतिर्विद्यतेविप्रकृतघ्नेनास्तिनिष्कृतिः ६२
नानानिरयसंघातंशरीरैर्यातनाक्षमैः
अनुभूयतांत्ववस्थामंत्यामेतांगतोद्विज ६३
अनेनान्नंसदाभुक्तमकृत्वादेवतार्चनम्
अदत्वागुरुविप्रेभ्यस्तेनैवायंविदैवतः ६४
अयंदशसहस्राणांग्रामाणामीश्वरोनृपः
हरिवीरइतिख्यातोनाम्नासीत्पूर्वजन्मनि ६५
रोषाहंकारनास्तिक्यैर्गुर्वाज्ञालंघनोद्यतः
अकृत्वैवमहायज्ञान्भुक्तवान्विप्रनिंदकः ६६
कर्मणातेनपापेनमहानरकसंकटम्

अनुभूयततःप्रेतोजातोनाम्नाविदैवतः ६७
अवैशाखस्तृतीयोऽहत्रयाणामपिपापकृत्
तेनमेकर्मजंनामब्राह्मणोऽहव्यवस्थितः ६८
मध्यदेशेभवंनाम्नागौतमोगोत्रतोऽप्यहम्
विप्रोवासपुरेवासीयज्वाऽसपूर्वजन्मनि ६९
मयाकेवलमेवैकंश्रौतमार्गानुसारिणा
उद्दिश्यमाधवंदेवंनस्नातंमासिमाधवे ७०
नदत्तंनहुतंकिंचिद्वैशाख्यांचाविशेषतः
नार्चितोमधुहातत्रतोषितानमनीषिणः ७१
मणिकोदककुंभैश्चनदानैःपितृदेवताः
तर्पितानतिलादत्ताःसक्षौद्राःश्रोत्रियेषुच ७२
नपुष्पफलतांबूलचंदनव्यजनांबरैः
विद्वांसोनार्चितास्तत्रपितृदैवततुष्टये ७३
मयानैकापिवैशाखीपूर्णापूर्णफलप्रदा
स्नानदानक्रियापूजासुकृतैःपरिपालिता ७४
तनेमेवैदिकंकर्मसर्वंचैवतुनिष्फलम्
ततोऽवैशाखनामाहंप्रेतोजातोऽस्मिसर्वतः ७५
एतत्तेसर्वमाख्यातंत्रयाणामपिकारणम्
त्वंनोभवसमुद्धर्तापापाद्विप्रोसिवैयतः ७६
विमुक्तंब्रह्मतीर्थंचसाधवःपरमंयतः
तारयंतिमहापापान्निरयेभ्योऽपिसंश्रितान् ७७
गंगादिपुण्यतीर्थेषुयोनरःस्नातिसर्वदा
यःकरोतिसतांसंगंतयोःसत्संगमोवरः ७८
अथवाममपुत्रोऽस्तिधनशर्मेतिविश्रुतः
तंगत्वाबोधयस्वामिन्नस्मदर्थेकृतोद्यमः ७९
कार्येसमुद्यमंकृत्वापरेषांसमुपस्थिते
पुष्कलंफलमाप्नोतियज्ञदानक्रियाधिकम् ८०
यमउवाच–
प्रेतवाक्यंतदाकर्ण्यधनशर्मातिदुःखितः
सतंजनकमाज्ञायपतितंनिरयेनिजम् ८१

ग्रात्मानमभितोनिंदन्निदंवचनमब्रवीत्
धनशर्मोवाच-
ग्रहंतवसुतःस्वामिन्गौतमस्यनिरर्थकः ८२
यस्तुपुत्रोननिस्तारंपितुःकुर्यादतंद्रितः
ग्रात्मानंपावयेन्नासावदाताद्रव्यवानिति ८३
धर्मोहिगहनोज्ञेयःप्रयत्नेनापिधीमता
यथाममपिताचत्वमिमांप्राप्तोसिदुर्गतिम् ८४
यदाचसुखसंतानंनमत्तःप्राप्तवानसि
लोकयोःसुखसंतानेतथासतनयोमतः ८५
द्वौगुरूपुरुषस्येहपितामाताचधर्मतः
तयोरपिपिताश्रेयान्बीजप्राधान्यदर्शनात् ८६
किंकरोमिक्वगच्छामिकथंतातगतिस्तव
धर्मतत्त्वंनजानामिसंश्रयामिभवद्वचः ८७
प्रेतउवाच-
शृगुपुत्रवचःसत्यंभाविनोऽथस्यमेबलात्
ग्रथपुगयेनकेनापिभवित्रीसुगतिर्मम ८८
मयाश्रौतानिकर्माणिकुर्वताकिलगर्वतः
ग्रनादृतंगुरुवचोगुरुस्तत्रावमानितः ८९
गुरूणामपमानेनप्रहर्षक्रोधविस्मयैः
पुगयानिक्षयमायांतियशांसीवहिदुर्नयैः ९०
पौराणिकविधानेनकर्मश्रौताविरोधियत्
केवलंवैदिकंकर्मकृतमज्ञानतोमया ९१
पापेंधनदवज्वालापापद्रुमकुठारिका
कृतानैकापिवैशाखीविधिनापुत्रपूर्णिमा ९२
ग्रव्रतायस्यवैशाखीसोऽवैशाखोभवेन्नरः
दशजन्मानिचततस्तिर्यग्योनिषुजायते ९३
चिरंभुक्त्वादुःखमंतेप्रेतःपर्यायतोभवेत्
लभतेमानुषंजन्मकथंचिदपिदुर्लभम् ९४
उपायंतेवदिष्यामिप्रेतमोक्षकरंपरम्
श्रुतवान्यदहंपूर्वजन्मनिस्वगुरोर्मुखात् ९५

गच्छपुत्रगृहंस्नात्वायमुनायांविधानतः
अद्यतःसर्वगतिदाकल्पाद्यासाप्युपागता
पश्चिमेऽहनिवैशाखीपितृदेवार्चनेहिता ९६
पानीयमप्यत्रतिलैर्विमिश्रंसहोदकुंभान्नफलानिभक्त्या
दद्यात्पितृभ्योभवतीहदत्तंश्राद्धंसदातेनसमासहस्त्रम् ९७
वैशाख्यांपौर्णमास्यांयोभोजयेद्भूमिदेवताः
सिक्थेसिक्थेभवेत्तृप्तिःपितृणांयुगसंख्यया ९८
वैशाख्यांविधिनास्नात्वाभोजयेद्ब्राह्मणान्दश
पायसंसर्वपापेभ्योमुच्यतेनात्रसंशयः ९९
गौरान्वायदिवाकृष्णांस्तिलान्क्षौद्रेणसंयुतान्
दत्वादशभ्योविप्रेभ्यस्तेनैवस्वस्तिवाचयेत् १००
प्रीयतांधर्मराजेतिपितृन्देवांश्चतर्पयेत्
यावज्जीवकृतंपापंतत्क्षणादेवनश्यति १०१
वैशाख्यांपौर्णमास्यांचसृष्टाःकमलयोनिना
तिलादेयाश्चभक्त्याचस्पृश्याःसर्वांगतोद्विज १०२
यस्तिलैर्यवसम्मिश्रैःस्नातिसर्वांगतस्तदा
तस्यब्रह्माचधर्मोऽत्रददातिवरमीप्सितम् १०३
प्रीतयेधर्मराजस्ययोदद्यादुदकुंभकान्
सप्तसप्तकुलंतेनतारितंस्यान्नसंशयः १०४
त्रयोदश्यांचतुर्दश्यांपूर्णायांभक्तितत्परः
स्नात्वाजप्त्वातथाहुत्वादत्वासंपूज्यमाधवम् १०५
यत्फलंजायतेपुत्रतदस्माकंप्रयच्छभोः
नैतौपरिचितौप्रेतौहित्वास्वर्गतिमाश्रये १०६
एतयोरपिपापस्यह्यंतोयंसमुपस्थितः
यमउवाच-
तथेत्युक्त्वागतःसर्वंततश्चक्रेसवैद्विजः १०७
प्रीतःपरमयाभक्त्यावैशाख्यांस्नानदानकृत्
स्नातःसमुदितोभक्त्याप्राप्यमाधवपूर्णिमाम् १०८
दत्वाबहूनिदानानितेभ्यःपुण्यंददौपृथक्
तत्क्षणादेवतेसर्वेविमानस्थादिवंययुः १०९

तत्पुरायदानयोगेनमुदिताद्द्विजसत्तम
धनशर्मापिविप्रेंद्रःश्रुतिस्मृतिपुराणवित् ११०
भुक्त्वाभोगांश्चिरंकालंब्रह्मलोकमवाप्तवान्
एषापुरायतमातस्माद्वैशाखीविश्वपावनी १११
कथ्यतेतुमयाविप्रसमासेनातिगौरवात् ११२
धन्यास्तएवकृतिनश्चतएवजातालोकेतएवपुरुषाःपुरुषार्थभाजः
येमाधवेमधुनिषूदनमर्चयंतिप्रातर्निमज्ज्यनियमेनविशुद्धचित्ताः ११३
योमाधवेमासिनरःप्रभातेस्नातःसमाराधयतेरमेशम्
यमैरुपेतोनियमैरशेषैर्वृतोऽपिनूनंसनिहंतिपापम् ११४
तैरेवकालोविजितस्तएवनरेषुधन्याविगतैनसस्ते
तएवगर्भेनविशंतिभूयोमज्ञंतियेमाधवमासियुक्ताः ११५
समाधवोगर्जतियज्ञयोगात्तपःक्रियादानविधानयोगात्
यस्मिन्कृतंमासिकथंचिदल्पंपुरायंपुनःस्यादिहकल्पतुल्यम् ११६
मज्ञतोहिमनुजस्यमाधवेमाधवार्चनकृतेदिनोदये
तामसोपिजलबिंदुसंगमादंगमावहतिपावनंयतः ११७
तानिदेहमधिरुह्यदेहिनस्तावदेवविचरंत्यघानिच
यावदेतिनसमाधवाह्वयःश्रीरमारमणवल्लभोविराट् ११६
मेरुमंदरतुल्यानिपापान्युग्रारायनेकशः
दहतेमाधवोमासःस्नातोमाधववल्लभः १२०
इदंसंत्तेपतःप्रोक्तंमयातेऽनुग्रहाद्द्विज
वैशाखस्नानमाहात्म्यंश्रोतुःपापत्तयंकरम् १२१
यस्तुश्रोष्यतिभक्त्यैनमितिहासंमयोदितम्
सोऽपिपापविनिर्मुक्तोनमामालोकयिष्यति १२२
ब्रह्महत्यादिपापानिबहुशोऽपिकृतान्यपि
वैशाखस्यविधानेनतानिनश्यंतिनिश्चितम् १२३
त्रिंशत्पूर्वान्परांस्त्रिंशत्त्रिंशच्चैवपरावरान्
वैशाखेविधिनास्नातोनरकादुद्धरेत्पितॄन् १२४
एकतःसर्वतीर्थानिसर्वेयज्ञाःसदत्तिणाः
एकतोमाधवोमासोनियमादनुपालितः १२५
यतोभगवतस्तस्यहरेरुत्कृष्टकर्मणः

प्रियोऽसौमाधवोमासःसर्वेभ्यःप्रवरोऽधिकः १२६
संशयंनोविधेहीतिमहीदेवकथंचन
वैशाखंप्रतिवैमासंसमासाद्यन्मयोदितम् १२७
इहार्थेयत्पुरावृत्तंतदाकर्णयचाद्भुतम्
अनाख्येयमपीदंतेकथयिष्येकथानकम् १२८

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्ये
अष्टनवतितमोऽध्यायः ९८

नवनवतितमोऽध्यायः

यमउवाच-
बभूवभूपतिःपूर्वंख्यातोनाम्नामहीरथः
पूर्वपुण्यफलावाप्तप्रभूतैश्वर्यसंपदः १
केवलंकामकलनाललनाललितस्थितः
तदेकव्यसनासक्तिर्नधर्मार्थव्यवस्थितः २
मंत्रिणिन्यस्यराज्यश्रीर्बुभुजेविषयान्नृपः
सकामिनीसहचरोराज्यकार्यपराङ्मुखः ३
नप्रजानधनंधर्मंनार्थंकार्यंचपश्यति
केवलंकामिनीकेलिकलनोचितवासनः ४
अथकालेनमहतापुरोधास्तस्यकश्यपः
वचःप्रोवाचतंधर्म्यमितिचेतस्यचिंतयत् ५
नवारयतियोमोहादधर्मान्नृपतिंगुरुः
सोपितत्पापभुक्तस्माद्बोधनीयःपुरोधसा ६
बोधितोऽप्यवजानातिसचेद्वाक्यंपुरोधसः
पुरोधास्तत्रनिर्दोषोराजास्यात्सर्वदोषभाक् ७
शृणुराजन्ममगुरोर्वचोधर्मार्थसंहितम्
अभिन्नार्थमुपेतार्थमिच्छारागादिवर्जितम् ८
अयमेवपरोधर्मोयद्गुरोर्वचसिस्थितिः
गुर्वाज्ञायालवोराज्ञामायुःश्रीसौख्यवर्द्धनः ९
नविप्रास्तर्पितादानैर्विष्णुर्नाराधितस्त्वया
नव्रतंनतपःकिंचिन्नतीर्थंहिकृतंत्वया १०

हरिनामत्वयाकामवशगेननचिंतितम्
हात्वयाभीरुसंगत्यानविद्वत्संगतिःकृता ११
स्मरचामरवाहिन्योवल्लभाःकस्यनप्रियाः
किंतुताःपवनोल्लोलकदलीदलवच्चलाः १२
तरंगतरलैरर्थैर्भोगैर्भ्रूभंगभंगुरैः
मुहूर्तपेयैस्तारुरयैर्नतृप्यंतेमहाशयाः १३
किंविद्ययाचतपसाकिंत्यागेननयेनवा
किंविविक्तेनमनसास्त्रीभिर्यस्यहृतंमनः १४
एकएवसुहृद्धर्मोनिधनेष्वनुयातियः
सर्वमन्यच्छरीरेणसमंनाशंगमिष्यति १५
धर्मंशनैःसंचिनुयाद्वल्मीकमिवपुत्तिकाः
धर्मेणहिसहायेनतमस्तरतिदुस्तरम् १६
ग्रनिलोल्लासितोत्तालजलकल्लोलचंचलम्
किंनजानासिराजेंद्रनृणांजीवितविभ्रमम् १७
विनयोरत्नमुकुटःसत्यधर्मौचकुंडले
त्यागश्चकंकणोयेषांकिंतेषांजडमंडनैः १८
मृतंशरीरमुत्सृज्यकाष्ठलोष्टसमंभुवि
विमुखाबांधवायांतिधर्मस्तमनुगच्छति १९
गम्यमानेषुसर्वेषुक्षीयमाणेतथायुषि
जीवितेलुप्यमानेचकिमुत्थायनधावसि २०
कुटुंबंपुत्रदारादिशरीरंद्रव्यसंचयः
पारक्यमध्रुवंकिंतुस्वीयेसुकृतदुष्कृते २१
यदासर्वंपरित्यज्यगंतव्यमवशेनते
ग्रनर्थेकिंप्रसक्तस्त्वंस्वधर्मंनानुतिष्ठसि २२
ग्रविश्राममनालंबमपाथेयमदेशिकम्
मृतःकांतारमध्वानंकथमेकोगमिष्यसि २३
नहित्वांप्रस्थितंकश्चित्पृष्ठतोऽनुगमिष्यति
सुकृतंदुष्कृतंचत्वांयास्यंतमनुयास्यति २४
श्रुतिस्मृत्युदितंकर्मकुलदेशोचितंहितम्
धर्ममूलंनिषेवस्वसदाचारमतंद्रितः २५

परित्यजेदर्थकामौस्यातांचेद्धर्मवर्जितौ
धर्मेणप्राप्यतेसर्वमर्थकामादिकंसुखम् २६
इंद्रियाणांजयंयोगंसमातिष्ठेद्दिवानिशम्
जितेंद्रियोहिशक्नोतिपथिस्थापयितुंप्रजाः २७
अतिप्रगल्भललनाकटाक्षचपलाश्रियः
विनयेप्रणिधानेनचिरंतिष्ठंतिभूभुजाम् २८
कामदर्पादिशीलानामविचारितकारिणाम्
आयुषासहनश्यंतिसंपदोमूढचेतसाम् २९
भूतिभिर्नष्टदृष्टाभिर्नृत्यंतेनमहाशयाः
नागताभिर्नयाताभिर्नदीभिश्चीयतेंबुधिः ३०
व्यसनस्यचमृत्योश्चव्यसनंकष्टमुच्यते
व्यसन्यधोधोव्रजतिस्वर्गाम्यव्यसनीनृपः ३१
व्यसनानिदुरंतानिकामजानिविशेषतः
त्यजतस्मान्महाराजकामंधर्मविरोधिनम् ३२
जडानामविवेकानामसुराणांदुरात्मनाम्
भाग्यभोग्यानिराज्यानिसंत्यनीतिमतामपि ३३
नैवस्थिराणितानीहदुरितैरनुसेवितैः
विलीयंतेयथावह्निसंसर्गेणधनानिच ३४
गच्छतस्तिष्ठतोवापिजाग्रतःस्वपतोऽपिवा
नविचारपरंचेतोयस्यासौमृतएवसः ३५
उपदेष्टाश्रुतवतांगुरुरित्युच्यतेयतः
किंतुत्वासन्नविपदामुपदेशाःशिरोरुहाः ३६
विषयज्वरमुत्सृज्यसमयास्वस्थयाधिया
युक्त्याचव्यवहारिण्यास्वार्थःप्राज्ञेनसाध्यते ३७
अशुभाच्चलितंयातिशुभंतस्मादपीतरम्
जंतोश्चित्तंचशिशुवत्तस्मात्तच्चालयेद्बलात् ३८
उपधार्यमतिंराजन्वृद्धानांधर्मदर्शिनाम्
नियच्छेत्परयाबुद्ध्याचित्तमुत्पथगामियत् ३९
नधनान्युपकुर्वंतिनमित्राणिनबांधवाः
नहस्तपादचलनंनदेशांतरसंगतम् ४०

नकायक्लेशवैधुर्यंनतीर्थायतनाश्रयः
केवलंतन्मनस्कस्यजपेनासाद्यतेपदम् ४१
विषयेवर्तमानस्यतस्माच्चित्तस्यसंयमे
यत्नंकुर्याद्बुधोराजन्ध्रुवंयंतेववाजिनाम् ४२
तत्तत्कुर्याद्यतोराजन्भवतायेनवंचितः
मुनिभिश्चफलैस्तैस्तैरतोप्याकर्णयाधुना ४३
मुह्यतापिमनुष्येणप्रष्टव्याःसुहृदोबुधाः
तेचपृष्टायथाब्रूयुस्तत्कर्त्तव्यंयथोचितम् ४४
सर्वोपायेनकर्त्तव्योनिग्रहःकामकोपयोः
श्रेयोऽथिनायतस्तौहिश्रेयोघातार्थमुद्यतौ ४५
कामोहिबलवान्राजञ्छरीरस्थोरिपुर्महान्
नतस्यवशगोभूयाज्जनःश्रेयोभिलाषुकः ४६
यःकामोदेवदेवेनपुरातेनैवशूलिना
ललाटवह्निनादग्धःकृतोनंगइतिस्थितिः ४७
यदावांछत्यसौनारींनिहंतुंसमनोभवः
पुंसांकायंसमाश्रित्यस्वरूपंदर्शयत्यसौ ४८
चिंत्यमानस्यवैपुंसोनार्यारूपंपुनःपुनः
तमदृष्टंसमाश्रित्यनरमुन्मादयत्यसौ ४९
तथैवोन्मादयत्येषयोषिदंगंनसंशयः
स्मरःसंस्मरणान्नामजातंतस्यततोनृप ५०
यादृशस्तादृशोरंगोवस्त्रंवीरसमाश्रयेत्
आत्मतेजःप्रकाशात्सोऽश्रुधारापेयतांव्रजेत् ५१
नार्यारूपंसमारुह्यधीरंतमपिमोहयेत्
पुरुषंतुसमाश्रित्यद्रावयत्येषयोषितम् ५२
सएवसहजोराजन्नशरीरीशरीरगः
शरीरकस्यापिविभोकथंपापंविधीयते ५३
यंप्राप्यातिपवित्राणिपंचगव्यहवींषिच
अशुचित्वंक्षणांयांतिकोऽन्यस्यादशुचिस्ततः ५४
जिघ्रन्नपिस्वदुर्गंधंपश्यन्नपिमलंस्वकम्
नविरज्यतिलोकोऽयपीडयन्नपिनासिकाम् ५५

हृद्यान्नमन्नपानानियंप्राप्यसुरभीणिच
अशुचित्वंप्रयांत्याशुकोऽन्यस्यादशुचिस्ततः ५६
यस्योदरगतंचान्नंस्वंहिरूपंपरित्यजेत्
कृमिमिश्रममेध्यत्वंशीघ्रंप्रज्ञायतेकिल ५७
तथापिदेहेभूपालनिजरूपंपरित्यजेत्
शुनतांयातिवैपश्चात्कृमिदुर्गंधिसंकुले ५८
जायंतेतत्रवैयूकाःकृमयोवानसंशयः
सकृमिःकुरुतेस्फोटंकंडूश्चपरिदारुणः ५९
व्यथामुत्पादयेद्भूयःसर्वांगंपरिचालयेत्
नखाग्रैर्घृष्यमाणासाकंडूःशांताप्रजायते ६०
तद्वत्सुखंभवत्येवसुरतस्यनसंशयः
भुंजत्येवंरसान्मर्त्यःसुभक्ष्यान्पिबतेपुनः ६१
तत्रस्थंपचतेवह्निरपानेपातयेन्मलम्
सारभूतोरसस्तत्रउद्रिक्तस्तुप्रजायते ६२
निर्मलःशुद्धवीर्यस्तुब्रह्मस्थानंप्रयातिच
आकृष्टःससमानेननीतस्तेनापिवायुना ६३
स्थानंनलभतेवीर्यंचंचलत्वेनवर्तते
प्राणिनांहिकपालेषुकृमयःसंतिपंचवै ६४
द्वावेतौकर्णमूलेतुनेत्रस्थानेततःपुनः
कनिष्ठांगुलिमानेनरक्तपुच्छाश्चभूपते ६५
नवनीतस्यवर्णेनकृष्णपुच्छानसंशयः
तेषांनामानिभद्रंतेमत्तोनिगदतःशृणु ६६
पिङ्गलीशृंगलीनामद्वौकृमीकर्णमूलयोः
शृंगलीजंगलीचान्यौनेत्रयोरंतरस्थितौ ६७
कृमीणांशतपंचाशत्तादृग्भूतानसंशयः
ललाटांतःस्थिताःसर्वेराजिकायाःप्रमाणतः ६८
कपालरोगिणःसर्वेविकुर्वंतिनसंशयः
अन्यमेवंप्रवक्ष्यामिप्राजापत्योमहाकृमिः ६९
सतंडुलप्रमाणेनतद्वद्वर्णेनसंशयः
केशद्वयंमुखेतस्यविद्यतेशृणुभूपते ७०

प्राणिनांसद्वयाबुद्धिस्तत्क्षणाद्धिनसंशयः
स्वस्थानेसंस्थितस्यापिप्राजापत्यस्यवैमुखे ७१
तद्वीर्यंरसरूपेणपततेनात्रसंशयः
सुखेनपिबतेवीर्यंतेनमत्तःप्रजायते ७२
तालुस्थानंप्रभेद्यैवचंचलत्वेनवर्त्तते
इडाचपिंगलानाडीसुषुम्नातत्रसंस्थिताः ७३
स्वबलेनापितस्यैवकंपितानाडिकाक्षणम्
कामकंडूर्भवेद्राजन्सर्वेषांप्राणिनांकिल ७४
नरस्यस्फुटतेलिगंनार्यायोनिश्चभूपते
स्त्रीनरौचप्रमत्तौतौगच्छतःसंगमंततः ७५
कायेनकायंसंघृष्यमैथुनेनहिजायते
क्षणमात्रंसुखंतत्रपुनःकंडूश्चतादृशी ७६
सर्वत्रदृश्यतेवीरभावएवंविधःकिल
विरसःपरिपाकोऽयविषयस्यनसंशयः ७७
धर्मएवपुनःश्रेयान्विधिनासमनुष्ठितः
धैर्यमालंब्यचततोधर्ममेवसमाचर ७८
श्वासएषचपलःक्षणमध्येयोगतागतशतानिविधत्ते
जीवितंतनुभृतांतदधीनंकःसमाचरतिधर्मविलंबम् ७९
दशमीमपियातस्यचेतोनाद्यापिभूपते
विषयेभ्योनिषिद्धेभ्योहाहानविरमेच्चलम् ८०
नजातुकामःकामानामुपभोगेनशाम्यति
हविषाकृष्णवर्त्मेवभूयएवाभिवर्द्धते ८१
पुंश्चल्यापहृतंचित्तंकश्चान्योमोचितुंक्षमः
आत्मारामेश्वरमृतेभगवंतंचमाधवम् ८२
तस्मात्सर्वंनिष्फलत्वंप्रयातंकामकश्मलात्
वयस्तेऽप्यधुनाभूपसमाचरहितंनिजम् ८३
वदाम्यहंतवनृपहितंसर्वोत्तमोत्तमम्
पुरोहितोयतस्तेऽहसदसत्कर्मभागपि ८४
एकतःसर्वपुण्यानिपापनाशायपापिनाम्
एकतोमाधवेमासोमाधवस्यप्रियःसदा ८५

ब्रह्महत्यासुरापानंस्तेयंगुर्वंगनागमः
महांतिपातकान्येवकीर्तितानिमुनीश्वरैः ८६
तत्रयन्मनसाकायेव्रतेनापिकृतंनरैः
नाशयेन्माधवोमासःसर्वंपापतमोमहत् ८७
दिवाकरइवध्वांतंनाशयेन्नृपसर्वशः
तथाश्रीमाधवोमासस्तमाचरविधानतः ८८
ग्राजन्मनोऽपिविहितानिमहांतिराजन्घोराणितानिदुरितानिविहायमर्त्याः
वैशाखमासविहिताचरणप्रभावपुण्येनतेहरिपुरंमुदितालभंते ८९
यद्येकमपिवैशाखमाचरंतिविधानतः
भावतःपापिनोऽप्यतेप्रयांतिहरिमंदिरम् ९०
तस्मात्त्वमपिराजेंद्रमासेऽस्मिन्माधवेधुना
प्रातःस्नात्वाविधानेनसमर्चयमधुद्विषम् ९१
तंडुलस्ययथाचर्मयथाताम्रस्यकालिमा
नश्यंतिक्रिययावीरपुरुषस्यतथामलः ९२
जीवस्यतंडुलस्येवसहजोऽपिमलोमहान्
नश्यत्येवनसंदेहस्तस्मात्कर्मोदितंकुरु ९३

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्ये
नवनवतितमोऽध्यायः ९९

शततमोऽध्यायः

श्रीराजोवाच-
क्षीरोदजलतुल्याभिःशीतलामलदृष्टिभिः
तथ्याभिश्चविचित्राभिस्त्वयागीर्भिःप्रबोधितः १
ग्रसागरोत्थंपीयूषमद्रव्यंव्यसनौषधम्
त्वयाहंपायितःसौम्यभवरोगनिवारणम् २
हर्षप्रदोनृणांपापहानिकृज्जीवनौषधम्
जरामृत्युहरोविप्रसद्भिःकिलसमागमः ३
यानियानिदुरापानिवांछितानिमहीतले
प्राप्यंतेतानितान्येवसाधूनामेवसंगमात् ४
यःस्नातःपापहरयासाधुसंगमगंगया

किंतस्यदानैःकिंतीर्थैःकिंतपोभिःकिमध्वरैः ५
निमज्ज्योन्मज्जतान्नृणांभवाब्धौपरमायनम्
संतोधर्मविदःशांतानौर्दृढेवाप्सुमज्जताम् ६
योमेभावःपुराह्यासीत्कामैकसुखलालसः
दर्शनाद्वचनात्तेऽद्यविपरीतोऽभवद्विभो ७
एकजन्मसुखस्यार्थेसहस्राणिविलोपयेत्
प्राज्ञोजन्मसहस्राणिसंचिनोत्येकजन्मना ८
हाहाकामरसास्वादसुखलालसचेतसा
मयामूढेननकृतंकिंचिदात्महितंद्विज ९
अहोमेमनसोमोहोयेनात्मायोषितांकृते
पातितोव्यसनेघोरेदुःखोदर्केदुरत्यये १०
भगवन्परितुष्टोऽस्मिबोधितोवचनेनते
उपदेशप्रदानेनमामुद्धर्तुमिहार्हसि ११
पुराचरितपुरायोऽहभवताबोधितोऽस्मियत्
त्वत्पादरजसावापिविशेषादपिपावितः १२
विधिंमाधवमासस्यब्रूहिमेवदतांवर
सर्वपापक्षयकरोयस्त्वयापरिकीर्तितः १३
किंदानंतत्रकिंस्नानंकोदेवोनियमास्तुके
एतदाचक्ष्वविप्रर्षेदुरितोत्तारणायमे १४
यमउवाच-
इत्येवमुक्तोभगवान्कश्यपःसदयानिधिः
प्रोवाचवचनंविप्रधर्म्यंविश्वहितंशुभम् १५
कश्यपउवाच-
पूर्वापरसमाधानक्षमबुद्ध्याचतेनृप
पृष्टंप्राज्ञेनवक्तव्यंनाधमेपापमानसे १६
पापप्रवृत्तस्यतथादत्वाभूपशुभांमतिम्
विद्यादानफलंसम्यक्प्राप्यतेनात्रसंशयः १७
नापृष्टःकस्यचिद्ब्रूयान्नचान्यायेनपृच्छतः
जानन्नपिहिमेधावीजडवल्लोकमाचरेत् १८
विदुषामपिशिष्याणांपुत्राणांचक्रियावताम्

अपृष्टमपिवक्तव्यंश्रेयःश्रद्धावतांहितम् १९
सांप्रतंशुद्धहृदयोजातस्त्वंवचनान्मम
पुराचरितपुरायेनकेनापिचमहीपते २०
पापावस्थंशरीरंतद्गतंतवममाश्रयात्
श्रवणाद्धर्मशास्त्रस्यधर्मावस्थंतुतेऽभवत् २१
पापावस्थमधर्माख्यंधर्मज्ञानविवर्जितम्
अपरंसद्व्रतंयद्धिविज्ञेयंतद्धिधार्मिकम् २२
धर्माधर्मोपभोगायतत्तृतीयमतींद्रियम्
तत्त्रिभेदंशरीरंहिधर्म्मविद्भिरिहोच्यते २३
यावताधर्मभोगश्चमुक्तिश्चैतत्त्रिभेदकम्
पापावस्थंशरीरंतत्पापसंज्ञंतदुच्यते २४
इदानींगुरुभक्तिंचकुर्वतश्चवचोमम
शृरावतोधर्मरूपंतुशरीरंतेव्यवस्थितम् २५
तेनैवशुद्धिरमलाजाताधर्मक्रियोचिता
दैवेनदेहिनांनामचेतांसिचरितानिच २६
शरीराणिचपुष्यंतिकालेकालेविपर्ययम्
सांप्रतंभवतश्चेतोनूनंधर्मेप्रवर्तते २७
तेनत्वांकारयिष्यामिमाधवस्नानमुत्तमम्
यमउवाच-
ततस्तुकारितस्तेनकश्यपेनपुरोधसा २८
सनृपोमाधवेमासिस्नानंदानंचपूजनम्
यथादृष्टंपुराशास्त्रेवैशाखस्नानजंविधिम् २९
समुनिःप्रत्युवाचासौभूपायचयथोदितम्
श्रावितःस्तोत्रसारंचपाठितोहरिमेधसः ३०
श्रुतेयस्मिन्नधीतेचससम्यक्फलमाप्नुयात् ३१
सकारितस्तेनविशुद्धभावोराजापिचक्रेविधिवत्तदानीम्
श्रीमाधवेमासिविधानमीड्यंततोयथाकर्णितमादरेण ३२
प्रातःस्नानंचपाद्यंचह्यर्घंचहरिपूजनम्
नैवेद्यंभक्तिभावेनचकारसनृपोत्तमः ३३
दानंयथानियमपालनमादरेणवैशाखमादिविदधातिविधानमेवम्

योभक्तितोऽन्वहमसौप्रतिवर्षमेवंकृत्वाप्रयातिहरिधाममहीसुराग्र्यः ३४
अथेतरेषुमासेषुकामिनीकुचकेलिवान्
भोगैकलालसोभूयोभवत्येवंयथारुचि ३५
नधर्मनियमंराजकार्येषुनविचारणम्
करोतिकामवशगोहित्वामासंसमाधवम् ३६
महतामपिविप्राग्र्यदुर्निवार्योमनोभवः
शरीरसहजोनूनमनादिर्वासनाक्रमः ३७
केशकज्जलशालिन्योदुःस्पर्शालोचनप्रियाः
यस्मादग्निशिखानार्योदहंतितृणवन्नरम् ३८
घोरःशत्रुःशरीरस्थःपुंसांकामोयथोचितम्
मोहधूममयःपापोनकेषामंधकारितम् ३९

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमासमाहात्म्येशततमोऽध्यायः १००

एकोत्तरशततमोऽध्यायः

यमउवाच–
अथकालकटाक्षेणलक्षितोनृपतिस्तदा
मृतोऽतिरतिसेवोत्थक्षयक्षीणकलेवरः १
नीयमानोयमगणैस्ताड्यमानोमुहुर्मुहुः
क्रन्दमानोमहारावान्सस्मरन्निजपातकम् २
विष्णुदूतैःसमागम्यताडयित्वाममानुगान्
धर्मवानयमित्युक्त्वाविमानमथरोपितः ३
नीतोहरिपुरंभूपःस्तूयमानोऽप्सरोगणैः
प्रातःस्नानेनवैशाखमासस्यक्षीणपातकः ४
अथधर्मविहीनोऽयमितिमत्वाचतैःपुनः
देवदूतैर्निदेशेनविष्णोर्भूमिपतिस्तदा
अदूरादेवनिरयवर्त्मनाससमाहितः ५
सगच्छन्नपिशुश्रावजीवानांक्रंदतांपुनः
निरयेपच्यमानानामारावंविविधंतदा ६
पापिनांक्वथ्यमानानामाक्रंदमतिदारुणम्
श्रुत्वाविस्मयवान्विप्राजाभूदतिदुःखितः ७

प्रोवाचदूताःकिमयमाक्रंदोदारुणःश्रुतः
पुनर्नश्रूयतेतन्मेकारणंवक्तुमर्हथ ८
दूताऊचु-
जंतवस्त्यक्तमर्यादाःपापास्त्वाचारवर्जिताः
निरयेषुचघोरेषुतामिस्रादिषुपातिताः ९
कृतपातकिनस्त्वत्रप्राणत्यागादनंतरम्
याम्यंपंथानमाश्रित्यदुःखमश्नंतिदारुणम् १०
यमस्यपुरुषैर्घोरैःकृष्यमाणाइतस्ततः
अंधकारेनिपतिताभक्ष्यंतेह्यतिदारुणैः ११
श्वभिःशृगालैःक्रव्यादैःकाककंकबकादिभिः
अग्नितुंडैर्वृकव्याघ्रैर्भुजगैर्वृश्चिकादिभिः १२
अग्निनादाह्यमानाश्चतुद्यमानाश्चकंटकैः
क्रकचैःपाटयमानाश्चपीडयमानाश्चतृष्णया १३
क्षुधयाबाध्यमानाश्चघोरैर्व्याधिगणैस्तथा
पूयशोणितगंधेनमूर्च्छ्यमानाःपदेपदे १४
क्वाथ्यंतेचक्वचित्तैलैस्ताडयन्तेमुशलैःक्वचित्
आयसीषुप्रपच्यंतेशिलासुक्वचिदेवच १५
क्वचिद्वांतमथाश्नंतिक्वचित्पूयमसृक्क्वचित्
क्वचिद्विष्ठांक्वचिन्मांसंपूतिगंधिषुदारुणम् १६
कृमिभिर्भक्ष्यमाणाश्चवह्नितुंडैःक्वचित्क्वचित्
केशशोणितमांसासृग्वसास्थिनिकरेषुच १७
अस्थिताःकुणपाःकीर्णाःकृमिभिर्भक्षिताःस्फुटम्
काककंकमहागृध्रवदनैर्ध्वंसितेषुच १८
शिवदुर्गंधनीरंध्रसंघट्टशतकोटिषु
करपत्रशिलापत्रतप्तनिस्तैलकेषुच १९
लोहतैलवसास्तंभकूटशाल्मलसद्मसु
क्षुरकंटककीलोग्रज्वालास्तंभविभातिषु २०
तप्तंवैतरणीपूयपूरितेषुपृथक्पृथक्
असिपत्रवनोत्कृत्तनरनारीस्तनेषुच २१
घोरांधकारग्रहणदारुणेषुमुहुर्मुहुः

पापच्यमानाःक्रंदंतोदारुणैर्विविधैर्वधैः २२
कंठेषुबद्धपाशाश्चभुजगावेष्टिताःक्वचित्
पीडचमानास्तथायंत्रैःकृष्यमाणाश्चजानुभिः २३
भग्नपृष्ठशिरोग्रीवाःस्तब्धकंठाःसुदारुणाः
कूटागारेभ्राम्यमाणाःशरीरैर्यातनाक्षमैः २४
पीडचंतेपापिनोराजन्क्रंदमानाविकर्मिणः
सहितंविषयास्वादैःक्रंदनंतैर्विधीयते २५
भुज्यतेचकृतंपूर्वमेतत्सर्वैश्चजंतुभिः
परस्त्रीषुकृतःसंगःप्रीतयेदुःखदोहिसः २६
मुहूर्तविषयास्वादोजातोऽनेकाब्ददुःखदः
वपुषस्तवराजेंद्रप्रातःस्नानस्यमाधवे २७
विधिनापावनस्यैतेप्राप्यस्पर्शंचमारुतः
लब्धसौख्याःक्षणंजातामहसाप्यायितास्तव २८
आक्रंदरहितास्तेनजातास्तेनिरयेस्थिताः
नामापिपुगयशीलानांश्रुतंसौख्यायकीर्तितम् २९
जायतेतद्वपुस्पर्शवायुस्पर्शःसुखावहः
यमउवाच–
इतिदूतवचःश्रुत्वासराजाकरुणानिधिः ३०
प्रत्युवाचहतान्दूतान्विष्णोरद्भुतकर्मणः
कोमलंहृदयंनूनंसाधूनांनवनीतवत् ३१
वह्निसंतापसंतप्तंतद्यथाद्रवतिस्फुटम्
राजोवाच–
नार्तंजंतुमहंहित्वापीडितुंगंतुमुत्सहे ३२
तंपापिष्ठंधिगार्तानामार्तिंशक्तोनहंतियः
मदंगसंगमोच्छिष्टवायुस्पर्शेनतेयदि ३३
जंतवःसुखिनोजातास्तस्मात्तत्रनयंतुमाम्
पवित्रयंतिजननीमवनीमपितेनराः ३४
परतापच्छिदोयेतुचंदनाइवचंदनम्
परोपकृतयेयेतुपीडचंतेकृतिनोहिते ३५
संतस्तएवयेलोकेपरदुःखविदारणाः

आर्तानामार्तिनाशार्थंप्राणायेषांतृणोपमाः ३६
तैरियंधार्यतेभूमिर्नरैःपरहितोद्यतैः
मनसोयत्सुखंनित्यंतत्स्वर्गोनरकोपमः ३७
तस्मात्परसुखेनैवसुखिनःसाधवःसदा
वरंनिरयपातोऽत्रवरंप्राणवियोजनम् ३८
नपुनःक्षणमार्तानामार्तिनाशमृतेसुखम्
दूताऊचु-
जंतवोनिरयेघोरेपच्यंतेतेत्रपापिनः ३९
स्वकर्मैवोपजीवंतिमोहस्थानंनविद्यते
यैर्नदत्तंनचहुतंतीर्थेस्नानंनवाकृतम् ४०
पुनर्नोपकृतंभक्त्यासुकृतंनकृतंपरम्
नेष्टंनतप्तंनोजप्तंयैर्नहृष्टतयानृप ४१
परस्मिन्निहघोरेषुपच्यंतेनिरयेषुते
दुःशीलायेदुराचाराविहाराहारनिंदिताः ४२
परापकारिणःपापकारिणोदुर्विहारिणः
विदारिणोहिमर्मोक्त्यापापाःपरहृदांहिये ४३
निरयेतेविपच्यंतेयेपरस्त्रीविहारिणः
एहिनूनंमहीपालगच्छामोहरिमंदिरम् ४४
नतेपुण्यवतायुक्तमिहस्थातुमतःपरम्
राजोवाच-
यद्यहंसुकृतीदूताःकस्मादस्मिन्महाभये ४५
नारकेपथिवानीतःकिंवामेसुकृतंपरम्
मयापिनकृतंतादृक्सुकृतंकामशालिना ४६
कथंपुरिहरेर्गंतासंशयानोऽहमस्मिवै
दूताऊचु-
सुकृतंनकृतंसत्यंत्वयाकामवशात्मना ४७
नेष्टंयज्ञैर्नवायज्ञावशिष्टंभवताशितम्
किंतुमाधवमासेयद्विधिनावत्सरत्रयम् ४८
प्रातःस्नात्वागुरुवचःप्रेरितेनपुरात्वया
भक्त्यासंपूजितोविष्णुर्विश्वेशोमधुसूदनः ४९

महापापातिपापौघनिहंताभक्तवत्सलः
सर्वधर्मैकसारेणतेनैकेननरेश्वर ५०
नीयतेपुरायभवनंपूज्यमानोमरुद्गणैः
महतामपिपापानांनिहंतामाधवोऽचितः ५१
तथैवमाधवोमासोमर्त्यानांविधिनोदितः
यथैवविस्फुलिंगेनज्वाल्यतेतृणसंचयः ५२
प्रातःस्नानेनवैशाखेतथाघौघोऽपिदह्यते
तावद्वपुषिपापानिप्रभवंतिमहान्त्यपि ५३
यावन्नमाधवेमासितीर्थेमज्जतिचोषसि
वैशाखेमासियोयुक्तोयथोक्तनियमैर्नरः ५४
हरिभक्त्यैवपापौघैर्मुक्तोऽच्युतगृहंव्रजेत्
आजन्मनोहिसुकृतंयत्त्वयानपुराकृतम् ५५
तेनत्वंनिरयस्थानमार्गंनीतोनरेश्वर
अथभूमिपतेतूर्णमस्माभिस्तुमरुद्गणैः ५६
स्तूयमानोविमानेनगच्छगोविंदमंदिरम् ५७
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमासमाहात्म्ये

एकोत्तरशततमोऽध्यायः १०१

द्व्युत्तरशततमोऽध्यायः
यमउवाच-
ततस्तुकरुणावार्धिस्तेषांशोकेनपीडितः
भूपतिःश्रीहरेर्दूतान्विनयेनाहवाडव १
एश्वर्यस्याभिजात्यस्यगुणानांसुकृतस्यच
संतःफलंहिगणयंतेयद्भीतपरिरक्षणम् २
यद्यस्तिसुकृतंकिंचिन्ममतेनैवजंतवः
स्वर्गेगच्छंतुमुक्तौघाःस्थानेतेषांवसाम्यहम् ३
एवंभूपवचःश्रुत्वातस्यसत्यवतोहिते
ध्यायंतःसत्यमौदार्यमब्रुवंस्तेवचोनृपम् ४
दूताऊचु-
अनेनतवकारुरायकर्मणावचसानृप

बभूववृद्धिर्धर्मस्यसंचितस्यविशेषतः ५
स्नानंदानंजपोहोमस्तपोदेवार्चनादिकम्
कृतंयन्माधवेमासितदनंतफलंविदुः ६
स्वर्गेयज्वाचदाताचक्रीडतेत्रिदशैःसह
वापीषुहेमपद्मासुकल्पवृक्षतलेऽपिच ७
गीयमानोमुदंयातिगीर्वाणरमणीगणैः
जलान्नदानतोलोकंलभतेवारुणंशुभम् ८
कुलानिहेलयासप्तसंतारयतिगोप्रदः
हयंदत्वारवेर्लोकंयातिविद्याप्रदोनरः ९
ब्रह्मलोकंतथाहेमदानाद्यातिसुरालये
योददातितथाकन्यांविष्णुलोकंसगच्छति १०
माधवेमासियःस्नात्वादत्वासंपूज्यमाधवम्
अवाप्यसकलान्कामान्प्रयातिपदमव्ययम् ११
एकतोऽपितपोदानक्रतुसुत्यादिकाःक्रियाः
एकतोविधिवन्मासोमाधवश्चरितोमहान् १२
तस्यमाधवमासस्यदिनैकस्यापिभूपते
कृतंयत्सुकृतंतत्तेसर्वदानाधिकंपुरा १३
कारुण्येनदिनैकस्यपुण्यंदेहिधरापते
निरयेपच्यमानेभ्योदुःखितेभ्योदयानिधे १४
नदयासदृशोधर्मोनदयासदृशंतपः
नदयासदृशंदानंनदयासदृशःसखा १५
पुण्यदःपुण्यमाप्नोतिनरोलक्षगुणंसदा
कारुण्येनविशेषात्तेधर्मवृद्धिस्ततोभवेत् १६
दुःखितानांहिभूतानांदुःखोद्धर्त्तानरोहियः
सएवसुकृतीलोकेज्ञेयोनारायणांशजः १७
वैशाखेमासिपूर्णायांस्नानदानादिकंत्वया
यत्तीर्थेविहितंवीरसर्वाघविनिषूदनम् १८
तदेभ्योदेहिविधिवत्कृत्वासाक्ष्येहरिंप्रभुम्
त्रिवाचिकंचनिरयाद्येनामीस्वर्गमाप्नुयुः १९
कपोतार्थंस्वमांसानिकारुण्येनपुराशिबिः

दत्वादयानिधिः स्वर्गेराजतेकीर्तिवारिधिः २०
दधीचिरपिराजर्षिर्दत्वास्थिचयमात्मनः
त्रैलोक्यकौमुदींकीर्तिंलब्धवान्स्वर्गमव्ययम् २१
सहस्रजिच्चराजर्षिः प्राणानिष्टान्महायशाः
ब्राह्मणार्थेपरित्यज्यगतोलोकाननुत्तमान् २२
नस्वर्गेनापवर्गेऽपितत्सुखंलभतेनरः
यदार्तजंतुनिर्व्वाणदानोत्थमितिनोमतिः २३
सर्वेषुदातृजातेषुपुराजातोसिभूपते
कर्मणानेनसंख्यासुधीरधैर्यंनियोज्यच २४
दृष्ट्वातवधियंधर्मदयादानंसुनिश्चलम्
अस्माभिरपितूत्साहः क्रियतेधर्म्मवादिभिः २५
यदितेरोचतेराजन्नविलंबतयाततः
तदेभ्योदेहितत्पुरायंयातनादुःखदाहकम् २६
इत्युक्तः सतदादेवंकृत्वासाद्ध्येगदाधरम्
तेभ्यस्त्रिवाचिकंपुरायंदयावान्विधिनाददौ २७
दत्तेमाधवमासस्यतस्मिन्नेकदिनोद्भवे
स्वकृतेजंतवोयाम्ययातनापरिवर्जिताः २८
विमानवरमारूढाः सर्वेतेत्रिदिवंययुः
प्रणमंतः स्तुवंतश्चपश्यंतस्तंप्रहर्षिताः २९
नृपेणदत्तंतदवाप्यपुरायंवैशाखमासैकदिनाभिजातम्
सर्वेययुस्तेनरकाद्विमुक्तादिवंविमानाधिगताहिचित्रम् ३०
नूनंविचित्रोभुविभूतवर्गः संभूतभावोबहुधाविचित्रः
तथाविचित्रोऽखिलकर्मयोगस्तत्कर्मशक्तिप्रचयोविचित्रः ३१
संस्तूयमानोमुनिदेवसंघैर्यस्तद्विशेषाधिकलब्धपुरायः
परंपदंयोगिवरैरलभ्यंययौजगन्नाथगणाभिवंद्यः ३२

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमासमाहात्म्ये
द्व्युत्तरशततमोऽध्यायः १०२

त्र्युत्तरशततमोऽध्यायः

यमउवाच-

एतन्माधवमासस्यसमासात्किंचिदीरितम्
माहात्म्यंपूर्णिमायाश्चविशेषाद्द्विजसत्तम १
वैशाखमासेमधुसूदनस्यप्रियंयएनंपठतीतिहासम्
सयातिकृष्णालयमाशुपूतःकल्पाननेकानिहमोदतेच २
धन्यंयशस्यमायुष्यमिदंस्वस्त्ययनंमहत्
स्वर्ग्यंश्रीदंसौमनस्यंप्रशस्यमघमर्षणम् ३
इदंमाधवमासस्यमाहात्म्यंमाधवप्रियम्
चरित्रंभूपतेस्तस्यसंवादंचावयोरपि ४
श्रुत्वापठित्वाविधिवदनुमोद्यमनःप्रियम्
भवेद्भक्तिर्भगवतिययास्यात्पापसंक्षयः ५
अथगच्छमहीदेवदेवलोकाद्यथेच्छया
निपात्यभुविवैदेहंरुदंत्यद्यापिबांधवाः ६
विलप्यमानैरपिबंधुभिस्तैर्नयावदग्नौतवतच्छरीरम्
प्रक्षिप्यतेहंतजवैर्नतावद्याहिस्वयंसुप्तइवप्रबुद्धः ७
ममप्रसादादिहपुण्ययोगःश्रुतोयथावत्तमिमंविधेहि
विधानतोवैसमयेसमंतेसमागमोऽतेभवितासुरैश्च ८
सूतउवाच–
इतिदेववचःश्रुत्वानत्वाधर्माधिपंततः
पुनःपपातसइहपरितुष्टमनाद्विजः ९
धर्मराजप्रसादेनततस्तत्रमहीतले
संसुप्तइवचोत्तस्थौबंधुवर्गसमन्वितः १०
विधिमेनंद्विजोभूमौवर्षेवर्षेचसस्वयम्
स्वयंचकारयामासमाधवस्नापनंजनम् ११
यमब्राह्मणसंवादोमयायंपरिकीर्तितः
तस्यमाधवमासस्यपुण्यस्नानप्रसङ्गतः १२
वैशाखमासेसततंहरिप्रियेस्नानंविदध्याच्चददातिभक्त्या
दानंचहोमंसुकृतंतथाबुधोहरेःपदंतस्यनदुर्ल्लभंकदा १३
यःशृणोत्येकचित्तेनमाहात्म्यंमेषसूर्यजम्
सर्वपापविनिर्मुक्तोयातिविष्णोःपरंपदम् १४
ऋषयऊचुः –

सूतसूतमहाप्राज्ञत्वयाऽतिकरुणात्मना
वैशाखमासमाहात्म्यंकीर्तितंपापनाशनम् १५
नियमामधुहन्तुर्येमाधवेकथितास्त्वया
पूजनंस्नानदानाद्यंश्रौतस्मार्तविधानतः १६
यथाचमाधवोदेवःप्रीयतेपापनाशनः
अधुनाश्रोतुमिच्छामोद्ध्यानंतस्यमहात्मनः १७
कृष्णस्यभक्तवृन्दानांप्रियस्यभवतारणम् १८
सूतउवाच-
शृणुध्वंमुनयःसर्वेकृष्णस्यजगदात्मनः
गोगोपगोपीप्राणस्यवृन्दावनचरस्यच १९
एकदानारदःपृष्टोगौतमेनद्विजोत्तमाः
सतस्मैप्राहयद्ध्यानंतद्वन्द्येपापनाशनम् २०
नारदउवाच-
सुमप्रकरसौरभोद्गलितमाध्विकाद्युल्लसत्सुशाखिनवपल्लवप्रकरनम्रशोभायुतम्
प्रफुल्लनवमञ्जरीललितवल्लरीवेष्टितंस्मरेतसततंशिवंशितमतिःसुवृन्दावनम् २१
विकाशिसुमनोरसास्वदनमंजुलैःसंचरच्छिलीमुखमुखोद्गतैर्मुखरितान्तरंझंकृतैः
कपोतशुकसारिकापरभृतादिभिःपत्रिभिर्विराणितमितस्ततोभुजगशत्रुनृत्याकुलम् २२
कलिन्ददुहितुश्चलल्लहरिविप्लुषांवाहिभिर्विनिद्रसरसीरुहोदररजश्चयोद्धूसरैः
प्रदीपितमनोभवव्रजविलासिनीवाससांविलोलनपरैर्निषेवितमनारतंमारुतैः २३
प्रवालनवपल्लवंमरकतच्छदंमौक्तिकप्रभाप्रकरकोरकंकमलरागनानाफलम्
स्थविष्ठमखिलर्तुभिःसततसेवितंकामदंतदन्तरपिकल्पकाङ्घ्रिपमुदञ्चितं-
चिन्तयेत् २४
सुहेमशिखराचलेउदितभानुवद्भासुरामधोऽस्यकनकस्थलीममृतशीकरासारिणः
प्रदीप्तमणिकुट्टिमांकुसुमरेणुपुञ्जोज्ज्वलांस्मरेत्पुनरतन्द्रितोविगतषट्तरङ्गांबुधः

२५
तद्रत्नकुट्टिमनिविष्टमहिष्ठयोगपीठेऽष्टपत्रमरुणंकमलंविचिन्त्य
उद्यद्विरोचनसरोचिरमुष्यमध्येसंचिन्तयेत्सुखनिविष्टमथोमुकुन्दम् २६
सुत्रामहेतिदलिताञ्जनमेघपुञ्जप्रत्यग्रनीलजलजन्मसमानभासम्
सुस्निग्धनीलघनकुञ्चितकेशजालंराजन्मनोज्ञशितिकण्ठशिखण्डचूडम् २७
रोलम्बलालितसुरद्रुमसूनुसंपद्युक्तंसमुत्कचनवोत्पलकर्णपूरम्
लोलालिभिःस्फुरितभालतलप्रदीप्तगोरोचनातिलकमुज्ज्वलचिल्लिचापम्
२८
आपूर्णशारदगताङ्कशशाङ्कबिम्बकान्ताननंकमलपत्रविशालनेत्रम्
रत्नस्फुरन्मकरकुण्डलरश्मिदीप्तगण्डस्थलीमुकुरमुन्नतचारुनासम् २९
सिन्दूरसुन्दरतराधरमिन्दुकुन्दमन्दारमन्दहसितद्युतिदीपिताशम्
वन्यप्रवालकुसुमप्रचयावक्लृप्तग्रैवेयकोज्ज्वलमनोहरकम्बुकण्ठम् ३०
मत्तभ्रमद्भ्रमरघुष्टविलम्बमानंसंतानकप्रसरदामपरिष्कृतांसम्
हारावलीभगणराजितपीवरोरुव्योमस्थलीलसितकौस्तुभभानुमन्तम् ३१
श्रीवत्सलक्षणसुलक्षितमुन्नतांसमाजानुपीनपरिवृत्तसुजातबाहुम्
आबन्धुरोदरमुदारगभीरनाभिंभृङ्गाङ्गनानिकरमंजुलरोमराजिम् ३२
नानामणिप्रघटिताङ्गदकङ्कणोर्मिग्रैवेयसारसननूपुरतुन्दबन्धम्
दिव्याङ्गरागपरिपिञ्जरिताङ्गयष्टिमापीतवस्त्रपरिवीतनितम्बबिम्बम् ३३
चारूरुजानुमनुवृत्तमनोज्ञजङ्घंकान्तोन्नतप्रपदनिन्दितकूर्मकान्तिम्
माणिक्यदर्पणलसन्नखराजराजद्रक्ताङ्गुलिच्छदनुसुन्दरपादपद्मम् ३४
मत्स्याङ्कुशारिदरकेतुयवाब्जवज्रैःसंलक्षितारुणकराङ्घ्रितलाभिरामम्
लावण्यसारसमुदायविनिर्मिताङ्गंसौन्दर्यनिन्दितमनोभवदेहकान्तिम् ३५
आस्यारविन्दपरिपूरितवेणुरन्ध्रलोलत्कराङ्गुलिसमीरितदिव्यरागैः
शश्वद्द्रवैःकृतनिविष्टसमस्तजन्तुसंतानसंनतिमनन्तसुखाम्बुराशिम् ३६
गोभिर्मुखाम्बुजविलीनविलोचनाभिरूधोभरस्खलितमन्थरमन्दगाभिः
दन्ताग्रदष्टपरिशिष्टतृणाङ्कुराभिरालम्बिवालधिलताभिरथाभिवीतम् ३७
संप्रस्नुतस्तनविभूषणपूर्णनिश्चलास्याद्दृढक्षरितफेनिलदुग्धमुग्धैः
वेणुप्रवर्तितमनोहरमन्दगीतदत्तोच्चकर्णयुगलैरपितर्णकैश्च ३८
प्रत्यग्रशृङ्गमृदुमस्तकसंप्रहारसंरम्भभावनविलोलखुराग्रपातैः
आमेदुरैर्बहुलसास्नगलैरुदग्रपुच्छैश्चवत्सतरवत्सतरीनिकायैः ३९

हम्भारवक्षुभितदिग्वलयैर्महद्भिरध्युक्षभिः पृथुककुद्भरभारखिन्नैः
उत्तम्भितश्रुतिपुटीपरिपीतवंशध्वानामृतोद्धतविकासिविशालघोणैः ४०
गोपैः समानगुणशीलवयोविलासवेशैश्चमूर्छितकलस्वनवेणुवीणैः
मन्दोच्चतारपटुगानपरैर्विलोलदोर्वल्लरीललितलास्यविधानदक्षैः ४१
जङ्घान्तपीवरकटीरतटीनिबद्धव्यालोलकिङ्किणिघटारणितैरटद्भिः
मुग्धैस्तरक्षुनखकल्पितकान्तभूषैरव्यक्तमंजुवचनैः पृथुकैः परीतम् ४२
अथसुललितगोपसुन्दरीणांपृथुकबरीषनितम्बमन्थराणाम्
गुरुकुचभरभंगुरावलग्नत्रिवलिविजृम्भितरोमराजिभाजाम् ४३
तदतिरुचिरचारुवेणुवाद्यामृतरसपल्लविताङ्गजाङ्घ्रिपस्य
मुकुलविमलरम्यरूढरोमोद्गमसमलंकृतगात्रवल्लरीणाम् ४४
तदतिरुचिरमन्दहासचन्द्रातपपरिजृम्भितरागवारिराशेः
तरलतरतरङ्गभङ्गविप्रुट्प्रकरघनश्रमबिन्दुसंततानाम् ४५
तदतिललितमन्दचिल्लिचापच्युतनिशितेक्षणमारबाणवृष्ट्या
दलितसकलमर्मविह्वलाङ्गप्रविसृतदुःसहवेपथुव्यथानाम् ४६
तदतिरुचिरवेषरूपशोभामृतरसपानविधानलालसानाम्
प्रणयसलिलपूरवाहिनीनामलसविलोलविलोचनाम्बुजानाम् ४७
विस्रंसत्कबरीकलापविगलत्फुल्लत्प्रसूनास्रवन्
माध्वीलम्पटचञ्चरीकघटयासंसेवितानांमुहुः
मारोन्मादमदस्खलन्मृदुगिरामालोलकाञ्च्युल्लस-
न्नीवीविश्लथमानचीनसिचयान्तार्चि-र्नितम्बत्विषाम् ४८
स्खलितलसितपादाम्भोजमन्दाभिघात-
च्छुरितमणितुलाकोटयाकुलाशामुखानाम्
चलदधरदलानांकुड्मलापक्ष्मलाक्षि-
द्वयसरसिरुहाणामुल्लसत्कुण्डलानाम् ४९
द्राघिष्ठश्वसनसमीरणाभितापप्रम्लानीभवदरुणोष्ठपल्लवानाम्
नानोपायनविलसत्कराम्बुजानामालीभिः सततनिषेवितंसमन्तात् ५०
तासामायतलोलनीलनयनव्याकोशलीनाम्बुज-
स्रग्भिः संपरिपूजिताखिलतनुंनानाविलासास्पदम्
तन्मुग्धाननपङ्कजप्रविगलन्माध्वीरसास्वादिनीं-
बिभ्राणंप्रणयान्मदाक्षिमधुहृन्मालांमनोहारिणीम् ५१

गोपीगोपपशूनांबहिःस्मरेदग्रतोऽस्यगीर्वाणघटांवित्तार्थिनींविरिञ्चित्रिनयनशत
मन्युपूर्विकांस्तोत्रपराम् ५२
तद्वद्दक्षिणतोमुनिनिकरंदृढधर्मवाञ्छयासमाम्नायपरम्
योगीन्द्रानथपृष्ठेमुमुक्षमाणान्समाधिनातुसनकाद्यान् ५३
सव्येसकान्तानथयक्षसिद्धगन्धर्वविद्याधरचारणांश्च
सकिन्नरानप्सरसश्चमुख्याःकामार्थिनीर्नर्तनगीतवाद्यैः ५४
शङ्खेन्दुकुन्दधवलंसकलागमज्ञंसौदामिनीततिपिशङ्गजटाकलापम्
तत्पादपङ्कजगताममलांचभक्तिंवाञ्छन्तमुज्झिततरान्यसमस्तसङ्गम् ५५
नानाविधश्रुतिगुणान्वितसप्तरागग्रामत्रयीगतमनोहरमूर्छनाभिः
संप्रीणयन्तमुदिताभिरपिप्रभक्त्यासंचिन्तयन्नभसिमांद्रुहिणप्रसूतम् ५६
इतिध्यात्वाऽत्मानंपटुविशदधीर्नन्दतनयंनरोबुद्ध्यैवाऽघप्रभृतिभिरनिन्द्योपह्
तिभिः
यजेद्भूयोभक्त्यास्ववपुषिबहिष्ठैश्चविभवैरितिप्रोक्तंसर्वंयदभिलषितंभूसुरवराः
५७

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्ये त्र्युत्तरशततमोऽध्यायः १०३

चतुरुत्तरशततमोऽध्यायः

ऋषयऊचुः -
भूयोवदमहाभागरामचारित्रमद्भुतम्
राममाहात्म्यसर्वस्वंभक्तानांप्रीतिदायकम् १
सूतउवाच-
अश्वमेधंक्रतुवरंकृत्वादाशरथिर्यथा २
प्रवृत्तोलोककृत्येषुशास्त्रकृत्येषुकोविदः
अयोध्यांगंतुकामेनशंकरेणमहात्मना ३
पार्वत्यासहदेवेनउषितःसरयूतटे
मुनयस्तंसमभ्येत्यशंकरंविश्वरूपिणम् ४
कश्यपाद्यामहात्मानःपप्रच्छुरमितौजसम्
स्वागतंतेमुनिश्रेष्ठसभार्यःकुतआगतः ५
किमागमनकृत्यंतेकंदेशंगंतुमुद्यतः
शंकरउवाच-

अहंशंभुरितिख्यातोविप्रोहिमगिरिस्थितः ६
द्रष्टुंचराघवंगच्छेममकार्यंमहत्ततः
मामाह्वयतिराजासौपुराणश्रवणेरतः ७
आगच्छंतुभवंतोऽपिराघवःपरितुष्यति
ततस्तेमुनयःशंभुर्ययूरामदिदृक्षया ८
तानागतान्वसिष्ठस्तुज्ञात्वारामायचोक्तवान्
ततःसत्वरमुत्थायनिर्ययौसपुरोहितः ९
अर्घ्यपाद्यादिकैस्सर्वान्पूजयामासतानृषीन्
गृहराजंततःसर्वान्प्रावेशयदरिंदमः १०
प्रत्येकमासनंदत्वास्वागतोक्त्यासनस्थितान्
क्रमेणरघुशार्दूलःपूजयामासतानृषीन् ११
वाचामधुरयाप्रीणन्निदमाहासनस्थितान्
श्रीरामउवाच-
अद्यमेसफलंजन्मप्राप्तमद्यतपःफलम् १२
अद्याभ्यासस्यविद्यानांफलकालोऽयमागतः
अद्यमेपितरस्तुष्टाराज्यंचसफलंमम १३
अद्यमेसफलंवृत्तमद्यमेसफलंश्रुतम्
एवंवदंतंराजानंब्राह्मणाःकश्यपादयः १४
ऊचुःप्रियतरंवाक्यंरामंराजीवलोचनम्
ऋषयऊचुः
अयंशंभुर्द्विजःप्राप्तःसर्वशास्त्रविशारदः १५
वेदवेदांगतत्त्वज्ञःसर्वभूतहितेरतः
कैलासवासीसततंतपसेकृतनिश्चयः १६
ब्रह्मणाब्रह्मवर्चस्केतुल्योब्रह्मविदांवरः
हरिणाब्रह्मवात्सल्येप्रसादेशंकरोपमः १७
एवंविधोमहातेजाःशंभुर्ब्राह्मणपुंगवः
अष्टादशपुराणज्ञोमीमांसान्यायकोविदः १८
त्वद्भाग्यगौरवादेवप्राप्तोऽयमुनिसत्तमः
त्वयाहूतोमुनिवरःकैलासादागतःप्रभो १९
अतःपृच्छमहाभागपुराणाख्यानमुत्तमम्

श्रोतुकामावयंप्राप्तास्त्वामद्यरघुनंदन २०
अंतंगतस्यवेदानांसर्वशास्त्रार्थवेदिनः
पुंसोऽश्रुतपुराणस्यनसम्यग्यातिदर्शनम् २१
सूतउवाच-
एवमुक्तोरघुश्रेष्ठोमुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः
प्रहर्षमतुलंलेभेपुराणश्रवणोत्सुकः २२
श्रीरामउवाच-
लिगार्चनप्रकारंचलिगमाहात्म्यमेवच
महेशनाममाहात्म्यंपूजामाहात्म्यमेवच २३
नमस्कारस्यमाहात्म्यंदृष्टिमाहात्म्यमेवच
जलदानस्यमाहात्म्यंधूपदानस्यसत्तम २४
दीपगंधादिदानस्यपुष्पमाहात्म्यमेवच
नानाख्यानेतिहासानांकथांपापप्रणाशिनीम् २५
धर्मार्थकाममोक्षांश्चतदुपायांश्चसुव्रत
तत्सर्वंश्रोतुमिच्छामित्वत्तोमुनिवरोत्तम २६
शंभुरुवाच-
रामराममहाबाहोपुण्यवानसिराघव
राज्यासक्तस्यतेजातापुराणश्रवणेरतिः २७
स्यान्महत्सेवयारामपुण्यतीर्थनिषेवणात्
साजिह्वायाशिवंगायेत्तच्चित्तंयत्तदर्प्पितम् २८
तावेवकेवलौश्लाघ्यौयौतत्पूजाकरौकरौ
सुजन्मदेहमत्यर्थंतदेवाशेषजन्मसु २९
यदेवोत्पुलकोभासिहरनामानुकीर्तनात्
कृतार्थोऽसिमहाराजतत्प्रश्नानुगतामतिः ३०
अनंतरंसमाजग्मुर्जांघिकाःसत्वरश्रमाः
तत्करात्पत्रिकांगृह्यपपाठरघुसत्तमः ३१
मनसाऽचितयद्रामःकथमेतदभूदिति
रामंशंभुस्तदाप्राहदेव्याब्राह्मणवेषवान् ३२
किंचिंतयसिकाकुत्स्थमुनिष्वग्रेवसत्स्वपि
तद्वाक्यंराघवःश्रुत्वापप्रच्छमुनिपुंगवान् ३३

श्रीरामउवाच-
बिभीषणः कथमसौबद्धःशृंखलयानृभिः
मत्स्थापितंशिवंलिगंदृष्ट्वारामेश्वरंत्वहो ३४
द्राविडैःकुटिलैर्दुष्टैरात्मनातद्विचार्यताम्
विचार्यमुनिवर्यास्तेनेशास्तज्ज्ञातुमल्पतः ३५
नजानीमइतिप्राहूरामंरामस्तदाब्रवीत्
पुराणंवीच्दयविधिनातत्सर्वंब्रूतसत्तमाः ३६
भवदज्ञानहेतुश्चविचार्यस्तदनंतरम्
किंकिंपुराणंप्रेच्दयंस्याद्वर्जनीयंतथैवकिम् ३७
प्रशस्तःकीदृशःश्लोकस्तदन्यःकीदृशोभवेत्
कीदृशेषुचकार्येषुकीदृशःपूजकस्तथा ३८
पूजाचकीदृशैर्भक्तैःकार्यानिर्णयदर्शने
इतिरामस्यवचनंश्रुत्वातेद्विजसत्तमाः ३९
प्रत्यूचुस्तंरघुश्रेष्ठंचिंताव्याकुलमानसम्
नवक्तारोवरंरामवीच्दतांतुपुराणवित् ४०
तच्छ्रुत्वाराघवःशंभुंपप्रच्छविनयान्वितः
सोपितद्वाक्यमाकर्ण्यप्रत्युवाचमहामतिः ४१
शंभुरुवाच-
पुराणजीवीपूजार्हःस्वशाखाध्ययनःशुचिः
मीमांसातत्त्वविज्ञानःश्रोत्रियोऽनृतदूषकः ४२
देवेषुचसमस्तेषुसमदृष्टिःशिवेरतः
शतरुद्रियजापीचसाग्निकश्चातिवाचकः ४३
यजुर्वेदीविशेषेणपूजयेत्पुस्तकंसुधीः
श्रीतालपत्रलिखितंदेवलिप्यन्वितंशुभम् ४४
बंधाद्यतिप्रपंचंयद्युगपत्प्रणवाच्दरम्
प्रागूर्द्ध्वंरेखयोःप्रांतेप्रणवस्याग्रयोजिका ४५
रेखाभवेदेवमेकाग्रकारस्तस्यपार्श्वतः
शिरोभागमुपक्रम्यसकोणाधःप्रलंबिनी ४६
आकारःसहिविज्ञेयःपट्टिकादच्दरेखया
वामेषड्वक्रबिंदूद्वाविकारइतिकीर्तितः ४७

तस्यवामशिरोरेखालंबिन्याईउदाहृतः
सर्वाक्षरेशिरोरेखाश्रवक्राप्रणवंविना ४८
तस्यांतुलंबरेखान्यातदंतेचलवित्रवत्
उकारःसहिविख्यातोलवित्रद्वयतस्तदू ४९
एवमन्यानिसर्वाणिअक्षराणयाहभारती
लिप्यानयैवलिखितंपुराणंतुप्रशस्यस्ते ५०
ब्राह्मंपाद्मंवैष्णवंचमार्तंडंनारदेरितम्
मार्कंडेयमथाग्नेयंकौर्मंवामनमेवच ५१
गारुडंलैंगमाख्यातंस्कांदंमात्स्यंनृसिंहकम्
तथैवगदितंरामपुराणंकापिलंतथा ५२
वाराहंब्रह्मवैवर्तंशकुनेषुप्रशस्यते
शैवंभागवतंदौर्गंभविष्योत्तरमेवच ५३
भविष्यंचोपसंज्ञानित्वन्यानिचविवर्जयेत्
विमुच्यपुस्तकंरत्नपीठेनिक्षिप्यसंस्कृतम् ५४
धौतवस्त्रधरःस्नात्वाशुचिरक्रोधनोऽज्वरः
आदावात्मानमभ्यर्च्यकृत्वासंकल्पमेवच ५५
अंकुशंचाक्षसूत्रंचपाशंपुस्तकमेवच
धारयंतींसितांध्यायेत्प्रसन्नास्यांसरस्वतीम् ५६
गोक्षीरसदृशाकारंत्रिनेत्रंवृषवाहनम्
सहासवदनंशांतंशुक्लांबरधरंशिवम् ५७
हरिणंचाभयंचोद्ध्र्वबाहुयुग्मंकिरीटिनम्
व्याख्यामुद्रांचदक्षेधोवामहस्तेवरप्रदम् ५८
नानारत्नविभूषाढ्यंगिरिजाद्धांबुजासनम्
बहुभिर्मुनिमुख्यैस्तुध्यायमानपदांबुजम् ५९
मूर्तिमद्भिस्तथावेदैःस्तूयमानंपुराणकैः
अन्यैःसमस्तलोकैश्चसंसेवितपदांबुजम् ६०
ध्यात्वैवंपूजकःसम्यगादौपूजांसमारभेत्
आपोवाइदमित्येतत्कलशस्याभिमंत्रणम् ६१
तज्जलंचगृहीत्वाचपात्रस्थमभिमंत्रयेत्
तत्सद्ब्रह्मेतिमंत्रेणप्रशस्यप्रणवेनतु ६२

आत्मानंसर्वपात्राणिततआवाहयेदिति
यद्वागितितृचेनैवभारतीषोडशार्चनम् ६३
पुरुषसूक्तेनवाकुर्याद्गायत्र्यावासमर्चयेत्
ओंनमोभगवतेअमुकपुराणेतिपुराणमर्चयेत् ६४
कांडादितिहिमंत्रेणदूर्वामानीयपूजयेत्
ओंनमोभगवत्यैदूर्वायैइति ६५
सलोकपालपूजास्यादथकन्यासमर्चनम्
वत्सरात्पंचकादूर्द्ध्वंदशवर्षादधःशुभाः ६६
अनुत्पन्नऋतुर्वापितांप्रयत्नेनपूजयेत्
गंधपुष्पाक्षतैर्धूपैर्दीपतांबूलभूषणैः ६७
पाठयेदप्यमुंमंत्रंपूजकःकन्यकामिमाम् ६८
सत्यंब्रूहिप्रियंब्रूहिभगवतिसरस्वतिनमस्तेनमस्तइति ६९
गायत्र्यानुक्रमार्थात्तुदूर्वायुग्मंतुकारयेत्
सन्निधौपुस्तकस्याधःसहस्रपरमेत्यृचा ७०
दूर्वायुग्मत्रयंदद्यात्तस्याहस्तेविचक्षणः
साप्रक्षिपेत्पुस्तसंधौशलाकात्रयमन्वनु ७१
विसृज्यतांपुनर्दद्याच्छिवाभ्यांनमइत्यथ
पत्रयोर्मध्यमःश्लोकःकार्यसिद्धेर्हिसूचकः ७२
पूर्वपत्रेसमाप्तिःस्याच्छ्लोकस्ययदिराघव
परपत्रेपठेच्छ्लोकंविविच्यार्थमुदीरयेत् ७३
शनैःशनैःपठेत्प्राज्ञोव्याख्यासेच्चशनैःशनैः
त्वरेहनहिकर्तव्याकुप्यतित्वरयातुगीः ७४
घटिकायास्तुपादःस्यादत्वरास्यात्ततोधिका
त्वरयेन्नचवक्तारंज्ञातव्यांशमनुद्विजम् ७५
विविच्यपाठंश्लोकस्यनिश्चित्यार्थंचमानसे
प्रतीपंतन्नवक्तव्यंविविच्यरघुनंदन ७६
यदियुक्तमयुक्तंवाश्लोकमन्यंपठेदसौ
पुस्तकस्थंचहित्वैवपूजकःसद्विजोयदि ७७
तत्तथैवहिविज्ञेयंविसंवादोनशस्यते
दैवागतोहिसश्लोकोदैवंहिबलवत्तरम् ७८

उपश्रुतिषुयद्वच्चनापराधोद्विजस्यतु
विस्मयोनचकर्तव्योदैवस्यकुटिलागतिः ७९
यत्तत्पदविपर्यासेपत्रेचोपरिवारिणि
तमादेशंतिरस्कृत्यद्वितीयंतुपठेदतः ८०
ततस्तृतीयंपाठ्यंस्यात्ततःकार्यंविवेचनम्
अविसर्गांतपूर्वास्तेपवर्गेतरपंचमाः ८१
स्तुतिलिङ्वर्जितःश्लोकःशकुनेषुप्रशस्यते
अध्यायादिःसमाप्तिश्चवृथापत्रंवृथालिपिः ८२
उक्तानुवचनंचैवद्व्युपस्तुतमथैवच
दग्धपत्रंनष्टलिपिःसंदिग्धाक्षरमेवच ८३
एतानिशकुनेनित्यंवर्जनीयानिपंडितैः
प्रश्नोहिद्विविधोज्ञेयोदीप्तशांतप्रभेदतः ८४
शांतंचद्विविधंज्ञेयमुत्पत्तिस्थितिवृद्धितः
तत्रशांतंप्रशस्तंस्याल्लक्षितंपूर्वलक्षणैः ८५
कार्यभेदास्तुवर्ण्यंतेकेचिन्मर्त्योपयोगिनः
कस्यचित्कार्यमादायकश्चित्प्रष्टाभवत्यपि ८६
सकरोतितदाप्रश्नंसमेत्यस्मरतेऽत्रकिम्
सपुनर्धार्यपत्रंतत्तस्मिन्पत्रंप्रशस्यते ८७
अथवातत्क्षमोपेतंवैराग्यंपरमेवच
यतःकुतश्चिदृष्टस्तुस्तुतिपादकमेवच ८८
परिहृत्यपरंचापितस्मिन्नर्थेशुभावहम्
मृतोगृह्णातिवागर्थमितिप्रश्नोऽशुभप्रदः ८९
विवादेविजयप्रश्नेजयद्योतकमिष्यते
सृष्टिरप्यत्रशस्तास्यात्क्रूरायांक्लेशतोजयः ९०
प्रशांतायामुपायैस्तुमिश्रायांविड्वरोभवेत्
पुरादिवर्णनंयत्तुमध्यमंयदिचोत्तमम् ९१
कलिसंभावनायास्तुशृंगारस्योपवर्णने
राज्यनिर्वाहचिंतायांराज्यलिगंशुभावहम् ९२
यस्यापियादृशंयोग्यंविचार्यतादृशंबुधैः
स्तुतिवैराग्ययोःकार्यंविलयःपरिकीर्तितः ९३

कार्याल्पसिद्धिःस्खलितेनचनिर्वाहमृच्छति
तस्यान्यार्थस्यान्यभावोरामशांतिविचारणे ९४
विसर्गांतश्चपूर्वार्द्धविपर्यासोभविष्यतः
संकल्पितान्यथाभावोह्यध्यायस्यसमापने ९५
कांडादेस्तुसमाप्तौतुस्यात्तत्कार्यविनाशनम्
तस्मादेतादृशेदोषेशकुनस्यविपर्ययः ९६
च्युतेपुस्तकपातेचत्वाहतेमस्तकादिषु
वक्तावैमाननंयातिततःशकुननाशनम् ९७
तस्मादेतादृशेदोषेशकुनंपरिवर्जयेत्
उपमायांभवेद्रामकार्याभासोनवस्तुतः ९८
संतानंभोन्यत्रचोक्तासृष्टिर्मध्यफलप्रदा
स्तुतिःप्रशस्ताकुत्रापिगुणवत्कार्यनिर्णये ९९
विवाहेचौषधेदानेव्यवहारेकृषौतथा
यथार्थाचस्तुतीरामनिर्वाहेऽपिनदूषणम् १००
अयथार्थास्तुतिर्याहितत्रकार्यंनसिध्यति
अबुद्धार्थेतथापद्येपुराणादिष्वनादृते १०१
पलायनेदेशभावेव्याधिसंभवएवच
चौराद्यभिभवेतस्मिन्घोरकार्यविनाशनम् १०२
शांतःस्याद्यदिचप्रश्नइतिप्राहुःपुराविदः
रामउवाच-
अबुद्धार्थंकथंपद्यंपुराणज्ञोवदिष्यति १०३
अनुक्तोनश्रुतःसम्यच्छ्रोतृणामितिनिश्चयः
तदुदाह्रियतांमह्यमर्थश्चापिविचार्यताम् १०४
भागाबोधकमप्यत्रवक्तुमर्हसिपंडित
शंभुरुवाच-
मधूनिचमधून्यत्रमधुर्मधुभुजंमधुः १०५
मधुनामधुनाद्यर्थंविषाणिचविषाणिच
अबुद्धार्थस्त्वयंश्लोकःशकुनेनहिशस्यते १०६
रुतीरुतेरुतेरोरौरीरीरीरारंररीररम्
एवंकरोतिशुद्धात्माब्राह्मणोब्रह्मणोऽतिथिः १०७

भागाबुद्धस्त्वयंश्लोकःशकुनेनप्रशस्यते
एवमादीनिपद्यानिपुराणेषुरघूत्तम १०८
संतितेषांनचव्याख्यातत्पाठस्तुपरंभवेत्
वक्तुःश्रोतुरवैगुण्यंव्रतेषुनियमेषुच १०९
वेदवच्चपुराणानिनचिंत्यानिकथंन्विति
त्रिरुक्तादिवशादर्थधीरप्यस्तुविचारतः ११०
श्लोकार्थंप्रक्रियांचैवविचार्यपरमार्थतः
बलवांस्तत्रहिश्लोकःप्रक्रियातुततोलघु १११
वृथापत्रेवृथायासेदग्धपत्रेविनाशनम्
स्यादंतरितनिर्वाहपत्रेकार्यविसूत्रता ११२
शीर्णपत्रेव्ययःप्रोक्तःप्रणष्टलिपिकेतथा
वृथाक्षरेवृथायासःपुनरुक्तेविसंविदे ११३
उपमानेतुतत्कार्यंसिध्यतीवनसिध्यति
विलंबेनाथवासिद्धिरस्पष्टाक्षरकेपुनः ११४
कार्यसंशयमाप्नोतिनिर्दिष्टदिवसेष्वपि
नप्रत्यहंनिरीक्षेतपुराणशकुनंनृप ११५
भुक्त्वोत्तिष्ठंस्तथानैवनिरीक्षेतपुराणकम्
पूर्वस्यदिवसस्याथरात्रौपूजांविधायच ११६
प्रातःकालेपरेद्युश्चशकुनेरघुनंदन
पश्चान्निरीक्षणंकार्यंसद्यःकालमथापिवा ११७
प्रक्रियादिविशेषेणविशेषंशकुनंवदेत्
शुभकार्येषुसर्वेषुप्रेतश्राद्धादिवर्जनम् ११८
दंडप्रणयनंशापोदेशानांचविपर्ययः
रक्षसांदुष्टसत्वानांशुद्धंप्राणिविहिंसनम् ११९
दहनादेवनिर्माणंष्ठीवनंवमनंरुदिः
हासोबीभत्सतादुःखदुःस्वप्नभ्रमपापकाः १२०
पटादिपूर्णनंपीडाकलहोमरणंतथा
क्रूराणामागमश्चापिमहतांभयमेवच १२१
एवमाद्यास्तथाचान्याःप्रक्रिंयास्तुविवर्जयेत्
श्रियःप्राप्तिविचारेचराजसृष्टिःसुखावहा १२२

ग्रहाणामुदयोरोगशांतिरप्यत्रशस्यते
किमत्रबहुनोक्तेनतत्तद्योगंविचारयेत् १२३
सर्वेषुचपुराणेषुस्कांदमत्रप्रशस्यते
वैष्णवंकेचिदिच्छंतिरामायणमथापरे १२४
सत्यादिसर्वदोषाणांवैष्णवेनैवदोषता
स्कांदेरामायणेचैवदोषत्वमपिचाल्पता १२५
किंतुपूजयितुंशक्यंवैष्णवंनैवकेनचित्
सदाचारविहीनेनपूजितंयदिचेद्भवेत् १२६
तदाशुभमिवायातिशकुनंनैवसिध्यति
सर्वाचारसमोपेतेशाखाबंधेयथावृषः १२७
सूतउवाच–
इत्थंशंभुद्विजेनाथबोधितोराघवस्तदा
विभीषणपरीक्षायांशकुनायोपचक्रमे १२८
वसिष्ठंसर्वतत्त्वज्ञंपुराणेषुविशारदम्
बभाषेराघवोवाक्यंपुराणंवीक्ष्यतामिति १२९
वसिष्ठोऽप्याहरामंतंमुनेश्चामुष्यसन्निधौ
वक्तुंनिरीक्षितुंरामनशक्तिर्ममविद्यते १३०
शंभुंप्राहततोरामोमुनिसंप्रेक्षिताननम्
भवंतोऽपिहितत्त्वज्ञाःपुराणेषुविशारदाः १३१
तद्वदंतुपुराणस्थंशकुनंममकार्यतः
तथेतिशंभुरुक्त्वातुशुचिर्भूत्वार्चकोऽभवत् १३२
स्कांदमभ्यर्च्यविधिवत्प्रश्नंकृत्वेतितत्त्वतः
सकिंशृंखलयाबद्धोममभक्तोविभीषणः १३३
अमीदृष्टास्तदाश्लोकास्त्रयआदेशकास्त्रिधा १३४
बद्ध्वासमुद्रंसतुराघवेंद्रोरुरोधपुर्यांक्षणदाचरेंद्रान्
योद्धुंविनिर्गत्यसमाययुस्तेलंकापुरश्चाप्यतिकायमुख्याः १३५
अट्टशूलाजनपदाःशिवशूलाद्विजातयः
प्रमदाःकेशशूलिन्योभविष्यंतिकलौयुगे १३६
एवंस्तुतोमहेशस्तुदेवताःप्राहवःशिवः
मोचयिष्येभवत्पत्नीर्मल्लासुरनिरोधिताः १३७

श्लोकत्रयंनिरीक्ष्याथबंधनिश्चयमुक्तवान्
मोचनंत्वरयारामभविष्यतिनसंशयः १३८
इतिश्रुत्वामुनेर्वाक्यंरामःसमुनिवानरः
कर्तुंविनिर्ययौशीघ्रंविभीषणगवेषणम् १३९
श्रीरंगनामनगरंत्वरयाप्रविवेशह
रामंतेपूजयामासुःपार्थिवास्तत्रयेस्थिताः १४०
पूजितस्तानुवाचाथक्वस्थितोऽसौविभीषणः
देवश्रीरामनवयंजानीमस्तुकथामिमाम् १४१
प्रेषयामासकाकुत्स्थोवानरान्सर्वतोदिशः
ततोगत्वाकपिवरादृष्टवंतोनचैवतम् १४२
अथरामोमुनिंप्राहशंभुंपश्चाद्वदस्वमे
तथेतिरामसहितोमुनिःशंभुर्द्विजान्वितः १४३
दर्शयेतितथैवेतिविप्रघोषंजगामसः
पृष्टास्तेऽपिद्विजास्तत्रदर्शयामासुरर्चिताः १४४
अंतर्भूमिगृहेबद्धंराक्षसंबहुशृंखलैः
अथाहराघवोविप्राःकिमनेनकृतंत्विति १४५
तैरुक्तंब्रह्महत्येतिवृद्धोब्राह्मणसत्तमः
द्विजोऽतिधार्मिकःकश्चिदेकांतेप्रवयाःकृशः १४६
ध्यानायोपवनेतस्थौतत्रगत्वाविभीषणः
पादेनाधर्षयद्विप्रंसविप्रोऽप्यतिचूर्णितः १४७
पदमेकमतोगंतुंनशशाकविभीषणः
अस्माभिस्ताडितोदुष्टोनममारवधैरपि १४८
अतोरामवधित्वैनंपापात्मानंवृषीभव
रामःसंशयमापन्नोविप्रानिदमुवाचह १४९
वरंममैवमरणंमद्भक्तोहन्यतेकथम्
राज्यमायुर्मयादत्तंतथैवसभविष्यति १५०
भृत्यापराधेसर्वत्रस्वामिनांदंडइष्यते
रामवाक्यंद्विजाःश्रुत्वाविस्मयादिदमब्रुवन् १५१
द्विजाऊचुः
नपट्टबद्धमरणंभोराममुनिसंमतम्

वसिष्ठादिमुनींद्रैस्तुविचारंकुरुयद्धितम् १५२
रामपृष्टामुनिवराःप्रायश्चित्तमथोचिरे
अज्ञानब्रह्महत्यातुप्रायश्चित्तैरपोह्यते १५३
इयमज्ञानतोहत्याप्रायश्चित्तमपेक्षते
गवांचत्रिशतंषष्टिंददातुसविभीषणः १५४
बंधकाश्चापितेविप्रास्तथेत्यूचुःपरस्परम्
मोचयिष्यामतद्रक्षःप्रायश्चित्तंकरोतुसः १५५
विमुच्यराक्षसंविप्राराघवायन्यवेदयन्
रामोऽपिनाभिभाषेत्तंप्रासंगिकमभाषत १५६
स्नात्वापृष्ट्वामुनीन्क्रुद्धान्प्रायश्चित्तमतःपरम्
द्विजानुमतितःपापीमामुपैक्षतुराक्षसः १५७
श्रुत्वेतिराघववचोराक्षसःपापसंयुतः
प्रायश्चित्तमृषिप्रोक्तंकृत्वाराममथाभ्यगात् १५८
प्रायश्चित्तविशुद्धात्माननामरघुनंदनम्
रामस्तंप्रहसन्वाक्यमिदमाहसभान्तरे १५९
श्रीरामउवाच-
अद्यप्रभृतिपौलस्त्यविमृश्यकुरुयद्धितम्
अस्माकंत्वत्कृतेरक्षःप्रयासोऽयमभूद्यतः १६०
कृपालुर्भवसर्वत्रभृत्योममयतोभवान्
अथतेमुनयःसर्वेनिश्चितार्थैरघूत्तमे १६१
ऊचुरस्माकमज्ञानंकथंशीघ्रमुपागतम्
शंभुरुवाच-
विप्रावज्ञानतोविप्राअज्ञानंनाशमेष्यति १६२
ऋषयऊचुः
त्रेतायुगेऽभिरामोऽसौपुराणानिचकृत्स्नशः
द्वापरांतेभारतंचकथमेतद्धियुज्यते १६३
सूतउवाच-
पुराणानितथाप्येवंसंतितन्नामकानितु
व्यासेरितानित्वद्यैवपुराणानिनचान्यथा १६४
अद्यापिचविधानंतत्पुराणश्रवणेफलम्

महाभारतमप्यत्रशकुनायविशिष्यते १६५
आदिपर्वैकमभ्यर्च्यनिरीक्षेतविनिश्चयम्
अथवासर्वपर्वाणिप्रशस्तान्यर्थनिर्णये १६६
श्लोकादिलक्षणंसर्वंपूर्वोक्तंतदिहापितु
श्लोकानामन्वयादेकस्तात्पर्यादथवापरः १६७
अर्थःसंप्रतिपद्येततात्पर्यंतत्रगृह्यते
अर्थादेवहिसर्वत्रवस्त्वादेस्तुनिरूपणम् १६८
यत्रार्थोदृश्यतेतत्रधातुःससमुदाहृतः
अत्रार्थादेवशब्दानांनमिथ्यैवनिरूपणम् १६९
तस्मात्सर्वत्रनान्योऽथोगृहीतव्योमनीषिभिः १७०
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादे
चतुरुत्तरशततमोऽध्यायः १०४

पंचोत्तरशततमोऽध्यायः

मुनयऊचुः -
अतःपरंमहाभागःकिंचकारसराघवः
मुनयश्चमहात्मानःकिमकुर्वंस्ततःपरम् १
सूतउवाच-
रामचंद्रेसुखासीनेविभीषणेकपीश्वरे
शंभुमूचुर्मुनिवराःकथांपुण्यांवदस्वनः २
तेषामाकर्ण्यवचनंपार्वतीमाहशंकरः
इदंकस्यापिविप्रस्यगृहंपरमशोभनम् ३
रम्योपवनवापीभिर्वीरुद्भिरुपशोभितम्
कूजन्मधुकरश्रेण्याआहूतकुसुमायुधम् ४
मध्याह्नसंध्यामारोढुमिवसूर्यःप्रवर्त्तते
छायावापीजलस्नातौपरिधायसुवाससी ५
मृगनाभिसमुद्घृष्टघनसारसुचंदनम्
आलिप्यसल्लकीदामदृढधम्मिल्लसंयुतौ ६
अनल्पघनसारंतुतांबूलंप्रतिखादितम्
आस्वाद्यमाद्यन्मुदितौयत्रधारागृहेशुभे ७

मयूरनादबहुलेबर्हिर्मधुरगीतकैः
शय्यायामास्तृतायांचपरस्परसुखस्थितौ ८
विशालस्मितरक्तोष्ठमाननंचुंबितंयदि
संसारफलमाघ्रातमावयोस्तुभविष्यति ९
इतीरितमथश्रुत्वाकुपितामुनयस्तुते
उक्तंवासुशुभंवाक्यमस्मासुकिमिदंत्वया १०
विप्रलापःप्रियासक्तेःकृतोनोस्मद्वचःकृतम्
अथकोपपराच्छंभोराननात्परमाद्भुता ११
ज्वालाविनिर्गतासापिकरालवदनाभवत्
कस्यचित्तुमुनेर्भार्यामाससादाथसत्वरम् १२
पलायनपराचासीद्रामंदृष्ट्वाचबिभ्यती
रामोऽपिब्राह्मणींशुद्धांमोचयामीत्यभाषत १३
जगामपुष्पकेणैवब्रुवन्मुक्तिंपुनःपुनः
बाणंचधनुषायोक्तुंनचसस्माराराघवः १४
शंभुरप्यतिपुण्यानिवनान्यायतनानिच
पुराणिचविचित्राणिदृष्ट्वारामंनचास्मरत् १५
क्षणेनचतदाप्राप्तोलोकालोकंमहागिरिम्
दृष्ट्वाथराघवःशैलंगृहमार्गसमाकुलम् १६
विप्रयोषिन्महाभागाक्वगतावदतद्विजाः
इतोगतेतितेप्रोचुस्तमोभागंगिरेरिति १७
रामोविवर्णवदनःकष्टमित्यभिचिंतयन्
अथशंभुर्महातेजाःप्रकाशमतुलंददौ १८
तत्प्रकाशप्रभावेणरामःकृत्यांययावनु
तमोमयीमहाभूमिःसर्वजंतुविवर्जिता १९
आब्रह्मांडकटाहांताशतयोजनकोटितः
महारजतभूमिश्चतमोमध्येव्यवस्थिता २०
तत्रनारायणपुरंसूर्यकोटिसमप्रभम्
सराममुनिवर्यास्तुतंदृष्ट्वाविस्मयंययुः २१
किमेतदितिचाचिंत्यनःप्रवेशःकथंभवेत्
किमेषप्रलयाग्निःस्यान्माययापरमात्मनः २२

किंवानोमरणंत्वद्यउतश्रेयोभविष्यति
इतिचिंताकुलेष्वेवसरामेषुमुनिष्वथ २३
शंभुराहशृणुष्वाद्यराघवैतद्वदामिते
प्रकल्पितामयामायात्वत्कृतेनैतदद्भुतम् २४
नारायणीयमेतत्तुपरमंधामभास्वरम्
उष्णशीताद्यविच्छेद्यंज्ञानगम्यंनचाक्षुषम् २५
तत्तुपूजयतश्चोर्ध्वंपश्यब्रह्मपुरोगमान्
दिक्षुसर्वासुचमुनीन्पश्यपूजयतोऽमलान् २६
चतुरोनिगमान्पश्यस्तुवतःपरमंपदम्
योगिनःसनकाद्यास्तुयोगमास्थाययत्नतः २७
ध्यायंतिपरमंतेजस्तदिदंपश्यराघव
अमुंचरोमशंपश्यप्रदक्षिणनमस्क्रियाः २८
कुर्वाणंकोटिकोटीश्चवालखिल्यान्मुनीश्वरान्
लक्ष्म्यादिसर्ववनितापूज्यमानंपरंपदम् २९
साकारंचनिराकारंब्रह्मयत्परिकीर्तितम्
अज्ञानिनोनपश्यंतिपश्यंतिज्ञानचक्षुषः ३०
शंभुवाक्यादतःसर्वेपूजयामासुरच्युतम्
गिरिकर्णींचतुलसींमल्लिकांमारुतंतथा ३१
नीलोत्पलैरंबुजैश्चकृष्णास्फुटजलैरपि
पूजयंतोमहात्मानोमहात्मानंजनार्दनम् ३२
नारदंखेऽथददृशुर्जटिलंसविपंचिकम्
नारायणपदाघोषंलंबकूर्चोपवीतिनम् ३३
सचापिमनसादध्यौकएषइतिनारदः
सपपातप्रभोःपादेशंभोरानंदनिर्भरः ३४
शैवींपंचाक्षरींविद्यांजजापमनसामुनिः
धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मिजन्माद्यसफलंमम ३५
ब्रह्मादिवंद्यंचागम्यंज्ञातवानस्मितेपदम्
नारदंतमथप्राहशंभुर्मैवंवदेतिहि ३६
यथाचमांनजानंतितथामेकुरुवर्तनम्
गच्छशीघ्रंहरिंब्रूहिममागमनमल्पतः ३७

अथसत्वरयागत्वासर्वंव्यज्ञापयद्धरिम्
अथसत्वरयाविष्णोरादायार्घोदकंशुभम् ३८
कमलासहितोयोगीकोटिकोटिसमावृतः
निर्ययौनारदंहस्तेगृहीत्वागरुडध्वजः ३९
नमोनमोनमोस्त्वस्मैशंकरायेत्युदीरयन्
अर्घपाद्यादिनासर्वान्पूजयामासकेशवः ४०
प्रावेशयदमेयात्मानारायणपुरंशुभम्
गृहराजेततःस्थित्वानारायणउवाचह ४१
कथमेतेसमायाताःकोऽयराजामहायशाः
अमानुषप्रवेशोऽयब्रह्माद्यैरप्यगोचरः ४२
शंभुरुवाच-
मुनिवेषायथाप्राप्तावयमेतेनृपस्तथा
तवांशोनृपतिश्चायंरामचंद्रःप्रतापवान् ४३
एनांसंवीक्षितुंपत्नींतवकेशवकांक्षति
नारायणस्तथेत्युक्त्वाप्रविशेत्याहराघवम् ४४
अथप्रविश्यभवनंलक्ष्मींवीक्ष्यनमस्यच
विनयावनतोभूत्वावाचमाहसुचारिणीम् ४५
कृतार्थोऽस्मिनसंदेहोवदत्वंकिंतुमन्यसे
श्रीदेव्युवाच-
त्वंयुवाकामकृष्टश्चरूपवानसिराघव ४६
सीतासाचारुसर्वांगीतवपत्नीतयाभवान्
वियुक्तोऽस्तिपुराचासीदतीवविरहाकुलः ४७
ममापिवदसर्वंतदथवानचलप्स्यसि
सहासान्यथवाक्यानियूनांचित्तहराणिच ४८
श्रुत्वातुतानिसर्वाणिरामभद्रोयतात्मवान्
निर्गंतुंकांक्षतेतत्रआनम्यतन्मुखांबुजम् ४९
स्मरबाणेनपद्मेनसंपीड्यरघुशेखरम्
अन्वेवनिर्ययौदेवीपद्मापद्मवनप्रिया ५०
एकपत्नीव्रतंज्ञात्वारामंतेसमुपागमन्
अथवेपितसर्वांगंस्खलत्पदगतिंनृपम् ५१

शिवनारायणौदृष्ट्वाविस्मयंपरमंगतौ
अहोऽस्यद्रढिमाचित्तेमायिनोऽप्यवशात्मनः ५२
धैर्यंपश्येहनियतंतेनरामःसुकीर्तिमान्
सर्वतःशिवमेवास्यनाशिवंविद्यतेक्वचित् ५३
अथरामोवचःप्राहगच्छेहंभगवन्प्रभो
अनुज्ञातोऽथहरिणापुष्पकेणसराघवः ५४
समुनिःसहशंभुश्चसहनारायणोययौ
लोकालोकंगतःशीघ्रंततःस्वादूदधिंगतः ५५
ततोद्वीपसमुद्रांश्चजंबूद्वीपंपुनर्गतः
भरद्वाजाश्रमपदेतस्थिवान्गौतमीतटे ५६
अथस्नात्वामहानद्यांभरद्वाजोमुनीश्वरः
शिष्यैःश्रीमान्परिवृतःपुष्पकंदृष्टवान्मुनिः ५७
तत्ररामंमहाबाहुंशिवनारायणावृषीन्
यथावत्पूजयित्वातुतानुवाचमहामुनिः ५८
ममाश्रमपदेयूयंभोक्तुमर्हथसत्तमाः
रामस्तुमन्वाक्येनतथेत्याहकथंचन ५९
अथस्नात्वामहानद्यांकृत्वादेवादितर्पणम्
भोक्तुकामंतदारामंवसिष्ठोवाक्यमुक्तवान् ६०
धर्मत्यागोभवेद्रामनश्राद्धंक्रियतेयदि
श्रीरामउवाच-
अमायांग्रहणेतीर्थेव्यतीपातेऽथसंक्रमे ६१
व्यतीतंयदिचेच्छ्राद्धंभगवन्क्रियतेपुनः
नित्यश्राद्धंपुनर्नैवकुर्यादितिवचस्तव ६२
यथाममैवमातृणांमरणेसमुपस्थिते
अशौचेचसमायातेनित्यश्राद्धंनवैकृतम् ६३
व्यतीपातादिकालेषुकृतंतुवचनात्तव
वसिष्ठउवाच-
एतेहिमुनयःसर्वेतथाशंभुरयंद्विजः ६४
एतन्मुखादशेषेणनिर्णयस्तुभविष्यति
सहसर्वेविनिश्चित्यमुनयःशंभुमब्रुवन् ६५

वदास्माकमशेषंत्वंद्विजवर्यमहानसि
शंभुरुवाच-
त्यक्तव्यंयच्चवैश्राद्धंपुनःकर्तव्यमेवच ६६
सूतकेसमनुप्राप्तेविघ्नेषुचवदाम्यहम्
मासिकान्युदकुंभानिश्राद्धानिसकलानिच ६७
प्रतिसांवत्सरंश्राद्धंसूतकानंतरंविदुः
त्यक्तान्यन्यानियावंतिसूतकेविघ्नसंभवे ६८
अनंतरंहिकार्याणिसर्वाणीतिनसंशयः
मासिकानिसमस्तानिश्राद्धंप्रात्यब्दिकंतथा ६९
सूतकानंतरंकार्यंविघ्नेऽन्यस्मिन्यतोन्यथा
एकादश्यांकृष्णपक्षेकर्तव्यंशुभमिच्छता ७०
तत्रव्यतिक्रमेहेतावमायांक्रियतेतुतत्
यथोत्तरदिनेष्वेवकर्तव्यंयद्यविघ्नतः ७१
कृष्णपक्षेत्वमायांतुकर्तव्यंरामनोकृतम्
मृताहस्ययदामासोनज्ञायेतकथंचन ७२
मार्गशीर्षेऽथवामाघेश्राद्धंतद्दिवसेस्मृतम्
यदातुवासराज्ञानंमासस्यज्ञानमेवच ७३
अमायामेवतन्मासेश्राद्धंसांवत्सरंभवेत्
दिनमासापरिज्ञानेप्रोषितस्यमृतस्यच ७४
तत्तिथ्यांतद्दिनंग्राह्यंतत्रज्ञानंयदाभवेत्
आश्विनामाचमार्गामामाघामाचदिनत्रयम् ७५
तत्रवान्यतमंग्राह्यंदिनमासाप्रतीतितः
वृद्धिसप्तमसीमंतप्रेतश्राद्धानुमासिकम् ७६
नित्योदकुंभश्राद्धंचमासेस्युरधिकेऽपिच
ग्रहणेपुत्रजन्मादौकर्मण्यपिचशांतिके ७७
संकल्पितेचसर्वस्मिन्नधिमासोनदुष्यति
रोगीयदामनुष्यःस्याच्छ्राद्धकर्मण्युपस्थिते ७८
भार्यांवाभ्रातरंवापिशिष्यंवापिनियोजयेत्
तस्याभावेनहानिःस्यात्कर्मणःश्राद्धसंज्ञिनः ७९
नित्यश्राद्धेयथाशक्तिभोक्तारंतुनियोजयेत्

अमावास्यामासिकंचमृताहव्यतिरेकियत् ८०
स्वयंकर्मण्यशक्तश्चेत्सुतंविप्रंनियोजयेत्
राजकार्यनियुक्तस्यदासग्रहणवर्तिनः ८१
व्यसनेषुसमस्तेषुश्राद्धंविप्रेणकारयेत्
प्रातःकालेतुनश्राद्धंप्रकुर्वंतिद्विजोत्तमाः ८२
नैमित्तिकेषुश्राद्धेषुनकालनियमःस्मृतः ८३
गृहादिव्यतिरिक्तस्यप्रक्रमःकुतुपःस्मृतः
कुतुपादथवाप्यर्वागासन्नकुतुपोभवेत् ८४
मासेमासेयथाश्राद्धेऽपराह्णस्पृग्विधीयते
अपराह्णव्यापिनीस्यादुभयत्रयदात्वमा ८५
क्षयेपूर्वातुकर्तव्यावृद्धौसाम्येपरास्मृता
अमावास्यातुयाहिस्यादपराह्णद्वयेसमा ८६
क्षयेपूर्वापरावृद्धौसाम्येऽपिचपराभवेत्
क्षीणस्तुचंद्रमायत्रतत्रश्राद्धंतुपार्वणम् ८७
अमाष्टभागेसूक्ष्मोऽसौभूताष्टांशेसनास्तिचेत्
मध्याह्नव्यापिनीसास्यादेकोद्दिष्टेतिथिर्भवेत् ८८
सायाह्नव्यापिनीयास्यात्पार्वणेसातिथिर्भवेत्
अल्पापराह्णगायामाग्राह्याश्राद्धादिकेभवेत् ८९
मृताहेत्रिमुहूर्ताचसायंकालेतिथिर्भवेत्
परेह्यस्तंगतायत्रत्रिमुहूर्ततुपूर्ववत् ९०
तत्रापरेद्युःश्राद्धंस्याज्ज्येष्ठपुत्रस्यनाशनम्
अमाश्राद्धंयथाकुर्यान्मृताहेसमुपस्थिते ९१
मध्याह्नव्यापिनीतत्रह्यद्विजस्यविधीयते
रामउवाच–
श्राद्धक्रममशेषेणमर्त्यकर्मक्रमंतथा ९२
प्रासंगिकानांधर्माणांनिर्णयंवक्तुमर्हसि
शंभुरुवाच–
श्राद्धस्यदिवसेप्राप्तेपूर्वेद्युर्नियमान्वितः ९३
निमंत्रयीतविप्रेंद्रान्विप्रलक्षणसंयुतान्
एकभुक्तंब्रह्मचर्यमंत्यजाद्यैरभाषणम् ९४

दंतधावनमभ्यंगनखकेशनिकृंतनम्
कर्ताकुर्वीतपूर्वेद्युस्त्यक्त्वाचैवपरेऽहनि ९५
गृह्णीतनियमानुक्तान्सर्वमेतत्परित्यजेत्
त्रिकालंचैवपूजाचेत्प्रातर्देवंयजेत्स्वकम् ९६
अरुणोदयवेलायांकरोतियदिपूजनम्
अधःशायीतथाभूतःप्रातरुत्थायकर्मवित् ९७
प्रातस्त्यमपियत्कर्मतत्कृत्वास्नानपूर्वकम्
ऋणत्रयविनिर्मुक्तोयास्यतिब्रह्मतत्परम् ९८
सूर्यस्योदयवेलायांशिवपूजांकरोतियः
सूर्येणसमतेजस्वीशिवलोकेमहीयते ९९
उदितेभास्करेपश्चाद्धटिकांतरपूजनम्
रुद्रेणसमतेजस्वीशिवलोकेमहीयते १००
तृतीयघटिकायांतुशिवपूजांसमाचरेत्
कुबेरसमतेजस्वीशिवलोकेमहीयते १०१
तृतीयघटिकायांतुशिवपूजांसमाचरेत्
कुबेरसमतेजस्वीशिवलोकेमहीयते १०२
चतुर्थीपंचमीषष्ठीसप्तमीघटिकासुयः
शिवंपूजयतेभक्त्याशिवलोकेमरुत्समः १०३
तत्कालएवक्रियतेपूजायत्कालनोदिता
यथाप्रतिज्ञमथवागृहीतनियमोयजेत् १०४
उपचारेषुशक्त्यावैनियमंपरिपालयेत्
नियमातिक्रमेवापियागश्चस्याद्विभोर्यदि १०५
श्रीरामउवाच–
क्वपूजादेवदेवस्यशंकरस्यामितौजसः
स्मरणात्पापनाशस्यस्मरणान्मोक्षदस्यच १०६
शिवस्यशिवरूपस्यशिवतत्त्वार्थवेदिनः
सोमस्यसोमभूषस्यसोमनेत्रस्यराजितुः १०७
वेदमूर्तेरमूर्तेश्चवेदसारस्यवेदिनः
वेदवेदांगवित्तस्यवेद्यावेद्यस्ययोगिनः १०८
गोक्षीरसमदेहस्यगोक्षीरस्नानमोदिनः

गोपालिनस्त्रिनेत्रस्यत्रयीनेत्रस्यमायिनः १०९
प्रश्नमध्येतथारामंशिवज्ञानमथादिशत्
स्थाणुभूतइवासीनोनासाग्रन्यस्तलोचनः ११०
आनंदनिष्यंदविलोचनाश्रुप्रवाहसंस्पृष्टकपोलदेशः
दधारदेवंगिरिशंहृदंबुजेगोक्षीरसुस्निग्धसुचारुगात्रम् १११
प्रतिबिंबमथोगात्रेरामस्यसमदृश्यत
दृष्ट्वैवबिंबितंशंभुंचतुर्बाहुंत्रिलोचनम् ११२
विस्मयंपरमंयाताःसर्वेमुनिहरीश्वराः
शंभोर्वक्षःस्थितंरामंदृष्ट्वादीप्ताकृतिंशुभम् ११३
तूष्णींबभूवुर्यामार्द्धमथराममुदैक्षत
स्वप्रश्नमनुसंधायप्राहसर्वंवदेतिच ११४
शंभुरुवाच-
अचलेयासदापूजाचलेवापियथेच्छया
लिगसंपूजनंमुख्यमलाभेप्रतिमादिषु ११५
अधिकारविशेषेणतत्रतत्रापिपूजनम्
विगुणंसगुणंवापिसफलंलिगपूजनम् ११६
प्रतिमादिकृतापूजाविगुणासफलानहि
अचलेवाचलेवापिपूजालिगेप्रशस्यते ११७
चलस्यपूजनंवक्ष्येस्थापनोद्वासनेतथा
तेउभेनविजानातिकश्चिन्मुनिरपिक्वचित् ११८
स्थापयंतिहृदब्जेवैगोपयंतियजंतिच
उद्वासयंतिदेवेशंशंकरंयोगिनःसदा ११९
क्रियाचातीवहोतृणांवह्नौदेवंत्रियंबकम्
पूजकानामशेषाणांशिवलिगेमहेश्वरम् १२०
लिगस्यस्थापनंपूजाउद्वासनमथैवच
धारणंशंकरस्यैवलिगमेवमहेश्वरम् १२१
सत्रिकंपरमोत्कृष्टंस्वर्णंचैवविनिर्मितम्
राजतैर्वादलैःकार्यंराजतैर्वैणवैस्तुयत् १२२
लतासूत्रैरथोवापिरचितंदारुणाथवा
वस्त्रेणवाथरचितंमृदाविरचितंभवेत् १२३

तत्रसंवेष्टयवस्त्रेणसुगंधेनसमन्विते
धौतवस्त्रयुगेशुद्धेमृद्वासनसमन्विते १२४
शीतोष्णरहितेपादचतुष्टयसमन्विते
प्रावृतिच्छेदनोपेतेक्रिमिकीटविवर्जिते १२५
धौतेनमृदुवस्त्रेणसर्वतोवेष्टयतंशिवम्
विन्यस्यसञ्जिकामध्येप्रावृत्यचपुनर्विभुम् १२६
एषाहिसञ्जिकारामदेवस्याग्रेतिकीर्तिता
तस्यचस्थापनंपाठोरहस्येचमहेशितुः १२७
अथवाभित्तिमूलेस्याद्देववेद्यामथापिवा
सुरक्षितेतथादेशेरक्षकंचनियोजयेत् १२८
प्राणादेरविनाभावंकुर्वीतनियमैःसह
एतद्धिराजसंप्रोक्तंस्थापनंपरमात्मनः १२९
सात्विकंस्वसमीपस्थंधारणंतामसंपुनः
धारणंगात्रसंस्पर्शमशेषदेहगोपनम् १३०
मस्तकेधारणंमुख्यंब्रह्मणाचतथाकृतम्
विन्यस्यमुकुटस्यांतेधारणंशुभमुच्यते १३१
ललाटेधारणंशस्तंयथालक्ष्म्याधृतंशुभम्
बाणेनचधृतंमूर्ध्निदक्षिणोरसिवापुनः १३२
कर्णेचहरकर्णेनमुनिनापरमर्षिणा
विनिर्भिद्यतथागात्रंलोहस्थानंप्रकल्प्यच १३३
धारयंतितथालिगंराक्षसाःकेचिदुत्तमाः
अनिकेतनमर्त्यानामशक्तानांशिरोधृतिः १३४
अधमाधममाख्यातंनीवीबंधादिधारणम्
तेषुतूच्छिष्टसंप्राप्तौमस्तकेधारणंभवेत् १३५
अधमाधमवृत्तीनांसदावैलिगधारणम्
पापिनामपिचाश्चर्यंयमलोकेनविद्यते १३६
श्रीरामउवाच-
चित्रगुप्तेनलिखिताललाटेयालिपिर्दृढा
तयातुलिप्यानियतंनरकंकथमन्यथा १३७
करोतिपूजनंशंभोःपापंनाशयतेकथम्

शंभुरुवाच-
पापंनाशयतेकृत्स्नमपिजन्मशतार्जितम् १३८
भर्त्सनात्सर्वपापानांस्मरणाच्चमहेशितुः
भस्मेतिपदमाख्यातंतस्यधारणमुत्तमम् १३९
यथाविधिललाटेवैवह्निवीर्यप्रधारणात्
नाशयेल्लिखितांयामींपटस्थामिवहव्यभुक् १४०
कर्णोपरिकृतंपापंनष्टंस्यान्मुखधारणे
कंठेचधारणात्कंठभोगादिकृतपातकम् १४१
बाह्वोर्बाहुकृतंपापंवक्षसिमनसाकृतम्
नाभ्यांशिश्नकृतंपापंपृष्ठेगुदकृतंतथा १४२
पार्श्वयोर्धारणाद्रामपरस्त्र्यालिगनादिजम्
तद्भस्मधारणंशस्तंसर्वत्रैवत्रिपुंड्रकम् १४३
ब्रह्मविष्णुमहेशानांत्र्यग्नीनांचधारणम्
गुप्त्यैलोकत्रयाणांचधारणंतेनवैकृतम् १४४
धृतंपंचदशस्थानेशुद्धंभस्माभिमंत्रितम्
कोष्ठयुग्मेबाहुयुग्मेकोष्ठोपरियुगेतथा १४५
धारणंसर्वदेहानांपूजायैधर्मसंमतम्
भस्माशनाभस्मशय्याभस्मोद्धूलितविग्रहाः १४६
भस्मस्नानाःसदापापैर्मुच्यंतेनात्रसंशयः
आदौब्राह्मणदीक्षायांत्रियायुषमितिस्मृतम् १४७
प्रसवेचमनुष्याणांभूतावेशेऽपिरक्षकम्
सर्पादिविषहान्यर्थंसर्वेषांसाधनंत्विदम् १४८
अपिवावैष्णवोमर्त्यअथवापीतरोजनः
भस्मस्नायीभस्मयुक्तःकर्मस्वधिकरोतिवै १४९
श्रीरामउवाच-
भस्ममाहात्म्यमादौमेभस्मायुष्यंहिकस्यवै
कथंहिरक्षतेह्येतत्सर्वमेतद्वदस्वमे १५०
शंभुरुवाच-
आयुष्यवर्द्धनेहेतुस्त्रिविधस्यापिदेहिनः
पापघ्नंशीतमुष्णंचस्पर्शाच्छिवपदप्रदम् १५१

अत्रतेकीर्तयिष्यामिचेतिहासंपुरातनम्
आसीद्वासिष्ठवंश्यस्तुधनंजयइतिद्विजः १५२
तस्यभार्याशतंचासीद्रूपलावरायसंयुतम्
तासामेकातुसुषुवेशामाकाकरुणंमुने १५३
भार्याणांसंख्ययारामसुताश्चासंस्तपस्विनः
पित्राविभागस्तेषांचविषमःपरिकल्पितः १५४
भ्रातृणांचतदाह्येववैरबंधोमहानभूत्
नराणामेकजातीनांवैरंनियतमेवतु १५५
अथासौकरुणोगत्वाभवनाशिनिकातटे
नानामुनिगणैःसार्द्धंनरसिंहदिदृत्नया १५६
नृसिंहदर्शनार्थंतुब्राह्मणेनतुकेनचित्
उत्कृष्टफलजंवीरमानीतंरूपगंधवत् १५७
करुणस्तुतदादायव्यजिघ्रत्फलमुत्तमम्
तत्रस्थिताद्विजगणाःशापेनतमयोजयन् १५८
मत्तिकाभवपापात्मन्वर्षाणांशतमप्यतः
शापावसानंभवितादधीचेनमहात्मना १५९
अथमत्तिकतांप्राप्तोभार्यामिदमभाषत
मत्तिकात्वमहंप्राप्तोमांशुभेपालयस्वभोः १६०
इत्युक्त्वासतथाभूतोबभ्रामचततस्ततः
अथैवंविधमाज्ञायज्ञातयःपापनिश्चयाः १६१
तद्वधेयत्नमास्थायतैलमध्येह्यपातयन्
मृतंपतिमथादायदुःखितासाकृशोदरी १६२
तद्दुःखशमनार्थायप्राहदेवीत्वरुंधती
अमुंसंजीवयाम्यद्यभस्मनैवशुचिस्मिते १६३
अथाग्निहोत्रजंभस्मअरुंधत्यैन्यवेदयत्
मृत्युंजयेनमंत्रेणमृतजंतौतथात्तिपत् १६४
मंदवायुंतथाचक्रेव्यजनेनशुचिस्मिता
उदतिष्ठत्ततोजंतुर्भस्मनोऽस्यप्रभावतः १६५
ततोवर्षशतेपूर्णेज्ञातिरेकोह्यमारयत्
मृतेभर्तरिसासाध्वीदुःखिताचशुचिस्मिता १६६

दधीचंनामविप्रेंद्रंमहामाहेश्वरंमुनिम्
जगामशरणंसाध्वीप्राहविप्रस्तपोधनः १६७
त्रियायुषाविहीनंतुजमदग्निंतपोनिधिम्
भस्मैवजीवयामासकश्यपंचतथाविधम् १६८
देवानपितथाभूतान्मामप्येतादृशंपुरा
तस्मात्तुभस्मनाजंतुंजीवयामितवानघे १६९
इत्येवमुक्त्वाभगवान्दधीचोमहेश्वरंवैशरणंजगाम
भस्माभिमंत्र्याथकरेगृहीत्वासंजीवयामासधवंसुसाध्व्याः १७०
महेशस्यकरस्पर्शाद्विशापःकरुणोऽभवत्
स्वरूपंचततोगत्वास्वमाश्रमपदंययौ १७१
दधीचमपिसासाध्वीगृहमानीयभोजने
प्रार्थयामासविप्रर्षिंभुक्तवानथसद्विजः १७२
भुक्तवत्यथविप्रेंद्रेकोटिशिष्याःसमागताः
अथदेवाःसमायाताभस्मोद्धूलितविग्रहाः १७३
नमस्कृत्यदधीचंतुपप्रच्छुःशिवकांक्षया
देवाऊचुः -
अस्माकंतुपुराज्ञानंनष्टमासीन्महामते १७४
गौतमस्यतुभार्यांवैदृष्ट्वाकामातुरावयम्
तथाचधर्षितादेवीविवाहकृतमंगला १७५
तांवैकामयमानानांनष्टंज्ञानमभूच्चनः
ततःसर्वेवयंभूतागतादुर्वाससंमुनिम् १७६
सउवाचाधुनासर्वमपनेष्यामिवोमलम्
शतरुद्रियमंत्रेणमंत्रितंशंभुनास्वयम् १७७
ममापिदत्तंतेनैवब्रह्महत्यादिशांतये
इत्येवमुक्त्वादुर्वासादत्तवान्भस्मचोत्तमम् १७८
अथतद्वचनात्सर्वेवयंविकृतचेतनाः
शतरुद्रियमंत्रेणभस्मोद्धूलितविग्रहाः १७९
निर्धूतपातकाःसर्वेसंवृत्तास्तत्क्षणेनहि
आश्चर्यमेतज्जानीमोभस्मसामर्थ्यमीदृशम् १८०
दधीचउवाच-

शैवस्यभस्मनःशक्तिंसंद्मेपेणवदामिवः
विस्तरेणनशक्येतवक्तुंवर्षशतैरपि १८१
अत्रवःकीर्तयिष्यामिपुरावृत्तंतुदेवयोः
हरिशंकरयोःसर्वेब्रह्महत्यादिनाशनम् १८२
पुराचैकार्णवेघोरेब्रह्मणःप्रलयेसति
महाविष्णुस्तुभगवाञ्छेतेस्मप्रलयांभसि १८३
तस्यपार्श्वद्वयंप्राप्यब्रह्मांडानांशतद्वयम्
विंशतिःपादयोःपार्श्वेविंशतिर्मस्तकांतरे १८४
नासामौक्तिकभावेनब्रह्मांडमदधात्प्रभुः
तन्नाभिमंडलेकेचिल्लोमशाद्यामुनीश्वराः १८५
तपस्तपंतःसुमहदीश्वरंपर्युपासते
अथविष्णुर्महातेजाश्चिंतामापसिसृन्नया १८६
ध्यानयोगपरोभूत्वानकिंचित्पर्यपश्यत
अथदुःखेनमहतारुरोदोच्चैःपुनःपुनः १८७
एतस्मिन्नंतरेदीप्तिःकाचिल्लोकविलन्नणा
दृष्ट्वाचहरिणाभीत्यालोचनेचनिमीलिते १८८
आगम्यमानोगोन्नीरसमतेजाःसगात्रवान्
संग्रथ्यकोटिब्रह्मांडदामयुग्मंकरद्वये १८९
दधानमुरसाधामकोटिब्रह्मांडकल्पितम्
ब्रह्मांडमेकंनिपतदुत्पतच्चकरद्वये १९०
सर्वाभरणसंयुक्तंतथाभूतंतमव्ययम्
विष्णुस्तुष्टावचादृष्ट्वादर्शनायचतस्यवै १९१
विष्णुरुवाच-
नमस्तेदेवदेवेशनमस्तेशाश्वताव्यय
नजानेऽहभवंतंभोस्त्वंचवेत्सिनमोनमः १९२
जानामिनचतेभावंदुर्निरीन्दयाचतेद्युतिः
माणिक्यकुंडलंहेमदामजालविभूषितम् १९३
रत्नांगुलीयंसुभगंबाहुकोष्ठविभूषणम्
तनुरक्तोत्तमाकीर्णदीप्तायतविलोचनम् १९४
बाणलोचनसंकाशंभाललोचनमव्ययम्

कंदर्पकार्मुकभ्रांतिजनकभ्रुवमीश्वरम् १९५
स्निग्धाधोन्नतचार्वंगनासमच्छकपोलकम्
मंदस्मितंप्रसन्नास्यंविभुंबालेंदुदर्शनम् १९६
विज्ञानरक्तवसनंवेदकल्पितभूषणम्
शरणंत्वांप्रपन्नोऽस्मिचक्षुर्मेदीयतांविभो १९७
दीनांधकृपणाज्ञाननष्टस्यशरणंभव
अथदिव्यंददौचक्षुःस्वात्मदर्शनशक्तिमत् १९८
अथदृष्ट्वाहरिःशंभुंत्रिनेत्रंपुरतःस्थितम्
कोभवानित्युवाचाथनजानेत्वांमहायशः १९९
प्रणामंकेवलंकर्तुंशक्तोऽस्मिनहिवेदितुम्
सदाशिवउवाच-
तवज्ञानंप्रदास्यामिकुरुस्नानंचवारुणम् २००
भस्मस्नानंततःपश्चात्ततोज्ञानंवदाम्यहम्
श्रीभगवानुवाच-
मत्स्नानयोग्यंसलिलंनचतिष्ठतिकुत्रचित् २०१
इत्युक्तोथनिषण्णस्तुब्रह्मांडासक्तविग्रहः
ऊरुदघ्नजलेस्नातुंनयोग्यमभवद्धरेः २०२
शंभुर्जहासस्नानायजलमत्यधिकंत्वहो
दधीचउवाच-
अथदेवःशिवोविष्णुंभालाक्षेणव्यलोकयत् २०३
विलीनसूक्ष्मावयवंवामाक्षेणव्यलोकयत्
ततःसूक्ष्मतनुर्विष्णुःशीतदेहश्चशंभुना २०४
उक्तश्चस्नाहिभोविष्णोह्रदएषविकल्पितः
ततोह्रदेहरिःस्नातुंहरांकेकल्पितेतदा २०५
प्रवेष्टुंनशशाकाथगंभीरेतद्ध्रदस्यतु
हरिराहचनोपंथाह्रदस्यास्यप्रवेशने २०६
मार्गोमेदीयतांदेवतमथोशंभुरब्रवीत्
कोटियोजनगंभीरंजलमेतन्महत्पुरा २०७
निविष्टस्यैवभवतऊरुदघ्नंजलंविभो
इदानींतिष्ठतश्चापिनप्रवेशोह्रदेकथम् २०८

अ्रष्टांगुलप्रमाणोऽयमूरुस्तस्मिन्ह्रदेचमे
पश्यामिप्रविशत्वंचपादस्पर्शंददामिते २०९
वाक्यमेकंतुसोपानंवेदंमद्वाक्यनिस्सृतम्
हरिरुवाच-
शब्दारोहणसामर्थ्यंकस्यापीहनविद्यते २१०
मूर्तस्यग्रहणंशक्यंग्रहणंवाकथंश्रुतेः
शंभुरुवाच-
पुंसःशक्तिर्नवस्तूनांधारणारोहणादिषु २११
गृहाणेमंमहावेदंजग्राहहरिरप्यथ
नम्रकरश्चाशक्तेर्हिपतन्निवजनार्द्दनः २१२
नचशक्यंमयाधर्तुमितिप्राहशिवंहरिः
शिवःप्रहस्यनिपतीपात्यतीवमहाह्नदे २१३
तत्सोपानमथारुह्यस्नातुमर्हसिकेशव
दधीचउवाच-
वेदेसोपानभूतेहिऊरुदघ्नोपलब्धिनि २१४
तत्रस्नात्वासविधिनाबहिरुत्तीर्यचोक्तवान्
स्नातोऽस्मिकिमतःकार्यंशंभुराहहरिंततः २१५
ध्यायसेहृदयेकिंत्वंनचकिंचिद्वदस्वमे
हरिर्नकिंचिदित्याहतमथोशंभुरुक्तवान् २१६
भस्मस्नानेनसंशुद्धोवेत्स्यसेपरमंशुभम्
दीक्षितस्यहितच्छस्तंतद्रक्षांकरवाणयहम् २१७
दधीचउवाच-
स्ववक्षःस्थितभस्मैकंनखेनादायशंकरः
प्रणवेनाभिमंत्र्याथगायत्र्याब्रह्मभूतया २१८
अ्रंगुलिभ्यामुपादायशिवःपंचाक्षरेणवै
हरिमस्तकगात्रेषुसर्वेष्वपिसमाक्षिपत् २१९
शांतदृष्ट्यानिरीक्ष्याथजीवेत्याहहरिंहरः
ध्यायस्वकिंतेहृदयेसचध्यानपरोऽभवत् २२०
अ्रपश्यद्धृदयेदीपंदीर्घाकारमतिप्रभम्
हरिराहशिवंसाक्षाद्दीपोदृष्टोमयेतिच २२१

शिवःप्राहनतेज्ञानंपरिपक्वमथोहरे
भस्मभक्षयतेज्ञानंसमग्रंसंभविष्यति २२२
हरिरुवाच-
भक्षयिष्येशुभंभस्मस्नातोऽहभस्मनापुरा
दृष्ट्वेश्वरंभक्तिगम्यंभस्माभक्षयदच्युतः २२३
तत्राश्चर्यमतीवासीत्पक्वबिंबसमद्युतिः
वासुदेवःशुद्धमुक्ताफलवर्णोऽभवत्क्षणात् २२४
ततःप्रभृतिशुक्लोऽसौवासुदेवःप्रसन्नवान्
पुनर्ध्यानपरोभूत्वादीपमध्येचपूरुषम् २२५
शुद्धस्फटिकसंकाशंत्रिनेत्रंद्विभुजंशिवम्
वरदंदक्षिणेहस्तेवामेचाभयदंविभुम् २२६
पंचवर्षीयवपुषंशरच्चंद्रायुतद्युतिम्
माणिक्यकुंडलंहेमदामजालविभूषितम् २२७
रत्नांगुलीयसुभगंबाहुकोष्ठसुभूषणम्
तनुरक्तोष्ठमाकर्णदीर्घायतविलोचनम् २२८
बाणलोचनसंकाशंभाललोचनमव्ययम्
कंदर्पकार्मुकभ्रांतिजनकभ्रुवमीश्वरम् २२९
स्निग्धोन्नतसुचार्वंगनासमच्छकपोलकम्
मंदस्मितंप्रसन्नास्यंबालेंदुदर्शनंविभुम् २३०
विज्ञानरक्तवसनंवेदकल्पितनूपुरम्
वामांगुलीयमध्यस्थमतिप्रणवमव्ययम् २३१
दृष्टवानथतंविष्णुःकृतकृत्योऽभवत्तदा
अथाहशंभुर्भोविष्णोहृदिदृष्टंत्वयाकिमु २३२
हरिराहपुरादृष्टःपुरुषःशांतविग्रहः
इत्युदीर्यमहाविष्णुःशिवपादेपपातह २३३
हरिरुवाच-
नशक्तिंभस्मनोजानेप्रभावंवाकुतस्तव
नमस्तेऽस्तुनमस्तेऽस्तुत्वामेवशरणंगतः २३४
सदाशिवउवाच-
वरंवृणुमहाभागमनसायंत्वमिच्छसि

शिववाचमथाकरार्यहरिर्वव्रेवरोत्तमम् २३५
हरिरुवाच-
त्वत्पादयुगलेशंभोभक्तिरस्तुसदामम
अथदत्वावरंशंभुरिदमाहवचोहरिम् २३६
भस्मधारणसंपन्नोममभक्तोभविष्यसि
दधीचउवाच-
इत्थमुक्तंमहाज्ञानंभस्मसंभवमादितः २३७
तस्माद्यूयंसुराःसर्वेधारयध्वंतदादरात्
विस्मयोत्फुल्लनयनादेवाश्चासंस्तदस्त्विति २३८
यइदंशृणुयान्नित्यंपुरायाख्यानमनुत्तमम्
विमुक्तःसर्वपापेभ्योयात्यसौशांकरंपदम् २३९

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेभस्ममाहात्म्ये
पंचोत्तरशततमोऽध्यायः १०५

षडुत्तरशततमोऽध्यायः

शुचिस्मितोवाच-
आयुष्यवर्द्धनंभस्माशनंदृष्टंमहामुने
परलोकगतिंदातुंशक्तमेतंवदस्वमे १
दधीचउवाच-
अत्रतेकथयिष्यामिइतिहासंपुरातनम्
चित्रगुप्तयमाभ्यांचयद्विख्यातंबभूवह २
मिथिलायांपुराकश्चिच्छुनःपर्यटतेक्षुधा
पुराजन्मशतात्पूर्वंब्राह्मणःपापनिश्चयः ३
पूर्वेवयसिवेदाढ्यःशास्त्राढ्यश्चसुबुद्धिमान्
सस्नातुंजाह्नवींगत्वास्नानंकृत्वापितॄनपि ४
देवानृषीन्समभ्यर्च्यययौप्राप्तलिकापुरम्
प्रतिश्रयमथोचक्रेब्राह्मणस्यनिवेशने ५
तत्रैकाक्षत्रियसुतायौवनस्थाहतप्रिया
भ्रष्टराज्याचषट्कोटिनिष्कद्रव्येणसंयुता ६
भुक्त्वाथशयितंविप्रंसर्वावयवसुंदरम्

रात्रौचंद्रोदयेशुद्धेज्योत्स्नाहसितदिङ्मुखे ७
ब्राह्मणाभ्याशमागत्यतमुदीक्ष्येदमब्रवीत्
कुतस्त्वमागतोविप्रकंवादेशंगमिष्यसि ८
ब्राह्मणउवाच-
अकालचर्यासर्वेषांशंकामुत्पादयेद्ध्रुवम्
वयःस्थयोर्मिथोवादोरहस्येहास्यमंदिरे ९
क्षत्रियोवाच-
कथाप्रसंगेयात्रायांतीर्थेदेशादिविप्लवे
दुर्भिक्षेग्रामदहनेरहोवादोनदूषितः १०
प्रतिश्रयस्तुमद्गेहेभवतैवपुराकृतः
मद्गेहवासिनीचाहंनशंकात्विहकस्यचित् ११
ब्राह्मणउवाच-
तूष्णींभावोमयाकार्योगच्छत्वंशीघ्रमग्रतः
इत्युक्ताब्राह्मणेनासौमनसेदमचिंतयत् १२
अनेनसंगमोमह्यंयथाभूयात्तथाविधि
रोदनंतुकरिष्यामितथायास्यतिसांत्वितुम् १३
मांचसांत्वयितुंप्राप्तोमांसमुत्थापयिष्यति
अहमुत्तिष्ठमानैवदोर्लताकंठसंगिनी १४
कुचयुग्मेनतद्गात्रंस्पर्शयंतीविमूर्च्छिता
गतभानांहिमांदृष्ट्वानिषण्णःस्वयमेवसः १५
उत्संगेमामकंदेहंनिधास्यतिद्विजाग्रणीः
अचेतनेववसनमपास्यरुदतीवच १६
सुस्निग्धंरोमरहितंपक्वाश्वत्थदलाकृति
दर्शयिष्यामितत्स्थानंकामगेहंसुगंधिच १७
मयैवविलुठंत्यांगेतस्यवस्त्रमपास्यते
विलुप्यमानसंतस्यकरिष्येस्ववशंद्विजम् १८
अदृष्टौयादृशंचित्तंदृष्टौनैतादृशंभवेत्
दर्शनेयादृशंचित्तंसंलापेनैवतादृशम् १९
संलापेयादृशंचित्तंहास्योक्तौनैवतादृशम्
हास्योक्तौयादृशंचित्तंस्पर्शनेनैवतादृशम् २०

स्पर्शनेयादृशंचित्तंयोनिदृष्टौनतादृशम्
तद्दृष्टौयादृशंचित्तंयोनिस्पर्शेनतादृशम् २१
बाहुमूलकुचद्वंद्वस्वयोनिस्पर्शदर्शनात्
कस्यनस्खलतेचेतोरेतःस्कन्नंचनोभवेत् २२
दधीचउवाच-
इतिसंचिंत्यमनसाक्षत्रियागृहमभ्यगात्
स्वगृहद्वारमासाद्यमंदंमंदंरुरोदवै २३
चिरंकालंचरुदितंब्राह्मणःकरुणानिधिः २४
स्त्रीबालवृद्धातुरराजयोगिनांविषाग्नितोयाद्रिनिपातनादिना
दुःखस्यचैवोद्धरणंप्रशस्यतेकूपस्यदानेनसमंवदंति २५
इत्थंविचार्यविप्रोऽसौशुचिर्भूतःप्रसन्नधीः
तस्याःसमीपमगमत्तामुवाचततोद्विजः २६
अलंशोकेनमहताइहामुत्रविरोधिना
शरीरशोषणंह्येतच्चित्तविध्वंसनंतथा २७
त्यजशोकमिमंबालेनचार्थःशोचितेनवै
शोकस्यकारणंकिंवायेनेत्थंरुद्यतेत्वया २८
दधीचउवाच-
एवमुक्ताद्विजेनाथनसाकिंचिदुवाचह
मूर्च्छितेवापतद्भूमौतमदृष्ट्वेववीक्षते २९
तामथोत्थापयामासब्राह्मणःपरमार्थवित्
उत्थितोत्थापितातेननिपपातपुनःपुनः ३०
पतितांपतितांविप्रोनिषद्योत्थाप्यतांपुनः
अंकमारोपयामासप्रममार्जविलोचने ३१
अथसामूर्च्छितेवाशुवसनंपरिमुच्यतम्
दर्शयंतीस्तनौगुह्यंबाहुमूलेविलोचने ३२
आलंब्यकंठेबाहुभ्यांस्तनाभ्यामस्पृशद्द्विजम्
चंद्रातपश्चविशदोमंदमारुतसंभवः ३३
अथचिंतापरोविप्रोनैवकार्यमिदंमम
पितुर्वामातुरुचितंपत्युर्वाथगुरोस्तथा ३४
असंबुद्धस्यमेसर्वंविपरीतंविभातिवै

अथकामःसमायातोरहस्येस्थितयोस्तयोः ३५
विव्याधनिशितैर्बाणैर्द्विजंकामोदुरात्मवान्
स्मरबाणातुरोविप्रश्चिंतयामासकामुकः ३६
इयंसुचारुसर्वांगीकामिनीवप्रदृश्यते
नोचेद्योनिमुखेह्यस्याःकथंरोमांचसंभवः ३७
तदेतस्याःकुचस्पर्शात्सर्वंव्यक्तंभविष्यति
इतिसंचिंत्यमनसाकुचौयोनिंद्विजोऽस्पृशत् ३८
सापिमूर्च्छितरूपेवमंदस्मितमुखाभवत्
आलिलिगद्विजंगाढमाननंचचुचुंबह ३९
तयोरथसमायोगोवर्षाणांशतमप्यभूत्
गतेवर्षशतेपश्चादेकस्मिन्दिवसेद्विजः ४०
स्नातुंययौनदींप्रातःसापिविप्रप्रसंगतः
स्नानंतत्रतथाचक्रेपुराणंश्रुतवानथ ४१
कौर्मंसमस्तपापानांनाशनंशिवभक्तिदम्
इदंचपद्मंशुश्रावपुराणज्ञेनभाषितम् ४२
ब्रह्महामद्यपःस्तेनस्तथैवगुरुतल्पगः
कौर्मंपुराणंश्रुत्वैवमुच्यतेपातकात्ततः ४३
श्रुत्वैतद्वचनंविप्रःपौराणिकमभाषत
मयाकृतानांपापानांनचसंख्यास्तिकाचन ४४
अशेषपापसंदोहनाशनंतदिहोच्यताम्
पौराणिकउवाच-
आराधयस्वदेवेशंशंकरंत्रिदशेश्वरम् ४५
तस्यसंपूजनाद्विप्रसर्वंपापंविनश्यति
पापमेवतमःप्रोक्तंज्ञानदीपेननश्यति ४६
अथवापूजयाविप्रसमस्ताघविनाशनम्
ज्ञानपूजाविहीनानांनरकेपतनंध्रुवम् ४७
दधीचउवाच-
अथद्विजोह्यभिगतःशिवालयमनुत्तमम्
द्रोणपुष्पसहस्रेणपूजयामासशंकरम् ४८
गृहंजगामचततोभोजनंकृतवानथ

विहायद्गत्रियांविप्रोजगामेष्टांभुवंततः ४६
हविष्यमन्नमादायभुक्त्यशक्तेःशिवालयम्
गत्वादीपस्थिताज्येनभोजनंकृतवान्बहिः ५०
अथमृत्युवशंप्राप्तोयमलोकंजगामवै
यमउवाच-
त्वयाकृतानांपापानांकेषांचिन्नाशनंपुरा ५१
त्वयैकदिवसेपूजाशंकरस्ययतःकृता
तवपापसहस्त्रंचप्रणष्टंभवतोद्विज ५२
स्थितानामपिपापानांफलंनरकपातनम्
वर्षकोटिद्वयंविप्रश्वानजन्मशतंपुनः ५३
शिवदीपाज्यहरणात्फलंनरकसेवनम्
नरकेचस्थितिस्तस्यशतवर्षंसुभीषणम् ५४
कुंभीपाकेचकाष्ठत्वंभस्मभूत्वापुनःपुनः
वर्षाणांदशकंत्वेवंकृमिभुक्तिःपरंदश ५५
पुनश्चदीपवर्तित्वंवर्षाणांचतथादश
श्लेष्मामेध्यपुरीषेषुमूत्ररेतोह्रदेषुच ५६
उन्मज्ज्यचनिमज्ज्याथश्लेष्मविरामलभोजनम्
ततोनरकशेषेणश्वानजन्मशतंपरम् ५७
यमवाक्यमितिश्रुत्वाब्राह्मणोनिपपातच
अथतस्यप्रियाभार्यापतिचिंतापराभवत् ५८
एतस्मिन्नंतरेतस्याःसमीपंनारदोऽभ्यगात्
नारदस्यपपातासौपादयोरतिदुःखिता ५६
तामुत्थाप्यमुनिःशुद्धांगतायुषमभाषत
अयिमुग्धेविशालाद्विभर्तारंगंतुमर्हसि ६०
भर्तातिहिविशालाद्विमृतोबंधुविवर्जितः
नरोदितव्यंतेभद्रेज्वलनंप्रविशस्वभोः ६१
ब्राह्मरायुवाच-
अशक्यंयदिवाशक्यंमयागंतुंमुनेवद
अग्निप्रवेशकालोवैव्यतीतोनभवेद्यथा ६२
नारदउवाच-

योजनानांशतंत्वेकमितःस्थानात्पुरंहितत्
श्वोदाहःकिलविप्रस्यभवितागंतुमर्हसि ६३
अव्ययोवाच-
दूरस्थितंकायनाथंगंतुमर्हामिहेमुने
तद्वचस्तुसमाकर्ण्यनारदस्तामभाषत ६४
विपंचीनालसंस्थात्वंभवगच्छाम्यहंक्षणात्
इत्युदीर्यतदागत्वात्वरांचक्रेगतंचतत् ६५
देशंनष्टद्विजस्थानंतामुवाचाव्ययांमुनिः
रोदनंनेहकर्तव्यंयदितत्राग्निमेष्यसि ६६
पापंयदिकृतंभद्रेपरपूरुषसेवनम्
एतद्विशुद्धयेपुत्रिप्रायश्चित्तंसमाचर ६७
तवोपपातकव्रातनाशोवह्निप्रवेशनात्
नान्यत्पश्यामिनारीणांसर्वपापोपशांतये ६८
अग्निप्रवेशंमुक्त्वैकंप्रायश्चित्तंजगत्त्रये
दधीचउवाच-
अथनारदवाक्येननोदितासावचोऽब्रवीत् ६९
अग्निप्रवेशेनारीणांकिंकर्तव्यंमहामुने
नारदउवाच-
स्नानंमंगलसंस्कारोभूषणांजनधारणम् ७०
गंधपुष्पंतथाधूपंहरिद्राक्षतधारणम्
मंगलंचतथासूत्रंपादालक्तकमेवच ७१
शक्त्यादानंप्रियोक्तिश्चप्रसन्नास्यत्वमेवच
नानामंगलवाद्यानांश्रवणंगीतकस्यच ७२
व्यभिचारकृतेपापेतत्पापस्यप्रशांतये
अतीतंपातकंस्पृष्ट्वाप्रायश्चित्तंतदीरितम् ७३
कुर्यादथस्वकांभूषांविप्रायप्रतिपादयेत्
भूषाभावेस्वकीयेनप्रायश्चित्तंतुकारयेत् ७४
नान्यथातस्यपापस्यनाशनंवेतिकुत्रचित्
अव्ययोवाच-
सर्वमेतत्करिष्यामिहरिद्रामेनविद्यते ७५

भूषणंकिमुतब्रह्मन्सर्वमेतत्प्रदीयताम्
नारदउवाच-
नह्यस्तिकिंचित्सौभाग्यद्रव्यमन्यत्त्वपेक्षया ७६
दधीचउवाच-
अथक्षणेनाभ्यगमत्कैलासंशिवमंदिरम्
गिरिजामथदृष्ट्वासौप्रणिपत्येदमब्रवीत् ७७
हरिद्रादीयतांमातर्भूषणानिचसूत्रकम्
पार्वत्युवाच-
विधवायैमयाकिंचिद्भूषणंदीयतांकथम् ७८
मयादत्तेहितस्मिन्वैवैधव्यंनोपपद्यते
नारदउवाच-
मातर्नविधवायावद्भवांगंवर्ततेस्त्रियः ७९
आदाहात्सूतकंनास्तितिष्ठेत्सौभाग्यमुत्तमम्
पार्वत्युवाच-
नचान्यदेहोमद्भूषांहरिद्रांधर्तुमर्हति ८०
भूषणादौमयादत्तेचिरंजीवितमिष्यते
दीयतेहिजयंत्यैवसर्वमेतत्त्वयोदितम् ८१
जयंतींसजगामाथतयादत्तमथाहरत्
स्नपंत्याअव्ययायास्तुहरिद्रांदत्तवान्मुनिः ८२
ततःससूक्ष्मवसनभूषणानिमुनिर्ददौ
आहचैनांतवांतेष्टिंकःकरोतिनियुंक्ष्वतम् ८३
अव्ययोवाच-
त्वयैवमेसमस्तानांक्रियाणांकारणंमुने
पितासिसर्वंकुर्वद्यनमस्तेमुनिसत्तम ८४
दधीचउवाच-
अथतंब्राह्मणंदग्ध्वानारदस्तामुवाचह
अव्ययेगच्छदहनंप्रविशत्वंयदीच्छसि ८५
अथसाभूषितासाध्वीत्रिःप्रदक्षिणपूर्वकम्
नारदंतुनमस्कृत्यगौरांगीमर्पयन्मनः ८६
सुसूक्ष्मंमंगलंसूत्रंहरिद्रामक्षतांस्तथा

कुसुमानिचवासांसिकस्तूरीचंदनंतथा ८७
सौवर्णकंकतिकांचफलानिविविधानिच
स्वदक्षिणादिवस्त्रांतंस्पर्शयित्वापृथक्पृथक् ८८
पार्वतीप्रीतिकामासापुरंध्रीभ्योऽखिलंददौ
ज्वालामालाभिराकाशंदहंतमिवचानलम् ८९
त्रिःप्रदक्षिणमागत्यस्थित्वाग्नेःपुरतःसती
इदंप्राहतदावाक्यंप्रांजलि प्रहसन्मुखी ९०
अव्ययोवाच-
इंद्रादयोदिशांपालामातर्मेदिनिभास्कर
धर्मादयःसुराःसर्वेशृणुध्वंममभाषितम् ९१
पाणिपीडनमारभ्यचैतदंतमहर्निशम्
वाङ्मनःकर्मभिर्भर्तासेवितोयदिभक्तितः ९२
व्यभिचारोयथानस्यादवस्थात्रितयेमम
तेनसत्येनमेपत्यासार्द्धंयानंप्रयच्छत ९३
इत्युक्त्वाथस्वहस्ताग्रपुष्पकंद्रुतमाक्षिपत्
प्रविष्टाज्वलनंदीप्तमथापश्यद्विमानकम् ९४
सूर्येणसममुत्कृष्टमप्सरोगीतशोभितम्
आरुरोहविमानंसाभर्त्रासाकंदिवंययौ ९५
यमःप्राहाथसंपूज्यवनितांतांपतिव्रताम्
अक्षयःस्वर्गएवेहनचपापंतवास्तिवै ९६
कोटिद्वयसमास्तत्रनरकेहंतपातकम्
मृष्टमेवनसंदेहःकिंतुपातकमेवच ९७
एकंशिवस्यदीपाज्यभक्षणेनसमर्जितम्
नवापिनरकेपातःश्वानजन्मशतंभवेत् ९८
अव्ययोवाच-
अग्निप्रवेशशुद्धानांपुनश्चनरकःकथम्
अग्निप्रवेशात्सर्वेषांपापानांनाशनंभवेत् ९९
यमउवाच-
शिवद्रव्यापहारस्यपातकंनैवनश्यति
इत्थमाहपुराशंभुरन्येषांनाशनंभवेत् १००

अथसश्वानतामाप्यशताब्दंस्यात्ततःपरम्
दधीचमंदिरंप्राप्तोमृत्योरास्यगतोहिसः १०१
तस्यभित्तिसमीपेतुभस्मास्तेह्यभिमंत्रितम्
भस्मनिश्वापपाताथममारचगतोयमम् १०२
यमःसंपूज्यावनतोभवान्पुरायतमोमुनिः
मद्गेहेभवतःस्थानंनयोग्यंगम्यतांबहिः १०३
अथगत्वाबहिस्तस्थौसारमेयोयमोदितः
संतापावस्थितंतंचनारदोदृष्टवानमुम् १०४
पप्रच्छचकिमर्थंत्वमिहतिष्ठसिदीप्तिमान्
शिवभस्मस्थितमृतंशैवंजानेमहामते १०५
शैवानांपापिनांचापिसाहसेनतनुत्यजाम्
यमलोकोनचास्तीतिशिवाज्ञाशिवनोदिता १०६
दधीचउवाच-
इत्थमाभाष्यतंश्वानंकैलासमगमन्मुनिः
दंडवत्प्रणिपत्येशंव्यज्ञापयदथोहरम् १०७
देवकश्चिद्यमपुराद्बहिरास्तेसकुक्कुरः
भस्मन्येवमृतस्तद्वद्धवलोकंसचार्हति १०८
अथमुख्यगणाविष्टोवीरभद्रःशिवेरितः
आनयामासतंश्वानंदिव्यरूपधरंतदा १०९
महेशपादप्रणतंदेवायाथव्यजिज्ञपत्
आहमाहेश्वरोदेवंगणमेनंकुरुष्वमे ११०
तथेतिचशिवःप्राहगणःश्वानमुखोऽभवत्
दधीचउवाच-
अतुल्यंभस्ममाहात्म्यंमयोक्तंतेशुचिस्मिते १११
इतःपरंहिकिंभूयःश्रोतुमिच्छसिसुव्रते ११२
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेविभूतिमाहात्म्ये
षडुत्तरशततमोऽध्यायः १०६

सप्तोत्तरशततमोऽध्यायः

शुचिस्मितोवाच-

कश्यपंजमदग्निंचदेवानांचपुराकथम्
ररक्षभस्मतद्ब्रह्मन्समाचक्ष्वमुनेमम १
दधीचउवाच-
कश्यपादियुतादेवाःपूर्वमभ्यागमन्गिरिम्
शोकरंनामविख्यातंगिरिमध्येसुशोभनम् २
नानाविहंगसंकीर्णंनानामुनिगणाश्रयम्
वासुदेवाश्रयंरम्यमप्सरोगणसेवितम् ३
विचित्रवृक्षसंवीतंसर्वर्तुकुसुमोज्ज्वलम्
तथाविधंप्रविश्यैतेगिरिंवयमथापरे ४
स्तुवंतःकेशवंतत्रगताःस्मगिरिशेश्वरम्
दृष्ट्वातत्रमहाज्वालांप्रविष्टाश्चवयंचताम् ५
मामेकंतुतिरस्कृत्यह्यदहद्देवतामुनीन्
मांददाहततःपश्चाद्भस्मीभूतावयंशुभे ६
अस्मानेतादृशान्दृष्ट्वावीरभद्रः प्रतापवान्
केनापिकारणेनासौगतवान्पर्वतंचतम् ७
भस्मोद्धूलितसर्वांगोमस्तकस्थशिवःशुचिः
एकाकीनिःस्पृहःशान्तोहाहाशब्दमथाशृणोत् ८
अथचिंतापरश्चासीन्म्रियमाणशवध्वनिः
शवानामिवगंधश्चदृश्यतेतन्निरीक्षणे ९
इतिनिश्चित्यमनसाजगामाग्निमतिप्रभम्
सवह्निर्वीरभद्रंचदग्धुमारब्धवानथ १०
तृणाग्निरिवशांतोऽभूदासाद्यसलिलंयथा
ततोऽपरांमहाज्वालांवीरभद्रस्तुदृष्टवान् ११
खंगच्छंतींमहाकालोज्वालांनिपतितामपि
मनसाचिंतयच्चापिवीरभद्रःप्रतापवान् १२
सर्वेषांनाशिनीज्वालाप्राणिनांशतकोटिशः
तत्सर्वरक्षणार्थंहिपिपासुश्चाप्यहंत्विमाम् १३
प्राश्नामिमहतींज्वालांसलिलंतृषितोयथा
एतस्मिन्नंतरेवीरंवागाहचाशरीरिणी १४
भारत्युवाच-

वीरमासाहसंकार्षीःक्वतृषाक्वाशुशुद्मणिः
तृषितानांजलेनार्थोविपरीतोवनाग्निना १५
निकामंयोजनशिराःप्रणष्टोराद्मसेश्वरः
शतयोजनवक्त्रश्चशतबाहुस्तथापरः १६
अगस्त्यश्चमहाभागोनिःशेषंपीतसागरः
एतानन्यानसंख्याताञ्ज्वालेयंतानमारयत् १७
वीरभद्रउवाच-
भीषिकेयंमहाज्वालात्वदुक्तानहिजायते
सरस्वतिभवत्यांचममरोषश्चजायते १८
सर्वदेवार्चितपदंवीरभद्रमवेहिमाम्
भारत्युवाच-
मयोक्तंहितभावेननद्वेषान्नान्यतोमुने १९
कोपमुत्सृजवीरत्वमात्मनोहितमाचर
इत्युक्त्वांतर्दधेदेवीभारतीवीरभीतितः २०
अथवीरोमहाज्वालामपासील्लीलयैवतु
द्मणेनमहतीज्वालाशतयोजनविस्तृता २१
एकेनवीरभद्रेणपीतापरमदुःसहा
अथचेंद्रमुखानांचमुनीनांभस्मराशयः २२
दृष्टावैवीरभद्रेणआहूताश्चमहात्मना
नचाब्रुवन्प्रतिवचोमृतामुनिदिवौकसः २३
वीरभद्रस्तुविज्ञायनाशंमुनिदिवौकसाम्
दध्यावमून्कथंसर्वाञ्जीवयाम्यद्यकोविदः २४
ध्यानेनदृष्टवांश्चापिजीवितंभस्मदेहिनाम्
अथाचम्यमृतानांतुभस्मान्यथचभस्मना २५
मृत्युंजयेनमंत्रेणमंत्रितेनह्यमंत्रयत्
अथोत्थितामुनिवराःस्वंस्वंरूपमुपाश्रिताः २६
अथतेगतवंतश्चगिरिपार्श्वंमहाप्रभम्
तत्रापिभद्मिताःसर्वेसर्पेणातिशरीरिणा २७
अथवीरोमहासर्पसमीपमगमत्प्रभुः
वीरमागतमालोक्यभुजगोयोद्धुमारभत् २८

युयुधेवर्षमेकंतुनानारूपधरःफणी
अथवीरःप्रगृह्यौष्ठयुगंकरयुगेनच २९
द्विधाचक्रेसमस्तांगंदेवांस्तत्रगतायुषः
दृष्ट्वाथभस्मनैवैताञ्जीवयामासशंकरः ३०
अथदेवाःसमुनयोवीरभद्रंप्रणम्यतु
गतवंतोयथामार्गंददृशूरक्षआगतम् ३१
पंचमेढ्रंमहाकायंदोर्भिश्चदशभिर्युतम्
पंचपादसमोपेतंशिरोभिर्युतमष्टभिः ३२
कांक्षमाणंमहाहारंयुध्यमानोहिवालिना
महावराहवपुषोवासुदेवस्ययद्बलम् ३३
तादृशंद्विगुणीभूतंकपौवालिनिनिश्चितम्
तादृशंवानरश्रेष्ठंससुग्रीवंसराक्षसः ३४
मुष्टियुद्धेपंचपादैःसहसाहत्यवालिनम्
सुग्रीवंचकराभ्यांसहंतुमेवप्रचक्रमे ३५
आस्येनिक्षिप्यसुग्रीवमग्रसत्कवलंयथा
वालिसुग्रीवग्रसनंदृष्ट्वाचिंतामवापह ३६
कथमेनंहनिष्यामिरक्षयिष्येकथंकपिम्
एवंहिचिंतयानंतंवानरंराक्षसेश्वरः ३७
अग्रसीदेकयत्नेनतथाभूतंचराक्षसम्
दृष्ट्वादेवर्षयःसर्वेपलायनपरास्तथा ३८
पलायमानांस्तान्दृष्ट्वापंचमेढ्रःसराक्षसः
हस्तैःसमस्तैस्तान्सर्वानादायाभक्षयत्तदा ३९
वीरभद्रस्ततोदृष्ट्वावानरर्षिसुरादनम्
पंचाशद्योजनशिलांकरेणादायतंरुषा ४०
निजघानशिरोमध्येमध्यमंपतितंशिरः
ततआदायशैलस्यशृंगंतच्छतयोजनम् ४१
स्थापयित्वादृढतरंराक्षसेंद्रंतथाहरत्
राक्षसोऽथबभाषेतंवीरभद्रंत्रिलोचनम् ४२
ममबाहुबलंपश्यवीक्षितंत्वद्बलंमया
असिद्वयंतैलधौतंपंचाशद्योजनोन्नतम् ४३

एकयोजनविस्तारंसुदृढंलक्षणान्वितम्
एकंगृहाणाभिमतंविशिष्टंतन्ममप्रियम् ४४
वीरभद्रस्तथेत्युक्त्वागृहीत्वासिंमहाबलः
करेणाचालयत्तीक्ष्णंक्ष्वेलद्यंचक्रेततःक्रुधा ४५
गृहीतासिस्तथाक्ष्वेलद्यंचक्रेराक्षसपुंगवः
वीरभद्रंसमभ्येत्यकंठंप्रतिसमर्पयत् ४६
तद्गात्रंभिन्नमभवच्छोणितंनिर्गतंबहु
राक्षसस्त्वेकहस्तेनपपौतच्छोणितंततः ४७
वीरभद्रःकंठदेशेराक्षसंप्राहरद्रुषा
शिरोद्वयंतथाच्छिन्नंपतमानंततोऽग्रहीत् ४८
न्यभक्षयदमेयात्मासिंहनादंचकारह
तेननादेनमहताक्षुब्धमासीज्जगत्त्रयम् ४९
अन्योन्यमसिघातेनभिन्नगात्रौविकस्वरौ
किंशुकाविवदृश्येतेपुष्पितौरुधिरोक्षितौ ५०
वर्षमेकंतुसंयुध्यसासीदेवासुरौतदा
अतःपरंवर्षमेकंगदायुद्धमभूत्तयोः ५१
असिपुत्रिकयापश्चाद्वर्षमेकमभूद्रणः
पुनर्गृहीत्वासियुगंयुयुधातेपरस्परम् ५२
शंभुवाणोमहाखड्गंदंष्ट्राकारोगणेश्वरः
सरोषरक्तनयनश्चालयित्वासिमग्रतः ५३
तस्यकंठवनंसर्वंचिच्छेदकदलद्यंयथा
शिरांसिसर्वाण्यादायबभक्षभगनेत्रहा ५४
तस्यगात्रंकररुहैर्विदार्याहृत्यदेवताः
कपींद्रौचतथाचान्याश्रद्राक्षीत्परमेश्वरीम् ५५
एतद्युद्धंमहाघोरंनारदोवीक्ष्यचाभ्यगात्
ब्रह्मणेवासुदेवायशंकरायव्यजिज्ञपत् ५६
मुनयोरक्षितादेवावालिसुग्रीववानरौ
एतौसंजीवयामासब्रह्मविष्णुशिवात्मकः ५७
रक्षसेशंभुनादत्तोवरःपरमदारुणः
हिरण्यकशिपोराज्येबलवानेकराक्षसः ५८

देवैःसार्द्धंतुयुयुधेवर्षाणांशतमद्भुतम्
पलायिताश्चबहुधामृताश्चशतशोसुराः ५९
शुक्रेणरक्षितःसोऽथगुरुणाचिंतयत्त्विदम्
मृतोऽस्मिशतशःशुक्रजीवितोऽस्मित्वयैवहि ६०
अमृत्यवेत्वमेतस्मादुदरस्थमृतायच
अन्यथामरणंमह्यंभविष्यतिनसंशयः ६१
गुरोयमेनसाकंमेयुद्धमासीत्सुदारुणम्
मयासौग्रसितोयुद्धेयमराजःप्रतापवान् ६२
ममोदरंप्रविश्यासौबिभेदचननादच
अहंमृतस्तदाचासंत्वयासंजीवितःपुनः ६३
तस्मादुदरसंस्थानांमरणायतपेतपः
शुक्रउवाच-
एवमेतन्नसंदेहोयथावत्त्वंसमाचर ६४
स्यमंतपंचकंतीर्थंतत्रत्वंतप्तुमर्हसि
राक्षसउवाच-
तपेमहत्तपोघोरंयन्नचीर्णंसुरासुरैः ६५
गुल्फप्रदेशेपादान्तेत्वयःपाशैःप्रबध्यच
अयःस्तंभयुगंकृत्वाअयःपट्टिकयान्वितम् ६६
पट्टिकायांपादबंधंकृत्वाधःशीर्षतांतथा
विवृतास्यंतथाकल्पंकृत्वाधोमुखमुच्चकैः ६७
स्तंभोत्तरेणज्वालायांचक्रिकायामितस्ततः
अधःशिरास्तथातिष्ठन्नुन्मील्यैवविलोचने ६८
एवंतपश्चरिष्यामिवरदःकोपिमेभवेत्
ब्रह्मावावरदःसोऽस्तुशंकरोविष्णुरेवच ६९
वरदेनतुमेभाव्यंयोवाकोवावरप्रदः
इत्थमाभाष्यमुनिनागुरुणाभार्गवेणसः ७०
तथातपश्चषण्मासंपुनरन्यच्चकारह
नखाभ्यांस्वशिरश्छित्त्वाजुहावाग्नौसमंत्रकम् ७१
नमोभद्रायमंत्रेणचत्वारिचशिरांसिसः
पंचमंतुशिरोहातुंयतमानेचराक्षसे ७२

वह्निमध्यात्समुत्तस्थौभगवानंबिकापतिः
शुद्धस्फटिकसंकाशोबालचन्द्रविभूषणः ७३
अधःशिरस्कंतद्रक्षइदमाहमहेश्वरः
मासाहसंकृथारक्षोवरदोऽस्मिवरंवृणु ७४
राक्षसउवाच-
बहूनांचवराणांत्वंदातानूनंमहेश्वरः
हतशीर्षसमुत्पत्तिंग्रस्तजीवमृतिंतथा ७५
वराहवपुषोविष्णोरस्तुशक्तिश्चतुर्गुणा
मयितेनहिरोषःस्यात्संनिधिस्तुसदामम ७६
त्वज्जटोत्पाटनेनैकःपुरुषःसंभविष्यति
तेनैवमरणंनान्यैरिदमस्तुवृतंमम ७७
भविष्यत्येवमेवैतदित्युक्त्वांतर्हितोहरः
एवंलब्धवरःपापीराक्षसोनिहतस्त्वया ७८
अथालिग्यहरिर्वीरंशंकरश्चपितामहः
यथागतमथोजग्मुरथदेवादियोषितः ७९
निपत्यदंडवद्भूमौवीरभद्रमथाब्रुवन्
नमस्तेदेवदेवेशनमस्तेकरुणाकर ८०
नमस्तेशाश्वतानंतनमस्तेवरदोभव
वीरभद्रउवाच-
भस्मनाजीवयिष्यामिसुरान्समुनिवानरान् ८१
भवतीभिःप्रतोष्टव्यंशोकःकार्योनचाधुना
इत्युक्त्वावीरभद्रस्तुभस्मनाजीवयत्सतान् ८२
उत्थितामुनिदेवाश्चवानरौचोत्थितौततः
इदमूचुर्वचोहृष्टाःशिरःस्थांजलयोनमन् ८३
त्वयात्रजीवितास्तातपितात्वंधर्मतोहिनः
अस्माकंशरणंनित्यंभवशंकरसंभव ८४
शिशूनांदुष्टचरितंदृष्ट्वाशिक्षेस्तथाचतान्
रक्षेःपरकृताबाधाव्याधिभ्यश्चयथौरसान् ८५
दक्षाध्वरेकृतागस्काःशिक्षिताभवतानघ
इदानींरक्षितास्तातवयंशिशुवदेवते ८६

वीरभद्रउवाच-
सत्यमेतन्नसंदेहोयत्रबाधाभवेत्तुवः
तत्रमांस्मरतद्विप्रंबाधानाशंगमिष्यति ८७
वीरभद्रंपदंयेपिपठंत्यष्टशतंततः
प्रणवादिनमोंऽतचचतुर्थीसहितंतथा ८८
तेषांराक्षसपीडानांनाशनंचभविष्यति
ब्रह्मराक्षसपीडासुपिशाचादिभयेषुच ८९
नामानुस्मरणात्सर्वबाधानांचविनाशनम् ९०
विद्युत्प्रभालोचनमुग्रमीशंबालेंदुदंष्ट्रारुणशोभिताधरम्
सुनीलगात्रंचजटाकृतस्त्रजंदधानमंगेभसितत्रिपुंड्रकम् ९१
ब्रह्मराक्षसमुक्त्यर्थंस्मरणंत्विदमीरितम्
मंत्रेचवीरभद्रस्यसर्वमेतदुदीरितम् ९२
दधीचउवाच-
अथैवंविदधेवीरोमुनिदेवास्तथागताः
एतत्त्रियायुषंप्रोक्तंभस्ममाहात्म्यमुत्तमम् ९३
पठतःशृण्वतोवापिस्मरतोऽघविनाशनम्
शिवभक्तिप्रदंपुण्यमायुरारोग्यवर्द्धनम् ९४
शुचिस्मितोवाच-
अहंकृतार्थाधन्याचनारीणामुत्तमास्म्यहम्
हतपापातथाचास्मिनमस्तेमुनिपुंगव ९५

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादे
सप्तोत्तरशततमोऽध्यायः १०७

अष्टोत्तरशततमोऽध्यायः

श्रीरामउवाच-
भस्मोत्पत्तिंमहाभागभस्ममाहात्म्यमेवच
भस्मसंधारणेपुण्यंभस्मदानेचतद्वद १
शंभुरुवाच-
भस्मोत्पत्तिंप्रवक्ष्यामिसर्वपापप्रणाशिनीम्
स्मरणात्कीर्तनाद्रामतांशृणुष्वनराधिप २

यएकःशाश्वतोदेवोब्रह्मवंद्यःसदाशिवः
त्रिलोचनोगुणाधारोगुणातीतोऽक्षरोव्ययः ३
सिसृक्षातस्यजाताथवीक्ष्यात्मस्थंगुणत्रयम्
वेदत्रयमिदंज्ञेयंगुणत्रयमिदंहियत् ४
पृथक्कृत्वात्मनस्तातत्रस्थानंविभज्यच
दक्षिणांगेसृजत्पुत्रंब्रह्माणंवामतोहरिम् ५
पृष्ठदेशेमहेशानंत्रीन्पुत्रानसृजद्विभुः
जातमात्रास्त्रयोदेवाब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ६
इदमूचुर्वचःस्पष्टंकोभवान्केवयंत्विति
तानाहचशिवःपुत्रान्यूयंपुत्राअहंपिता ७
इदंगुणत्रयंपुत्राभजध्वंकर्महेतुकम्
पुत्राऊचुः -
कंवागुणंकोभजतांकियंतंकालमीश्वर ८
कथंगुणनिवृत्तिश्चभवेदेतद्वदस्वनः
शिवउवाच-
यावज्ज्ञानंहिभवतांयावदायुरथापिवा ९
धारणंतावदेवस्यादेकैकस्यगुणस्यच
सत्वंब्रह्मारजोविष्णुर्भजेन्महेश्वरस्तमः १०
इत्युक्तमात्रेदेवेशेब्रह्मासत्वमथाग्रहीत्
नचचालयितुंशक्तोधारणेकिमुशक्तिमान् ११
तंगुणंतुतिरस्कृत्यरजोगुणमथाग्रहीत्
नचचालयितुंशक्तोजग्राहाथतमोगुणम् १२
नचचालयितुंशक्तोनिपपातरुरोदच
विष्णुश्चवामहस्तेनरजोगुणमधारयत् १३
अंगुलीभ्यांमहेशोऽपितमोगुणमधारयत्
सत्वमेकोंगुलीभ्यांचसत्वंविष्णुमथादधात् १४
ब्रह्माणंपादपीठेचदधारचननर्तच १५
नृत्यंतमत्यंतविलासरूपंगोक्षीररूपंतरुणंत्रिनेत्रम्
सर्वंदधानंकृतकौतुकंशिवंसमीक्ष्यपुत्रान्वरदोबभाषे १६
शिवउवाच-

प्रीतोऽस्मितवपुत्राहंवरंवृणुयथेप्सितम्
अथाहपितरंपुत्रोवरमेनंददस्वमे १७
मामुद्दिश्यकृतापूजातवपूजाभवेच्छिव
तिष्ठेर्मयिसदात्वंचत्वमेवाहंचवाव्ययः १८
शिवउवाच-
एवमेतन्महाभागभविष्यतिनसंशयः
रक्तगौराविमौपुत्रौब्रह्मविष्णूममैवतु १९
बाहुमूलस्थरोमौचममाकारौतथानघौ
अथब्रह्माणमाहेदंभजत्वेकंगुणंभवान् २०
ब्रह्मोवाच-
त्वन्निर्दिष्टंगुणमहंधर्तुंशक्तोनहीश्वर
धारयिष्येरजोदेवसत्वंभजतुवैहरिः २१
अवशिष्टंगुणंचायमीश्वरोधारयिष्यति
शंभुरुवाच-
गुणानादायतेदेवानशेकुर्नित्यधारणम् २२
कर्तुंभरणशक्त्यर्थंशिवमित्यवदत्पुनः
गुणान्वयंसर्वकालंनचधारयितुंक्षमाः २३
दीयतांभगवञ्छक्तिर्यदिभोस्त्वंवरप्रदः
अथतद्वचनंश्रुत्वाशिवोवाक्यमभाषत २४
शिवउवाच-
विद्याशक्तिःसमस्तानांशक्तिरित्यभिधीयते
गुणत्रयाश्रयाविद्याअविद्याचतदाश्रया २५
गुणत्रयंचदग्ध्वैवतत्सारंधर्तुमर्हथ
यच्चकिंचिद्भवेत्तत्रभवद्भिर्ध्रियतांहितत् २६
अथाहुस्तत्सुतावाक्यंनदाहोज्वलनंविना
शिवःप्राहमहेशस्यलोचनेवह्निरस्तिवै २७
गुणत्रयमिदंधेनुर्विद्यास्याद्गोमयंशुभम्
मूत्रंचोपनिषत्प्रोक्तंकुर्याद्भस्मततःपरम् २८
वत्सास्तुस्मृतयोयस्यास्तत्संभूतंतुगोमयम्
आगावइतिमंत्रेणधेनुंतत्राभिमंत्रयेत् २९

गावोगावोगावइतिप्राशयेत्तुतृणंजलम्
उपोष्यचचतुर्द्दश्यांशुक्लेकृष्णेऽथवाव्रती ३०
परेद्युःप्रातरुत्थायशुचिर्भूत्वासमाहितः
कृतस्नानोधौतवस्त्रोगोमयार्थंव्रजेत्तुगाम् ३१
उत्थाप्यतांप्रयत्नेनगायत्र्यामूत्रमाहरेत्
सौवर्णेराजतेताम्रेधारयेन्मृन्मयेघटे ३२
पौष्करेवापलाशेवापात्रेगोशृंगएववा
आदधीतहिगोमूत्रंगंधद्वारेतिगोमयम् ३३
अभूमिपातंगृह्णीयात्पात्रेपूर्वोदितेऽधिके
गोमयंशोधयेद्विद्वाञ्छ्रीर्मेभजतुमंत्रतः ३४
अलक्ष्मीर्मयीतिमंत्रेणगोमयस्यापमार्जनम्
संत्वासिंचामिमंत्रेणगोमूत्रंगोमयेक्षिपेत् ३५
पंचानांत्वेतिमंत्रेणपिंडांश्चैवचतुर्द्दश
कुर्यात्संशोष्यकिरणैस्तरणेराहरेत्तुतान् ३६
निदध्यादथपूर्वोक्तपात्रेगोमयपिंडकान्
स्वगृह्योक्तविधानेनप्रतिष्ठाप्याग्निमिंधयेत् ३७
पिंडान्विनिक्षिपेत्तत्तदर्णदेवायपिंडकान्
आघारावाज्यभागौचप्रक्षिप्यद्वौहुनेत्सुधीः ३८
ततोनिधनपतयेत्रयोदशजयादयः
होतव्याःपंचब्रह्माणिनमोहिरण्यबाहवे ३९
इतिसर्वाहुतीर्हुत्वाचतुर्थ्यंतैस्तुमंत्रकैः
ततःशर्वायरुद्रायस्यवैकंकतीतिच ४०
एतैस्तुजुहुयाद्विद्वाननाज्ञातत्रयंतथा
व्याहृतीरथहुत्वातुततःस्विष्टकृतंहुनेत् ४१
इध्मशेषंतुनिर्वर्त्यपूर्णपात्रोदकंततः
पूर्णमासांतयजुषाजलेनान्येनबृंहयेत् ४२
ब्राह्मणेष्वमृतमितितज्जलंशिरसिक्षिपेत्
प्राच्यामितिदिशांलिगैर्दिक्षुतोयंविनिक्षिपेत् ४३
ब्रह्मणेदक्षिणांदत्वाशांतेपुलकमाहरेत्
आहरिष्यामिदेवानांसर्वेषांकर्मगुप्तये ४४

जातवेदसमेनेत्वांपुलाकंच्छादयाद्यमे
मंत्रेणानेनतंवह्निंपुलाकेछादयेदथ ४५
त्रिदिनंज्वलनस्थित्यैछादनंपुलकैःस्मृतम्
ब्राह्मणान्भोजयेद्भक्त्यास्वयंभुंजीतवाग्यतः ४६
भस्माधिकमभीप्संस्तुह्यधिकंगोमयंहरेत्
दिनत्रयेणयदिवाएकस्मिन्दिवसेबहु ४७
तृतीयेवाचतुर्थेवाप्रातःस्नात्वासितांबरः
शुक्लयज्ञोपवीतीचशुक्लमाल्यानुलेपनः ४८
शुक्लदंतोभस्मदिग्धोमंत्रेणानेनमंत्रवित्
तद्वेतिचोच्चारयित्वाभस्मसत्यंनसंत्यजेत् ४९
ततश्चावाहनमुखाउपचारास्तुषोडश
कर्तव्याहुतदानेनततोऽग्निमुपसंहरेत् ५०
अग्नेभस्मेतिमंत्रेणगृह्णीयाद्भस्मचोद्भवम्
अग्निरस्मीतिमंत्रेणप्रमृज्यचततःपरम् ५१
संयोज्यगंगासलिलैःकपिलापयसाथवा
चंद्रंकुंकुमकाश्मीरमुशीरंचंदनंतथा ५२
अगुरुद्वितयंचैवचूर्णयित्वातुसूक्ष्मतः
क्षिपेद्भस्मनितच्चूर्णमोमितिब्रह्ममंत्रतः ५३
ततःपयःसेचनेचगदितःकपिलामनुः
अमृतंदेवितेक्षीरंपवित्रमिहवर्द्धितम् ५४
तवप्रसादान्मुच्यंतेमनुजाःसर्वपाप्मनः
प्रणवेनावहेद्विद्वान्भस्मनोवटकानथ ५५
अणोरणीयानितिहिमंत्रेणतुविचक्षणम्
शंभुरुवाच-
इत्थंतुभस्मसंपाद्यशुष्कमादायमंत्रवित् ५६
प्रणवेनविमृज्याथसप्तप्रणवमंत्रितम्
ईशानेनशिरोदेशंमुखंतत्पुरुषेणच ५७
उरोदेशमघोरेणगुह्यंवामेनमंत्रयेत्
सद्योजातेनवैपादौसर्वांगंप्रणवेनतु ५८
ततउद्धूल्यसर्वांगमापादतलमस्तकम्

ततश्राचम्यवसनंधौतंश्वेतंप्रधारयेत् ५९
पुनराचम्यकर्मस्वंकर्तुमर्हतिसर्वतः
ततोभस्मसमादायप्रमृज्यप्रणवेनतु ६०
त्रिनेत्रंत्रिगुणाधारंत्रयाणांजनकंविभुम्
स्मरन्नमःशिवायेतिललाटेतुत्रिपुंड्रकम् ६१
नमःशिवाभ्यामित्युक्त्वाबाह्वोर्वापित्रिपुंड्रकम्
अघोरायनमइतिउभाभ्यांचप्रकोष्ठयोः ६२
भीमायेतिततःपृष्ठेशिरोधिपश्चिमेतथा
नीलकंठायशिरसिक्षिपेत्सर्वात्मनेनमः ६३
प्रक्षाल्याथततोहस्तौकर्मानुष्ठानमाचरेत्
शिवउवाच-
यूयमेवंप्रकारेणभस्मकृत्वाप्रघृष्यच ६४
गुणान्धारयितुंशक्तास्ततःस्रक्ष्यथवैप्रजाः
शंभुरुवाच-
इत्थंशिवोदितादेवाब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ६५
तथाकृत्वाचविधिनाहमहमिकयातदा
अन्योन्यबोधनाशक्ताःप्रणम्यशिवमूचिरे ६६
कंगुणंधारयेत्कोवाशिवःप्राहसुतानथ
कर्मशक्तिंतथाज्ञानंमुखरेणवैवनश्यति ६७
अल्पायुर्दृश्यतेब्रह्मामनुभिश्चास्यजीवितम्
योऽहब्रह्मांडमालाभिर्भूषितोब्रह्मगोपनम् ६८
रजोगुणमवष्टभ्यनचजानासिमांतदा
ब्रह्माधिकबलोविष्णुरायुषिब्रह्मणोऽधिकः ६९
ब्रह्मांडमालाभरणेमहेशस्यममैवतु
चतुर्निःश्वासमात्रेणविष्णोरायुरुदाहृतम् ७०
ब्रह्मणोऽधिकसत्वत्वात्सत्वमालंबतांहरिः
जानातिसर्वकालंमांक्वचिदेवनविस्मरेत् ७१
सात्विकैकैवपूजास्यराजसीतामसीनतु
शांतंशिवंसत्वगुणंरजवक्त्रावमानतः ७२
नभोनीलंतथाचैवगुणंशंभुस्तथाभजत्

सत्वंरजस्तमश्चापिदधारचपुराकिल ७३
अतोऽस्यविविधापूजाशंकरस्यविधीयते
रजश्चतमसायुक्तंदारुणंपरिकीर्तितम् ७४
दारुणापिततःपूजाशंकरेगतिदामता
रजश्चतमसायुक्तमलंशास्त्रप्रवर्तकम् ७५
विच्छिन्नापिततःपूजाशंकरेफलदामता
तमश्चसत्वसंयुक्तंमिश्रकंचप्रवर्तकम् ७६
मिश्रपूजाविफलदाशंकरेलोकशंकरे
यादृशंतादृशंवापिनियमेनार्चनंविभोः ७७
शंकरस्याशुफलदंयादृशस्यापिदेहिनः
शंभुरुवाच-
एतत्संक्षेपतःप्रोक्तंविधानंभस्मनोऽनघ ७८
वक्तृश्रोतृजनानांचसमस्ताघविनाशनम् ७९

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेभस्मोत्पत्ति-
विधानंनामाष्टोत्तरशततमोऽध्यायः १०८

नवोत्तरशततमोऽध्यायः

शंभुरुवाच-
अत्रतेकीर्तयिष्यामिकथांपापप्रणाशिनीम्
श्रुत्वायांप्रापधर्मात्माशिवभक्तिमनुत्तमाम् १
इक्ष्वाकुर्नामविप्रेंद्रोमहाविद्योमहामतिः
बहुशास्त्रप्रवीणश्चनीतिशास्त्रविशारदः २
नयष्टानचदाताचनदेवानांचपूजकः
नचाध्यापयितावेदंनव्याख्याताश्रुतस्यच ३
नपुराणेतिहासानांश्रुतीनामागमस्यवा
यत्नाद्धोक्तातथादेहसंस्कारैकप्रवर्तकः ४
तादृशस्यद्विजस्याथसमालक्ष्यायुरत्यगात्
लक्षांतरेतथैकस्मिन्वत्सरेमासिपंचमे ५
तृतीयदिवसेरात्र्यांपुराणंश्रुतवानिदम्
स्वसंपादितवित्तस्ययेनदानंनवैकृतम् ६

दिनेदिनेभुज्यमानंनिःसारंस्यात्क्रमेणहि
वर्षाणयेवचतावंतिनरकेपच्यतेध्रुवम् ७
कृमियोनिसहस्रंचअनुभूयततःपरम्
दरिद्रोव्याधितोऽबधुर्दुष्टभार्योबहुप्रजः ८
दिनेदिनेभिक्षितेनयाचितेनचजीवनम्
यन्नक्वापिचबीजानांमग्नानामथमार्गणात् ९
लब्धेनजीवनंकर्मभृत्यानामथजीवनम्
मध्येश्रोत्रविहीनश्चनेत्रहीनःस्खलन्मलः १०
एवंपुराणंश्रुत्वासाविद्धवाकुर्भृशदुःखितः
मनसाचिंतयच्चेदंस्मारंस्मारंद्विजाधमः ११
रूपपुष्पैर्माहिष्मयीदुर्गापिफलवर्जिता
तथापुराणरहिताविद्यानोगतिदर्शनी १२
बहुशास्त्रंसमभ्यस्यबहुवेदान्सविस्तरान्
पुंसोश्रुतपुराणस्यसम्यग्यातिनदर्शनम् १३
शंभुरुवाच–
एवंचिंतयतस्तस्यअकालमरणंत्वभूत्
यमलोकंगतश्चाथयमेनपरिभाषितः १४
यमउवाच–
अनेकपापयुक्तोसिपुणयंनैवमहत्तव
नवेदाध्यापनात्प्राप्तंपापंचविदितंतव १५
कोटिवर्षाणिनरकेतवस्थितिरितिद्विज
आयुरस्तितवात्यल्पंगम्यतांपौर्विकींतनुम् १६
कुरुपुणयंहितंदानंदेवतापूजनंजपम्
सांगमध्यापनंविप्रभोजनंभस्मधारणम् १७
भजविश्वेश्वरंदेवंदेवदेवमुमापतिम्
तस्यप्रयत्नमात्रेणममलोकंनगच्छसि १८
यत्किंचित्प्रत्यहंपापिन्पुराणंशृणुसादरम्
ततस्तच्छ्रवणादेवनेक्षसेममयातनाः १९
यमस्यवचनंश्रुत्वाब्राह्मणःस्वांययौतनुम्
अथेशपूजनकृतेयत्नमास्थायसद्विजः २०

अगमन्मुनिवर्यंतुजाबालिशिवपूजकम्
तपःस्वाध्यायसंपन्नंश्रुतिस्मृतिविवेचकम् २१
पुराणतत्त्ववेत्तारंलक्षशिष्यसमावृतम्
जराशिथिलसर्वांगंवेदवेदांगपारगम् २२
द्रष्टुकामोययौशैलंमंदरंचारुकंदरम्
नानाविहंगसंपूर्णंनानापुष्पलतावृतम् २३
सर्वर्तुकुसुमोपेतंनानागंधोपशोभितम्
किन्नराणांचमिथुनैर्गीतपूर्णमहागुहम् २४
अनेकरूपलावण्यवनितोषितपादपम्
लंबमानविचित्राभिस्ताभिःशोभितपादपम् २५
रतिश्रमप्रसुप्तानांबोधनादितषट्पदम्
कूजंतिचपिकाःकामंवियुक्तानांयुजेकिल २६
नानामुनिगणाकीर्णंप्रशांतमृगचारिणम्
अप्सरोगणसंकीर्णंगंधर्वगणसेवितम् २७
नानासिद्धमुखोद्भूतगीतपूर्णवनांतरम्
विचित्रफलसंपूर्णंनानादेवालयान्वितम् २८
प्रासादशतसंबाधंनानागृहसमन्वितम्
सिंहाननैर्गजमुखैरुलूकवदनैरथ २९
अमुखैर्विमुखैरुग्रैरर्द्धवक्त्रैर्मृगीमुखैः
रुरुजंतुकगोधाहिवानरर्क्षमुखैरपि ३०
व्याघ्रवृश्चिकभल्लूष्ट्रश्वानगर्दभतुंडकैः
समस्तजीववदनसदृशास्यैर्गणेश्वरैः
वल्लीमुखैर्वृक्षमुखैःशिलावक्त्रैरयोमुखैः ३१
शंखमुक्तादिजलजवदनैरुपशोभितम्
अधिकांगैरनंगैश्चजटिलैःशिखिमुंडितैः ३२
पत्रिवक्त्रैर्द्विषड्वक्त्रैस्त्रिविग्रहमुखैरपि
घंटास्यैःशूर्पवदनकर्णपादमुखैरपि ३३
घंटामुखैर्वेणुमुखैःकिंकिणीवदनैरपि
यादृग्वस्तुजगत्यस्तितादृशास्यैरयोमुखैः ३४
कैश्चिन्निभृतकंदर्परूपलावण्यकोमलैः

कोटिसूर्यप्रतीकाशैश्चंद्रकोटिसमप्रभैः ३५
नानावर्णैर्विश्वमुखैर्विश्वरूपैश्चतुर्मुखैः
द्विमुखैःपंचवक्त्रैश्चत्रिमुखैःषरामुखैरपि ३६
एकानेकमुखैःशांतैःसर्वदासुखिभिर्युतम्
नानाभोगसमृद्धैश्चरतिकामसमैरपि ३७
लन्दमीनारायणमुखैरुमेशसमविग्रहैः
नानारूपधरैश्चान्यैःसेवितंमंदराचलम् ३८
धेनवोयत्रवेदाश्चमीमांसावत्ससंयुताः
धर्मादयःसवर्ष्माणःपुराणानिचकर्मणा ३९
स्मृतीतिहासजातानिश्रागमाश्चशरीरिणः
स्थिताश्चमंदरेयत्रसशैलःपापनाशनः ४०
तस्यमध्येमहापुरायंपुरंपरमशोभितम्
वापीतडागोपवनप्रासादशतशोभितम् ४१
सप्तप्राकारपरिखंरत्नाट्टालकसंयुतम्
गोपुरैर्नवभिर्युक्तंविचित्रगृहसंयुतम् ४२
यस्यचाप्रतिमंतेजउष्णशीतादिवर्जितम्
तन्मध्येनगरीपुरायातन्मध्येचसभाशुभा ४३
तस्यांभद्रासनंमध्येवेदपादविचित्रितम्
सर्वोपनिषदाक्लृप्तंपादपीठंसुशोभनम् ४४
पुराणान्यागमास्तस्यस्वस्तीतिशिवपादयोः
तत्रासीनोमहायोगीगोन्दीरसदृशाकृतिः ४५
मंदस्मितसुचार्वास्योद्व्यष्टवर्षवयाःप्रभुः
दधानउरसामालांमणिरुद्रान्दकल्पिताम् ४६
बिभ्राणउपवीतंचकर्णिकारसमद्युतिः
सुरत्नकुंडलोदेवःकिरीटकनकांबरः ४७
नानाभूषणसंयुक्तोनानागंधविलेपनः
वामांकन्यस्तगिरिजोवीन्दमाणस्तदाननम् ४८
मुग्धांचसुमुखींबालांनवयौवनशोभिताम्
भूषितांचारुसर्वांगींबिभ्रतींकनकांबुजम् ४९
श्रालिंग्यवामेनकरेणदेवींदन्दिणतस्यामुखमुन्नमय्य

स्पृष्ट्वाशिरोवामकरेणतस्यादक्षेणकुर्वंस्तिलकंचदेवः ५०
भक्तिर्वीजयतेदेवंप्रणवव्यजनेनच
पूजाकांतापिकुसुमैर्मालांदेवायबिभ्रती ५१
ज्ञप्तिर्विरक्तिर्वनितेविभ्रत्यौयोगचामरे
समाधिःकार्यकर्तास्यधारणायोषिदस्यच ५२
यमाश्चनियमाश्चैवकिंकरास्तस्यकीर्तिताः
प्राणायामःपुरोधास्तुप्रत्याहारःसुवर्णधृक् ५३
ध्यानंचद्रविणाध्यक्षःसत्यंसेनापतिस्तथा
ब्रह्मप्रभृतिकीटांताःपशवस्तत्पतिःशिवः ५४
पशूनांपालकोधर्मःस्यादधर्मश्चतस्करः
मायापाशेनतेबद्धामोचनीकाशिकामृतिः ५५
नानाविधाश्चप्रमदादेवदेवमुमापतिम्
एतादृशमुमानाथंकोटिजंतुरनुस्मरेत् ५६
इष्टान्भोगानवाप्याथशिवलोकेमहीयते
ब्रह्मविष्णुहेंद्राद्यास्तत्पुरद्वारपालकाः ५७
लक्ष्मीसरस्वतीदेव्यौदेहल्याद्यर्च्चनेक्षितेः
नियुक्तेदेवदेवस्यदेवाश्चसुरयोषितः ५८
दास्योदेवाःसमस्ताश्चदासायस्यमहात्मनः
एतादृशमहाशैलमिक्ष्वाकुःसंददर्शह ५९
मुनिंप्रणम्यजाबालिमिदमाहवचस्तदा
गंतुकामोमहाशैलंशक्तोस्यस्मिन्नवामुने ६०
ममायुरल्पंकथितंयमेनज्ञानिनापुरा ६१
नरकश्चबहुःप्रोक्तःकथंश्रेयोभविष्यति
जाबालिरुवाच-
मयापिसर्वमेतत्तेज्ञातंदिव्येनचक्षुषा ६२
आयुर्दशदिनंब्रह्मन्विद्वानपिनधर्मकृत्
नतपस्तेह्यनभ्यासान्नचयोगोऽल्पकालतः ६३
नदानंद्रविणाभावादसामर्थ्यात्तथार्हणा
नयज्ञोनव्रतंपूर्तंनचपुण्यमनायुषः ६४
नचाध्यापनतीर्थादिसेवाकालविरोधतः

तस्मात्तत्पापनाशायप्रायश्चित्तंनविद्यते ६५
गतिप्रदंतथाधर्मंगच्छवातिष्ठवामुने
इक्ष्वाकुरुवाच-
यावज्जीवंप्रतिज्ञायक्रियतेयोवृषोद्विज ६६
तेनपापपरीहारोभविष्यतिसुनिश्चितम्
तंब्रूहियेनधर्मेणममपापंप्रणश्यति ६७
केनवापुराययोगेनस्वर्गतिश्चभविष्यति
शरणंभवविप्रर्षेनरकादतिबिभ्यतः ६८
सर्वधर्मफलंप्राहुःशरणागतपालनम्
जाबालिरुवाच-
सत्यंस्वल्पेनकालेननतादृग्लभ्यतेवृषः ६९
अमृतेत्वनृतेशक्यंवक्तुंस्वप्नांतरेष्वपि
रहस्यमेकंकिंचित्तुयस्यकस्यापिनोच्यते ७०
इक्ष्वाकुरुवाच-
शरणंपालयमुनेकालोमेनिर्गमिष्यति
जाबालिरुवाच-
ममप्राणाधिकंविप्ररहस्यंश्रुतिचोदितम् ७१
शिवलिगार्चनंनामब्रह्मादिभिरनुष्ठितम्
समस्तपापशमनंसर्वोपद्रवनाशनम् ७२
भुक्तिमुक्तिप्रदंतस्माच्छिवपूजांसमाचर
नातिक्रामेद्यदिमुनेशिवलिगार्चनंशुभम् ७३
यःशंभुपूजांविच्छिंद्यात्तेनच्छिन्नंहिमेशिरः
वरंशूलविनिक्षेपोवरंशाल्मलिकर्षणम् ७४
वरंप्राणपरित्यागोनैवपूजाव्यतिक्रमः
वरंवह्निप्रपतनंवरंचाधःशिरःकृतम् ७५
वरंस्वमलभुक्तिर्वानेशपूजाव्यतिक्रमः
अपूजयित्वाचेशानंयोहिभुंक्तेनराधमः ७६
पापानामन्नरूपाणांतस्यभोजनमुच्यते
अनुच्चार्यपदंशंभोर्भुङ्क्तेयदिचखादति ७७
शिवेतिमंगलंनामयस्यवाचिप्रवर्तते

भस्मीभवंतितस्याशुमहापातककोटयः ७८
शिवंप्रदक्षिणीकृत्ययोनमस्यतिमानवः
भूमेःप्रदक्षिणंकृत्वायत्तत्पुण्यमवाप्नुयात् ७९
प्रदक्षिणत्रयंकृत्वानमस्कारंचपंचधा
पुनःप्रदक्षिणंकृत्वानत्वामुच्येतपातकैः ८०
सर्ववाद्यानियःकुर्यात्कारयेद्वाशिवालये
बलेनमहतायुक्तोवेदसेव्यत्रजायते ८१
श्रावयेद्यःपुराणानिदेवदेवंत्रिलोचनम्
सर्वपापविनिर्मुक्तोवसेच्छिवपुरेकृती ८२
तंनित्यमादरेणेशोवक्तिवाक्यंप्रियंसदा
एतत्संक्षेपतःप्रोक्तमीशपूजनमुत्तमम् ८३
अल्पायुश्चभवान्विप्रशिवपूजनमाचर
त्रिकालंवाद्विकालंवाएककालमथापिवा ८४
यामंयामार्धथवाशिवपूजनमाचर
वानप्रस्थाश्रमोभूत्वावानप्रस्थकृताश्रयः ८५
वानप्रस्थप्रसूनैश्चप्रातःपूजयशंकरम्
श्रीफलैःशतपत्रैश्चपद्मसौगंधिकैरपि ८६
नीपैर्जपाभिःपुन्नागैःकरवीरैश्चपाटलैः
तुलस्याचरविदलैरपराजितयातथा ८७
अपामार्गदलैरुद्रजटादमनकेनच
सर्वैरेभिःसमफलैर्बिल्वपत्रैश्चधूर्तकैः ८८
द्रोणैःशिरीषैःशक्तैश्चदूर्वयाकोरकैरपि
नंद्यावर्तैरक्षतैश्चतिलमिश्रैश्चकेवलैः ८९
अन्यैरपियथाशक्तिप्रातःसंपूजयेच्छिवम्
कर्णिकारैश्चसौवर्णदूर्वयर्ययापिशिवार्चनम् ९०
मुकुलैर्नार्चयेद्देवंचंपकैर्जलजंविना
जलजानांचसर्वेषांपत्राणामक्षतस्यच ९१
कुशपुष्पस्यरजतसुवर्णकृतयोरपि
अन्यत्कृत्वायथायत्तुतैलपक्वंभवेन्नृप ९२
नतत्पर्युषितंप्रोक्तमपूपादिगमिष्यति

उद्धितंयत्फलायुक्तंतैलद्वाराम्लजीरकैः ९३
जलेतत्प्रोद्धितंमूलफलशाकादिकंनृप
नचपर्युषितंप्रोक्तंगंगातोयंचसागरम् ९४
महानदीजलंसर्वंकेदारजलमेवच
ह्लदरूपेणयत्तीर्थंकूपतीर्थेनराघव ९५
तडागवापीसरसांकूपेनापांचयद्भवेत्
तत्तीर्थतोयंसर्वंचनचपर्युषितंभवेत् ९६
नरात्रौजलमाहार्यंदिवासंपादयेज्जलम्
ससैकतंतथाधार्यंनचपर्युषितंहितत् ९७
एवंविदित्वापूजांत्वंशिवलिंगेसमाचर
शंभुरुवाच-
एवमुक्तोथमुनिनाइक्ष्वाकुर्ब्राह्मणप्रियः ९८
शिवपूजापरोभूत्वादिनाष्टकमतिष्ठत
नवमेऽथदिनेप्राप्तेप्रातःकालेकृतार्चनः ९९
मरणावसरेप्राप्तेशिवपूजांविधायसः
स्वान्प्राणानुपहारायतत्याजैवमहेशितुः १००
मृतंतमथविज्ञाययमदूताःसमागताः
यमलोकप्रापकायेयतमास्थायतस्थिरे १०१
शैवाश्चापिसमायातादूतावह्निमुखादयः
तेषामन्योन्यवादोभून्मामकोमामकस्त्विति १०२
अथयामःपाशपाणिःशिवदूतमथार्दयत्
अथवह्निमुखःक्रुद्धोयमदूतशतंततः १०३
महाकायस्तथाभूत्वागृहीत्वाचकरेणतत्
शिरांसिचतथैकेनापीड्यचिच्छेदशष्पवत् १०४
मारयित्वाततोदूतानादायेक्ष्वाकुमभ्यगात्
निवेदयामासचतंवीरभद्रायधीमते १०५
सचापिशंकरायाथतंप्राहचमहेश्वरः
त्वयाष्टदिनपूजैवकृताकृष्णादिनेदिने १०६
त्वमनिंदःपुरामांचलिंगंशिश्नाग्रमित्युत
तेनैवपापयोगेनशिश्नवक्त्रोभविष्यसि १०७

शिश्नाग्रेविवरंचक्रंजिह्वानासादिवर्जितः
पूर्वंमन्नामवक्तृत्वाद्वक्ताचापिभविष्यसि १०८
अथेशवचनात्सोपितथाभूतोभवत्क्षणात्
शंभुरुवाच-
यइदंशृणुयान्नित्यंपुराणाख्यानमुत्तमम् १०९
विमुक्तपापबंधश्चशिवभक्तोभविष्यति
सयातिचशिवस्थानेवक्ताचापितथाभवेत् ११०
यश्चवक्तिकथामेनांहरेणसदृशोभवेत्
उक्त्वाकथामिमांपूर्वमधीरोनामभूमिपः १११
स्वर्गंसगतवान्राजाकृतपापोथभार्यया ११२

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेविभूतिमाहात्म्येन नवोत्तरशततमोऽध्यायः १०९

दशोत्तरशततमोऽध्यायः

श्रीरामउवाच-
अयमग्निशिखोनामवह्निःशिवगणश्चवै
सकथंतादृशोभूतस्तन्मेवदनमस्तव १
शंभुरुवाच-
अयमासीत्पुराकश्चित्क्षत्रियःक्रोधनःसदा
नष्टभार्योनष्टसेनोनष्टराष्ट्रोतिदुःखितः २
लब्ध्वालुलायद्वितयंकृषिंचक्रेसहात्मजैः
ऋणेनमहतायुक्तःपुनश्चातीवदुःखितः ३
पुनश्चदुःखितोराजासर्पेणसुतनाशनात्
तथाभूतोमहीपालस्तत्याजकृषिमप्युत ४
परित्यज्यसुतौचापित्यक्ताहारोरुरोदह
सुतावथसमागम्यप्राहतुःपितरंत्विदम् ५
किमर्थंरुद्यतेतातनष्टोनायातिरोदनात्
शरीरशोषणायाथशोकस्तेऽद्यभविष्यति ६
शोकेनचक्षुषीनष्टेकंठोनष्टस्तथातव
अनुष्ठानंतथानष्टंकिमर्थंपरितप्यसे ७

एकोनष्टोनचायातिरक्षपंचस्थितानसून्
बहूनांरक्षणंपुरायमाश्रितानांविशेषतः ८
अन्याश्रितममुंशत्रुंकथंशोचितुमर्हसि
पितोवाच-
पुत्रःशत्रुःकथंपुत्रौयुवांशत्रूतथाचमे ९
अत्यंतसुखिनंपुत्रंकथंशत्रुमभाषतम्
सुतावूचतुः
जायमानोहरेद्धार्यांबर्द्धमानोहरेद्धनम् १०
म्रियमाणस्तथाप्राणाञ्छत्रुत्वंकिमतःपरम्
यत्सुखंचत्वयाप्रोक्तंस्पर्शनालिगनादिभिः ११
दुःखोदर्कमिदंराजन्सर्वमेतद्वदामिते
प्रसूतिकालेपुत्रस्यभार्यानाशविचारणा १२
जीवितायामथोपत्न्यामात्मनःसुखनाशनम्
योन्यशुद्धौतुजातायांसंयोगोनोपपद्यते १३
आलिगनपरेगाढंस्तन्येनांगंपरिप्लुते
तथापियदिसंयोगःशिशुरोदनताःस्त्रियाः १४
दृढंशिशुगतंचित्तंततोवैरस्यमेवच
अथचेत्पतितोडिंभोमध्येमैथुनमुद्गतिः १५
रतिमध्येतुविच्छेदेदुःखंकिंचिदसन्निभम्
सर्वकालेपरिमितेकदाचिद्रतिसंभवः १६
तत्कालेभोजनंनास्तिस्वापोनास्तिचभार्यया
शिशूनांरक्षणेदुःखंव्याधितर्षग्रहादिभिः १७
तन्मतंयत्सुखंचित्रंयथांकारोहणंपितुः
आलिगनकृतंतातचुंबनादिकृतंतथा १८
अत्यन्तमधुरोक्त्यादियत्सुखानिनरेश्वर
रतिमध्येविरामस्यकलांनार्हतिषोडशीम् १९
अन्यान्यपिचदुःखानिसंतिपुत्रेसहस्रशः
अनेनत्वंकिंक्रियसेइहामुत्रविरोधिना २०
त्यजशोकमिदंतस्मादावांपुत्रौस्थिताविह
श्रीराजोवाच-

त्यजामिशोकंदुर्वारंसर्वकार्यविरोधिनम् २१
आत्मनश्चहितंकार्यमिहामुत्रसुतौमम
पुरोधसंतुगच्छामिममपूर्वंमहागुरुम् २२
वसिष्ठंमुनिवर्यंचसदास्यतिगतिंमम
एवमुक्त्वागतोविप्रंवाराणस्यांस्थितंगुरुम् २३
दंडवत्प्रणनामाथमुनिनापरिपूजितः
आलिंगितःशिरोघ्रातोदत्तासनपरिग्रहः २४
उक्तश्चागमनंकिंतेकिंकार्य्यंकरवाणिवै
राजोवाच-
गतिंप्रयच्छमेविप्रसंसारतणायहि २५
खिन्नोहंकर्मणाशश्वद्भवंतंशरणंगतः
वसिष्ठउवाच-
गतिंपश्यमहालिंगंविश्वेश्वरमितिस्थितम् २६
एनंपूजयराजेंद्रदेवदेवंपिनाकिनम्
यमाराध्यपुराशक्तिररुंधत्याःसुतोमुनिः २७
रक्षसाभक्षितश्चापियमलोकंगतोनसः
किंचित्कालंगतःस्वर्गंब्रह्मलोकमगादतः २८
ब्रह्मलोकाद्विष्णुलोकेक्रीडन्नास्तेसुतोमम
अमुंपश्यमहाराजलुब्धकंवनचारिणम् २९
पूजयंतंहिविश्वेशंपत्रमात्रैस्स्वसंभृतैः
शमीवृक्षस्यसंभूतैस्तथापूगप्रसूनकैः ३०
कदंबकुसुमैरर्ककुसुमैर्यूथिकाभवैः
एतैरन्यैर्महेशानंपूजयंतंविलोकय ३१
इतोर्द्धयाममात्रेणमरिष्यतितदद्भुतम्
अंतकालेसमायातेलुब्धकोपिशिवायवै ३२
उपहारप्रदानायदृष्टवान्पार्श्वतोघटम्
तंचूतफलसंपूर्णंशुनोच्छिष्टंविगर्हितम् ३३
संकल्पितोपहारस्यह्यभावाल्लुब्धकस्तथा
इदंजगौशुभंवाक्यंलोकानांभक्तिसूचकम् ३४
पुष्पाभावेहरिर्नेत्रंफलाभावेंगुलंरविः

लिगविस्रंसनेकंचजमदग्निऋृषिस्तथा ३५
लिगपीठविभेदेचगात्रंनिर्भिद्यदत्तवान्
अन्यैर्माहैश्वरैरन्यत्साहसंपरमंकृतम् ३६
ममापितत्तथाकार्य्यमन्यथादोषभागहम्
एतस्मिन्नंतरेकश्चिदुन्मत्तःशिवमभ्यगात् ३७
अथलुब्धकृतांपूजामाहत्याभन्नयत्न्नणात्
वमनंचतथाचक्रेशिवपीठेथलुब्धकः ३८
शिवापकारिणंचैनंहन्मिनोवेत्यचिंतयत्
अथस्वात्मवधायैवयत्नमास्थायशंकरः ३९
उन्मत्तेनयथोद्धृक्ताशिवपूजामयाकृता
लिगप्रावरणेह्येषातदहंममदेहिनः ४०
प्रावृतिस्त्वगियंत्वद्यनिर्म्मोक्तव्यामयाद्भुतम्
पूजाविमोचनायैतत्फलहानेर्गलंत्यजेत् ४१
इत्थंसंकल्प्यसतथातीक्ष्णस्वधितिनाद्भुतम्
चक्रेत्वचंदक्षपादंत्वचंच्छित्वाकटेरधः ४२
वामपादंतथाचक्रेकटिपर्यंतमाशुच
हृष्टश्चावेपितश्चैवततऊर्ध्वमथाच्छिनत् ४३
करांसोदरहृत्कंठत्वचंनिर्भिद्यलुब्धकः
मस्तकस्यत्वचंचापिनिर्बिभेदप्रहृष्टवान् ४४
तयोरंतरतस्तस्माद्गात्रंनिर्भिद्यवर्तुलम्
छित्त्वांगुलिसमादायदेवायार्पितवांस्त्वचम् ४५
आरादेवतथादिव्यरूपःस्वन्नश्चतुर्भुजः
नानाभूषणसंयुक्तःस्थितोवियतिशाङ्करः ४६
अथशैवाःसमायातादूताःशतसहस्रशः
विचित्रमुकुटाकाराःसर्वाभरणभूषिताः ४७
त्रिशूलपाणयःसर्वेशुद्धस्फटिकसंनिभाः
चतुर्भुजाःसुरूपाश्चविमानवरसंस्थिताः ४८
सर्वेसूर्यसमाःशांतारंभावत्प्रियययायुताः
सूनुपत्नीबलोत्साहविलासस्त्रीशतान्विताः ४९
तेजसासूर्यसदृशाःपुष्पवृष्टिमवाकिरन्

तैराहूतोलुब्धकश्चनागच्छदवदच्चतान् ५०
भार्याबंधुजनोपेतोगच्छेहमथवानवा
शैवास्तद्वचनंश्रुत्वावाक्यमेतदथोचिरे ५१
येनपुण्यंकृतंपापंतेनभोग्यंहितत्फलम्
लुब्धकउवाच-
अशौचानांचसर्वेषांधर्माणामेककर्तृकम् ५२
माहेश्वराणांधर्माणांफलंचद्विबहुष्वपि
एतस्मिन्नंतरेप्राप्तोवीरभद्रःशतार्भकः ५३
नानाकोटिगणोपेतोएहिलुब्धकबंधुयुक्
सर्वंत्वयोक्तंचतथासभार्योज्ञातिबंयुयुक् ५४
आरुह्येदंविमानंचशिवंगच्छशिवंतुवः
अथतद्वचनात्प्राप्तःशिवलोकंविमानगः ५५
वसिष्ठउवाच-
दृष्टवानसिसर्वंत्वमीशपूजांसमाचर
विमुक्तपापबंधस्त्वंशिवलोकंगमिष्यसि ५६
यदिराज्यंत्वयाप्रार्थ्यंमार्जयेशांगणंनृप
गोमयोदकलेपंचनित्यमेवसमाचर ५७
एतावताभूमिराज्यंध्रुवंतवभविष्यति
यावदायुश्चतेराज्यमंतेशिवपदंभवेत् ५८
नैतस्मिंस्तुभवेद्राज्यसंसिद्धिरनुमृत्युतः
अतोदेहांतरंप्राप्यशिवसेवाप्रभावतः ५९
भविष्यतिचतेराज्यंशिवभक्तिःस्थिरातथा
शंभुरुवाच-
अथकृत्वातथापूजांमृतःस्वर्गंगतस्ततः ६०
राजजन्मपुनःप्राप्यराज्यंचक्रेशिवेरतः
कदाचिदथदेवस्यगृहमभ्यगमन्नृपः ६१
नानादीपसमोपेतंमणिभिर्नागराडिव
भटानामथसंमर्दएकोदीपोपतन्नृपे ६२
तदासौकुपितोराजादीपमादायसत्वरम्
देवालयपुरेरम्येन्यद्विपत्कोपसंयुतः ६३

दग्धंदेवगृहंतेनएनश्चसमपद्यत
अथतेनपुनस्तत्रदग्धंवेश्मगृहादिकम् ६४
निर्मापयामासनृपोमहेशानमथायजत्
अथमृत्युदिनेप्राप्तेराजाराधितशंकरः ६५
भस्मस्नायीभस्मशायीजपन्रुद्रंममारह
शिवलोकंगतःसोयंवीरभद्रेणभाषितः ६६
भवत्वंगणशार्दूलोममवैपरिचारकः
शाङ्करान्ममनिर्देशादानयस्वममांतिकम् ६७
शिरोहीनोभवांश्चापिज्वालावक्त्रोभविष्यति
सतूवाचमहात्मानंवीरभद्रंगणेश्वरम् ६८
चक्षुःश्रोत्रंतथाजिह्वानासिकास्यंशिरोगणः
एतैर्विनाव्यवहृतिःकथंमेसंभविष्यति ६९
अभावेशिरसःकिंवामयापापंकृतंविभो
वीरभद्रउवाच–
त्वयैवस्वीकृतापूर्वंदेवीपरमसुंदरी ७०
महेशभवनंनित्यंचातुर्वर्णकरंगकैः
स्वस्तिकंसर्वतोभद्रंनंद्यावर्तादिकंशुभम् ७१
पद्ममुत्पलमांदोलपादोव्यजनचामरे
त्रिशूलंशंखचक्रेचगदाधनुरथैवच ७२
त्रिशूलंडमरुंखड्गंवृषंभृंगिरिटिंशिवम्
तथाष्टपत्रंकमलमन्यद्यंत्रादिकंतथा ७३
कल्पयंतीप्रतिदिनंसेवतेवृषभध्वजम्
कदाचिदथसावेश्यादेवसद्मन्युपस्थिता ७४
राज्ञःकारांकिकःकश्चिद्देववेश्मसमाविशत्
अथतांदृष्टवांस्तत्रसइदंवाक्यमुक्तवान् ७५
काराङ्किकउवाच–
एकांतसंस्थितावेश्यायुवाहंस्थविरश्चन
स्थविरंव्याधितंषंढमशक्तंधनवर्जितम् ७६
अदीर्घमेहनंदीनंपुरुषंयोषिदुत्सृजेत्
अश्मश्रुलंमलच्छन्नंजडंदुर्गंधिदूषितम् ७७

स्वल्पमव्यसनंनारीदूरतःपरिवर्ज्जयेत्
तस्मान्मेदीयतांवेश्येमैथुनंजीवयाशुमाम् ७८
वेश्योवाच-
नियतःसर्वजातीनामिहामुत्रसुखप्रदः
पातिव्रत्यंपरोधर्म्मःस्त्रीणामितिहिशुश्रुम ७९
यदधीनायदावेश्यातदानान्येनसंगता
पतिव्रतेतिविख्यातातस्मात्तंपरिपालयेत् ८०
कारांकिकउवाच-
यदिचैवंमृतिःशीघ्रंभविष्यतिनसंशयः
अथराजांतिकंगत्वाराजानमिदमुक्तवान् ८१
वेश्यावेश्यैवनोभार्यानेतिवक्तुंचनोचितम्
इत्थंराजानमुक्त्वाथमंडंचैवारनालजम् ८२
किंचिदादायतस्यास्तुमंदिरंगतवानयम्
निद्रावसरमालोक्यप्रसृज्यचकरंततः ८३
वस्त्रस्यविवरेतत्रमंडंचिक्षेपदुष्टधीः
एवंकृत्वाततोगत्वाराजानमिदमुक्तवान् ८४
राजन्निर्गत्यगत्वाथवेश्याग्रयांतवयोषितः
उत्थापयित्वावेश्यांतांसर्वांगंद्रष्टुमर्हसि ८५
उन्मुक्तबंधमथवावसनंपश्ययत्नतः
वेश्यावेश्माथगतवान्राजाकारांकिकंवचः ८६
इदमाहसनिद्रेयंपश्येमांयामिपश्यसि
सतूवाचनृपंतत्रनमेयुक्तमिदंनृप ८७
तन्मातरंवापितरंदर्शनायनियोजय
तद्दृष्टौसर्वमेवेदंव्यक्तमाशुभविष्यति ८८
आनीताह्यथराज्ञातुमातावीक्षितुमुद्यता
वचनात्तुनृपस्यैववस्त्रंशोधयतीवसा ८९
तत्रस्थितंमंडमथविज्ञायांबाह्यमर्दयत्
मर्दनाद्वसनंक्लिन्नंकिंतदित्याहपार्थिवः ९०
नकिंचिद्देवनोकिंचिदितिवेश्याप्रसूरपि
बहुवाक्येनराजाथवसनंवीक्ष्यशंकया ९१

शुक्रक्लिन्नमिदंवासःप्राहैतत्पश्यतामिति
अथदृष्ट्वासमीपस्थास्तथेत्यूचुर्वचोनृपम् ९२
राजाथस्वगृहंगत्वादंडाध्यक्षमभाषत
इदानीमेववेश्यायाःशिरश्छिंध्यविचारयन् ९३
दर्शनीयंशिरस्तस्याघटिकाभ्यंतरेमम
दंडकश्चनृपोक्त्यास्यास्तथाकृत्वाह्यदर्शयत् ९४
वीरभद्रउवाच-
एवंकृतंत्वयापूर्वंप्राप्तंचफलमद्यते
ज्वालयैवहिवक्तात्वंश्रोताद्रष्टाचजिघ्रसि ९५
रसंजानासिमतिमानतिक्रोधीभविष्यसि
शंभुरुवाच-
एवंज्वालामुखोजातोराजामाहेश्वरोऽक्षमी ९६
तस्मात्तुक्षमिणाभाव्यंपरत्रेहसुखेप्सुना
यइदंशृणुयान्नित्यंपुरयाख्यानमनुत्तमम् ९७
विमुक्तपापबंधश्चशिवलोकेभविष्यति ९८

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेशिवपूजामाहात्म्यकथनं नामदशोत्तरशततमोऽध्यायः ११०

एकादशोत्तरशततमोऽध्यायः

श्रीरामउवाच-
महेशनाममाहात्म्यंपूजामाहात्म्यमेवच
नमस्कारस्यमाहात्म्यंदृष्टिमाहात्म्यमेवच १
जलदानस्यमाहात्म्यंधूपदानस्यसत्तम
दीपगंधादिदानस्यमाहात्म्यंवदमेगुरो २
शंभुरुवाच-
एकैकनाममाहात्म्यंविस्तरान्नहिशक्यते
संक्षेपेणचतेवच्मिशृणुराघवसादरम् ३
पुरात्रेतायुगेराजाविधृतोनामवीर्यवान्
मृतेपितरिबालोसौभूमिराज्येभिषेचितः ४
समानवयसःसर्वान्समीपस्थांश्चकारसः

येवृद्धायेचविद्वांसस्तेचतस्यनसंमताः ५
युवानःसंमतादुष्टाअकार्यकरणास्तथा
सुस्त्र्यानयनदक्षाश्चचोरकर्मविशारदाः ६
भांडवार्तारतालास्यनिपुणास्तस्यसंमताः
वशीकरणमंत्रज्ञावस्त्रौषधविदस्तथा ७
गीतनर्तनशीलाश्चधूर्त्ताद्यूतविदःप्रियाः
पितृसंमतकर्तॄणांत्यागंचक्रेसपार्थिवः ८
विचार्यसचतैःसार्द्धंदुष्टैःकार्यमकारयत्
एतादृशांस्तथाचान्यान्दुष्टान्सहयुयोजह ९
एतदुक्तिमुपालंब्यशिष्टंसुहृदमत्यजत्
उरोमुष्टिंचफेत्कारंयेकुर्युस्तस्यतेप्रियाः १०
भगलक्षणतत्त्वज्ञारतितंत्रविशारदाः
राजनीतिविहीनंतद्राज्यंसमभवत्तदा ११
गजाश्वरथमुष्ट्राजंगोमहिष्यादिकंचयत्
तत्सर्वंनाशमापन्नमपहारायतस्ततः १२
रत्नानिवसुधान्यानिनदृश्यंतेपुरेतदा
अथभूपांतरेणासौनिर्जितःप्रपलायितः १३
महारण्यमथोगत्वागिरिदुर्गमकल्पयत्
तत्रचाल्पपरीवारश्चोरवृत्तिंसमाश्रितः १४
सुवर्णवस्त्रधान्यादिरत्नगंधादिकंतथा
तत्रतत्रविनिर्दिश्यचोरानायानवंचकान् १५
बंधाद्यकारयत्तैस्तुद्रव्याहरणकर्मणि
यदाहारोनविद्येततदाहारमकल्पयत् १६
गोमहिष्यादिमांसेनयद्यन्नंनोपलभ्यते
अश्वीयनरमांसेनभोजनंपर्य्यकल्पयत् १७
एतादृशमभूद्वृत्तंसंध्योपासादिवर्जितम्
एकस्तुसचिवस्तस्यसुरापोनामराक्षसः १८
नियुंक्तेसर्वकालंतमाहरप्रहरेतिच
एवंरक्षोमतेस्थित्वानानादेशगतान्नरान् १९
नृसहस्त्रपरीवारोह्यादद्यादकृपालयः

स्वस्याभिमतयोषास्तुज्ञात्वाज्ञात्वासमाहरत् २०
किंचित्कालंचताभुक्त्वातासांमांसमभन्नयत्
एवंहत्वानरान्नारीराज्यंचक्रेसुदुःसहम् २१
एवंवर्षसहस्रंतुराज्यंकृत्वानराधमः
जराशिथिलसर्वांगोवलीपलितदूषितः २२
निर्जीवमभवत्स्थानंसमंताद्दशयोजनम्
अथमृत्युदिनंप्राप्तंराज्ञस्तस्यमहात्मनः २३
मृत्युकालेथसंप्राप्तेस्नातंभूमिगतंनृपम्
तस्यचानुचराःसर्वेपरिवार्योपतस्थिरे २४
सुरापःसचिवःप्राहकिंकार्यंममचादिश
अथराजातथाशक्तोनिर्गतायुस्तदार्दितः २५
नाभेरधस्तुन्नीणासुःकथंचिद्वाक्यमुक्तवान्
त्वंसर्वकालेदैत्येंद्रप्रहरप्राहराहर २६
इत्यथोक्त्वाममारासौयमदूताःसमाययुः
विचित्रंबंधनेयत्नंचक्रुस्ताडनतत्पराः २७
चूर्णिताबंधपाशाश्चहेतिदंडाश्चचूर्णिताः
तद्गात्रस्पर्शमात्रेचतदद्भुतमिवाभवत् २८
अथायातःस्वयंमृत्युःपाशेनैनमयोजयत्
मृत्युपाशमपिच्छिन्नंवीन्दयमृत्युरचिंतयत् २९
सर्वमर्त्यमृतिर्दृष्टादृष्टानैतादृशीक्वचित्
इतिचिंतापरेमृत्यौज्वालावक्त्रःप्रतापवान् ३०
वीरभद्रेणनिर्दिष्टःसहसायाच्चशूलभृत्
ज्वालावक्त्रमथालोक्यमृत्युस्तूर्णंपलाययौ ३१
पलायमानंतंदृष्ट्वामृत्युंवह्निमुखस्तदा
अरेरेचोरचोरत्वंतिष्ठतिष्ठक्वयास्यसि ३२
एनसोमुच्यतेचोरःशूलारोपणमात्रतः
एवमाभाष्यमृत्युंतंशूलप्रोतमकल्पयत् ३३
शूलंस्कंधगतंकृत्वादूतान्संग्रथ्यरज्जुना
पादशृंखलविन्यस्तानादायनृपमध्यगात् ३४
विमानवरमारोप्यगीतवाद्यसुशोभितम्

वीरांतिकमथोगत्वासर्वमस्मैन्यवेदयत् ३५
वीरभद्रोपितत्सर्वंशंकरायामितात्मने
नानामुनिगणैर्देवैर्ब्रह्मविष्णुपुरःसुरैः ३६
सेव्यमानायदेवायपार्वतीसहितायच
प्रणिपत्यनिवेद्याथशूलस्थंमृत्युमेवच ३७
तूष्णींबभूवविश्वात्मावीरभद्रःप्रतापवान्
अग्न्याननंवीक्ष्यशिवोविगर्हयन्कथंत्वयैतद्गणसाहसंकृतम्
बिभेषिमृत्योर्नकथंयमाधिकाद्वदस्वसर्वंपरमार्थतोमे ३९
प्रणम्यतंवह्निमुखोऽतिरोषोमृत्युंसमालोक्यननर्तहर्षात्
उवाचचौर्यंकृतमेवमृत्युनातदेषशूलेऽपिमयाप्ररोहितः ४०
विमोचयामासशिवोपिमृत्युंदूतानशेषान्निरुजश्चकार
मृत्युंसमालोक्यशिवोबभाषेमन्नामएषांमरणेसमास्ते ४१
मच्चेतसामन्यधियांचनामहीनाक्षरंवाधिकवर्णयुक्तम्
ममैवलोकंप्रददामिसत्यंह्यनेननामप्रहरेतिभाषितम् ४२
प्रशब्दमात्रंत्वधिकंहरेतिपदप्रदंवैपदमीरयंति
आरादमूंस्त्वंजपतोनमस्वमदीयवाक्यंचयमंवदस्व ४३
नतिंयतिंकीर्तिमुपास्तिमाश्रितादास्यंचकैंकर्य्यमथश्रुतिंवदाः
पंचाक्षरोक्तिंशतरुद्रियोक्तिंशिवस्यकुर्वंतिनतेविचार्याः ४४
मन्नामरुद्राक्षविभूतिधारणोममाग्रतोयस्तुपुराणवक्ता
सर्वेषुपापेष्वपितेषुसत्सुप्रशास्म्यहंनैवयमाधिकारः ४५
येचापिपापान्वितमायिनोनराःपरान्नवस्त्रादिवधूभुजश्च
वाराणसीमृत्युपराश्चयेवैश्रीशैलमर्त्याश्चनतेविचार्याः ४६
यूकाश्चदंशाअपिमत्कुणाश्चमृगादयःकीटपिपीलिकाश्च
सरीसृपावृश्चिकशूकराश्चकाशीमृताःशंकरमाप्नुवंति ४७
इदंनामगृणन्ध्यायेद्योवैहृत्पद्ममंदिरे
त्रियंबकंविरूपाक्षंसोमंसोमार्द्धभूषणम् ४८
त्रिनेत्रकंत्रयीनेत्रंसोमसूर्याग्निलोचनम्
तंनमस्कृत्यदूरस्थोभवमृत्योममाज्ञया ४९
अथाकर्ण्यशिवप्रोक्तंमृत्युस्तुष्टावशंकरम्
नमस्तेदेवतानाथनमस्तेदेवमूर्तये ५०

सर्वज्ञायनमस्तुभ्यंपशूनांपतयेनमः
अथदेवोमहादेवोमृत्युंप्राहवरंवृणु ५१
स्तोत्रेणानेनतुष्टोस्मिमृत्युर्वरमयाचत
त्वदीयंपालयविभोमांचशंकरपापिनम् ५२
तथेत्युक्त्वामृत्युमीशोगच्छवत्सेतिचाब्रवीत्
यमलोकंगतःसोपियमायाशेषमुक्तवान् ५३
शंभुरुवाच-
यइदंशृणुयान्नित्यंपुरयाख्यानमनुत्तमम्
विमुक्तःसर्वपापेभ्योयातिशंकरसन्निधिम् ५४
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादे
एकादशोत्तरशततमोऽध्यायः १११

द्वादशोत्तरशततमोऽध्यायः
शंभुरुवाच-
अथान्यदपिनिर्वच्मिप्रमदाख्यानमुत्तमम्
सुतयादेवरातस्ययत्प्राप्तंनामकीर्तनात् १
देवरातसुताबालाकलानामातिरूपिणी
धनंजयसुतस्यासीद्भार्याशोणस्यधीमतः २
तावुभौनियतौनित्यंधर्म्मैकप्रवणौशुभौ
लब्धवंतौनिधिमथोगंगास्नानायतौगतौ ३
प्रवाहपतितेकूलेमृत्तिकानयनायतौ
कूलादादायमृल्लोष्टंदृष्टवंतौमहाघटम् ४
राजतंचोद्ध्र्वपाषाणमथशोणःप्रियांवचः
इदमाहकथंकार्यंकिंकर्तव्यंहिनोहितम् ५
भार्योवाच-
ननारीमतमालंब्यकिंचित्कार्यंसमाचरेत्
नचनार्याचरेद्गुह्यमप्रियंवाथकिंचन ६
यदिनारीसमक्षंतुद्रविणंदृष्टिमापतेत्
वंचयीततथानारीईदृशैर्वाक्यसंचयैः ७
अस्माभिर्नहिसंप्रेद्त्यंकिंवातत्रहितिष्ठति

द्रविणंचेन्नसंप्रेक्ष्यंबाधोदर्कंभविष्यति ८
अन्याज्ञातंतुयदिचेत्कुतोज्ञानविनिश्चयः
अप्रदृष्टस्त्विदानींचेन्निभृतःकोपितिष्ठति ९
तिरोधानंनकिंचिच्चेन्माययाकोपितिष्ठति
नचेन्मायामनुष्याणांक्षेत्रपालस्तुतिष्ठति १०
नहिचेद्भैरवश्चेहतिष्ठतितिब्रह्मराक्षसः
नसोपिचेन्महाविद्याराज्ञांतत्रभविष्यति ११
नचजानातिचेद्राजाव्यवहारादिसंभवः
सचेद्गूढप्रकारेणचोरबाधाभविष्यति १२
अप्रमत्तस्यभवतोमहानर्थोभविष्यति
प्रायेणार्थवतांनृणांभोगलिप्साप्रजायते १३
भोगाद्भोगांतरेच्छाचसर्वानुष्ठाननाशिनी
जानातियदिनारीस्वंभावयोगगतंतथा १४
नारीस्वतंत्रतामेतिरोषाल्लब्धप्रकाशिनी
रोषेविश्वासतांयातितदादोषःपुरोदितः १५
विश्वासिनिचविश्रंभःप्रवासोवान्यचित्तता
विश्रम्भाज्जायतेस्त्रीणांनानाविधविचेष्टिता १६
यंकंचित्पुरुषंदृष्ट्वायुवानंप्रीतिरापतेत्
प्रीत्यासंजायतेयोगोयोगान्मैथुनसंगतिः १७
सततंमैथुनेजातेविश्रंभांतरमापतेत्
भवतावातथापूर्वंभुक्तेदानींचभुज्यते १८
काप्रतीच्छातवेदानींप्रीतिःकस्यामथापिवा
काविदग्धासुसंस्निग्धापुरुषादन्यतश्चरेत् १९
योब्रवीदथवाक्यंतांयदिब्रूयास्त्वमद्यमे
सर्वमेवतथावच्मिनान्यथावाक्यमुच्यते २०
इत्थंचधृष्टतांयातातथारूपांतरेणच
द्रव्यमादाययत्किंचिदनुवर्तेत्स्वतंत्रतः २१
समारयित्वातांद्रव्यंगृहीत्वापातयिष्यति
अथपूर्वंपतिमृतौप्रविशेन्नाशुशुक्षणिम् २२
वैधव्येद्रविणंसर्वंधर्मार्थंमेभविष्यति

इतिनिश्चित्यमनसावैधव्येसमुपस्थिते २३
योनिकुंडंसमासाद्यदिवावायदिवानिशि
एकांतस्थानमभ्येत्यविवृत्यवसनंभगम् २४
इदमूचेवचोदुःखादुपस्थस्थकरासती
किंत्वयावैकृतंयोनेकिंवापापमुपाश्रिता २५
शिश्नस्यवाथवापापंयत्त्वदंतरवेशनात्
यच्चकर्तृकृतंपापंमादृक्सेवाविवर्जनात् २६
अतोपिकंडूसंभूतौप्रवेशयेदथांगुलीम्
विचित्रचेष्टांकृत्वातुकंडूबुद्धेरतःपरम् २७
मर्दयित्वाकराभ्यांतत्संताड्यचविवृत्यतु
असकृद्धुन्वतीपादौविवृतास्यातिदुःखिता २८
खट्वाकाष्ठमथालिंग्यस्तनपीडंयथाप्रियम्
अथोविचित्रचित्तत्वेततःप्रद्युष्टतीभवेत् २९
अथवाह्निपुरेस्थित्वाशाकंव्यवहृतंचयत्
आलंब्यवेश्मनिनिशिसंध्यायांविशिखासुच ३०
कृत्वान्यवेषमात्मानंयैःकैरप्युपभुज्यते
अथवाच्यप्रभावेणशंकितायोग्यमाहरेत् ३१
अज्ञातंचगृहंगत्वारमयेदेवनिश्चितम्
नारीसमक्षंलब्धेतुद्रविणेह्येतदिष्यते ३२
तस्मान्मयापिभवतोनविचारप्रयोजनम्
शोणउवाच-
एवमेतन्नसंदेहोगच्छत्वंतिष्ठदूरतः ३३
मलमूत्रविसर्गार्थंस्थित्वागच्छाम्यतःपरम्
तस्यांगतायांशोणोपिवस्त्रखंडंत्वकल्पयत् ३४
एकैकस्मिंस्ततःखंडेत्वग्रहीद्द्रविणंबहु
सैकतेत्ववरंजानुदघ्नंकृत्वाततस्ततः ३५
क्षिप्त्वाधनंपूरयित्वाविष्ठांचक्रेततोपरि
वस्त्राधारंघटंतंचप्रतिचिक्षेपकुत्रचित् ३६
सर्वमज्ञातवत्कृत्वास्नानायप्रययौमुनिः
तस्यभार्याततःस्नानंकृत्वासंपूज्यपार्वतीम् ३७

गच्छेतिभर्त्रासाप्रोक्तास्ववेश्माभ्यागमत्सती
एतामेकाकिनींज्ञात्वामारीचोनामराक्षसः ३८
भर्तृरूपमथास्थायकलामेतदुवाचह
मारीचउवाच-
सप्तगोदावरीतीरेपवित्रंपापनाशनम् ३९
द्राक्षाराममितिप्रोक्तंयत्रभीमःस्वयंस्थितः
भुक्तिमुक्तिप्रदोनृणांस्मरणात्पापनाशनः ४०
तत्रगच्छावहेशीघ्रंत्वंतुनिर्गच्छसुंदरि
कलोवाच-
इदानीमभिषेकायप्रवृत्तोनाभिषिक्तवान् ४१
कथमेतादृशंत्वंहिपूर्वानुक्तंवदिष्यसि
प्रकृतेरन्यथाभावमुत्पातंविदुरुत्तमाः ४२
मारीचउवाच-
भर्तुरप्रतिकूलत्वंनारीणांधर्मउच्यते
प्रतिकूलानुकूलावाममशीघ्रंवदस्वतत् ४३
तूष्णींभूत्वाथसासाध्वीभर्तेत्येवविचार्यतम्
निर्ययौतेनसाबालावनमध्येगतासती ४४
अथमध्याह्नकालोसौक्रियतामाह्निकक्रियाः
राक्षसोथवचःश्रुत्वानानुष्ठानस्थलंत्विह ४५
यत्रतत्रास्तिगंतव्यमितोगच्छावहेततः
किंचित्प्रदेशंगत्वातुगुहांवीक्ष्यसरस्तथा ४६
इहस्थानंहिमेस्थातुंकार्यंस्नानमथप्रिये
इत्युक्त्वासरसिस्नात्वाफलाहारंप्रकल्प्यच ४७
भोजनावसरेप्राप्तेकलादध्यावुमांशिवम्
अयंधवोममनवाइतिध्यानपराभवत् ४८
अथध्यानेनतंचोरंनिश्चित्यचपतिव्रता
भीतातिनम्रवदनाअश्रुपूर्णमुखीतदा ४९
कष्टमापतितंपापमित्युक्त्वानिपापतच
रुदतींतामथोदृष्ट्वाराक्षसःपापनिश्चयः ५०
धर्षितुंतामथारेभेनचैतद्धर्षणंप्रति

बलात्कारमथोकर्तुंयतमानेतुराक्षसे ५१
आजानुनाभिपर्यंतंशैलस्थानमकल्पयत्
शिलासमभवद्रक्स्त्रंराक्षसोवीक्ष्यतामथ ५२
इत्येवंतांहनिष्यामिखादयिष्याम्यतःपरम्
इत्युक्त्वाभ्रामयित्वासिंशिरश्छेत्तुंप्रचक्रमे ५३
कलाहंमत्पतिर्ज्ञात्वाशापंदास्यतिमाहर
इत्युक्तमात्रेवचसिशिरश्चिच्छेदराक्षसः ५४
प्राप्तायांदुर्मृतिंतस्यामथशैवाःसमागताः
दूताविचित्राभरणाःसर्वायुधधराःशुभाः ५५
एतांविमानमारोप्यशिवालोकमुपागमन्
तामागतांगिरिसुताहर्षेणप्रतिपूज्यच ५६
स्वपादप्रणतांशुद्धामुमावाक्यमभाषत
पातिव्रत्येनतेतुष्टाअभीष्टंप्रददामिते ५७
कलोवाच-
दासीभावंप्रयच्छत्वंत्वत्पादाब्जंममप्रियम्
प्रार्थ्यैःकिमन्यैर्बहुभिस्तथास्त्वितिशिवाब्रवीत् ५८
इंद्रादिवनिताभिःसापूजिताथकलानिधिः
एतस्मिन्नंतरेप्राप्तःशोणोमुनिरथोगृहम् ५९
नतत्रदृष्ट्वातांभार्यांध्यानयोगपरोभवत्
रक्षोहतांमृतांप्राप्तांशिवालोकमुमांप्रति ६०
उमादत्तवरांचापिदृष्टवाञ्ज्ञानचक्षुषा
किंचिद्दुःखश्चिरंध्यात्वापरावृत्यमुनिस्तदा ६१
श्वशुरंगतवान्सोऽथदेवरातंमुनीश्वरः
निवेद्यसर्वंसहितोविश्वामित्रमगान्मुनिम् ६२
निवेद्यतद्वसिष्ठस्यवसिष्ठोऽप्याहतान्मुनीन्
गत्वाकैलासमादौतुदृष्ट्वादेवंमहेश्वरम् ६३
अनुज्ञांशिवतोलब्ध्वापार्वतीमंदिरेगताः
देव्यैविज्ञाप्यतत्सर्वंयथार्थंप्रवदामतत् ६४
तथेत्युक्त्वामुनिवराःकैलासंशंकरालयम्
गत्वाप्रणम्यदेवेशंवीरभद्रेणपूजिताः ६५

विज्ञापयामासुरिदंशोणभार्य्याहृतेतिच
शिवःप्राहमुनींद्रांस्ताञ्ज्ञातमेवमयात्विदम् ६६
अकालमरणंत्वस्याआयुर्वर्षशतंस्थितम्
अकालमृत्युयुक्तानांपुनर्ज्जीवनमस्तिच ६७
दशपुत्रप्रसूर्वीरारूपसौभाग्यवत्यपि
भवद्भिरितिनिश्चित्यसमागतमिहद्विजाः ६८
यमलोकगतानांतुसर्वमेतद्विनिश्चितम्
ममलोकगतानांचगतिरन्यानविद्यते ६९
अनयाकीर्तितंनामप्राणनिर्गमनेपुरा
तयायमलिपिर्मृष्टाकथमायुष्यनिर्णयः ७०
अथवागिरिजायैचनिवेदयतकृत्स्नशः
अथतेपार्वतीपाददर्शनायगताद्विजाः ७१
प्रणम्यमातरंसर्वेविश्वामित्रोऽब्रवीदिदम्
दीनानाथाकृशाभार्याप्रणष्टपितृकाञ्छिशून् ७२
रक्षयित्वापुरामातरिष्टदात्वंसदाह्यभूः
कलापौत्रीममैवेयंत्वामाराध्यपतिंत्वमुम् ७३
शोणंलब्धवतीमातस्त्वत्पूजायाःफलंत्विदम्
तपसालभ्यतेपर्णैदानेनयदिवापिच ७४
व्रतोपवासैरथवाकलासालभ्यतेमया
एतयापरिविष्टान्नंभोक्तुमिच्छामितत्कथम् ७५
पार्वत्युवाच-
यादृशीचेष्यतेभार्य्यातादृशीदीयतेमया
नैनांत्यक्तुमहंशक्ताकिंवात्वंमन्यसेमुने ७६
विश्वामित्रउवाच-
मातात्वमित्येवमयाअविशंकितमीरितम्
शोणोमुनिरयंमातस्तवविज्ञापयिष्यति ७७
शोणउवाच-
तामेवभार्य्यांप्रतिमेप्रीतिरत्युक्तत्कटाति
सैवमेदीयतांभार्य्याचान्यथामरणंभवेत् ७८
पार्वत्युवाच-

भार्यापतीसमावेवविषमौतुविगर्हितौ
तवचासदृशीचेयंसदृशींप्रददाम्यहम् ७९
नचमन्मंदिरेप्राप्तांत्यद्ध्येदेहविवर्ज्जिताम्
शोणउवाच-
यदिनोदीयतेचेयंभार्य्यामन्यांममप्रियाम् ८०
राज्यंमहेश्वरेभक्तिंप्रयच्छवरमुत्तमम्
भविष्यत्येवमेवैतदित्युक्त्वाचाब्रवीन्मुनीन् ८१
भोक्तव्यमिहयुष्माभिर्ममास्मिन्दिवसत्रयम्
प्रतींदुवारेदेवस्यमहेशस्यैवतुष्टये ८२
भोजनीयाःसदाकालमष्टौविप्रामुनीश्वराः
इच्छयायत्रकुत्रापिव्रतमेतदुपक्रमेत् ८३
वत्सरेपरिपूर्णेतुमहाराजतमीश्वरम्
चतुर्निष्कप्रमाणेनतदर्द्धेनैवकारयेत् ८४
श्वेतवस्त्रयुगंसूक्ष्मंचामरेव्यजनेतथा
पादुकोपानहंच्छत्रंसर्वंविप्रेनियोजयेत् ८५
स्वशक्त्यादक्षिणांदत्वाब्राह्मणांश्चविसर्जयेत्
एतदुद्यापनेकुर्यादादौमध्येतथासुधीः ८६
दिनेदिनेतथापूजासोमस्यपरमात्मनः ८७
तत्पुरुषस्यविद्महेमहादेवस्यधीमहि
तन्नोरुद्रःप्रचोदयात् ८८
इतिपूजामंत्रः -
स्थंडिलेपूजयेद्देवंप्रतिमायामथापिवा
एकभक्तंस्वयंकुर्याद्ब्रह्मचर्यसमन्वितम् ८९
एतत्सोमव्रतंप्रोक्तंशिवतुष्टिप्रदंशुभम्
यएवंकुरुतेभक्त्यानारीवापुरुषोपिवा ९०
छायेवशंकरस्यासौनित्यमेवानुवर्तते
अद्यसोमदिनंप्राप्तंमध्याह्नात्परतोभुजिः ९१
यूयंचसर्वेमुनयःकृतपौर्वाह्णिकक्रियाः
माध्याह्निकींक्रियांकृत्वाभोक्तुमर्हथसत्तमाः ९२
मातुर्वचनमाकर्ण्यतथेत्युक्त्वानमस्यच

अनुष्ठानायतेसर्वेगताभागीरथींनदीम् ९३
संगमेमध्यतोवृत्तेकृत्वामाध्याह्निकींक्रियाम्
विश्वेशपूजांकृत्वाचषोडशैरुपचारकैः ९४
अथतेपार्वतीगेहंगत्वादेवींप्रणम्यच
लोकमातुर्नियोगेनशालंकायनकात्मजः ९५
पादप्रक्षालनमुखानुपचारानकल्पयत्
पंचगंधकमादायतान्मुनीनभ्यलेपयत् ९६
राज्यंचमहदाप्नोतियोदद्यात्पंचगंधकम्
पंचबाणसमोभूत्वास्त्रीणांवल्लभतामियात् ९७
विष्णवेयोहिदद्यात्तुसोपिमारसमोभवेत्
कामीत्वकामीयःकुर्यात्कैलासेपंचवत्सरान् ९८
सर्वगंधसमोपेतोभोगीचेष्टार्थसंयुतः
यथेष्टवर्तनोभूत्वाततोजायेतभूमिपः ९९
कस्तूरीचंदनंचंद्रमगरुद्वितयंतथा
पंचगंधंसमाख्यातंसर्वकार्येषुशोभनम् १००
विलिप्तपंचगंधेषुब्राह्मणेषुमहात्मसु
आसीनेषुतदाभ्यागाद्ब्राह्मणःस्थविरःकृशः १०१
उन्मत्तवेषोदिग्वासाजराजर्जरितस्त्वरी
खल्वाटःश्वासकासीचबहुहिक्कीक्षुधान्वितः १०२
लालास्रुतःश्मश्रुकूर्चश्लेष्मानम्रःस्खलत्पदः
द्व्यष्टवर्षातथानारीसर्वाभरणभूषिता १०३
रूपलावण्यसंयुक्तालोकोत्कृष्टस्वरूपिणी
पुरुषान्रूपसंयुक्तान्वीक्षंतीचततस्ततः १०४
गायंतीत्वथनृत्यंतीतंदृष्ट्वाहसतीपतिम्
प्रबाधतेवृद्धधवंशीघ्रमेहिकृशाधम १०५
आलंब्यत्वत्करंवृद्धदुःखितानित्यमस्म्यहम्
भूषणंवसनंघ्राणंस्रग्विलेपनमेवच १०६
हासोगीतिस्तथापानंमंडनंशोभनंगृहम्
सर्वऋतुसमृद्धिश्चकामस्यैवाभिवृद्धये १०७
सर्वेषामेवकामानांरतिरेकाप्रयोजनम्

सुखानिसर्वाणयेकत्ररतिरेकत्रचस्थिता १०८
तुलयातुलितंसर्वंरतिःशतगुणाधिका
तन्मादृशीसमासाद्यभवंतंकिंकरिष्यति १०९
इतिचान्यानिवाक्यानिब्रुवाणागृह्यवैकरे
तदुत्तरमुवाचेदंकिंकुर्म्मोभाग्यमीदृशम् ११०
मामारयदुरुक्त्यात्वंमांविज्ञायाथचेदृशम्
एतादृशोद्विजःप्रायात्पार्वतीमंदिरंतदा १११
अविज्ञायैवगिरिजामिदंवचनमब्रवीत्
द्विजउवाच-
अन्नार्थिनमिहप्राप्तंविद्धिमामतिथिंमुने ११२
भोजनावसरेप्राप्तंब्राह्मणान्नहिभोजय
तद्भार्यावचनंप्राहक्वमुनिर्योषिदेवहि ११३
अंधस्यवचनंसर्वमेवमेतादृशंदृढम्
पार्वत्युवाच-
प्रक्षाल्यचरणावेतमासनेउपवेशय ११४
जांबूनदकृतेतीवभोज्येनातर्पयद्द्विजम्
सुरत्नचषकोपेतममृतंब्रह्मवादिनीम् ११५
अरुंधतीमथाहूयपर्य्यवेषयदंबिका
कलाचारुंधतीचैवअनसूयापतिव्रता ११६
परिवेषंपदार्थानांस्त्रग्गंधाक्षतभूषणाः
अकुर्वन्नंबिकावाक्यात्षड्रसानांपृथक्पृथक् ११७
भुंजानेषुतुविप्रेषुदिग्वासाब्राह्मणाकृतिः
क्षणेनबुभुजेसर्वंदातुंनोशेकुरंगनाः ११८
अथसागिरिजादेवीस्वयंदातुंप्रचक्रमे
यथादत्तमशेषंतुक्षणेनाश्नातिसद्विजः ११९
भांडस्थितमशेषंचभोक्तुमैच्छत्प्रियासह
तथांबिकासमादायप्रादादक्षय्यमस्त्विति १२०
अथवामकरेणासौभोक्तुमैच्छत्ततःसती
तत्राप्यक्षय्यमेवास्तुतवान्नमितिचार्पयत् १२१
करांतरमथोत्पाद्यभोक्तुमैच्छद्द्विजोत्तमः

एवंकरसहस्रंचकृत्वैच्छद्भोजनंद्विजः १२२
दत्त्वादत्त्वापुनर्देवीसंतुष्टानचकोपना
नचित्तमन्यथाकर्तुंशक्यमस्याइतिद्विजः १२३
प्रक्षाल्यहस्तौचरणौहस्तार्पितसुगंधवान्
पार्वतींवाक्यमाहेदंतोषितोहंवरंवृणु १२४
पार्वत्युवाच-
ममदातुंवरंशक्तोयदित्वंब्राह्मणोत्तम
वरेणममकिंकार्य्यंशंकरोमेयतःपतिः १२५
तदाहब्राह्मणोदेवींशंकरःकीदृशस्त्विति
सदृशोऽसौत्वयानोवात्वद्योग्योनान्यथाभवेत् १२६
स्त्रीवल्लभत्वमप्येवरूपंदाद्यंशुभांगना
नोचेदेतादृशीभार्य्यामदधीनाकथंभवेत् १२७
पार्वत्युवाच-
त्वद्भार्य्यावचनंश्रुत्वातववाक्यंतथाद्विज
अपलापस्त्वयंब्रह्मञ्च्छ्रुतंकिंवातथाविषम् १२८
ब्राह्मणउवाच-
धम्मिल्लंतेकरिष्यामिममांकंत्वंसमारुह
प्रचलेद्यदितेचित्तंपातिव्रत्यंकुतस्तव १२९
पार्वत्युवाच-
ममव्रतंद्विजश्रेष्ठशंकरांकैकरोहणम्
अथतच्चित्तमाज्ञायभवान्याःपरमेश्वरः १३०
द्व्यष्टवर्षवयाभूत्वासुस्निग्धकचबंधनः
सुस्निग्धचारुनयनोगोक्षीरसमविग्रहः १३१
कोटिकंदर्पलावण्यःसर्वाभरणभूषितः
स्वपार्श्वस्थितनार्यंसेप्रसारितभुजद्वयः १३२
गायन्मंदतयासाकमुमयापटुतायथा
अथतांपार्वतींशंभुःकरेणाकृष्यचस्मयन् १३३
विन्यस्यहस्तौवनिताद्वयांसेगायन्समस्ताभरणःप्रसन्नदृक्
ननर्तचानंदसमृद्धगात्रोमुनींद्रगीतश्चसकालवेलम् १३४
एतादृशंशिवंध्यात्वाजन्मकोटिशतेष्वपि

नदुःखंजायतेतस्यसदाहर्षश्चजायते १३५
अथस्तुतोमुनिवरैर्नारींकृत्वाहरिंततः
अथसापार्वतीतुष्टादेवंप्राहपिनाकिनम् १३६
पार्वत्युवाच-
किमित्येतादृशंभावमास्थायत्वमिहागतः
नारींकृत्वातथाविष्णुंकिंप्रकृत्यानचागतौ १३७
शिवः प्राहव्रतेचात्रह्यतिथेर्भोजनंशुभम्
जानेसिद्धिमथोयेषांविषादोनाभिजायते १३८
जातेविषादेतुव्रतमसम्यगितिनिश्चयः
सोमवाराःसमायांतियावंतोब्दशतानितु १३९
तावंतिमत्पुरेदेविसर्वभोगसमन्वितः
सभार्य्यपुत्रबंधुश्चवेदोक्तायुष्यजीवितः १४०
पश्चाद्वाराणसींगत्वामृतोमुक्तिमवाप्स्यति
शंभुरुवाच-
अथदेवेस्थितेतत्रमुनयस्त्रिःप्रदक्षिणम् १४१
कृत्वापंचनमस्कारान्पुनःकृत्वाप्रदक्षिणम्
पुनश्चदंडवद्भूत्वाविसृष्टानिर्ययुस्ततः १४२
अथशोणःशोभितांगींभार्यामापद्यनिंदिताम्
राज्यंचभारतेवर्षेधर्मेणापालयद्द्विजः १४३
मानुषानखिलान्भोगान्बुभुजेशिवभक्तिमान्
नित्यंदेवार्चनपरोनित्यंब्राह्मणपूजकः १४४
नित्यदातानित्ययाजीनित्यश्रोतापुराणकम्
मृतःसगतवांल्लोकंशंकरस्यविभोःशुभम् १४५
शंभुरुवाच-
नामकीर्तनमाहात्म्यंप्रसंगात्परिकीर्तितम्
शृणवतांसर्वपापघ्नंभक्तानांचतथानृप १४६
सर्वकल्याणदंनित्यंसुभार्य्याराज्यदंशिवम्
शिवभक्तिप्रदंगोप्यंयस्यकस्यापिनेरयेत् १४७

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेशिवनाममाहात्म्ये
द्वादशोत्तरशततमोऽध्यायः ११२

त्रयोदशोत्तरशततमोऽध्यायः

श्रीरामउवाच-
खेदृश्यंतेविमानस्थानानारूपधराःशुभाः
सर्वकामफलोपेताःसुभार्य्याःशतयोषितः १
सहस्रनरनारीभिःपूज्यमानाःपदेपदे
गायंतिविंशतिर्योषारूपलावरायकोमलाः २
करंकवाहिनीचैकाचामरासक्तबाहवः
तालवृंतद्वयंनार्य्योवीजयंतिप्रगृह्यवै ३
सचक्रेचांकमध्येस्याउपधानंतथापरः
एकस्याःकरयोर्हस्तःस्तावकानेकसंयुतः ४
नानाविधपरीहासकृतोत्फुल्लमुखांबुजः
एकैकत्रविमानेतुदृश्यतेचंद्रदीधितिः ५
स्त्रीशतेषुविमानेषुदृश्यतेईश्वरःशुभः
एतेकिंपुरायकर्तारोविष्णुमायाथवामुने ६
शंभुरुवाच-
एतेहिब्राह्मणाःपुरायागृहस्थाश्रमवासिनः
येषामेवचसग्रासोदत्तोदशरथेनते ७
तेषांतुममचित्तानांकदाचिदभवन्मतिः
यथेहसुखिनःसर्वेवयंचान्योपजीविनः ८
अस्मानेवानुजीवंतिशतशोमनुजाइह
येनपुरायेनचवयंसर्वेकामानुमोदिनः ९
सुस्त्रीकृतोपचाराश्चसर्वेराज्यसुखान्विताः
जरामरणहीनाश्चयुवानःसर्वदैवहि १०
विचार्यैवंद्विजाःसर्वेवसिष्ठस्याश्रमंययुः
आगतानथसंपूज्यवसिष्ठोवाक्यमुक्तवान् ११
किमर्थमागतायूयंशीघ्रंब्रूतद्विजोत्तमाः
द्विजाऊचुः -
वयमिच्छामहेसर्वेसर्वसंपत्समन्विते १२
विमानेकामगेरोढूंतत्संपादयनोगुरो
तत्तेषांचिंतितंश्रुत्वावसिष्ठोवाक्यमब्रवीत् १३

पुराणंसर्वदाविप्राःश्रोतव्यंपापनाशनम्
धर्मश्चार्थश्चकामश्चमोक्षस्तत्रैवदृश्यते १४
तथेत्युक्त्वाथसुनयःपुराणकुशलंमुनिम्
जग्मुरंगिरसंश्रेष्ठंसर्वशास्त्रविशारदम् १५
सर्वागमपुराणज्ञंसदासत्कर्म्मचारिणम्
इदमूचुर्नमस्कृत्यवयंसफलजीविनः १६
कृतकृत्यावयंब्रह्मन्साक्षाद्दृष्टोऽसियन्मुने
अंगिराउवाच-
यत्कार्यमागतायूयंतत्कार्यंकरवाण्यहम् १७
पुराणंश्रोतुकामास्तुयूयमत्रसमागताः
कीर्तयिष्येविधानंवःसमस्ताघविनाशनम् १८
सर्वज्ञानप्रदंदेवंतत्वविज्ञानसंभवम्
शिवभक्तिप्रदंहृद्यंविष्णुभक्तिप्रदंशुभम् १९
विचित्रस्वगतिप्राप्तिज्ञानदंरमणीप्रदम्
नानाविधशुभज्ञानंरतितंत्रप्रकाशकम् २०
भुक्तिमुक्तिप्रधानंचविधिदर्शनदीपकम्
विचित्रभक्तिकथनंभक्तिसाहसकीर्तनम् २१
व्रतप्रतिष्ठादानादिभस्मपूजाविधिप्रद्रम्
पुराणंपाद्ममुदितंब्रह्मपद्मोपनिर्वृतम् २२
मेहश्वरेणकथितंप्रमथाकृतिवर्णनम्
एतदन्यत्रकथितंपुराणेपाद्मएवतु २३
दिलीपेनपुरापृष्टोवसिष्ठःप्रोक्तवानिदम्
तच्छृणुध्वंमुनिवराज्ञानंसर्वंभविष्यति २४
अथतद्वचनाद्विप्राःपुराणश्रवणेरताः
कथंश्रोतव्यमधुनाकिंकृत्वेत्यब्रुवन्मुनिम् २५
सोऽपिसर्वंसमाचष्टश्रृणुधर्मंसनातनम्
नमस्कृत्यपुराणज्ञंदद्याच्चार्घासनंततः २६
निषीदतत्रचेत्युक्त्वागंधपुष्पैःसमर्चयेत्
आत्मयोगंचतांबूलमधिकंवासमर्पयेत् २७
ब्रूहिपुण्यकथांब्रह्मन्पौराणिकीमितीरयेत्

नखट्वासनमारुह्यनोच्चासनमथापिवा २८
नीचासनोवैशृणुयाद्धर्म्मकामार्थसिद्धये
शृणिवत्युक्त्वापुराणज्ञइमंमंत्रमुदीरयेत् २९
नमोहरिंहरमथोगणेशंभारतीमतः
इष्टदेवंनमस्कृत्वापुराणंवक्तुमर्हति ३०
अर्द्धयामंप्रतिदिनंयदिवापीच्छयाभवेत्
एवंपाठसमाप्तिंचश्रुत्वाकृत्यंसमाचरेत् ३१
श्रोतुश्चतूष्णींमननंतूष्णींश्रवणमेववा
अन्यथाभारतीक्रुद्ध्येत्तत्क्रोधान्मूकताभवेत् ३२
तस्मात्पुराणश्रोताचतांबूलादिसमर्पणम्
वक्तुश्चजीविकाकार्यास्वसामर्थ्यानुसारतः ३३
पुराणप्रक्रमेदेयंसचेलोद्गमनीयकम्
सूक्ष्मांबरमथोवापिवस्त्रद्वितयमर्पयेत् ३४
आसनंतुमहच्चित्रंरम्यमूर्जस्वलंमृदु
सुवर्णंवातथादद्याद्गोभूगेहादिकंतथा ३५
एतत्समस्तंविप्रेंद्राददक्षिणामूर्तिनापुरा
शंकरेणमुनीनांहिभाषितंचदिवौकसाम् ३६
अथतेमुनयःसर्वेतंप्रणम्यासनस्थितम्
पृथक्पृथक्चतांबुलंदत्वाशुश्रूषवःस्थिताः ३७
तेनापिकथितंसर्वंपुराणंसर्वसंप्रदम्
उपांताध्यायपर्य्यंतंश्रुतवंतोद्विजोत्तमाः ३८
दिलीपउवाच-
कामगेनविमानेनसर्वसंपत्समृद्धिना
सर्वतःसुखयुक्तेनपुण्यस्थानमुपस्थितम् ३९
वसिष्ठउवाच-
नालंपृष्टंत्वयाराजन्नितोप्यतिशयांतरैः
क्रीडमानाभविष्यंतियेनतत्पुण्यमुच्यते ४०
सुधाधवलितंकृत्वाशिववेश्मसमंततः
स्त्रियोरूपविलासाढ्याःसर्वालंकारभूषिताः ४१
नानासुगीतकुशलानानानृत्यविशारदाः

चतस्त्रोऽष्टौषडथवामर्द्दलध्वनिकाःस्त्रियः ४२
वशिन्यौद्वेश्रावजिक्यौकोणिकाधमनेउभे
लासिक्यस्तुचतस्त्रःस्युःसंतुष्टैकाथगायिका ४३
एकाद्वेवासुगीतज्ञेऽमुखरेहिप्रकीर्तिते
कोणवाद्यकृतेद्वेतुतूष्णींभूताःषडष्टवा ४४
सर्वारूपविलासिन्यःसर्वाश्चापतितस्तनाः
रतितंत्राधिकुशलास्ततएवाविशंकिताः ४५
सुसूक्ष्मावस्त्रवेषाश्चविद्युच्चंचलदृष्टयः
एतादृशीभिर्योषाभिर्येननृत्यंहिकारितम् ४६
एकस्मिन्दिवसेराजन्वत्सरान्सविमानगः
शतस्त्रीवीक्षितमुखोयुवाबहुभिरर्चितः ४७
आनंदपोषसंपूर्णःक्रोधेर्ष्यादिविवर्जितः
पंचगंधविलिप्तांगःसचंद्राहिदलाननः ४८
सूर्योपमस्तुयोषाश्चसर्वास्तादशनान्विताः
सद्योविकसितामोदिपारिजातकृतस्त्रजः ४९
सर्वाविकसितारोहिरक्तसंधिकृतस्त्रजः
धम्मिल्लेवक्षसितथाबिभ्रत्यःसुस्मिताधराः ५०
चरत्येतादृशीभिस्तुनृत्यगीतानुमोदितः
एवंविमानगोभूत्वाउषित्वाकालमक्षयम् ५१
पश्चाज्जायेतनृपतिरेवंकृत्वापुनस्तथा
राज्यंस्वर्गफलंभुक्त्वाशिवभक्तोभविष्यति ५२
शंभुरुवाच-
दिलीपायवसिष्ठोक्तंमुनीनामंगिरोब्रवीत्
तेतथाकृतवंतश्चतौर्य्यत्रिकमुमापतेः ५३
श्रुत्वापुराणंपाद्मंचसमग्रंसुखिनोभवन्
तएतेब्राह्मणारामविमानवरमास्थिताः ५४
दृश्यंतेखेचसुखिनःसदामुदितमानसाः
एतत्तेसर्वमाख्यातंपुराणेषुविनिश्चितम् ५५
इतःपरंचकिंभूयःश्रोतुमिच्छसिराघव ५६
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादे

त्रयोदशोत्तरशततमोऽध्यायः ११३

चतुर्दशोत्तरशततमोऽध्यायः

रामउवाच-
कएषदृश्यतेव्योम्निसर्वाभरणभूषितः
विमानस्थोमहादीप्तमध्याह्नार्कइवापरः १
दुष्प्रेक्ष्यः सर्वमर्त्यानांतस्यांकेचारुहासिनी
अपराश्रीरिवब्रह्मंस्तथापंचसुयोषितः २
गायंतिमधुरांगीतिंसुभ्रूभंगनिरीक्षणैः
मंदस्मितैःकरतलशब्दास्फोटिकयातथा ३
क्वचिद्गलकृतैर्गीतैरन्योन्यकरताडनैः
अन्योन्यमुखमालोक्यप्रलोभैर्गीतपूर्वकैः ४
क्रीडन्नास्तेमहायोगीपद्मकिंजल्कसन्निभः
एवंचरितपुण्येनकेनवातद्वदस्वमे ५
शंभुरुवाच-
एषविप्रःपुरारामसर्वसंपत्समन्वितः
नानाविधसुखोपेतोभार्य्यापोषणतत्परः ६
अपुत्रोदानहीनश्चदेवतार्चनवर्जितः
पंचयज्ञविहीनश्चस्वाध्यायपरिवर्जितः ७
प्रातर्म्मध्याह्नसायाह्नभोजनप्रवणोऽशुचिः
कदाचिदगमद्गेहंगौतमस्यमहात्मनः ८
त्र्यंबकस्यगिरौपुण्येनानामुनिगणाश्रिते
तत्रापिशोभितगृहंस्फटिकस्तंभकल्पितम् ९
अगुरुद्रवकस्तूरीचंद्रकुंकुमचर्चिता
भित्तिर्यस्यचसंतानकुसुमामोदसौष्ठवम् १०
कस्तूरिकापुष्परससमुत्सेचितभूतलम्
सूक्ष्मसुश्वेतविविधवितानपरिशोभितम् ११
अंगणंशोभितमहाकदलीपूगशोभितम्
समीपसरसीजातमंजुकूजन्मधुव्रतम् १२
पाटीरतरुसंभूतगंधपूरितदिङ्मुखम्

शिद्धागीतकृताल्हादगीतपूरितदिङ्मुखम् १३
निदाघजनितातापनाशयंत्रविनिर्मितम्
कदलीदलसंच्छादिपावकाकल्पितच्छदम् १४
पाटीरतरुसुस्निग्धसांद्रद्वारकपाटकम्
सौगंधिकमहामोदिकल्पितांतरभित्तिकम् १५
ईशानभागसुभगरतिकल्पितवेदिकम्
हाटिकाकल्पितपदंविचित्रवेदिकायुतम् १६
सुस्निग्धनिबिडच्छायंवटमूलोपकल्पितम्
प्रसूनकदलीखंडसरोभिःप्रांतशोभितम् १७
महावटाग्रसंलग्नतुषारितपयोधरम्
नाकोपवनसंपन्नविचित्रारामशोभितम् १८
वापीकूपतडागाद्यमनेकवनशोभितम्
मंदंमंदंववौवायुर्यत्रगेहेसुखप्रदः १९
वादिन्यश्चारुसर्वांग्योवाद्यानिस्मरसंपदः
वीणांवेणुंत्रिवेणुंचवादयंतिवरांगनाः २०
तौर्य्यत्रिककृतोनार्य्यश्चतुर्दिज्ञुतथोद्र्ध्वतः
सुवर्णादिकपात्रेषुवटकाभस्मनःशुभाः २१
वासिताःसर्वगंधैश्चसुधूपैरपिधूपिताः
कुशग्रथितसंघाश्चअत्तमालाश्चकोटिशः २२
कृष्णाजिनसहस्राणिबहिःप्रांतेस्थितानिच
एतादृशेगृहवरेदेववंद्योमुनीश्वरः २३
कर्पूरादींश्चसंस्थाप्यचतुर्दिज्ञुमुनीश्वरः
पाटीरपीठेकर्पूरसिंहासनमकल्पयत् २४
सूद्मंश्वेतंचसुस्निग्धमावृत्तंघनसारकैः
सुगंधवासितजलैःस्नाप्यत्तीरेणशंकरम् २५
अन्यैश्चवैदिकैर्मंत्रैःस्नापयित्वासदाशिवम्
दारुचंद्रोपपीठेतुवस्त्रपीठंनिधायच
पात्रिकामग्रतःस्थाप्यस्थापयित्वादलेष्वमून् २६
एकस्मिन्नत्तताःपात्रेअन्यस्मिन्सतिलात्तताः
पंचगंधकमेकस्मिन्नन्यस्मिन्नष्टगंधकम् २७

काश्मीरंमृगनाभिंतुकर्पूरंचंदनंतथा
पात्रेष्वन्येषुविन्यस्यपूजास्थानेप्रकल्प्यच २८
नानावरणमार्गेणपूजातत्रविधीयते
लिगमध्येस्थितोदेवःपंचवक्त्रःसदाशिवः २९
तस्यप्रावरणंलिगंशक्तिस्तस्यविधीयते
शक्तेरावरणंविष्णुर्विष्णोरावरणंविधिः ३०
ब्रह्मप्रावरणंचंद्रस्तस्यसूर्यस्ततःश्रुतिः
दिग्देवतासुतद्गुप्तिस्तासामावरणंदिशः ३१
दिशामावरणंशंभुस्तस्यचावरणंगुणाः
दशप्रावरणंह्येतच्छिवलिगार्चनंशुभम् ३२
केषांचिन्मतमेतत्स्यादथप्रावरणांतरम्
विद्यावरणमाख्यातंतदुमावरणंस्मृतम् ३३
विष्णुरावरणंतस्याविष्णोश्चावरणंविधिः
ब्रह्मप्रावरणंचंद्रस्तस्यभानुरथावृतिः ३४
भानोरावरणंचेशइतिषोढावृतिःस्मृता
विधिंविनासमाख्यातंपंचावरणमुत्तमम् ३५
शशांकविष्णुशक्तीनामेतदावरणत्रयम्
अंबिकावरणंप्रोक्तमेकावरणमुत्तमम् ३६
अथवालोकपालाःस्युरावृतिःसोमपूजने
अनावरणमथवापूजनंशस्यतेशिवे ३७
पत्रिकाष्टदलेष्वेवस्थितद्रव्यैर्यजेच्छिवम्
पत्रिकालक्षणंवक्ष्येसर्वकर्मोपयोगितम् ३८
स्वर्णेनराजतेनाथताम्रेणाथप्रकल्पितम्
मुक्ताशुक्तिनिभंकुर्यात्पत्रिकाष्टदलंशुभम् ३९
पद्मपत्रसमानाष्टकोणाकारंप्रकल्पयेत्
पलमात्रंततःशस्तंनिर्वृतंविस्तृतंपदम् ४०
अस्थूलमध्यमुपरिपद्माकृतिदलाष्टकम्
अथवाशक्तिमार्गेणपंचपत्रंप्रकल्पयेत् ४१
त्रिपत्रमथवाकुर्याच्छक्तिभावेमतेनच
यथास्याच्छोभनंपात्रंतथाकुर्य्याद्विचक्षणः ४२

शक्त्यांतरितरुद्राक्षैः कल्पिताष्टशतैः शुभा
मालोपवीतंत्रिंशत्याअष्टकेनप्रकल्पितम् ४३
प्रगंडयोरथैकैकंबद्धातुद्वेप्रकोष्ठयोः
शिरस्येकाधृतातेनकंठेचपरमर्षिणा ४४
रुद्राक्षैः स्फटिकैरत्नैः कल्पिताह्यक्षमालिका
व्याघ्रचर्मासनंकृत्वापद्मासनगतोमुनिः ४५
आवाहनासनंचार्घ्यपाद्यंवाचमनीयकम्
निर्वर्त्यगंगासलिलैः स्नापयामासशंकरम् ४६
अष्टगंधकसंयुक्तैः पुष्पैर्बकुलपाटलैः
स्वर्णभांडस्थितैर्वस्त्रशोधितैर्वासितैर्दृढम् ४७
द्वारेताम्रकटाहश्चप्रबंधद्रोणिनाशुभम्
गोशृंगेणविषाणेनगवयस्यतथाक्वचित् ४८
दक्षिणावर्तशंखेनरत्नपात्रैरथापिवा
स्वर्णैर्वाराजतैर्वापिताम्रैः कांस्यैरथापिवा ४९
स्वर्णैश्चसूक्ष्मकलशैः स्नापयामासचेच्छया
अथवामृण्मयैः कुर्य्यात्पद्मपत्रैरथापिवा ५०
पालाशैश्चूतजंब्वाद्यैः पात्रैः संस्नापयेद्विभुम्
स्नानानामथसर्वेषांधारास्नानंविशिष्यते ५१
नमस्तेत्यादिमंत्रेणशतरुद्रियसंज्ञिना
शंचेत्याद्यनुवाकेनशांतिरूपेणचेश्वरम् ५२
आवृत्यचयथाशक्तिपश्चाद्गंधादिविन्यसेत्
ततश्चशोभनैः पुष्पैः पत्रैर्बिल्वैः समर्चयेत् ५३
तुलसीमारुवदलैः कल्हारैश्चमहोत्पलैः
नीलोत्पलैरुत्पलैश्चशेषैश्चकरवीरकैः ५४
कर्णिकारैः सितांभोजैरपराजितयातथा
तिलाक्षतैरक्षतैश्चश्रीपत्रैस्तिलमिश्रकैः ५५
एवंमहेशमीशानंपूजयामासगौतमः
कर्पूरागरुकस्तूरीसर्ज्जागरुकचंदनैः ५६
अन्यैश्चधूपयामासषोडशाथप्रदीपिकाः
कर्पूरवर्त्तिसंयुक्तादीपयंत्रोपरिस्थिताः ५७

निवेदितंमहेशायअथनैवेद्यमुत्तमम्
सुपक्वशालिपिष्टान्नंभक्ष्यंलेह्यंचचोष्यकम् ५८
मधुरादिसमोपेतंपंचभक्ष्यसमन्वितम्
अनेकपक्वशाकाढ्यमनेकपक्वमिश्रितम् ५९
पानंविंशतिसंयुक्तंद्राक्षारंभाफलान्वितम्
सूपाष्टकादिसंयुक्तंयुक्तंमूलफलादिना ६०
यथासंभवसंयुक्तैरन्यैरप्युपकल्पितम्
अग्रपुष्पसमोपेतंनैवेद्यंप्रददौमुनिः ६१
सौवर्णपात्रिकान्यस्तनीराजनसहस्रकम्
सोपहारायदेवायदत्वाचैवनमस्यच ६२
पूगखंडानथोघृष्टान्पत्राणिक्षालितानिच
अपृष्ठाग्राणिसुश्वेतच्छदयावृतिकानिच ६३
घनसारकचूर्णंचन्यस्तपत्रत्रयंशुभम्
सौवर्णपात्रविन्यस्तमिदंतांबूलमीश्वरे ६४
अथप्रदक्षिणंकृत्वानमस्कारानन्तरम्
अष्टयोषास्ततःप्राप्तास्तंत्रीवेणवादिधारिकाः ६५
विचित्रवाद्यवादिन्यःसंप्राप्तामुनिसन्निधिम्
क्षुद्रतालयुगंगृह्यस्वयंगातुंप्रचक्रमे ६६
गौतमेगातुमुद्युक्तेतानंकुर्युरथांगनाः
मंदंमंदंचवाद्यानिवादयंतितथापराः ६७
मधुरंगायतिमुनौस्वरामूर्तिभृतस्तथा
प्रानृत्यंतमहेशाग्रेतदद्भुतमिवाभवत् ६८
एतस्मिन्नंतरेप्राप्तोभगवान्नारदोमुनिः
तमागतंगौतमोपिसंपूज्यप्रणिपत्यच ६९
आहचैनंकृतार्थोस्मिनचकश्चिन्मयासमः
तवागमनकृत्यंकिंकुतआगमनंतथा ७०
श्रीनारदउवाच-
पातालादागतोस्मीहभुक्त्वावैबाणमंदिरे
आयास्यंतिमहात्मानोबाणशुक्रादयोगृहम् ७१
अथक्षणादभ्यगाच्चबाणःपरपुरंजयः

विंशत्यक्षौहिणीयुक्तोगजमारुह्यसोसुरः ७२
अपरंहिगजंशुक्रःप्रह्लादोरथमुत्तमम्
वृषपर्वारथवरंबलिस्तुरगमुत्तमम् ७३
आगतानथतान्सर्वानाज्ञायसतुगौतमः
सशिष्योनिर्जगामाथह्यादायार्घ्यादिकंत्वरा ७४
गौतमंचापितेवीक्ष्यावरुह्यचगजादिकात्
नमश्चक्रुरथोदैत्यास्तंनमस्कृत्यभार्गवम् ७५
आलिंग्यराक्षसान्सर्वान्पूजयित्वायथाविधि
सेनायाःसन्निवेशंचचकारमुनिपुंगवः ७६
पादौप्रक्षाल्यशुक्रस्यजलंमूर्ध्निधृतंतथा
विचित्रफलसंयुक्तंदत्तवानर्हणंमुनिः ७७
वापीतडागसरसीस्नानपूर्वकृतक्रियाः
संगमेवर्तमानेतुगौतमस्याश्रमेशुभे ७८
तद्देहंतुप्रविश्याथराक्षसास्सपुरोहिताः
देवपूजाप्रपत्तिंचचक्रुःसर्वेद्विजालये ७९
सद्यःप्रकल्पितायांचवेद्यांशुक्रोयजच्छिवम्
तस्यैववामभागेतुप्रह्लादोयजदच्युतम् ८०
सोमंचबलिरप्येवमन्येचासुरपुंगवाः
अथबाणोयजद्देवमेकमेवत्रियंबकम् ८१
शुक्रोपिभगवन्तन्तमुमानाथमपूजयत्
गौतमोप्यथमध्याह्नेपूजयामासशंकरम् ८२
सर्वेशुक्लांबरधराभस्मोद्धूलितविग्रहाः
सितेनभस्मनाकृत्वासर्वस्थानेत्रिपुंड्रकम् ८३
नत्वातुभार्गवंसर्वेभूतशुद्धिंप्रचक्रमुः
हृत्पद्ममध्येसुषिरंतत्रैवभूतपंचकम् ८४
तेषांमध्येमहाकाशमाकाशेनिर्मलानलम्
तन्मध्येचमहेशानंध्यायेद्दीप्तिमयंशुभम् ८५
अज्ञानसंयुतंभूतंशमलंसर्वसंगतम्
तद्देहमाकाशदीपेप्रदहेज्ज्ञानवह्निना ८६
आकाशस्यावृतंचाहंदग्ध्वाकाशमथोदहेत्

दग्ध्वाकाशमयोवायुमग्निभूतंतदादहेत् ८७
अब्भूतंचततोदग्ध्वापृथिवीभूतमेवच
तदाश्रितान्गुणान्दग्ध्वाततोदेहंप्रदाहयेत् ८८
एवंदहित्वाभूतानिदेहीतज्ज्ञानवह्निना
शिखामध्यस्थितंविष्णुमानंदरसनिर्भरम् ८९
निष्पन्नचंद्रकिरणसंकाशकिरणंशिवम्
शिवांगोत्पन्नकिरणैरमृतद्रवसंयुतैः ९०
सुशीतलाततोज्वालाप्रशांताचन्द्ररश्मिवत्
प्रसारितसुधारुग्भिःसांद्रीभूतश्चसंप्लवः ९१
क्रमेणप्लावितंभूतग्रामंसंचिंतयेत्परम् ९२
इत्थंकृत्वाभूतशुद्धिंक्रियार्होमर्त्यःशुद्धोजायतेएवशुद्धः
पूजांकर्तुंजाप्यकर्म्मापिपश्चाद्देवध्यानेब्रह्महत्यादिहानिः ९३
एवंध्यात्वाचंद्रदीप्तिप्रकाशंध्यानेनारोप्याशुलिंगेशिवस्य
सदाशिवंदीपमध्येविचिंत्यपंचाक्षरेणार्चनमव्ययंतु ९४
आवाहनादीनुपचारांस्तथापिकृत्वास्नानंपूर्ववच्छंकरस्य
उदुंबरंराजतंस्वर्णपीठंवस्त्रादिछन्नंसर्वमेवेहपीठम् ९५
अंतेकृत्वाबुद्बुदानांचवृष्टिंपीठेपीठेनागमेकंपुरस्तात्
कुर्यात्पीठेचोर्ध्वकेनागयुग्मंदेवाभ्याशेदक्षिणेवामतश्च ९६
जपापुष्पंनागमध्येनिधायमध्येवस्त्रंद्वादशप्रातिगुणये
सुश्वेतेनतस्यमध्येमहेशंलिंगाकारंपीठयुक्तंप्रपूज्यम् ९७
एवंकृत्वाबाणमुख्यादितीशादत्त्वादत्त्वापंचगंधाष्टगंधम्
पुष्पैःपत्रैःश्रीतिलैरक्षतैश्चतिलोन्मिश्रैःकेवलैश्चप्रपूज्य ९८
धूपंदत्त्वाविधिवत्संप्रयुक्तंदीपंदत्त्वाचोक्तमेवोपहारम्
पूजाशेषंतेसमाप्याथसर्वेगीतंनृत्यंतत्रतत्रापिचक्रुः ९९
अथास्मिन्नंतरेगौतमस्यप्राप्तःशिष्यःशंकरात्मेतिनाम्ना १००
उन्मत्तवेशोदिग्वासाअनेकावृतिमाश्रितः
क्वचिद्द्विजातिप्रवरःक्वचिच्चंडालसन्निभः १०१
क्वचिच्छूद्रसमोयोगीतापसःक्वचिदप्युत
गर्जत्युत्पततेचैवनृत्यतिस्तौतिगायति १०२
रोदितिशृणुतेव्यक्तंपतत्युत्तिष्ठतिक्वचित्

शिवज्ञानैकसंपन्नःपरमानंदनिर्भरः १०३
संप्राप्तोभोज्यवेलायांगौतमस्यांतिकंययौ
बुभुजेगुरुणासाकंक्वचिदुच्छिष्टमेवच १०४
क्वचिल्लेहतितत्पात्रंतूष्णीमेवाभ्यगात्क्वचित्
हस्तंगृहीत्वैवगुरोःस्वयमेवाभुनक्क्वचित् १०५
क्वचिद्गृहांतरेमूत्रंक्वचित्कर्दमलेपनम्
सर्वदातंगुरुर्दृष्ट्वाकरमालंब्यमंदिरम् १०६
प्रवेश्यस्वीयपीठेतमुपवेश्याभ्यभोजयत्
स्वयंतदस्यपात्रेणबुभुजेगौतमोमुनिः १०७
तस्यचित्तंपरिज्ञातुंकदाचिदथसुंदरी
अहल्याशिष्यमाहूयभुंक्ष्वेत्युक्त्वाथसाशुभा १०८
सौवर्णेभाजनेचान्नंनिधायचषकांतरे
पानादिकमथोदत्वाएकस्मिन्पावकंपुनः १०९
निधायांगारनिचयंकंटकानांचयंपरे
निधायभुंक्ष्वभुंक्ष्वेतिसचापिबुभुजेमुनिः ११०
यथापपौहिपानीयंतथावह्निमपिद्विजः
कंटकानपिभुक्त्वासयथापूर्वमतिष्ठत १११
पुराहिमुनिकन्याभिराहूतोभोजनायच
दिनेदिनेतत्प्रदत्तंलोष्ठमंबुचगोमयम् ११२
कर्दमंकाष्ठदंडंचभुक्तवाप्रीत्याथहर्षितः
एतादृशोमुनिरसौचंडालसदृशाकृतिः ११३
सुजीर्णोपानहौहस्तेगृहीत्वातुतथाकरे
अंत्यजोचितभाषाभिर्वृषपर्वाणमभ्यगात् ११४
वृषपर्वेशयोर्मध्येदिग्वासाःसमतिष्ठत
वृषपर्वातमज्ञात्वापीडयित्वाशिरोऽच्छिनत् ११५
हतेतस्मिन्द्विजश्रेष्ठेजगदेतच्चराचरम्
अतीवकलुषमभवत्तत्रस्थामुनयस्तथा ११६
गौतमस्यमहाशोकःसंजातःसुमहात्मनः
निर्ययौचक्षुषोर्वारिशोकंसंदर्शयन्निव ११७
गौतमःसर्वदैत्यानांसंनिधौवाक्यमुक्तवान्

किमनेनकृतंपापंयेनच्छिन्नमिदंशिरः ११८
ममप्राणाधिकस्येहसर्वदाशिवयोगिनः
ममापिमरणंसत्यंशिष्यरूपीयतोगुरुः ११९
शैवानांधर्मयुक्तानांसर्वदाशिववर्तिनाम्
मरणंयत्रदृष्टंस्यात्तत्रनोमरणंध्रुवम् १२०
शुक्रउवाच-
एनंसंजीवयिष्यामिममगोत्रंशिवप्रियम्
किमसौम्रियतेब्रह्मन्पश्यमेतपसोबलम् १२१
इतिवादिनिविप्रेंद्रेगौतमोऽपिममारह
तस्मिन्मृतेऽथशुक्रोऽपिप्राणांस्तत्याजयोगतः १२२
तस्यापिहतमाज्ञायप्रह्लादाद्दानवेश्वराः
सर्वेमृताःक्षणेनैवतदद्भुतमिवाभवत् १२३
मृतमासीदथबलंतस्यबाणस्यधीमतः
अहल्याशोकसंतप्तारुरोदोच्चैःपुनःपुनः १२४
गौतमेनमहेशस्यपूजयापूजितोविभुः
वीरभद्रोमहायोगीसर्वंदृष्ट्वाचुकोपह १२५
अहोकष्टमहोकष्टंमाहेशाबहवोमृताः
शिवंविज्ञापयिष्यामितेनोक्तंकरवाण्यहम् १२६
इतिनिश्चित्यगतवान्मंदराचलमव्ययम्
नमस्कृत्वाविरूपाक्षमिदंसर्वमथोक्तवान् १२७
ब्रह्महरीस्थितौतत्रदृष्ट्वाप्राहशिवोवचः
मद्भक्तैःसाहसंकर्मकृतंदृष्ट्वावरप्रदः १२८
गत्वापश्यामहेविष्णोयुवामप्यागमिष्यथ
अथेशोवृषमारुह्यवायुनाधूतचामरः १२९
नंदिकेनसुवेषेणधृतेछत्रेतिशोभने
सुश्वेतहेमदंडेचनान्ययोगेधृतेविभोः १३०
महेशानुमतिंलब्ध्वाहरिर्नागांतकेस्थितः
आरक्तनीलछत्राभ्यांशुशुभेलक्ष्यकौस्तुभः १३१
शिवानुमत्याब्रह्मापिहंसारूढोभवत्तदा
इंद्रगोपप्रभाकारच्छत्राभ्यांशुशुभेविधिः १३२

इंद्रादिसर्वदेवाश्चस्वस्ववाहनसंयुताः
अथतेनिर्ययुःसर्वेनानावाद्यानुमोदिताः १३३
कोटिकोटिगणाकीर्णागौतमस्याश्रमंगताः
ब्रह्मविष्णुमहेशानादृष्ट्वातत्परमाद्भुतम् १३४
स्वभक्तंजीवयामासवामकोणनिरीक्षणात्
शंकरोगौतमंप्राहतुष्टोऽहतेवरंवृणु १३५
गौतमउवाच–
यदिप्रसन्नोदेवेशयदिदेयोवरोमम
त्वल्लिंगार्चनसामर्थ्यंनित्यमस्तुमहेश्वर १३६
वृतमेतन्मयादेवशृणुष्वैतत्त्रिलोचन
ममशिष्योमहाभागोहेयाहेयादिवर्जितः १३७
प्रेक्षणीयंममत्वेननचपश्यतिचक्षुषा
नचघ्राणेनघ्रातव्यंनदातव्यंनचेतरत् १३८
इतिबुद्ध्वातथाकुर्वन्सहियोगीमहायशाः
उन्मत्तविकृताकारःशंकरात्मेतिकीर्तितः १३९
नकश्चित्तंप्रतिद्विष्यान्नचतंहिंसयेदिति
एतन्मेदीयतांदेवएतेषाममृतिस्तथा १४०
श्रीभगवानुवाच–
आकल्पमेतेजीवंतुततोमुक्तिंभजंतुच
त्वयाकृतमिदंवेश्मविस्तृतंविकृतंशुभम् १४१
तिष्ठामःक्षणमात्रंतुततोयास्याममंदिरम्
गौतमउवाच–
अयोग्यंप्रार्थयामीशह्यर्थीदोषंनपश्यति १४२
ब्रह्माद्यलभ्यंदेवेशदीयतांयदिरोचते
अथेशोविष्णुमालोक्यगृहीत्वातुकरंहरेः १४३
प्रहसन्नंबुजाभाक्षमित्युवाचसदाशिवः
म्लानोदरोसिगोविंददेयंतेभोजनंकिमु १४४
स्वयंप्रविश्ययदिवास्वयंभुंक्ष्वस्वगेहवत्
गच्छवापार्वतीगेहंयाकुक्षिंपूरयिष्यति १४५
इत्युक्त्वातत्करालंबीएकांतमगमद्विभुः

आदिश्यनंदिनंदेवोद्वाराध्यत्तंयथोक्तवत् १४६
गौतमंसमुवाचायमुत्तरंविष्णुभाषणम्
सदाशिवउवाच-
संपादयान्नंसर्वेषांभोक्तुकामावयंमुने १४७
इत्युक्त्वैकांतमगमद्वासुदेवेनशंकरः
मृदुशय्यांसमारुह्यशयितौदेवतोत्तमौ १४८
अन्योन्यंभाषणंकृत्त्वाप्रोत्तस्थतुरुभावपि
गत्वातटाकंगंभीरंस्नास्यंतौदेवसत्तमौ १४९
करांबुपानमन्योन्यंपृथक्कृत्वोभयत्रच
मुनयोरात्तसाश्चैवजलक्रीडांप्रचक्रिरे १५०
अथविष्णुर्महेशश्चजलपातानिशीघ्रतः
चक्रतुःशंकरःपद्मकिंजल्कांजलिनाहरेः १५१
अवाकिरन्मुखेतस्यपद्मोत्फुल्लविलोचने
नेत्रेकेशरसंपातान्यमीलयतकेशवः १५२
अत्रांतरेहरेःस्कंधमारुरोहमहेश्वरः
हर्युत्तमांगंबाहुभ्यांगृहीत्वासंन्यमज्जयत् १५३
उन्मज्जयित्वाचपुनःपुनश्चापिपुनःपुनः
पीडितःसहरिःसूत्तमंपातयामासशंकरम् १५४
अथपादौगृहीत्वातुआचकर्षचभ्रामयत्
अताडयद्धरेर्वत्तःपातयामासचाच्युतम् १५५
अथोत्थितोहरिस्तोयमादायंजलिनाततः
अवाकिरदथोशंभुमथविष्णुमथोहरः १५६
जलक्रीडैवमभवदथचर्षिगणांतरे
जलक्रीडासंभ्रमेणविस्त्रस्तजटबंधनाः १५७
अथसंभ्रमतस्तेषामन्योन्यजटबंधनम्
इतरेतरबद्धासुजटासुचमुनीश्वराः १५८
शक्तिमंतोऽशक्तिमतःआकर्षंतिचसव्यथम्
पातयंतोन्यतश्चापिक्रोशतोरुदतस्तथा १५९
एवंप्रवृत्तेतुमुलेसंभूतेतोयकर्म्मणि
आकाशेनारदोहृष्टोननर्तचननादच १६०

विपंचींनादयन्वाद्यंललितांगीतिमुञ्जगौ
सुगीत्याललितायास्तुश्रगायतविधादश १६१
शुश्रावगीतंमधुरंशंकरोलोकभावनः
स्वयंगातुंहिललितंमंदंमंदंप्रचक्रमे १६२
स्वयंगायतिदेवेशेमिश्रामंगलकैशिकी
नारदेनृत्यमानेतुगायतिस्वरभेदिनि १६३
स्वरंध्रुवंसमादायसर्वलक्षणसंयुतम्
स्वधारामृतसंयुक्तंगानेनैवमथोजयत् १६४
वासुदेवोमर्दलंचकराभ्यामिदमाहनत्
श्रवगाहंश्चतुर्वक्त्रस्तुंबुरुर्मुखरोबभौ १६५
तानकागौतमाद्यास्तुतूष्णींगातुंचवायुतः
गायकेमधुरंगीतंहनूमतिकपीश्वरे १६६
म्लानमम्लानमभवत्कृशाःपुष्टास्तदाभवन्
स्वांस्वांगीतिमतःसर्वेतिरस्कृत्यैवमूर्च्छिताः १६७
तूष्णींसर्वेसमभवन्देवर्षिगणदानवाः
एकःसहनुमान्गाताश्रोतारःसर्वएवते १६८
मध्याह्नकालविततेभोजनावसरेसति
दुकूलयुगमाधत्तशृरावन्गीतिंमहेश्वरः १६९
पीतवस्त्रद्वयंविष्णुरारक्तंचतुराननः
स्वस्वाहाराण्यथसर्वेऽपिकृत्यंकृत्वापिकालिकम् १७०
स्वंस्वंवाहनमारुह्यनिर्गताःसर्वदेवताः
गानप्रियोमहेशस्तुजगादप्लवगेश्वरम् १७१
प्लवगत्वंमयाज्ञप्तोनिःशंकंवृषमारुह
ममचाभिमुखोभूत्वागायस्वाशेषगायनम् १७२
श्रथाहकपिशार्दूलोभगवंतंमहेश्वरम्
वृषभारोहसामर्थ्यंतवनान्यस्यविद्यते १७३
तववाहनमारुह्यपातकीस्यामहंविभो
मामेवारुहदेवेशविहंगःशिववाहनः १७४
तवचाभिमुखंगानंकरिष्यामिविलोकय
श्रथेश्वरोहनूमंतमारुरोहवृषंयथा १७५

आरूढेशंकरेदेवेहनूमान्कंधराशिरः
छित्त्वात्वचंपरावृत्यमुखंगायतिपूर्ववत् १७६
शृण्वन्गीतिसुधांशंभुर्गौतमस्यगृहंगतः
सर्वेचाप्यागतास्तत्रदेवर्षिगणदानवाः १७७
पूजितागौतमेनाथभोजनावसरेसति
यच्छुष्कदारुसंभूतंगृहोपकरणादिकम् १७८
प्ररूढमभवत्सर्वंगायमानेहनूमति
तस्मिन्गानेसमस्तानांचित्रदृष्टिरतिष्ठत १७९
द्विबाहुरीशस्यपदाभिवंदनःसमस्तगात्राभरणोपपन्नः
प्रसन्नमूर्तिस्तरुणःसुमध्येविन्यस्तमूर्द्धांजलिभिःसुरैःस्तुतः १८०
शिरःकराभ्यांपरिगृह्यशंकरोहनूमतःपूर्वमुखंचकार
पद्मासनासीनहनूमतांजलौनिधायपादंत्वपरंमुखेच १८१
पादांगुलीभ्यामथनासिकांविभुःस्नेहेनजग्राहचमंदमंदम्
स्कंधेमुखेत्वंसतलेचकंठेवक्षःस्थलेचस्तनमध्यमेहृदि १८२
ततश्चकुक्षावथनाभिमंडलेततोद्वितीयंनिदधातिचांजलौ
शिरोगृहीत्वावनमय्यशंकरःपस्पर्शपृष्ठंचिबुकेनसध्वनि १८३
हारंचमुक्तापरिकल्पितंशिवोहनूमतःकंठगतंचकारह
अथविष्णुर्महेशानमिदंवचनमुक्तवान् १८४
हनूमतासमोनास्तिकृत्स्नब्रह्मांडमंडले
श्रुतिदेवाद्यगम्यंहिपदंतवकिलस्थितम् १८५
सर्वोपनिषदव्यक्तंत्वत्पदंकपिसर्वयुक्
यमादिसाधनैर्योगैर्नक्षणंतेपदंस्थितम् १८६
महायोगिहृदंभोजेबलंस्वच्छंहनूमति
वर्षकोटिसहस्रेषुतपःकृत्वातुदुष्करम् १८७
त्वद्रूपंनाभिजानातिकुतःपादंमुनीश्वराः
अहोभाग्यंविचित्रंहिचपलोवानरोमृगः १८८
धत्तेपादयुगंचांगेयोगिहृद्यपिनक्षमम्
मयावर्षसहस्रंतुसहस्राब्दंतथान्वहम् १८९
भक्त्यासंपूजितोऽपीशपादोनोदर्शितस्त्वया
लोकेवादोहिसुमहाञ्छंभुर्नारायणप्रियः १९०

हरिःप्रियस्तथाशंभोर्नतादृग्भाग्यमस्तिमे
सदाशिवउवाच-
नत्वयासदृशोमह्यंप्रियोस्तिभगवन्हरे १९१
पार्वतीवात्वयातुल्यानचान्योविद्यतेमम
अथदेवायमहतेगौतमःप्रणिपत्यच १९२
व्यज्ञापयदमेयात्मन्देवैहिकरुणानिधे
मध्याह्नोऽयव्यतिक्रांतोभुक्तिवेलाखिलस्यच १९३
अथाचम्यमहादेवोविष्णुनासहितोविभुः
प्रविश्यगौतमगृहंभोजनायोपचक्रमे १९४
रत्नांगुलीयैरथनूपुराभ्यांदुकूलबंधेनतडित्सुकांच्या
हारैरनेकैरथकंठनिष्कयज्ञोपवीतोत्तरवाससीच १९५
विलंबिचंचन्मणिकुंडलेनसुपुष्पिधम्मिल्लवरेणदेवः
पंचांगगंधस्यविलेपनेनबाह्वंगदैःकंकणकांगुलीयकैः १९६
इत्थंविभूषितःशिवोनिविष्टउत्तमासनेस्वसंमुखंहरिंतथान्यवेशयद्वरासने
अन्योन्यसंमुखौस्थितौहरीशौदेवसत्तमौसुवर्णभाजनान्यथोददौसचापिगौतमः
१९७
त्रिंशत्प्रभेदभक्ष्यकंसुपायसंचतुर्विधंसुपक्वपाकजातकंशतद्वयंप्रकल्पितम्
अपक्वपक्वमिश्रकंशतत्रयंप्रकल्पितंशतंशतंतथासुकंदशाककंतथामुनिः १९८
शाकादिसर्पिषान्वितंददौचपंचविंशतिंसुशर्करादिकंतथासुचूनदाडिमादिकम्
मोचाफलंतुगोस्तनींसुखर्जुनागरंगकंजंबूफलंप्रियालुकंविकंकतंफलंतथा १९९
एवमादीनिचान्यानिद्रव्याण्यर्प्ययथाविधि
दत्वाचापोशनंविप्रोभुंजध्वमितिचाब्रवीत् २००
भुंजानेषुचसर्वेषुव्यजनंसूक्ष्मवस्त्रजम्
गौतमःस्वयमादायशिवविष्णूअवीजयत् २०१
परिहासमथोकर्तुमियेषपरमेश्वरः
पश्यविष्णोहनूमंतंकथंभुंक्तेसवानरः २०२
वानरंपश्यतिहरौमंडकंविष्णुभाजने
चिक्षेपमुनिसंघेषुपश्यत्स्वपिमहेश्वरः २०३
हनूमतेदत्तवांश्चस्वोच्छिष्टंपायसादिकम्
त्वदुच्छिष्टमभोज्यंतुतवैववचनाद्विभो २०४

अनर्हममनैवेद्यंपत्रंपुष्पंफलंतथा
मह्यंनिवेद्यसकलंकूपएवविनिक्षिपेत् २०५
अभुक्तेत्वद्वचोनूनंभुक्तेचापिकृपातव
सदाशिवउवाच-
बाणलिंगेस्वयंभूतेचंद्रकांतेह्यवस्थिते २०६
चांद्रायणसमंज्ञेयंशंभोर्नैवेद्यभक्षणम्
भुक्तिवेलेयमधुनातद्वैरस्यंकथांतरात् २०७
भुक्त्वातुकथयिष्यामिनिर्विशंकंविभुंक्ष्वतत्
अथासौजलसंस्कारंकृतवान्गौतमोमुनिः २०८
आरक्तसुस्निग्धसुसूक्ष्मगात्राननेकधाधौतसुशोषितांगान्
तडागतोयैःकृतवीजघर्षितैर्विशोधितैस्तैःकरकानपूरयत् २०९
नद्याःसैकतवेदिकांनवतरांसंच्छाद्यसूक्ष्मांबरैःशुद्धैःश्वेततरैरथोपरिघटांस्तोयेनपूर्णान्क्षिपेत्
क्षिप्त्वानालकजातिमास्तपुटकंकंकोलकस्तूरिकाचूर्णंचन्दनचंद्ररश्मिविशदांमालांपुटांतंक्षिपेत् २१०
यामस्यापिपुनश्चवारिवसनेनाशोध्यकुंभेक्षिपेच्चंद्रग्रंथिमथोनिधायबकुलंक्षिप्त्वातथापाटलाम् २११
शेफालीस्तबकमथोजलंचतत्रविन्यस्यप्रथमतएवतोयशुद्धिम्
कृत्वाथोमृदुतरसूक्ष्मवस्त्रखंडेनावेष्टेत्सृणिकमुखंचसूक्ष्मचंद्रम् २१२
अनातपप्रदेशेतुनिधायकरकानथ
मंदवातसमोपेतेसूक्ष्मव्यजनवीजिते २१३
अथउर्वीशसलिलैःसिंचयेत्सृणिकामपि
संस्कृत्वास्वायतास्तत्रनरानार्योथवानृप २१४
तत्कन्यावाक्षालितांगाधौतवस्त्राश्चवासह
मधुपिंगलनिर्य्यासमसांद्रमगुरुद्रवम् २१५
बाहुमूलेचकंठेचविलिप्यसांद्रमेवच
मस्तकेजाप्यकंन्यस्यपंचगंधविलेपनम् २१६
पुष्पनद्धसुकेशास्तुताःशुभास्याःसुनिर्मलाः
एवमेवोचितानार्यआत्तकुंकुमविग्रहाः २१७
युवत्यश्चारुसर्वांग्योनितरांभूषणैरपि

एतादृग्वनिताभिर्वानरैर्वादापयेज्जलम् २१८
तेऽपिप्रदानसमयेसूक्ष्मवस्त्राल्पवेष्टनम्
अथवामकरेन्यस्यकरकंतत्रपश्यहि २१९
दोरिकान्यस्तमुन्मुच्यततस्तोयंप्रदापयेत्
एवंसत्कारयामासगौतमोभगवान्मुनिः २२०
महेशादिषुसर्वेषुभुक्तवत्सुमहात्मसु
प्रक्षालितांघ्रिहस्तेषुगंधोद्वर्तितपाणिषु २२१
तदासनसमासीनेदेवदेवेमहेश्वरे
अथनीचसमासीनादेवाःसर्षिगणास्तथा २२२
मणिपात्रेषुसंवेष्टत्र्यपूगखंडान्सुधूपितान्
अकोणवर्तुलान्स्थूलानसूक्ष्मानकृशानपि २२३
श्वेतपत्राणिसंशोध्यक्षिप्त्वाकर्पूरखंडकम्
चूर्णंचशंकरायाथनिवेदयतिगौतमे २२४
गृहाणदेवतांबूलमित्युक्तवचनेमुनौ
कपेगृहाणतांबूलंप्रयच्छममखंडकान् २२५
उवाचवानरोनास्तिममशुद्धिर्महेश्वर
अनेकफलभुक्तत्वाद्वानरस्तुशुचिःकथम् २२६
सदाशिउवाच-
मद्वाक्यादखिलंशुद्ध्येन्मद्वाक्यादमृतंविषम्
मद्वाक्यादखिलावेदामद्वाक्याद्देवतादयः २२७
मद्वाक्याद्धर्मविज्ञानंमद्वाक्यान्मोक्षउच्यते
पुराणान्यागमाश्चैवस्मृतयोममवाक्यतः २२८
अतोगृहाणतांबूलंममदद्याःसुखंडकान्
हरिर्वामकरेणादात्तांबूलंपूगखंडकम् २२९
ततःपत्राणिसंगृह्यततःखंडान्समर्पयत्
कर्पूरमग्रतोदत्तंगृहीत्वाभक्षयच्छिवः २३०
देवेतुकृततांबूलेपार्वतीमंदराचलात्
जयाविजययोर्हस्तंगृहीत्वायान्मुनेर्गृहम् २३१
देवपादौततोनत्वाविनम्रवदनाभवत्
उन्नमय्यमुखंतस्याइदमाहत्रिलोचनः २३२

त्वदर्थंदेवदेवेशिअपराधःकृतोमया
यत्त्वांविहायभुक्तंहितथान्यच्छृणुसुंदरि २३३
अथस्वमंदिरेस्थाप्यदेवदेवविवर्जिते
सर्वबंधविमुक्तेचमहदेनोमयाकृतम् २३४
क्षंतुमर्हसिदेवेशित्यक्तकोपाविलोकय
नबभाषैवमुक्त्वासाअरुंधत्याहिनिर्ययौ २३५
निर्गच्छंतींमुनिर्ज्ञात्वादंडवत्प्रणनामच
तदारभ्यमहेशायदंडप्रणतिसंस्तुतिम् २३६
कुर्यादुवाचचशिवागौतमत्वंकिमिच्छसि
गौतमउवाच-
कृतकृत्योस्मिदेवेशियदिदेयोवरोमम २३७
मन्मंदिरेमहाभागेभोक्तुमर्हसितांप्रतम्
देव्युवाच-
भोक्ष्यामितवगेहेहंशंकरानुमतामुने २३८
गत्वेशंगौतमोविप्रोलब्धानुज्ञःपुनर्गतः
भोजयामासगिरिजांदेवींचारुंधतींतथा २३९
भुक्त्वाथपार्वतीसर्वंगंधपुष्पसभूषणा
सहानुचरकन्याभिःसहस्राभिर्हरंययौ २४०
अथाहशंकरोदेवींगच्छगौतममंदिरम्
संध्योपास्तिमहंकृत्वाआगच्छामिपुनर्गृहम् २४१
इत्युक्ताप्रययौदेवीगौतमस्यैवमंदिरम्
संध्यावंदनकामाश्चसर्वएवविनिर्गताः २४२
कृतसंध्यास्तटाकेतुमहेशाद्यास्तुकृत्स्नशः
अथोत्तरमुखःशंभुर्न्यासंकृत्वाजजापह २४३
अथविष्णुर्महातेजामहेशमिदमब्रवीत्
सर्वैर्नमस्यतेयस्तुसर्वै रेवसमर्च्यते २४४
हूयतेसर्वयज्ञेषुसभवान्किंजपिष्यति
रचितांजलयःसर्वेत्वामेवैकमुपासते २४५
सभवान्देवदेवेशकस्मैवारचितांजलि
नमस्कारादिपुण्यानांफलदस्त्वंमहेश्वर २४६

तवकःफलदोवंद्यःकोवात्वत्तोधिकोवद
शंकरउवाच-
ध्यायेनकिंचिद्गोविंदननमस्येहकिंचन २४७
नोपास्येकंचनहरेनजपिष्येहकिंचन
किंतुनास्तिकजंतूनांप्रवृत्त्यर्थमिदंमया २४८
दर्शनीयंहरेतेस्युरन्यथापापकारिणः
तस्माल्लोकोपकारार्थमिदंसर्वंकृतंमया २४९
ओमित्युक्त्वाहरिरथतंनत्वासमतिष्ठत
अथतेगौतमगृहंप्राप्तादेवगणर्षयः २५०
सर्वेपूजामथोचक्रुर्देवदेवेपिनाकिने
देवोहनूमतासार्द्धंगायन्नास्तेरघूत्तम २५१
पश्चाद्गौरींमहाविद्यांसर्वएवतदाजपन्
हनूमत्करमालंब्यदेव्यभ्याशंगतोहरः २५२
एकशय्यासमासीनौतावुभौदेवदंपती
गायन्नास्तेसहनुमांस्तुंबुरुर्नारदस्तथा २५३
नानाविधिविलासांश्चचकारपरमेश्वरः
आहूयपार्वतीमीशइदंवाक्यमुवाचह २५४
श्रीसदाशिवउवाच-
रचयिष्यामिधम्मिल्लमेहिमत्पुरतःशुभे
देव्याहनचयुक्तंतद्भर्त्राशुश्रुषणंस्त्रियः २५५
केशप्रसाधनकृतावनर्थांतरमापतेत्
केशप्रसाधनेदेवतत्वंसर्वंनचेप्सितम् २५६
अथबंधेकृतेपश्चादंसप्रांतप्रमार्जनम्
तनोश्चरमसंलग्नकेशपुष्पादिमार्जनम् २५७
एतस्मिन्वर्तमानेतुमहात्मानोयदागमन्
तपदाकिमुत्तरंवाच्यंतवदेवादिवंदिनः २५८
नायांतिचेदथविभोभीतिर्नाशमुपेष्यति
एवंहिभाषमाणांतांकरेणाकृष्यशंकरः २५९
स्वोर्वोस्तांस्थापयित्वैवविस्त्रस्यकचबंधनम्
विभज्यचकराभ्यांसप्रससारनखैरपि २६०

विष्णुदत्तांपारिजातस्त्रजंकचगतामपि
कृत्वाधम्मिल्लमकरोदथमालांकरागताम् २६१
मल्लिकास्त्रजमादायबबंधकचबंधने
कल्पप्रसूनमालांचब्रह्मदत्तांमहेश्वरः २६२
पार्वतीवसनेगूढगंधाढ्येचसमादधात्
अथांसपृष्ठसंलग्नमार्जनंकृतवान्विभुः २६३
श्लथनीवेरधोदेव्यावस्त्रवेष्टेरधोगतः
देवःकिमिदमित्युक्त्वानीवीबंधंचकारह २६४
नासाभूषणमेतत्तेपश्यामिसमदात्ततः
इत्युक्त्वास्वयमादायविच्छायंमौक्तिकंसती २६५
हरिद्रायाःसमायोगेमुक्ताफलमदीप्तिमत्
इदंहिध्रियतांमुक्ताफलंममतवप्रियम् २६६
पार्वत्युवाच-
अहोत्वन्मंदिरंशंभोसर्ववस्तुसमृद्धिमत्
पूर्वमेवमयासर्ववस्तुज्ञातंविभूषणैः २६७
अहोद्रविणसंपत्तिर्भूषणैरवगम्यते
शिरोविभूषितंदेवब्रह्मशीर्षस्यमालया २६८
नरकस्यतथामालावक्षःस्थलविभूषणम्
शेषश्चवासुकिश्चैवसविषौतवकंकणे २६९
दिशोऽबरेजटाकेशाभसितंचांगरागकम्
महोक्षोवाहनंगोत्रंकुलंचाज्ञातमेवच २७०
ज्ञायेतेपितरौनैवविरूपाक्षंतथावपुः
एवंवदंतींगिरिजांविष्णुःप्राहातिकोपनः २७१
किमर्थंनिंदसेदेविदेवदेवंजगत्पतिम्
त्वद्वयेप्राणान्प्रियान्भद्रेतवनूनमसंयमम् २७२
यत्रेशनिंदनंभद्रेतत्रनोमरणंव्रतम्
इत्युक्त्वाथनखाभ्यांहिहरिश्छेत्तुंशिरोगतः २७३
महेशस्तुकरंगृह्यप्राहमासाहसंकृथाः
पार्वतीवचनंसर्वंप्रियंममतवाप्रियम् २७४
ममाप्रियंहृषीकेशकर्तुंयत्किंचिदिष्यते

ओमित्युक्त्वाथभगवांस्तूष्णींभूतोऽभवद्धरिः २७५
हनुमानथदेवायव्यज्ञापयदिदंवचः
अर्थयामिविनिष्कामंममपूजाव्रतंतथा २७६
पूजार्थमप्यहंगच्छेममानुज्ञातुमर्हसि
शंकरउवाच-
कस्यपूजाक्ववापूजाकिंपुष्पंकिंदलंवद २७७
कोगुरुःकश्चमंत्रस्तेकीदृशंपूजनंतथा
एवंवदतिदेवेशेहनूमानतिकंपितः २७८
वेपमानसमस्तांगःस्तोतुमेवप्रचक्रमे
हनूमानुवाच-
नमोदेवायमहतेशंकरायामितात्मने २७९
योगिनेयोगधात्रेचयोगिनांगुरवेनमः
योगिगम्यायदेवायज्ञानिनांपतयेनमः २८०
वेदानांपतयेतुभ्यंदेवानांपतयेनमः
ध्यानायध्यनगम्यायधातॄणांगुरवेनमः २८१
शिष्टायशिष्टगम्यायभूम्यादिपतयेनमः
नमस्तेत्यादिनावेदवाक्यानांनिधयेनमः २८२
आतनुष्वेतिवाक्यैश्चप्रतिपाद्यायतेनमः
अष्टमूर्तेनमस्तुभ्यंपशूनांपतयेनमः २८३
त्र्यंबकायत्रिनेत्रायसोमसूर्याग्निलोचन
सुभृंगराजधत्तूरद्रोणपुष्पप्रियायते २८४
बृहतीपूगपुंनागचंपकादिप्रियायच
नमस्तेस्तुनमस्तेस्तुभूयएवनमोनमः २८५
शिवोहरिमथप्राहमाभैषीर्वदमेखिलम्
हनुमानुवाच-
शिवलिगार्चनंकार्यंभस्मोद्धूलितदेहिना २८६
दिवासंपादितैस्तोयैःपुष्पाद्यैरपितादृशैः
देवविज्ञापयिष्यामिशिवपूजाविधिंशुभम् २८७
सायंकालेतुसंप्राप्तेअशिरःस्नानमाचरेत्
क्षालितंवसनंशुष्कंधृत्वाचम्यद्विरग्रधीः २८८

अथभस्मसमादायआग्नेयंस्नानमाचरेत्
प्रणवेनसमामंत्र्याप्यष्टवारमथापिवा २८९
पंचाक्षरेणमंत्रेणनाम्नावायेनकेनचित्
सप्ताभिमंत्रितंभस्मदर्भपाणिःसमाहरेत् २९०
ईशानःसर्वविद्यानामुक्त्वाशिरसिपातयेत्
तत्पुरुषायविद्महेमुखेभस्मप्रसेचयेत् २९१
अघोरेभ्योऽथघोरेभ्योभस्मवक्षसिनिक्षिपेत्
वामदेवायनमइतिगुह्यस्थानेविनिक्षिपेत् २९२
सद्योजातंप्रपद्यामिनिक्षिपेदथपादयोः
उद्धूलयेत्समस्तांगेप्रणवेनविचक्षणः २९३
त्रैवर्णिकानामुदितःस्नानादिविधिरुत्तमः
शूद्रादीनांप्रवक्ष्यामियदुक्तंगुरुणातथा २९४
शिवेतिपदमुच्चार्यभस्मसंमंत्रयेत्सुधीः
सप्तवारमथादायशिवायेतिशिरःक्षिपेत् २९५
शंकरायमुखेप्रोक्तंसर्वज्ञायहृदिक्षिपेत्
स्थाणवेनमइत्युक्त्वागुह्येचापिस्वयंभुवे २९८
उच्चार्यपादयोःक्षिप्त्वाभस्मशुद्धमतःपरम्
नमःशिवायेत्युच्चार्यसर्वांगोद्धूलनंस्मृतम् २९७
प्रक्षाल्यहस्तावाचम्यदर्भपाणिःसमाहितः
दर्भाभावेसुवर्णंस्यात्तदभावेगवालकः २९८
तदभावेतुदूर्वाःस्युस्तदभावेतुराजतम्
संध्योपास्तिंजपंदेव्याःकृत्वादेवगृहंव्रजेत् २९९
देववेदिमथोवापिकल्पितंस्थंडिलंतुवा
मृण्मयंकल्पितंशुद्धंपद्मादिरचनायुतम् ३००
चातुर्वर्णकरंगैश्चश्वेतेनैकेनवापुनः
विचित्राणिचपद्मानिस्वस्तिकादितथैवच ३०१
उत्पलादिगदाशंखत्रिशूलंडमरुंतथा
सरोक्तपंचप्रासादंशिवलिगमथैवच ३०२
सर्वकामफलंवृक्षंकुलकंकोलकंतथा
षट्कोणंचत्रिकोणंचनवकोणमथापिवा ३०३

कोणद्वादशकांदोलांपादुकाव्यजनानिच
चामरच्छत्रयुगलंविष्णुब्रह्मादिकंतथा ३०४
चूर्णैर्विरचयेद्वेद्यांधीमान्देवालयेऽपिवा
यत्रापिदेवपूजास्यात्तत्रैवंकल्पयेद्बुधः ३०५
स्वहस्तरचितंमुख्यंक्रीतंचैवतुमध्यमम्
याचितंतुकनिष्ठंस्याद्बलात्कारमथाधमम् ३०६
अर्हेषुयत्त्वनर्हेषुबलात्कारात्तुनिष्फलम्
रक्तशालिजपास्थाणकलमासितरक्तकैः ३०७
तंदुलैर्व्रीहिमात्रोत्थैःकर्णैश्चैवयथाक्रमम्
उत्तमैर्मध्यमैश्चैवकथितैरधमैस्तथा ३०८
पद्मादिस्थापनैरेवतत्सम्यग्यागमाचरेत्
प्रागुत्तरमुखोवापियदिवाप्राङ्मुखोभवेत् ३०९
आसनंचप्रवक्ष्यामियथादृष्टंयथाश्रुतम्
कौशंचार्म्मंचैलतुल्यंदारवंताडपत्रकम् ३१०
कांबलंकांचनंचैवराजतंताम्रमेवच
गोकरीषार्कजैर्वापिआसनंपरिकल्पयेत् ३११
वैयाघ्रंरौरवंचैवहारिणंमार्गमेवच
चार्मंचतुर्विधंज्ञेयमथबंधुकमेवच ३१२
यथासंभवमेतेषुह्यासनंपरिकल्पयेत्
कृतपद्मासनोवापिस्वास्तिकासनएवच ३१३
दर्भभस्मसमासीनःप्राणानायम्यवाग्यतः
तावत्सदेवतारूपोध्यानंचान्तःसमाचरेत् ३१४
शिखांतेद्वादशांगुल्येस्थितंसूक्ष्मतनुंशिवम्
अंतश्चरंतंभूतेषुगुहायांविश्वमूर्तिषु ३१५
सर्वाभरणसंयुक्तमणिमादिगुणान्वितम्
ध्यात्वातंधारयेच्चित्तेतद्व्याप्त्यापूरयेत्तनूम् ३१६
तयादीप्त्याशरीरस्थंपापंनाशमुपागतम्
स्वर्णंपारदसंपर्काद्रक्तंश्वेतंयथाभवेत् ३१७
तद्द्वादशदलावृत्तमष्टपंचत्रिरेववा
परिकल्प्यासनंशुद्धंतत्रलिगंनिधायच ३१८

गुहास्थितंमहेशानंलिंगेसंचिंतयेत्तथा
शोधितेकलशेतोयंशोधितंगंधवासितम् ३१९
सुगंधपुष्पंनिक्षिप्यप्रणवेनाभिमंत्रितम्
प्राणायामश्चप्रणवःशूद्रेषुनविधीयते ३२०
प्राणायामपदेध्यानंशिवेत्योङ्कारमंत्रणम्
गंधपुष्पाक्षतादीनिपूजाद्रव्याणियानिच ३२१
तानिस्थाप्यसमीपेतुततःसंकल्पयिष्यते
शिवपूजांकरिष्यामिशिवतुष्ट्यर्थमेवच ३२२
इतिसंकल्पयित्वातुततश्चावाहनादिकम्
कृत्वातुस्नानपर्यंतंततःस्नानंप्रकल्पयेत् ३२३
नमस्तेत्यादिमंत्रेणशतरुद्रियविधानतः
अविच्छिन्नातुयाधारामुक्तिधारेतिकीर्तिता ३२४
तयायःस्नापयेन्मासंजपन्रुद्रमुपांशुवा
एकवारंत्रिवारंचपंचसप्तनवापिवा ३२५
एकादशमथोवारमथैकादशचान्वितम्
मुक्तिस्नानमिदंज्ञेयंमासंमोक्षप्रदायकम् ३२६
शैवयाविद्ययास्नानंकेवलंप्रणवेनच
मृण्मयैर्नालिकेरस्यशकलैश्चोर्मिभिस्तथा ३२७
कांस्येनमुक्ताभुक्त्याचपुष्पादिकसरेणवा
स्नापयेद्देवदेवेशंयथासंभवमीरितैः ३२८
शृंगस्यचविधिंवक्ष्येस्नानयोग्यंयथाभवेत्
पूर्वमंतस्तुसंशोध्यबहिरंतस्तुशोधयेत् ३२९
सुस्निग्धंलघुकृत्वाथनागंछिंद्यात्कथंचन
नीचैकदेशविन्यस्तद्वारद्रोणयासुवृत्तयोः ३३०
कुशानुयुतयास्नानंदेवायपरिकल्पयेत्
एवंगवयशृंगस्यजलमूर्तिरथोच्यते ३३१
द्वारेनिषिद्धलोहार्द्धंसंधिद्वारासमन्विते
योगवक्रंनागदंडंनागाकारंप्रकल्पयेत् ३३२
फलस्थानेतुचषकंदंडेनसमरंध्रकम्
तत्रैवपातयेत्तोयमूर्द्ध्वयंत्रघटेस्थितम् ३३३

पातयेदथचान्येनवामेनैवकरेणवा
मुक्तिधाराकृतातेनपवित्रंपापनाशनम् ३३४
एवंसंस्थाप्यदेवेशंपंचगव्यैस्तथैवच
पंचामृतैरथस्नाप्यमधुरत्रितयेनच ३३५
विभूष्यभूषकैर्देवंपुनःस्नाप्यमहेश्वरम्
शीतोपचारंकृत्वाथततश्चाचमनादिकम् ३३६
वस्त्रंतथोपवीतंचपंचगंधकमेवच
कर्पूरमरुवंचापिपाटीरमथवाभवेत् ३३७
उभयंमिश्रितंवापिशवलिगंप्रपूजयेत्
कृत्स्नपीठंगंधपूर्णंयद्वाविभवसारतः ३३८
तूष्णीमथोपचारंवाकालियंपुष्पमर्पयेत्
श्रीपत्रमरुचित्याजंयथाशक्त्याखिलंयथा ३३९
अनेकद्रव्यधूपंचगुग्गुलंकेवलंतथा
कपिलाघृतसंयुक्तंसर्वधूपायशस्यते ३४०
धूपंदत्वायथाशक्तिकपिलाघृतदीपकान्
अथवाप्याज्यमात्रेणदीपान्दत्वोपहारकम् ३४१
यथाशक्त्युपपन्नंचदत्वापुष्पसमन्वितम्
मुखशुद्धिंततोदत्वादत्वातांबूलमादरात् ३४२
प्रदक्षिणनमस्कारौपूजैवंहिसमाप्यते
गीतांगपंचकंपश्चात्तानिविज्ञापयामिते ३४३
गीतंवाद्यंपुराणंचनृत्यंहासोक्तिरेवच
नीराजनंचपुष्पाणामंजलिश्चाखिलार्पणम् ३४४
क्षमाचोद्वासनंचैवकीर्तितंचोपचारकम्
भूषणंचतथाछत्रंचामरंव्यजनंतथा ३४५
शिवोपवीतंकैङ्कर्यंषडीशानोपचारकम्
द्वात्रिंशदुपचारैस्तुयःसमाराधयेच्छिवम् ३४६
एकेनाह्नासमस्तानांपापानांनाशनंध्रुवम्
द्वात्रिंशदुपचारंस्यात्पूजनंतूत्तमोत्तमम् ३४७
सदाशिवउवाच-
एवमेतत्कपिश्रेष्ठतवपूजांवदाम्यहम्

मत्पादयुगलंपूज्यसर्वपूजाकरोभव ३४८
आराध्येत्थंयथालिगेतन्ममाराधनंकुरु
हनूमानुवाच-
गुरुणालिगपूजैवनियताकल्पितामम ३४९
तांकरोमिपुरादेवपश्चात्त्वत्पादपूजनम्
इत्युक्त्वैवनमस्येशंशिवलिगार्चनेभवत् ३५०
सरस्तीरमथोगत्वाकृत्वासैकतवेदिकाम्
तालपत्रैर्विरचितमासनंपरिकल्पयेत् ३५१
प्रक्षाल्यपादहस्तौतुसमाचम्यसमाहितः
भस्मस्नानमथोचक्रेपुनराचम्यवाग्यतः ३५२
देववेद्यामथोचक्रेपद्मानिसुमनोहरम्
अनंतरंतालपत्रंपद्मासनगतःकपिः ३५३
प्राणानायम्यसन्यासंशुक्लध्यानसमन्वितः
प्रणम्यगुरुमीशानंजपन्नासीदतःपरम् ३५४
अथदेवार्चनंकर्तुंयत्नमास्थितवानपि
पलाशपत्रपुटकद्वयानीतजलंशुचि ३५५
शिरःकमंडलुगतंनिधायाग्निंत्रिमंत्रितम्
आवाहनादिकृत्वाथस्नानपर्यन्तमेवच ३५६
अथस्नापयितुंदेवमादायकरसंपुटे
कृत्वानिरीक्षणंदेवंपीठंनोदृष्टवान्कपिः ३५७
लिगमात्रंकरगतंदृष्ट्वाभीतिसमन्वितः
इदमाहमहायोगीकिंवापापंमयाकृतम् ३५८
यदेतत्पीठरहितंशिवलिगंकरस्थितम्
ममाद्यमरणंसिद्धंपीठंचेन्नागमिष्यति ३५९
अथरुद्रंजपिष्यामितदायातिमहेश्वरः
इतिनिश्चित्यमनसाजजापशतरुद्रियम् ३६०
अथापिनसमायातोमहेशोऽथकपीश्वरः
रुद्रंन्यपातयद्भूम्यांवीरभद्रःसमागतः ३६१
किमर्थंरुद्यतेभक्तरुदिहेतुंवदस्वमे
हनूमानुवाच-

पीठहीनमिदंलिगंपश्यमेपापसंचयम् ३६२
वीरभद्रउवाच–
यदिनायातिपीठंतेलिगेमासाहसंकृथाः
दाहयिष्याम्यहंलोकंयदिनायातिपीठकम् ३६३
पश्यदर्शयमेलिगंपीठंयद्यागतंनवा
अथदृष्ट्वावीरभद्रोलिगंपीठमनागतम् ३६४
दग्धुकामोखिलाँल्लोकान्वीरभद्रःप्रतापवान्
अनलंभुविचिक्षेपक्षणाद्दग्धामहीतदा ३६५
अथसप्ततलान्दग्ध्वापुनरूर्द्ध्वमवर्तत
पंचोर्द्ध्वलोकानदहज्ञनलोकनिवासिनः ३६६
ललाटनेत्रसंभूतंनखेनादायचानलम्
जंबीरफलसंकाशंकृत्वाकरतलेविभुः ३६७
यदिनायातिपीठंतेदग्धालोकानसंशयः
अनायातमथोदृष्ट्वावीरभद्रःप्रतापवान् ३६८
सनकादयोमहात्मानोज्ञात्वायोगेनचागमन्
गौतमस्याश्रमवरंसमागम्यहेश्वरम् ३६९
नदृष्टवंतोदेवादिंविद्यमानमपिद्विजाः
अस्तुवन्नथचस्तोत्रैःसर्ववेदसमुद्भवैः ३७०
ॐनमोदेवदेवायतस्मैशुद्धप्रभाचिंत्यरूपायतस्मै
नमःसुराणामधीशायतस्मैनमोवेदगुह्यायशुद्धायतस्मै ३७१
नमःशिवायादिदेवायतस्मैनमोव्यालयज्ञोपवीतायतस्मै
नमःसुरानंदसंदोहवर्षत्रयीबिंदुविश्वंभरायतस्मै ३७२
पृथिव्यथोवायुराकाशमापःपुनःशशीवह्निसूर्य्यौतथात्मा
यस्याष्टैतामूर्तयःशंकरस्यतस्मैनमोज्ञानगम्यायशश्वत् ३७३
एतांस्तुतिमथाकर्ण्यभगनेत्रप्रदःशिवः
विष्णुमाहचगच्छत्वंसमानयचतान्द्विजान् ३७४
आनीतास्तेनहरिणादेवायप्रणतास्तुते
तानाहशंकरोवाक्यंकिमर्थंयूयमागताः ३७५
मुनयऊचुः –
देवद्वादशलोकानांदृश्यंतेभस्मराशयः

स्थितमेकंवनमिदंपश्यत्वंलोकसंक्षयम् ३७६
सदाशिवउवाच–
ऊद्ध्र्वस्थपंचलोकानांदाहेसंदेहएवनः
कथमंगारवृष्टिश्चकथंनोवामहाध्वनिः ३७७
मुनयऊचुः –
भीतिरस्माकमधुनावर्ततेवीरभद्रतः
सएवांगारवृष्टिंचपिपासुरिवतामपात् ३७८
देवोथवीरमाहूयकिंवीरेत्यब्रवीद्भवः
वीरोहनूमतोलिगपीठाभावादिदंकृतम् ३७९
कपेश्चित्तंपरिज्ञातुंमयाकृतमिदंबृहत्
कृपानिधिरथोदेवोयथापूर्वमकल्पयत् ३८०
दग्धानप्यखिलाँल्लोकान्पूर्वतःशोभनान्विभुः
कल्पयामासविश्वात्मावीरभद्रमथाब्रवीत् ३८१
आलिग्याघ्रायशिरसितांबूलंदत्तवान्हरः
अथासौहनुमानीशपूजनंकृतवानथ ३८२
एकंवनचरंतत्रगंधर्वंसविपंचिकम्
इदमाहमहावीणाममवैदीयतामिति ३८३
गंधर्वोनमयात्याज्यावीणाप्राणसमामम
ममापिप्राणसदृशीवीणेत्याहकपीश्वरः ३८४
अथमुष्टिनिपातेनगंधर्वेपतितेकपिः
आदायवीणांमहतींस्वरतंतुसमन्विताम् ३८५
अलाबुसंयुतांकृत्वाराजवृक्षफलाकृतिम्
तस्योरसिविनिक्षिप्यगायन्नागाच्छिवांतिकम् ३८६
बृहतीकुसुमैःशुद्धैर्देवपादावपूजयत्
तस्मैवरमथप्रादादाकल्पंजीवितंपुनः ३८७
समुद्रलंघनेशक्तिंवरंप्रादादथापरम् ३८८
समस्तभूषासुविभूषितांगःस्वदीप्तिमंदीकृतदेवदीप्तिः
प्रसन्नमूर्तिस्तरुणःशिवाङ्कःसंभावयामाससमस्तदेवान् ३८९
पीतमुद्गमनीयंचसमादायमहेश्वरः
पीतवस्त्रमिदंदेवत्वंगृहाणहरेशुभम् ३९०

ब्रह्मणेरक्तवसनंसर्वेषांवसुदस्तथा
देवर्षिदानवादीनांदत्तवान्वसुयुग्मकम् ३९१
रामोपिचैतदाकर्ण्यशंभवेयुग्ममर्पयत्
सुसूक्ष्मंबहुमूल्यंचस्वर्णभूषणमेवच ३९२
अथभुक्त्वासुखासीनःसामात्यःसपुरोहितः
नानामुनिगणैर्भूपैर्वानरैर्गौतमीतटे ३९३
शंभुंपुराणतत्त्वज्ञंराघवोवाक्यमब्रवीत्
त्वमेवसर्वंजानीषेसर्वधर्मगुहाशयम् ३९४
कस्मिन्कस्मिन्युगेब्रह्मन्किंविशिष्टंवदस्वमे
शंभुरुवाच-
ध्यानमेवकृतेश्रेष्ठंत्रेतायांयज्ञएवच ३९५
द्वापरेचार्चनंतिष्येदानंचहरिकीर्तनम्
सर्वंचशस्तंसर्वत्रध्यानंनचकलौयुगे ३९६
नराणांमुग्धचित्तत्वात्कृच्छ्रस्थानांविशांपते
नधर्मेनियताबुद्धिर्नवेदेनैवचस्मृतौ ३९७
नक्रतौनस्वधाकारेपुराणानांचनश्रुतौ
नयज्ञेनचतीर्थेषुनचशुश्रूषणेसताम् ३९८
नेज्यायांदेवतानांचनस्वजातीयकर्म्मणि
नदेवस्मरणेनापिनचक्वापिवृषेनृप ३९९
अतश्चदीर्घकालानांपुण्यानामक्षमानराः
दानंतुस्वल्पकालत्वात्कर्तुंशक्नोतिमानवः ४००
अतश्चकलिदुष्टानांप्रायश्चितंनविद्यते
केषांचित्पापनाशःस्यात्प्रायश्चित्तैस्तुनान्यथा ४०१
ब्रह्मज्ञानीगयाश्राद्धीकाशीगंताश्रुतौरतः
पुराणज्ञावमाश्चैतेश्रोतातस्यचराघव ४०२
युगानामनुसारेणतथार्थस्यविवेचनात्
स्वपरप्रत्ययोत्पादात्परब्रह्मप्रकाशनात् ४०३
पुराणवक्तासर्वस्माद्ब्राह्मणस्तुविशिष्यते
तेनापिचकृतंपापंनसज्येत्किमुतान्यतः ४०४
अन्येषामपिकेषांचित्पुराणंपापनाशनम्

यःपुराणेषुविश्वासीवक्तारंमन्यतेगुरुम् ४०५
ब्रह्मविद्याप्रदातारंविशेषंज्ञातिबंधुतः
तस्यपापानिसर्वाणिविलयंयान्त्यसंशयम् ४०६
अथश्रीशैलगमनंपूजकस्यमहेशितुः
अतःकलौमनुष्याणांपुराणंपापनाशनम् ४०७
पुराकलियुगेरामवृत्तंसंकीर्तयेशृणु
आसीत्तुगौतमोनामब्राह्मणोवेदवर्जितः ४०८
तस्यपुष्टिःपशुश्चास्तांभ्रातरौवेदवर्जितौ
ताभ्यांसहकृषिंचक्रेतत्रवृद्धिमवापच ४०९
धनधान्यादिकंकिंचिद्राजानंदत्तवानथ
उवाचवचनंकिंचिदधिकारंनिरूपय ४१०
अर्थंनगमयिष्यामितौशक्तौभ्रातरौमम
राजोवाच-
ब्राह्मणस्याधिकारोहिवैदिकेधर्मकर्मणि ४११
तदन्यत्रनियुक्तस्यब्राह्मण्यंविप्रणश्यति
गौतमउवाच-
युगेष्वन्येषुधर्मोयंकलिधर्मोनतादृशः ४१२
भूपतित्वंहिभूपालनृपाणांधर्मउच्यते
ब्राह्मणश्चपरिक्षीणस्तंकुर्वन्नैवदुष्यति ४१३
शूद्राणांतुकृषिर्द्धर्मोनापद्यप्यग्रजन्मनः
तस्मात्क्षत्त्रेणवर्तिष्येग्रामान्ममसमादिश ४१४
अन्यत्रचात्रक्षत्त्रेणवर्तनंममरोचते
अन्यन्नतुतथेत्युक्तोददौग्रामान्द्विजन्मनः ४१५
ग्रामाधिकारदुष्टस्यवर्तनंत्वन्यथाभवत्
अभक्षिमांसंचापायिसुराचाभाषिदुर्वचः ४१६
परयोषातथागामिपरस्वंप्रत्यहारिच
अक्रीडिद्यूतमसकृत्कलंजंचादिदुर्भुजा ४१७
नापूजिजगतामीशःशिवोवाविष्णुरेववा
एवंकालेनदुर्वृत्तंराजावाक्यमभाषत ४१८
विप्रविप्रत्वमुत्सृज्यशूद्रत्वंप्राप्तवानसि

तस्मान्नियोगधर्मेणभवंतंभ्रंशयामिच ४१९
मास्तुविप्रत्वमद्यैवशूद्रतैववरंमम
तद्वृतेयदिविप्रास्तेनभोद्यंतिवरंमम ४२०
नहिसर्वमिदंत्यक्तुंशक्तोहंपृथिवीपते
शंभुरुवाच-
एवंवदतिदुर्विप्रेराजातूष्णीमतिष्ठत ४२१
सतुवैशूद्रतुल्यश्चबुभुजेन्नंसहामिषम्
कदाचिदथदुर्वृत्तःप्रतोलीमंडपस्थितः ४२२
द्विजेनपठ्यमानंतुपद्यंतुश्रुतवानिदम्
हृदयेपद्यमेतत्तुद्विजेरितमतिष्ठत ४२३
परात्परतरंयांतिनारायणपरायणाः
नतेतत्रगमिष्यंतियेद्विषंतिमहेश्वरम् ४२४
व्याख्यानमपिचश्रुत्वापौराणिकमभाषत
कीदृङ्नारायणःप्रोक्तःकीदृशोपिमहेश्वरः ४२५
किंपरंत्वयनंप्रोक्तंद्वेषःकीदृगुदाहृतः
किंतत्परमितिख्यातंततःपरतरंचकिम् ४२६
पौराणिकउवाच-
परंतद्ब्रह्मणःस्थानंसुखव्यक्तैकलक्षणम्
ततःपरतरंविष्णोर्द्धामतद्ब्रह्मणोधिकम् ४२७
अविनाशितयातत्तुकीर्तितंपरमंपदम्
तन्मध्येपुरुषोविष्णुस्तदंगपरमंविभुः ४२८
आपोहिनरजन्मत्वान्नाराःप्रोक्तामनीषिभिः
नाराश्चास्यायनंयस्मात्तेननारायणःस्मृतः ४२९
तत्परंवर्तनंयेषांतेप्रोक्तास्तत्परायणाः
महदादीनितत्वानियानितेषांयईश्वरः ४३०
सूर्याग्निशशिनेत्रोऽसौमहेशःस्यादुमापतिः
द्वेषोहिवैरंविज्ञेयमीश्वरेपरमात्मनि ४३१
शंभुरुवाच-
एवंपुराणभट्टेनसमीरितमिदंवचः
चिंतयन्पुनरप्याहमादृशस्यकथंगतिः ४३२

पौराणिकोऽथतंप्राहशृणुवक्ष्यामितेगतिम्
कुरुसर्वेणयत्नेनप्रायश्चित्तंयथाविधि ४३३
धर्मंचरयथाशक्तियथाकालंयथाविधि
विमुक्तपापःपश्चात्त्वमुत्तमांगतिमेष्यसि ४३४
पुराणमथवानित्यंशृणुष्वावहितश्चसन्
निराशोवामहेशानंपूजयस्वपिनाकिनम् ४३५
देवंवापुंडरीकाक्षंकेशवंक्लेशनाशनम्
संन्यासमथवानित्यंब्रह्मज्ञानपरोभव ४३६
अथवागच्छकाशीशंमुक्तौवामृतिमाप्नुहि
गयांवागच्छतत्रत्वंश्राद्धंकर्तुंप्रयत्नतः ४३७
अथवासर्ववेदानांसारंपातकनाशनम्
रुद्रंरुद्रप्रियकरंजपप्रत्यहमादरात् ४३८
श्रीशैलमथवागच्छकेदारमथवेच्छया
अथवाप्रतिवर्षेतुमाघस्नानंप्रवर्तय ४३९
किमत्रबहुनोक्तेनधर्मभक्तःसदाभव
नैवंनरकवासस्तेभवितातुद्विजाधम ४४०
गौतमउवाच-
श्रुत्वासर्वंकरिष्यामिपुराणंभवतोमुखात्
शास्त्रंविश्वासहेतुंचवर्ज्यंचापिवदस्वमे ४४१
पौराणिकउवाच-
वर्ज्यंमांसंसुरान्यस्त्रीभोगोद्यूतंविकत्थनम्
पारुष्यमनृतंमायादेवदेवविनिंदनम् ४४२
गुरूणांसुरवृद्धानांपुराणस्मृतिभाषिणाम्
निंदनंश्वेतवृंताकंकृतकालाबुवर्तनम् ४४३
बीजपूरंकुसुंभंचलोहितंशृंगमेवच
अररुंनालिकेरंचकूष्मांडकंतथैवच ४४४
कोविदारफलंतैलपक्वंमानवजंपयः
वार्ध्रीणसखरीदुग्धंसूतिकाक्षीरमाविकम् ४४५
औष्ट्रमेकशफक्षीरंमार्गमाजंनृसंभवम्
विवत्सासंधिनीक्षीरंलवणंचैवयोगियत् ४४६

नालिकेररसंकांस्येताम्रेमधुचसीसके
काचेतक्रंकरंभांश्चघृताक्तान्नैवकारयेत् ४४७
होमंतुमृण्मयेपात्रेपुरोडाशंतुराजते
नसेवेतपरंलोकेशुभार्थीतुविचक्षणः ४४८
पात्रांतश्चूर्णलेपोपितत्रभक्षणमेवच
क्रमुकस्यतथाभक्षश्चूर्णपत्रस्यचैवहि ४४९
क्रमुकस्यापिपक्वस्यभक्षणंक्रमियोगिनः
पायसेलवणंचैवकेवलंचकरार्पितम् ४५०
सिंधुसौराष्ट्रकांबोजमागधेषुचसिंहले
नदोषायभवेत्तत्रक्षीरंचलवणान्वितम् ४५१
क्षीराणिचसमस्तानिलवणानिचयोगतः
देशेष्वन्येषुदोषायपानेचैवेहसंशयः ४५२
किमत्रबहुनोक्तेनसद्भिर्निंद्यंविवर्जयेत्
शंभुरुवाच-
एवंतस्यवचःश्रुत्वाब्राह्मणस्यमहात्मनः ४५३
स्वमेवभवनंगत्वाचिंतयामासदुःखितः
रात्रौमृत्युर्दिवाचेतिनजानातिमहानपि ४५४
परलोकेसुखंदुःखमिहभोगविनोदनम्
क्रिमिकीटमनुष्याद्यैःसुखदुःखैःपृथक्पृथक् ४५५
प्रतिजीवंतुहेतूनांभेदोऽपिसुविनिश्चयः
एकस्यापिहिजीवस्यनास्तिचैकविधास्थितिः ४५६
जन्मकालेमहाज्ञानंशैशवेत्यल्पबोधनम्
स्खलत्पदेल्पविज्ञानंबाल्येचाल्पंतथैवच ४५७
कौमारेक्रीडनरतिर्यौवनेविषयोषितम्
यौवनेविनिवृत्तेतुद्रव्यसंपादनेषणा ४५८
वार्द्धकेभोगलिप्साचनभोक्तुंक्षमतेपिच
दूषिकाश्लेष्मलालाभिर्वलीपलितकंपनैः ४५९
श्वासकासानिलाक्षिप्तैर्हृषीकैर्विकलैर्युतः
किंचिद्धर्तुंनशक्नोतिनचजानातिकिंचन ४६०
तिष्ठंतीषुपरस्त्रीषुगुह्यस्थानंप्रदर्शयेत्

कोशकंडूयनपरःक्रूरोजीवितलक्षणैः ४६१
कंडूयतेस्फिचौवस्त्रमुद्धृत्यचविचालयन्
भुंजानःश्लेष्मणाग्रासंग्रसितुंनचशक्नुयात् ४६२
यदाकासस्तदाजज्ञेपायुवायुश्चशब्दवान्
निःसृतिश्चमलस्यापिश्लेष्मनिर्गमएवच ४६३
स्नुषादिभर्त्सनंबालतालहास्यनिदर्शनम्
गुरुनिर्गमनादीनिसंचिंत्यचपुनःपुनः ४६४
आहूतोभोजनाद्यर्थंभोज्यान्नादिविनिंदयन्
चिरमुष्णंचनिर्भर्त्स्यपुनश्चिंतामवापसः ४६५
अतिदुष्कृतिकर्म्माहंकथंभोक्ष्येकथंस्वपे
कथंतिष्ठेकथंगच्छेपरलोकःकथंभवेत् ४६६
इतिचिंताकुलोनित्यंननमत्यपरान्वितः
द्विजस्यसदनंगत्वापुराणज्ञस्यराघव ४६७
लज्जावाक्कृतवक्त्रश्चकिंकरोमीत्यभाषत
नकिंचिदप्युवाचासौद्विजःपौराणिकस्तदा ४६८
पापोयमितिविज्ञायशिष्येणनिरगामयत्
गौतमोपिविनिर्गम्यद्वार्यैवचबहिःस्थितः ४६९
भुव्यासीनंतुविज्ञायपुराणार्थविचारकम्
कथंकथमपिप्राप्यपीठंदत्तंचनाभजत् ४७०
निषण्णोभूतलेरामपुराणज्ञमभाषत
प्रायश्चित्तंकरिष्यामितदत्रैवविधीयताम् ४७१
ब्राह्मणउवाच-
पापानिकीर्तयस्वत्वंसर्वथैवकृतानितु
सचापिनाकृतंकिंचिन्मयापापमितीरयन् ४७२
रुदन्पपातभूम्यांचकथंतातेतिपीडितः
ब्राह्मणस्तमथप्राहप्रायश्चित्तंनविद्यते ४७३
महापापंत्रिरावृत्तेपुनश्चयदिचेत्कृतम्
गौतमउवाच-
पौराणिकमहाभागप्राप्यापित्वामहंकथम् ४७४
पापयुक्तोद्विजश्रेष्ठसंगतिर्विफलाभवेत्

पौराणिकउवाच-
शास्त्रंप्रमाणंसर्वेषांप्रायश्चित्तविनिर्णये ४७५
तद्विनायोहितंब्रूयात्प्रायाश्चित्तंनतद्भवेत्
सकृत्कृतेसकृत्प्रोक्तंद्वितीयेद्विगुणंभवेत् ४७६
तृतीयेत्रिगुणंप्रोक्तंचतुर्थेनास्तिनिष्कृतिः
त्वयाकृतंतुबहुधाचतुर्विधमपीच्छया ४७७
कथंवक्तुमहंशक्तः प्रायश्चित्तंभवादृशे
गौतमोऽपिपुनः प्राहक्वगंतव्यंमयेतिच
उपवासत्रयंकृत्वाशिवरात्रिमविंदत ४८०
चतुर्थमुपवासंचचकारातीवदुःखितः
पारणंचाप्यमायांसकृतवान्फलवल्कलैः ४८१
अथप्रदक्षिणंचक्रेश्रीशैलस्यचसद्विजः
गतवान्मंदिरंपश्चाच्चिंतयातिकृशःश्वसन् ४८२
कथंपापनिवृत्तिर्मेतूष्णींभूतस्यसेत्स्यति
अनंतमविचार्यकिंपापंचसुमहत्तरम् ४८३
श्रुत्वानकोपिमेब्रूयात्प्रायश्चित्तंविधीयताम्
किंतुकस्मिन्पुराणेतुश्रुतेज्ञातंभविष्यति ४८४
इतिकृत्वामतिंसोथपुराणज्ञमभाषत
पुराणमेकंमेतातव्याख्यातुभगवानिति ४८५
जातकर्मादिसंस्कारान्कारयस्वममाशुवै
द्विजोभूत्वाशृणोम्यद्यप्रायश्चित्तंकरोम्यतः ४८६
विधायकंपुराणंमेभविष्यतिचकीर्तितम्
अतःशक्यंकरिष्यामिपुराणार्थंविनिश्चयन् ४८७
पौराणिकउवाच-
यथावत्कीर्तयिष्यामिपुराणंपापनाशनम्
यथाज्ञानंयथाशक्तियथाशुद्धंयथाविधि ४८८
किंवांच्छसिपुराणंतुकीर्तयिष्येतदेवतु
गौतमउवाच-
सर्वरुचिपुराणंमेवक्तव्यंकिंहितंवद ४८९
श्रुतेयस्मिन्भिदानैवजायतेतुहरीशयोः

पौराणिकउवाच-
कौर्मोक्तंयत्पुराणंतद्देवयोरभिदाभिधम् ४६०
शृणोतियस्तत्प्रथमंतस्यपापंविनश्यति
तस्यवक्तातुयोविप्रस्तस्यविघ्नांतरंभवेत् ४६१
श्रोतव्यंमन्यतेपापोयदिभार्याविनश्यति
किंचैकंदुष्करंवद्वयेश्रोतुर्वक्तुरनिंदकम् ४६२
व्याख्यातरियदिप्रीतिर्द्धर्मादेवप्रकाशिनी
आचारदर्शनेपुण्येकर्ममोक्षादिदर्शके ४६३
तदातुष्टोमहेशःस्याद्विष्णुरिष्टफलप्रदः
पितरस्तारितास्तेनयांतितेपरमांगतिम् ४६४
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादे
चतुर्दशोत्तरशततमोऽध्यायः ११४

पंचदशोत्तरशततमोऽध्यायः

श्रीरामउवाच-
कथंपातकसंघातसंक्रमेब्राह्मणाधमे
पुराणज्ञःकथंव्याख्यांचकारद्विजसत्तम १
शंभुरुवाच-
अध्यापनेचाध्ययनेजायतेचाथसंगमः
संगतौवत्सरंरामयातिपातकिपातकम् २
पुराणज्ञेतुकाकुत्स्थसर्वतत्वार्थवेदिनि
अपिपातकसंदोहचीर्णपापंप्रणश्यति ३
प्रभूतवह्निनाशेहिधूमराशिर्यथैवहि
शलभोदीपनाशायवह्निनाशायनप्रभुः ४
कृतंपापंतथान्येषांनाशनायपुराणिकः
भूतादिग्रस्तमर्त्यानांभूतादिभयमोचकः ५
समंत्रवानपनयेद्यथानस्वयमातुरः
पौराणिकस्तथापापंनकिंचित्प्राप्तुमर्हति ६
आत्मनाचकृतंपापमन्यैरपिचयत्कृतम्
पुराणज्ञोनाशयतित्वतिदुष्टंस्वकर्म्मवा ७

भवानीशेहृषीकेशेसमवृत्तिर्विवेकवान्
लोकवेदक्रियावेत्तारुद्रजाप्यतिनिःस्पृहः ८
तुष्टःशांतःक्रियादत्तःप्रभूतोयोगकृद्वशी
यथैवतेपुराणज्ञोवसिष्ठोभगवानृषिः ९
नियोगात्तवभूपालअयोध्यायामतिष्ठत
अपालयद्ध्रुवंकृत्स्नांत्वांचरत्तःसमापतत् १०
सचशुक्रोपदेशेनराद्मसस्त्वामथाभ्यगात्
निद्रासक्तंहनिष्यामिनान्यथावसरस्त्विति ११
अथविप्रोविदित्वैतद्वसिष्ठस्त्वद्धितप्रियः
सुप्तंप्रमत्तंकाकुत्स्थंरत्तोहंतिनसंशयः १२
ब्रह्मावाप्तवरंतद्धिमयाकार्यंनिवारणम्
इतिसंचिंत्यविप्रर्षिःसेनामादायनिर्गतः १३
रत्तोहंतुमशक्तस्तुमृत्युहीनंततोमुनिः
स्वयंचराद्मसोभूत्वावाक्यमाहमहामुनिः १४
किमर्थमागतोसीहवनंमुनिनिषेवितम्
सआहराजारत्तोघ्नस्तमहंहंतुमागतः १५
मुनिरप्याहकिंतेनजीवितेनमृतेनवा
भुक्त्वामिषंमदीयंतुयुद्धंकृत्वाजयंव्रज १६
राद्मसउवाच-
कथंत्वंराद्मसोमह्यंभद्मणायभविष्यसि
वसिष्ठोऽप्यथमानुष्यमास्थायवियतिस्थितः १७
निष्ठीव्यमस्तकेतस्यमुष्टिनातमताडयत्
ताडितोराद्मसस्तेनव्यद्रावयदृषिश्चतम् १८
पलायमानावन्योन्यंजलधिंतुगतावुभौ
तत्रस्थेनग्रहेणासौगृहीतोराद्मसस्तदा १९
मुनिःपुनरयोध्यायांपूर्ववत्समतिष्ठत
शंभुरुवाच-
तस्मात्स्वाभिमतंकुर्यात्पुराणज्ञोविमत्सरः २०
श्रवणस्यविधानंचकथयामिशुभंशृणु
शुक्लपद्मेदिनेशुद्धेवारनद्मत्रयोगतः २१

करणेचापिलग्नेचग्रहताराबलान्विते
अमूढेनग्रहेबालेनचवृद्धौगुरौस्थिते २२
नकृष्णपक्षेग्रहणेनचनास्तिकसंनिधौ
पूर्वोक्तलक्षणोपेतंपुराणंशृणुयादिति २३
शुद्धगेहेऽथवाशुद्धवेदिकायांमठेथवा
नदीतीरेदेवगेहेसभामंडपएवच २४
रथ्यामठेथवारम्येपुण्यशालासुराघव
स्वयंनमस्यविप्रेंद्रान्पुराणज्ञंविशेषतः २५
आसनंकल्पितंकुर्य्यादूर्ध्वंसर्वविशेषितम्
एहिधर्म्मासनमितिवक्तव्यंस्यादनिष्ठुरम् २६
पुराणप्रक्रमदिनेयत्कार्यंतदुदीरयेत्
व्याख्यातारंपुराणस्यवस्त्राद्यैःपरिपूजयेत् २७
शुभानिदत्वावस्त्राणिसूक्ष्माणिचनवानिच
करकंठविभूषादिपात्रमासनमेवच २८
गंधपुष्पाक्षतैःपूज्यतांबूलंविनिवेद्यच
शुक्लांबरधरंविष्णुंशशिवर्णंचतुर्भुजम् २९
प्रसन्नवदनंध्यायेत्सर्वविघ्नोपशांतये
सभासदश्चसंपूज्यगणेशंपार्थयेत्ततः ३०
ॐनमेत्यादिमंत्रेणपूजनंभारतीनुतिः
प्रातःकालेपुराणस्यप्रक्रमंप्रारभेदिति ३१
उपक्रमदिनेरामत्रिपंचदशवाशुभाः
श्लोकाद्वितीयेदिवसेततोद्विगुणिताःशुभाः ३२
तृतीयेदिवसेरामततश्चाधिकमिष्यते
दिनानामव्यवच्छेदाद्व्याख्यानंश्रवणंतथा ३३
व्यवस्थितिर्यदाजातातदापौराणिकंगुरुम्
तांबूलादिप्रदायाथपरेद्युःशृणुयादपि ३४
पुराणमेवंश्रोतव्यंदैनंदिनमितिश्रुतिः
व्रतरूपेणयःकश्चित्पुराणंशृणुयान्नरः ३५
यदैवंतत्पुराणंतुतत्रयातिनसंशयः
पुराणंश्रोतुकामेनश्लोकश्चैकोपिचेच्छ्रुतः ३६

तद्दिनेतुकृतंपापंनाशयेत्तुनसंशयः ३७
एवंपुराणंश्रृणुयाद्ययस्तुसब्रह्महत्याकृतपापबंधात्
सुरापीतिःस्वर्णहरश्चरामगुर्वंगनागश्चविमुक्तिमेति ३८
पापानिचान्यानिकृतानिपुंभिःसर्वाणिनश्यंतिपुराकृतानि
इहापियान्यब्दशतार्जितानिश्रोतुर्विनश्यंतितथाचवक्तुः ३९
कलौसमस्तविप्राणांसर्वज्ञत्वंनविद्यते
विगुणापिततोव्याख्याफलदादानकर्मवत् ४०
पुराणानामभिप्रायंव्यासोवेदनचापरः
अहंवेद्मिविशेषेणव्यासादपिविधेरपि ४१
नस्वाध्यायस्तपोवापिनमंत्रोनजुहोतयः
फलंतिनतथातिष्येपुराणश्रवणंयथा ४२
एकैकश्रवणादेवपातकंमहदेवतु
नाशमाप्नोत्यसंदेहःश्रीशैलेवर्तनादिव ४३
अतोगुरुःपुराणज्ञःश्रोतृवंद्योऽघनाशनः
नतस्मादधिकःकश्चिद्गुरुरस्तिगतिप्रदः ४४
मंत्रेषुगुरवोयेचवेदशास्त्रेषुयेमताः
नेशतेसर्वविज्ञानंदातुंतस्मान्नबोधकाः ४५
पिशाचाःप्रायशोरामब्रह्मराक्षसनामिनः
वेदमंत्रस्यवेत्तारोदृश्यंतेनपुराणवित् ४६
पुराणविमुखोनैवसर्वःसर्वंहिपश्यति
पुराणज्ञोहितस्तस्मात्पापनाशकरःप्रभुः ४७
तत्पूजासर्वपूजास्यात्सर्वद्रोहोस्यपीडनम्
यथासमस्तदानानांविद्यादानंप्रशस्यते ४८
पौराणिकस्तथाधन्यस्तत्रदानंमहत्फलम्
रामउवाच-
किंवापौराणिकेदेयंकियत्कीदृशमेवच ४९
पुराणंकीदृशंवर्ज्यंवर्ज्यःकीदृक्पुराणवित्
शंभुरुवाच-
षड्रसानन्नपानानिस्नेहद्रव्याणियानिच ५०
गृहंसोपस्करंरामपुराणज्ञायदापयेत्

पर्याप्तान्येवसर्वाणिअधिकानिफलाधिकात् ५१
दद्याद्द्रव्यमतोभूयःसचैलंशोभितंमृदु
भूषणानियथार्हाणिस्वशक्त्याप्रतिपादयेत् ५२
गंधपुष्पंप्रतिदिनंकेवलंगंधमेवच
केवलंचतथापुष्पंफलकालेफलान्यपि ५३
तांबूलंचतथादद्यान्नमस्कुर्याच्चभक्तितः
पुराणस्यसमाप्तौतुदद्याद्दानादिकंतथा ५४
अधिकंतुतथादेयंभूहिरण्यादिकंनृप
नचतूष्णीमुपक्रम्यश्रोतुमर्हतिकश्चन ५५
सभासद्भिःकृताचैवयापूजैकेनवाकृता
देवस्थानेयथाशक्तिसर्वैःपूजनमिष्यते ५६
तीर्थेपिचयथारामपुण्येष्वायतनेषुच
स्वशक्त्यापूजनंकुर्यात्पुराणज्ञायराघव ५७
श्रोतुस्तुलक्षणंपूर्वंमयोक्तंतुभवेन्नृप
पौराणिकस्यसर्वस्यलक्षणंकथयामिते ५८
कुलहीनोमहाव्याधिर्महापापीतिरस्कृतः
शौचाचारविहीनश्चवेदस्मृतिविवर्जितः ५९
अन्यदेवःपूतिवचोव्यंगश्चाप्यधिकांगवान्
परपूर्वापतिःस्तेनःप्राणिहंतानिराकृतिः ६०
अथवर्ज्यंपुराणंतेकथयामिनृपोत्तम
पूर्वज्ञैरुच्यमानंचयत्प्रोक्तंमुनिभिःपरैः ६१
व्यासादयोमुनिवरायत्प्रोचुस्तदुदीरयेत्
पुराणस्थंपठेद्ग्रन्थंव्याख्यायेतविचारयन् ६२
ययाकयापिवारामभाषयादेशभाषतः
नदेशभाषारचितंग्रंथंश्रुत्वाफलंलभेत् ६३
व्याख्यायाकापिकाकुत्स्थपुराणस्यहिताहिसा
तस्मात्त्वंदेवयाचस्वव्याख्यास्येयत्पुराणकम् ६४
शंभुरुवाच-
एवंपौराणिकेनोक्तंश्रुतवानपिगौतमः
स्वयंवस्त्रत्रयंप्रादाद्ब्राह्मणायमहात्मने ६५

कौर्मंपुराणंप्रथमंश्रुतवानितिनःश्रुतम्
दत्तवान्स्वर्णमधिकंवस्त्राणिचशुभानिच ६६
अथलैंगंचशुश्राववैष्णवंवामनंतथा
पाद्मंचगारुडंचैवसौरंब्राह्ममथैवच ६७
एवमष्टसशुश्रावपुराणानिसगौतमः
अथरामायणंचैवकौर्ममेवपुनश्चसः ६८
शिवनारायणेत्येवंजपंचक्रेसदैवहि
अवापनिधनंचापिसगतोब्रह्मणःपदम् ६९
ब्रह्मासंपूज्यतंविप्रंविष्णुलोकमथागमत्
विष्णुनापूजितःसोऽथजगामशिवमंदिरम् ७०
सर्वेषामेववंद्योऽसौगौतमोमुनिसत्तमः
भारतश्रवणेचापिनियमायेमयेरिताः ७१
पुराव्यासेनमुनिनात्रिवर्षाद्यत्कृतंशुभम्
श्रवणात्तस्यकृत्स्नस्यव्याकर्ताभारतस्ययः ७२
नकिंचित्प्रणमेद्विप्रंमुक्त्वायोगिनमुत्तमम्
सर्वेषामेववंद्योसौभारतंव्याकरोतियः ७३
योमहाभारतंनित्यंव्याख्यास्यतिपठेच्चवा
ससर्वेभ्योधिकोविप्रस्तारयेच्चैवमानवान् ७४
व्याकरोतिचपर्वैकंसर्वाणिकतिचित्तुवा
सर्वपापविनिर्मुक्तोहव्येकव्येविशिष्यते ७५
तमेवप्रणमेद्विप्रंतमेवार्हंचपूजयेत्
तमेवभोजयेन्नित्यंसर्वंतस्मैनिवेदयेत् ७६
तस्यपूजाविधिःप्रोक्तोव्याख्यानसमयेद्विजः
प्रतिपूज्योऽथवस्त्राद्यैःपूजयेद्विधिमार्गतः ७७
आदिपर्वसमाप्तौचसूक्ष्मवस्त्रयंददेत्
सुवर्णंचयथाशक्तिसभापर्वणिवाससी ७८
आनुशासनिकारएयस्वर्गारोहेषुपर्वसु
आदिपर्वणिपूजायासापूजानृपपुंगव ७९
कर्णाश्वमेधवैराटशल्यद्रोणेषुपर्वसु
सूक्ष्मवस्त्रत्रयंशुद्धंनिष्कद्वयमथापिवा ८०

ज्ञुद्रपर्वस्वथान्येषुनिष्कावथसमानयेत्
हरिवंशेसनिष्कंतुवस्त्रत्रितयमेवतु ८१
भारतस्याखिलस्यैवसमाप्तौज्ञेत्रदोभवेत्
रामायणस्यश्रवणेकांडेकांडेप्रपूजयेत् ८२
ज्ञेत्रंपर्याप्तमथवासुवर्णमपिदापयेत्
व्याख्यातुर्गरुवाक्यस्यसर्वकल्मषनाशनः ८३
अर्थोधर्म्मश्चकामश्चमोज्ञश्चनृपसत्तम
व्याख्याश्रवणतःसर्वेसिद्धयंतिचसुबुद्धयः ८४
ब्रह्महत्यादिपापानांसर्वेषामपिनाशनम्
एकेनश्रवणेनास्यकिंनरैर्नश्रुतंभुवि ८५
यानवसुसुवर्णाद्यैर्नित्यमेनंप्रपूजयेत्
व्याख्यातारंयतःपापसंदोहस्यविनाशनम् ८६
अन्यान्यपिपुराणानिमुनिप्रोक्तानितान्यपि
श्रोतृणांपापनाशायवक्तुश्चापिविशेषतः ८७
यश्चसर्वपुराणानिषट्त्रिंशत्तुप्रकीर्तयेत्
शृणोतिवानतस्यास्तिचित्तच्छेदःकदाचन ८८
ब्राह्मंपुराणंप्रथमंद्वितीयंपाद्ममुच्यते
तृतीयंवैष्णवंचैवचतुर्थंशैवमुच्यते ८९
अथभागवतंप्रोक्तंपंचमंषष्ठमुच्यते
भविष्यंनारदीयंचसप्तमंपरिकीर्तितम् ९०
मार्कंडेयमितिप्रोक्तमष्टमंनवमंतथा
आग्नेयंब्रह्मवैवर्तंदशमंपरिकीर्तितम् ९१
लैंगंचवामनंचैवस्कांदंमात्स्यमथैवच
कौर्मंवाराहमुदितंगारुडंवाथकीर्तितम् ९२
ब्रह्मांडमित्यष्टादशपुराणानिविदुर्बुधाः
तथाचोपपुराणानिकथयिष्याम्यतःपरम् ९३
आद्यंसनत्कुमाराख्यंनारसिंहमतःपरम्
तृतीयमांडमुद्दिष्टंदौर्वाससमथैवच ९४
नारदीयमथान्यंचकापिलंमानवंतथा
तद्वदौशनसप्रोक्तंब्रह्मांडंचततःपरम् ९५

वारुणंकालिकाह्वानंमाहेशंसांबमेवच
सौरंपाराशरंचैवमारीचंभार्गवाह्वयम् ९६
कौमारंचपुराणानिकीर्तितान्यष्टवैदश
अष्टादशपुराणानांव्याकर्तातुभवेन्मनुः ९७
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेपुराणमाहात्म्यकथनं
नामपंचदशोत्तरशततमोऽध्यायः ११५

षोडशोत्तरशततमोऽध्यायः

सूतउवाच-
संध्यावंदनकर्मक्रियतामितिरामोमुनिमाचष्टायम्
उष्णद्युतिरप्यस्तमुपैतिद्विजकुलमेतन्नीडमुपैति १
स्वयमपिसंध्यावंदनकामोऽव्रजदुत्तरदिशमुज्झितयानः
हाहाहूहूकृतसंगीतिर्बंदीप्रमुखप्रस्तुतकीर्तिः २
गौतमीतटमुपेत्यराघवोवायुनंदनसुधौतपद्युगः
जांबवत्कृतकरावलंबनःप्रापदुत्तमनदींतुगौतमीम् ३
करद्वयेधृतकुशःसराघवःप्रागमद्वरुणदिशामथोत्तमाम्
दत्वाततोऽघत्रितयंयथाविधिप्रहृष्टरोमाथजजापसोंऽतरे ४
संप्रार्थयित्वावरुणंयथाक्रमंशंभुंवसिष्ठंप्रणनामराघवः
ताभ्यांकृताशीरगमन्मनःपदंहनूमताक्षालितपादपंकजः
जुहाववह्नीनथबंदिमागधैःसंस्तूयमानोऽथविनिर्ययौबहिः ५
प्रहसच्चंद्रकिरणैःसुधालिप्तमिवांबरम्
प्रसन्नताराकुसुमंवितानमिवसर्वतः ६
अथागच्छत्सौधतलंवृद्धामात्येनकल्पितम्
नानासनसमोपेतंसभास्थानंययौनृपः ७
अथमुनिंह्युपवेश्यसराघवःस्वयमपिप्रथमासनमाभजत्
कपिगणाःपरितःपृथुविग्रहारचनयास्थितिमाप्रतिपेदिरे ८
सुखस्थितंनृपमभिवीक्ष्यसद्विजोवचस्तदासमुचितमाहशंभुः
इहस्थितोभवतिसमस्तपूजितःकथंकथानृपवरवर्ततेगुहायाम् ९
आकर्ण्याथरघूद्वहोद्विजवचःशुश्रूषुरासीत्कथां
तत्रस्थोनिपुणंनिवार्यवचनंसर्वैःश्रुतंतत्क्षणात्

शुश्रूषामिकथंमहाद्भुततयास्वात्माश्रयामन्यथा
रक्षोबाधनवादिनीमथनृपः किंत्वेतदित्याहच १०
कुंभश्रोत्रवधःपुरासमजनिप्राप्तोदशास्योवधं
पश्चादित्ययमन्यथाविरचितंरामायणंभाषते
कोऽयविप्रवरःसमस्तजनतानास्तिक्यसंपादको
राज्ञांस्थानमुपेत्यवक्तिसमयादंडयोऽथपूज्योऽथवा ११
अथाहजांबवानमुंरघूत्तमंकथांप्रति
रामायणंनतावकंत्विदंहिकल्पितंमतम्
समस्तमत्रविस्तराद्वदामिदेवतच्छृणु
पंकेरुहस्यसूनुतोमयाश्रुतंपुराह्यभूत् १२
जांबवंतंविज्ञाप्यरामचंद्रोवचनमाह १३
श्रीरामउवाच-
कीर्तयपुराणंमेशुश्रूषुःकुतूहलादहंप्रणीतंतत्केनचविज्ञातम् १४
जांबवानथबभाषेहिविधात्रेनमोनमस्तथैवविधुभूषणकेशवाभ्याम् १५
अथपुरातनंरामायणंकथयामि १६
यस्यश्रवणेनाखिलजन्मसंपादितपापक्षयोजायते १७
अथतथापिदशरथोदशरथसमानरथीमहीयसाबलेनसुमानसनामनगरजिगीष
यापंकेरुहसुतसुतंवसिष्ठमाहूयनमस्कृत्वामुनिदत्तानुज्ञःशताक्षौहिणीसेनयासह
ारुह्यतुरंगमंचंद्रसमानशरीरमतिरोषसमाविष्टोविष्टरश्रवसमाराध्यदंडयात्रांचक
ार १८
साध्योनामस्वीययासेनयावृतोदशरथाभिमुखमाययौयोद्धुंयुद्धंचान्योन्यमभूत्
१९
मासमेकंयुद्धंकृत्वादशरथस्तंसाध्यंजग्राह २०
अथसाध्यसूनुर्भूषणोनामाल्पपरिवारोयुयुधेदशरथेन २१
दशरथोऽपिसाध्यसूनुंभुवोभूषणमवलोक्ययोद्धुमेवनैच्छत् २२
कथमेतादृशंहन्मिचास्मिन्हतेऽस्यकथंपिताभविष्यतिकथंतन्माताकथमप्रौढयौ
वनाप्रिया-र्या २३
अमुष्यहिदेहेसमालिगनचुंबनपरिवर्तननवीनतरदलारविंदपदानिकुसुमानीव
दृश्यंते २४
एतत्समानवर्णवयाएतादृशःसुभगःपरमप्रीतिवर्द्धनोनामपुत्रोभल्लूकभक्षितोमृ

तःस्मृति-
पथंप्राप्यापिमांरद्मयितुमिच्छतीवममहृदयमन्यथाकरोतिइतिमनसावितर्क्याति
बालकंग्रहीतुमारभत् २५
सचसाध्योपिपराधीनोबभूव २६
सचकुमारेणसहपराजयखेदमपिमत्वासुखमध्युवासच २७
दशरथोऽपितत्रमासंस्थित्वातत्पुत्रसंदर्शनसुखमवलोक्याचिंतयत् २८
अहोसर्वदुःखापनोदनद्ममेतन्मुखावलोकनंपुत्रसंवर्द्धनंनामसर्वराष्ट्रिकोम-
मजयःपुत्रवियो-गमनुस्मरतोदुःखायकेवलंभवति २९
तदस्यपृच्छांकरोमिकथमीदृशोजायतेपुत्रइतिवितर्क्यतमपृच्छत् ३०
साध्योऽपिसकलमोद्ममार्गंद्मितीशायादिशत् ३१
हरीशानौसहाराध्यसर्वैकादशीरुपोष्यद्वादशीषुब्राह्मणानाराध्यतत्तत्कालभवंफ
लपूर्वमन्नाद्यंव्यंजनंपुष्पंचन्यायेनसंपाद्यकपिलाघृतेनकेशवंस्नापयित्वामुद्गचूर्णे
नसंलिप्यस्वादूदकेनस्नापयित्वासुरभिपाटीरंस्वयमुद्घृष्टंमृगनाभ्यागुरुसारेण
वासमेतंदेवांगंसर्वमुपलिप्यतुल-सी-
दलैर्यूथिकाकरवीरनीलोत्पलकमलकोकनदद्रोणकुसुममरुवदमनकगिरिकि
र्णकाकेतकीदलपूर्वैर्यथासंभवमभ्यर्च्य द्वादशाद्मरेणपुरुषसूक्तेनवानाम्ना
षोडशोपचारेणवाराध्यप्रणम्यनृत्यंकृत्वादेवंद्मामापयेत् ३२
तथाव्रतानिविचित्राणिनारायणप्रीणनायकुर्य्यात् ३३
प्रसन्नोभगवान्मुनिरीप्सितंपुत्रंयच्छतितदमुमाराधयस्वेतिदशरथमुक्तवान् ३४
सचापिसाध्यंतत्रस्थाप्यगत्वायोध्यांतथासर्वंकृतवान् ३५
अथपुत्रकामेष्टौसमाप्तायामाहवनीयाद्यज्ञमूर्तिःशंखचक्रगदापाणिरुदतिष्ठत्
राजानंचवरंवृणीष्वेत्युक्तवान् ३६
सचराजाववेपुत्रानतिधार्म्मिकान्दीर्घायुषश्चतुरोलोकोपकारकान्देहीति ३७
अथराजमहिष्यश्चतस्त्रःकौशल्यासुमित्रासुरूपासुवेषाचेति ३८
राजानमब्रुवन्देवप्रतियोषमेकेनपुत्रेणभवितव्यम् ३९
अथकौशल्योवाचएषयदिप्रसन्नोदेवस्तदायमुत्पद्यतांमम ४०
राजोवाच-
ममयदिष्टंतदयंप्रार्थ्यतेहरिः
विष्णोप्रसीददेवेशकमलापतेशंखचक्रगदाधरविभीषणसृष्टिसमस्तलोकपाला
दिपूजितपा-दयुगलशाश्वतहरेनमस्तेनमस्तेएवंस्तुतोभगवानथराजानमाह ४१

माधवउवाच-
तवपुत्रोभविष्यामिकौशल्यायाम्
अथचरुंप्राविशद्धरिः
तंचरुंहिचतुर्धाविभज्यभार्य्याभ्योदत्तवान् ४२
अथकौशल्यायांरामो लक्ष्मणः सुमित्रायां सुरूपायांभरतः
सुवेषायांशत्रुघ्नोजज्ञेखात्पुष्पवृष्टिश्चपपात ४३
अथचतुराननःस्वयमुपेत्यजातकर्मादिकाःक्रियाश्चक्रे ४४
त्रिभुवनाभिरामतयारामइतिनामचक्रेरूपशौर्य्यादिलक्ष्मीयोग्यतयालक्ष्मणइत्य
परस्यभुवंभा-
रात्तारयतीतिभरतःशत्रून्हंतीतिशत्रुघ्नइतिनामानिकृत्वाब्रह्मास्वभवनंजगामशि
शवश्च-
वृद्धिमीयुः ४५
अथपादसंचारिणंबालचंद्रसंकाशदर्शनंबिंबाधरमुन्नततिलप्रसूननासंपुरश्चूलिक
ालंबमान-
रत्नपत्रकंश्रवणलोललंबमानकुंडलंवक्षःस्थलविचलितस्थूलमुक्ताहारंविलसत
कार्तस्वरोब-
ह्वलयंसिंजन्मणिकंकणरत्नांगुलीयकंहेममणिरचितश्रोणिसूत्रंसिंजन्ननूपुरोपशो
भितपादमंगुलीयोपशोभितपादमध्यांगुलीयकंवज्रांकुशसरोजलांछनशोभितोरु
पादतलंतूणीरसदृशजंघंकरिकरसदृशोरुंविस्तृतजघनंसूक्ष्ममध्यंवर्तुलावर्तकं
गंभीरनाभिमिंद्रनीलशिलाविशा-
लवक्षःस्थलंकंबुग्रीवंचंद्रबिंबसदृशवदनमर्द्धचंद्रसदृशललाटंनीलकुटिलकुं
तलंक्रोडासक्तधूलिभिरापांडुरंफुल्लपद्मदलारक्तविलोललोचनंमहेश्वरमिवोद्धू
लतभूतिंमहेश्वरमिवदिगंबरंरामंकुमारंराजादशरथोदृष्ट्वा
हर्षपरिपूर्णहृदयःपुत्रमालिग्य चुंबित्वावक्षस्यालिलिगदृढम् ४६
अथकुमारोपिपार्श्वेनास्यांकमारोप्यकलकलितलोचनोयत्किंचिदुवाच ४७
याचमानमितस्ततोवीक्षमाणःतातगच्छेशयेतातक्रीडामितातेत्यादिपुत्रसुखमनु
भूयानुभूय-निर्वृतिंययौ ४८
अथकदाचिद्भोक्तुमागतेराजनिरामचंद्रोबालक्रीडासक्तहृदयोबहुक्रीडनकरकम
लउत्प्लुत्यधावमानोनरपतिपुरःस्थितमणिखचितसुवर्णभाजनस्थमन्नंवामकरे
णगृहीत्वाराजनिचिक्षेप

इदमपिराजासुखायमेने
एतादृशान्यन्यानिचकाररामचंद्रः ४९
अथकदाचित्क्रीडमानेरामेवात्यारामममपातयद्रामश्चरुदन्नपतत् ५०
एतस्मिन्नंतरेब्रह्मराक्षसोराममगृह्णाद्रामश्चमूर्च्छामाप ५१
अथसहचरोबालइतस्ततोरोरूयमाणोरामंतथाविधंराज्ञेव्यज्ञापयत् ५२
अथराजाराममादायवसिष्ठमाहकिमिदंरामस्येतिपप्रच्छ ५३
अथवसिष्ठोभस्मादायाभिमंत्र्यब्रह्मराक्षसंमोचयामास ५४
पप्रच्छकोभवानितिसचाहाहंवेदगर्वितोब्राह्मणोबहुशःपरधनमपहृत्यब्रह्मराक्ष
सोजातोमेनि-ष्कृतिंविचारय ५५
वसिष्ठउवाच-
इदानीमितःपरमेकवर्षशतोपभोग्यंराक्षसत्वंनरकं
भागीरथीस्नानमेकंशिवायबिल्वपत्रशतंसमर्प्यततः
स्नात्वापापाद्विमुक्तोभवसीति ५६
कदाचित्तादृशंकृतपुरायंतवपदंप्रयच्छामितदुपरिशिष्टांगतिंभजेतिवसिष्ठवाक्य
माकरार्यब्र-
ह्मराक्षसोवसिष्ठोपदिष्टपुरायवशाद्दिव्यशरीरोभूत्वानमस्कृत्वास्वर्गंजगाम ५७
अथरामंप्राप्तेकालेउपनीयवसिष्ठोवेदानध्यापयामासषडंगानिमीमांसाद्वयंनीति
शास्त्रंचा-ध्यापयामास ५८
अथधनुर्वेदमायुर्वेदंभरतगांधर्ववास्तुशाकुनविविधयुद्धशास्त्राणिच ५९
अथविवाहंकर्तुकामेनराज्ञादशरथेनानानादेशजनपतीन्प्रतिदूताःप्रेरिताः ६०
अथकश्चिच्छीघ्रमागत्यराजानमिदमब्रवीत् ६१
राजन्विदर्भदेशाधिपतिर्विदेहोनामराजातस्यपुत्रीवैदेहीहोमलब्धारूपेणलक्ष्म
ीसमासर्वल-
क्षणसंपन्नारामयोग्याविद्यतेसचतांदातुंराजारामायोद्यतःतद्गम्यतांशीघ्रमिति ६२
अथवसिष्ठादीन्प्रेषयामासतेचतत्रगत्वातांचनिरीक्ष्यलग्नंनिश्चित्यायोध्यामेत्यरा
जानमुक्त्वारामसहिताःपृथिवीपतिसमेताःशीघ्रंविविधकरितुरगशकटशिबि
कांदोलिकाभिरतिसुभगरूपभोगविलासक्रियानिपुणा-
विदितविविधचेष्टागंधर्वाःकामशास्त्रसुकुशलाःमृदुकठि-
नपृथुपयोधरासन्नकंठाः
स्थूलसूक्ष्मललाटबिंबदशनच्छदमुखपंकजाःकुटिलकुंतलदीर्घकेशधम्मिल

लाःकनकपत्रकर्णाःस्नानचेष्टयोत्थितरोमशोभितजपाकुसुमरक्तदशनाविशदा
वस्फुरच्छफरीलोचनाः
शुक्तिकासदृशश्रवणाःनक्षत्रसदृशस्थूलमुक्ताफलोपशोभितनासापुटामुकुरसदृ
शकपोलास्तिलप्रसूननासिकाश्रानम्रमध्यप्रदेशचूचुकाइंद्रगोपप्रतीकाशाधरपु
टदशनक्षताःसमदीर्घकांगप्रदर्शनास्थितसर्वप्रदेशवर्तुला
नातिमांसलाःपिंडकाग्रंथिनीव्योवलितबाहुमूला
अनतिचिरकालोत्थितरोमतयाहरिद्रावर्णतयाचकर्णिकारदलसदृशबाहुमूलामृ
दुस्निग्धव-
र्तुलसूक्ष्ममध्यप्रदेशाःकठिनस्थूलवर्तुलामग्नचूचुकपरस्परस्थानाक्रमणस्पर्द्धि
पयोधरमध्यलब्धपदकपयोधरोपरिचंचलविविधमणिमयहारोपशोभितवक्षःस
थलाःपयोधरपरितोलब्धपदतयातरुणदृष्टिपरम्परतया
असमानयानाभिकूपोपरितनरोमराज्योपशोभितोदरप्रदेशाभज्यमानमध्यस्थली
करणएववव-
लीत्रयोपशोभितमुष्टिग्राह्यमध्याःकरिकरोपमजघनप्रदेशाश्ररोमसदृशमृदुस्निग
धामलासमजान्व्यःकदलीस्तंभसंनिभोरुयुगलाश्रामग्नजानुकृशकुशवर्तुलपिं
डकारहितजंघाश्रामग्नगुल्फाश्रासूक्ष्मस्निग्धादीर्घदीर्घांगुलीपादानूपुररवाह्वयम
ानमदनाहंसमतंगजगमना
दक्षिणांगुष्ठस्पर्शिकच्छाग्राउपरिकच्छंनीवींकृत्वाकरद्वययुतावस्त्रप्रदेशकंठम
प्रावृत्यापरवसनपरिभागावृतस्तनवसनापरभागेवामांसएवदक्षिणपार्श्वगतेनद
शाभागेननाभिप्रांतेनप्रवेशितोपशोभितगात्रयष्टयोयोषितोविवाहमंगलकर्मकर
णायानेकशश्रागच्छन् ६३
बालिकाश्चविद्युल्लतांशुशोधितगात्रयष्टयउद्भिन्नकुचकमलकुड्मलविविधहा
रोपशोभिव-क्षसोयत्किंचिद्भाषिरायोऽतिचपलमृदुगतयोवृद्धवनिताश्चागच्छन्
६४
अथविदेहेपुरतःक्रोशमात्रेचूतवनिकायांविविधविटपविस्तरप्रदेशविविधविहं
गकूजिता-कर्णनदत्तकर्णवनहरिणशाववत्यां
महारजतनिर्मितोच्चनीचप्रासादोपशोभितप्रदेशविविधविहंगायांहेमवल्कलसं
वीतभसितो-द्धूलितशरीरजटिलमुनिगणध्यानोपासनोपशोभितवृक्षमालायां
विविधविद्यधारवधूपयोधरभाराभिभूतविचरिततरंगसरसीयुतायां
सरस्तीरमिलितसैरंध्रीयुवतिभिराहूयमानतरुणजनायां

नानावर्णकुसुमसौरभवासिताशेषप्रदेशायामितस्ततोरिरंसयाप्रदर्शितस्फारश
फरीविलोच-
नतरलचक्षुषाप्रभाविलसितशरीरवेश्याजनायांविविधाश्चर्ययुतायां दशरथः
सामात्यपुरोहिताभिरामरामादिपुत्रसहितः सुखमुवास ६५
अथवैदेहोऽपिमिथिलांनानापताकोपशोभितां
विविधप्रासादगोपुरोद्यानदेवतायतनोपशोभितामन्योन्यकेलिचतुरयु-
वतिजनानुकीर्णामुशीरविरचितमहाप्रपांसुकेलीजनोपशोभितविशिखां
विविधपरायोपशोभितरथ्यांतत्रतत्रब्रह्मघोषशोभितमठांप्रतिमंदिरंमीमांसादि०
याख्यानसंप-आदिसामाध्ययनां
सुपुरायहविर्गंधसामादिस्वरपदक्रमश्रुतिब्राह्मणवाटिकामनेकपरिवृढमंदिरप्र
वेशनिष्क्री-
तागुरुकुंकुमाध्वर्य्युवेषांमृदुलवसनतांबूलरक्तदंतच्छदकामिनीमृदुवचनकठि
नवचनकरसंज्ञानिद्धराारितप्रतिवचनविविधोपायनाहरणकरजनोपशोभितांमृदु
धवलजघनपरिवीतवस्त्रोपरिभागेनस्निग्धवर्तुलपरस्परसंघर्षपयोधरमध्यप्रदेश
ोपशोभितवामांसकंदोपशोभितवइ-नतां
विविधमुक्ताहारजपासंकाशदशनच्छदमंदहासमालाकारसहस्त्रोपशोभितां
पुरायासवसाधनमंदिरां तत्रतत्रविचित्रतोरणां विशुद्धवीथिकां
तत्रतत्रस्थापितकल्पपादपां रंभाविभूषितद्वारांपुरींशोभितांशोभयामास ६६
अथाभिकलनार्थविलासिन्योनिशादूर्वाक्षतामंत्रमंगलकज्जलितकैशिकधमिल्
ललताग्रंथि-
तजटोपशोभितसीमंतशीर्षशोभितनासामुखविचित्राभरणार्हणहेमपात्रावस्थित
ाज्यगुग्ग-
लुफलादिसौभाग्यद्रव्यमुद्वहंतीभिः स्त्रीभिरन्यैरपिशोभितजनैः सराजानिर्जगाम
६७
तदानींमंगलतुर्यघोषादेवदुंदुभिभेरीनिःसाणमर्दलशंखादिनादाःप्रादुर्बभूवुः ६८
गायकाश्चमंगलानिजगुः ६९
मंगलवेदवाक्यानुपाठेनवैदिकाः ब्राह्मणाः
कुलपाठकाभेरीघोषेणकृत्स्नमाकाशमापूरयन् ७०
अथान्योन्याक्षतपूर्वमंगीकुर्वंतः सूतबंदिजनादिभिः स्तूयमानाः पुरंप्रविविशुः
७१

विदेहनगरात्पश्चिमभागेनिर्मितंमंदिरंदशरथःप्रविवेश ७२
अवशिष्टाश्चयथायोग्यंभवनंविविशुः ७३
अथनारदोमिथिलांतदानीमेवागच्छत् ७४
विदेहोऽपिदेवर्षिमभिपूज्यस्वागतंदृष्ट्वाभोजनंकारयित्वा
सुखासीनायमुनयेसघनसारंतांबूलंदत्वाव्यज्ञापयत् ७५
श्वोविवाहेभवान्स्थातुमर्हतिकारयितुंविवाहम् ७६
नारदउवाच ७७
श्वोहिनक्षत्रंसूर्यनक्षत्रदर्शनंतत्रविवाहोनकर्तव्यइति ७८
अथमौहूर्तिकंवृद्धगार्ग्यमाहूयराजापप्रच्छक्वविवाहमुहूर्तः ७९
श्वइतिगार्ग्यउवाच ८०
राजाचनारदंगार्ग्यंचोदीक्ष्यभोइदमित्थमितिपप्रच्छ ८१
अथनारदोगार्ग्यमुवाच ८२
कथमुक्तंलग्नंदास्यसि ८३
अथगार्ग्योविषघटिकाश्चविहायलग्नंदास्यामिइत्युवाच ८४
नारदोपिब्रह्मवचनानिकिंनजानासीत्युक्तवान्गार्ग्यम् ८५
गार्ग्यस्तुष्टस्तान्दोषानपठत् ८६
उल्काचब्रह्मदंडश्चमोघःकंपस्तथैवच
सर्वकार्यविनाशायदृष्टावैब्रह्मणापुरा ८७
प्रतिष्ठासुविवाहेषुमौंजीबंधाभिषेकतः
अन्येषुसर्वकार्येषुविषनाडीर्विवर्जयेत् ८८
अतःपरंतुकार्य्याणांकरणेनचदोषभाक्
विवाहादिषुकार्येषुदोषमेववदाम्यतः ८९
उल्कादहेत्कुलंसर्वंब्रह्मदंडोविनाशयेत्
मोघस्तुमरणायस्यात्कंपःकंपायकर्म्मणः ९०
इतिनारदोक्तमाकर्ण्यगार्ग्योमुनिर्मौनपरोऽभवत् ९१
दध्यौरविंग्रहपतिं विहायविषनाडीर्विवाहःक्रियतमिति ९२
नारदउवाच-
कथंब्रह्मवचनम् ९३
सूर्यउवाच-
देशभेदेनव्यवस्थोदिता तदस्मिन्देशेविवाहोविषघटिकां विहायकर्तव्यएव

९४
नारदोप्यनुमेने ९५
उवाचश्वःपराह्णेचक्षत्रविवाहश्चभवेदतःस्वयंवरार्थंनृपाश्चागच्छंतु
तन्नृपदूतान्प्रेषय ९६
अथराजादशरथानुमतेनसर्वानेवनृपानागमय्याचिंतयत्
कथंसर्वानेवतिरस्कृत्यवैदेहीरामायदेयेति ९७
अथरात्रौमुहुर्मुहुर्निःश्वस्यनिद्रालुरपिननिद्रामाप ९८
अथमध्येनिशंराजाशुचिर्भूत्वात्र्यंबकंसांबिकंमंगलदुकूलधारिणंकमलभवपुरु
षोत्तमशक्र-
प्रमुखनिखिलदेवैर्भृगुप्रमुखमुनिवरैर्हाहाप्रमुखगंधर्वैस्तुंबुरुप्रमुखैश्चश्रुतिस्मृतीति
तहासपुराणैर्मूर्तिमद्भिश्चसिद्धविद्याधरादिमातृकागणैश्चनंदीप्रमुखगणैश्चसेव्यमा
नपादकमलंसर्वामंगलपरिमोचकमतिपुण्यसलिलयागंगयानिष्कलंकेनचंद्रम
सासेव्यमानशिरोभागं वामांकारूढयागिरिजयाप्रदीयमानवीटिंसहा-
संसकामंसहावेक्षणमाददानंगोक्षीरसदृशंप्रतिकूलकस्तूरिकासदृशकंठंमृदुसू
क्ष्मस्निग्धजटाभिर्विरचितकपर्दंविशुद्धकार्तस्वरकुंडलोपशोभितगंडभागंद्विर
ष्टवर्षवयसंगोक्षीरसदृशस-थूलमुक्ताफलकौसुंभवर्णांचलेनावेष्टितशिरोभागं
विविधरत्नविरचितकार्तस्वरभूषितवक्षःस्थलमतिधवलोपवीतेनोपशोभितशर
ीरमंबिकानुलग्नकुंकुमारुणसुगंधिशरीरमीक्षमाणंतर्जमानकाममार्गणंकोटिकंद
र्पसदृशंमनसाचिंतयत् ९९
जजापशतरुद्रियंजुहावचतेनैवकामाहुतीःप्रास्तुवच्चपुरुषसूक्तेन १००
अथतादृशएवमहेश्वरस्तत्रप्रादुरभूत् १०१
अथराजानमस्कृत्यास्तुवीत १०२
राजोवाच-
क्षितिसलिलगगनपवनदहनरविशशियजमानमूर्तिभिरष्टमूर्ते
विश्वमूर्तेलोकमूर्त्तेत्रिभुवनमूर्तेवेदपुराणमूर्त्ते
यज्ञमूर्तेस्तोत्रमूर्त्तेशास्त्रमूर्त्तेस्वधामूर्त्तेनारायणमूर्त्तेसर्वदेवतामूर्त्तेत्रयीमयत्रयीप्रमा
णत्रयीनेत्रसा-
मप्रियवसुधाराप्रियभक्तिप्रियभक्तसुलभाभक्तविदूरस्तुतिप्रियधूपप्रियदीपप्रिय
घृतक्षीरप्रि-
यद्रोणकरवीरप्रियश्रीपत्रप्रियकमलकह्लारप्रियनंद्यावर्तप्रियबकुलप्रिययूथिका

प्रयकोकनदप्रियग्रीष्मजलावासप्रिययमनियमप्रियनियतेंद्रियप्रियजपप्रियश्राद्धप्रियगायनप्रियगाय-
त्रीप्रियपंचब्रह्मप्रियसदाचारप्रियगोत्रोत्सादिकमलभवहरिहरनयनसमर्चितपादकमलज-
यप्रदहरिप्रार्थितजलोत्पादितचक्रप्रदर्शकृत्स्मृतियुक्तिप्रदस्मृतमंगलप्रदमृत्युञ्जयनमस्ते
-नमस्ते १०३
इतिस्तोत्रमाकर्ण्यभगवान्भवोराजानमुवाचवरदोऽहवरंवृणु १०४
राजोवाचश्रीमन्ममकन्यावैदेहीरामायदित्सितास्वयंवरेकुलरूपबलोत्साहसं-
पन्नानेकभूपराक्षसविप्रादिसर्वप्राणिसमागमेरामाधिकबलोयदितामग्रहीष्यत्
तदावचनमनृतंममपापंचभविष्यति १०५
प्रत्युतदशरथोऽपिसर्वानिवागतान्विजेतुमलंक्षत्रकदनश्चरामोयद्यायास्यतित-
र्हिममसुतांकिंकरिष्यतिवाकिंकिंवाप्रेषयिष्यतिकीदृशंकारयिष्यतिममकिंवा-
करिष्यतिसर्वथाहिप्रभूतबलवाहनोनर-पतिरशेषमपित्रिभुवनंहन्यात् किमुत-
मामल्पसत्वंकिमुतबहुनाभवानेवशरणंममोपायंवदयथाविवाहेश्रेयोभविष्य-
तिरामश्चजामाताभविष्यति १०६
शंभुरपितथाकरोमीत्युवाच १०७
रामएवनाथःसीतायाभविष्यति
रामंचकृत्वास्वस्त्यद्यैवकरिष्यामिगृहाणाजगवंधनुरिदम् १०८
राजोवाच-
किमेतेनाजगवेनधनुषास्वयंवरेसीतांरामंप्रापय १०९
शंकरउवाच-
इदंधनुरसज्यंमेयस्तुसज्यंकरिष्यति
तस्मैदेयामयासीताप्रतिज्ञामेवमाचर ११०
इत्येवमुक्त्वाभगवान्गणैरंतर्दधेहरः
अथादातुंधनूराजानशशाकातियत्नतः १११
अथोज्ज्वलंशतसहस्रगजबलंसमाहूयगृहाणेत्युवाच ११२
सचापिमातुलंनत्वाट्टहासंकृत्वोत्प्लुत्यधनुर्द्वाभ्यांकराभ्यामुद्धारजानुपर्यंतंमातुलो
मारीचःश्रुत्वाएकाकीविप्रवेषंकृत्वाविदेहमयाचत

वैश्वदेवांतेप्राप्तमतिथिंमामवैहि ११३
राजोवाच-
स्वागतंभोइदंब्रह्मन्नासनंतत्रनिषीदेति ११४
सचातिथिस्तथेत्युक्त्वानिषसाद ११५
अथराजाजलमादायपादौप्रक्षाल्यगंधपुष्पाक्षतैरभ्यर्च्यमहाजंतस्मैनिवेद्यभोजन
ायप्रार्थ
-यामास ११६
सचापितदन्नंषड्रसोपेतंसौवर्णभाजनगतमीक्षमाणइवेतस्ततोविलोकयामास
११७
तस्मिन्नेवावसरेसीतापद्मकिंजल्कप्रभेषदरुणवसनंबिभ्रतीनीलकुटिलकुंतल-
ैश्चलद्भिर्यूनांम-
नांस्याकर्षयद्भिःप्रेक्षमाणदृष्टिभग्नकलैरिवस्त्रीणांचित्तमीदृशमितिदर्शयद्भिरि
वोपशोभित-
ललाटानंगचापसुभ्रूपद्मपत्रारुणविलोचनातिलप्रसूननासामृदुस्निग्धरोमशकपो
लानंतरार-
क्तोष्ठराक्तासनमाणिक्यनिभदाडिमीदशनाजपाकुसुमारुणाधरातिशोभितचिबु
काशुक्ति-
कर्णासमदीर्घकंठातिमांसलवक्षाःपीनोद्भिन्नकुचकुड्मलानेकहारोपशोभितासु
भगाका-
रानतिमांसलबाहुलतामुग्धायतसमानांगुलिशिखापद्मारुणपल्लवाविविधबहु
रत्नांगुलिभूषणामुष्टिग्राह्यमध्यासुरोमराजिगंभीरनाभिःपृथुजघनाकरिकरोरुस्तू
णीरजंघासुपादकमला-
नूपुरादिपादविभूषणापादांगुलीभूषिताविकसितसौगंधिकंविदधतीभुंजानमारी
चस्यपुर-तश्चागता ११८
वीक्ष्यासावचिंतयदेनांकथमपहरामिकथमालिगामिकथमन्यत्किंचित्करोमीत
येवमवसर-मलभमानस्तूष्णीमेवविनिर्गतः ११९
अथदेवाधनुःसज्जीकरणाययतमानाअहंपूर्विकयाविद्यमानाअन्योन्यतिरस्कारेण
महेंद्रःप्रापधनुरुत्तमंप्रांतद्वयात्परंनावनमयितुंशशाक १२०
अथसूर्योधनुरादायनमयन्नेवनिपपात १२१
वायुर्बलवतांश्रेष्ठोजग्राहाजगवमथस्वेनैवकरेणोत्कर्षयन्नधः पपात

धनुश्चवायोरुपरिपपातग्रहसंस्तदासर्वे १२२
एतस्मिन्नंतरेतुरगवरमारुह्यबाणासुरःसहस्रबाहुरनेकानेकशिरोभिर्दैत्यैःपरिवृतः
प्रह्लादसमे-तोविदेहपुरीमाजगाम १२३
अथस्वविभूषणोद्भासितांदिशंकुर्वन्स्वतेजसापयशसोदेवताःकुर्वन्नाना-
विधगीतंशृण्वन्द्व्यंगुलमात्रेणशक्तोविरराम १२४
प्रह्लादोबलिश्चैवधावातेऽथविरेमतुः १२५
अथराक्षसेषुतूष्णींभूतेषुराजानोऽतिबलिनःसमागताज्याबंधाशक्ताअपसृत्यतस्थुः१२६
अथब्राह्मणाःसमागताः १२७
अथविश्वामित्रोधनुरादायएकांगुलपर्यंतंसज्यंकृत्वाविरराम
निवृत्ताश्चापरे १२८
अथदिनमात्रेधनुषितूष्णींभूतेषुराघवःसहानुजैरागत्यधनुर्निरीक्ष्यास्पृशत् १२९
अथराजकुमाराःशतशःसमागताः
सर्वाभरणभूषिताधनुर्दृष्ट्वापस्पृशुर्नचालनक्षमाः १३०
अथदाशरथिप्रमुखाःकुमाराःसमागताः १३१
अथवेत्रझर्झरपाणयःसमागमन्सर्वानिवापसारयामासुः १३२
अथरामोलक्ष्मणहस्तंगृहीत्वासर्वाभरणभूषितोधनुरासाद्यस्पृष्ट्वानत्वाप्रदक्षिणी
कृत्यधनुरा-दायोद्दधार १३३
तदादानसमयेसर्वएवैत्यसहासमूचुःअत्रभग्नामहारथाइति १३४
अथसरामोधनुर्ज्यास्थानमवनमय्यधनुषिजानुंकृत्वासज्यमेककरेणोत्पादयन्कोट्याम
-नामयत् १३५
अथसज्जीकृतंदृष्ट्वासर्वएवनासाग्रन्यस्तांगुलयोऽभवन् १३६
रामोऽपिज्यामन्वनादयत्
तेननादेनसर्वेषांमनांसिक्षुभितान्यासन् १३७
रामेणसज्यितंधनुरितिसर्वत्रवादःसंजातः १३८
जनकोऽपिसीतांरामायददौराजभिश्चयुद्धंकृत्वातान्निर्जित्यस्वपुरीमागात् १३९
अथैकदादशरथोरामंयौवराज्येभिषिच्यसुखीबभूवसर्वप्रजारंजनाच्चरामोराजानुमतइति-
सर्वप्रजावादोऽभूत् १४०

अथकैकयदेशाधिपतितनयासुवेषारामंराजानमसहमानाराजानमुवाचममवर
दानावसर-
इतिराजाचिंतयत्किंदेयमिति १४१
देव्युवाच-
चतुर्दशवर्षाणिरामोवनंविशतुपालयतुराज्यंभरतः १४२
राजानृतवचनदोषभयात्कथंकथमपिस्वीचकार १४३
अथवसिष्ठंभावितयावोचतरामोवनायनिर्गच्छतिग्रस्यकिंवाभवेदितिविचार्य
शुभाशुभं
ब्रूहि १४४
वसिष्ठोविचार्यसहर्षंराजानमुवाच १४५
गत्वावनंनिखिलदानववीरहंताशंभोरनेकविधपूजनमातनोति
सीतावियोगरुषितःकपिसेनयाचतीर्त्वोदधिंदशमुखंचनिहंतिरामः १४६
आगम्यराज्यंरघुनंदनोऽपिबहूनिवर्षाणिसमातनोति
प्रशस्तकीर्तिर्निखिलेपिलोकेशर्वेणदेवेनचिरंन्यवात्सीत् १४७
सुपुत्रयुक्तोबहुयज्ञयाजीपरिवृढःसर्वगुणाधिकश्च १४८
इतिवसिष्ठवचनंश्रुत्वादशरथोरामगुणाननुस्मरन्नित्युवाचश्रेयोमेमरणंरामस्यनि
र्गमनेइति १४९
अथरामोमातरंपितरंगुरुंचवसिष्ठंपितृपत्नीर्नमस्कृत्यवनायजगाम १५०
अथोपवनेदिनमेकंस्थित्वाजटाःकारयित्वावल्कलंवासोधृत्वैकोपवीतीकृतदं
तशुद्धिरेके-
नोपवीतेनजटांबद्ध्वाभस्मोद्धूलितसर्वांगोभसितनिष्ठुरकायोमुक्ताफलदाममर्मा
णव्यत्यस्त-
रुद्राक्षमालामुरसिदधानोऽल्पभूषणाधिभूषितसीतासहायोलक्ष्मणानुचरोविवे
शव
-नांतरम् १५१
अथानेकराक्षसांस्तस्मिन्निजघानभवानिवनिखिलंचकारसीतापहरणादिनिखि
लमपिभव-
तायथातथास्याथसुग्रीवाश्रममृष्यमूकपर्वतंरामोजगामनिबिडच्छायाचूतवृक्ष
मासाद्यलक्ष्मणसहायःपरिश्रयमकल्पयत्
वृक्षेतुधनुषीआरोप्यासीनलक्ष्मणांकेशिरःकृत्वाहरिचर्मशय्याशयनोलक्षितांग

ीतिंशृरावन्वृ-
त्तफलंनिरीत्तमाणोवानरमेकंमणिकुंडलंहेमपिंगलंसदृढबद्धमौंजीकौपीनमच्छ
ोपवीतिनमतिचंचलंफलमादायात्मनिविक्तिपंतंपुष्पमंजरीश्चकिरंतंगानमनुकुर्वं
तंव्यजनेनरामंवीजयं-
तमारुह्यशाखामपितथावीजयंतमाबद्धचूतफलमात्रंरामोवीन्दयलन्दमणमभाषत
१५२
लन्दमणकोऽयकपिरिति १५३
लन्दमणोऽपिनजानइत्युवाच
अथरामः समाहूयकस्यत्वंकिंनामत्येपृच्छत् १५४
सचसुग्रीवस्यहनूमानित्युवाच १५५
रामंनत्वासुग्रीवमेत्यनत्वादेवनारायणइवापरःपुरुषोयुवामेघश्यामोजटीआजा
नुबाहुरतिय-शस्वीसूर्यसंकाशेनसहापरेणनरेणइहास्ते १५६
अथतरुच्छायाधःसंस्थितौसर्वलत्तणसंपन्नौराजपुत्रौदृष्ट्वाउक्तश्चताभ्यांसुग्रीवार्या
नवेदयेतितत्त्वयिनिवेदितम् १५७
अथसुग्रीवःसत्वरमुत्थायपुष्पसलिलादिद्रव्यमादायपादप्रत्तालनादिकंकृत्वा
फला-
निसमर्प्यव्यज्ञापयत् १५८
कौयुवांकिमर्थमागतौराजपुत्रौतपस्विनावितिसुग्रीववचनमाकर्ण्यलन्दमणेना
भाषतरामः १५९
दशरथतनयावावांरामलन्दमणौदुष्टनिग्रहशिष्टपरिपालनायवनंगताविति १६०
अथसुग्रीवआहयुवयोरुपकारमपकारंकार्यमस्तीतिलन्दयते १६१
अन्यथासेनासमेतावागमिष्यतःलन्दमणआहअस्तिकार्यांतरम्
अमुष्यभार्याकिनापहृतानज्ञायतेतामन्वेष्टुमागतौतदेवावयोःकार्य्यमन्यदानुषंगि
कम्
तदर्थमपिजलधिंतरावअपिपातालंप्रविशावअपिनाकंसाधयावःअपिमहेंद्रंपात
यावः अपिबलिनंहनावःकिमपिकुर्वहे १६२
सुग्रीवउवाच-
रावणेनापहृतयाकयाचिद्ध्रियमाणागतयाविभूषणानिकानिचित्परित्यक्तानिग
तानिमयासंगृहीतानितानिदर्शयामीत्याभाष्यरामंमंदिरमागमय्यदर्शयामास
१६३

रामोऽपिनिरीक्ष्यनिश्चित्यप्ररुह्यक्व गतोऽसौरावणइतिपप्रच्छसचदक्षिणामाशांग
तइतिबभाषे १६४
अथरामस्तेनसख्यमकरोत्
अपृच्छच्चकिमर्थमिहभार्य्याहीनःस्थितइति १६५
सुग्रीवउवाच-
ममभ्रातावालीमहाबलोममभार्य्याराज्यंचापहृत्यकिष्किन्धायामास्तेयुद्धेनचा
हंपराजितः
तद्वधायसर्वथाममचिंतायथासौत्वयानिहन्यतेतथाहमपिसागरंबद्ध्वापरतीरे
लंकायांस्थि-
तांसीतांरावणेनापहृतांतवसमर्पयामीत्याभाष्यशपथंकृत्वासुग्रीवोवालिनाति
बलिना-
युद्धायाहूतेनयुयुधे १६६
रामोप्यनंतरमनिश्चयाद्वालिनंनाहनत् १६७
अथसुग्रीवःपलायितोराममिदमभाषत १६८
तवचित्तमविज्ञायप्रवृत्तोऽहमरणाय १६९
रामोपियुवयोर्विशेषाज्ञानान्मयातूष्णींभूतंचिह्नितंत्वानिरीक्ष्यतंहन्मि १७०
अथसुग्रीवश्चिह्नंकृत्वावालिनंयुद्धायाहूयसमतिष्ठत १७१
ताराबभाषेवालिनम् १७२
सहायवानिवलक्ष्यतेसुग्रीवोनोचेदेवंनाह्वयतिज्ञातंमयारामलक्ष्मणौदशरथत-
नयौनारायणां-शौभूभारावतरणायसमागतौतावस्यसहायभूतौ १७३
वाल्युवाच-
नीतिमान्रामइतिमयाश्रुतः
नहिबलवंतंविहायदुर्बलंभजतेतादृशःसमायातुवारामःप्रतिपन्नमधिकंकृत्वाबि
भेतिवीरो-
यदिरामःस्वयंयुद्धाययातस्तदायुद्धंकर्तव्यमित्याभाष्यतारांसंभाव्यसुग्रीवयुद्धा
यनिर्य्यातः १७४
अथमुष्टियुद्धमन्योन्यमभूत् १७५
रामोऽपिवालिनंजघान १७६
पपातचवाल्याहचाशस्त्रयुद्धेवाबाणघातोऽथशोणितसर्वांगोबभूव १७७
अथताराचांगदश्चसमागत्यव्यथितौबभूवतुः १७८

अथराघवंवानराःसमायातावाल्युपांतेनिपेतूरुरुदुश्च १७९
अथताराराममंबभाषेशास्त्रकुशलाःशूराधार्मिकाराघवाःपुराचापिरामकथंपापम
कार्षीः १८०
नक्षत्रधर्म्मंजानीषेराजगणसेवितम् १८१
अन्योन्यंयुद्ध्यतोर्युद्धेजयोवामरणंभवेत्
अन्योयदितयोर्हन्याद्ब्रह्महासनिगद्यते १८२
किंवैरेणवालिनमाहनः किंवानरमांसाशया १८३
अभोज्यंवानरंमांसंयद्यात्मनोऽप्रियात्सुखाभावादपरेषामपितथाभावंमन्यसेअहो
विमोहाद्यदिमामादातुमिदंकृतमेकपत्नीव्रतंतव १८४
यदिरावणहृतांसीतामानेतुंसुग्रीवसहायायकृतमेवमेवहामहदंतरंबलवृद्धेनमह
ाबलेन-
वालिनासद्भावेनदिनकरावर्तितांतरेसीतामानेतुंसमर्थेनस्मरणागतरावणदानस
मर्थेनवानर-
राजेनपंचाशत्परार्द्धवानरभल्लूकसेनावताआत्मकार्येणसिद्ध्यतइतिकिंसुग्री
वेणाल्पवी-र्येणसप्तपरार्द्धसेनापतिनाकपिनाकिंसिद्ध्यतिकार्यवचनवतः
१८५
अहोज्ञातंसर्वदेवभद्रंयदुक्तोसि १८६
वक्तिचरामःपृथिवीपतिनामयादुष्टनिग्रहणंकार्यंशिष्टपरिपालनंचवालिनासुग्री
वमहिषीरुमापहृताराज्यंच अतश्चनतादृग्वधेदोषः १८७
तारोवाच-
सुग्रीवोऽपितर्हिवध्योदुंदुभिनायुद्ध्यतावालिनाबिलेप्रविष्टेनवत्सरंतत्रोषितंत
दंतरेचमामप-हृत्यराज्यंचकृतंसुग्रीवेणतंपूर्वमपिपश्चात्तंहंतु १८८
रामउवाच-
कियत्कालात्पूर्वमिदंचवद १८९
तारोवाच-
षष्टिवर्षसहस्रादर्वाक्अशीतितमेवर्षेरक्षोयुद्धेसुग्रीवेणराज्यमपहृतम् १९०
पुनश्चवर्षांतरेप्राप्तेनवालिनासुग्रीवःपलायितः १९१
अपहृतातस्यभार्याराज्यंचापहृतम् १९२
तस्मिन्नेवदिनेभवतःपितुर्दशरथस्याभिषेकः १९३
राघवउवाच-

मयापितुरनुशासनाद्राज्यगतदुष्टनिग्रहणंकृतम्
गुरुवचनस्यानुल्लंघनीयत्वात्तदपहरणवेलायांयोराजासनाचरत् १९४
अथवास्वतंत्रौमृगौमृगयोर्हतश्चवालीमृगाणामन्योन्यंदारणाद्यजगुप्साच १९५
यतोममम‍ृगयावदाथवामृगाणाम्
चलितस्थितबद्धानांचलद्भ्रांतपलायिनाम्
अथावसृजतासंगमुज्झितामृगयातथा १९६
मृगयाशास्त्रविधितोमृगयेयंमयाकृता
दर्शनादर्शनाभ्यांचधावताधावतातथा १९७
अवरोहात्परंस्थानंसात्विकानांप्रभिद्यते
राज्ञश्चमृगयाधर्मोविनाआमिषभोजनम् १९८
अथरामवचनमाकर्ण्यसर्वएवप्राकंपयञ्छिरांसि १९९
वालीबभाषेराममंजलिमस्तकेनिधायनमस्तेरामशृणुवचनंमम २००
शंखचक्रगदापाणिःपीतवासाजगद्गुरुः
नारायणःस्वयंसाक्षाद्भवानितिमयाश्रुतम् २०१
त्वांयोगिनश्चिंतयंतित्वांयजंतिचयज्विनः
हव्यकव्यभुगेकस्त्वंपितृदेवस्वरूपधृक् २०२
मरणेचिंतयानस्यत्वांविमुक्तिरदूरतः
सत्वंमेदर्शनंप्राप्तोराममेपापसंक्षयः २०३
गृहाणबाणंकाकुत्स्थव्यथितोभृशमस्म्यहम् २०४
अथरामस्तथेतिबाणमादायवालिनमुवाचकिमिष्टंदीयतांवद २०५
कपिरुवाच-
यदिप्रसन्नोभगवान्ममसद्गतिंदेहि २०६
अयंसुग्रीवस्तथारक्षणीयोंऽगदोऽथताराचमयापापिनापराधःकृतस्तत्फलमनुभूतम् २०७
अथरामंपश्यन्नेववालीममारस्वर्गंचगतः २०८
अथसुग्रीवंराज्येऽभिषिच्यस्वयंवनंविवेश २०९
अथतेनसहायेनजलधिसमीपंगत्वाक्वलंकाक्वसीताक्वचारातिरितिसुग्रीवमाहरामः २१०
अथहनुमानाहप्रविश्यलंकांविचित्यसीतांसर्वतत्त्वमवगत्ययुद्धंसंधिर्वाकर्तव्यः तदुदधिलंघनायकिंचित्समादिशतुभगवान् २११

अथसुग्रीवमाहरामः
कथमेतद्घटतइति २१२
कपिरुवाच-
ममवानराभल्लूप्रमुखाःकोटिशःसंति २१३
एकंनियुज्यसर्वमाकलय्ययथायुक्तंतथाकरणीयम् २१४
अथजांबवानाह
हनूमानेकोगच्छतुबुध्यतुलंकाम् २१५
अथहनूमानगमल्लंकापुरंविचित्यसीतामशोकवनिकायामासीनांतथाचसंभाष
यविश्वासंकृत्वावनंबभंजवनरक्षकांश्च २१६
बद्धोरक्षसालंकांदग्ध्वाउत्तरकूलंगत्वारामंदृष्ट्वावृत्तांतंकथयित्वातूष्णीमतिष्ठत्
२१७
अथरामःसर्वैर्विचारयामासजांबवानुवाचरामेणलंकाकपिभिर्विनश्यतीतिनार
देनममोक्तम् २१८
अथसागरोत्तरणेयत्नतयास्थेयम् २१९
अथरामःशंकरमाराध्यसर्वंनिवेदयित्वात्वदुक्तंकरोमीतिवचनमुक्त्वाशिवमभ
यर्च्यप्रणतोभू-त्वाव्यजिज्ञपत् २२०
हेमहादेवमहाभूतग्रासमहाप्रलयकारणमहाहिभूषणमहारुद्रशंकरपरमेश्वर
विरूपाक्षनागयज्ञोपवीतकरिकृत्तिवसनब्रह्मशिरःकपालमालाभरभूषण -
नरकास्थिभूषणभसितपरनारायणप्रियशुभचरितपंचब्रह्मादिदेवपंचाननचतुर्वद
नवेदवेद्यभक्तसुलभाभक्तदुर्लभपरमानंदविज्ञानपरपूषदंतपातनदक्षशिरश्छेदन
ब्रह्मपंचमशिरोहरणपार्वतीवल्लभ नारदोपगीयमानशुभचरितशर्वत्रिनेत्र
त्रिशूलधरपिनाकपाणेकपर्दिन्ननेकरूपधरवृषभवाहनशुद्धस्फटिकसंकाशचतु
र्भुजनानायु-
धदक्षिणामूर्तेईश्वरदेवपतेगंगाधरत्रिपुरहरश्रीशैलनिवासकाशीनाथकेदारेश्वरभू
षणसिद्धेश्व-
रगोकर्णेश्वरकनखलेश्वरपर्वतेश्वरचक्रप्रदबाणचिंतापादकमुरहरपूजितचरणकम
लसोमसोमभूषणसर्व-
ज्ञज्योतिर्मयजगन्मयनमस्तेनमस्ते २२१
एवंस्तुवतोरामस्यपुरतोलिगमध्यकोपेतस्तेजोमयमूर्तिराविर्बभूव २२२
अभयवानथपुनःपद्मासनासीनमुमाधिष्ठितांकमीशमामुक्तसर्वाभरणंसुकांतिकि

रीटिनंहैमवतीकटिस्पर्शंकरद्वयेनाभयवरप्रदंतरंगितानेकदिशाभिः
पूर्णतेजस्विनंहासमुखंप्रसन्नवदनंददर्शरामः २२३
परमेशितारंननामबद्धांजलिपुनश्चदंडवत्पपात २२४
अथरामंपरमेश्वरोऽपिवरंवृणुत्वंवरदोऽहमित्युक्तवान् २२५
रामउवाच-
लंकांगमिष्यामिसमुद्रतरणेउपायमेकंममदेहिशंभो २२६
शंभुरुवाच-
ममाजगवंधनुरस्तितत्कालरूपमविकल्पंवाभवति
तदारुह्यसमुद्रंतीर्त्वालंकामाप्नुहि २२७
रामस्तथेतिनिश्चित्यसस्माराजगवम् २२८
आगतंधनुस्ततश्चरामोऽपूजयत् २२९
अथहरोधनुरादायरामायदत्तवान् २३०
रामोऽपिजलधावपातयत् २३१
आरुरुहुःसर्वेवानरारामलक्ष्मणौचषष्टिपरार्द्धंतेषामसंख्येषुवानरेषुधनुरारूढेषु
नकामंययौ २३२
धनुस्तटंवानराश्चततस्ततोगत्वानिरीक्षयामासुः २३३
अथातिकायोनामरक्षःकपिबलमालोक्यरावणायोक्तवान् २३४
रावणोऽपिकिंकपिभिःशाखामृगैःकिंवामानुषाभ्यांरामलक्ष्मणाभ्यांकिमायातं
-दैवागतमसकंभोजनमित्युवाच २३५
अथसुग्रीवःपश्चिमावलंबिनिभास्वतिहनूमज्जांबवदादिमहाबलैश्चातिकायैरसं
ख्यातैर्लंका-पार्श्वंगत्वाउपवनंप्रवश्यिनानाफलानिखादित्वा
पयःपीत्वोपवनरक्षिराक्षसान्विद्राव्य
सर्वविपिनमेकैकशोगृहीत्वाप्राद्रवन्लंकांगोपुरंचगत्वासमारुह्यप्रासादंचविश
ीर्यैकैकशःकेचित्स्तंभमादायरक्षोभिर्युयुधुः २३६
एकेचशालांबभंजुर्गृहाणिचूर्णयामासुर्बालवृद्धस्त्रीजनादिकंसर्वमेवनिजघ्नुः
२३७
अथैकंप्राकारंनिर्जितमाज्ञायरावण इंद्रजितंसंदिदेश २३८
इंद्रजिताचयुद्धंवानराःकृत्वाभीताःपलायिताश्च २३९
अथहनूमानखिलंनिर्गतमाज्ञायरावणंज्ञात्वावानरानाहूयनिर्भत्र्स्यसेनांमहतींका
रयित्वा-

दशमुखंकल्पयित्वामोदयामास २४०
अथखस्थएवेंद्रजिद्युयुधेनचवानरास्तंदृष्टवंतः २४१
अथहनूमज्जांबवंतौखमुत्पत्यपर्वतशिखराभ्यामिन्द्रजितंनिजघ्नतुः २४२
अथभुविपपाततंलक्ष्मणश्चयमलोकगामिनंचकार २४३
अथातिकायमहाकायौवानरसैन्यंबहुशोहत्वालक्ष्मणंपीडयित्वारामेणसंयुध्य सुग्रीवंकृत्वाहनूमज्जांबवद्भ्यांयुयुधातेपराजितौगृहीत्वातौचयोद्धारावादायराम समीपंगत्वारामायन्यवे-दयताम् २४४
अतिकायमभाषतरामः २४५
रावणस्यममयुद्धंब्रूहिसचिवानामन्येषांमहाभयानांच २४६
अतिकायउवाच-
निश्चितमिदंपुरास्माभिःकार्यंसेनांविभागशःकृत्वा विद्युन्मालीनामराक्षसोमहाबलोविचित्रयोधीदर्शनादर्शनयोधीवानरैःसर्वैरेक एवयुध्यते २४७
अपरेचबलिनोमहांतःशिक्षितास्त्राश्चागताश्चावांचयुवाभ्यांयुध्यावोरावणःपुष्प कमारुह्याप-रभागेनत्वामेवनिहनिष्यति २४८
अन्येचराक्षसाःकुंभकर्णमुखाश्चात्मरूपंकृत्वात्वांपरिवार्यगृहीत्वासीतायैदर्शि यत्वातत्सं-निधावेवहनिष्यति २४९
रामःप्राहअहोबलवतांकिमसाध्यमेवंभवतिदैवगतिःकुटिलासुग्रीवोऽतिकोपन :
सक्रोधंदृष्ट्वा राममुवाच २५०
वध्यावेतौनमोचनीयौ २५१
रामःप्राहावध्यौमोचनीयावेतौवसनानिभूषणान्यानयेत्युक्तमात्रेहनूमतातान्यानी तानिराम-स्ताभ्यांदत्तवान् २५२
नत्वायदेतल्लंकाद्वारेदृश्यतेदारुपंचवक्त्रंशुक्रेणोक्तमेतेनच्छिन्नेनरावणोहन्यते २५३
अथचदारुच्छेदनसमनंतरंपातालंगंतव्यमितिभार्गवभाषितंशासनंलिखितम् २५४
तस्मात्त्वमिदंदार्वेकप्रयत्नैकबाणनिपातेनपंचधाच्छिंधिततस्तवशक्तिंज्ञात्वायुद्ध मतिदृढंकुर्वीमहि २५५
अथभार्गववचोविज्ञायरामःपूर्वकोट्यांस्पर्शमात्रेणसज्यंकृत्वाधनुषिबाणंसंयो

ज्यरक्षोभ्यांहनूमताश्रावयन्नेवबाणंमुमोच २५६
बाणंधनुषश्चलितंतौराक्षसौबाणमार्गेनिरीक्षमाणौदारुबाणेनपंचधाच्छिन्नंनिरीक्ष
यरामंव्यज्ञाप-यतामावयोःशिशवोरक्षणीयास्त्वयेतितथेत्याहरामः
राक्षसौलंकांप्रविष्टौ २५७
अथप्राकारयुद्धंकर्तुंवानरागत्वासर्वतोवरणमात्रंहिपार्ष्णिभिःपादैर्जानुभिःकरैःपृ
ष्ठैश्चतलसमंकृत्वाद्वितीयप्राकारंगतास्तदाचरावणःसमागत्यसर्वानिवेषुभिर्द्रावि
यत्वातदनुगच्छन्राम-मगात् २५८
अथराममपिपंचभिर्बाणैर्विव्याध २५९
अथरामोदशभिर्बाणैरावणंसव्रणंचकार २६०
अनयोरतिदारुणमन्योन्यं युद्धं बभूव २६१
रावणोदशभिर्बाणैर्विव्याध २६२
अथ रामबाणैश्च क्षतशरीरो राक्षसःपलायनपरोऽभवत् २६३
वानरा लक्ष्मणश्च कोटिकोटिराक्षसानघ्नन् २६४
अथ परस्मिन्नहनि विभीषणो रावणं विचार्येदमुवाच २६५
तृतीयोपायकालोऽय चतुर्थं न विचारय
चतुर्थो विपरीतो न शस्तःशस्त्रार्थकारिणः २६६
परस्य चाऽत्मनः शक्तिं विदित्वा चाऽत्मनोऽधिकाम्
तदा युद्धं प्रशस्तं स्याद्विपरीतं विनाशकम् २६७
रामेण बलिनानैव युद्धं ते दुर्बलस्य च
एकेषुवालिहन्ताऽसौ वालिर्ज्ञातस्त्वया पुरा २६८
मारीचमेकबाणेन भवानपि पलायितः
निहता राक्षसाः शूरा इन्द्रजिच्च सुतो हतः २६९
वरेणयत्रितयं भग्नं तेन युद्धं च नैव ते
दासभावमथो वाऽपि दत्त्वा सीतामथाऽप्नुहि २७०
गोपुरस्थं तथा दारु पञ्चवक्त्रमथेषुणा
चिच्छेद पञ्चधा तेन रामस्त्वां मारयिष्यति २७१
त्वदर्थं बहवो नष्टा नाशमेष्यंति चापरे
एको न्यायः सुखार्थाय न च मौढ्यं सहोदर २७२
मानुषीं मृत्युसंयुक्तामनिच्छन्तीं पतिव्रताम्
पत्नीं बलवतश्चापि पूजयित्वा विसर्जय २७३

अनिच्छन्त्याः समायोगे भवेद्दुःखपरंपरा
दुर्गन्धमलसंयुक्तो नारीसङ्गो जुगुप्सितः २७४
विरक्तिरथ चेज्जाता दुःखायाकार्यवर्तनम्
अनुरागोयदि भवेन्मरणं नरकं ततः २७५
आत्मनो मरणं व्यर्थं तस्याश्चाद्य समागमे
त्यागो वा मरणं तात धर्मपत्न्यास्तथा भवेत् २७६
एवमादि तथाऽन्यच्च कश्मलं संभविष्यति
अन्यदाख्यामि ते वाक्यं सर्वेषां च प्रियं हितम् २७७
गत्वा रामान्तिकं नत्वा स्तुत्वा विज्ञाप्य राघवम्
क्षम राम महावीर शरणागतवत्सल २७८
तामसा राक्षसाः सर्वे वयमेते सुपापिनः
सीतापहारजं दोषं त्यक्त्वा पुत्रानवेहि नः २७९
त्वदधीना वयं राम रक्ष वा मारयेच्छया
इत्युदीर्य पुरस्तस्य राघवस्य स्थिता वयम् २८०
स्थिरायुषो भविष्यामः स्थिरराज्या दशानन
अथाऽह रावणो वाक्यमहो नो राक्षसो भवान् २८१
न शूरो राजधर्मं च न च जानासि शाश्वतम्
परनारीपरद्रव्यपरराज्यनिषेवया २८२
शूराणामुत्तमो धर्मो न षण्ढानां भवादृशाम्
शत्रुपक्षं समालिग्य निर्गच्छेच्छा हि चेन्नृप २८३
अथ बिभीषणो मन्दिरं गत्वा रामान्तिकं गत्वा तं शरणमभजत् २८४
अथ रावणः पुरान्निर्गत्य रामेण लक्ष्मणवानरै राक्षसा अपि युयुधिरे २८५
अथ रावणं महाबलं हन्तुमशक्तोरामो विभीषणमुखमवलोक्य तदुक्तचिह्नपदं बाणेन निर्भिद्यामारयत् २८६
अथ कुम्भकर्णो महागदामादाय सर्वं निष्पाद्य वानराननेकशो भक्षयित्वा रामोत्तमाङ्गं गदयाऽहन् २८७
अथ रामो निशितबाणशतेन तमहन्ममार कुम्भकर्णः २८८
अथ विभीषणेन रावणादेः श्राद्धादिकं कारयित्वा शिवालयं तन्नाम्ना कारयित्वा तमेव लङ्काराज्ये विभीषणमभिषिच्य सीतामग्निप्रवेशशुद्धामुमामहेश्वराभ्यां नमयित्वा पुरहरेण

दत्ताखिलामृतबलायुष्यः सुपुष्पकमारुह्य जलधिमुत्तर्यी पारावारतटे सेनां
समवस्थाप्य शिवप्रतिष्ठां तत्र कृत्वा मुनिभिर्देवैरभ्यर्चितोऽयोध्यामगमत्
२८९
अथ भरतादिसमुपेतो नागरैर्वसिष्ठेन मुनिभिश्चाभ्यर्चितःस्वगृहमगमत् २९०
आत्मनाऽगतानिन्द्रादिदेवानासनादिनाऽभ्यर्च्य
वानरान्संपूज्यमुक्तजटोऽभिषिक्तो राज्ये रावणवधहर्षिता देवा राममूचुः २९१
त्वयाऽत्मराज्ये स्थापिता वयं नःसर्वदा परिपालय त्वमादिनारायणो
देवोनिखिलदुष्टनिग्रहार्थमवतीर्णो रावणं सबान्धवं हत्वा
लोकत्रयरक्षकोऽसि श्रिया सह सुखी भवेत्युदीर्य स्वर्गं गताः २९२
अथायोध्यावासिनो रामंप्रहर्षिता ऊचुः २९३
हत्वा शत्रून्समायातो दृष्ट्वा प्राप्तोऽसि वै शिवम्
दिष्टया त्वं राजसे राम दिष्टया पालयसे प्रजाः २९४
त्वयायज्ञाः करिष्यंते त्वया धर्मोविवर्धते
इतिपौरवचःश्रुत्वारामो राजीवलोचनः २९५
वस्त्रादिभिरथोसर्वान्नागरान्समपूजयत्
मुनीनुवाचधर्म्मात्मापूजयित्वाखिलैर्जनैः २९६
कच्चित्तपःसमृद्धंवःकच्चिद्यज्ञःस्वनुष्ठितः
कच्चित्स्वदारनिरताःकच्चिदीशोभिपूज्यते २९७
कच्चित्सुप्रजसोभार्याःकच्चित्सर्वसुखोत्तरम् २९८
मुनय ऊचुः –
त्वयिराजनिकाकुत्स्थसर्वंस्वस्थंतपस्विनाम्
गच्छामहेपदमितःकिंवात्वंमन्यसेनृप २९९
रामउवाच–
यस्यविप्राःप्रसीदंतितस्यशंभुःप्रसीदति
यस्यप्रसीदतीशानस्तस्यभद्रंभविष्यति ३००
तत्कृत्वाभोजनमिहगंतुमर्हाथनंतरम्
अथेत्युक्त्वामुनिगणाःकृत्वाभोजनमुत्तमम् ३०१
अभिवर्ध्यतमाशीर्भिर्हृष्टाःस्वंस्वंपदंययुः
रामोऽपिपरमप्रीतःसभार्यश्चसहानुजः ३०२
अकंटकंसकृतवान्राज्यंसर्वजनप्रियः

शृणोत्येतदुपाख्यानंयःकश्चिदपिपातकी ३०३
सर्वपापविनिर्मुक्तःपरंब्रह्माधिगच्छति
नदुर्गतिर्भवेत्तस्ययश्चेदंस्मरतेनरः ३०४
यश्चापिकीर्तयेत्तस्यएवमेतदुदीरितम् ३०५

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेपुराकल्पीयरामायण-
कथनंनामषोडशोत्तरशततमोऽध्यायः ११६

सप्तदशाधिकशततमोऽध्यायः

सूतउवाच-
भारद्वाजगृहेभुक्त्वारामचंद्रःप्रसन्नधीः
मुनींद्रविष्णुसहितोवानरर्क्षसमन्वितः १
मेघच्छन्नेतथाकाशेमंदंचरतिमारुते
तद्वनाभ्यंतरेक्वापिसुदेवगृहमुत्तमम् २
अष्टापदस्तंभयुतंहेमपट्टिककल्पितम्
मणिमौक्तिकसंयुक्तंराजतैःकलशैर्युतम् ३
पाटीरचंद्रकस्तूरीकुंकुमैःसुरभीकृतम्
कर्द्दमैर्जालकयुतंशकलोपरिसंवृति ४
चंद्रजोत्स्नागमंसूर्य्यानिरीक्ष्यमध्यभित्तिकम्
गृहांतर्भूतलंकृत्स्नंचंद्रपुष्परसोक्षितम् ५
दिगुदीचीतथाकृत्स्नाभित्तिकल्पनवर्जिता
स्तंभेस्तंभेचित्रकारीस्वपादीपरिकल्पितम् ६
शतहस्तांगणंतस्यस्फटिकोपरिकल्पितम्
गृहांगणाधिकच्छायःपारिजातमहीरुहः ७
कृत्स्नप्रावृतिकंतत्रनिबिडंकदलीवनम्
कदलीवनसंयुक्तंकेतकीवनसंवृतम् ८
मयूरनादबहुलंमंजुकूजन्मधुव्रतम्
पारावतगणध्वानंनानोपवनशोभितम् ९
प्रासादशतसंबाधंमत्तकोकिलनादितम्
शाखालंबिमहारत्नशोभितानेकपादपम् १०
किन्नरीवनितागीतनादपूरितदिङ्मुखम्

अनेकारामसुभगंगौतमीतटमुत्तमम् ११
भारद्वाजगृहंपुरायमनंतगुणसेवितम्
रतिकंदर्पसंकाशदासीदासशतान्वितम् १२
नानोपकरणोपेतंभारद्वाजगृहंशुभम्
तस्यचांतर्गतःसौधस्तत्रांतर्गृहवाटिकाः १३
अष्टौतन्मध्यतोह्येकंगृहंपरमशोभनम्
चतुर्दिक्षुमहादेवगृहप्रासादशोभितम् १४
प्रतिदेवगृहंश्यामातौर्य्यत्रिकसुशोभितम्
स्वर्गस्थितवरस्त्रीणांविश्रामायैवकल्पितम् १५
भारद्वाजगृहाद्रामोनिर्गत्याशेषसंयुतः
तस्यैवचमहागेहंवनमध्यगतंत्वगात् १६
तदंतराच्छादितकंबलंतदापृथक्स्थवस्त्रासनसंयुतंच
सिंहासनंमध्यगतंतथैकंमुन्यासनानेकगतंविवेश १७
पौराणिकस्यानुपमासनांतरंभूपालहर्यृक्षवरासनंच
पौराणिकंपूर्वमथोपवेश्यततोवसिष्ठंमुनिपुंगवांश्च १८
नारायणंभूमिपतीन्कपींश्चनीचासनंचस्वयमाससाद
मेघावृतंव्योमदिशःप्रसन्नाःसुपुष्पमुर्वीतलमुप्तबीजम् १९
तदंगणंनोष्णमहोनशीतलंसंतानपुष्पंदमपुष्पगंधि
शंभुंविलोक्याथवचोबभाषेरामःकथांकीर्तयशंकरस्य २०
तृप्तिर्नजातामुनिवर्य्यश्शृणवतोमाहेशमाख्यानमघौघनाशनम्
चकारकिंवाननुगौतमाश्रमेमहेश्वरोदेवगणाधिसंवृतः २१
शिवउवाच–
महाविपंचीमवलंब्यनिष्ठितःसवायुसूनुःशिवमन्वपृच्छत्
न्यायार्जितैरेवहिपूजनेविभोःकीदृग्भवेद्धानयजैःफलंवद २२
चौर्य्यैरथोकिंफलमर्पितार्पणेउपाहृतद्रव्यसमर्पणेषु
एकैकशोमेभगवन्वदेशप्रश्नोत्तरंकिंकथयाशुशंभो २३
अथेश्वरोवानरमाबभाषेवदामिसर्वंतवध्यानतःशृणु
न्यायार्जितैःपूज्यसदाशिवंत्वजंसंप्रापचैश्वर्यमिदंहिगौतमः २४
पुराद्विजोमंकणसूनुराकथःसुशोभनामापसतींद्विजन्मा
द्ररिद्रएकःकरुणासमन्वितःषष्ठाहभोजीपितृवर्जितश्च २५

उपोष्यपंचाहमथापिभोक्तुंप्रवृत्तएवाथसमापतद्यतिः
यतिर्बभाषेमधुरंतदाकथंमासोपवासीतवभोक्तुमागतः २६
तिष्ठामिभुंजेयदिचास्तितेमुनेनमेबुभुक्षान्यगृहाद्विभोक्तुम्
आकथउवाच-
नमेभुजिःपंचदिनंद्विजेंद्रषष्ठेदिनेमेभुजिरागतश्च २७
तदामयाकार्यमचिंतनीयंप्रक्षालयाम्येहितवाद्यपादौ
ओमित्यथक्षालितपादयुग्मःसभोजनंकर्तुमियेषयोगी २८
रंभादलांसेबुभुजेतदन्नंविपाच्यसंपादितमाज्ययुक्तम्
वन्यैःसुसंयुक्तमथादरेणनकिंचिदुच्छेषितमन्नमस्य २९
अथाकथोवीक्ष्यमुनिंसुतुष्टंतुतोषभार्य्यासहितस्तपस्वी
गतोऽथभुक्त्वापियतिःसचाकथःसंतुष्टचित्तोऽथजपंचकार ३०
कपोतवृत्तिंसचकारपत्न्यातपोवितानायससज्जनोमुनिः
पीठेऽथकृत्वातमुमापतिंशिवंलिगेसमाराध्यसमन्वितंगणैः ३१
लिगंनिधायाथनिरीक्षमाणोददर्शचाज्ञातकृशाकृतिंद्विजम्
दिगंबरंपादविहीनमेतंकाणंकुणिंकर्णविहीनकंप्रभुम् ३२
सामोद्गिरंतंबहुशास्त्रपारगंगृहंसमायांतमथोददर्श ३३
अथाकथोभार्यांसुशोभनामिदमुवाच ३४
अयंहिविकृतवेषोब्राह्मणःसमायाति ३५
अर्द्धंदेयमेतस्मैभोजनंरक्षार्द्धमन्नंचास्मिन्नपिदिनेगतेषष्ठेह्निभोजनाभावात्तवजीवितंनतिष्ठती तिममप्रतीयतेकिंतुत्वंमन्यसेवद ३६
साशोभनोवाच-
आयुर्ललाटेलिखितंनांतरानश्यति ३७
आकथआह
यथाबद्धायुषोऽपियज्ञस्यवीरभद्रेणच्छिन्नंशिरअजस्तात्मनः
किमुतनुयाणांपापात्मनामिमितितदेनंपरिहृत्यत्वयाभुज्यते
यदित्वेतस्मैमयान्नंदीयते
तवेच्छानुसारतोममकर्तव्यम् ३८
भार्य्याप्राहकथमहंभोक्ष्येत्वय्यभुक्तेमयाकिंपूर्वंभुक्तमिदमपरंशृणु ३९
अन्नंहिप्राणिनांप्राणाःप्रत्यक्षंसर्वदेहिनाम्
तस्मादन्नप्रदोयस्तुप्राणदःसनिगद्यते ४०

अन्नाद्भूतानिजायंतेवर्द्धंतेतानिवैयतः
तस्मादन्नाधिकंकिंचिन्नास्यदानंमहाफलम् ४१
अश्वत्थचलपत्राग्रलीनतोयद्रवास्तिके
जीवितेनहियोदद्यात्तस्यजन्मनिरर्थकम् ४२
परलोकसहायोहिधर्मोभार्यानबांधवाः
भार्य्यावापितरौपुत्रायावदायुर्नबांधवाः ४३
संपद्वयःसुहृदिहइहामुत्रहितंस्थितम्
धर्मंधर्मभृतांश्रेष्ठंभुंक्तेचान्येकिमावयोः ४४
इतिभार्य्यावचःश्रुत्वाश्राकथःकरुणानिधिः
अविशंकितमेवास्मैदत्तवानन्नमूर्जितम्
अयंसशंकरोदेवोनानाकरणमागतः ४५
इतिनिश्चित्यमनसातस्यांगंपापनाशनम् ४६
आजानुपादंप्रक्षाल्यपराजंघमतःपरम्
गुल्फंचतदधस्तस्यप्रक्षाल्याचामयद्द्विजम् ४७
अथाकथोऽपिपत्संधिंगृहांगणमुपानयत्
उन्मुच्यपादसंधिंसनिषसादार्पितासने ४८
समभ्यर्च्याकथःसम्यग्भोजयामासतंमुनिम्
एतस्मिन्नंतरेकश्चिदुन्मत्तोगृहमागतः ४९
पादसंधिमथादायगृहबाह्यमुपानयत्
अथादहच्चतद्देहंदंपतीचाप्यताडयत् ५०
आकथस्ताडितोविप्रोदह्यमानंगृहंतदा
विवेशदेवमीशानमादातुंतूर्णमेववा ५१
अथादायमहेशानंदग्धपूजंद्विजोत्तमः
निर्गत्यचततोदृष्ट्वामुखसंतापमेवच ५२
दग्धपूजांतिरस्कृत्यवीक्ष्यदग्धांगमप्युत
भार्यामुवाचधर्मात्मायथापूजामहेशितुः ५३
तथाममसमस्तांगंकर्त्तव्यमविशंकितम्
व्यंगउवाच-
पश्चादपिकृतापूजासफलातेभविष्यति ५४
यथान्यद्रव्यदहनेतादृशंदीयतेजनैः

पूजायादहनेतद्वत्पूजास्यक्रियतामिति ५५
आकथउवाच-
चौर्येणाप्यर्जितैर्द्रव्यैःपूजयानहितंभवेत्
नचान्यायार्ज्जितैर्विप्रशंभोःपूजाशुभप्रदा ५६
इत्युक्त्वाचाकथस्तूर्णंस्वांगंदग्धुमुपाक्रमत्
दग्धंलिगंतदोन्मत्तोगृहीत्वांतर्दधेक्षणात् ५७
अथव्यंगोहरोभूत्वावारयामासचाकथम्
किमर्थंखिद्यतेविप्रवरदोऽहवरंवृणु ५८
आकथोऽपिविभोःपादेभक्तिंववेसुनिश्चलाम्
सूतउवाच-
एतांश्रुत्वाकथांरामःप्रहृष्टोमुनिभिर्वृतः ५९
भारद्वाजंनमस्कृत्यप्रयाणाज्ञामयाचत ६०
अथोभरद्वाजमुनिःप्रसन्नःशंभुंवसिष्ठंमुनिपुंगवंच
नारायणंचर्षिगणांश्चनत्वाव्यसर्जयत्तेऽपिययुःप्रणम्य ६१
नैमिषीयाऊचुः -
गत्वायोध्यांमहातेजाःसमस्तमुनिसंयुतः
किंचकारततोरामःसचशंभुर्महायशाः ६२
सूतउवाच-
कौसल्यामासिकश्राद्धमपरेऽहनिराघवः
चिकीर्षुर्द्विजप्रवरानृषिकल्पान्यमंत्रयत् ६३
शंभुंसमस्तत्त्वज्ञंनारदंरोमशंभृगुम्
विश्वामित्रमथोरामएकभक्तव्रतीततः ६४
भूमौसुखास्तृतायांचसुष्वापाव्याकुलेंद्रियः
परेद्युरथसंप्राप्तेप्रातःस्नात्वाविधानवित् ६५
अन्नंशाकादिकंशुद्धंजनैरेवान्वकारयत्
नानान्नानिविचित्राणिचोष्याद्यानितथैवच ६६
वटकादींस्तथाभक्ष्यानष्टत्रिंशदकल्पयत्
पायसंषड्विधंचैवपक्वशाकशतद्वयम् ६७
अपक्वमिश्रकाणांचशतत्रयमकल्पयत्
कालशाकादिकंशाकंफलानिविविधानिच ६८

मूलानिचैककंदानिवल्कलानिचराघवः
कारयित्वानदींगत्वासहभ्रातृपुरोहितः ६९
सरयूसलिलेस्नात्वाहुत्वाग्निंस्वागतान्द्विजान्
उक्त्वातुस्वागतंतांस्तुकृतदेवार्चनोनृपः ७०
प्राणानायम्यसंकल्प्यन्नणंचैवप्रदत्तवान्
रोमशंनारदंरामोवैश्वदेवेन्यमंत्रयत् ७१
शंभुंभृगुंकौशिकंचमातृस्थानेन्यमंत्रयत्
गोमयेनततःकृत्वामंडलंपूज्यचार्हतः ७२
पादप्रन्नालनंचक्रेसीतादत्तोदकेनच
आचामयित्वातान्विप्रान्गृहंगंतुमथोद्यतः ७३
अभ्यागतःसमायातःस्थविरोविकृताकृतिः
कृशःसंप्रचलद्गात्रोवेपितांघ्रिशिरास्तथा ७४
लंबमानत्वगुत्कर्षच्छ्वासकासादिपीडितः
दूषिकाक्लिन्नगंडश्चलालासंपृक्तकूर्चकः ७५
उवाचरामंराजानमहमेकोद्विजःस्थितः
ममापिभोजनंदेयंस्थविरस्यकृशस्यच ७६
रामोऽपितद्वचःश्रुत्वालन्मणंवाक्यमब्रवीत्
पादौप्रन्नालयास्यत्वमहमभ्यर्चयेद्विजम् ७७
अभ्यागतोऽपिवचनमाहराममथाकुलम्
त्वयाप्रन्नालितेपादेममभोजनमिष्यते ७८
मत्तोऽधिकाद्विजाःकिंतेयेनमामवमन्यसे
श्राद्धधर्मंनजानीषेमहर्षिगणसेवितम् ७९
ममावमानतःसर्वविप्राणामवमाननम्
श्राद्धंविहन्यतेचापिनरकंचगमिष्यसि ८०
अथरामःस्वयंविप्रपादौप्रान्नालयत्तदा
आचामयित्वातंविप्रंगृहंप्रावेशयत्ततः ८१
आचान्तश्चस्वयंरामोविष्टरंदत्तवानथ
आसीनेषुचविप्रेषुप्राणवायुंनिरुध्यच ८२
स्वकर्मकरणानुज्ञांलब्ध्वाऽथसतिलंजलम्
अपहतेतिमन्त्रेणद्वारदेशेविचिन्निपेत् ८३

उदीरतामितितथापितृपात्रस्थलेक्षिपेत्
गायत्र्याचाक्षतजलंदेवपात्रस्थलेक्षिपेत्
पाकजातंतथाऽभ्युक्षयमन्त्रमेतदुदीरयेत् ८४
श्राद्धभूमिंगयांध्यात्वाध्यात्वादेवंजनार्दनम्
वस्वादींश्चपितॄन्ध्यात्वाततःश्राद्धंप्रवर्तयेत् ८५
विश्वेदेवार्चनंकुर्याद्यवैर्वातण्डुलैरथ
मूलाग्रयोजितौदर्भौगृहीत्वासाक्षतावथ ८६
भूस्पृष्टदक्षजानुस्तुद्विजहस्तेजलार्पणम्
पुरूरवार्द्रवाणांवैदेवानामिदमासनम् ८७
इतिदत्त्वाऽसनंतेषांश्राद्धदःप्रार्थयेत्क्षणम् ८८
अर्घंकृत्वाततःपश्चादुत्तराग्रकुशेष्वथ
न्युब्जंपात्रंततःकृत्वाकुशग्रन्थिमथोपरि ८९
उत्तानंतुततःकृत्वाजलैरभ्युक्षयरौक्मकैः
पवित्रान्तर्हितेपात्रेशंनोदेव्याजलंक्षिपेत् ९०
वैश्वदेव्याऽखिलंकर्मयावत्तद्विधिचोदितम्
यवोऽसिधान्यराजोवाइतिपात्रेक्षिपेद्यवान् ९१
मधुमिश्रांस्तुकरकान्गन्धपुष्पैस्ततोददेत्
द्विजतेऽस्त्वर्घइत्युक्त्वात्वस्त्वर्घोत्तरतस्ततः ९२
आवाहयिष्येतान्देवानितिपृष्ट्वातदुत्तरम्
विश्वेदेवासइत्युक्त्वाविप्रमूर्ध्निकुशान्क्षिपेत् ९३
विश्वेदेवाःशृणुतेममागच्छन्त्वितिसंजपेत्
समागतोनिषण्णोऽथसदर्भपात्रमाहरेत् ९४
दक्षिणेचरणेक्षिप्त्वामुख्यपात्रोदकंततः
विप्रस्यदक्षिणेहस्तेप्रागग्रेऽथपवित्रके ९५
यादिव्याइतिमंत्रेणनिक्षिपेत्पात्रवारितत्
इदंभोअर्घमित्युक्त्वाह्यस्त्वर्घोत्तरतस्ततः ९६
पात्रेधृत्वाऽघतोयंचतत्पात्रंस्थापयेत्क्वचित्
अथदत्त्वाकरेतोयंयवैरेतानथार्चयेत् ९७
अर्चतप्रार्चतइतिपृष्ट्वाचोत्तरतस्ततः
पादादिमूर्धपर्यन्तमभ्यर्च्यजलदस्ततः ९८

गन्धद्वारेतिमन्त्रेणतथेत्युक्त्वोत्तरस्ततः
पितॄणामर्चनंकुर्यादेवमेवापसव्यकम् ९९
उपवीतंद्विजंकृत्वाकुशान्भग्नांस्तिलान्वितान्
वामजानुंभूमिगतंकृत्वादद्यात्तदासनम् १००
दक्षिणाभिमुखोभूत्वाक्षणप्रश्नमथोवदेत्
दक्षिणाग्रेषुदर्भेषुन्युब्जंपात्रत्रयंन्यसेत् १०१
त्रिकुशग्रन्थिसंयुक्तमुत्तानमथकल्पयेत्
ततःसंप्रोक्ष्यपात्रेषुसपवित्रतिलेषुच १०२
शंनोदेव्याजलंक्षिप्त्वातिलोऽसीतितिलान्क्षिपेत्
गन्धपुष्पमथोदत्त्वास्वधार्घइतिपृच्छति १०३
दत्तोत्तरोऽस्त्वर्घइतिपितॄनावाहयेत्ततः
तिलपुष्पकुशैस्तिष्ठन्कल्पितार्घंकरेदधत् १०४
उशन्तस्त्वेतिमन्त्रेणत्रिरर्घोदकमर्पयेत्
अर्चनंतुतदातेषामपसव्यंतुपूर्ववत् १०५
प्रक्षाल्यभाजनंस्वर्णंदेवानांपरिकल्पयेत्
पितॄणांराजतंकुर्याद्यथासंभवमेववा १०६
तदभावेतुकांस्यंस्यादनन्याशितमुत्तमम्
पात्राणितदभावेस्युःपालाशानिनमध्यमम् १०७
रम्भाणिचूतपत्राणिजम्बूपुंनागकानिच
पराकान्यथचाम्पानिमधूककुटजान्यपि १०८
मातुलुङ्गस्यपत्राणिश्राद्धेदेयानिवैनृभिः
दर्व्यामन्नमथाऽदायकराभ्यामाज्यमेवच १०९
प्रवेषणंततःपृच्छेत्प्राचीनावीतवान्द्विजम्
करिष्येऽग्नौकरणमितिकुरुष्वेतितदुत्तरम् ११०
परिविष्योपवीतीस्यादभिघार्यसमाहरेत्
हुनेत्सोमायपितृमतेस्वधानमइतीरयन् १११
यमायाङ्गिरसेपितृमतेस्वधानमइति
द्वितीयामाहुतिंहुत्वाचाभिघार्याक्षतंततः ११२
अग्नयेकव्यवाहनायस्वधानमस्ततःपरम्
हुत्वाऽपसव्यंकृत्वातुपरिविष्यद्विजान्व्रजेत् ११३

मेक्षणेनततोऽभीक्ष्णंपातयेत्पितृपात्रके
पिण्डपात्रमतःशेषंदर्वीप्रक्षालनंततः ११४
मेक्षणस्याग्निनिक्षेपंततःपात्राण्युपस्तरेत्
पात्रदक्षिणभागेतुदद्यादन्नमनन्तरम् ११५
भक्ष्याणिभोज्यशाकानिसर्वाण्येवसदत्तवान्
अथातिथिर्महावृद्धोवीक्षमाणस्ततस्ततः ११६
उवाचराघवंशान्तंशीघ्रमेवनमस्कुरु
बुभुक्षावर्ततेऽस्माकंभोक्ष्येऽहवातवाऽज्ञया ११७
रामोबभाषेवचनंविलम्बयक्षणंमुने
देवताःपितरोमङ्क्षुनमस्यन्तेऽधुनामया ११८
इत्युक्त्वाराघवःप्रादादन्नंपात्रगतंतदा
प्राक्सौम्याग्रान्कुशान्दैवेप्रतीचीदक्षिणाग्रकान् ११९
पित्र्येपवित्रेयेदर्भायवानथतिलानपि
अन्नप्रदानंकुर्वन्तिपृथिवीइतिमन्त्रतः १२०
इदंविष्णुरितिस्पृष्टमङ्गुष्ठेनद्विजस्यतु
देवेभ्यःप्रथमंदद्याद्येदेवाइतिवैपठन् १२१
पितॄणांचततोदद्याद्द्यादतिथयेततः
देवताभ्यइतिमुखानुच्चार्याऽपोशनंददेत् १२२
त्रिर्जपित्वातुगायत्रीमुपवीतीपुरोमुखः
प्राचीनावीतवान्ब्रूयान्मधुत्रयमतःपरम् १२३
भुञ्जध्वमितितानुक्त्वाभुञ्जानेषुद्विजातिषु
रक्षोघ्नमन्त्रपठनंभक्ष्यभोज्यादिदापयन् १२४
एतस्मिन्नन्तरेविप्रोयोऽतिथिस्तदिदंतथा
कृतवान्महदाश्चर्यंतद्वदामिसमासतः १२५
पात्रस्थितमशेषंचग्रासेनैकेनचाग्रसत्
प्राणाहुतीनांपर्याप्तंदीयतामितिचाब्रवीत् १२६
एतावद्दातुमशक्तःकथंश्राद्धक्रियोद्यतः
ममैकस्यप्रदानेत्वमशक्तोरामकिंवृथा १२७
बहूनांभोजनंदातुमुद्युक्तोरामकिंवृथा
सहसा कृतकर्माणिनसमाप्तिंप्रयान्तिच १२८

त्वयाकृतमशेषाणांनालंप्राणाहुतिर्मम
कथंमेदीयतेभुक्तिःकथमेषांतथावद १२९
रामस्तमब्रवीद्वीरोभुंद्त्वत्वंहियथासुखम्
इत्युदीर्यनिरीद्त्यास्यकर्मतत्परमाद्भुतम् १३०
अथशंभुंसमाहूयप्राहत्वंपरिवेषय
त्वंपितापार्वतीमाताशिवादेवीतिमेमतिः १३१
अन्नपूर्णेश्वरीदेवीभवान्येवेतिमेमतिः
साशांभवीवचःप्राहतत्पर्याप्तंददाम्यहम् १३२
अथोमाकांस्यमादायभिस्सापूर्णमलंकृतम्
स्वर्णदर्व्यासमादायपायसंगन्धकान्तिमत् १३३
अस्याद्त्यमिदंभूयादितिप्रादात्तुपायसम्
द्विजस्यदद्तिरोहस्तेसाऽददात्सत्कृतंमुदा १३४
सशिरःकम्पमानस्तुऊर्ध्वदृष्टिरथाभवत्
प्रसारितकरश्चाऽसीद्गृहीत्वापायसंकरे १३५
दीयतांपायसंस्वादुसुष्ठुपक्वमिदंतुकिम्
शंभुपत्नीबभाषेतंकरेभुंद्त्वततोददे १३६
अभद्त्यत्ततोविप्रःपुनःकरतलेस्थितम्
तदद्त्यमथज्ञात्वाप्रासारयदथेतरम् १३७
तस्मिन्करतलेदेवीपायसंदत्तवत्युत
अन्येषामपिविप्राणांपक्वाद्त्य्यमदात्सती १३८
अथपाणिद्वयगतंविज्ञायाद्त्य्यपायसम्
दृष्ट्वाकरान्तरमथोप्रासारयतसद्विजः १३९
उवाचान्नंप्रदातव्यंससूपघृतमुत्तमम्
शिवादेवीतथाप्रादादद्त्य्यंशंभुवल्लभा १४०
यद्यत्प्रादात्तदासाध्वीसर्वमेवतदद्त्यम्
करान्तरमथोसृष्टंपरिपूर्णंपुनःपुनः १४१
एवंकरसहस्रंतुकृत्वासविरराामह
उवाचवचनंविप्रोदेहिगराडूषवारिमे
तर्पितोऽस्मित्वयाभद्रेनरामेणनसीतया १४२
शंभुरुवाच-

रामेणसीतयादत्तंमयादत्तंहियत्रच
इतःपरंहिकिंदेयंपूर्णंवात्वंवदस्वमे १४३
द्विजउवाच-
तृप्तोऽस्मिनचमेदेयमधिकंचकरस्थितम्
विद्धन्नतःकरगतंनपपातकथंचन १४४
निषण्णोहिचिरंदध्यौकथंमेकेवलःकरः
भुक्त्यैकृतमिदंसर्वंनान्यस्मैकर्मणेमम १४५
तस्मादन्यकृतेरेतत्सर्वंरिक्तंभविष्यति
इतिनिश्चित्यमनसालिप्ताङ्गोऽतिथिराभवत् १४६
पश्यत्सुसर्वदेवेषुतदद्भुतमिवाभवत्
तृप्तानथद्विजाञ्ज्ञात्वाराघवःपरमार्थवित् १४७
दर्वीकरोऽथतृप्ताःस्थइतिपृष्ट्वायथाविधि
तृप्ताःस्मइतिविप्रेन्द्राविकीर्यान्नंसमन्त्रकम् १४८
पात्रस्ययाम्याभिमुखःसंनिधौपिण्डमर्पयेत्
गण्डूषमपिविप्राणांतत्रैवपरिकल्पयेत् १४९
उच्छिष्टपर्णपात्रेषुतेगण्डूषमकुर्वत
गृहान्तरेचतेविप्राविविशुस्त्वतिथिंविना १५०
आहातिथिर्बहिःकार्यंमयाऽचमनंविट्पते
उत्थातुंनैवशक्नोमिकरंमेदेहिराघव १५१
अथरामःकरंप्रादान्नोत्थितस्तुद्विजोत्तमः
हनूमानथचाप्यस्यदत्तवान्बलवत्करम् १५२
इतरेणगृहीत्वातुकरेणद्विजपुंगवम्
आचकर्षकपीन्द्रस्तुद्विजःसाक्रोशमुक्तवान् १५३
द्विजउवाच-
छिद्यतेमेकरोव्यक्तमुत्थापयततोऽन्यतः
लांगूलेनसपीठंतमावृत्याऽमस्तकंबलात् १५४
अथाधावत्ततःपृथ्व्द्यांद्विजस्तुनचचालह
अथवानरवीरस्तुपद्भ्यांचकृन्ततांमहीम् १५५
पादौविन्यस्यसुदृढौद्विजमूर्धानमाक्षिपत्
विशीर्णमभवद्वेश्मद्विजाःसर्वेबहिस्तथा १५६

सहवृद्धद्विजःसोऽथहनूमान्बहिरभ्यगात्
पीठेचस्थापयामासब्राह्मणंस्थविरंकृशम् १५७
द्विजायजलमादायजाम्बवान्मृणमयेघटे
आहस्वच्छंजलंविप्रत्वयाऽदेयंसभाजनम् १५८
सीताप्रक्षालयेदङ्गंलक्ष्मणोजलदोभवेत्
जाम्बवानाहतंरामंब्राह्मणोक्तमशेषतः १५९
द्विजप्रक्षालनेरामोव्यादिदेशानुजंप्रियाम्
सौमित्रिर्जलमादायद्विजाङ्गक्षालनेतथा १६०
प्राक्षालयदशेषाङ्गंप्रतिमामिवभूभुजः
अथरामोपदेशेनचक्रतुस्तौतथैवच १६१
अथातिथिःस्वगराडूषंसीतावक्त्रेव्यमुञ्चत
सालंकाराऽम्बुभिर्व्याप्ताप्राक्षालयदथोसती १६२
श्लेष्मलालासुप्रचुरंमुखंविप्रस्यसासती
प्रममार्जपुनःक्षाल्यनासाश्लेष्माणमत्यजत् १६३
आचामयित्वासौमित्रिरुत्तिष्ठेत्यब्रवीद्द्विजम्
द्विजोनशक्यमित्याहहनूमानप्यथाऽगतः १६४
अतिथिःप्राहतंविप्रःपीडितोऽहहनूमता
गृहीत्वोद्धरतापूर्वंपातितोवानरेणच १६५
जांबवानथतंप्राहलोमांगंममवैमृदु
मयाथध्रियसेविप्रनचपीडाभविष्यति १६६
इत्युक्त्वाजांबवान्विप्रंदोर्भ्यामालंब्यचोद्धरत्
द्विजप्रांतमथादायस्थापयामासतंमुनिम् १६७
अथरामोद्विजेंद्राणांप्रदक्षिणमवर्तत
दत्ताशीरपिविपेंद्रैर्दत्वातांबूलमग्रतः १६८
पादावलंबकृद्रामोभ्रातृभिःसहचाब्रवीत्
अयिसीतेऽतिथेरस्यत्वयानक्षालितंवपुः १६९
जंघायुगेऽतिथेरस्यमलंचास्यंमलान्वितम्
सम्यक्प्रक्षालयमुखंद्विजोनसहतेमलम् १७०
सीतोवाच–
अथप्रक्षालितंसम्यगिदानींनिर्गतंपुनः

रामउवाच-
पुनःप्रक्षालयमलंदोषःस्यादन्यथामम १७१
अथसीतातथाकृत्वातूष्णीमेवबभूवह
आहरामंचसीतांचद्विजःपरमकोपवान् १७२
पादौयौममराजेंद्रतौसीतालंबयेदिति
भवान्करौचभरतोममवीजंप्रयच्छतु १७३
लक्ष्मणःकेशनिचयप्रसाधनकरोभवेत्
शत्रुघ्नःश्लेष्मनिर्मुक्तिंस्ववस्त्रेणकरोतुमे १७४
सूतउवाच-
अथतेचक्रुरतिथेरशेषमुदितंतथा
तथापुर्विस्मयंविप्रानरवानरराक्षसाः १७५
शिवादेवीचशंभुश्चसभ्रूभंगमुदैक्षताम्
मनसाचाप्यभाषेतामतिथिःशंभुरेवच १७६
अतिथिश्चप्रसन्नोऽभूच्छंखचक्रगदाधरः
पीतांबरःसमस्तांगभूषितोऽतीवदीप्तिमान् १७७
यःपुराराधितःशंभुःप्रसन्नोऽभूत्त्रिलोचनः
शुद्धस्फटिकसंकाशःसर्वाभरणभूषितः १७८
कोटिसूर्य्यप्रतीकाशःकिरीटीकरुणानिधिः
आलंब्यचक्रिणःपाणिमातिष्ठतसदाशिवः १७९
रामःपरमधर्म्मात्मापुलकांचितविग्रहः
दंडवन्निपपातोर्व्यामानंदप्लावितेक्षणः १८०
अनमन्भ्रातरस्तस्यदंडवद्भूतलेस्थिताः
शिवउत्थाप्यकाकुत्स्थमालिग्याघ्रायमस्तकम् १८१
उवाचमधुरंवाक्यंरामंराजीवलोचनम्
शिवउवाच-
वरंवृणुप्रसन्नोऽस्मिब्रह्मादेरपिदुर्लभम् १८२
तवादेयंनमेकिंचिद्वृणुत्वंनचिरायवै
श्रीरामउवाच-
नयाच्यंमेजगन्नाथभूराज्यंममसांप्रतम् १८३
स्वर्गश्चकर्म्मभिःप्राप्तोभक्तिस्त्वत्पाददर्शनात्

आरोग्यंपश्यभुंजेऽहसासीतायोषितांवरा १८४
वशीकृताःसर्वनृपाःप्रजाधर्मसमन्विताः
हर्षएवममापन्नस्त्वदागमनतोऽच्युत १८५
तथापिवरयेकिंचिद्भक्तिरस्तुस्थिरात्वयि
तथाममगृहेदेवत्रिवर्षंतिष्ठहेप्रभो १८६
ब्रुवन्समस्तधर्मांश्चरूपेणानेनशंकर
शिवउवाच-
एवमस्तुतथारामसर्वंतेसंभविष्यति १८७
अथाहचक्रीराजानंरामंराजीवलोचनम्
वरंवृणुमहाभागप्रसन्नोऽहयमिच्छसि १८८
श्रीरामआहवचनंममप्रार्थ्यंनचास्तिहि
यत्प्राप्यंशंभुतःप्राप्तमन्यत्सर्वमुदीरितम् १८९
किंचैकंवरयेविष्णोप्रसन्नःसर्वदाभव
अथसीतांहरिःप्राहप्रसन्नोऽहतवाधुना १९०
वरंवृणुप्रयच्छामिततःसीताब्रवीदिदम्
वरोवृतःपुराभर्त्रानचान्योमेवरोवरः १९१
यदिकामंप्रयच्छेथामनश्चपरपूरुषात्
संनिवृत्तंचभवतान्नमस्तेऽस्तुद्विजप्रभो १९२
अथतेमुनयःसर्वेप्रणेमुर्देवतोत्तमौ
अथासौराघवंप्राहभुंन्दवत्वंबंधुभिःसह १९३
एकांतमंदिरेरम्येदेव्यासहवसामिते
विष्णुःसमस्तकरणःसमुद्रतनयान्वितः १९४
एकस्मिन्मंदिरेरामतिष्ठतांलोलुपोहिसः
अथशुद्धमहागारेपीठाढ्येबहुभाजने १९५
अग्रेवसिष्ठोभगवानुपविष्टस्तयोर्मुनिः
अपरेऋषयःसर्वेयथावृद्धंनृपास्तथा १९६
तेषामभिमुखोरामोभ्रातृभिःसहितोनृपः
तरुणेसमभागेचआसनेतानवेशयत् १९७
हनूमत्प्रमुखान्भृत्यानाहरामोऽनुसांत्वयन्
भवंतःपरितिष्ठंतुपश्चाद्भुंजेनचान्यथा १९८

ततस्तेप्रददुः सर्वेपादार्घाननुपूर्वशः
बुभुजुश्चापितेसर्वेयेरामस्योपसेविनः १९९
तेषांदत्वाथतांबूलंकपींद्रादीनभोजयत्
भुक्तवत्सुसमस्तेषुरामोराजीवलोचनः २००
दीनांधकृपणादीनांपशुपक्षिमृगस्यच
दत्वाहिभोजनंसंध्यांवंदितुंहिसमारभत् २०१
संध्याजपादिकंकृत्वानत्वातेषांनृपस्ततः
सिंहासनगतोरामः पौरजानपदादिभिः २०२
सेव्यमानः सभास्थानगतोरेजेसराघवः
सर्वदेवपरीवारोयथादेवः शचीपतिः २०३
राजकार्यमशेषंचकृतवान्भ्रातृभिः सह
नाम्नाचैकैकशः सर्वान्विससर्जसराघवः २०४
भ्रातॄन्विसर्जयामासवानरादींस्तथापरान्
अथरामंमहातेजावसिष्ठोवाक्यमुक्तवान् २०५
तवप्रातर्हियत्कार्यंनचविस्मरराघव
आस्तेशंभुर्जगन्नाथोभगवानंबिकापतिः २०६
स्मर्तव्योवन्दनीयश्चभगवानथयत्नतः
तथेत्युक्त्वागुरुंराजानत्वातंचव्यसर्जयत् २०७
स्वयंचभार्यामभजद्देवदेवंविचिंतयन्
ऋषयऊचुः -
प्रातः समुत्थायगुरोरामोमतिमतांवरः
किंचकारतदाख्याहिश्रोतुंकौतूहलंहिनः २०८
सूतउवाच-
शंभुंविलोक्याथततोबभाषेरामः कथांकीर्त्तयशंकरस्य
तृप्तिर्नजातामुनिवर्यशृणवतोमहेशमाहात्म्यमघौघनाशनम् २०९
शंभुरुवाच-
अथप्रश्नशेषस्योत्तरमीशभाषितंतेकीर्तयिष्यामि
अन्यायोपार्जितद्रव्यैरीश्वरंयउपासतेतेव्यंगाजायंते २१०
तद्यथाकश्चिद्रूपकोनामराक्षसोऽन्यायार्जितेनद्रव्येणशंकरमाराध्यतेनैवद्रव्येणघंटामीश्वरप्रीत-येकृतवान् २११

तस्यपुत्रःसंपातिरितिख्यातः
चौर्य्यार्जितैःशंकरंपूजयामास २१२
तावुभावेकस्मिन्दिवसेमम्रतुःगतौशिवलोकंवीरभद्रेणभाषितौच २१३
भोरूपकअन्यायार्जितेनद्रव्येणभवतापूजाकृताघंटादिकंचतेनभावेनव्यंगोभूत्वा
चौरगणोभ-विष्यसि २१४
शिवपदवचनाद्व्यक्तंनामाश्रवणात्
श्रोत्रंतस्यस्वनेनध्वस्तंभवतिनोदर्शनमेतावतादेवत्वयेश्वरपूजासम्यक्कृता
२१५
अतोभक्तिश्चभविष्यतिवीरभद्रस्त्वनशनंनामगणंक्वचिद्विचरंतमित्यादिदेश
२१६
तौचतथाभूतौशिवलोकेऽतिष्ठताम् २१७
शंभुरुवाच-
अथोपहतद्रव्यपूजाकथांहनूमतेमहेशभाषितांकथयिष्यामि २१८
शृणुराघवप्रमथानांचरित्रमेकैकस्यकर्मविपाकंकथयिष्यामि २१९
उपहतांगगणव्याख्याक्रियतामितिहनूमत्पृष्टः शिवउवाच २२०
तदुपहतद्रव्यंज्ञानतोयईश्वरेऽपयिष्यतिएतदुक्तंज्ञानिनोऽतश्शृणुः २२१
एषसर्वांगस्वेदिलःसर्वकालंसर्वांगस्वेदिलःस्वेदार्द्रवसनःस्वेदसंपादिताल्पप्र
वाहशरीरोनासाग्रनिपतितस्वेदबिंदुःस्पर्शायोग्योदृश्यते २२२
सपुरास्वेदकरणेश्वरार्चनंकृतवान्
अत्रेतिहासंकीर्तयिष्यामि २२३
चेकितानिरितिख्यातोब्राह्मणःकर्षकोभवत्
सनित्यंकृषिमुत्पाद्यप्रातःस्नात्वाचनित्यशः २२४
मध्याह्नकालेसंप्राप्तेसंजपन्ब्राह्मणस्त्वसौ
अन्नमानयमेच्छिप्रमितिभार्यामभाषत २२५
तयानीतेनचान्नेनवेगेनशिवपूजनम्
कृतवानर्कसंतप्तःस्वेदिलःसर्वदैवतु २२६
गंधपुष्पाक्षताद्यैश्चस्वेदबिंदुसमन्वितैः
अथसायंदिनेप्राप्तेक्षालितांगःसुशोभनः २२७
पूजयामासदेवेशंकालसंभवसाधनैः
ममाराथमहाबुद्धिःशिवलोकंगतश्चसः २२८

वीरभद्रेणचाप्युक्तोभवत्वंस्वेदिलोगणः
स्वेदस्पृष्टपदार्थैश्चपुराशंभुःप्रपूजितः २२९
नित्यंस्वेदसमायुक्तस्तेनस्वेदगणोभव
शंभुरुवाच-
वीरेणाथसमादिष्टःप्राप्तोरामगणस्त्वयम् २३०
अमुंघंटामुखंपश्यायंपुरावैश्योविभावसोनामधार्मिकोमहादानकर्त्तानित्यंब्राह्म
णभोजनंकारयित्वाकृतानुष्ठानः प्रातःकालेशिवंनमस्कृत्यकुसुमैःसंपूज्य
किंचित्प्रदेशंगोमयेनोपलिप्यपद्मादिकमर्जयित्वादेवायसमर्प्यउपहतघंटानादं
कृतवान् २३१
रामउवाच-
कथमुपहतघंटा २३२
शंभुरुवाच-
आसीत्पुराबलःकश्चित्सोमइत्यभिविश्रुतः
तस्यपुत्रश्चमंदाख्योदशवर्षवयाअभूत् २३३
सचाग्निपक्वकुल्माषान्घंटायांप्राक्षिपन्नृप
तानभक्षयदप्येषतेनचोपहताभवत् २३४
गृहीतुमथतंवैश्यंयतमानोऽब्रवीदिदम्
अथवैश्यःस्वयंतत्रनिश्चित्यद्रव्यशोधनम् २३५
लौकिकेकृतवाँल्लोकेव्यवहारपदश्चताम्
एतेनपापयोगेनगणोघंटामुखोऽभवत् २३६
रामउवाच-
द्रव्यशुद्धेर्विशुद्धासाकथंपापस्यकारणम्
सम्यगुक्तंद्रव्यशुद्ध्यैकथंनद्रव्यशोधिनी २३७
शंभुरुवाच-
नलौकिकव्यवहृतौतवाभक्तोभविष्यति
सयातिचशिवस्थानंवक्ताचापितथाभवेत् २३८
सूतउवाच-
यश्चवक्तिकथामेतांसतेनसदृशोभुवि
गुह्याद्गुह्यतमंविप्राःशिवज्ञानप्रदंभवेत् २३९
एतद्वःकथितंविप्राःपुण्यायुष्यतमंमहत्

यइदंशृणुयाद्भक्त्याशिवलोकेमहीयते २४०
पुराणवक्त्रेदातव्यंवस्त्रंगोहेमभूषणम्
भूमिःसस्यफलोपेतादेयाशक्त्यनुसारतः २४१
शिवराघवसंवादंसर्वाघौघनिकृंतनम्
यःपठेच्छृणुयाद्वापिसयातिपरमंपदम् २४२

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेउपरिभागेराममोक्षो-
नामसप्तदशाधिकशततमोऽध्यायः ११७
समाप्तं पञ्चमं पातालखरडम् ५
इति श्रीपद्मपुराणे पञ्चमं पातालखरडं समाप्तम्